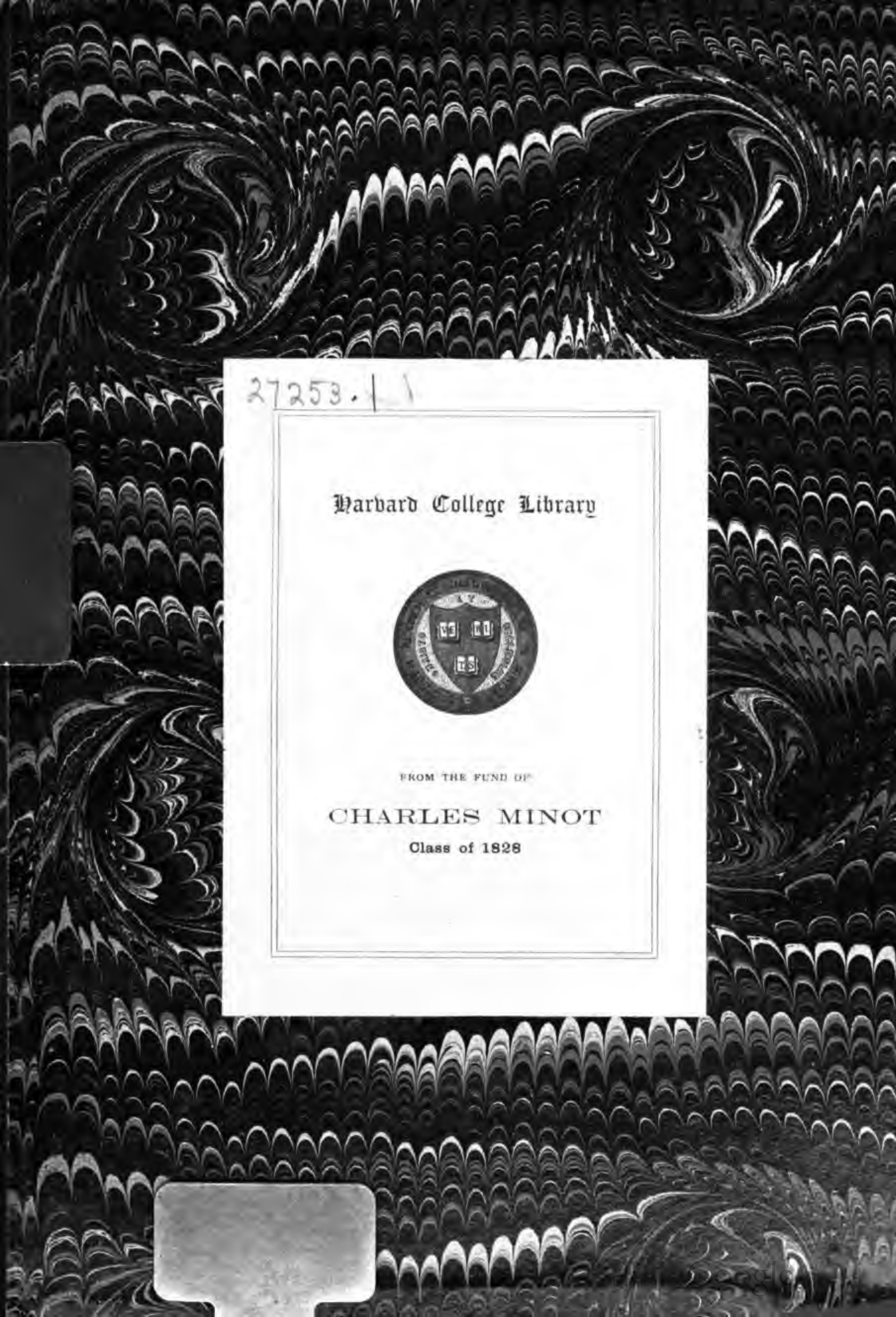

27253.1.1
Harvard College Library
FROM THE FUND OF
CHARLES MINOT
Class of 1828

ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ

ИЗДАННЫЕ

В. Радловымъ.

ЧАСТЬ X.

НАРѢЧІЯ БЕССАРАБСКИХЪ ГАГАУЗОВЪ.

ТЕКСТЫ СОБРАНЫ И ПЕРЕВЕДЕНЫ

В. Мошковымъ.

(Съ двумя прибавленіями.)

PROBEN DER VOLKSLITTERATUR
DER TÜRKISCHEN STÄMME

HERAUSGEGEBEN

von Dr. **W. Radloff.**

X. THEIL.

MUNDARTEN DER BESSARABISCHEN GAGAUSEN.

GESAMMELT UND ÜBERSETZT

von **V. Moschkoff.**

(Mit zwei Beilagen.)

С.-ПЕТЕРБУРГЪ. 1904. St. PETERSBURG.

Продается у комиссіонеровъ Императорской Академіи Наукъ:

И. И. Глазунова, М. Эггерса и Комп. и **К. Л. Риккера** въ С.-Петербургѣ,

Н. П. Карбасникова въ С.-Петербургѣ, Москвѣ, Варшавѣ и Вильнѣ.

М. В. Клюкина въ Москвѣ,

Н. Я. Оглоблина въ С.-Петербургѣ и Кіевѣ,

Е. Н. Распопова въ Одессѣ,

Н. Киммеля въ Ригѣ,

Фоссъ (Г. Гэссель) въ Лейпцигѣ,

Люзакъ и Комп. въ Лондонѣ.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

MM. **J. Glazounof, Eggers & Cie.** et **C. Ricker** à St.-Pétersbourg.

N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,

M. Klukine à Moscou,

N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,

E. Raspopof à Odessa,

N. Kymmel à Riga,

Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic,

Luzac & Cie à Londres.

Цѣна: 3 р. 30 к. — Prix: 6 Mrk. 50 Pf.

НАРѢЧІЯ
ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ.

I-е ОТДѢЛЕНІЕ.

ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.

ЧАСТЬ X.

Тексты и Словарь.

DIE SPRACHEN

DER TÜRKISCHEN STÄMME

von

Dr. W. Radloff.

I. ABTHEILUNG.

PROBEN DER VOLKSLITTERATUR.

X. THEIL.

Von **V. Moschkoff.**

Text und Wörterbuch.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12.

1904.

ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ

ИЗДАННЫЕ

В. Радловымъ.

ЧАСТЬ X.

НАРѢЧІЯ БЕССАРАБСКИХЪ ГАГАУЗОВЪ.

ТЕКСТЫ СОБРАНЫ И ПЕРЕВЕДЕНЫ

В. Мошковымъ.

(Съ двумя прибавленіями.)

PROBEN DER VOLKSLITTERATUR
DER TÜRKISCHEN STÄMME

HERAUSGEGEBEN

von Dr. **W. Radloff.**

X. THEIL.

MUNDARTEN DER BESSARABISCHEN GAGAUSEN.

GESAMMELT UND ÜBERSETZT

von **V. Moschkoff.**

(Mit zwei Beilagen.)

С.-ПЕТЕРБУРГЪ. 1904. St. PETERSBURG.

Продается у коммиссіонеровъ Императорской Академіи Наукъ:

И. И. Глазунова, М. Эггерса и Комп. и **К. Л. Риккера** въ С.-Петербургѣ,
Н. П. Карбасникова въ С.-Петербургѣ, Москвѣ, Варшавѣ и Вильнѣ.
М. В. Клюкина въ Москвѣ,
Н. Я. Оглоблина въ С.-Петербургѣ и Кіевѣ,
Е. Н. Распопова въ Одессѣ,
Н. Киммеля въ Ригѣ,
Фоссъ (Г. Гэссель) въ Лейпцигѣ,
Люзакъ и Комп. въ Лондонѣ.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

MM. **J. Glazounof, Eggers & Cie.** et **C. Ricker** à St.-Pétersbourg.
N. Karbasnikof à St.-Pétersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
M. Klukine à Moscou,
N. Oglobline à St.-Pétersbourg et Kief,
E. Raspopof à Odessa,
N. Kymmel à Riga,
Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic,
Luzac & Cie à Londres.

Цѣна: 3 р. 30 к. — Prix: 6 Mrk. 50 Pf.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
Май 1904 г. Непремѣнный секретарь, Академикъ *Н. Дубровинъ*.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

стр.

стр.

стр.

стр.

Едва ли не первое мѣсто послѣ Кавказа изъ числа прочихъ уголковъ нашего обширнаго отечества, отличающихся этнографической пестротой населенія, принадлежитъ Бессарабской области и въ особенности тремъ южнымъ ея уѣздамъ: Измаильскому, Аккерманскому и Бендерскому.

Кромѣ того, что мы встрѣчаемъ здѣсь чуть не всѣ европейскія народности, каждая изъ нихъ распадается еще на нѣсколько группъ, отличающихся между собою по языку, по образу жизни, по времени переселенія въ здѣшній край и по имени.

Такъ между представителями романской народности, преобладающей въ этомъ краѣ по своей численности, здѣсь различаютъ: 1) *молдаванъ*, наиболѣе старыхъ поселенцевъ Бессарабіи, 2) *румынъ*, оставшихся въ Измаильскомъ уѣздѣ послѣ присоединенія его къ Россіи и отличающихся отъ молдаванъ по языку, и наконецъ 3) такъ называемыхъ *моканъ,* т. е. трансильванскихъ румынъ-горцевъ, выходцевъ изъ Австріи. Эти послѣдніе, приходя въ Бессарабію въ одиночку, нанимаются въ качествѣ овечьихъ пастуховъ, извѣстныхъ во всей южной Россіи подъ именемъ *чобановъ*.

Русскій народъ также имѣетъ въ Бессарабіи нѣсколькихъ представителей. Изъ нихъ на первомъ планѣ по численности нужно поставить малороссовъ, которые, какъ ближайшіе сѣвер-

ные сосѣди Бессарабіи, уже съ XVII-го вѣка стали сюда переселяться, да не перестаютъ приливать и до настоящаго времени. Ихъ можно въ свою очередь подраздѣлить на двѣ группы: 1) на переселенцевъ изъ Галиціи, которые называютъ себя *руснаками*, а у мѣстныхъ жителей извѣстны подъ именемъ *райянъ* или *райлянъ*. Послѣднее названіе сохранилось за ними отъ временъ турецкаго владычества, когда они населяли *райю*, т. е. провинцію бывшихъ турецкихъ владѣній. Они живутъ въ настоящее время въ числѣ до 130 тысячъ душъ обоего пола въ Хотинскомъ и Оргѣевскомъ уѣздахъ и 2) малороссовъ Украинцевъ.

Далѣе слѣдуютъ великороссы, между которыми нужно различать: 1) старообрядцевъ, по здѣшнему *липованъ*, переселившихся, какъ полагаютъ, изъ Литвы и Волыни, 2) некрасовцевъ (бывшихъ казаковъ), живущихъ въ самомъ гирлѣ Дуная и наконецъ 3) великороссовъ, новѣйшихъ переселенцевъ.

Между болгарами, переселившимися сюда изъ Турціи, различаютъ тоже двѣ разновидности: 1) тѣхъ, которые переселились въ 1807—1812 годахъ изъ Македоніи[1]) и Добруджи. Въ Бессарабіи они извѣстны подъ именемъ *тукáнъ* (отъ слова *тука* = тутъ), т. е. туземцевъ. Такъ назвали ихъ, какъ кажется, новѣйшіе болгарскіе переселенцы 1830 года, прибывшіе сюда (по Защуку) изъ Румеліи и составляющіе вторую разновидность бессарабскихъ болгаръ. Этихъ послѣднихъ болгары-тукáны называютъ просто *булгары*. Между тѣми и другими есть значительная разница въ говорѣ, а потому мѣстные жители никогда не смѣшиваютъ ихъ между собою.

Кромѣ этихъ трехъ главныхъ народностей, населяющихъ Бессарабію, есть здѣсь еще нѣмцы-колонисты, живущіе преимущественно въ Аккерманскомъ уѣздѣ по рѣкѣ Когальничу, гдѣ они стали селиться съ 1814 года и образовали 25 колоній. Многія изъ этихъ колоній носятъ имена мѣстностей, памятныхъ изъ исторіи войны 1812-го года, какъ то: Лейпцигъ, Кульмъ, Па-

1) Матеріалы для Географіи и статистики Россіи. Бессарабская область. А. Защукъ. Спб. 1862, стр. 168.

рижъ, Тарутино, Малоярославецъ, Бородино, Березина и др. А затѣмъ слѣдуетъ рядъ чисто-нѣмецкихъ названій, вродѣ: Лихтенталь, Фриденталь, Матильдендорфъ, Іозефдорфъ и т. д.

Есть здѣсь, какъ и вездѣ въ Югозападномъ краѣ, евреи. Ихъ насчитываютъ до 70,000 душъ. Живутъ они частію въ городахъ: Кишиневѣ, Хотинѣ и др., а частію въ земледѣльческихъ колоніяхъ, которыхъ здѣсь насчитывается до шестнадцати.

Далѣе слѣдуютъ греки, между которыми можно различать земледѣльцевъ и торговцевъ. Первыхъ пишущему эти строки случалось встрѣчать въ с. Конгазѣ, Измаильскаго уѣзда, гдѣ они живутъ въ числѣ 15—20 семействъ и, по словамъ мѣстнаго священника, являются потомками греческаго духовнаго сословія, пришедшаго вмѣстѣ съ православными переселенцами изъ-за Дуная. По Сокальскому[1]) они числомъ по нѣскольку душъ еще въ 50-хъ годахъ числились въ колоніяхъ Болградъ, Этулія, Слободзи, Валени и Волканешты (Измаильскаго уѣзда).

Затѣмъ греки-торговцы живутъ въ придунайскихъ городахъ и мѣстечкахъ Измаильскаго уѣзда.

Наконецъ извѣстны въ Бессарабіи и такъ называемые *караманли*, т. е. православные греки, говорящіе по турецки. Послѣдніе впрочемъ являются въ Измаильскомъ и Бендерскомъ уѣздахъ, какъ случайные и временные посѣтители. Они занимаются починкой и луженіемъ металлической посуды и разнаго рода мелкими металлическими работами и ходятъ въ качествѣ такихъ работниковъ по деревнямъ южной Бессарабіи.

Далѣе въ числѣ постоянныхъ жителей Бессарабіи можно назвать *албанцевъ* или *арнаутовъ*, переселившихся вмѣстѣ съ болгарами изъ Турціи. Въ с. Комрадѣ Бендерскаго уѣзда ихъ насчитываютъ около 30 семействъ. Кромѣ того цѣлая колонія Каракуртъ, по словамъ А. А. Сокальскаго, была основана исключительно арнаутами въ 1808—1811 году. Въ 50-хъ годахъ текущаго столѣтія въ Каракуртѣ числилось ихъ 1092

1) Журналъ Министерства Внутреннихъ Дѣлъ 1848 г., ч. 21, ст. А. А. Сокальскаго «Болгарскія колоніи въ Бессарабіи и Новороссійскомъ краѣ».

души обоего пола. Наконецъ они попадаются по немногу и въ другихъ болгарскихъ колоніяхъ.

Къ числу постоянныхъ же жителей Бессарабіи принадлежатъ цыгане, которые

. . . . . шумною толпою
по Бессарабіи кочуютъ.

или лучше сказать, когда-то кочевали, а теперь приписаны къ разнымъ городамъ, селамъ и колоніямъ.

Защукъ упоминаетъ въ числѣ постоянныхъ жителей Бессарабіи также и сербовъ, которые якобы живутъ въ нѣкоторыхъ колоніяхъ близь рѣки Ялпуха. Но мнѣ случилось быть именно въ этихъ колоніяхъ, распрашивать о сербахъ и никто тамъ о нихъ не слыхалъ. Вѣроятно названный авторъ смѣшалъ съ сербами албанцевъ. Впрочемъ въ городахъ Измаильскаго уѣзда, какъ мнѣ передавали, сербы встрѣчаются одиночками и семействами въ качествѣ торговцевъ также какъ армяне, турки и итальянцы.

Наконецъ есть въ Бессарабіи еще одинъ народецъ, имя котораго и его прошлое почти неизвѣстно въ Россіи, но который какъ по численности, такъ и по несомнѣнной его связи съ прошлымъ нашего отечества, заслуживаетъ особаго вниманія, это — *гагаузы*. Народецъ этотъ по своему языку несомнѣнно принадлежитъ къ тюркамъ, но по вѣроисповѣданію, въ отличіе отъ всѣхъ прочихъ тюрокъ, православный. Въ Болгаріи, гдѣ гагаузы живутъ съ незапамятныхъ временъ по западному берегу Чернаго моря, они всѣмъ извѣстны подъ своимъ собственнымъ именемъ и никто ихъ не смѣшиваетъ съ болгарами. У насъ же въ Россіи гагаузы со дня ихъ переселенія изъ-за Дуная, въ концѣ прошлаго и въ началѣ текущаго столѣтія были зачислены болгарами, говорящими по-турецки, и продолжаютъ до сего дня числиться таковыми.

Само собою разумѣется, что при такой этнографической пестротѣ Бессарабскаго населенія каждому жителю приходится

знать по крайней мѣрѣ два языка, но и знающихъ по три языка здѣсь встрѣтить вовсе не рѣдкость. Мнѣ случилось даже познакомиться съ однимъ молодымъ человѣкомъ, русскимъ прикащикомъ изъ г. Измаила, который свободно владѣлъ семью языками. Какъ русскій онъ конечно зналъ свой родной языкъ. Далѣе онъ учился въ школѣ еще во времена владычества здѣсь румынъ по-румынски. По-молдавански ему приходилось говорить постоянно, потому что на этомъ языкѣ говорятъ въ Бессарабіи больше, чѣмъ на какомъ-нибудь другомъ. По-болгарски онъ говорилъ потому, что служилъ у купца болгарина въ лавкѣ. Затѣмъ при торговыхъ сношеніяхъ ему надо было знать по-турецки, по-армянски и по-гречески.

Само собой разумѣется, что для всей этой многоязычной массы чувствуется необходимость въ одномъ общемъ языкѣ, воляпюкѣ, который бы всѣ понимали. И вотъ такимъ воляпюкомъ служилъ до сихъ поръ языкъ преобладающаго населенія молдаванскій, а въ послѣднее время, благодаря школамъ, начинаетъ распространяться русскій языкъ, хотя пока еще очень медленно.

На базарѣ въ с. Комрадѣ мнѣ случилось быть свидѣтелемъ курьезной сцены. У торговца молдаванина нѣмецкій колонистъ съ женой покупали глиняную посуду, причемъ продавецъ и покупатели разговаривали каждый на своемъ родномъ языкѣ, сильно жестикулируя и разумѣется мало понимая другъ друга. Къ нимъ подошелъ гагаузъ и, обращаясь къ обоимъ сторонамъ по-русски, очень скоро помогъ имъ заключить сдѣлку.

Меня лично изъ всѣхъ перечисленныхъ національностей болѣе всего интересовали гагаузы, какъ народъ загадочнаго происхожденія. У насъ въ литературѣ свѣдѣнія объ этомъ народѣ самыя ничтожныя и если встрѣчаются, то только въ видѣ краткихъ сообщеній, неизвѣстно откуда взятыхъ.

Такъ напр. у А. А. Сокальскаго, подробно описавшаго болгарскія колоніи въ 1848 г., ни слова не упомянуто о гагаузахъ и они вездѣ называются болгарами даже безъ упоминанія о томъ имени, которымъ они сами себя и всѣ сосѣди ихъ называютъ.

У А. Защука сказано, что болгары, переселившіеся въ Бессарабію изъ Добруджи и говорящіе по-турецки, называются *камермеріеры* (или деревенцы), но въ Бессарабіи объ этомъ имени никто не слыхалъ и мѣстные жители на мои распросы отвѣчали такимъ удивленіемъ, какъ будто бы я отъискивалъ какихъ-то эфіоповъ. Такъ мнѣ и не удалось узнать, откуда взяты почтеннымъ авторомъ его *камермеріеры*.

Наконецъ въ русской энциклопедіи Брокгауза я нашелъ такое странное сообщеніе: «гагаузы — отуреченные болгары, ихъ не мало въ Измаильскомъ уѣздѣ Бессарабской губерніи, они православные, но въ дни храмовыхъ праздниковъ совершаютъ курбаны, — родъ языческихъ жертвоприношеній».

Уже не говоря о литературѣ, даже на мѣстѣ, въ Бессарабіи, въ Кишиневѣ, рѣдкій изъ интеллигентовъ слыхалъ имя гагаузовъ. Хорошо знаютъ это имя только сами гагаузы и ихъ ближайшіе сосѣди, которые никогда не смѣшаютъ гагауза съ болгариномъ. Но эти сосѣди объясняютъ себѣ черты, отличающія гагаузовъ отъ болгаръ, гипотезой, которая, какъ мы видѣли, попала въ словарь Брокгауза и вѣроятно пришла вмѣстѣ съ гагаузами изъ-за Дуная.

Генеалогію этого народа ведутъ то отъ болгарина, женившагося на турчанкѣ, то отъ турка, женившагося на болгаркѣ. Такого же мнѣнія о гагаузахъ и болгарское простонародье, хотя болгарская интеллигенція этой гипотезы не придерживается, судя по словамъ П. Драганова[1]), который говоритъ, что гагаузы «вѣроятные потомки средневѣковыхъ кумановъ-половцовъ и что по языку они, какъ извѣстно, чистые османскіе туркофоны». Приблизительно того же мнѣнія и харьковскій профессоръ М. С. Дриновъ, указавшій мнѣ на статьи о гагаузахъ г. Иречка. Но къ этимъ статьямъ мы вернемся позже, а теперь обратимся къ опредѣленію мѣстожительства гагаузовъ въ Бессарабіи и къ ихъ численности.

---

1) Записки Имп. Русск. Геогр. Общ. по отд. Этногр. XXII в. I, стр. 237 Македонско-славянскій сборникъ).

А. А. Сокальскій, давшій подробное описаніе болгарскихъ колоній въ Бессарабіи, ихъ полный перечень съ указаніемъ, сколько въ каждой изъ нихъ семействъ, душъ и десятинъ земли, распредѣляетъ всѣ колоніи по 4-мъ округамъ, на которые въ его время были онѣ раздѣлены для удобства управленія.

Въ первомъ, *Измаильскомъ* округѣ, центръ котораго находится въ колоніи *Болградъ*, авторъ насчитываетъ 16 колоній съ 22,742 душъ населенія. Во второмъ, *Кагульско-Прутскомъ*, центръ — *Хаджи-Абдулла*, — 19 кол. и 15,974 душъ. Въ третьемъ *Верхне-Буджакскомъ*, центръ — *Комратъ*, — 20 кол. и 20,835 душъ. И наконецъ въ четвертомъ *Нижне-Буджакскомъ*, центръ — кол. *Ивановка*, — 28 кол. и 17235 душъ.

Всего въ 83 колоніяхъ 76,786 душъ обоего пола.

Изъ четырехъ упомянутыхъ округовъ гагаузы, какъ я узналъ во время моей поѣздки по Бессарабіи изъ распросовъ у мѣстныхъ жителей и у мѣстнаго духовенства, живутъ:

Въ бывшемъ Измаильскомъ округѣ въ двухъ колоніяхъ (Табакъ и Татаръ-Кышчакъ) всего во времена А. А. Сокальскаго — 2,246 д.

Въ Кагульско-Прутскомъ въ 5 колоніяхъ (Балбока, Этулія, Волканешты, Чишмекіой и Курчи) всего 5,827 д.

Въ Верхне-Буджакскомъ округѣ въ 16 колоніяхъ (Комратъ, Кирсовъ или Башкюю, Бешалма, Конгазъ, Баурчи, Казаяклы, Воле-Пержи, Бешгöзъ или Копкуй, Чадырлунга, Хайдаръ, Томай, Джалтай, Авдарма, Киріетлунга, Чокъ-Майданъ или Карлыкъ и Дизгиндже) — 17,329 душъ.

И въ Нижне-Буджакскомъ въ одной колоніи (Дмитріевка) — 808 душъ. А всего въ 50-хъ годахъ настоящаго столѣтія было гагаузовъ въ 24 колоніяхъ приблизительно 26,210 душъ.

Если вѣрить цифрамъ г-на Сокальскаго, то отношеніе числа гагаузовъ во всѣхъ болгарскихъ колоніяхъ къ числу всѣхъ остальныхъ національностей, поселившихся въ тѣхъ-же колоніяхъ, выразится приблизительно слѣдующимъ образомъ:

Болгаръ	36,646 д.	47,7%
Гагаузовъ	26,210 д.	34,1%
Молдаванъ	11,257 д.	14,6%
Малороссовъ	1,254 д.	1,6%
Арнаутовъ	1,092 д.	1,4%
Грековъ	214 д.	0,2%
Цыганъ	67 д.	0,08%
Итого	76,740 душъ.	

Мы уже говорили, что цифры эти относятся къ 40-мъ годамъ текущаго столѣтія, а потому, чтобы узнать хотя приблизительно, какъ велико можетъ быть въ настоящее время число гагаузовъ во всѣхъ бессарабскихъ колоніяхъ, я не имѣлъ другого средства кромѣ того, чтобы къ цифрѣ г-на Сокальскаго прибавить естественный приростъ. Но и для опредѣленія прироста я имѣлъ только цифру населенія колоніи Бешалма въ 50-хъ годахъ 903 души и современную цифру, сообщенную мнѣ священникомъ села, отцомъ Григоріемъ Крокосомъ, 2500 душъ. Если допустить, что такой же приростъ былъ и во всѣхъ остальныхъ гагаузскихъ колоніяхъ, то число ихъ 26,210 должно къ настоящему времени обратиться въ 72,563 души, т. е. приблизительно можетъ быть гагаузовъ въ Бессарабіи около *70,000 душъ* обоего пола[1]).

Что касается времени переселенія къ намъ гагаузовъ, то объ этомъ можно судить по времени основанія колоній, заселенныхъ ими. Надо только замѣтить, что цифры годовъ основанія г-нъ Сокальскій сообщаетъ не для всѣхъ колоній, а потому я беру у него то, что есть.

	Гагаузскихъ колоній.	Остальныхъ.
До 1820 года основано	10 т. е. 71%	16 т. е. 36%
Послѣ 1820 г. »	4 » 29%	28 » 64%

Отсюда можно заключить, что *гагаузы прибыли изъ-за Дуная преимущественно до 20-го года*, т. е. во времена первыхъ пере-

1) Точная цифра вѣроятно скоро будетъ намъ извѣстна какъ результатъ послѣдней народной переписи.

селеній, а послѣ 20-го года движеніе ихъ ослабѣло, тогда какъ у болгаръ дѣло переселенія шло какъ разъ наоборотъ.

Переселеніе въ Россію болгаръ, а вмѣстѣ съ ними и гагаузовъ, по словамъ г-на Сокальскаго, продолжалась съ 1750 до 1846 года, т. е. почти въ теченіи цѣлаго столѣтія. Оно началось безъ всякаго участія со стороны нашего правительства, такъ что осталось даже неизвѣстнымъ, гдѣ поселилась первая партія турецкихъ выходцевъ 1750 года. Только съ 1752 года стало извѣстно правительству о начавшемся переселеніи, но до 1769 года оно было направлено преимущественно въ Новороссійскій край. Въ Бессарабію первая партія переселенцевъ прибыла въ 1769 году. Затѣмъ вторая — во время Суворовской войны 1787—1791 г. Самое же сильное движеніе переселенцевъ было между 1801 и 1812 годами.

Одной изъ главныхъ причинъ этого послѣдняго массоваго движенія, по словамъ почтеннаго автора, было появленіе въ Турціи знаменитыхъ въ свое время разбойничьихъ шаекъ подъ предводительствомъ Пасванъ-Оглу (гагаузы называютъ его Позвондъблу) и Кара Феджи, имѣвшихъ подъ своимъ начальствомъ толпы до 5000 человѣкъ, набранныя изъ Турокъ, Албанцевъ и Грековъ. И дѣйствительно пѣсни о первомъ изъ этихъ разбойниковъ поются гагаузами и до настоящаго времени.

Первые переселенцы изъ-за Дуная въ Бессарабію, какъ сообщаетъ г-нъ Сокальскій, составили изъ себя ополченіе, которое служило подъ начальствомъ Суворова и Румянцева. Командиромъ этого ополченія былъ нѣкій ротмистръ Дмитрій-Ватикіоти (вѣроятно грекъ), который по смерти генерала Ивана Никитича Инзова, перваго попечителя колоній, былъ назначенъ на его мѣсто, но умеръ по дорогѣ изъ Петербурга въ Бессарабію въ 1820 году.

Въ память о Ватикіоти одна изъ гагаузскихъ колоній, Дмитровка, была названа по его имени. Воспоминаніе же о *«капитанъ Димитри»* кромѣ того сохранилось и въ устныхъ преданіяхъ гагаузовъ. Перемѣшавъ въ своей памяти событія разныхъ

лѣтъ и утративъ представленіе о ихъ хронологической послѣдовательности, гагаузы въ настоящее время передаютъ слѣдующій, записанный мною, разсказъ:

«Наши дѣды переселились сюда, въ Бессарабію, изъ-за Дуная, изъ мѣстности, называемой Добруджа. Это было въ царствованіи Императора Николая I-го. Одинъ изъ нашихъ гагаузовъ, капитанъ Димитри, спасъ жизнь Императора отъ какого-то араба, который покушался на цареубійство. Въ видѣ признательности за такой похвальный поступокъ Государь призвалъ гагаузовъ въ Россію и дозволилъ имъ селиться на свободныхъ земляхъ. Османамъ такое переселеніе нашихъ стариковъ не понравилось и они всячески его тормозили. Поэтому пришлось переселенцамъ прибѣгнуть къ хитрости и двигаться съ своими обозами только ночью. Днемъ они останавливались въ полѣ и поворачивали дышла повозокъ въ сторону противуположную Россіи. Если случалось, что османы спрашивали переселенцевъ, куда они ѣдутъ, то всегда получали неизмѣнный отвѣтъ: отъ Ивана (т. е. изъ Россіи)».

Изъ послѣднихъ переселеній болгаръ наиболѣе крупное было въ 1830—1834 годахъ. Повидимому въ это время эмигрантами были исключительно румелійскіе болгары, такъ какъ имъ принадлежатъ всѣ самыя новѣйшія бессарабскія колоніи.

Правительство наше, узнавъ о переселеніяхъ изъ за Дуная, не препятствовало имъ и дѣятельно принялось за устройство эмигрантовъ въ ихъ новомъ мѣстожительствѣ. Въ 1818-мъ году было даже учреждено отдѣльное попечительство о колоніяхъ съ главнымъ попечителемъ, жившимъ сначала въ Екатеринославской губерніи, а потомъ переведеннымъ въ Бессарабію.

При генералѣ Инзовѣ, первомъ попечителѣ колоній, по имени котораго была названа одна изъ колоній Ивановка, состоялось первое положеніе о бессарабскихъ поселенцахъ 29-го декабря 1819 года.

При его преемникѣ, маіорѣ Малявинскомъ, послѣдовалъ Высочайшій указъ о привилегіяхъ, дарованныхъ поселенцамъ въ отношеніи податей, повинностей и права владѣнія землей.

Вообще правительство наше прилагало къ устройству поселенцевъ не мало заботъ, слѣды которыхъ можно наблюдать въ Бессарабіи и по настоящее время. Онѣ сказались главнымъ образомъ въ обезпеченномъ земельномъ положеніи колонистовъ, вслѣдствіе котораго они еще и до сихъ поръ не дожили до земельнаго кризиса, какъ извѣстно, уже переживающагося во многихъ мѣстностяхъ Европейской Россіи.

Исключеніе составлялъ только одинъ небольшой участокъ Икисаатъ, расположенный въ сѣверо-западномъ углу нынѣшняго Измаильскаго уѣзда по рѣкѣ Пруту, въ которомъ, какъ пишетъ г. Сокальскій, по какому то печальному недоразумѣнію колонисты попали въ крѣпостную зависимость къ молдаванскимъ боярамъ.

Во время поѣздки въ Бессарабію мнѣ довелось быть въ одномъ изъ селъ или бывшихъ колоній названнаго участка, а именно въ с. Мал. Кöсели. Какая огромная разница даже по внѣшнему виду между этимъ селомъ и болгарскими колоніями. Какая здѣсь страшная нужда, какая земельная тѣснота, сколько жалобъ на эту нужду, сколько разговоровъ о ней и какъ нетерпѣливо ожидаютъ здѣшніе крестьяне того благодатнаго времени, когда ихъ, какъ они полагаютъ, будутъ переселять въ Сибирь на свободныя мѣста. Но изъ гагаузовъ и болгаръ никто не попалъ въ участокъ Икисаатъ. Судьба эта выпала исключительно на долю молдаванъ.

Въ земельномъ отношеніи гагаузы, какъ самые старые поселенцы въ Бессарабіи пользуются наибольшими земельными льготами, такъ какъ ихъ предкамъ достались лучшіе и крупнѣйшіе участки земли. Позднѣйшіе же эмигранты, принадлежавшіе къ румелійскимъ болгарамъ, должны были довольствоваться только остатками отъ земельнаго дѣлежа.

Въ окончательномъ результатѣ этого дѣлежа всѣ свободныя земли Бессарабіи были розданы переселенцамъ, уже въ 30-хъ годахъ нынѣшняго столѣтія. Такъ что около этого времени одной изъ партій эмигрантовъ, состоявшей изъ 3000 семействъ, правительство вынуждено было отказать въ земельномъ надѣлѣ по не-

достатку земли, послѣ чего эта партія вернулась назадъ въ Болгарію и дальнѣйшая эмиграція прекратилась.

Изъ числа попечителей надъ болгарскими колоніями особенно выдавался своей дѣятельностью статскій совѣтникъ Бутковъ, управлявшій колоніями 12 лѣтъ съ 1832 по 1844 годъ. По словамъ г. Сокальскаго, онъ пользовался большимъ уваженіемъ среди болгаръ и утилизировалъ это уваженіе, искореняя нѣкоторые «вредные обычаи» колонистовъ, а также упорядочивая ихъ сельское хозяйство. И дѣйствительно у гагаузовъ осталось о г. Бутковѣ воспоминаніе въ видѣ пѣсни, прилагаемой мною ниже, въ которой онъ описывается какъ человѣкъ некрасивой наружности, но обладавшій «желѣзной волей».

Изъ предъидущаго читатели уже видѣли, что гагаузы главной своей массой поселились въ 16 колоніяхъ такъ называемаго Верхне-Буджакскаго округа. Въ настоящее время почти все это пространство принадлежитъ къ Бендерскому уѣзду и составляетъ волости Комрадскую и Чадырлунгскую. Только одна колонія изъ этого участка, Конгазъ, отошла къ Измаильскому уѣзду и была отдѣлена отъ всѣхъ остальныхъ въ теченіи нѣсколькихъ десятковъ лѣтъ румынской границей, пока вмѣстѣ съ Измаильскимъ уѣздомъ, снова не возвратилась подъ власть Россіи.

Внѣ этого района къ числу гагаузскихъ колоній въ Измаильскомъ уѣздѣ принадлежатъ: Курчи, Табакъ, Волканешты, Этулія, Чишмекіой и Татаръ-Кыпчакъ, а въ Аккерманскомъ: Дмитровка, Воле-Перже и Александровка.

Мнѣ лично довелось быть только въ Комратской и Чадырлунской волостяхъ Бендерскаго уѣзда.

Эта часть Бессарабіи, которая, въ отличіе отъ недавно возвращеннаго Россіи, Измаильскаго уѣзда, называется здѣсь *старой Бессарабіей*, представляетъ собою степную холмистую мѣстность, перерѣзанную цѣлымъ рядомъ глубокихъ долинъ, направляющихся съ сѣвера на югъ. Долины раздѣляются между собою довольно высокими, полого спускающимися грядами холмовъ. Въ каждой долинѣ проходятъ рѣчки, чрезвычайно прихотливо извивающіяся

въ своихъ крутыхъ обрывистыхъ берегахъ и впадающія въ Дунай. Но онѣ только въ старину были дѣйствительно рѣчками, а въ настоящее время наполняются водою только весной или послѣ сильныхъ дождей, лѣтомъ же по большей части совершенно пересыхаютъ и тогда о существованіи ихъ напоминаютъ только сухія русла съ перекинутыми черезъ нихъ каменными мостиками и небольшими прудами изъ, задержанной плотинами, весенней воды. Такія рѣчки не только не годятся для водяныхъ мѣльницъ, которыхъ здѣсь совсѣмъ и не знаютъ, но и огороды изъ нихъ орошать можно только кое-гдѣ. Словомъ, теперь это чисто степныя рѣчки. Всѣ онѣ направляются къ Дунаю, но не дойдя до него разливаются въ озера, называемыя здѣсь *лиманами*.

Мнѣ лично довелось познакомиться поближе только съ бассейномъ рѣки Ялпуха, съ впадающими въ него Лунгой, Лунгицей и Ялпужцемъ.

Для жителей бассейна рѣки Ялпуха существуютъ два промышленныхъ, торговыхъ и умственныхъ центра: село Комратъ на сѣверѣ и заштатный городъ Болградъ на югѣ; оба эти центра лежатъ на самомъ Ялпухѣ.

Село Комратъ по количеству населенія и по торговлѣ давно уже заслуживаетъ названіе города и вѣроятно скоро будетъ переименовано въ таковой. Въ административномъ отношеніи это только центръ волости съ волостнымъ правленіемъ и съ квартирой становаго пристава, но въ торговомъ Комрадъ врядъ ли уступитъ многимъ изъ нашихъ уѣздныхъ городовъ. Въ немъ насчитывается до 10000 жителей, существуетъ очень большой православный соборъ, одна приходская церковь, много хорошихъ каменныхъ зданій, принадлежащихъ богатымъ помѣщикамъ изъ гагаузовъ и молдаванъ, множество всевозможныхъ лавокъ, почтовая станція, и нѣсколько учебныхъ заведеній, между которыми на первомъ планѣ нужно поставить реальное училище. Интересно, что въ это училище отдаютъ своихъ дѣтей даже жители г. Варшавы, почему либо не могущіе пристроить ихъ въ варшавское реальное училище. Въ с. Комрадѣ гагаузы являются преобладаю-

щимъ населеніемъ съ небольшой примѣсью молдаванъ, болгаръ и арнаутовъ. Что же касается Болграда, не уступающаго по своему торговому значенію Комраду, то въ немъ преобладаетъ населеніе болгарское съ небольшой примѣсью гагаузовъ, а потому его можно считать болгарскимъ центромъ по преимуществу.

Около этихъ двухъ центровъ и между ними группируются всѣ болгарскія и гагаузскія колоніи.

Какъ мы уже говорили раньше, эти колоніи пользовались въ свое время разными правами и преимуществами. Часть этихъ особыхъ правъ удержалась за ними и до настоящаго времени. Такъ напримѣръ: административное устройство въ колоніяхъ сохранило по старому нѣкоторое отличіе отъ общепринятаго въ Имперіи. Каждое село имѣетъ своего выборного старосту, при которомъ есть писарь и канцелярія, а всѣ старосты въ волости съ ихъ канцеляріями подчинены волостному старшинѣ и волостному правленію. Что касается болгарскихъ и гагаузскихъ колоній Измаилскаго уѣзда, то онѣ при отдѣленіи отъ Россіи получили румынское административное устройство съ такъ называемыми *примарями* во главѣ, которое сохраняютъ и до сихъ поръ. Точно также въ названныхъ колоніяхъ удержалось до сихъ поръ и земельное устройство крестьянъ, данное имъ при переселеніи, что-то вродѣ общиннаго, и особый способъ отбыванія податей и повинностей, за исключеніемъ воинской, въ отношеніи которой поселенцы уже совершенно уравнены съ остальными подданными Имперіи.

Но обо всемъ этомъ мы еще поговоримъ въ своемъ мѣстѣ, а теперь перейдемъ къ тому, что пишетъ о гагаузахъ г. Иречекъ [1]), чуть ли не единственный историкъ, обратившій на нихъ вниманіе.

По словамъ этого автора, задунайскіе Гагаузы живутъ по западному берегу Чернаго моря, во всей области отъ устьевъ Дуная и Силистріи до Капъ Эмонъ, но не сплошной массой, а спорадически. Поселенія эти еще болѣе раздробились, порѣдѣли

---

1) Das Fürstenthum Bulgarien von Constantin Jireček. Wien 1891, а также: Sitzungsber. der kgl. böhm. Gesellschaft der Wissensch. 21. Januar 1889.

и уменьшились съ выселеніемъ оттуда бессарабскихъ гагаузовъ. Кромѣ гагаузовъ, г. Иречекъ указываетъ на Балканскомъ полуостровѣ еще одинъ маленькій народецъ Сургучей, также говорящій по-турецки и также православнаго вѣроисповѣданія, живущій въ Андріанопольскомъ вилаетѣ.

Тѣхъ и другихъ почтенный авторъ считаетъ за потомковъ половцевъ или куманъ, бывшихъ когда-то нашими сосѣдями, но послѣ битвы съ монголами при Калкѣ (въ 1237 г.) исчезнувшихъ со страницъ русской лѣтописи.

Г. Иречекъ, какъ мнѣ кажется, совершенно справедливо доказываетъ происхожденіе этихъ народцевъ не отъ турокъ-османовъ, пришедшихъ въ Европу черезъ Малую Азію, а отъ близкихъ ихъ родичей, тюрокъ, кочевавшихъ до монгольскаго нашествія въ южно-русскихъ степяхъ. Фактъ этотъ доказывается уже тѣмъ обстоятельствомъ, что гагаузы христіане. Если бы они происходили отъ турокъ-османовъ или ихъ предшественниковъ сельджуковъ, пришедшихъ въ Европу магометанами, то происхожденіе ихъ христіанства было бы совершенно непонятно. Тогда какъ въ противномъ случаѣ, т. е. если они передвинулись за Дунай съ сѣвера, ихъ христіанство беретъ начало или въ Россіи или въ Византійской имперіи до покоренія ея турками-османами.

Что же касается тождества гагаузовъ именно съ куманами или половцами, то г. Иречекъ настаиваетъ на немъ только потому, что всѣхъ тюрокъ, кочевавшихъ когда-то въ южной Россіи раздѣляетъ на двѣ группы: 1) печенѣговъ и 2) куманъ или половцевъ. Третья же группа этого многочисленнаго народа *огузы, узы* или *торки* въ глазахъ почтеннаго автора, сливается съ куманами или половцами, тогда какъ этого не было на самомъ дѣлѣ.

Для доказательства обратимся къ лучшему знатоку настоящаго вопроса, русскому историку П. Голубовскому, написавшему отдѣльную монографію о печенѣгахъ и половцахъ [1]). Г. Голубовскій говоритъ, что всѣ кочевники, жившіе до нашествія

1) Печенѣги, торки и половцы до нашествія татаръ. Исторія южно-русскихъ степей IX—XIII вв. монографія П. Голубовскаго. Кіевъ 1884 г.

татаръ въ южно-русскихъ степяхъ, принадлежали къ тюркскому племени, а потому были народами родственными между собою. Когда они раздѣлились на племена въ Средней Азіи и какія отношенія были между этими племенами до прихода ихъ въ Россію, остается неизвѣстнымъ, но въ южно-русскія степи они пришли уже обособленными политически и съ ясными племенными отличіями, которыя сказались прежде всего въ ихъ именахъ.

Не смотря на множество различныхъ именъ этихъ народовъ, которыя сохранила намъ исторія, они сводятся, по Голубовскому, къ тремъ группамъ: 1) печенѣги или кангли, 2) узы или торки и 3) куманы, кипчаки или половцы.

Первыми пришли изъ Средней Азіи печенѣги[1]). Въ IX. вѣкѣ они уже занимали область между Волгой и Яикомъ. Къ югу отъ нихъ простиралась Хазарія, къ востоку за рѣкой Ураломъ жили узы, а къ западу, вѣроятно между Волгой и Дономъ, кочевали венгры.... Печенѣги были вытѣснены затѣмъ изъ своей области союзомъ хазаръ съ узами. Они постепенно подвигались все болѣе и болѣе на западъ, тѣснимые съ востока напиравшими изъ Азіи, новыми ордами кочевниковъ, а сами оттѣсняли венгровъ вплоть до Паннонія. Ко второй половинѣ X вѣка они уже занимали огромную область отъ Дона до Дуная и отъ русскихъ владѣній до береговъ Чернаго и Азовскаго морей. Около этого времени узы-торки кочевали въ области Дона и Волги. Въ XI. столѣтіи появляется изъ Азіи третій тюркскій народецъ половцы, который потѣснилъ торковъ на западъ, а торки въ свою очередь обрушились на печенѣговъ. Послѣдніе сначала отступили въ область между Днѣпромъ и Дунаемъ, а потомъ ушли за Дунай[2]). Вслѣдъ за ними, гонимые русскими князьями, двинулись на Балканскій полуостровъ и торки. Въ 1064 году они также, какъ и печенѣги, перешли за Дунай. Часть узо-торковъ приняла подданство Ви-

1) Печенѣги, торки и половцы до нашествія татаръ. Исторія южно-русскихъ степей IX—XIII вв. монографія П. Голубовскаго, Кіевъ, 1884 г., стр. 65.

2) Тамъ же, стр. 76, 77 и 78.

зантійской имперіи, а другая попыталась осѣсть у русскихъ границъ, но была разгромлена Владиміромъ Мономахомъ, потеряла свою самостоятельность и въ послѣдующее время является, какъ военное пограничное населеніе Руси. Эта часть торковъ, осѣвшихъ на Руси, извѣстна была у русскихъ подъ общимъ именемъ *черныхъ клобуковъ* (по-тюркски *кара калпак* — черная шапка). Но, по словамъ г. Голубовскаго, это не было одно племя, а смѣсь торковъ, печенѣговъ, куевъ и берендѣевъ [1]). Черные клобуки вмѣстѣ съ русскимъ подданствомъ, какъ видно, приняли и христіанство. Живя въ Поросьи (по р. Роси) и составляя южную часть Юрьевской епархіи, говоритъ г. Голубовскій [2]), они очевидно находились подъ неусыпными попеченіями духовенства, старавшагося просвѣтить ихъ.

Роль черно-клобуцкаго населенія въ исторіи Руси, особенно южный, говоритъ авторъ [3]), весьма значительна. Оно принесло новый тюркскій элементъ на русскую землю, который съ вѣками расплавился въ славянствѣ. Какъ на сѣверѣ чистый славянскій типъ измѣнился подъ вліяніемъ финнскаго, такъ на югѣ не могло пройти безслѣдно вліяніе тюрковъ. Т. е., другими словами, это тюркское населеніе слилось съ южно-русскимъ точно такъ же, какъ съ великороссами сливаются вотяки, чуваши, корелы, мордва и черемисы.

Вотъ все, что осталось отъ торковъ и печенѣговъ въ южнорусскихъ степяхъ. Мѣсто ихъ заняли половцы, кочевавшіе тамъ вплоть до монгольскаго нашествія.

Послѣ битвы при Калкѣ, когда начался разгромъ русской земли Батыемъ, половцы разсѣялись, причемъ отчасти были истреблены татарами, отчасти обращены въ рабство. Остальные, спасаясь отъ преслѣдованія, частью попали въ полную зависимость отъ русскихъ князей [4]), частью удалились въ Венгрію и

1) Голубовскій, стр. 149.
2) Ibid. стр. 224.
3) Ibid. стр. 151.
4) Ibid. стр. 232.

были тамъ поселены между Дунаемъ и Тиссой, частью перешли на Балканскій полуостровъ, прорвались черезъ Болгарію и заняли всѣ области Македоніи. Греческій императоръ Іоаннъ включилъ эту часть половцевъ въ составъ своей арміи и роздалъ земли для поселенія во Ѳракіи, въ Македоніи, въ Малой Азіи, по рѣкѣ Меандру и во Фригіи [1]). Четвертая часть того же народа выселилась на Кавказъ и, наконецъ, пятая — попала въ Египетъ [2]).

Итакъ мы видимъ отсюда, что между современными обитателями Балканскаго полуострова можно искать потомковъ всѣхъ трехъ тюркскихъ племенъ, кочевавшихъ когда-то въ южно-русскихъ степяхъ, т. е. печенѣговъ, торковъ и половцевъ, такъ какъ всѣ они уходили за Дунай. Посмотримъ, къ которому изъ нихъ скорѣе всего могли принадлежать гагаузы.

Если мы обратимся къ народному имени гагаузовъ, то его, какъ допускаетъ академикъ В. Радловъ, можно разсматривать составленнымъ изъ двухъ словъ *гаг* и *ауз*. Послѣднее изъ нихъ могло быть сокращеніемъ слова *агуз* или *огуз*, служившаго названіемъ тюркскому племени, извѣстному въ исторіи также подъ именами *узовъ*, *гузовъ* или *торковъ* (3). Что же касается перваго элемента *гаг*, то онъ могъ быть измѣненнымъ *гäк*, *гöк* или *гок*, прилагательнымъ, характеризовавшимъ какое-либо изъ колѣнъ или родовъ народа *огузъ*. Такое предположеніе весьма вѣроятно, потому что ближайшій изъ родственныхъ огузамъ народовъ, печенѣги, раздѣлялись также на мелкія колѣна, названія которыхъ намъ сохранила исторія [3]).

У г. Иречка говорится, что имя гагаузъ употребляется, какъ ругательное выраженіе у ихъ сосѣдей. И, дѣйствительно, мы находимъ въ албанскомъ этимологическомъ словарѣ Мейера подъ словомъ *goge* румынское găgăuţ — дуракъ (Dummkopf). Такое ругательство, какъ намъ кажется, произошло отъ случайнаго созвучія слова *гаг*, вошедшаго въ названіе гагаузскаго народа, съ

1) Голубовскій, стр. 234.
2) Ibid., стр. 235.
3) Чтенія въ Императ. Общ. истор. и древн. Росс. 1846 г. № 1, стр. 11.

другимъ словомъ, весьма распространеннымъ между европейскими народами, а именно: у албанцевъ *gogě* — насмѣшливое названіе для румынъ, у сербовъ *goga*—каменьщикъ (Maurer), румын. *găgăese* — клохтать, кудахтать (gackern), мадьярск. *gágog* — гоготать, слав. *гагăти*, *гоготăти* и проч. Наконецъ, сюда же можно прибавить и гагаузское слово гŏгу, гŏгуџў — что-то вродѣ нашего буки, такъ какъ этимъ словомъ у гагаузовъ пугаютъ маленькихъ дѣтей, а также производное отъ него гагаузское *гогоман*—дуракъ. Существованіе этого слова у гагаузовъ и то обстоятельство, что слово, вошедшее въ составъ ихъ народнаго имени *газ* или *гага*, отнюдь не смѣшивается ими съ словомъ *гогу*, именно и заставляетъ меня думать, что это два совершенно различныхъ слова, ничего общаго между собою не имѣющихъ, кромѣ случайнаго, чисто внѣшняго сходства звуковъ.

Такимъ образомъ изъ всего сказаннаго можно было бы заключить, что Гагаузы — потомки торковъ или узовъ, кочевавшихъ когда-то въ южно-русскихъ степяхъ. Другое доказательство того же предположенія это то, что гагаузы сами считаютъ или считали себя прежде *турками*, и хотя уже утратили объ этомъ воспоминаніе, но языкъ ихъ сохранилъ слѣды прежнихъ понятій. Такъ, напримѣръ, въ разговорѣ гагаузы чаще употребляютъ выраженіе: «знаешь-ли по-турецки (*тӱркчă*)», чѣмъ равнозначащее: «знаешь-ли по-гагаузски (*гагаусча*)»? А когда нужно употребить выраженіе, соотвѣтствующее нашему: «русскимъ языкомъ тебѣ говорятъ», то произносятъ: «*тӱркчă аннē-мы-сын*»? т. е. по-турецки то ты понимаешь-ли? но никогда не скажутъ «по гагаузски». Въ тоже время гагаузы дѣлаютъ рѣзкое различіе между османами и турками. «Турокъ», говорятъ они, «такой же человѣкъ какъ и мы, только магометанскаго вѣроисповѣданія, а османы произошли отъ смѣси человѣка съ собакой», причемъ передается ниже прилагаемая легенда о происхожденіи османовъ (№ 97). Что гагаузы не могли быть потомками половцевъ, на это указываетъ между прочимъ сличеніе гагаузскаго языка съ языкомъ команов (половцевъ), который дошелъ до насъ въ историческомъ

II*

памятникѣ, извѣстномъ подъ именемъ Codex Cumanicus. Если сравнить языкъ этого памятника съ современнымъ языкомъ гагаузовъ, то видно, что между ними разница приблизительно такая же, какъ между современнымъ языкомъ османовъ и языкомъ волжскихъ татаръ. Для примѣра приведу здѣсь маленькій отрывокъ на современномъ гагаузскомъ языкѣ и на куманскомъ:

По-кумански:	По-гагаузски:	По-русски:
Ары Lucas аітыр äl-бäнгälім-іціндä:	Ćветі Лука д̆ӧр jе-ваӊѓеlіjе-ічіӥдä:	Святой Лука говоритъ въ Евангеліи:
нäцік бӳгӳн, kацан	о ѓӳн, ачан	въ тотъ день, когда
христос tокты,	Рістос д̆ӯмуш,	Христосъ родился,
кälдi фäрiштä jазыда,	ѓеlміш ьінцер кыра,	пришелъ Ангелъ въ поле
аітты кӳтӳ̄цігä, кім	да д̆еміш чобаннара, кім	и сказалъ пастухамъ,
kоілар кӳтäр: мäн	коjуннары ѓӳдäр-мішlăр:	которые пасли овецъ:
таныkлатырмäн	ḃäн сізä сō̆lӧрім	«я воззвѣщаю вамъ
сізгä улу сäӳнц,	бӳ̄к ćевіӊмеlік,	великую радость,
кім бӳгӳн tокты	ані бӳ̄н д̆ӯду кур-	что сегодня родился
барца äläм куtкардацы [1]).	таран д̆ӳбӳд̆ӳс д̆ӳн-ӥеjі.	Спаситель всего міра».

Если предположить, что современный языкъ гагаузовъ происходитъ отъ куманскаго, то разницу между ними можно было бы объяснить себѣ только двумя причинами: 1) что гагаузскій языкъ отдалился отъ куманскаго тѣмъ же путемъ, какъ языкъ русскій — отъ древне-славянскаго, т. е. путемъ постепеннаго естественнаго развитія. Но этому предположенію противорѣчитъ тотъ фактъ, что, по словамъ академика В. В. Радлова, куманскій языкъ сохранился почти въ первобытной чистотѣ у литовскихъ караимовъ. А, слѣдовательно, за 600 лѣтъ куманскій языкъ, раз-

---

1) Этотъ отрывокъ взятъ мною изъ академическаго изданія Codex Cumanicus. Его транскрипція и переводъ принадлежатъ академику В. Радлову.

виваясь естественнымъ путемъ, не могъ такъ далеко уйти отъ своего первообраза, какъ ушелъ отъ него языкъ гагаузовъ.

Значитъ, остается предположить, 2) что современные гагаузы, — это куманы отуреченные. Но у насъ нѣтъ никакихъ историческихъ фактовъ, подтверждающихъ такое предположеніе. Поэтому гораздо проще принять, что языкъ гагаузовъ сохранился въ своемъ первоначальномъ видѣ съ тѣми небольшими измѣненіями, которыя произвело постепенное его развитіе. Въ такомъ случаѣ является вопросъ: чѣмъ же объяснить, что между гагаузскимъ языкомъ и современнымъ турецкимъ западнаго нарѣчія почти нѣтъ никакой разницы?

Есть историческія извѣстія, что то самое тюркское племя, отъ котораго произошли печенѣги, торки и половцы, двигалось въ Европу изъ Средней Азіи не только въ западномъ, но еще и въ южномъ направленіи, т. е., черезъ Персію и Малую Азію. Такое выселеніе происходило почти единовременно съ движеніемъ ихъ соплеменниковъ въ наши южно-русскія степи.

«Часть ихъ (огузовъ), говоритъ г. Голубовскій, выселилась изъ Средней Азіи въ Персію подъ своимъ собственнымъ именемъ въ XI вѣкѣ и только потомъ, по имени господствующей династіи, получила названіе сельджуковъ.

Въ XIV вѣкѣ по этому же пути (черезъ Малую Азію) двинулась часть кангли и стала извѣстна впослѣдствіи подъ именемъ турокъ-османовъ [1]).

«Родство нашихъ кочевниковъ, (печенѣговъ, торковъ и половцевъ)», говоритъ далѣе тотъ же авторъ [2]), «съ восточными тюрками.... подтверждается византійскими извѣстіями. Во время борьбы грековъ съ сельджуками въ войскѣ императора были узы-торки. Атталейота указываетъ, что послѣдніе и первые одно и то же племя. Родственное влеченіе и выразилось сейчасъ же тѣмъ, что часть узовъ перешла на сторону Сельджуковъ».

Какъ мы видѣли выше, всѣ печенѣги, всѣ торки или узы

2) Голубовскій, стр. 56.
3) Ibid. стр. 60.

и часть Половцовъ выселились изъ южной Россіи на Балканскій полуостровъ. Если часть ихъ слилась со славянами, греками и албанцами, то часть всетаки сохранилась въ чистотѣ до времени завоеванія Византіи Османами, а потомъ слилась съ этими послѣдними. Слѣдовательно, въ близости гагаузскаго языка къ языку турокъ Балканскаго полуострова нѣтъ ничего удивительнаго. Наоборотъ, было бы странно, если бы такой близости не оказалось.

Что же касается религіи, то очевидно, что остатки Печенѣговъ, Торковъ и Половцевъ, поселившіеся на Балканскомъ полуостровѣ, до прихода Османовъ оставались въ своемъ прежнемъ язычествѣ, а затѣмъ приняли исламъ.

Если же Гагаузы и Сургучи, какъ православные, составляютъ въ этомъ случаѣ исключеніе, то я объясняю это себѣ тѣмъ, что оба эти племени переселились на Балканскій полуостровъ позже остальныхъ своихъ соплеменниковъ Торковъ и Печенѣговъ, т. е., не въ XI столѣтіи, а въ XIII и не подъ давленіемъ Половцевъ, а послѣ нашествія монголовъ. Судя по огромному сходству всего этнографическаго матерьяла гагаузовъ не только языческаго, но и христіанскаго происхожденія съ малороссійскимъ, я думаю, что они — остатки тѣхъ черныхъ клобуковъ, которые, какъ было сказано выше, составляли сторожевую часть на границахъ Руси, приняли христіанство и смѣшивались съ малороссами. Но такъ какъ это смѣшеніе, происходившее путемъ браковъ, ко времени Монгольскаго нашествія еще не успѣло закончиться, то часть черныхъ клобуковъ, сохранившая свой тюркскій языкъ, подверглась усиленному давленію со стороны монголовъ наравнѣ съ половцами и вмѣстѣ съ этими послѣдними должна была искать спасенія на Балканскомъ полуостровѣ.

Что касается несомнѣннаго сходства гагаузскаго этнографическаго матерьяла съ болгарскимъ, то, кромѣ непосредственнаго вліянія болгаръ на гагаузовъ при ихъ ближайшемъ сосѣдствѣ на Балканскомъ полуостровѣ, въ составъ тѣхъ и другихъ вошли славяне и тюрки. Сходство до мельчайшихъ деталей гагаузскаго

матерьяла съ малороссійскимъ, которое будетъ мною доказано позже, могло произойти, по моему мнѣнію, только при условіи смѣшенія ихъ съ малороссами.

Что касается тюркской крови у болгаръ, то она доказывается слѣдующими соображеніями.

Филологи давно уже принимаютъ, что болгары, — это помѣсь какой-то тюркской или финской народности славянами, но еще не согласились въ томъ, какая именно это была народность. Мнѣ кажется, что это была народность именно тюркская, а не финская, и вотъ почему. Если просмотрѣть болгарскій словарь, то въ немъ окажется не одна тысяча турецкихъ словъ. Спрашивается, откуда взялись эти слова? Филологи, какъ кажется, предполагаютъ, что болгары заимствовали ихъ отъ турокъ — османъ, послѣ завоеванія ими болгарскаго народа. Но въ этомъ предположеніи врядъ ли есть какое-либо основаніе. Дѣло въ томъ, что процессѣ заимствованія слова однимъ народомъ отъ другого безъ кровнаго между ними сліянія наука еще недостаточно себѣ выяснила и придаетъ ему слишкомъ широкое значеніе, каковаго онъ на самомъ дѣлѣ имѣть не могъ. И, дѣйствительно, если мы обратимся къ фактамъ ближайшимъ, то увидимъ, что народъ въ полной его массѣ поразительно крѣпко держится за свои родныя слова и, если иногда замѣняетъ ихъ чужими, то никакъ не изъ моды, не изъ каприза и не изъ прихоти. Онъ только поддается такому заимствованію подъ давленіемъ крайней необходимости, а именно тогда, когда безъ новаго слова ему обойтись невозможно. Учиться же чужимъ словамъ ради каприза могутъ только отдѣльные люди, но народъ никогда. Всякій народъ предпочитаетъ свой родной языкъ чужому на томъ простомъ основаніи, что онъ всегда легче чужого и какъ орудіе мысли послушнѣе. Здѣсь господствуетъ общій законъ природы, что прямая короче ломаной и что ни одно живое существо безъ крайней необходимости не предпочтетъ труднѣйшее легчайшему, а всегда наоборотъ.

Если мы обратимся теперь къ турецкимъ словамъ въ бол-

гарскомъ языкѣ, то тотчасъ же является вопросъ: была ли болгарамъ необходимость заимствовать отъ турокъ — османовъ такое огромное количество словъ?

Такая необходимость могла явиться только въ слѣдующихъ случаяхъ. Во первыхъ, если бы турки — османы по культурѣ своей стояли несравненно выше болгаръ. Во вторыхъ, если бы они пришли въ Болгарію въ такомъ огромномъ количествѣ, что на каждаго болгарина пришлось бы по десятку турокъ. Наконецъ, въ третьихъ, если бы турки завели въ Болгаріи школы, соединенныя со всеобщимъ обязательнымъ обученіемъ на турецкомъ языкѣ, если бы у болгаръ къ тому же не осталось ни одной строчки собственной литературы и страна ихъ наводнилась бы турецкими книгами. Но ничего подобнаго не было и не могло быть въ Болгаріи.

А между тѣмъ турецкихъ словъ въ болгарскомъ языкѣ такая масса, что болгарину, если бы онъ пожелалъ, немногаго бы не хватило, чтобы объясняться съ туркомъ на своемъ родномъ языкѣ, беря изъ него только турецкія слова. Вотъ почему въ Бессарабіи болгары легко и въ самое короткое время научаются говорить по гагаузски, тогда какъ гагаузамъ, наоборотъ, болгарскій языкъ очень труденъ.

Я попробовалъ для провѣрки сосчитать число всѣхъ словъ въ болгарскомъ словарѣ Дювернуа и получилъ 16300, а изъ этого числа 1463 слова, т. е. 8,7% было турецкихъ. Процентъ, какъ видите, весьма значительный, если бы эти слова были заимствованы отъ турокъ. Интересно при этомъ замѣтить, что и у гагаузовъ, какъ видно по моему словарю, если исключить слова иностранныя, т. е. славянскія, албанскія, молдаванскія, и греческія, останется только 2509 коренныхъ словъ, съ которыми они обходятся въ обыкновенномъ разговорѣ. Значитъ, если предположить, что тотъ тюркскій народъ, который, смѣшавшись со славянами, далъ начало болгарамъ, тоже имѣлъ въ своемъ обиходѣ коренныхъ тюркскихъ словъ около 2509, то онъ утратилъ изъ нихъ въ настоящее время только около 1106, т. е., меньше

половины всего своего запаса, а взамѣнъ того получилъ около 15 тысячъ словъ славянскихъ, албанскихъ, нѣмецкихъ, романскихъ и греческихъ.

Конечно, всѣ эти вычисленія далеко не точны и сдѣланы мною только для того, чтобы составить хоть какое нибудь приблизительное понятіе о дѣйствительности.

Что же касается примѣси къ болгарскому народу финнской крови, то, если таковая и была, то отъ нея, насколько мнѣ извѣстно, не сохранилось въ болгарскомъ языкѣ никакихъ слѣдовъ.

Если сравнить турецкія слова въ болгарскомъ словарѣ съ гагаузскими, то они весьма близки между собою, но есть и кое-какія отличія, такъ напримѣръ:

Гагаузское	переходитъ въ	болгарское	Гагаузское.	Болгарское.
ā̆	»	ага	напр. мā̆за	магаза
ā̆	»	аха	лā̆на	лахана
ā	»	ак	мāсул	максул
ā	»	ах	мāмурлук	махмурлук
ă	»	е	кадіфă	кадіфе
і	»	е	кірпіч	керпіч
і	»	у	мерџімек	мерџумек
j	»	г	lejен	lerен
ф	»	к	менефше	менекше
ф	»	в	кафес	кавес
ы	»	а	кылыч	калъч
ö	»	jo	кöсă	кjoce

и т. под.

Изъ всѣхъ этихъ отличій для насъ наиболѣе интересно и характерно первое, т. е., что въ болгарскомъ языкѣ еще не утратились звуки г, к, х въ словахъ въ родѣ *магаза*, *лахана*, *максул*, *махмурлук*, которые у волжскихъ татаръ, у османовъ и у куманъ гортанные, а у гагаузовъ и западныхъ турокъ не только не гортанные, но и самые звуки г, к и х въ подобныхъ словахъ

утратились и замѣнились удвоеннымъ *а*, т. е., получились: мāза, лāна и пр. Въ чемъ Гагаузы сохранили еще сходство съ болгарами, такъ это въ употребленіи члена опредѣленнаго, причемъ болгарскому члену *то* вполнѣ соотвѣтствуетъ гагаузское — *да.* Другая черта сходства. замѣчается еще въ привычкѣ йотировать почти каждое слово, начинающееся съ согласнаго звука. Впрочемъ въ послѣднемъ я наблюдалъ сходство только между гагаузами и бессарабскими болгарами. Кажется, что у задунайскихъ болгаръ такой привычки нѣтъ.

Словарь гагаузскаго языка, который здѣсь прилагается, первоначально былъ составленъ только для того, чтобы облегчить переводъ гагаузскихъ сказокъ. Но такъ какъ, послѣ составленія его, я убѣдился, что значительно истощилъ запасъ словъ гагаузскаго разговорнаго языка, то началъ собирать всѣ слова, которыя мнѣ только попадались до тѣхъ поръ, пока услышать въ разговорѣ съ гзгаузомъ еще какое-нибудь новое слово стало для меня большою рѣдкостью. Чтобы извлечь у моихъ собесѣдниковъ какъ можно больше словъ, я переспросилъ ихъ каждое слово по тѣмъ небольшимъ словарямъ турецкаго языка татарскаго и ногайскаго, которые у меня имѣлись подъ рукой, а также перебралъ весь словарь Codex'a Cumanicus и турецкія слова въ болгарскомъ словарѣ Дювернуа.

Транскрипція для гагаузскаго языка мною принята, какъ видитъ читатель, академическая, но только я прибавилъ къ ней точки надъ согласными звуками въ тѣхъ случаяхъ, гдѣ нужно показать, что они выговариваются очень мягко. Дѣло въ томъ, что у гагаузовъ замѣчается особенно твердое проведеніе *закона гармоніи звуковъ*, наблюдающагося вообще въ тюркскихъ и финскихъ языкахъ.

Всѣ слова этихъ языковъ раздѣляются по своимъ гласнымъ на твердые и мягкіе. Если въ одномъ изъ слоговъ слова мы слышимъ, напримѣръ, звукъ *а* твердый, то въ другихъ слогахъ

того же слова другіе гласные могутъ быть тоже только твердые: у, о, ы, если же въ первомъ слогѣ *а* въ смягченномъ видѣ ӓ, то и въ остальныхъ мы встрѣтимъ только смягченные — ў, ö и і. Примѣръ слова съ твердыми гласными: каранныкъ, хороспул, а съ мягкими: кöпрў, тöрпў, кемік, інек и друг. Звукъ е въ этомъ случаѣ можно считать среднимъ, потому что онъ употребляется и въ твердыхъ, и въ мягкихъ словахъ, впрочемъ, въ послѣднихъ чаще. Исключеній изъ этого правила сравнительно немного и они наблюдаются преимущественно въ словахъ заимствованныхъ изъ иностранныхъ языковъ, какъ напр., *інкінат*, парнӓли и т. под. Но у гагаузовъ кромѣ того въ словахъ твердыхъ и всѣ согласные звуки произносятся твердо, а въ мягкихъ смягчаются, б переходятъ въ бь, г въ гь, д въ дь, л въ l и т. д.

Вотъ въ этихъ то случаяхъ и понадобилось мнѣ обозначить точками смягченные согласные, избѣгая неудобнаго знака ь. Такъ что слогъ бе долженъ произноситься такъ, какъ въ русскомъ словѣ *бѣлый*, а бе, какъ въ нѣмецкомъ *Beet*, де — какъ въ русскомъ словѣ *деревня*, а де, — какъ въ нѣмецкомъ *der* и т. д.

Что касается шипящихъ звуковъ ч џ и ш, то они у всѣхъ гагаузовъ произносятся мягко въ твердыхъ и мягкихъ словахъ, но гласный звукъ послѣ нихъ смягчаютъ не всѣ гагаузы одинаково: одни произносятъ шу, другіе шў и сходятся только на произношеніи Џ, послѣ котораго гласный всегда смягчается (џӓ, џö џў, џі).

Въ приложенныхъ здѣсь сказкахъ читатель найдетъ во многихъ мѣстахъ, что одно и то же слово въ разныхъ сказкахъ записано различно то *авшам*, то *ахмаш*, то *dēр* то *dijер*, то *dejöр*. А потому я долженъ предупредить читателя, что подобная разница въ произношеніи дѣйствительно замѣчается среди гагаузовъ, какъ и среди другихъ народовъ, во первыхъ, въ зависимости отъ мѣстности, въ которой записана сказка, а во вторыхъ, отъ лица, которое ее сообщало. У гагаузовъ въ отношеніи выговора наблюдается различіе не только по отдѣльнымъ коло-

ніямъ, но въ одной и той же колоніи по окраинамъ ея. И кромѣ того, иногда даже ближайшіе сосѣди выговариваютъ одно и то же слово иначе. Наконецъ, по выговору иногда различаются старики и молодое поколѣніе. Здѣсь чаще, чѣмъ въ другихъ мѣстахъ можно слышать выраженіе: «такъ только старики говорятъ».

Всѣ эти различія въ выговорахъ отдѣльныхъ лицъ я не считалъ нужнымъ подводить подъ одинъ уровень, считая это грѣхомъ въ отношеніи науки, а просто, не мудрствуя лукаво, записывалъ такъ, какъ слышалъ въ каждомъ отдѣльномъ случаѣ.

Въ моихъ сказкахъ и словарѣ преобладаетъ говоръ села Бешалма, Бендерскаго уѣзда, Комрадской волости, гдѣ я дольше всего былъ, откуда имѣлъ больше всего знакомыхъ и гдѣ собралъ больше всего матерьяла. А потому, желая здѣсь привести нѣсколько наблюденій о говорахъ въ отдѣльныхъ колоніяхъ Бессарабскихъ гагаузовъ, я буду ихъ сравнивать съ говоромъ села Бешалма.

Но считаю при этомъ необходимымъ предупредить читателя, что эти наблюденія производились мною не систематически, а только попутно и случайно. А потому ими далеко не исчерпывается все то разнообразіе въ отношеніи языка отдѣльныхъ колоній, которое даетъ дѣйствительность.

Прежде всего здѣсь бросается въ глаза разница въ настоящемъ времени глаголовъ. У всѣхъ *бессарабскихъ* Гагаузовъ пользуются одинаковымъ правомъ гражданства двѣ формы настоящаго времени:

гідѐрім	и	гідејо̀рум	иду
гідѐрсін	»	гідејо̀рсін	идешь
гідѐр	»	гідејор	идетъ, и проч.

Въ с. Бешалма обѣ эти формы употребительны, но только одна для однихъ глаголовъ, а другая для другихъ. Такъ, напримѣръ, для глагола де(v) — «говорить» всегда употребляется только первая форма, такъ что Гагаузъ изъ с. Бешалмы никогда не скажетъ дејо̀рум, а всегда дѐрім.

Въ с. Конгазѣ (Измаильскаго уѣзда), наоборотъ, всегда говорятъ дејо̆рум, а также и для всѣхъ остальныхъ глаголовъ чаще и охотнѣе употребляютъ вторую форму настоящаго времени, нежели первую.

Въ с. Этулія (Измаильскаго уѣзда), наоборотъ, предпочитаютъ первую форму, но говорятъ не де̏рім, д̏ijерім, не бӑре̏рым (кричу), а бӑрыj̈ерым.

Въ с. Авдарма (Бендерскаго уѣзда) въ той же формѣ настоящаго времени и во многихъ другихъ словахъ не выговариваютъ звука р.

Вмѣсто н̇е јате̏рсын («что ты лежишь») тамъ говорятъ н̇е јате̏сын, вмѣсто н̇ереjі гіде̄рсін? (куда идешь?) — н̇еsеjі гіде̏сін.

Въ с. Томай (Бендерскаго уѣзда) всѣ согласные звуки передъ протяжнымъ ē въ настоящемъ времени всегда выговариваютъ твердо, напримѣръ:

Въ с. Бешалмѣ.	Въ с. Томаѣ.
г̇öрēр	г̇öрēр
ч̇екедēр	ч̇екēдēр
г̇еlēр	г̇елēр
д̏ӱшӱнēр	д̏ӱшӱнēр, и т. д.

Въ томъ же с. Томай д и т всегда выговариваютъ твердо передъ какими бы гласными они ни стояли, напримѣръ:

Въ с. Бешалмѣ.	Въ с. Томаѣ.
д̏ӱд̏ӱ	дӱдӱ
т̇ӱт̇ӱн	тӱтӱн, и т. д.

То же самое можно сказать и про с. Этулію: гіт̇і (с. Бешалмы) напримѣръ, слышится тамъ, какъ *гітты*.

Большая разница между отдѣльными гагаузскими селами замѣчается еще въ замѣнѣ звука е звукомъ ӓ и наоборотъ. Такъ, напримѣръ, большинство Гагаузовъ произносятъ бēгір — «лошадь», а въ с. Чöшмӓкюю говорятъ б̏ӓгір. Точно также въ Бендерскомъ уѣздѣ гагаузы говорятъ б̏ӓн (я), сӓн (ты), білӓ

(вмѣстѣ), гідäјдін и т. д., а въ с. Этулія ӗен, ӗен, ӗіle, гідѐјдін, или, наоборотъ, въ с. Бешалма џеiдем, а въ с. Этулія џеiдäм.

Кромѣ того наблюдается большая разница въ произношеніи придыханія х въ началѣ словъ, напр., въ с. Бешалма ясно выговаривается х̇епсі (весь), а въ с. Этулія х почти не слышно, такъ что получается *епсі*.

Въ с. Гайдаръ это придыханіе переходитъ даже въ йотированіе, напримѣръ:

Въ с. Бешалмѣ.	Въ с. Гайдарѣ.
хызлы (быстро)	јызлы

Далѣе въ с. Этулія въ нѣкоторыхъ словахъ т произносятъ какъ д, а l какъ л напр.

Въ с. Бешалмѣ.	Въ с. Этулія.
тā (еще)	дā
јеl (рука)	јел

Сверхъ того, въ с. Этулія кромѣ л и l употребляется еще средній звукъ, который въ сказкахъ я обозначалъ знакомъ l. При произношеніи этого звука выговаривается л, но языкъ переносится отъ зубовъ къ серединѣ нёба.

Наконецъ, въ с. Баурчи замѣчается склонность вообще къ очень твердому выговору, напр. вмѣсто ӹе бä? («что это?») говорятъ ӹе ба? вмѣсто Кȯlі б-äтў (братъ Коля) — Кȯли б-äту и т. д. Уже изъ изложеннаго видно, что наибольшая разница въ говорахъ существуютъ между Комрадомъ съ его окрестностями и с. Этулія. Чѣмъ объясняется эта разница, я не знаю, но думаю, что она существовала гораздо раньше переселенія Гагаузовъ въ Бессарабію изъ за Дуная. Преобладающее удареніе въ гагаузскихъ словахъ на послѣднемъ слогѣ, а потому я отмѣчалъ въ текстѣ только отступленіе отъ этого правила.

Каковы говоры гагаузовъ за Дунаемъ мнѣ неизвѣстно, потому что тамъ никто не собиралъ мѣстнаго словаря. Единственный же образчикъ языка задунайскихъ Гагаузовъ, который напечатанъ П. Драгановымъ (въ З. И. Р. Г. О. по отд.

Этногр. XXII в. I с. 237) ничѣмъ не отличается отъ языка нашихъ гагаузовъ и стоитъ ближе всего къ говору с. Этулія. Это — пѣсня про взятіе Плевны:

Хайди Петербула гиделим	Махнемъ въ Петербургъ
Петербулу алалым	Возьмемъ Петербургъ
Ичинде — да гирелим	Войдемъ туда
Бирярь кафе да ичелим....	Выпьемъ по чашкѣ кофе....
Юзь бинь аскерь гельмедень	Покуда не придутъ 100 тысячъ
Бенъ Плевнеи вермейджемъ	Я Плевны не отдамъ
Юзь бинь аскерь гельди	Поспѣли 100000 солдатъ
Плевнеи алды....	И Плевну взяли....

Что касается внѣшней манеры въ разговорѣ, то нужно замѣтить, что гагаузы говорятъ очень быстро, сыплютъ словами, что называется какъ горохомъ, не тянутъ, не заикаются и вообще за словомъ въ карманъ не лѣзутъ. Остроты онѣ очень любятъ и потому слава объ остроумцѣ гремитъ по всѣмъ гагаузскимъ колоніямъ. Его разсказы подхватываются и передаются изъ устъ въ уста, изъ села въ село наравнѣ съ прочими сказками. Но съ нашей точки зрѣнія остроты эти конечно очень грубы и по большой части циничны. Образцики ихъ много здѣсь представлены въ №№ 124, 125 и 126.

Наравнѣ съ остротами гагаузы очень любятъ сказки, въ которыхъ нагромождена чепуха на чепухѣ на тему «не любо не слушай». Вообще же у гагаузовъ передача всѣхъ сказокъ, какъ ниже убѣдится самъ читатель, очень сжатая, лаконичная. Никакихъ прикрасъ въ серединѣ и въ началѣ сказки не употребляется, и шутки оставляются только для самаго конца.

Лаконизму гагаузскихъ сказокъ много способствуетъ бѣдный, мало разработанный языкъ этого народа, не дающій простору для красивыхъ оборотовъ, для двусмысленностей и проч., немыслимыхъ безъ большого запаса синонимовъ, въ которыхъ у Гагаузовъ чувствуется недостатокъ. Это же обстоятельство вліяетъ и на достоинство поэтической формы ихъ пѣсенъ, кото-

рыя тоже очень трудно сочинять при недостаткѣ синонимовъ и вообще при бѣдности языка. А потому и требованія относительно красоты пѣсенъ у гагаузовъ несравненно скромнѣе, чѣмъ у нашего народа, какъ это видно изъ нижеслѣдующаго.

Сказки, разсказы и легенды религiознаго и миѳологическаго содержанiя.

1.

Божiй крестникъ.

Бір̇ вакыт ва̀рмыш ӳ̋ч чöџӳ̋к, чеке̇т̇мі̇шlä̈р кысметlерн̇і арама̄. Гіда̇̀ркан, буннар јет̇і̇шмішlä̈р ікі да̇̀ду, гіда̇̀р̇мішlä̈р јо̀lџä̈. Гіда̇̀р̇кан буннар бе̇ш̣і, чоџӳ̋н бірі де̇міш̇: «х̇ѐlе га̀ргалары». Орада̀-да ва̀рмыш бір̇ с̇ӳ̋р̇ӳ̋ га̀рга. Д̇еміш̇: «т̇е б̇ō̋lа бір̇ с̇ӳ̋р̇ӳ̋ којуну̇м олса, Аллахтан бішеј іс̇темä̈м». О ікі да̇̀ду-да бірі Алла̀хмыш, бірі-да С̇веті П̇ѐтрiјміш̇. Алла̄ благословіт̇-ет̇міш̇ о га̀ргалары, да о га̀ргалар олмушлар х̇ѐйсі којун, да д̇еміш̇: «гіт̇-та топла оннары. А̀ма, д̇еміш̇ чоџӳ̆к, ґеlен̇ä̈-ґечен̇ä̈ к̇ес̇ä̈рім̇ бір̇ä̈р̇ којун». О калмыш орда, јапмыш бір̇ йер̇д̇ä̈. Ордан гіде̇̀рлар̇ ilерi, јет̇ішмішlä̈р бір̇ чȍшме̇ја. Д̇еміш̇ јöб̇ӳ̋р̇ чоџӳ̆к: «т̇е б̇ō̋lа бір̇ кы̀рчмам олса, бірін̇д̇ä̈н̇ шарап аксын, бірін̇д̇ä̀н̇-да ракы, ґеlä̈н̇-ґечä̈н̇ јолџӳ̋лара јыкрам јед̇ä̈рім̇». Аллах благословіт̇-ет̇міш̇, олмуш кы̀рчма. О̀-да орда калмыш. Калмыш чоџӳ̋н бірі, гіт̇мішlä̈р ilерi. Гіда̇̀ркан, Алла̄ д̇еміш̇ о калан чоџǟ̈: «је с̇ä̈н бішеј іс̇т̇ä̈̄меј̇џä̈н-мі Аллахтан?» О̀-да д̇еміш̇: «б̇ä̈н іс̇те̇̀рім̇, Аллах в̇ерс̇ін̇ бана бір̇ кары, да ікіміз-да бір̇ јӳ̋р̇екте̇ä̈ олалым». Аллах д̇е-

міш: «јӧрӱ, гіделім бірері». Бір јердä-да бір кыз јафкулу олмуш, да дӱнä хазыр олурлàрмыш. Гітмішлäр о ґеџä, ґеџелемішлäр орда. Аллах деміш: «дікелім бір куру бā чыбӯ јевін ортасына, да бу ґеџä тутулсун, да сабàдан кара јӱзӱм іјелім, верімісін бізім чоџā кызыны?» Адàм-да деміш: «хер бу іш олур-са, вереџäм». Јапмышлар бāланты, дікмішлäр бір куру чыбук. Сабàhleн, ачан бакмышлар, кара јӱзӱм олмуш. Алмышлар кызы, гітмішлäр. Јапмыш чоџук бір јев кендінä, јашармыш фукāрä. Бір јылдан сòра, Аллах деміш Сveті Пèтріја: «а гіделім долашалым бізім чоџуклары». Гітмішлäр чобана, селам вермішлäр селамдан сòра демішлäр: јòк-му бір ка'урмалын?» Ò-да деміш: «јок, бāн јӧлā ґеленä-ґеченä којун кесеџек олсам, шіндіјàдан којун калмàзды», чыкмышлар, гітмішлäр. Аллах благословіт-етміш, којуннары ґенä гàрга олмушлар. Чоџук, ачан чыкмыш, бакмыш, којуннары хейсі гàрга олмуш». Ордан гідèрлар кырчмара, селам верèрлар, селамдан сòра демішлäр: «јыкрам-ет бізі бірäр ракы, бā, чоџук». Ò-да деміш оннара: «бурда парасыз ічкі верілмēр, гідін башымдан». Аллах благословіт едēр, ґенä су олмуш. Гітмішлäр ilepi. Аллах деміш Пèтріја: «ха гіделім о чоџā, àні јевердік». Гітмішлäр орајы, сес-етмішлäр. Чыкмыш адам дышары. Демішлäр: «кабул-ет бізі бу ґеџä, јаталым сендä». Адам деміш: «олур, àма отурун біраз дышарда». Дäду деміш: «нèічін?» Ò-да деміш: «Аллах вереџек бізä бір јевлат». Дурмушлар біраз, дӯмуш бір чоџук, гірмішлäр ічері, јімішлäр јекмек. Дäду јатмыш ујумā, башламыш офламā. Сормуш кары дäдуја: «нерäн аџēр дäду?» Дäду деміш: «ӱстӱм долу јарàјнан, олса јӧлä бір адам, атсын ушāны дірі фырына, сызсын јā, да о јàнан јāлајым јаралармы, алышаџäм. О сāт кары деміш: «олур дäду». Јакајòрлар фырыны, атајòрлар ушā, гірмішлäр ічері, дäду деміш: «хèle гідін, да бàкын». Ачан гідèрлар, бакајòрлар: «ушак ојнēр бір алтын алмàјнан». Ґелмішлäр ічері, демішлäр: «ушак ојнајор фырын — ічіндä». Дäду деміш: «јок бішеј». Чыкмышлар гітмā. Чоџук деміш: «дур дäду, да вāтіз-ет ушā». Дäду алмыш, вāтіз-етміш, адыны којмуш Јувàнчу. Бāшламыш дäду Јувàнчуја бір діші

дана. Бір-ікі ґўндäн сòра, данајы кајб-етмішläр. Ґечміш, òн-једі јашында сормуш бобасына: јòк-му-јду бізім хіч хајванымыз?» Бобасы деміш: «вàрды бір діші дана, да кајб-еlді». Чоџук деміш: «бäн гідеџäм ону арамā». Бобасы деміш: «гіт чоџум, àма булàмајџäн, зèрем чок вакыт ґечті». Јуванчу чекетміш гітмā, јетішміш бір пустіјала. Чыкмыш јöнўнä бір џäнавар, да деміш: «нèреjі гідèрсін Аллахын кўмісі?». Ò-да деміш: «гідèрім Мургоџў арамā». О џäнавàр-да деміш: «булаџäн, оннар Кара-кулакта». Гітміш Јуванчу, јетішміш орајы, бакса, бір јінек јатајор. Ачан гöрмўш јінек Јуванчују, деміш: «пек ґеч ґеlдін чòрбаџі». О јінèк-та дуруду бір кују-ўстўндä, деді Јуванчуја: «гір кују ічінä, зèрä ґеlір-са Мургоч, сені севінмектäн јудаџек. Оннар орда олмушлар он-једі хајван. Гірміш Јуванчу кују-ічінä. Ґеlміш Мургоч хем Галбоч, демішläр: «ґеlміш бізім чорбаџі, нèрдä о?» Коџä јінек деміш: «ґўн-дусуна гітті». Гітміш Мургоч, ґезміш, ґезміш, булàмамыш, ґеlміш, деміш: «јок, сōlа нäны гітті?» О ґенä деміш: «ґўн батысына гітті». Ґенä гітміш Мургоч, ґезміш, ґезміш, булàмамыш, ґеlміш, деміш: «јок». Јатмыш Мургоч, јорулмуш. Анасы деміш: «бурда». Чыкмыш Јуван, калкмыш, Мургоч јутмуш Јуваны, ґенä кусмуш, да деміш: «ха Јуван ал бізі, да гідеlім јевā». Мургоч деміш Јувана: «гіт Јуван, істā Падішахын кызыны». Јуван-да деміш: «Падішā вермäз бана кызыны». Мургоч деміш: «вереџек, кòркма». Гітміш Јуван Падішā, деміш: «вер бана кызыны». Падішā деміш: «верім, àма вар бенім бір пајым бакырдан, сўр ону, да јек бōдај, да біч, дў, да ун ўт, дўнџўlерā јекмек олсун јімā». Ґеlміш Јуван јевā, деміш Мургоџā: «алàмајџāм». Мургоч деміш: «нèічін?» Ò-да деміш: «Падішā істēр, сўрејім онун бакыр пајыны, да јекејім бōдај, да бічејім да аўшамàдак дўвејім, хем ун ўдејім». Мургоч деміш: «гіт, істā, версін сана ўч ґўнä мўхlет, пулуклары дўздўреlім». Гітміш Јуван Падішā, алмыш ўч ґўнä мўхlет, дўздўрмўш пулуклары, кошмуш Галбòчнан Мургоџў, сапламыш пулӯ, пајсынмыш сўрмā. Сўрмўш, јекміш, дўмўш аўшамàдак ун, да ўтмўш, гітміш Падішā-да деміш: «хазырладым». Падішā долашмыш:

«хакына, ċӯрмӯш». Ḋеміш Паḋішā: «вар бір чајырым тучтан, ċӯр ону, да ḋік чотук, да аӯшамȧдак јӯзӯм јȧпсын, да шарап ӯсзȧсін, ḋӯнџӯlерȧ ічкі олсун». Ґелēр јевȧ, ḋēр Мургоџȧ: «Паḋішā істēр, ċӯрејім онун туч чајырыны, да ḋікејім чотук, да олсун јӯзӯм, да шарап сӯзејім, фычыја којејім, ḋӯнџӯlерȧ ічкі олсун». Мургоч ḋеміш: «кȯркма, ȯ-да олаџек». Јаптырајор бір пулук, гіḋēр, башлајор ċӯрмā. Ґӯн чыкмыш ӯlен јерінȧ, Мургоч алмыш ґӯнӯ бујнузуна, атмыш ґері, ґӯн узанмыш. Бітірміш ċӯрмеjі, ḋікміш кырlіга, аӯшамȧдак јӯзӯм олмуш. Шарап сӯзмӯш, долдурмуш фычылары, гітміш Паḋішā. Јуван-да ḋеміш: «ċӯрḋӯм, Паḋішахым, ḋіктім, шарап сӯзḋӯм, фычылары долдурдум, хазыр хеjсі». Паḋішā ḃакмыш: «вар аслы». Паḋішā ґенȧ ḋеміш: «јаптырȧсын бір ќопрӯ алтын, олсун ċенін бордејінḋȧн ḃенім куртāмȧдак». Гіḋēр Јуван јевȧ, ċȯlēр Мургоџȧ. Мургоч ḋеміш: «о колај». Далајор Мургоч јер ічінȧ, чыкарајор алтын, алајор Јуван, тутајорлар уста, бір ґеџеḋȧ јапмыш ќопрӯјӯ. Паḋішā ачан калкмыш, бакса, ќопрӯ хазыр: «брȧгіḋі, бу алаџек кызымы». Ґелміш Јуван, ḋеміш: «хȧḋі, вер кызыны». Паḋішах ḋеміш: «ḃȧн кызы вермејџȧм, ȧма вереџȧм сана бір араба алтын, гіт, кош арабаны, да ґеl». Ґелēр Јуванчу јевȧ, ċȯlēр Мургоџȧ. Мургоч ḋēр: «јаптыр бір араба кырк стынџін узун, јірмі-да ґеніш, да кош бізі, да гіḋеlім, да башла јӯкlетмā, некадар ḃȧн саллајџȧм кулāмы, ċȧн хеj јӯкlет». Јаптырмыш Јуванчу арабајы, кошмуш Галбȯчнан Мургоџӯ, гітміш. Башламыш Мургоч салламā кулāны. Јуванчу-да јӯкlеḋірміш, јӯкlеḋірміш, јӯкlетміш паралары хеjсіні, не вармыш јевін-долајанында, бітківȧ којмуш кызы-да арабаја. Мургоч ќесміш салламајы. Јуван чекетміш. Паḋішā ḋеміш: «Аллā версін, да чатласын бу јȯкӯзlȧр». Ḃетфа етміш. Мургоч ḋеміш: «ачан гіḋȧріс јевȧ, чекȧсін арабајы бір тарафа, да біз јȯlеџēс». Ċȧн аласын бізім бујнузлармызы, да ḋікȧсін пȯртанын ікі тарафына. Да оннар олаџек фіḋан. Ȧма кімċеја ċȯlȧмȧ, неḋȧн о фіḋаннар, сана чок сораџеклар». Окадар лаф-етміш, Галбȯчнан Мургоч јыкылмышлар, да јȯlмӯшlȧр. Алмыш Јуван бујнузлары, ḋікміш пȯртанын ікі тарафына.

О бујнузлар олмуш бӯк фіданнар. Јуванчу јашармыш ісла. Башламыш ґеlма узактан адамлар о фіданнары ґөрма, да кімсеј таныјамамыш. Ґеlміш бір харап, урулмуш онун карысына. Јуванчу дарміш: «кім танырса бу ачлары, верецам она о варлыгымы, хем карыјы». О харап деміш карыја: «сор коцана, недан о фіданнар?» Сормуш кары: «недан о бізім фіданнар?» Коцасы деміш: «Галбочнан Мургоцун бујнузлары». Сöleміш кары хараба, гітміш харап фіданнарын јанына, да бакармыш. Јуван деміш хараба: «не бакајорсын?» О-да деміш: «бакајорум, не соj ачлар буннар». Јуван-да деміш: «кім таныр-са, не дір бу ачлар, верецам куртеjі карымнан она». Харап деміш: «бан таныры, оннар — Мургочнан Галбоцун бујнузлары». Јуванчу бракмыш хараба варлыгыны, да гітміш, нејаны ґөзӯ ґөрӯ-са[1]).

1, а.

Варіантъ № 1-го.

Вармыш бір дадујlан бір бабу. Оннарын ушаклары олмазмыш. Даду дер бабуја: «бабо, Аллах верса біза бір чоцук, садыч тутацам Светі Ilіјајы». Аллах верер буннара бір чоцук. Даду алајор чоцу, да чекедер садыч арама. Гідаркан, бу каршы-ґеlер Аллахы. Она Аллах дер: «даду, нејаны гідерсін ба даду?» Даду-да дер: «гідерім садыч арама кендіма, бу чоцу ватіз-етсін». Аллах дер дадуја: «вер, бан ватіз-едејім чоцу». Даду сорајор Аллаха: «је сан кімсін?» О-да дер: «бан Аллахым». Даду-да дер: «ачан Аллахсын, бан сана вермам ватіз-едасін, зерем сан зеңгіннера верерсін, фукараларыса хіч дӯшӯнмерсін». Алајор чоцу, да чекедер гітма. Да чыкајор јöнӯна ґена Аллах (Аллах рубаларны діштірміш). Аллах сорајор дадуја: «нејаны ба даду гідерсін?» Даду-да дер: «гідерім садыч арама». О-да дер: «вер

1) Вар. Walach. Märchen von Schott. 1845, стр. 160. Сбор. за нар. умот. I, стр. 116; V, стр. 155; VII, стр. 164. Вук. Карац. 1870. Срп. нар. прип., стр. 79. Чубин. Труд. II, стр. 355, № 94.

бăн вāтіз едејім». Дăду-да сорајор: «је сăн кімсін?» Ò-да дēр: «бăн Светі Ілїја». Дăду-да дēр: «сана олур вермă, зерем сăн зеңгіндăн-да алајòрсун, фукāрыларà-да верèрсін». Вāтіз-едēр чоцў, Аллах, хем верејор бір-да дўвà она. Чоцўн адыны Ілїја којајор. Дăду алып чоцў хем дўвеји, чекедēр ѓелмă јевă. Дā-ічіндă ѓелїркан, кајб-едер дўвеји. Ѓелēр јевă, бàбуја дēр: «Светі Ілїја вердїјді бір да дўвă, àма кајб-еттім, дā-ічіндă ѓелїркан». Бàбу-да дēр: «о бізім-са ајāмыза ѓеліp». Ѓел гіт вакыт, чоцўк бўвēр, олајор он-беш јашында. Да дўшўндă ѓорēр дўвесіні, àні вермiш Аллах. Сабàhleн калктыјнан, дēр анасына: «мàleј, јап бана бір піта, да бăн гідецăм бізім дўвеји арамă». Анасы јапајор бір піта, бу којēр торбасына, да чекедēр гітмă. Чòк-му гітміш. дā-ічіндă бір пердејă; бакса о пердедă вар бір сўрў хаіван. О хајваннàрса онун дўвесіндăн. Топлајор о хајваннары, да ѓетірēр јевă. Ікїда тосун вàрмыш: бірінін адыјмыш Прїјан-бува, бірісінїн-да Кудал-бува. О вакытта бір Падішā меці јапàрмыш. Вàрмыш о Падішахын бір демірдăн пајы, да кімсеј ону сўрàмезміш. Ілїја кошајор буваларны пулā, да гідејор Падішахын демірдăн пајыны сўрмă, да бір ѓўндă біттірēр тарлајы сўрмă. Авшàмlејын кошајор арабајы, да чекēр Падішахын капусујòнўнă. Прїјан-бува дēр Ілїјаја: «бăн нèкадар кулāмы саллајцăм, òкадар пара јўкlедăсініс арабаја». Чекедèрлар јўкlетмă, јўкlедèрлар, àртык јок нèреји јўкlетмă: «араба дòлмуш». Кошајор Ілїја даналары, да чекедēр ѓелмă јевă, текерlекlăр батàрмыш башлыкларàдан. Ілїја тўркў чаларак ѓелїрміш јевă, даналàр-да сінеклеңăрăк ѓелїрміш, дăдујlан бабу пек севінмішlăр[1]).

1, б.

Варіантъ № 1-го.

Въ третьемъ варіантѣ той же сказки начало совершенно такое же, какъ во второмъ, но вмѣсто Св. Ильи бѣднякъ встрѣ-

1) Эпизодъ о томъ, что человѣкъ не даетъ Богу крестить своего сына, см. Сборн. за народ. умотв., кн. II, стр. 200.

чаетъ во второй разъ переодѣтаго Бога, который называетъ себя Архангеломъ (Архангіl). Эпизодъ съ отысканіемъ пропавшей телушки передается здѣсь такъ:

Алајор Јува̀нчу пїтајы торбасына, да гідē̇р ді̇ӳвеји арамā. Гідā̇ркан, ґечē̇р бір̇ ко̇ӧпрӳдӓн. О ко̇ӧпрӳдӓ чыкајор бір̇ шејтан, да ді̇ēр Јува̀нчуја: «н̇ереји гідē̇рсін Јува̀нчу?» Јува̀нчу-да ді̇еміш: «гідē̇рім̇ бір̇ ді̇ӳвӓ арамā». Шејта̀н-да ді̇еміш: «б̆ӓн білē̇рім, н̇ѐрдӓ оннар. О ді̇ӳвӓн бузāлады, ікі тосун јапты. Ве̇рїсан бана тосунун біріні, озаман с̆ōlејџӓм сана, н̇ѐрдӓ дурајор оннар». «А̀ма», ді̇еміш шејтан, о сары тосуну ве̇рā̆сін». Јува̀нчу-да ді̇еміш: «ве̇рїрім». Шін̇ді шејтан с̆ōlē̇р Јува̀чуја. Гідēр Јува̀нчу, да булајор. Алајор ӳч̇ӳн̇ӳ да чекедēр хајдамā јевӓ. А̀ма сары тосун ді̇еміш Јува̀нчуја: «с̆ӓн̇ бен̇і ададын шејтана, а̀ма ко̀ркма. Сӓн̇ гіт̇, б̆ӓн с̆ен̇і јет̇ішїрім̇». Хајда̀ркан Јува̀нчу ікісіні, јетішēр о ко̇ӧпрӳја, чыкајор шејтан онун јӧн̇ӳнӓ, да ді̇ēр Јува̀нчуја: «н̇ѐрдӓ сары тосун?» Јува̀нчу-да ді̇еміш: «б̆ӓн брāдым ону орда, о с̆ен̇ін̇». Јува̀нчу ґеlē̇р јевӓ, бїрда бакса, сары тосу̀н-да ґеlміш јер̇ алтындан, ґеч̇міш, да куртулмуш шејтандан.

Бычки въ этомъ варіантѣ называются *Вузоръ* и *Кудалъ*. Слѣдуетъ распашка мѣдной полосы, послѣ чего царь отдаетъ Ивану свою дочь и полцарства. Сказка заканчивается такими словами:

Јува̀нчу з̇еӊгін̇нēр, б̆ені да чы̄рды ді̇ӳнӓ. Б̆ӓн-да гіт̇тім̇, да пек̇ конуштум, о̀са хіч̇ ґо̀рмедім̇.

2.

Приключенія божьяго крестника.

Бір̇ вакыт ва̀рмыш бір̇ адам, да адамын ӳч̇-ӳз̇ ушā, да о к̇ӳдӓ-да ва̀рмыш ӳч̇-ӳз̇ јев̇. Да о адам х̇ер̇ бірін̇ӓ ве̇рміш бірā̆р̇ вāт̇ізlік̇, да со̀ра олајор онун тā бір̇ чоџӳ. Шїн̇ді о јо̀кмуш кім̇ӓ ве̇рсін̇, вāт̇із̇ јет̇сін̇н̇ӓр, да алмыш ушā, да ч̇ек̇ет̇міш сāдыч ара-

мā. Гітміш, гітміш да јетішміш бір бӳк дāја. Да о дā ічіндā отурумуш бір дāду, да гідēр о дāдунун-јанына, да отурмуш дінненмā. Да сорајор дāду: «нереjі гідèрсін бу ушàкнан?» О дāду-да деміш она: «вер, бāн вāтіз едеjім». Да верēр она, вāтіз етсін. Вāтіз етміш дāду, да верміш она бір куту хем бір діші дана, да деміш дāду адама: «бу кутују, озаман ачàсын, ачан сана іхтіза олур, да ачыл кутум, кур софрајы, о сāтта хèпсі хазыр олацек. Да дāду дēр адама: «ачан чоцӳк олур једі јашында, гетірàсін генā бурајы». Да алајор чоцӳ хем данајы, да чекетміш гітмā. Гідāркан о дана бузāламыш, да јетішінцā јевā, о буза-да бузāламыш. Јетішміш јевā, бāрымыш карысына: «ја гетір мàрі, кòфајы, сāлым інеклері». Чыкајор кары, алајор ушā, гӧтӳрēр ічері, алајор кòфајы, башлајор сāмā. Да долдурајор ӳч-ӳз чӧлмек сӳт, да гӧтӳрēр хèпсінā бірāр чӧлмек сӳт сāдычларна, да інеклердāн-да сӳт кесілміш. Јертесі гӳнӳ јапајор адам ушāн куматрїјасыны, да чāрајор хèпсіні сāдычларны. Да кїмісі гітміш, кїмісі-да гїтмеміш фукāрā деjі. Гіденнāр, отурушмуш софралара, софралàр-са бош. Адàм-да бујур-едāрміш: «бујурун». Јынсаннар-да бакàрмыш бірі бірінā: софраларда јок бішеj. Шїнді гетірēр адам о кутују. Куту ачылмыш, софралар курулмуш тӳрлӳ-тӳрлӳ імеклāр, хем ічмеклāр. Јімішлāр, ічмішлāр, башламышлар ојнамā, бāрышмā. Шїнді гїтмēннāр, піммішлāр ӳсек јерā, да бакарлàрмыш, да дāрмішлāр: «нèрдāн алмыш бізім кӳмі ічкі?» Хèпсі сарфош олмушлар. Једі јылдан сòра алајор адам чоцӳ, да гідēр о дāдуја, булмуш дāдују орда, алмыш дāду чоцӳ, чоцӳн-да ады Јувàнчу, да адам гітміш јевā. Дāду дēр чоцā: «сӧлēм сана бір масал». Сӧлēр она масал. Масалы біттірдіктāн сòра, деміш Јувàнчуја: «јӧдā масалымы». Јувàнчу-да деміш: «верејім сана антерімі». Дāду-да деміш: «дїл лāзым, ја цінгіл ӳч керā». Јувàнчу цінгілēр ӳч керā, олајор бір алтын-тӳлӳ гӳгуш. Да дēр она: «гідàсін, бӳттӳн дӳннеjі долашàсын, да сабāдан генā гелàсін бурајы». Гідēр чоцӳк, гезēр, сабāдан генā гелēр. Да генā дāду сӧлēр она бір масал, да дēр: «јӧдā масалымы». Јувàнчу-да дēр: «верејім мінтанымы». Дāду-да дēр: «цінгіл ӳч керā».

Џіңгілѐр ў̆ч кѐрä, олаjор бір алтын чембер. Да деміш дäду она: «гідäсін докуз деніз-ашыры, да сабāдан ґѐнä бурајы ґеlӓсін». Гітміш чоџӯк, да сабāдан ґѐнä ґеlміш. Да ґѐнä сōlеміш она дäду бір масал, да деміш: «jöдä масалымы». Јуванчу-да деміш: «вереjім чізмеlерді». Дäду деміш: дїl lāзым, џіңгіl ўч кѐрä». Џіңгіlміш ўч кѐрä, олмуш бір алтын тӯlў домуз. Да деміш дäду: «гідäсін да дӯбӯдӯз дӯннеjі актырäсын, да сабāдан ґѐнä бурајы ґеlӓсін». Гітміш чоџӯк, да ґеlїркан, ґöрмӯш бір шафк. Гітміш о шафкын-јанына, бакса, орда кіраџілар коlвермішlāр бёгірlерні, да масал сōlāрмішlāр. Бірісї-да масалы біттірдїјнäн, деміш: «jöдäjін масалымы». Jöбӯр адамлар-да демішlāр: «Аллā jöдесін». Ò-да чекетміш, гітміш дäдунун-јанына, ґѐнä олмуш чоџӯк. Дäду ґѐнä сōlеміш бір масал, да деміш: «jöдä масалымы». Јуванчуда деміш: «Аллā jöдесін». Дäду-да деміш: «сенін-гібі акыллы олмасын бу дӯннедä, хем акыллы олäсын, хем чок кіхат біlӓсін. Да деміш: гідäсін да чырак јанашäсын, äма кырмызы адама јанäшмаjасын». Чекетміш Јуванчу гітмā, каршы jетміш бір бојар. Да сормуш о бојар она: «нѐреjі гідѐрсін, бä чоџӯк?» Ò-да деміш: «чырак јанашмā». Бојар-да деміш: «јанаш бана». Јуванчу-да деміш: «сāдыџімдан насāттым вäрдыр, кырмызы адама јанäшмаjым». Äма бојар сормуш: «не марфетін вар?» Ò-да деміш: «біlѐрім јазмā хем окумā». Бојäр-да деміш кенді кендінä: «бу беним -ічін». О бојäр-да деміш: «нѐкадар јукары ґідäрсін, хей кырмызы-дыр адамлар, біз хей бір сенсеlājіз». Јуванчу чекетміш. Бојäр-да гітміш тā jöтä, да ґѐнä чыкмыш jöнӯнä, да сормуш: «нѐреjі гідѐрсін?» Ò-да деміш: «чырак јанашмā». Бојäр-да деміш: «не марфетін вар? Ò-да деміш: «јазмā біlѐрім». Бојäр-да деміш: «јанаш бана». Јуванчу деміш: «сāдыџім деді, кырмызы адама јанäшмаjым». Бојäр-да деміш: «нѐкадар jöтä гідäрсін, хей кырмызыдыр јынсаннар, біз хейсіміз бір сенсеlājіз». Јуванчу ґѐнä гітміш. Ўчунџӯ ґӯнӯ ґѐнä о бојар чыкмыш jöнӯнä, да ґѐнä сормуш: «нѐреjі гідѐрсін-бä чоџӯк?» Ò-да деміш: «чырак јанашмā». «Јанаш, деміш, бана, не занāтын вар?» Јуванчу-да деміш кенді кендінä: «ікі ґӯн олду, хей кырмызы адам чыкты jöнӯмä, бана

ґенā кырмызы, ї дедїјди о бојар, тā јōтā гіттїкчāн хеї кырмызы адамлар, бāн ґенā кырмызыја јанашмалы». Буна јанашмыш она. Ґōтÿрмÿш јевінā, којмуш ону јазмā. Шїнді не кіхат ґеlїрміш, хеї јазāрмыш. Чорбаџісы хіч јеllінā алмāзмыш кіхатлары. Сōра башламыш бојар кендї-да Јувāнчуја акыл данышмā. Шїнді башламыш чорбаџісы ону чок ґōрмā. Ґеlāн кіхатлары хеї јывармыш бірері, јывмыш бір араба кіхат. Да озаман верміш она јазејін оннары. Алмыш Јувāнчу бір ґеџедā, хейсіні јерli-јерінā јазмыш. Сабāhlен, ачан калкмыш чорбаџі, бакса, хейсі хазыр. Јертесі ґÿнÿ ґеlміш кіхат падішахтан, џенґā гідеџеклāр. Гітмішlāр, ÿч јыл јōрÿмÿшlāр, јетішмішlāр јерінā, бакса, падішā кылыџінын білезї јōкмуш, унутмуш јевдā. Да деміш падішā: «кім гідāрса, да сабāдан ґетірсін білезїмі, вереџāм она падішахлык хем кызымы. Кїмсеј чыкмамыш. Јувāнчу деміш чорбаџісына: «бāн гідāрім». Чыкмыш падішахын јōнÿнā, да деміш чорбаџісына: «бāн гідāрім, да ґетірім». Верміш падішā она кіхат, гітсін, да кызїннан нышаннансын. Алмыш чоџÿк кіхады, јатмыш ујумā. Чорбаџісы-да дурмуш капуда, баксын, ніџāl гідеџек. Бакса Јуван, чорбаџісы дурајор капуда, ґенā јатмыш, калкмыш, бакса, ујумуш чорбаџісы, јавāшаџік чыкмыш, олмуш бір алтын-тÿlÿ гÿгуш, гітміш. Јорулдÿјнан џіңгіlміш ÿч керā, олмуш бір алтын чембер, тукурланарак, јетішміш пōртаја, башындан ашыры џіңгіlміш. Пōртаны дышанында олмуш бір алтын тÿlÿ домуз, јыкмыш пōртајы калāннан, гірміш ічанына, пінміш пінек ташына, ґеlміш, урмуш пенчереја. Падішахын кызы калкмыш, ачмыш сÿрмејі. Шїнді падішахын кыза верміш кіхады. Вердїјнāн падішахын кызына, ачмыш, окумуш кіхады, ачмыш капулары, коlверміш ічері. Кіјады окудÿјнан ґōрдÿ, не вар кіхатта, чыкарды, верді нышан ÿзÿнÿ. Алды Јуван кылыџі, дурду капуда, кыз деді: «ґōстер марфетіні, нāсыл ґеlдін ÿч јыллык јолдан». Ō-да деді: «јајан ґеlдім ікі сāтта». Нāсы ґеlā біlеџāн ікі сāтта?» Деді кыз: «ґōстер марфетіні, озаман коlвереџāм». Чоџÿк јōтā бакты, бујаны бакты, џіңгіlді ÿч керā, олду бір алтын тÿlÿ гÿгуш, учту јевін-ічіндā, конду мāса ÿстÿнā. Кыз-да

гітті, копарды ондан тӯ, да олду нышан, нѐрдӓн копарды. Тā ӯч кѐрӓ џіңгілді, олду бір алтын чѐмбер, ґезінді јевін-ічіндӓ бір ікі, атлады ґѐнӓ мàса ӯстӯнӓ, ґѐнӓ копарды ондан кыз бір парча нышàн-ічін. Сорду кыз: пòрталары нàсыл ачтын, ґòстерді ону̀-да. Ґѐнӓ џіңгілді ӯч кѐрӓ, олду бір алтын тӯлӯ домуз, пінді мàса ӯстӯнӓ. Кыз ґѐнӓ копарды тӯндӓн. Ондан сòра ѐерді білезī, да коіѐерді ону, гітсін. Нышаннандылар. Гітті ґері, јетішті јевӓ, гірді ічері, чорбаџісы дӯјмады, којду білезī башы алтына. Чорбаџісы ујанды, чāрды ону: «калк, деді, сӓн, нѐреji гідеџѐдін, деді, калк, та гіт, деді». О̀-да деді: «бӓн гіттім, да ґеldім, да те білезік». Чорбаџісы деді она: «ѐер білезī ґòтӯрејім». О̀-да деді: «діl сенін ішін, бӓн ґòтӯрӯм ґѐнӓ. Вакыды геlдїјнӓн, калкты, јыканды, алды білезī, ґòтӯрдӯ падішаха. Падішах-та кабуl етті білезī. О̀-да ѐерді она кору̀најы. Јеттіlӓр џеңк, да џеңк бітті. Ґері дòнеџекlӓр. Шінді падішàхлан чорбаџісы чекіштіlӓр, о істеді, о алсын таlїгасына чоџӯ, падішàхта істеді, о алсын. Чоџук-та деді падішаха: «бӓн шіндӓн сòра хеп сенїннӓн јашајџӓм, брак бені чорбаџїјнан кӯвӓдан». А̀ма чорбаџінын-да варды бір ōлу, бензӓрді Јувана, да јӯклеттіlӓр беџенїјајы, да нѐкадар јòрӯдӯlӓр, јòрӯдӯlӓр, да гірдіlӓр бір бӯк дā ічінӓ. Да вàрды бір кòр јол. Чорбаџісы алды о јолу, да јінді бір кулак-ічінӓ. О кулак-ічіндӓ-да бір пунар вàрды. Деділӓр: «бірӓр су ічеlім», да ӯчӯ-да јінділӓр су ічінӓ. Да оннар ілері ічті, чоџук-та сòра. Да оннар туттулар чоџӯн ајāндан, аттылар пунар-ічінӓ, да бӯлду. Ґідірді онун рӯбасыны кенді ōлуна. Чорбаџісы-да унуттулар нышан ӯзӯ пармāндан алмā. Да оннар јетішті јевӓ. Да кыз дѐр: «ґòстер марфетіні, нàсыл ґеldін ӯч јыллык јолдан, зѐрем бӓн сана гітмӓм, сӓн діl-сін беним копӓм. Бобасы-да дѐр: «о, гіт она». Аллàх-та ґеldі о пунара, ӯфleді āзына, да діріlтті ону, јапты она рӯба калабак јапрāндан, да деді она: «гіт орајы, падішахта бӯк кавга вар сенін-ічін, тез јетіш». Јуван џіңгілді ӯч кѐрӓ, олду бір гӯгуш, учту, гітті орајы. Ачан пек јорулду, џіңгілді ґѐнӓ ӯч кѐрӓ, олду бір алтын чѐмбер. Чыкты бір бòра, текерlеді ону деніз ашыры. Кенара чыктыјнан, чекетті јајан, гітті, јетішті падіша-

хын конāна, гірді кухнеја, нереда слугалар отуруду, да деді слугаја: «пек јалварым сана, гіт падішахын кызына, версін сана бір філџан ракы, да гетір бана». О-да хем чекішірді бобасынан, гітмā істемаздi о јöбур чоџā, да доктў бір філџан ракы, да верді слугаја. Јуван-да датты, да ічмедін, чыкарды пармандан ўзўју, да којду філџан ічіна, да деміш: «гöтўр, вер падішахын кызына». Гöтўрдў слуга, да верді. Кабул еттіјнан, деді бобасына кыз: «дур боба, караул кој капулара, да бан гідіп кендім, гöрејім о адамы». Гітті, гöрдў ону чыплак, алды, гöтўрдў бір одаја, да гідірді ону, да гöтўрдў ону ічері хепсінін ўзўна. Деді кыз: «гері олун: бу-да гöстерсін марфетіні, зерем беним дедіјім бу-дур». Јуванда башындан ашыры џіңгілді, олду бір алтын тўлў гугуш. Кыз-да чыкарды џебіндан, копардū тўларддан, деді бобасына: «боба гел бураја, бак, бурасы чыплак-мы?» Да чыкарды џебіндан тўлері, да деді: «бензер-мі?» Бобасы-да деді: «бензер». Кыз деді: «ја бакалым јапышмејџек-мы јеріна бу тўлар?» Гöстердіјнан, јапышты јеріна. «Јары јолдан бері, насыл гелдін?» Јуван-да гöстерді, џіңгілді ўч кера, олду бір алтын чембер маса ўстўна. Озаман кызы бобасына деді: «кедік-мі бурасы?» Чыкарды џебіндан алтын чемберін парчысыны. Да деді бобасына: «бурдан-мы о боба?» О-да деді: «ордан». Узатты, јапышты јеріна. Гена џіңгілді ўч кера, олду бір алтын тўлў домуз, атлады маса ўстўна. Гена кыз чыкарды џебіндан бір тў, да деді бобасына: «бу-да бурдан-мы?» О-да деді: «ордан». Чорбаџісына кыз деді: «шінді не істерсініз сіз, ону јолда бумушунуз. Даріс-кі олун генч, сан іхтіар, сан не істерсін?» Алдылар о чорбаџіјы, кестілар ону парча-парча, чоџā башладылар, генч деді јаныммыш [1]).

---

1) Вар. Срав. начало Walach. Märchen von Schott. 1895. № 20; I. Malý Nar. Báchorky a pov. c. 141; Matja Kračmanov Valjawec. U Zagr. 1890, s. 199; Bibl. Wisly, X, s. 101; Чубин. Труд. II, стр. 337, № 86; Е. Роман. Бѣлор. ск. I, вып. 3, стр. 214; Его-же Бѣлор. сбор. Вит. 1891, стр. 34, № 27; Добров. Смол. сбор. I, стр. 327, № 21; ibid. стр. 314, № 10 и стр. 316, № 11; Афан. рус. ск. VIII, стр. 206.

3.

Похожденія Ивана безсчастнаго, женатаго на Божьей дочери.

Біṙ вакытта ва̀рмыш біṙ Јуван кысметсіз, да о не̇кадар јека̇рміш, хеи олма̀змыш. Ші̇нді башлајор ја̄му̇рлан каṙышык толу ја̄ма̄, да са̄да̄ онун пајыны урмуш толу. Да о ні̇цеі кысмеṫсі̇зміш не јека̇рміш, хеи олма̀змыш. Ѓеле̄р ші̇нді То̀дор ѓу̇ну̇, да Јуван піне̄р бе̇гіра̄ да чыкајор ска̀чкаја, а̄леміи ѓенчлері̇-гібі, да коша̀ркан біріній бе̇гірі ду̇шме̄р, са̄да̄ онун бе̇гір ду̇ше̄р, да кырылēр аја̄. Да ачан кырыле̄р бе̇гірін аја̄, топланајор јынсан, да башлајо̀рлар шашма̄, а̀ні̇кі о Јуван кысметсіз деji. Ші̇нді о, јок на̀псын, алајор башыны, да чекеде̄р гітма̄, нејаны ѓӧзу̇ ѓӧру̇-са. Гіда̄, гіда̄, біṙ ѓу̇н-му̇ гітміш, ікі ѓу̇н-му̇ гітміш, да ацікмыш. Да ѓо̄реp кырда біṙ адам бічікті ју̇кледі̇рміш, гіде̄р о адамынјанына, істе̄р біṙ парча јекмек. О ада̀м-да де̄р она: «ал дірені, да ат те бу ікі тепеji, ба̄н-да ју̇кледејім, хеṙ, деміш, ѓу̇н ка'у-шу̇нца̄, ју̇кледі̇рсак, озаман вереца̄м. А̀ма, хеṙ ју̇кледа̀месак, ве̇рмејца̄м. Ші̇нді алајор Јуван дірені, башлајор атма̄. Атајор, атајор мај хепсіні біṙ теста̄ калмы̀шкан. Гу̇н ка'уше̄р, да о адам ве̇рме̄р она јекмек. Јуван орда̀н-да чекеде̄р, гіде̄р, гіде̄р, да булајор біṙ фычы ѓу̇нну̇к, да алајор о фычыјы, да гіде̄р біṙ бу̇к бајырын-у̇сту̇на̄, да тутуштурајор о ѓу̇нну̇клері. Да ѓу̇нну̇клерін ту̇ту̇ну̇ та Аллаха јетіше̄р. Да Аллах о ѓу̇нну̇н ту̇ту̇нда̄н дура̀мазмыш, да јоллајор Аллах Сеті Пѐтріјі о бајыра. Деміш: «гіт, та со̄ла̄, о бајырда Јуван кысметсіз јакајор ѓу̇нну̇к, су̇нду̇рсу̇н, да ба̄н она, не іста̄р-са, вереца̄м». Ші̇нді ѓеле̄р Сеті Пѐтрі, со̄ле̄р Јувана: шу̇такым, бу̇такым, Аллах бені јоллады бурајы, со̄лејім сана, кі су̇нду̇ра̀сін бу ѓу̇нну̇клері, да не іста̄рсан, Аллах сана верецек». Јува̀п-да де̄р: «на̀сыл су̇нду̇рејім, ба̄н бу̇нца̄ вакыттан бері гезе̄рім а̄ч, јӧла̄ кысметім јок, біṙ парча јекмек јок не̇рда̄н

алајым». Да Јуван дēр Ċветі Пėтріја: «вері-са Аллах кызыны, сӳндӳрӳм». Шіндi гідēр Ċветі Пėтрі, сōлēр Аллаха, кі Јуван істēр сенін кызыны. Аллах-та дēр: «гіт сōлä, верецäм, сäдä сӳндӳрсӳн». Шіндi Јуван сӳндӳрēр о гӳннӳклері, да гідēр Аллаха, да алајор Аллахын кызыны, стевоноз олајор. Да Аллах јапајор она бір алтын јев, да башлајор карысыннан јашамā. Да шіндi хепсіці карезленерлар Јувана, зерä нейчін о букадар вакыт јашады фукāрä, да шіндi зенгінеміш, да напсыннар да ону кајб етсіннäр. Казајорлар бір кују, да јакајорлар ічіндä атеш, да јортēрлар бір пàлајнан. Да сōлēрлар Јувана, гелсін да атласын о кују ічінä, да кајбедецеклäр ону. Шіндi Јуван гідēр јевä, да којēр јеллерні башына, да башлајор дӳшӳнмā. Карысы-да сорајор Јувана: «не дӳшӳнēрсін?» Јуван-да дēр: «не?» Каздылар бір кују, да ічіндä јактылар атеш, да бені атацеклар орајы». Карысы-да дēр: «коркма, онун вàр-дыр колајы». Јāла ӳстӳнӳ башыны мешä кӳлӳннäн, да гіт, та атла кендін о кујуја». Шіндi Јуван јāланајор, да гідēр, да атлајор о кују-ічінä, да гена гері чыкајор алтын јалдызлы. Падішах-та ордајмыш, да Падішā дēр Јувана: «гідäсін, філан дāн ічіндä вар бір цанавар, онікі јаврујлан». Гетірäсін оннары бана, да капајасын бенім аʻулума. Хер гетірмäсан, кајб едецäм сені». Гідēр Јуван гена јевä, да кахырланырмыш. Карысы гена сорајор Јувана: «не дӳшӳнēрсін?» Јуван-да дēр: «не?» Падішā деді бана, гідēммішім, бір дā ічіндä вармыш бір цанавар, онікі јаврусу вармыш, да гетірēммішім оннары онун аʻулунун ічінä. Карысы-да дēр: «онун вардыр колајы: аласын бір јумак, да сыбыт о цанаварларын јаннарына, да гел, да гір о Падішахын аʻулуна, оннар хепсі гелецеклäр». Шіндi Јуван алајор бір јумак, да гідēр, да атајор, да о цанаварлар хепсі гелēрлар онун-āрдына. О Падішахынса аʻулунда вармыш бір сӳрӳ којун, да о цанаварлар кырајорлар којуннарын хепсіні. Ачан калкајор Падішā, булајор о цанаварлары аʻул ічіндä. Шіндi аннамыш Падішā, àні јок напсын Јувана. Шіндi гідēр Јуван гері јевä, да Аллах јоллајор Ċветі Пėтріјі хем Ċветі Тодуру, хем гӳнӳ, барышсыннар Јуваннан, зерä нејчін: «ачан

Јуван атмыш ҭеӥеlері, да біҏ ҭеҫҭӓ калдыјнан, ґӳн ка'ушмуш; Тодурда, ӑні онун ґӳнӳндӓ онун ӗегірнін ајā кырылмыш-деji, Свеҭі Петрі-да, ӑні пајыны урмуш толујнан. Шінді гідерлар буннар, башлајорлар лаф еҭмā, да ӳчӳ-да діз чокерлар Јуванын-каршысында, да істерлар барышмā. Јуван-да калкајор, да ӳчӳнӓ да урајор біӓр шамар. Буннар калкајорлар ордан-да гідерлар Аллаха ӑлашмā, неїчін урмуш деji. Аллах-та деміш: «сіз дајанамајорсунуз, је Јуван ніцеl дајанмыш, о некадар фукāралык чекміш [1]).

4.

Работникъ у солнцева отца.

(Сравн. съ № 3).

Біҏ вакыт вӑрмыш біҏ чоџук, да гіҭміш јанашмā, да јанашмыш біҏ адама. Јапмышлар лафыны, јекецек чорбацісы она біҏ пај бодај. Ачан олмуш бодај, бакса, ґеlер біҏ толу, да салт онун тарласыны урајор. Шінді јерҭесі јылын јанашајор башка чорбаціја біҏ таша. О таш дурумуш а'ул бојунда, да јылынадак о таш орда јеріміш. Ондан-да јокмуш кысмеҭі. Јеверміш ону чорбацісы. Алајор карысыны, да гідер, да јапајор біҏ јев біҏ пусҭіјалыкта. Шінді о гідер узак јерā ішlемā. Геlер біҏ адам, да алајор карыјы, да ґоҭӳрер узак. О-да ґеlдіјнӓн јевӓ булмамыш карысыны јевдӓ, чекеҭміш карысыны арамā. Гіҭміш, гіҭміш, јеҭішміш біҏ јевӓ, о јевдӓ отурумуш ґӳнӳн бобасы, бакса, онун карысы орда. Ґордӳјнӓн ону, ґӳнӳн бобасы-да сормуш она: «не ґезерсін?» О-да деміш: «чырак јанашмā ґезерім». О-да деміш: «јанаш бана». О-да деміш: «јанашырым». Јанашмыш. Сабахlен дер она чорбацісы: «на бу ґӳнӳ да чекеҭ гіҭмā, да ачан јеҭішірсін сабā јекменā, Ај Ііја ґеҭірецек сана јекмек ijасін.

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 239 (бѣлор.); Добров. смол. сборн. I, стр. 298, № 4.

Да ачан јетішірсін ӱлена, ґетірецек Светі Пєтрі јекмек іјасін. Да ачан јікіндіја јетішірсін, вар ӱч јол. Да бак, àлмајасын ашāкы јолу, зèрā јакàрсын башчалары. Ортакы јолдан-да ґітмејāсін, зèрā курудӱрсун пунарлары. Уз бу јолдан гідāсін». О ćесlеміш бу адамы, алмыш ґӱнӱ, чекетміш. Сабā јекменā јетіштіјнāн, ґеlміш Ај Ілија, ґетірміш јекмек. Тутајор Ај Ілија, да бір лобут атајор она. Јетішејор ӱлена, ґеlēр Светі Пєтрі, јекмек ґетірēр. Онà-да бір лобут атајор. Чекедēр гітмā, јетішēр о чатал јоллара, алајор ашāкы јолу, јакмыш дӱбӱдӱз башчалары. Авшàмнејін ґеlēр јевā, сорајор чорбацісы: «ніцā іслā-мі?» Ò-да деміш: «іслā». Јертесі ґӱнӱ гідēр чорбацісы кенді, баксын, не іш јапмыш чырā. Јетішміш сабā јекменā, бакса, Ај Ілија ґеlēр, да јаклàшмајор она, да дēр: «ал, те бурда брāјòрум». Ò-да дēр: «ґетір бурајы». Ај Ілија-да деміш: «ја бакајòрсын бені ґенā дӱвāсін, ніцā дӱн дӱдӱн». Ґèlмеміш јанына. Јетішміш ӱлена, Светі Пèтрі да ґетірміш јекмек, ò-да јырактан бāрымыш: «ґеl, ал јекмā». Ò-да деміш: «ґетір бурајы». Светі Пèтрі-да деміш: «ја бакајòрсын бені ґенā дӱвāсін, ніцā дӱн дӱдӱн». Чекетміш, јетішміш чатал јоллара, бакса башчалар курумуш, да пек цāны ацімыш. Авшàмlејін ґеlдіјнāн, сормуш: «нèічін дӱдӱн Ај Ілијајы?» Ò-да деміш: «нèічін? зèрем бāн јанаштыјдым чырак бір пај бōдаја, да јāдырды бір толу, да кырды салт бенім пајымы. Ја Светі Пèтріјі нèічін дӱдӱн?» Ò-да деміш: «те нèічін: јанаштыјдым чырак бір таш-ічін, о ташы јерітті, онӱчун дӱдӱм ону». «Ја башчалар ічін?» Ò-да деміш: «бенім-да цāным ацēр карым ічін». Ò-да деміш: «ćенін-мі кары? Ал карыны, да гіт». Да алмыш карысыны, да гітміш [1]).

1) Вар. Рудченко южно-рус. сказ. в. I, стр. 94; Чубин. II, стр. 7.

5.

Лѣнивецъ.

Ва̀рмыш бір вакытта бір хајлаз чоџўк, да о чоџўк гідēр ба̄лара, да јатајор бір алма фіданнын-алтында. Шіндi Алла̀хлан-да Сі̇веті Пе̇̀трі, білмäм, нереji гідäрмішлäр да̀ ге̇чēрлар о чоџӯн-јанындан. Да Аллах дēр о чоџа̄: «не јімēрсін алма, ба̄ чоџўк?» О̀-да дēр: «копар Аллахым, да вер а̄зыма̄». Аллах копарēр бір алма, да ве̇рēр онун а̄зына. Сі̇веті Пе̇̀трі-да урајор она бір шамар, не̇'ічін окадар хајла̀з-мыш деji. Јўшенірміш кендіна̄ алма копарсын, да јісін, онўштан урајор Сі̇веті Пе̇̀трі она бір шамар. Шіндi гідѐрлар та̄ ілері. О чоџўк-та калкајор јердäн-да, чекедēр ілері, гідēр, гідēр да гöрēр кырда бір кыз бічäрміш бо̄даі. Гідēр о чоџўк о кызын-јанына, да дēр о кыза̀: «колај ге̇лä, ма̀рі кыз». О̀-да дēр: «Алла-роз-о̀лсун». Да чоџўк дēр о кыза: «на̀сы ма̀рі кыз бітіреџäн-мі бу тарлајы?» Кыз-да дēр: «Аллах јардым једäр-са, бітірім». «Аллах кувет версін сана, да бітірäсін». Шіндi гел гіт заман, о кызлан о чоџўк алынајо̀рлар да іслä хазäјін олмушлар. Шіндi бір кач вакыттан со̀ра гена̄ Сі̇веті Пе̇̀трiјlан Аллах чекедēрлар гітма̄. О зама̀н да Аллах јердä ге̇зäрміш. Да буннар гідä, гідä, авшам олајор. Је̇тішēрлар бір јева̄. Јев-са о чоџӯнмуш, а̀ні Сі̇веті Пе̇̀трі урмуш шама̀рлан. Да јок-муш јевдä. Карысына дѐрлар: «кабул-етма̀місін бізі бу геџä, діннеjелім сіздä, јіма̄ јічма̄ іста̄мēріс, са̄дä діннеjелім». Кары-да дēр: «олур». Шіндi Алла̀хлан Сі̇веті Пе̇̀трі сојунајо̀рлар, да јатајо̀рлар діннејма̄. Бір се̇лдäн со̀ра-да ге̇лēр коџа̀сы, да отурајор јекмек јіма̄, да пајсынајор Сі̇веті Пе̇̀трiјі дўма̄. Дўвēр, дўвēр да чыкајор дышары. Да Сі̇веті Пе̇̀трі-да дēр: «дур, ба̄н гечејім сенін јеріна̄, ко се̇ні-да біра̀зчік дўсўн». Ге̇чēр Сі̇веті Пе̇̀трі Аллахын јеріна̄. Ге̇лēр о чоџўк гена̄, да дēр: «шіндi-да буну біраз дўвејім». Гена̄

пајсынајор Светі Пѐтріјі дӯма̄. Дӯвēр, дӯвēр, да бра̄јор. Шінді калкајо̀рлар, да гінѐрлар, да чекедѐрлар јола. Да Светі Пѐтрі сора̀рмыш Аллаха: «нѐ'ічін ону дӯдӯ о чоџӯк?» дēр. «Білмѐр-місін са̀н, а̀ні урду̀јдун чоџа̄ бір шамар, ону̀штан». Озаман Светі Пѐтрі деміш Аллаха: «сенда̀-да, деміш, јок дōрулук».

5 а.

Варіантъ № 5-го.

Бір вакыт Светі Пѐтрјна̀н Алла̄ гіда̀рмішlа̀р бір јо̀лџа̄. Јолун бојунда̀-да ва̀рмыш бір армут а̄џі. О а̄џін алтында јатырмыш бір чоџӯк аркасы-ӯстӯна̄, да да̀рміш: «еј, Аллахым, дӯшӯр а̄зыма бір армут. Да јölа̄ да̀ркан, дӯшмӯш бір армут а̄зына». Да деміш: «чīна̄ са̀нда, Аллахым». Алла̄-да алмыш армуду а̄зындан, да гітмішlа̀р ileрі. Гіда̀ркан, баксалар, ікі кыз бōдај біча̀рмішlа̄р. Да кызын біріна̄ демішlа̀р: «колај ѓеlа̄ ма̀рі кыз!» Деміш: «Алла роз о̀лсун». «Бітіреџа̀н пајы?» Кыз деміш: «Алла̄ јардым једа̀р-са, бітіреџа̀м». Гідѐрлар јööӯр кызын јанына, сеlам вѐрѐрлар, да дѐрлар». «Алла̄ јардым једа̀р-са, бітіреџа̀н пајы». Кыз-да деміш: «Алла̄ јардым јѐтмесін бітіреџа̀м.» О кызын азыџік калып дурумуш, јööӯр кыз-са хѐнез башламыш, да о кыз, а̀ні деміш: «бітіреџа̀м», тутмуш ону бір јӯрек, да ішlеја̀меміш. Да Алла̄ деміш Светі Пѐтріја: «ѓöрдӯнмӯ о чоџӯ армут а̄џінын-алтында? О алаџак бу кызы, да бу кыз ону бесlејџек»[1]).

---

1) Вар. Сборн. за нар. ум. III, стр. 184; Bibl. Wisly VI, s. 126; O. Kolb, Przemys., стр. 201; Шейнъ, Бѣлор. пѣсни 1874 г., стр. 426, № 757; Добров. Смол. сборн. I, стр. 319, № 13.

5 б.

Человѣкъ бьетъ Св. Петра.

Варіантъ № 5-го.

Бір вакыт вармыш бір адам, да хеп ічарміш кырчмада, да ґелēр јевä, карысыны дўварміш харапнікнäн. Бір ґўн гідēр о адам кыра, да Аллā алмыш онун џäныны кырда. Кары-да хер ґўн она хазырлармыш јімā. Да ўч јыл о дурмуш јölў. Светі Пѐтріјнäн-да Аллā ґечäрмішläр о јердäн, да Светі Пѐтрі ґöрмўш о адамы орда јölў, да деміш Аллаха: «хеlе јölў адамы хеlе. Діріlт ону Аллахым». Аллā-да деміш: «нäпмā діріlдејім, о бір фена адам, карысыны хер ґўн камчыјнан дўвēр». Сòра Аллā діріlтміш ону, да гітмішläр ондан ilері онун јевінä конā. Кары хеп бекläрміш ону ґеlеџѐк-деji. Аллā деміш карыја: «кабуl-ет бізі, бу ґеџä калалым бурда». Кары-да деміш: «једејім, àма коџäм пек фена, ґеlір-са, хем сізі дўвäр, хем бені». Кары дöшеміш оннара хајатта, јатмышлар. Бір сеlдäн сòра ґеlміш коџäсы, јіміш јекмек, да деміш: «кім вар біздä?» Кары деміш: «мусāфір вар». Алајор камчыјы, да дēр: «дўмеlі бàрі оннары». Светі Пѐтрі јатырмыш капу-јанында. Пајсынајор ону дўмā, дўвēр ісlā, гірēр ічері. Дурајор біраз, ґѐнä дēр: «гітмеlі, ґѐнä дўмеlі». Аллā дēр Пѐтріја: «Пѐтрі, ґеч бујàнна зѐрä ґѐнä дўвеџек сені». Ґѐчēр Светі Пѐтрі јöтäнна. Ґеlēр о адам, да дēр: «тѐмін буну дўдўм, шінді буну дўмеlі». Да ґѐнä дўвēр Пѐтріјі, да Аллā деміш Пѐтріја: «ґöрдўн, о те јölä дўвēр бу карыјы хер ґўн». Да Аллā ґѐнä алмыш онун џäныны [1]).

---

1) Вар. O. Kolb. Lud. Ser. XVII, ca. 2, стр. 206; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 63, № 3; Изд. Имп. Общ. Л. Е. А. и Э. при Имп. Моск. ун., т. XI, в. 1, 1880 г. стр. 214, № 50; Чубин. II, № 94; Ант. и Драг. стр. 129, № 27; Добров. Смол. сб. I, № 62, стр. 291; ibid. стр. 306, № 6; Этн. Обоз. 1891 г. № 2, стр. 213.

6.

Богъ предоставляетъ людямъ отмстить другъ другу.

Бір вакыт варды бір јердä бір чöшмä. Аллā хем Светі Пётрі гечäрділäр о чöшменін јанындан. Да деміш Аллā Пётріја: «ја дуралым бу чöшмä јанында, бурда олаџек бір іш бўн». Отурмушлар бір тарафта, бірда, баксалар, ґелēр бір атлы чöшмејä, јінміш бēгірдäн, да чыкармыш парасыны, да којмуш бір таш-ўстўнä, да јыканмыш. Јыкандыктан сöра, унутмуш парајы орда, пінміш бēгірä, да гітміш. Бірда баксалар, ґелēр чöшмејä бір чоџўк, да алајор о парајы, да гідēр дā-ічінä. Онун āрды сöра ґелēр бір дäду чöшмеја, јічміш су, да отурмуш. О атлы адам саl-етміш параја, јок пара, дöнмўш ґері, гітміш чöшмејä, булмуш дäдују орда, тутунајор дäдуја: «парамы пезевенк!» Дäду дēр: «јöк-тур, булмадым». О јынанмајор, тутајор, да јöлдўрēр дäдују. Пётрі деміш Аллаха: «не'ічін брāдын бу іш олсун?» Аллā-да деміш: «бу дäду јöлдўрдўјдў бунун сенселесіндäн бір адам, да онучун о јöлдўрдў ону. Бу јöлдўренін да сенселесіндäн бірі чалды-јды о парајы аланын сенселесіндäн, да шінді хеісі буннар јöдештілäр, да сон шарāтта сорулмајџеклар.

7.

Ной.

Ној јапмыш бір ґемі ач кöкўндäн, äні јанēр мум-гібі. О алмыш кендінä ґемі-ўстўнä једі чіфт lāзымлы хајван, једі чіфт та lāзымсыз хајван. Ікі куш істäмемішлäр ґірмä ґемі-ічінä. Бірісі іслā учармыш, бірісі-да іслā ўзäрміш. Ачан чекетміш потоп

ікіңкі куш учмуш он-бір ај, сӧра д̂ӱшмӱш, та бӱлмуш. Јӧбӱр куш ӱзмӱш он-бір ај ӧнікі ґӱн, сӧра да бӱлмуш, з̂ѐрӓ нѐ'ічін потоп узанмыш он бір ај он-ѐекіз ґӱн[1]).

8.

Единоборство Давида съ Голіафомъ.

Вȧрды бір падішā пагын, да ѐрді она Аллā јӧlӓ д̂ӱбӱд̂ӱз краллар калксын онун ӱстӱнӓ, ȧні Аллахы унутмуш д̂еji, да вȧрды бір адам алты арішын боју, да кімсеј ґеlмȧз̂ді онун ӱстӱнӓ. О јалныз гідȧрді аскерlері јенсȧрді. Она куршун батмȧзды, кылыч кесмȧз̂ді. Шінді Аллах јоллады ынцеры, ајырсын Давіді Падішах. Ынцер д̂еді: «бӓн таныјмајорым ону». Аллах д̂еді ґенӓ: «бӓн білӓ олацȧм онуннан». Шінді гітті ынцер Давідін бобасына. О ґӧстерді она ōлларны. Ынцер д̂еді: «јок-му башка ōлун?» О-да д̂еді: «вар бір ōлум, једі јашында, којун ґӱд̂ер». «Ґідін, ґетірін ону». О ґеlіркан, ґӧрд̂ӱ, Аллах барабар ґеlер. О-да таныды озаман, ȧні о Давід олдӱну. Алды, ґӧтӱрд̂ӱ ону кlісеја, да вātіз -јетті. Јоллады ону ґенӓ којуннара. Ӧнікі јашында олунцӓ, да озаман чыкты она бір аслан, да тутту асланы, да јірді онун āзыны. Да о шінді брāды којуннары, да гітті падішā. Д̂еді падішаха: «падішахым, коlвер бені, гідејім о бӱк адȧмлан џеңк једејім, ȧні алты аршын боју вар, отуз чекі-да гімі вар. Да јӧlд̂ӱрејім ону. Падішā д̂еді: «сӓн гогомȧн-мысын? ґіт којуннарна, з̂ѐрем ґеlецек бір аслан, да којуннарны іјецек». Да о д̂еді: «бір аслан ґеlді бана, бӓн ону туттум, да јірдім онун āзыны. Д̂еді: «ґітмејцӓм којуна, бӓн џеңґӓ гідецӓм». Да теклі́ф јетті падішах ічері ону, да којду ону рȧніңајы, јӱкlетті сыртына, бір да тӱфек ѐрді, бір да ківір којду башына, да башлады јӱретмā учѐніје

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr. II, стр. 129; Роман. Бѣлор. сбор., Вит. 1891 г. стр. 10, № 2; Добров. Смол. сбор. I, стр. 237.

ічерḋä. «Да jöḷä гіṫ». Шїнḋі ојнатты, ојнатты ону, да доруḍу Давід, да ḋеḋі. «брак ḃеṅі бу рўбаларнан. јіш ȯлмајџек, ӓр, ḋеḋі. Падішӓх-та ḋеḋі она: «гіт којуннарна». Ȍ-да сојунду о рўбалары, алды чӓнтасыны ẋем кырлїгасыны, буннӓрнан тӓ іслӓ јіш олур. Шїнḋі агалары ішіṫтілӓр ону, ӓṅі гіṫміш падішаха Давід. Да агалары утандылар, ӓṅі ḃӧлӓ јаланџі ḋејі. Ȍ-да алды јолу, чеќеṫті џеңѓӓ кырлїгајлан, торбӓ-да бојнунда. Да ѓечṫі біṙ ḋеṙӓḋӓн, да ѓӧṙḋў јалабук ташлар, да долдурду тоṙбаја, да ḋеḋі: «буннӓрнан іслӓ урмӓ». Да шїнḋі гіṫті џеңѓӓ, јеṫішті орајы. Асќерḋӓн-да ḃўклӓр чыкты каршысына, да чевіṙмӓ ону ѓері: «ṅеṙеji гіḋеṙсін?» Да ону чевіṙӓмеḋілӓр ḃўклӓр. Агалары ḋеḋі: «брӓкын, гітсін, да јӧлḋўрсўṅнӓр ону». Да о ċеċлӓмēр, јалныз гіṫті. Да ачан јаклашты Давід о ḃўк адама, ȍ-да пінḋі ḃегіṙӓ, чыкты она каршы, ḋеḋі: «ṅеṙеji гіḋеṙсін?» Ȍ-да ḋеḋі: «ċеṅїṅнӓн џеңк етмӓ». «Ṅӓбаџӓн ḃеṅі?» Ȍ-да ḋеḋі: «јӧлḋўреџӓм». «Ṅӓсы јӧлḋўреџӓн?» Ȍ-да ḋеḋі: «ṫе ḃӧлӓ». Чыкарды біṙ таш, урду анныcына: «ṫе ḃӧлӓ», ḋеḋі. Ы̀нџер-да хызландырды онун јеліṅі. Урду аннысына, чыкты таш ѓеріḋӓн. Ḃўк адам ḋўшṫў ċегірḋӓн јеṙӓ. Тутту Давід кафасыны, ќесṫі бучӓклан, којду торбасына. Ḃўклӓр-да, ачан ѓӧṙḋў ону, ӓṅі ḃўк адамы јӧлḋўрḋў, коштулар таїгасыны, гіṫтілӓр она каршы. Алдылар ону таїгаја, ѓеṫірḋілӓр ону падішӓ. Шїнḋі падішаха ѓӧṫṫўрḋўјнӓн, ċевінḋі, сȍрмады ону, кімін ċенċелесінḋӓн, алды, ону кабул-еṫті. Падіша ḃерḋі она кызыны. Ӓма о іеṙḋӓн да булурду кіхатларда ѓўн ѓелеџек, да Давід олаџек онун јеріṅӓ падішах.

9.

Условіе Богородицы съ шайтаномъ.

Шејтӓннан Панајы̀ја јапајȯрлар кіхат: «јӧлўлӓр шејтанын, дірілӓр-да Панајы̀јанын. Шїнḋі шејтан алајор кіхады, да гіḋēр џенḋемӓ. Панајы̀ја-да гіḋēр Аллаха, да ḋēр: «ḃӓн јаптым шејтӓн-

нан кіхат: «дірі јынсаннар-беній, јоl͡уlа̀р-да шејтанын?» Шінді Аллах дēр Панајыја: «хајырсыз јапмышын». «Нéічін?» «Нéічін, зèрей јынсаннар хейсі јöleцек, да хейсі шејтанын олацек». Шінді Аллах, јок нäпсын, верēр Светі Ilijајы шејтана чырак, чалсын о кіхады. Шінді Светі Ilija ізмет-едēр біркач вакыт шејтана. Біртӱрlӱ чала̀мајор кіхады. Шінді Аллах дēр Ilijaја: «бäн верецäм сыцäк јерä, да сäн дејäсін шејтана: «ха гідеlім јыканмā, да шејтан јыканыркан, далацäк су-ічінä, да, далдыјнан, бäн дондурацäм сују, да сäн озаман ал кіхады, да уч ха̀вaja». Шінді Аллах верēр сыцäк, да Светі Ilija дēр шејтана: «ха гідеlім јыканмā». Шејтан да дēр: «гідеlім». Буннар гідѐрлар јыканмā. Шејтан сојунајор, да атлајор су-ічінä. Светі Ilija-са сојӱнмамыш. Шінді шејтан далајор су-ічінä. Аллахта дондурајор сују ікі хендезä. Шејтан савашēр чыкмā, да чыка̀мајор. Светі Ilija-да алајор кіхады, да учајор јукары [1]).

10.

Исторія креста Господня.

Ачан Аврāм істеміш бluну Аллаха курбан кесмā, о којмуш одуннары фырына, да чыкармыш бір кач парча јанык āч, да онда дурмуш чок вакыт о јанык āч парчалары. Ачан Лот гӱнā гірміш кенді кызыннан, попазлар сымарламышлар она, гетірсін о јанык āчтан бір дал, а̀ні Аврāм бluну курбан кесецѐјкан чыкарды фырын-ічіндäн, да діксін о јанык фідаңы, да ӱч јыл суласын ону Јордан сујӱннан. Нèредā дікміш о фідавы, о јердäн Јордана̀дан кырк сāтлык јол-муш. Лот ташырмыш су, шејтанна̀р-да ічäрміш. Чок вакыт сулаја̀мамыш о фіданы. О геlміш шіретlікlан: алмыш ікі кòфа су». Біріні верміш шејтана, гöтӱрсӱн о јолдан,

1) Вар. В. Карац. Обыч., стр. 226; Добров. Смол. сбор. I, стр. 240, № 20, 21 и 22; о той же темѣ см. стат. Н. Ѳ. Сумцова, Кіевск. Стар. 1887 г., іюнь и іюль, стр. 248.

ȧні хер ќерӑ гідӓрміш сӯјлан. Ќенді-да алмыш ѐдрӓјі, да гітміш башка јолдан, да сулȧмыш. О јанык чыбуктан олмуш бір јешіl фідан. Ачан Давід Падішах јапмыш Хаңілыкта бір манастыр, о істеміш, алсын о ӓчтан, да јапсын ондан Світа Свӓтȧја. Ȧма о фідан кім-ќерӓ узаныrмыш, кім-ќерӓ кысалыrмыш, да Давід сыбытмыш ону деніз-ічінӓ. О фіданын јарысы су-ічіндӓ-јміш, јарысы-да кенарында-јмыш. Jöla-да калмыш о фідан, Ісус Хрістос дӯнңӓ. Ачан чыфутлар істеділӓр jöldӯрмӓ Хрістозу, чыкардылар о фіданы деніздӓн, да јаптылар Хрістоза бір крӯча. Хрістозу jöldӯрдӯктӓн-сòра, чыфытлар ґöмдӯlӓр о крӯчајы кырк стынңін јер-ічінӓ. Падішах Константін хем падішȧхка Іlӓна хасталандылар, да ґöрмӯшlӓр дӯшlеріндӓ крӯчајы, да башламышлар ону арамӓ. Оннар топламышлар једі кіші чыфыт, отуз јашындан отуз-беш-јашынȧданмышлар, да башламышлар сормӓ, нердӓ ґöмӯlӯ крӯча. Чыфытлар сölӓмемішlӓр, да Константін ќесміш оннары. Сòра топламышлар једі кіші чыфыт, јірмі јашындан, јірмі беш јашынȧданмышлар. Оннар-да сölӓмемішlӓр, оннары-да ќесміш. Біткідӓ алмышлар једі кіші чыфыт оп-једі јашындан он-секіз-јашынȧданмышлар. Чыфыдын бірісі ґöстерміш бір башка чыфыды, ȧні ӱз јірмі јашында-јмыш. Да о іхтіʼар чыфыт булмуш кіхатларда, нередӓ ґöмӯlӯ-јмӯш крӯча. Ынңерда деміш Константінӓ, кі јексін о јердӓ фесlін крӯча гібі. Ачан о іші јапмышлар, крӯча чыкмыш јердӓн ќенді бір ґеңедӓ. Ȧма о крӯча јалныз чыкмады, ȧма чыкты ӱч крӯча. Да о крӯчаларын ікісіндӓ, ȧні jöldӯрӯlмӯш ікі хырсыз. Шінді ајырсыннар Хрістозун крӯчасыны деjі, којмушлар ӱчӱнӱда ӱч jölӯ ӱстӱнӓ. О jölӯ, ȧні којмушлар Хрістозун крӯчасыны ӱстӱнӓ, о сӓт діріlміш, да куңӓкламыш крӯчајы. О чок вакыт јашымыш дӱннӓдӓ, да бӓрымыш: «öлунуз хеjсініз хрістіан, хеjсінізӓ олаңек іслӓ[1]).

---

1) Вар. Сбор. за нар. умот. VI, стр. 115; объ апокриф. на эту тему см. стат. Н. Ѳ. Сумцова Кіевск. Стар. 1887 г., сентябрь, стр. 31.

11.

Св. Петръ покровительствуетъ своему крестнику.

Бір̇ вакыт С̇веті П̇ѐтріјнӓн Аллā ѓезӓр̇мішlӓр јер̇дӓ, да вàрмыш П̇ѐтрінін бір̇ кум̀ісі. Аллā д̇еміш П̇ѐтріја: «П̇ѐтр̇е! быјыл ὸлмајџек бер̇екет». Јішіттїјнӓн С̇веті П̇ѐтрі о лафы Аллахтан, гід̇ēр, да с̇ōlēр кум̀ісінӓ: «јѐкмесін быјыл, з̇ѐр̇ӓ Аллā д̇ēр, быјыл бер̇екет ὸлмајџек». Кум̀ісі-да о јылын јѐкмеміш. Кӯlӓр х̇ејсі јекміш, о брāмыш тарлаларны кеlемā. Сòра Аллā д̇ӯшӯнмӯш, да д̇еміш, ко тāјі олсун бер̇екет да олмуш, іс̇lӓ бер̇екет. П̇ѐтрі д̇еміш Аллаха: «нѐ'ічін јölӓ д̇едін, да бан кум̀іја јектїр̇медім быјыл, о āч калды». Аллā д̇еміш П̇ѐтріја: «гіт, с̇ōlӓ кум̀інӓ, корајлары д̇ӯс̇ӯн». С̇ōlēр П̇ѐтрі кум̀ісінӓ. Кум̀ісі д̇ӯвēр корајлары, да корајлардан чыкàрмыш чок бōдај. Јер̇тесі јылын П̇ѐтрі д̇еміш кум̀ісінӓ: «быјыл јекӓсін». Кум̀ісі јекміш, комшулары јѐкмеміш. Да олмуш чок бер̇екет, комшулары д̇ӯмӯшlӓр корајлары, бішеј чы̀кмамыш.

12.

Воръ и Св. Николай.

Бір̇ вакыт вàрмыш бір̇ хырсыз, да о хырсыз којмуш нēтінӓ, ѓітсін, да чалсын ікі бēгір̇. Да гітміш кlїс̇еја, да јакмыш бір̇ мум С̇веті Н̇ікулàја, јардым-етсін она, чалсын бēгір̇lері. Да гід̇ēр, да чалајор, да чекедēр гітмā. Такышēр āрдына С̇веті Н̇ікулај. Хырсыз ѓöрмӯш, ѓеlēр бір̇ адам āрдына, брāмыш бēгірlері, да чекетміш качмā. Качàркан, бакса бір̇ бēгір̇ јölмӯш, да куртланмыш. Да о хырсыз ѓір̇міш о lешін ічінӓ. С̇веті Н̇ікуlај-

да гітміш, да дурмуш-та, о чыкынџак о Іешін ічіндäн. Башламыш хырсыз јалвармā: «аман, брак бейі, чыкајым бу Іешін-ічіндäн, зèрем йек кокајор». Светі Нікулàј-да деміш: «кокајòр-мы, банà-да јöлā кокарды сейін мумун». Да чыкајор хырсыз, да бірда чàлмајор[1]).

13.

О Св. Николаѣ.

Светі Нікулај јапмыш чок мінуййја, хем чок хајыр. Бір фукāрä адамын вàрмыш ікі кызы. Оннары Іāзыммыш јевермäк, àма јòкмуш оннарын зèстрелері. Фукāрā адам āлàрмыш, да дӯшӱнмӱш, совет јапмыш кейді кейдінä, кі сатсын бӱк кызыны курварлā. Светі Нікулај јӱреймiш о іш-ічін, да геџä сыбытмыш она ӱч-ӱз алтын саклы. Ачан гелміш вакыт јевермā кӱчӱк кызыны, Светі Нікулај гейä сыбытмыш она пара саклы. Фукāрäнын фамілијасы істеміш јӱреймā, кім оннарын аџіјаны, да башламышлар ону беклемā. Јев сāбі јетішміш ону герідäн, да дӱшмӱш дізлері ӱстӱнä, да јалвармыш она, сöлесін, кім олдӱну. Светі Нікулај верміш оннара ӱч-ӱз алтын, кі сöлāмесіннäр кімсеја, àні о оннара ілік јапмыш. Башка бір фукāрàса јòкмуш не јісін ушакларыннан, да бобасы істеміш бір кілім сатмā. Светі Нікулај алмыш оннардан о кілімі, да јöдеміш оннара, òкадар пара, нèкадар оннар істемішлäр. Да сòра јолламыш кілімі гері, да озаман аннамышлар, àні бу ілі јапты Светі Нікулај.

1) Вар. Иваницк., Вологодск. губ., стр. 126.

14.

О чумѣ.

(Самъ Богъ боится чумы).

Аллах хем Светі Пѐтрі јердӓ ґезӓркан, гідӓрмішлӓр јолџӓ. Да Аллā дӓміш Светі Пѐтріја: «Пѐтре, ха сапалым јолдан, зӓрем ґечеџек бурдан чума». Да Светі Пѐтрі деміш: «Аллахым, сӓн-Аллā, да нѐ'ічін коркајорсун?» Аллӓ-да деміш: «ондан хатыр јок-тур». Да дēр Аллā: «ја кес бір парча јахны будундан, да кој јол ӱстӱнӓ». Кесēр Светі Пѐтрі бір парча будундан, да којēр јол-ӱстӱнӓ, кенділері-да чекінмішлӓр јолдан бір тарафа, да сіретмішлӓр. Ґечміш чума, да рӓзґелміш о јахныјы, да ону зіхірлеміш, да о јахны шішміш, сомун-кадар олмуш.

15.

Отчего происходитъ разница въ характерѣ женщинъ.

Бір вакыт Адӓмнан Јѐва јашӓркан, олмуш чок ōлу бір да кызы. Ōллары хейсі істӓрміш о кызы алмā. Адам деміш: «дӱрун, бӓн сізӓ булаџӓм кары». Алмыш Адам бір чувал, да гітміш кыра, да пајсынмыш топламā кемік. Не кемī олур-са, булмуш: џӓнавар кемī, кӧпек кемī, кеді кемī, сыр кемī, ајы кемī, херґелӓ кемī. Долдурмуш бір чувал кемік, да ґетірміш јевӓ, да којмуш ічері, да јалвармыш Аллаха, јапсын о кеміклері ōлларна кары. Да Аллā јапмыш кеміклері кары, да јеверміш Адам ōлларна. Да шінді карылар тӱрлӱ тāбетлердӓ: кімісі кіді-гібі, кімісі кӧпек-гібі кімісі сыр гібі, кімісі-да херґелӓ-гібі. О, ӓні херґӓлӓ-гібі о карылар хујлу, нӓсы ōегір хујлу. Коџӓсыз кары, јуларсыз ōегір-гібі.

16.

О происхожденіи подводныхъ камней.

Шејтаннар чекетміш денізі пекітмä, да јынсаннары бӯсуннар. Пајсын-едѐрлар ішlемä тàшнан, да јарыја јаклашајòрлар, хороз јöтēр. Брāјан, брāјанын олајор, да качајòрлар. Бір тā јӯфкеlепѐрлар, да јынатларна гітмѐрлар ішlемä, да шіјді, бір тā наlетlемä олајор. Да шіјді-да јölä дурајор канаралар деніізlердä.

17.

Половое чувство насылается на человѣка Богомъ.

(Говоръ Измаильскаго уѣзда).

Бір адам чекетті Аџілā, гітты, гітты, сулар ґешты, бèш-он ґӯн гітты, ґеџеlеді бір јолда, бакынды ікі јаша, ґöрдӯ бір јев, деді: «дур, бен ґідејім, сорајым, кабулетмäзмі бу ґеџä ґеџеlемä?» Ачан гідї'ер о јевä, ачы'ер капусуну, гірї'ер ічері, да озаман дї'ер: «авшамàјрусун хазäјка. Кабулетмäмісін бені бу ґеџеlік бурда ґеџеlемä? Узак јолдан ґеlї'ерім, узак јола гідї'ерім». Кары-да деді: «олур кабуледäрім». Кабулетті кары ону, јакты лàмпасыны којду софрасыны, верді она јімä, не Аллā вердїјсä. Адам јіді, дојурду карныны, дува-етті карыја. Кары дöшетті она дöшек, адам сојунду, јатты. Кары-да сӯндӯрї'ер лàмпајы, јаты'ер адамын јанына. Адам уї'ер, бішеј біlмі'ер, карынын џäны істеміш, ем пек џäны істеміш, јӯрä јанармыш карынын. Дӯртä, дӯртä ујандыры'ер адамы. Адам істејџèккäн, кары істї'ер адамдан. Бäн унуттум сöлемä, ані о дул-карыјды, онун ушаклары јòкту. Істї'ер адамдан, ону сіксін. Адам дї'ер: «јапàмајџäм, істèмі'ерым». Озаман деді адам: «гідї'ерім Аџілā дува-етмä». Кары дї'ер: «ко

ґўнā бенім олсун, хемен сік бені. Јўрăм јаны'ер, џăным істі'ер». Адам ді'ер: «јапăмајџăм». Јăпмы'ер. Саба олы'ер, адам калкы'ер јыканы'ер, дува-еді'ер, чекеді'ер јолуна. Гідă, гідă гіді'ер, јетіші'ер Аџілā. Јілк манастыра гірдіјнăн, херкес јакы'ер мумуну, ò-да істі'ер јаксын, тутуштурі'ер мумуну, јапыштыры'ер нікòнаја, мум сўні'ер, дўші'ер. Ікінџін нікòнаја гіді'ер, ґенă јакы'ер, ґенă јапыштыры'ер, мум ґенă дўші'ер. Ўчўнџўја-да гіді'ер, о-да јöлă. Владікалар ґöрі'ерлар о адамы, ăні јакăмы'ер мумуну, анны'ер владікалар, ані ґўнăхлы адам, чыры'ерлар ону, сорыерлар она: «сöлă, не ґўнăн вар?» Адам дўшўні'ер, дўшўні'ер, аклына ґелмі'ер бішејџік. Владікалар ґенă сорыерлар: «дўшўн бак, бекім сўдўн, бекім бір ґўнăх јаптын, узак јолдан ґелдін, сулар, бајырлар ґештін, бекім бішеј істедін?» Ачан она «істедін» ді'ерлар, онун озаман аклына ґелі'ер о кары. Озаман ді'ер: «бендăн істеділар». Владіка сорыер: «не істеділар сендăн?» О озаман аннады'ер, ăні геџеледі бір јевдă, бір дул кары істеді ондан, ò-да сікмеді. Владіка деді: «ґўнăх јапмышын, дöн ґері, деді, гіт, бул о дул карыјы, хер верісă, сік, хер вермăса прост-етсін». Адам сеслі'ер, дöні'ер ґері, булы'ер дул-карыјы, аннады'ер дул-карыја, не ґелді онун башына. Кары ді'ер: «озаман јапăјдын бенім јўрăм јанăркан, шінді ґешті о, прост-едăмăм». Адам дöні'ер ґері, ґелі'ер владікаја, сöлі'ер, ані кары вèрмеді, прост-èтмеді. Владіка ді'ер: «ґўнăхлыјсын» ді'ер, «Аллаха кабул олмăсын. О вакытта, ді'ер, о карынын џăны јанăркан јапăјды, ді'ер, сендăн, ді'ер, чыкаџèјџі бèкім бір чоџўк, кім дўннејă ґелеџејді бір џăн, бèкім олаџè'іді ондан бèкім попаз, бèкім архірі, бèкім падішā олаџè'іді, зèрă бу рăзґелă іш».

18.

Какъ человѣкъ сдѣлался святымъ угодникомъ.

Вăрмыш бір адам зенгін, коштурајор везетісінă таліґајы, да чекетті гітмă. Гідăркан, бакса, парасыны унутмуш, дöнер ґері

јевӓ, бакса, карысы чыра̀ннан ґӯнā јапа̀рмыш. Бакмыш, да д̡еміш карысына: «бунӯннан да кала̀сын». Да алмыш парасыны хѐпсіні, да д̡еміш ве̇зетіја: «хајда фалан манастыра». Ве̇зетті хајдамыш дōру о манастыра. Бојар јіймиш таЇгадан, да д̡еміш ве̇зетіја: «бāшлајо̀рум сапа бу таЇгајлан бѐгірlері». Ве̇зетті гітміш, бојар калмыш орда. О манастырын дола̀јаны кала̀-јміш. Урајор бојар по̀ртаја, портар д̡ејор јегӯменӓ: «бір адам урајор по̀ртаја». Јегӯмен д̡еміш: «ī ада̀м-са дуру са̀бāдан». Саба̀hlей ґѐнӓ урмуш по̀ртаја, ґѐнӓ а̀чмамышлар. Дурмуш ӯч ґӯн о манастырын дышанда. Да бір адам ґецеlеја̀мӓзміш, асланнар ііЇрміш, да ону јЇмемішlӓр. Ачмышлар капују, о д̡еміш: «ґеlдім бурда јашамā». Ве̇рміш јегӯмен она бір куцӓк фішкан, јӧрсӯн бір чітей. Јӧрмӯш чітені ісlā. Бакмыш јегӯмен, да д̡еміш: «бōlа̀-мі чітен јӧрӯlӯр? Алајым ону, да кафанда паралајым. Со̇к ону, да јенідӓн јӧр». Со̇кмӯш адам јенідӓн, да ґѐнӓ јӧрмӯш. Јегӯмен д̡еміш: «те шінді ісlā олмуш». Со̀ра ве̇рміш она бір ґӧlмек дікsін. Дікміш. Бакмыш јегӯмен ґӧlмā, да д̡еміш: «бōlа̀-мі ґӧlмек дікіlēр? Алсам, да кафанда параласам. Со̇к, да јенідӓн дік ону». О со̇кмӯш, јенідӓн дікміш. «Ха», д̡еміш јегӯмен, «те јӧlӓ дікіlēр ґӧlмек». Бір кач ґӯндӓн со̀ра ґетірмішlӓр бір д̡еlі адам бāлы, јегӯменӓ окусун. Јегӯмен д̡еміш: «хей ба̀н-мі алыштырајым д̡еlіlері? Те адам алыштырсын». О ада̀м-да пінміш бір таш ӯстӯнӓ, да д̡еміш: «Аллахым, Аллахым! бу цāнын ічіндӓн чыкара̀масан бу шејтаны, ба̀н бурда̀-да јӧlецӓм». Шејтан о сāт фырламыш адамын ічіндӓн, да д̡еміш: «Аман, аман, сіздӓн јер була̀мајорус».

19.

Дьяволъ, искушающій монаха.

Бір вакыт ва̀рмыш бір манастыр д̡еніз-бојунда, да ва̀рмыш бір калӯґер, кӯчӯктӓн бері ізмет-едӓрміш. Да даданајор онун кіЇјасына бір шејтан, да савашы̀рмыш, ґірсін онун-ічінӓ. Да бір

ту̑рlӯ гiра̀ма̀змiш, да гiрēр онун су теститiна. Калу̀гер-да гӧр-мӯш, да тыкамыш тестiјi, да демiш: «ба̇н сенi јакаца̀м». Шејта̀н -да демiш: «аман кајбетма̀ бенi, ба̇н сенi бiр геџеда̀ гӧтӯрӯн ге-тiрiм». Шiндi олајор шејтан бiр бегiр, да гӧтӯрēр ону Хаџiла̄. Да гiда̀ркан, дӯшӯрмӯш калу̀гер ша̀пкасыны, да демiш: «дур ша̀пкам дӯштӯ». Шејта̀н-да демiш: «ехе нерда̀ калды, о бiн јӧрс герi калды». Гӧтӯрēр ону, гездiрēр, да саба̀дак герi гетiрēр. Шiндi калу̀гер дēр јегу̀менна̀: «ба̇н бу геџа̀ гiттiм Хаџiла̄, да са-ба̀дак герi геlдiм». Јегу̀мен-да дēр башка калу̀герlа̀ра̀: «ја јесап -а̀лын ону, не соj адам о?» Бiр геџа̀, баксалар, о калу̀гер јатајор бiр гӧза̀l кызнан, да сӧlѐрлар јегу̀менна̀, о̀са о шејтан олмуш кыз, да она гӧрӯнма̀змiш. Јегу̀мен ча̄рајор ону, да дēр: «са̀н ону̀чун -му бiр геџеда̀ гiдiп геlѐрсiн Хаџiлыктан? Са̀н кызнан јатајо̀р-сун?» О̀-да демiш: «ачан јӧла̀, а̀лын бенi, да а̀тын денiза̀». Да алајо̀рлар, да атајо̀рлар ону денiза̀, да којѐрлар бiр чувал iчiна̀, да ба̄лајо̀рлар чувалын. Да о ӯзмӯш бiр гӯнна̀н бiр геџа̄, да со̀ра чыкарајо̀рлар ону, да демiшlа̀р: «про̀стет бiзi, бiз јанылдык» [1]).

20.

Проклятіе попа.

Ва̀рмыш бiр вакыт бiр попаз бiр кӯда̀. О попаз хер пазар слу̀жбајы тамам јапма̀змыш. Шiндi бiр кера̄ попаз да̀руjлан чы-ка̀ркан, сес геlмiш попаза јукардан. О сес демiш попаза: «тамам јап слу̀жбајы». Попа̀з-да санмыш јынсаннардан бiрi сӧlемiш, да попаз бетфа јетмiш. Бетфа јеттiкта̀н со̀ра, бiр ӯлту копмуш јукардан. О̀-са ынџер-мыш, канады кырылмыш, да дӯшмӯш ынџер ајдiму капусуна. Попа̀з-са јесап а̀лмамыш ынџеры, да со̀ра о кӯда̀ тез бозгуннук олмуш. Кӯ јакмышлар, јынсаннары кӯмушлар, клiсејi атеш јетмiшlа̀р. О попа̀з-да башка мемlекетта̄

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr. III, стр. 72 (Малор.); Добров. Смол. сборн., I, стр. 136.

гітміш. 'Да ўз-jellі jыл ґечміш, попаз хей jашàрмыш, àртык акылдан бозулмуш. Попаз башламыш ушаклàрнан ојнамā, чāшырсыз ґезāрміш. Шінді о кӯдà-да вàрмыш бір ґенч попаз, ґӧрēр бу попазы, àйі акылдан бозук, да сормуш о іхтіjар попазà: «нè'ічін сāн òкадар йек акылдап бозулдун?» О попàз-да дēр: «бāн -да біlмēрім». Шінді о ґенч попаз дēр о іхтіjар попаза: «àцāба сāн, ґāнчіліндā йерда jашадын, бетфа jèтмедін-мі біріна?» О сāт аклына ґеlміш попазын: «jеттім, àма біпеj ґӧрмедім». Шінді о ґенч попаз дēр о іхтіjар попаза: «булурмусун сāн о кlісејі?» Попазлар ікісі-да булаjòрлар о кlісенін jерінi, чол-ува олмуш. Булаjòрлар аjдіму капусуну, тутунаjòрлар дува-етмā Аллаха, Аллах, біjан-етсін, йе нышан вар. Орадап чыкаjор о ынцер кырык канàтлан, да дēр попазлара: «бāн бурда олду ўз-jellі jыл дураjòрум, бенім ўстӯмдā цāнавар jатты, којунпар jатты, тӯрlӯ, тӯрlӯ маскаралыклар олду». Ынцер учаjор jукары, о іхтіjар попаз-да jӧlмӯш, да о ґенч попаз ґӧмеjор о іхтіjар попазы о кlісенін jеріна, да ґеlēр ґеңа кейді меміскеттіна [1]).

21.

Про лохусу.

Вàрмыш бір падішах, да о падішахын карысынын олмуш бір чоцӯ. Да о чоцӯк олдӯјнан, лохӯсалар ґезāрміш, да дуван ушакларын кысметіні веріміміlāр, хем jазàрмышлар не ґечірецек. Шінді падішах уjумàзмыш о аўшам, ачан лохӯсалар jазаjòрлар падішахын āлуна: «сте'оноз олдӯјнан, бір jылан далаjцек, та jӧlецек». Падішàх-та хей сесlāрміш. Шінді о лохӯсалар дēрлар бірі біріна, дāрміпlāр: «гідеlім фалан кӯвā, да о кӯдā вар бір фукāрā адам, да о адамын олацек ікі кызы. Кызып бірі дӯшецек пунара,

1) Нѣчто общее съ этой сказкой имѣетъ рядъ разсказовъ о наказанномъ ангелѣ, объ ангелѣ, служившемъ въ работникахъ и пр. Этн. Об. 1894 г., № 2, стр. 81—83. Въ статьѣ П. И. Изъ области Малор. легендъ.

да бӯлаџек, а̀ма бірі ċексӑн јашына̀дан а̄ла̀мајџек, х̇ем кахыр ґөрмејџек». Шінді кыз бӯвēр, ґеlēр вакыт кыза гітсін, да бӯлсун. Падіша̀х-са о вакыт пріказ верміш, пунарлары кітlесіннӓр. Кітlēрлар пунарлары, кыз гідēр пунара, савашајор ачма̄, ача̀мајор, да јатајор пунарын јанында, да јölејор. Шінді падішах дēр адамлара: «бӓн онӯчун кітlеттім пунарлары, те бу кызы істедім деңемӓ̄, а̀ні лохӯсалар јазды, бу кыз не ґечірецек». Шінді падішах јеверēр о̄луну, да алајор о кызы, а̀ні кахырла̀нмајџек, х̇ем а̄ла̀мајџек ċексӑн јашына̀дан, јашајџēмыш. Шінді падішах алајор о̄луна о кызы, ċтевоноз олајор падішахын о̄лу, да, ачан вакыт ґеlēр јатма̄, падішах дēр о̄луна: «ċӓн о̄лум ја̀тма дувар-јанында, зēрем о дувардан чыкаџек бір јылан, далајџек ċеңі, да ċӓн јölецӓп». Шінді падішахып о̄лу јаттырајор о кызы, а̀ні кахыры ґечірмејџек, х̇ем а̄ла̀мајџек. Јаттыјнан буннар, чыкајор јылап, о кыз-да сыкајор ујку арасында јыланын кафасындан, да јölејор јылан. Чоџӯк-та куртулајор кызын кыċметіңӓ.

22.

Разсказъ про русалокъ.

Ċо̄lēр бір адам, о кӯчӯккан ва̀рмыш о̀нікі јашында, онун кардашы-да он јашында. Гідēрлар ікісі којун ґӯтма̄ руса̀lі јортуларында. Да аушам ӯċтӯ чыкајор бір адам бір ӯк-ӯċтӯндӓн. Да о адамын ва̀рмыш бір стыңціп боју, кафасы-да демірlі-кадар бӯк-мӯш. Да башламыш кавал чалма̄. Бірі-да чыкмыш кӯчӯџӯк бір аршын-кадар боју, кафасы демірlі-кадар, о̀-да даул дӯва̀рміш. Со̀ра бірӓр-бірӓр топланмышлар о̀нікі кіші, башламышлар хо̀ру ојнама̄. Онна̀р-да дурмушлар, да стредірмішlӓр. Да о кӯчӯ деміш: «ба̀тö! бӓн гідецӓм оннарын-јанына». Јöбӯрӯ-да деміш: «гітмӓ, оннар руса̀lilӓр». Да оннарын, о чоџӯкларын ва̀рмыш бір кöпӓ̄, Актаба̀н-мыш ады. Да о кöпек гітміш да сала̀рмыш о руса̀lilерӓ. О чоџӯк ба̄рмыш кöпӓ̄: «пӓ, Актабан, пӓ». Да о бала-

бан, бӱк кафалы адам деміш: «Актабан-мы, верін бан сана бір Актабан». Да хызланајор оннарын-ардына. Да ачан јаклашēр оннарын-ардына, јер сарсылырмыш онун лупуртусундан. Чоџук хајдармыш којуннары качарак, да о кӱчӱ брамыш којуннары, да качмыш іlері. Да о русаli куваламыш ону чатырык јоладан, да дӧнмӱш ґері. Да ґеlерлар јевä, гірерлар ічері, коркудан лафедä-мезміш lар. Бір ćеiдäн сора башламышлар аннатмā, не ґӧрмӱш-lар, да аналары бобасы деміш: «оннар русаli, I олмуш-та чатырā јетішмішін. Јетішмејäјдін чатырā, о ćені чарпарды».

23.

Умная дѣвушка, спасшаяся отъ съѣденія ея хобуромъ.

(Варіантъ на тему о женихѣ-мертвецѣ).

Вармыш ӱч кызкардаш, отурајорлар о кызлар џумаја-каршы кеневір ішlемā. Чок-му ішlемішläр, āзмы, ґеџä јарысы олмуш. Ґеlміш о кызлара бір хобур. Шінді о хобур тутајор кызларын ікісіні, да ijēр. Ама кӱчӱк кыз качмыш. Шінді о хобур јідіјнäн о ікі кызы, да дакышајор јӧбӱр кызын ардына, јетішер о кызы -да о хобур. Шінді о кыз пінēр бір кеневір гугуласына. Ґеlēр јанына кызын о хобур, шіндäн сора хобур ijeџек кызы. Кыз дēр о хобура: «ćäн бені шіндäн сора ijeџäн, ко бäн сана ćӧlejім бір масал, да озаман ji бені». Чекедēр кыз ćӧlемā масалы, дēр: «бу кеневірі јекерлар, да сора сбіркасыны топлајорлар, да сора кеневірі кӧкläн чыкарајорлар, да сора јыслајорлар, да курудајорлар, да сора дӱверлар, да фырчылајорлар, да сора јыслајорлар, сора-да ішlерлар, да сора кашалајорлар, да сора чӧзерлар . . .» Кыз ćӧlаркан масалы, хороз-та јӧтēр. Хобур-да патлајор, кыз -да куртулајор[1]).

1) Варіанты: O. Kolb. Lud. Ser. XXI, ч. 2, стр. 190; Роман. бѣл. ск. I, в. 3, стр. 365, 366; Добров. Смол. сборн. I, стр. 126; Латышск. Zb. Wiad. XVIII, стр. 349.

24.

О хобурѣ.

Бір вакыт олмуш бір кары-хобур, да гітміш башка мемlекеттä, да јевlенміш орда. Да он-беш јылдан сòра гідēр кардашы о касабаја. Да сокàкча гідäркан, каршы-едēр кàкусуну, да дēр: «бä, кàко, сäн јölдÿјдÿн, не арајòрсун бурда?» О̀-да деміш: «бäн, кардашым, хобур олдум, сус, сölämä кімсеја. Бäн бÿтÿн афта гезēрім, салт џÿма-јертесі гезäмēрім, бÿтÿн гÿн јатајòрум». Адàм-да гідēр, да сölēр јынсаннара. Да тутајòрлар ону, да јакајòрлар кокар чалыјнан.

25.

Тоже о хобурѣ.

Мезарлыкта олду бірісі хобур, да ташынын јанында олмуш бір деlік, да чыкàрмыш о деlіктäн дышары, да гідäрміш, нердä àнгысы семіс којун, да бурнусундан јемäрміш каныны. Да гідäрміш гено јерінä. Да бірісі јölä варды кÿчÿџÿк јукòна. Да јукòнаџік-та, àні кімсеј гöрмēр. Да о јукòнаџік адамы чекäрміш хобурун-ардына. Да о адам тутту ону, да којду бір тесті-ічінä. Да гіттіläр сабàhlен, да бактылар мезарлыкта, булдулар онун деlіні, нердäн чыкмыш. Да аштылар мезарыны, онун чыкардылар гÿдесіні. О беслеміш ону. Да којдулар о тесті-ічінä ону. Ачап дöктіјlär хашлак су, да онун гÿдесі сòра олду бијаз. Јölдÿрдÿlар хобуру. Сòра гöмдÿlär гÿдесіні бірта олмады.

26.

Тоже.

1830-џу јылда бізім к̇ӯдӓ (Бешалмада) х̇ем̇ Комратта б̇ӯк хоlер олмуш. Да чыкајор Комраттан бір̇ адам біlгіч, да д̄ер: «бу јӧlӯм̇ хобурдан н̇ēдаланды». Да алајор о адам бір̇ јукона, да д̄ер: «ха, јӧр̇ӯн ардыма, бу јукона булаџек̇ хобуру». Ґезерlӓр х̇ер̇ердӓ, јок. Алырмыш о адам јуконајы, да јукона н̇аны гідӓрміш, о-да ојаны гідӓрміш, јынсаннӓр-да ардына. Да ґеlēр Бешалмаја, ґезēр к̇ӯ-ічіндӓ, јок, буламајорлар хобуру. Чыкајор к̇енара, чок -та јынсан ардына гідēр. Кенардӓ да чіңґенӓ шӓтралары вӓрмыш. Да дōрулајор јукона о шӓтралара. Чіңґенеlӓр брāјып шӓтралары, да качерлар. Гідерлар орда, да буламајорлар. Ордӓн-да дōрулајор јукона м̇езарлā. Гіт̇т̇ıјнӓн м̇езарлā, јукона дурмуш бір̇ м̇езар-ӯстӯндӓ. Сора ачерлар о м̇езары, о м̇езар-ічіндӓ -да ґӧм̇м̇ӯlӯ-ј-м̇ӯш̇ бір̇ кыз, кырк ґӯн̇н̇ӯк̇ олмуш јӧleli. Сојундурајорлар, да дурумуш тāзā јӧlӯ гібі. Да саплајорлар ӯч шіш̇ јӯрēнӓ, да ґенӓ ґӧм̇м̇ерлар.

27.

Тоже.

Бір̇ вакыт вӓрмыш бір̇ адам, да јӧlм̇ӯш̇, да о вакыт он к̇ӯвӓ бір̇ попаз вӓрмыш, да попазын вакыды олмамыш ґеlсін̇ да п̇ечет̇lесін̇. О јӧlӯјӯ-да п̇ечет̇lен̇медік̇ ґӧм̇м̇ӯшlӓр. Да о адам діріlміш̇, да хобур олмуш, да гітміш башка касабаја, да јев̇lен̇міш̇, да касап̇ıјајы тутӓрмыш, јапӓрмыш суџук, јахны сатӓрмыш, да олмуш ӯч ушā, да ачан џӯма-јер̇т̇есі ґеlір̇міш̇, к̇енді х̇ем̇ ушаклары

ӱзӱ којун јатырмыш. Џӱма јер̀тесі кары сат̀армыш. Пазарларда ѓеlірміш јынсаннар јахны алмā, да о алдадырмыш бірäр адам чекіш мāза-ічінä, кесäрміш адамы, да адамын јахнысыны катын сыр јахнысыннан сат̀армыш. О касабада ҳер заман бірäр адам кајбеlірміш. Ачан ѓечміш онбеш јыл, ѓеlēр онун кӱндäн бір адам, да ѓöрēр опу, да сорајор башкаларна: «бу адам чокт̀ан-мы бурда јашēр?» Оннäр-да деміш lар: «онбеш јыл олду, не замандан ѓеlді, да о ѓеlеlі ҳер пазар бірäр адам кајбеlēр». О̀-да деміш: «о біздä јöldӱјдӱ, ја бäкын, о џӱма јер̀тесі ѓезēр-мі?» Адамлар деміш: «хакына, о џӱма јер̀тесі ѓöрӱнмēр». Сòра ѓöзlедѐрлар опу, булајòрлар опу ӱзӱ којун ҳем ушаклары, да алајòрлар оннары, да којерлар бір арабä чалы ӱстlерінä, да јакајòрлар.

28.

О циклопѣ.

Бір вакыт ӱч адам нетlеперлар гітмā Хаџілā. Топланајòрлар јынсан ѓечірмā оннары, конушајòрлар беѓірlерні, да чекедерлар гітмā. Чòк-му гітмішläр, àз-мы гітмішläр, јетішмішläр бір касабаја. Шінді о адамлар о касабада сатајòрлар беѓірlерні, да чекедерлар јајан гітмā. Гідäркан оннар јајан, јетішерлар бір дā -ічінä, ѓӱн-да јакыпмыш ка'ушмā. О Хаџілā гідäн адамлар, ѓöрерлар бір тепäѓöз. О тепäѓöз хајдäрмыш бір сӱрӱ којун, ҳем вäрмыш сыртында біраз дарматӱра. Да о тепäѓöз чырајор о адамлары, äні Хаџілā гідäрмішläр. О адамлäр-да гідерлар тепäѓöзӱн јанына. О тепäѓöз гöтӱрēр о адамлары бір лāма. Шінді о тепäѓöз капајор којуннары о лāм-ічінä, о адамлäр-да гірēр о лāм-ічінä. Шінді о тепäѓöз лāмын капусупа којēр бір бӱк таш, да јакајор бір бӱк атеш. Шінді тепäѓöз алајор о адамларын бірінi, да сојундурајор чыплак, да којēр дірі шішä. О адамы-да чекедēр пішірмā. О адам бāра, бāра пішміш. Шінді адам пішт̀ијнäн, тепäѓöз ijēр о адамы, да јатајор ујумā. Ачан тепäѓöз

ујёр, јӧбӱр адамлар, јок нӓпсын алајорлар бір шіш, да кыздыраjорлар атешта. Бірі-да алајор јеіна бір шіш, да тепагӧзӱн гӧзӱнӓ ујдурајорлар о шіші, бірі-да урајор шішӓ ташлан, да чыкарајорлар тепагӧзӱн гӧзӱнӱ. Тепагӧз ацідан бармыш, да хызлы калкмыш, да чекетміш арамā о адамлары. О адамлар-са алајорлар сыртларна бірāр којун дерісі, да карышајорлар којуннар -ічінӓ. Шінді тепагӧз лāмын капусундан алајор о ташы, да чекедејор гечірмā којуннары о капудан. Хем гечірміш, хем арармыш о адамлары, о адамларын сыртларында вармыш којун дерісі. Да тепагӧз аннајамамыш о деріlердӓн адамлары, да санмыш којун, да о адамлар јӧleliklан куртулмушлар тепагӧздӓн [1]).

28 а.

Тоже о циклопѣ.

(Варіантъ № 28).

Вармыш ікі кардаш, да вармыш којуннары, да гітмішlāр кыра. Тепагӧз гӧрмӱш, да чобаннар брāмышлар којуннары, да качармышлар. Да біріні тепагӧз тутмуш, да јутмуш чоџӱ. Бірі -да качмыш којуннар-ічінӓ. Да јепекта вармыш бір дері. Да алмыш о деріјі гіміш ону сыртына, о іш гецајміш. Чоџук-та гечміш којуннарын арасындан, да тепагӧз таныјмамыш чоџӱ, деміш: «пішір бапа џер». Чоџук алмыш туз, да атмыш онун гӧзӱнӓ, да чыкмыш гӧзӱ. Тепагӧз деміш сора чоџā: «на беній ӱзӱмӱ». О алмыш, да о ӱзӱк башламыш бāрмā: «гel бујаны». Чоџук

1) Другая версія того-же разсказа, которую я нашелъ излишнымъ здѣсь передавать, совершенно сходится съ первой во всѣхъ деталяхъ, кромѣ того только обстоятельства, что число пилигримовъ, зашедшихъ къ тепягёзу, было три, тогда какъ въ первой версіи число это не обозначено. Одинъ изъ нихъ былъ зажаренъ и съѣденъ тепягёзомъ, другой спасся, имѣя на спинѣ овечью шкуру, и спасъ третьяго тѣмъ, что, вышедши изъ пещеры на сорокъ шаговъ, крикнулъ. Тепягёзъ погнался за нимъ, а его товарищъ выбѣжалъ изъ пещеры уже безъ всякой шкуры.

качȧрмыш т̇еӥӓг̇ӧз-āрдына. Чоџӳк савашы̀рмыш чыкармā ӳзӳјӳ, чыкарȧмазмыш, да к̇ес̇міш пармāпы, да атмыш пунара, да т̇еӥӓг̇ӧз атламыш пунȧр-ічінӓ. Чобан куртулмуш т̇еӥӓг̇ӧздӓн[1]).

29.

О солнцѣ.

Біṙ вакыт вȧрмыш падішā, да вȧрмыш онун ӳч ōлу. Да д̇ēр падішā ōлларна: «ȧтын оклары, да кыс̇мет̇інізі бȧкын. Нѐреjі д̇ӳшӓр-са оклар, о дур кыс̇мет̇іні̇з». Атмышлар. Ікісінін д̇ӳшм̇ӳш ікі кыза. К̇ӳчӳнӳн д̇ӳшм̇ӳш біṙ каплын бу'асыпа. Ò-да ону алмыш, бракȧрмыш ону jевд̇ӓ, гід̇ӓṙміш авланмā. Ачан г̇еl̇ірміш jев̇ӓ, jек̇м̇ек̇lӓр jапылмыш, мȧнџӓлар пішміш, jевін-ічі jеṙlешт̇іṙilміш. О каплын-бу'адан чыкȧрмыш біṙ кыз г̇ӧзӓl, да г̇ѐнӓ олу̇р-муш каплын-бу'асы. Авшȧмнеjін г̇еl̇ірміш чоџӳк, х̇ѐпсі хазыр. Jеṙт̇есі г̇ӳнӳ г̇ѐнӓ гіт̇міш, да сакланмыш, да д̇енеміш, jырактан jыра г̇ӧрм̇ӳш. Н̇ӥџӓl кыз чыкармыш каплын-бу'асындан, гіт̇міш jавȧшаџік, да куџӓкламыш кызы, да сормуш: «н̇ѐрд̇ӓн с̇ӓн пēдаландын?» Кыз д̇еміш: «капчык-ічінд̇ӓн». Алмыш чоџӳк о капчыjы, да сыбытмыш. Падішā ду̇л-муш, урулмуш г̇еlінӓ, да д̇еміш г̇еlінӓ: «нȧсы каjб̇ед̇еjім б̇ӓн ону?» Кыз д̇еміш: «б̇ӓн біl̇м̇ēрім̇». Падішā д̇еміш ōлуна: «гід̇ӓсін jӧбӳр д̇ӳннеjа, да г̇ет̇іṙӓсін бана ананын пышан ӳзӳнӳ». Башламыш āламā чоџӳк. Кыз д̇еміш: «āлȧма х̇ем̇ кȯркма, гіт̇ д̇еніз боjуна, вар орда біṙ д̇еlік̇. Бāр д̇еlікт̇ӓ, да чыкаџек б̇еніṁ анам, да іст̇ӓ, в̇еṙсін сапа jеріп анахтарларны, да сорȧсып н̇ѐрд̇ӓ jерін кіlід̇і. О сапа г̇ӧс̇т̇еṙеџек̇». Г̇іт̇міш чоџӳк, булмуш д̇еlі, бāрмыш. Чыкмыш кызып анасы, в̇еṙміш jеріп апахтарларны, гіт̇міш, гӧс̇т̇еṙміш jерін кіlід̇іні.

1) Вар. Роман. Бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 211—212; Добров. Смол. сборн., I, стр. 150, № 86; Латышск. Трейландъ, стр. 74, № 60 и стр. 157, № 100; Антон. и Драгом., стр. 2, № 3; Д. Садов. ск. и пр. Самар. кр. № 3; Верещ. Вот. Сарат. уѣз., стр. 194; Этн. Обозр. № 2, два киргиз., стр. 202; алтайск., стр. 207; грузинск., стр. 208.

Ачмыш чоџук капују, гірміш јер-ічінä, чекетміш, гітміш. Гідäркан, јетішміш бір чајыра. О чајыр куп-куру-ј-муш, да о чајырын-ічіндä вармыш бір сÿрÿ хајван, семізліктäн јöрÿјäмäзмішläр. Ордан гітміш тā ilері, бакса, орда вар бір чајыр. Да чок от вар о чајырда хем су. Да орда-да вар бір сÿрÿ інек забун, забуннуктан јöрÿмäзмішläр бунџä отлајџан-ічіндä. Ордан-да гідēр, да јетішміш бір денізä. О деніздä-да балык јок-муш хіч. Да деміш она деніз: «нерејі гідерсін?» О-да деміш: «гідерім Аллā анамын пышан-ÿзÿнÿ алмā». Да деміш деніз она: «сор бенім-ічінда, не'ічін бендä балык јок?» О-да деміш: «сорарым». Да гітміш ilері, гöрмÿш бір јердä, бір су бојунда отурумуш бір адам. Да о адам јанармыш о су-ічіндä». Да чыкармыш ікі коч, бірі кара, бірі-да бијаз да гідäрмішläр да сÿндÿрÿмÿшläр о адамы. Да бірі дäрміш: «бäн сÿндÿрдÿм». Јöбÿрÿ-да дäрміш: «бäн сÿндÿрдÿм». Да пајсынырларрмыш дÿшмā. Да о адам гене тутушурмуш. Да деміш адам: «сор бенім-ічін, да не'ічін бäн бölä јанајорум, хем не'ічін бу кочлар бölä дÿшерлар?» О-да деміш: «сорарым». Да гітміш ilері, бакмыш, гöрÿнēр бір јапы, гÿн-гібі јалабырмыш. Јетішміш орајы. Чыкмыш ордан гÿнÿн анасы, да сормуш: «не гезерсін сäн бурда?» О-да деміш: «анамын пышан ÿзÿнÿ гелдім алмā». Гÿнÿн анасы деміш: «онун јÿзÿ гÿндä-дір, ко гелсін авшама, да алырсын». Дурмуш чоџук авшамадак. Караннык олдујнан, гелміш гÿн јевä, да āламыш. Анасы деміш: «не'ічін āлајорсун?» О-да деміш: «ја нäпајым? Гечтім бір касаба-ÿстÿндäн, бактым, хейсі саклы сычерлар. Чыктым кыра, кырда јынсаннар ајын ачык гöтÿнÿ сувајып сычерлар, бендäн утанмајорлар. Шіндäн сора, деміш, гітмејџäм». Да јатмыш, сабахlен калкмыш, верміш ÿзÿ, гене гітміш. Алмыш чоџук ÿзÿ, чекетміш гітмā. Чыкмыш јöнÿнä бір дäду, да сормуш о дäдуја: «бäн, ачан гелірдім, урадым бір деніз ÿстÿнä. Да деніз деді бана: «сор бенім -ічін, не'ічін бендä балык јок?» Дäду деміш: «не'ічін-мі о тā адам јімеміш? онучун онда балык јок». Гене деміш чоџук: «тā бір сорајым: бір јердä гöрдÿм бір чајыр, да ічі куру-ј-ду да хајванар семізліктäн јöрÿјäмäзділäр». Оннар, деміш дäду, äні верміш адама,

ḋа ẋелал етміш. «Јöбӳṙ јеṙдä ґöṙдӳṁ, біṙ чајыр гı̄мlі о̀тнан, да хајваннар забуннуктан јöṙӳјȧ̀ṁäздіlä̈р». Оннар, ḋеміш, ȧ̀ṅі ѐеṙ-мішlä̈р, да ґöзӳ а̄рдында калмыш, онна̀р-дыр. «Ја біṙ јеṙдä ґöṙ-ḋӳṁ, біṙ адам јана̀рды, да ікі коч ċӳ̄ṅḋӳṙӳ̀ḋӳlä̈р да бірі ḋä̀ṙді: «ḃä̆н ċӳ̄ṅḋӳṙḋӳṁ, кара олан ḋä̀ṙді: «ḃä̆н ċӳ̄ṅḋӳṙḋӳṁ». О, ḋеміш, ȧ̀ṅі ḱеċміш біṙ ḱеṙä̆ кара, біṙ ḱеṙä̆ біјаз. Со̀ра ґеlміш чоџӳк јеѐä, ѐеṙміш бобасына ӳзӳ̄. Бобасы алмыш ӳзӳ̄ да јölмӳш о са̄т [1]).

30.

О солнцѣ.

Ва̀рмыш біṙ бојарын ӳч кызы, да біṙ пṙѐвка ẋеṙґеlесі. Да бојар ḋеміш: «гіḋеџä̆м, бакајым біṙ адам, ґӳṫċӳṅ ẋеṙґеlејі ӳч јыл». Ḃӳ̄к кызы ḋеміш: «ṅе lа̄зым сапа, ḃä̆н ґӳḋä̀ріṁ». Јапајор біṙ пı̇̀та, да гіḋе̄р. Чыкты̀јнан ḱӳ̄н ḱепарына ẋеṙґеlä̀јṅä̆н, бобасы олајор біṙ ајы, да чыкајор јöṅӳṅä̆, да коркудајор кызы. Кыз-да бракајор ẋеṙґеlејі, да гіḋе̄р јеѐä. Сорајор бобасы: «ṅе ґеlḋіṅ, кызым?» О̀-да, ḋеміш: «чыкты јöṅӳṁä̆ біṙ ајы, да корктум». Ор-танџä̆ кызы ḋеміш: «ḃä̆п гіḋä̀ріṁ ґӳṫṁä̆̄». Да гіḋе̄р. Чыкты̀јнап ḱенара, бобасы олајор џä̆навар, да коркудајор. Кы̀з-да коркмуш, да бра̄мыш, да ґеlміш јеѐä, да ḋеміш: «чыкты біṙ џä̆навар, корк-тум». Ḱӳчӳк кызы ḋе̄р: ḃä̆н ґӳḋä̀ріṁ». Гіḋе̄р ḱӳчӳк кыз біṙ ба̀-буја, да ḋе̄р: «ба̀бо! Ḃеṅіṁ бобам арајор біṙ адам, ґӳṫċӳṅ ẋеṙґе-lејі, па̀сы јапајым ḃä̆п, да гіḋејіṁ ẋеṙґеlејі ґӳṫṁä̆̄?» Ба̀бу-да ḋеміш: «іċṫеја̀ċіṅ бобандап опуп ċṫе̓онозлук ṙу̀баларны ẋеṁ пıш-тоѳуну, ḋе, ẋеṁ ала̀сын біṙ ṫеісі кор, да којаʼсын ẋеṙґеlä̆-ічіṅä̆, да

1) Вар. Ср. нач. Walach. Märchen von Schott, 1845, № 17; I. Malý. Nar. bach., a pov., стр. 68; Эрбенъ, Чешск. ск. 4—5; O. Kolb. Lud. Ser., VIII, cz. 4, стр. 6; Bibl. Wisly, III, стр. 270; VI, стр. 17 и 47; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 202; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 243; XII, стр. 50 (бѣлор.), XVIII, стр. 407 (латыш.); Романовъ, Бѣлор. сборн., стр. 32, № 26; Антон. и Драгом., стр. 313; Описаніе мукъ ада взято изъ апокрифа, см. Кіев. Стар. 1887, ноябрь, стр. 424; Сказки Самар. кр. Садов. № 12 и № 95; Етногр. збірн. наук. товар. ім. Шевч. 1895, I, № 1; литерат. см. Сборн. за нар. умот. II, 132—184, III, 206—246.

а̀ңгы бе̇гір ії̈р-са о кору, ону тут, да пій она». Ге̇дēр кыз jевȁ, да гіjēр бобасынын ру̇баларны, алмыш піштову беіінȁ, алаjор бір ṫейсі кор, коjēр хеṙгеlȁ-ічінȁ. Ге̇lміш бір забун кысырак, да jіміш о кору. Тутаjор о кысырā, да пійēр, да топлаjор хеṙгеleji. Чыктыjнан ке̇нара, чыкаjор бобасы jӧну̇нȁ, олуп бір фе-налык. Кыз-да чыкараjор піштову, урсун. Бобасы о сāт деміш: «Аллā сана jардым етсін, да гу̇дȁсін у̇ч jыл хеṙгеleji». Чекедēр кыз гітмā кыра. Чыктыjнан кыра, шабап олаjор она гу̇н, зе̇рем кыз пек гозȁlміш, да у̇ч jыл ге̇зēр опун āрдына, да аннаjа̀маз-мыш; кыз-мы, о̀са jеркек-мі?» Да гідēр гу̇й анасына, да дēр: «ма̀мо! вар бір jынсап, гу̇дēр хеṙгеlȁ, да пек гозȁl, а̀ма бїlмерім, кыз-мы, о̀са jеркек-мі?» Анасы деміш: «денȁ о̀ну, бак, на̀сы jішēр». Деміш, на̀сы о jішēр: о̀-да jӧlȁ jішēр. Гу̇й ге̇нȁ дēр анасына: «денедім». Анасы ге̇нȁ деміш: «ал ону, да гіт ону̇ннан панаjыра, да бак пеjа салаџек, jеркек ішінȁ-мі, о̀са кары ішінȁ-мі?» Кызын-да ва̀рмыш бір му̇скасы, наздрава̀нмыш, да деміш кыза: «се̇ні денеjџек, са̀н са̀лмаjасын кары ішlернȁ, бака̀сын, jеркек ішlерні». Ге̇дēрлар панаjыра. Гу̇й го̇ту̇ру̇му̇ш кызы, нердā сатылырмыш кары ішlері. Кыз хіч бакма̀змыш оннара, бакар-мыш jеркек ішlернȁ. Гу̇й ге̇нȁ гідēр анасына, да дēр: «денедім, о хіч са̀лмаjор кары ішlернȁ, хей jеркек ішlернȁ салаjор». Тамамланаjор у̇ч jыл, кыз чекедēр jевȁ гітмā. Гу̇н-да гідēр ге̇чірмā ону. Орда̀-да ва̀рмыш бір су, да кыз ге̇чміш суjун jӧта̀нна, да чыкармыш кыз бір мемесіні, бір да пеlік, да деміш гу̇нȁ: «на сана бір мемȁ бір-да пеlік». Гу̇н шаша калмыш, гідēр гу̇н анасына, да дēр: «о хей-та кызмыш». Анасы-да деміш: «jап бір са̀лланғач алтындан, да коlве̇р онуп ку̇нȁ, да бе̇lкім пінȁр о̀-да салланмā, да чека̀рсін jукары». Коlверēр са̀лланғаџі, пійēр о кыз-да сал-ланмā. Гу̇й-да чекміш jукары са̀лланғаџі. Кызын му̇скасы-да деміш: «jеді гу̇й лафе̇тмеjȁсін». О̀-да аннамыш jеді jыл, да jеді jыл лафе̇тмеміш. Да гу̇й го̇рму̇ш, а̀й лафе̇тмēр, гетірміш башка кыз, да башламышлар ду̇нȁ хазыр олмā. О со̀ра ге̇ттірдїjна̀н, кыз деміш о гозȁl кыза: «гіда̀сін, да ала̀сын Пазар-анадан сык jеlȁ». Гідēр о гозȁl кыз Пазар-анаjа. Чыкаjор бір ко̇пек, баш-

лајор салмā. Чыкајор Пазар-ана, да де̇р: «і адàмсајдын ге̇l, дil-сајдын, јырак ол бенім јевімдäн». Гідēр кыз, істēр јelā. О̀-да деміш: «Џȳма-карысы алды». Гідēр орајы. Ордà-да чыкајор кöпек, башлајор салмā. Чыкајор Џȳма-карысы, да де̇р: «і јынсàн-сајдын ге̇l бурајы, дil-сајдын, јырак ол». Гітміш кыз, істеміш јelā. О̀-да деміш: «Чаршамба-кары алды». Гідēр кыз Чаршамба-карыја. Чаршамба кары деміш: «јelā алды Хобур». Да деміш: «па ве̇рејім сана бір фурча, бір парчà-да бе̇з». Алајор кыз оннары, да гідēр. Гірміш ічері, бакса Хобур біlāрміш дішlерні, да сормуш кыза: «не ге̇здін?» О̀-да деміш: «сык јelек ічін ге̇lдім». О̀-да деміш: «на бу кеменчејі, да чал, бäн ге̇lінџä». Алмыш кеменчејі кыз, башламыш чалмā. Хобȳр-да гітміш дішlерні біlемā, да ііеџек кызы. Чыкајор бір сычан, да де̇р: «мàрі кыз, о сені ііеџек, ве̇р бана, бäн струнадан струнаја атлàрым, да сäн ал бу ташы, да гіт». Алмыш кыз ташы, гітміш, сычан зыгырдыдырмыш кеменчејі. Ге̇lміш Хобур, сычан гірміш деlінџä. Хобур актармыш орталы, булмуш сычаны, да јölдȳрмȳш, такышмыш кызын āрдына. Мај, мај јетішміш. Кыз атмыш бе̇з парчасыны, да олмуш бір бȳк су. Хобур којмуш бір дудāны јерā, бірінї-да гöкā, да ічēр сују, да ге̇чēр ге̇нā. Хемен, хемен јетішēр кызы. Кыз гöрмȳш, àні јетішеџек, атмыш ге̇рі о фырчајы, да олмуш бір сык дā. Хобур бір ге̇џедā кырмыш о дāјы, да ге̇нā јетішміш кызы. Кыз гöрмȳш, àні јетішеџек, атмыш ташы ге̇рі, да олмуш бȳк ташлык, да Хобур ге̇чāмеміш о ташлы. Да гітміш кыз јelā, да отурмуш. О јöбȳр ге̇lін деміш: «мàрі дilсіз! Калдыр о чölмā ордан». О̀-да озаман лафетміш, да деміш: «сенін дilін тутулсун». Гȳн да ке̇сāрміш бір јеркек, да ачан јішітміш онун лафыны, канны јèllāн хызланмыш, баксын. Бакса, гöзāl кыз олмуш кырлаџгач, јöбȳрȳда олмуш ке̇ді, да чыкмыш баџадан, да шінді-да гȳн јалныз ге̇зēр јевlенāмēр [1]).

---

1) Вар. Ср. Walach. Märch. von Schott, 1845, № 16; ср. Сборн. за народн. умот. VII, стр. 131; Glinsk. Bajarz polsk. I, стр. 58 (бѣлор.); Афан. Рус. сказ. I, стр. 53, № 7; Д. Садовс. Сказ. и пред. Сам. кр. № 16; Чубин. Труды II, стр. 295; O. Kolb. Lud. Ser. III, cz. I, стр. 149.

31.

Подающій получитъ въ 1000 разъ больше.

Вàрмыш бір зеңгін бојар, да йек сгырчытмыш. Бір їлкіјазын ґеlēр она чок фукāрā, їlік-етсін оннара пара, да алсыннар тохум јекмā, кімісі јокўз алмā, да о вèрмеміш. Бојàр-да гітмāзміш йек кlісеја. Бір ґўн гідēр кlісеја, чыкајор попаз ванґеlїјајнан, да рàсґеlā окумуш попаз: «бір верāн, бірін јерінā бін казанацек». Ȍ-да ішітміш да ґеlēр јевā, чāрајор, фукāралары, да дēр: «нàјін, верејім сізā пара». Адамлàр-да дēр: «бізā шїнді дїl lāзым, озаман верāјдін». Да о зòрнан верміш оннара паранын хèйсіві, кендінā брāмамыш хіч. Біркач вакыттан сòра ґенā гідēр кlісеја, ґенā попаз окýрмуш: «бір верāн, бін казанацек». Ȍ-да дēр: «ісlā, àма аслы чык-са?» Сòра бојар башламыш фукāралам̄ā параічін. Гідēр јынсаннара, вèрмēрлар, дèрлар: «вèрмејāјдін, біз істемāздік сендāн пара. Шїнді јок нèрдāн верејім». Сòра калмыш бојар āч, ушаклары јок не ісін. Чекедēр бојар гітмā, нāны ґөзў ґөрўса. Гідā, гідā, јетішēр бір дā-ічінā. Каранныk-та олмуш, да пінēр бір бўк фідан-ўстўнā, орда јатацек. Ґеценін бір вакыды ґеlēр о фіданын алтына òнікі хајдут, да јакмышлар бір бўк атеш о фіданын алтында, да ґетірмішlāр чок ішlāр. Сојмушлар бір кlісā, хем бір хібā алтын ґетірмішlāр, да атешā каршы окýрмуш бірі кlісā кіхатларны. О окудýкчан, башлары дāрміш: «јалàндыр, ат атешā». Ȍ-да атàрмыш атешā. Біткідā чыкајор о кіхат: «бір верāн бін казанацек». Баш деміш: «јалàн-дыр, ат атешā». Бојàр-да бāрмыш фідандан: «дїl јалан, вар аслы». Хырсызлар бакмышлар јукары, бакмышлар, да демішlāр: «бej, ґўнā вàсґечelім, те Аллахтан сеc ґеlді». Да гōмēрлар о алтыннары фіданын кòкўнā, да сычèрлар бірāр бок паранын ўстўнā, да дèрлар: «кім чыкары-са бу парајы бурдан саклы біздāн, ісін бу боклары, да

jölä чыкарсын параjы». Да гідерлар. Іјнер боjар ачтан, ачер параjы, да отураjор, іјер о боклары, да алаjор параjы, да ґелер она бір jерінä біи.

32.

Разсказъ про кладъ.

Бір да адам біліpміш бір jердä пара ґöммÿлÿ, гідер бір ґецä казаjор да jаклашер параjа. Чыкаjор бір бува о куjудан, да она ґöрÿнмÿш ілкін бір кÿп ікі-кулпнан. О-да тутунмуш о буванын буjнузларындан да чекäрміш дышары, бува чекарміш куjу-ічінä. Бÿтÿн ґецä булмуш опунпан. Ачан хороз jöтмÿш, о бу'а олмуш бір кÿп алтын.

33.

Еще про кладъ.

Бір адам ґöммÿш бір бакыр алтын бір фіданын кöкÿнä. О фіданын-ÿстÿндä-да булунмуш бір адам, да сіретміш, о адамы ґöммäркан параjы. Да алмыш бір парча чаты, да дÿмÿклеміш ікі ÿцÿнÿ, да коjмуш паранын-ÿстÿнä, да деміш: «оласын ікі-башлы бір jылан да коркудасын; кім бу параjы чыкары-са, чыкармасын, бäн ґелмеjінцäк». Ґöммÿш, да гітміш. О адам-да jінер jерä, да ачаjор о параjы, бакса, о чаты олмуш ікі-башлы jылан. Да о-да деміш: «шінді чатыjдан нäзаман jылан олдун? О сат олмуш чаты». Да чыкараjор параjы. Хер іштімеjäjміш хем ґöрмеjäj-міш, о jылан олмаjцäмыш чаты.

34.

О кладѣ.

Бір адамын а'улунда вàрмыш бір комòра. Адам хер керет гöрӳмӳш ону ојнàркан, да кімсеја сöлемàзміш. Бір геџä гöрмӳш бір комшусу, гёнä ојнàрмыш. Гітміш адама, сöлеміш: «гöрдӳм сеній а'улунда пара ојнàрды, ха чыкаралым». Адам-да деміш: «сäн чыкар». Гітміш комшусу, топламыш дöрт адам, да кейді бешінџі. Пајсынајòрлар казмā. Казàркан, хіч лафèтмёрлар. Парајa јаклаштыјнан, гелміш бір бу'а, башламыш бāрмā Оннар, ачан гöрмӳшлäр ону, бракмышлар, да качмышлар. Јертесі геџä кейді адам алмыш хырлезі, пајсынмыш казмā. Чыкмыш о бу'а. Онà-да башламыш бу'а ӳрмā, адам хей казàрмыш хіч бакмàзмыш бу'аја. Бу'а башламыш кују-ічінä топрак долдурмā. О долдурӳмуш, адам дышары атàрмыш. Аннамыш адам, àні іш хајырсыз, чыкмыш кујудан, тутунмуш бу'анын бујнузларындан. Бу'а чекäрміш кујуја, адам чекäрміш јевā. Бӳтӳн геџä бӳшмуш. Ачан јöтмӳш хороз, бакса адам, тутунмуш бакырын колтундан. Бакмыш, бакыр долу алтыннан.

35.

Кладъ является во снѣ.

Бір адамын хер геџä дӳшӳнä гіріміш: «гіт касабаја, да отур Мірчунун тӳкäны јöнӳндä, да кысметін куџāна дӳшеџек. Алмыш јолуну бір гӳн гітміш, да отурмуш Мірчунун тӳкäны јöнӳндä. Тӳкäн-јöнӳндä да вàрмыш бір фідан. О фідана-да гелміш, конмуш бір куш бір јӳзӳм тенесі āзында, да о куш дӳшӳрмӳш о јӳзӳм

ṫeнесіні адамын куцāпа. Адам алмыш ṫeнeji jeliнä, да доймӳш тӳкāна каршы. Капудà-да дурумуш Мїрчу, да сіредäрміш сокā. Деміш адам Мїрчуја: «хèle бак, не іш, дӳштäн jòк-ту рахадым, ґеlдім сенін тӳкäнын јöнӳнä, да кысметім куцāма дӳшецек, да ṫе ґеlдім, да отурдум, да куцāма ṫе бу јӳзӳм ṫeнесі дӳштӳ. Мїрчу-да деміш: «сäн дӳшнā бакајòрсын, бäн хер ґецä ґöрèрім: ґеlēр бана бір адам, да дēр: «гіт фалан кӳвä, да вар орда бір адам, дèрлар Јуван Кòзма. Вар онун а'улунда ікі армут āці, да ікісінін ара јеріндä вар бір бакыр алтын, ò-са о адама дäрläрміш Јуван Кòзма. Онун а'улунда вармыш ікі армут āці. Гідēр Кòзма јевä, казајор армутларын арасыны, да чыкарајор бір бакыр алтын.

36.

Неудачные кладоискатели.

Бір вакыт алты кіші гідèрлар мал казмā, атларнı̀-да сölејім. Біріпін ады Јоргі, бірї-да Сімі'он, бірї-да Сàнді, бірї-да Васіl, бірї-да Нікулај, бірї-да Кòli. О Кòli кошајор таї̈гајы, јöбӳрlерї-да јајан гідèрлар Коцгаза. Вàрмыш Коцгазда бір адам біlї̈рміш, нèрдā мал ојнајор. О Коцгазлыјà-да бір кöр дäду сölеміш, ачан о онікі јашындàј-мыш. Алајòрлар о јеріфlär о Коцгазлыјı̀-да, гідèрлар Коцгазын алтäнна бір јöрс Коцгàза јырак. О јердä бір вакыт ṫӳркӳн хазнесї-ј-міш, вàрмыш бір јапы, да о јапынын алтында вàрмыш бір мāза. Да о мāзынын вàрмыш ӳч бечі, да о бечlерін āзларында вàрмыш бірäр боза казаны. Да хер о боза казаннарны булӳрсалар парајı̀-да булацеклар. Парà-да нек чòкмуш, вармыш ӳчӳз пут алтын. Àма о бечlерін алтында вàрмыш башка беч, да о бечін ічіндā алтыннар дурӳмуш хем бечін дуварларында вàрмыш ікі кылыч асылы. Гідēр бу јеріфlär бір ґецä казмā, чекедèрлар ішlемā, казајòрлар бір стынцін, бечlерä јеті-шāмēрлар, брāјòрлар, да ґеlèрлар јевä, да алтысı̀-да хасталанајор сӳкламышлар бірдà-да ваз-ґечèрлар казмактан.

37.

Александръ Македонскій.

Бір крал вàрмыш, Філіп, чекетміш џеңгä гітмä, сымарламыш карысына: «ачан ґері ґеleџäм, сені ушаксыз бÿлмаjым. Хер ушаксыз булÿрсам, кафаны кесäрім». Бір-да ґенä башка крал варды башка jердä, башка падішàхнан џеңк jедäрді, хем о філосòф-ду хем бÿџÿ-jді. Ораларда падішахлары хенсіні ач jölдÿрецèjді, зèрем jамурлары чекäрді. Да онун-ÿстÿнä хепсі калкты. Да озаман калкты, дöктÿ бàлмуму, баксын, jенсеjџек-мі, оса jенілеџек-мі? Ґöрдÿ, кі jенілеџек. Ондап сòра дöктÿ капу jöнÿндä бір тучтап стылп патредіні, да ґірді ічері, ґінді башка рÿбаjа, да деді оnікіllерä: «іхтіjар ґідèрім, ґенч ґеleџäм». Да алды jылачларыны, ґітті Філібін мемlекеттінä хем ґезді jердä, бäрыды: «jылач алын». Ò-са башка jердä ґезмеді, салт онун капусу jöнÿндäн ґечäркан, бäрыды, зèрем біlґірді, хàні онуп ушä òлмаjор. Да падішàхка чäрды ону ічері, jылач версін ушак олмак ічін. Да о бакмыш jellінä, да деміш падішàхкаjа, деді: «jападџäн сàп бір jеркек jевлат, àма кàрталдан педа олаџек; авшама jак мумлары, да ґеleџек сана бір кàртал, ґöрÿнеџек кафасы аслан, канатлары бірі алтын, бірі ґÿмÿш, да о ґеleџек бÿк ґÿрÿlтÿjнäн, да онун ґÿрÿlтÿсÿндäн мумлар сÿнеџек, àма кòркма. О аÿшам бракàсын капулары ачік. Да о адам олаџек, да онÿнпан jаг, да ушäн олаџек» (ò-са кендіjді). О білгіч адам алмыш сыртына бір аслан дерісі, да гітміш падішàхканын òдаларна. Бакса, капулар ачік. Падішàхка дураjор чàрдакта. Гірміш ічері, капамыш капулары, соjунмуш, да jатмыш падішàхкаjнан. Ÿч ґеџä сыра вàрдыр, ÿч ґÿндäн сыра вàрды, бакмыш кіхада білгіч, да деміш падішàхкаjа: «ічмеjäсін бу ґÿннердä ічкі, зèрä башлаттын чоџÿ. Да гідеџä заман, деді ачан ушак дуваџек, бені чыр, да бäн бака-

јым планѐталара, да ісlӑх планѐтада дӯсун». Да царіца јапты она оградa-ічіндӓ бір кухнӓ. Вакыт ґеlді дӯма, чӓрды ґенӓ ону, да о деді: «дӯрма шінді, зерӓ сӓтлар фена». Да асты ону ајакларны јукары, да ачан вакыт ґеlді, коlверді ону, да деді: «дӯсун шінді». Да бу сӓтта дуван дӯнніеја алацек, хем ады Аліксандрі Макідон олацек». Філіп тӓ орда џенктӓ дӯш ґордӯ: ґоктӓн дӯштӯ бір картал јыммыртасы јетенін-ӯстӯнӓ, да кырылды, да чыкты ічіндӓн бір јылан, да долашты о капчы, да деlӓ гірӓмеді, јоlдӯ. Чӓрды Філіп Афанасіјі філасофу, деді: «бӓн бір дӯш ґордӯм ґоктӓн бір јыммырта дӯштӯ јетемін ӯстӯмӓ, да кырылды. Ічіндӓн чыкты бір јылан, да долашты капчы, да ӓза ґеlдіјнӓн, гірӓмеді јерінӓ. Да філасоф деді она: «озаман сенін бір јеркек јевладын олмуш, да о дӯбӯдӯз дӯннеjі запт-једецек, ӓма тахтына гірӓмејцек». Падішах дӯдӯ бір теlеграма јевӓ: «вӓр-мы бендӓ севінмеlік јевдӓ, оса јок-му?» Кары дӯдӯ, ӓні вар севінмеlік. Хіlін-та орда бал јапты. Тамамлады, џенгі біттерді, ґеlді јевӓ, ґордӯ, ӓні вар аслы. Аліксандра ачан једі јашындајкан, школаја гідӓрді, бір да учітеlі-сі вӓрды јевдӓ, ону осабіт јӯредірді. Курсуну біттірдіктӓн сора, чӓрды ону іхтіјар планеталары јӯретмӓ, да јӯретті хеісіні. Јӯренді, да деді чоџук она: «сӓн кендін незаман јоlецӓн?» О-да деді: «бӓн кенді јецеlімдӓн јоlмејџӓм, бені олум јоlдӯрецек». О-да деді: «незаман сӓн јевlенецӓн, да сені олун олацек, да бӯцек, да сені јоlдӯрецек». Да јітірді ону, дӯштӯ каlідордан, да јоlдӯ. Качарак, гітті анасына, соlеді: «бӓн бір хата јаптым». Анасы деді: «не хата?» «Іхтіјары, деді, јоlдӯрдӯм». О-да деді: «бӓн она сордум, бені букадар јӯреттін, је сӓн кендін недӓн јоlецӓн, сӓн lӓзым біlӓсін? О-да деді: зер біlерім, бені олум јоlдӯрецек. Бӓн-да дедім она: незаман сӓн јевlенецӓн, да олацек олун, да бӯцек, да јоlдӯрецек сені, да јіттірдім ону, дӯштӯ чӓрдактан, да јоlдӯ». Анасы деді: «ґӯнах јаптын, деді, хакына бобан о дур». Сора бӯк сыралӓрнан ґомдӯ ону. Ачан олду Аліксандрі он беш јашында, херґеlедӓ бір кысырак куллуннады, јапты бір куlі бір бујнузлу, ӯч четверт бујнузу. Да херґеlецi ґеlді хаберӓ: «падішахым, деді, херґеlедӓ бір кысырак јапты бір кулун, не

37.

Александръ Македонскій.

Бір крал вармыш, Філіп, чекетміш ценгä гітмä, сымарламыш карысына: «ачан гері геlецäм, сені ушаксыз булмајым. Хер ушаксыз булурсам, кафаны кесäрім». Бір-да гене башка крал варды башка јердä, башка надішахнан ценк једäрді, хем о філософ-ду хем буцу-јді. Оралларда падішахлары хејсіні ач јölдуреціјді, зерем јамурлары чекäрді. Да онун-устунä хејсі калкты. Да озаман калкты, дöкту балмуму, баксын, јенсејцек-мі, оса јеніlецек-мі? Гöрду, кі јеніlецек. Ондан сора дöкту капу јöнундä бір тучтап стылп патредіні, да гірді ічері, гінді башка рубаја, да деді онікіlлерä: «іхтіјар гідерім, геич геlецäм». Да алды јылачларыны, гітті Філібін мемlекеттінä хем гезді јердä, барыды: «јылач алын». О-са башка јердä гезмеді, салт онун капусу јöнундäн гечäркан, барыды, зерем біlірді, хані онуп уша олмајор. Да падішахка чарды ону ічері, јылач версін ушак олмак ічін. Да о бакмыш јеlлінä, да деміш падішахкаја, деді: «јападцäн сäн бір јеркек јевлат, ама карталдан нëда олацек; авшама јак мумлары, да геlецек сана бір картал, гöрунецек кафасы аслан, канатлары бірі алтын, бірі гумуш, да о геlецек бук гурулту̀јнäн, да онун гурултусундäн мумлар сунецек, ама коркма. О аушам бракасын капулары ачік. Да о адам олацек, да онуннан јаг, да ушан олацек» (о-са кендіјді). О біlгіч адам алмыш сыртына бір аслан дерісі, да гітміш падішаханын одаларна. Бакса, капулар ачік. Падішахка дурајор чардакта. Гірміш ічері, капамыш капулары, сојунмуш, да јатмыш падішахкајнан. Уч геца сыра вардыр, уч гундäн сыра варды, бакмыш кіхада біlгіч, да деміш падішахкаја: «ічмејäсін бу гуннердä ічкі, зерä башлаттын чоцу. Да гідецä заман, деді ачан ушак дувацек, бені чыр, да бäн бака-

јым плане̇талара, да ісläх плане̇тада дўсун». Да царіца јапты она оградa-ічіндä бір кухнä. Вакыт ґеlді дўмā, чāрды ґенä ону, да о деді: «дўрма шінді, зерä сāтлар фена». Да асты ону ајакларны јукары, да ачан вакыт ґеlді, коlверді ону, да деді: «дўсун шінді». Да бу сāтта дуван дўннеја алацек, хем ады Аліксандрі Макідон олацек». Філіп тā орда ценктä дўш ґордў: ґоктäн дўштў бір картал јыммыртасы јетенін-ўстўнä, да кырылды, да чыкты ічіндäн бір јылан, да долашты о капчы, да деlä гірäмеді, јоlдў. Чāрды Філіп Афанасіјі філасофу, деді: «бäн бір дўш ґордўм ґоктäн бір јыммырта дўштў јетемін ўстўмä, да кырылды. Ічіндäн чыкты бір јылан, да долашты капчы, да āза ґеlдіјнäн, гірäмеді јерінä. Да філасоф деді она: «озаман сенін бір јеркек јевладын олмуш, да о дўбўдўз дўннејі запт-једецек, ама тахтына гірäмејцек». Падішах дўдў бір теlеграма јевä: «вар-мы бендä севінмеlік јевдä, оса јок-му?» Кары дўдў, ані вар севінмеlік. Хіlіп-та орда бал јапты. Тамамлады, ценгі біттерді, ґеlді јевä, ґордў, ані вар аслы. Аліксандра ачан једі јашындäјкан, школаја гідäрді, бір да учітеlі-сі варды јевдä, ону осабіт јўредірді. Курсуну біттірдіктäн сора, чāрды ону іхтіјар плане̇талары јўретмā, да јўретті хенсіні. Јўренді, да деді чоцук она: «сäн кендін незаман јоlецäн?» О-да деді: «бäн кенді јецеlімдäн јоlмејцäм, бені олум јоlдўрецек». О-да деді: «незаман сäн јевlенецäн, да сені олун олацек, да бўцек, да сені јоlдўрецек». Да јітірді ону, дўштў каlідордан, да јоlдў. Качарак, гітті анасына, соlеді: «бäн бір хата јаптым». Анасы деді: «не хата?» «Іхтіјары, деді, јоlдўрдўм». О-да деді: «бäн она сордум, бені букадар јўреттін, је сäн кендін недäн јоlецäн, сäн lāзым біläсін? О-да деді: зер біlерім, бені олум јоlдўрецек. Бäн-да дедім она: незаман сäн јевlенецäн, да олацек олун, да бўцек, да јоlдўрецек сені, да јіттірдім ону, дўштў чардактан, да јоlдў». Анасы деді: «ґўнах јаптын, деді, хакына бобан о дур». Сора бўк сыраларнан ґомдў ону. Ачан олду Аліксандрі он беш јашында, херґеlедä бір кысырак куллуннады, јапты бір куlі бір бујнузлу, ўч четверт бујнузу. Да херґеlецi ґеlді хаберä: «падішахым, деді, херґеlедä бір кысырак јапты бір кулун, не

мінунат, бір бујнўзнан, да јок па̀сы јаклашма̄». Падіша̀х-та деді: «ґетір јевä кысыра̄». Шіндi ґетірттi јевä кысыра̄, јаптырды бір демір огра̀да, да капады орајы кулуну кысыра̀клан. Орда бесleді ону, кулун бӱнцӓ. Каба̄тлылары орајы ата̀рды, о јölдӱрӱдӱ оннары бујнўзлан. Кімсеја да тутулма̀зды, ва̀рды бір деlік, да деlіктӓн бујнузуну чыкарырды. Аlікса̀ндра Макідо̀н-да ону севӓрді. Шіндi о падіша̄ (Хӱlӱп) јапты бір бал. О конушўркан, Аlікса̀ндра Макідон којду кантармајы башына, да пінді она. Озамана̀дан кімсеј она јеl ко̀јмады. Токаттан чыка̀ркан, ґöрдӱlӓр, бірта ґöрмедіlӓр. Падішах сымарлады адамларна, пінсіннӓр хеп ісlа̄ бегірlӓрӓ, гітсіннӓр ону арама̄. Чекеттіlӓр, да гіттіlӓр јізіні булдулар, да бір чукура јетіштіlӓр, он стынціп ґеніп-ті, да оннар чукур ічіндӓ арадылар. О гітміш, атламыш чукуру. Атладыјнан чукуру, гітті башка мемlекеттӓ, булду біредӓ чарк, чевірѐрлар, дöнѐрлар ітlері. Аlекса̀ндрі бір керӓ чевірді, чыкты бір харап, кылычлан кесті ону. Бір керӓ та̄ чевірді, ґенӓ харап чыкты, ону̀-да кесті. Ӱчӱнцӱ керӓ чевірді, ґенӓ харап чыкты, ону̀-да кесті. Алды о јері ітlері кесті, ґеlе̄р јевä, каршылады атлылары, деді: «пѐреjі гідѐрсініз?» «Сені арама̄», деділӓр. «Нѐ'іčін кувалајо̀рсунуз бені? Lузґӓр тутулмас». Ґеlді јевä бобасы-да а̄ла̀рды, о̀нікіlӓр-да хесапла̀рдылар, бір падішах ајырсыннар, о једӓмејцек іхтіја̀р-деjі. Аlікса̀ндра Макідо̀н-да ба̄лады бегірlерні, да гірді ічері, да оннар јукарда копушўрдулар. Аlікса̀ндра-да іштті лафларны оннарын, алды ска̀'уну да урду бірісінӓ, јölдӱрдӱ, хем ба̄рды аслан-гібі. Јöбӱрlӓр-да корктулар, да атладылар јерӓ. Да атладыјнан, та̄ ікісі јölдӱ. Алдылар о lешlері, мезарла̄ ґöмдӱ, да јертесі ґӱнӱ јоллады хабер о калан о̀нікіllері, ґеlсіннӓр падішах ајырма̄. Оннар ґеlділӓр, а̀ма тез ґеlмеділӓр. Ґеlдіјнӓн Аlекса̀ндрі деді оннара: «пе ґеlме̄рсініз падішах ајырма̄, бобамыз іхті'арлады». Онна̀р-да деді: «бізім вар падішахымыз». О̀-да деді: «кім?» Деділӓр: «сӓн ґенч падішах олацӓн». Татарлар-да калкты-ӱстӱнӓ Філібін, о̀-да јоллады Аlікса̀ндрі ценґӓ. Да гітті Аlікса̀ндра, пѐкадар татарлык ва̀рды, хепсіні бозду, алды јесір. Бір јердӓ-да пѐда олду чінґенеlӓр, да онларын арасындан ајыр-

дылар кырк кіші, хей зеңгін чіңгенеlері. Да ґеlсіннäр Філібä, да јалварсыннар, бозмасын оннарын јеріні деји, пек фукарä калдык. Гідіläр јыртык руба, да ґеlдіläр Філібä. Філіп-та оннара сā олун деді, којду оннара маса, дојурду оннары. Оннар ıркан, бір-да башка крал ґеlді, ама о чіңгенеläр о краллан лафлары бір-ді. Філіп деді она: «не ґеlдін?» О-да деді: «јіштіттім, іхтіјарлык-та чок хаста јатмышын, да ґеlдім, долашајым сені». Бук јыкрам јапты она Філіп, да о-да Філібä текліф јетті: «бујур сäн-да бізä, бäн-да сана јыкрам јапајым, бір керä јоlмедäн. Ґотурукан, дā ічінä гірдіјнан, чыкты кралын аскері лафлыјмышлар, туттулар, бāладылар Філібі, да брактылар бāлы. Аліксандріја да теlеграма дудуläр, хаjі бобасыны філан крал бāлады деји. Бобасыны бāладылар, анасыны-да алдылар, зерем анасы пек ґозäl-ді хем ґенч-ті. Аліксандра-да іштіјнäн, ґеlді, тā јерінä јетішмедäн, јетішті оннары јолда, он бін аскерпäн. Алды анасыны хем онун аскеріні, да ґеттірді јевä. Ґітті ґенä татарлара џенк јетмä, бозду татарлык, беш алты крал олду, јесір алер, іштіті Даріја. О бук падішах-ты хејсінін харџіны топларды. Філіп-та јоlду, Даріја јоллады Аліксандріја бір адам, ґеlсін, ону школаја верејім, да јуредіјім ону, зерем пек ґенч калды. Да о адам деді она: «Даріја текліф-едер, ґеläсін јурейма хем харџілары ґетірäсін». Хем Даріја она јоллады бір таlіґаџік, ојнäсын деді. О-да чевірді, чевірді, да сыбытты ону: «бäн деді бōlä ґезеџäм онун мерасы ічіндä». Адам гітті ґері. Даріја сорду: «не ґеlмеді?» О-да сōlеді олду гібі, хаjі деді она не харч вереџäм, не да ону сеслејџäм. Даріјанын-да пек јуфкесі чыкты, јоллады она бір башка адам бір чувал хашіш те онуннан. Аліксандрі деді: «не ґеlдін?» О-да деді: «Даріја текліф-едер хаџілар-ічін, хер сеслемäсан, те букадар аскері вар, сені кајбедеџек». Аліксандра-да деді: «ач чувалы, бакајым петурlу куведі вар». Ачты чувалы, алды бір а'уч хашіш, атты āзына, јіді. «Бäн, деді, ону те бōlä чіпејџäм». Ама, деді, бäн-да куведімі ґостерејім, јоллајым она, о-да јісін бенім аскерімдäн. Баксын іја біlір-са јісін іјамä-са, бäн ону те бōlä іјеџäм». Јоллады Аліксандра Даріјаја, бір деміріі кырмызы бі-

бер. О̀-да деді: «јісін буннардан бір а'уч. Бан јідім, деді, онун ба̄шышындан, да озаман ѓеlсін бендӓн харч істема̄». Ондан-сòра Аlіксàндра гітті аскерійнӓн, да кајбетті Дàрііајы. Ордан чекетміш џеңг-етма̄, ікін тӱркнӓн џеңѓ јапмыш. Тӱрк падішахыны јенміш, да алмыш онун кызыны, тӱрк падішахыпы кесміш кендi јеѓіннӓн. Ордан гітміш Пор-падішахына. Пајсынмышлар џеңѓетма̄. Пор-падішахы деміш: «дур, вер бана ікі ѓӱнӓ мӱхlет». О бошламыш. Чекетмішlӓр ѓенӓ џеңѓӓ. Пор-падішахы ка̄ві адаммыш, ѓӧрмӱш, àні јенсејӓмејџек, деміш Аlіксàндріја: «Аlіксàндрі! ѓеl ікіміз дӱ̄шеlім». Чыкајòрлар ікісі дӱ̄шма̄. Аннамыш Аlіксàндрі, àні Пор ону јенсејџек, деміш: «нàсыл-ды лафымыз, аскер ѓері дурсун, ја бак, оннар ѓеlе̄р». Пор бакмыш а̄рдына, Аlіксàндрі урмуш кылы̀чнан, кесміш кафасыны, алмыш онун падішахлы̄ны, да гітміш іlері. Урмуш бір кумла̄, геџеlеміш о кумлукта, да он бін аскер ташымыш кары̀мџӓлар деlікlерӓ. Ѓетірміш саман, да јакмыш кары̀мџӓлары. Ордан гіде̄р іlері, ѓеџеlеміш бір јердӓ. Орајы-да ѓеlміш бір сој куш, он бін аскер кеврамышлар бе̄гірlӓр ӱстӱндӓн. Калан аскерӓ ба̄латты бірӓр демет саз, да ѓенӓ ѓеlді о кушлар, да о деметlері тутуштурдулар, да јанды канатлары, да јӧlдӱрдӱ он бін куш. Да ачан чыкты ордан, гітті іlері, ѓӧрдӱ бір карарты. Јетішті орајы, орда вàрды бір стылп. О стылпын долајаны са̄дӓ адам кафасы̀јмыш хем кемік. Да гітті стылпа, да окуду. О стылпта јазàрды: «бурајы ѓеlӓн, іlері гітмесін, гері дӧнсӱн». О̀-да алды, да сарды ону мушамàјнан, аскер ѓӧрмесін. Ордан чекетті, гітті бір бајыр-ӱстӱнӓ. Чыкты, о бајырда вàрды јабан адамлары, онун он бін аскеріні јӧlдӱрмӱшlӓр, чыкарып да̄јы кӧктӓн, да а̄чнап урулàрмыш. Сòра ò-да јӧlдӱрмӱш јабан адамларны, бакајòр бајырынӱстӱндӓн, ѓӧрӱне̄р бір деңізін-јотàнда бір кара јер, да гітміш орајы. Бакса, орда вар бір каlа. О каlеда̄ вàрмыш òнікі крал, капанмышлар каlеја, да ѓӧрдӱјнӓн ону, демішlӓр: «не арајòрсын бурда, Аlіксàндрі? Сан бурајы ѓеlдін, àма ѓері гітмејџӓн». О деміш Јòнтіја падішахына: «гідеџӓм». Гітті орајы, да Јòнтіја падішахы, деді: «јòк-му бір кабын, верејім сана су, да јыкан о

су̀јнан, алтмыш јашында олду̀јнан». Алмыш су, да чекетміш, гітміш бір kaleja. О kala цейнет-міш. Ынџерläр деміш: «не арајорсун, Аlіксандрі бурда? Бундан бујаны јок наны гідäсін». О-да деді: «бäн бiлмерім, наны гідејім». Ынџер гöстерді она, наны гітсін. Дöнду̀ гері, гітті балыкларын-падішахына, да џеџк етті балыкларнан. Да тутту дірі балык-падішахыны, да балыклар хейсі геміній-ардына гідäрді, ту̀рку̀ чаларак. Да дурду, да оннара падішах којду. Ордан гітті, чыкты дейіздäн. Дейізін кенарында булду бір махра. Да гірді бейі-у̀з аскернäн ічінä атлы. Да бегірläр хейсі кысырак-ты, ку̀lіlері брады дышанда. Да ачан гірді орајы, булду орда хазнä парасы. Хейсі бірäр хібä долдурду, бірäр-да зіхір-ташы булдулар, да хейсі алды бірäр, да којдулар су̀ну̀гу̀lерä. Да ку̀lіläр кішнемä башладыінан, кысыраклар чыктылар, да чекеттіläр гітмä. У̀ч су̀тка гіттіläр, да јетіштіläр Кыртіјаннара, оннар хер гу̀н џенг-едäрдіläр. Оннары-да ју̀ретті, насы јöлду̀рсу̀ннäр турналары. Ордан гітті бір сој адам бір гöзнäн, бір ајакнан, бір-да колнан. Да тутмуш оннарын падішахыны. Да деді Аlіксандріја оннарын падішахы: «нанаџäн бізімнäн: бізäд бір ајак, бір гöз, бір-да кол, не умут-едерсін бізäн?» О-да колвермiш оннары. Колвердіјнäн, деміш бірісі: «не ахмак-падішā бу адам, о бiлсä бізім барсакларымызда не вар, о саlвермејџек». Да варды онун он бін асланы, да колверді оннары, да јöлду̀рду̀ хейсіні. Паралатты о асланнара, чыкарды ічlеріндäн алмаз ташларны, јахныларны-да верді татарлара, јісіннäр. Ордан гідер іlері, јетішер бір падішахлā, да гезäркан орда, гöрму̀н бір махра, āзындан ту̀ту̀н чыкармыш. Деміш Аlіксандра: «бäн гіреџäм, бакајым не вар онун-ічіндä». Да гірді. Ачан гірді орајы, булду орда кајнатасыны, булду Пор-падішахыны. Гöрду̀јнäн ону, деділäр: «сäн-дамы гірдін бурајы Аlіксандрі?» О-да деді: «бäн геlдім сізі гöрмä, ду̀шмедім бурда сізін гібі зетlеймā. Оннар орда бāлы дуруlармыш сінџірдä, о цейдем-міш. Чыкмыш ордан, гітміш кейді јерінä. Јетіштіјнäн, курмуш лагар. Граніцајы гештіјнäн, да јапмыш бал. Конушуркан, верміннäр она отрава. Да јölму̀н геlміннкан кейді топрāна[1]).

1) Варіанты такъ называемой «Александріи», т. е. сказочной исторіи

38.

Сказка на тему „Іова многострадальнаго“.

Бір вакыт вàрмыш бір адам зеңгін, аnылмыш дӱбӱдӱз дӱнйеjа, да она ґеlміш бір ґӱн, деміш-кі: «бäн гідеjім да долашаjым сӱреклерімі». Jетішміш бір пунарын-jанына, да jатмыш уjумā. Онун дӱшӱнä ґеlміш, онун ґöрґӱсӱ, да дēр: «ґенчліндä-мі олсун, òса іхтіjарлыында-мы?» Калктыjнан деміш-кі: «ко ґенчліндä олсун». Чекедēр гері, бакса jöкӱзлері jанàрмышлар. Jетішēр jевä, бакса, jевлерї-да jанаjòр. О калмыш карысыннан хем ікі чоџӱннан. Шїндi деміш: «нäпаjым? Бäн гідеjім да булаjым біреpдä бір іш, та ґечінеjім». Шїндi гідēр, да jанашаjор о башчаванџіjа, ґеlēр бір боjар, да кавраjор онун карысыны. О боjàр-са падішахын òнікілісінін бірісїjміш. Шїндi о адам сыклеттäн алаjор чоџӱкларны, да чекедēр, нейаны ґöзӱ ґöрӱ-са, да jетішēр бір дереjа да дурукланаjор. Алаjор о бӱк чоџӱ ґечірмā деренін jöтäнна, кӱчӱнӱ-са бракмыш дерінін jöтäнда. О буну ґечірінџä кӱчӱнӱ бір џäнавар кавраjор ону. Бӱнӱ ґечірēр jöтäнна, дöнēр гері кӱчӱнӱ куртармā буjандан, да бӱнӱ кавраjòрлар. Шїндi о адам гідēр, да jанашаjор чобан. Шїндi о чоџӱклары куртàрмыш пулукчулар. О чоџӱклар бӱвēрлар да гідēрлар салдат, да ікісї-да дӱшēрлар бірері. Шїндi о чоџӱклары алаjор фіцерlǟр деншчік. Да оннар білмäзмішlǟр, àні оннар ікісі кардаш. О фіцерін бірї-са

Александра Македонскаго, какъ въ литературномъ изложеніи, такъ и въ устной передачѣ, существуютъ у всѣхъ европейскихъ народовъ. Укажу здѣсь: 1) чешскую энциклопедію Ottův slownik naučny (A—Alpy) 1888 г. w Praze. Здѣсь подъ словомъ «Alexandreis» перечислена огромная литература, касающаяся настоящей повѣсти, и 2) польскую «Александрію»: Historya wielkiego kròla Macedonskiego Alexandra, która w sobie wiele przykladow zamyka każdemu Rycerskiego stanu czlowiekowi ku czitaniu pożyteczna y potrzebna. Przedrukowana roku Pańskiego 1751.

о бојàр-мыш, àні оннарын аналарны каврады. Шїнді буннар отурајòрлар бір авшам лафа. Лаф лафтан башлајòрлар јевеlкі ішlері лаФетмā: «кім нèтўрlў ѓечірміш». Да о Фіцерін карысы ішідēр овнарын лаФларыны, да таныјор, àні оннар онун ōллары, да сармашајòрлар, да āлајòрлар. Шїнді јōlејор о падішā àні о чоџўклар служіт едäрміш. Шїнді топланајор бўкläр да ајырајòрлар падішā, рас ѓеlецек, та ајырајòрлар о адамы, àні карысыны каврамыш бојар. Ōллары ішідèрлар падішахын Фамїlіјасыны да дèрлар: «ділl-мі аџäба бізім бобамыз?» Да јолајòрлар кіхат падішаха. Хакынà-да о. Ѓеlēр падішах, да кесејор о Фіцері, àні карысыны каврады[1]).

38 а.

Варіантъ № 38-го.

Бір вакыт вàрды бір падішā, Фукāрä дўштўјдў, алды карысыны ушаклары, гітті башка меміекеттä јашамā. Да гітміш бір кўвä да сыртмач јанашмыш, да оннары о јінеклері јекіннік-ічіндä ѓўдäрді да бір башак копармàзмышлар. Бір аўшам бір адамын ѓеlмеміш јінā јевä, да гідēр сыртмаџі сўвēр. Āрланмыш, да деміш: «бу паралар бана харам, шіндäн сòра діl lāзым». Ордàн-да брāмыш, да гітміш башка јерä, да орда јанашты бір башчаја. Ордà-да дурду ўч аФта, да гітті панајыра, чорбаџїјлан зарзават ѓōтўрдў јені чырàннан. Адамлар ѓеlді, карыјы каврадылар. Ѓітті адам, карыјы бўлмады, деді ушаклара: «хàдін гідеlім бурда, да харам олду бізä јекмек алды». Ушаклары ѓітті, јетішті бір суја, јапты бір саллаңгач, којду ушàн біріні. Јōбўрнў-да џäнавар каврады. Ѓōрдў, ані каврады, дўштў су-ічінä, јутту бір балык ону. Јōбўр чоџўк гітміш балыкчыларын јанына, јōбўрнў-

1) Вар. Арабск. сказ. изъ 1001 ночи; Сборн. за нар. ум. V, стр. 170; VI, стр. 162—163; Этп. обозр. 1891 г., № 3, стр. 31 (пѣсня у Месховъ); O. Kolb. Lud. Ser. XXI, cz. 2, str. 198; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 92 (Малор.).

да чобаннар куртарды, ȍ-да чобаннар јанында калды, да чобан олду. Башлады бобалары бала̄ јалварма̄: коlвер̓ бен̓і, з̓ер̓ä јен̓і падіша̄ ајырылаџек, гідејім̓, да сір̓едејім̓ ба̀рі. Чыкарды балык кенара, кусту ону. Сыкты чарыкларны ґітті. Теллал ча̄рылды. Дӱбӱдӱз дӱнйä топланды. Ȍ-да гітті, јыракта дуруду. Коlвер̓ділäр дӱвlет кушуну, кімін̓ башына кона̀р-са, о олаџек падіша̄. Куш гітті, онун башына конду. Хȇйсі ба̄рды: «јанныш-тыр». Кападылар кушу, ӱ̆ч ґӱн беследілäр, коlвер̓ділäр, ґенä онун башына конду. Ґенä деділäр: «јанныш конду». Ґенä бесlеділäр, коlверділäр, ґенä онун башына конду». Деділäр: «бу олаџек падіша̄». Алдылар ону, гідірділäр, олду падіша̄. Сȍра о̄ллары булуштулар, да онна̀р-да ґеlділäр орајы, јанаштылар падіша̄ ізмекäр. Башладылар масал со̄лема̄. Ікісінін̓-да масаллары біртакым чыкты. Аннаштылар, а̀н̓і ікіс̓і-да кардаш чыктылар, бобалары-да падіша̄. Да бо̄н̓-да ґенä падіша̄ падішахлык једе̄р.

39.

Лучше имѣть хорошую жену, чѣмъ богатство.

Ва̀рмыш бір̓ чоџӱк кысметсіз, јанашмыш бір̓ адама чырак бір̓ таша. О баша чыкарынџä чыраклы̄, о таш јерlміш. Ордан гіде̄р падішаха, сорсун, нȇічін јок онун кысметі? Падіша̄ деміш она: «ба̄н бі̓lме̄рім». Ȍ-да чыкмыш. Чыка̀ркан, кызы деміш она: «н̓е ґездін̓?» Ȍ-да деміш: «ґеlдім̓ сорајым, н̓ȇічін јок беннім кысметім?» Кыз да деміш: «сенін̓ кысметін, ачан јевlен̓ір̓сін̓, да ікі кысмет бірер̓і ґеlір̓, озаман ґӧрецäн кысметіні». Падіша̄ о са̄т деміш: «н̓е сäн бендäн акыллымыј-сын?» Тутмуш кызын колундан, да уратмыш чоџӱ̄н а̄рдына, да деміш: «гіт сäн-да онӱннан бііä». Чыкмышлар чоџӱкнан кыз, гітмішläр, јанмыш, чоџӱк бір̓ бордеј кырын бірін̓дä, да јаша̀рмышлар. Бір̓ ґӱн вер̓міш кыз коџäсына бір̓ фістан, гітсін, да сатсын, да парасыннан алсын бір̓ чіфт јӧкӱз. Алмыш чоџӱк фістаны, гітміш панајыра. Ґеlміш

бір бојар, сормуш: «не пасы бу фістанын?» О-да деміш: «бір чіфт јöкўз». Алмыш бојар она бір чіфт јöкўз, да бакмыш, напацек о јöкўзлäрнäн? Алмыш јöкўзлері, чекетміш. Бојар-да јырактан јыра ардына бакармыш. Каршылашмыш арабацї-јлан, араба гöтўрўмўш панајыра. Деміш: «дїшмамісін бу арабајы јöкўзнäн?» Арабацї деміш: «дїшірім». Дїшмішлäр, алмыш арабајы, гітміш ілері. Каршылашмыш бір адам кечї-jнäн, да деміш: «дїшмамісін о кечіjі арабајнан?» Дїшміш онуннан, да алмыш кечіjі, гідер ілері. Каршылашмыш бір чінгенäjлäн, бір кесер јеліндä гідарміш. Деміш: «дїшмамісін о кесері кечіjнäн?» Дїшміш, алмыш кесері, гідарміш, гöрмўш бір сўрў јöрдек учармыш су-ўстўндä, салмыш біріна кесернäн урма, дўшмўш кесер су-ічінä. Чыкмыш бојар јöнўнä, да деміш: «нäптын сäн?» О-да деміш: «неічін?» Бојар деміш: «јöкўзлері вердін бір арабаја, арабајы вердін бір кечіја, кечіjі вердін бір кесера, кесері-да аттын су-ічінä, о кары не децек сана?» О-да деміш: «хер кары дар-са бана бішеj, бäн сана јесір олурум карыjнан дівеч». Бојар-да деміш: «хер о сана бішеj дема-са, бäн сана верејім варлыгымы дўбўдўз». Гітміш бојар ілері, сакланмыш да баксын, чекішецек-мі? Гелміш чоцук јевä, кары сормуш: «насы, саттын-мы фістаны?» О-да деміш: «саттым, да алдым бір чіфт јöкўз». Кары деміш: «І олду, да алдын јöкўз». О гена деміш: «јöкўзлері вердім, алдым бір араба». Кары деміш: «бäрі бір арабамыз вар». Адам деміш: «арабајы вердім, да алдым бір кечі, кечіjі вердім, да алдым бір кесер, кесерї-да аттым су-ічінä». Кары деміш: «сäн са ол, гена казанырсын». Бојар хеj сеслеміш, сора чармыш чоцу, да верміш варлыгыны, да чоцук зенгінеміш.

1) Вар. Bibl. Wisly, X, стр. 113 (латыш.); Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 140 (малор.); Афан. рус. сказ., V, стр. 52; VI, стр. 97.

40.

Чортъ по имени „Охъ“.

Вāрмыш бір вакытта бір адам, да о адам фукарā-jмыш. Вāрмыш о адамын бір чоџў. Шїндi адам гідēр чоџў чырак jанаштырмā. Гідāркан, оннар jетішēрлар бір пунара, да пунарын кофасы jòк-муш. Адам гірēр пунар ічінā. Гірїкан, адамын аjаклары аџімыш, да адам офлаjор. Шїндi адам офладыjнан, чыкаjор шеjтан. Ò-са шеjтанын ады Оф-муш. Шїндi шеjтан сораjор адама: «нēреjі гётўрēрсін сāн бу чоџў?» Адàм-да дēр: «чырак jанаштырмā». Шїндi шеjтан, дēр: «jанаштыр бана». Адам брājор чоџў шеjтанда, да гелēр jевā. Ікі афтадан сòра адам гелēр параічін шеjтана. Шїндi шеjтан чыкараjор ўч бува, да дēр адама: «таны, àңгысы сенін чоџўн?» Шїндi адам бакса біртўрлў, танымаjор, зēрем бувалар бірі бірінā бензāрмішлāр. Адам дēр: «ортакысы». Шїндi шеjтан дēр адама: «таныдын сенін ōлуну, àма гіт jевā, да гел бір аjдан-сòра, да озаман вереџāм ōлуну хем парасыны». Шїндi адам гелēр jевā. Гечēр бір аj, адам генā гідēр шеjтана. Шїндi шеjтан чыкараjор ўч гўгуш, да дēр адама: «таны, àңгысы сенін ōлун». Адàм-да дēр: «ортакысы». Шїндi шеjтан, jок нāлсын, верēр чоџў хем парасыны. Шїндi чоџўк дēр бобасына: «бāн jўрендім хербір шеjтанны, олаџāм бāн бір тазы, да сāн бені сатàсын, àма сінџірі сàтмаjасып». Шїндi чоџўк џіңгіліп, та олаjор бір тазы. Шїндi бобасы алаjор тазыjы, да гідēр панаjыра. Чыкаjор бір боjар сатын алмā, сораjор адама: «нēкадар істēрсін бу тазыjа?» Адàм-да дēр: «ўз jеllі карбòна». Боjар верēр ўз-jеllі карбòна, да алаjор тазыjы. Адàм-да дēр боjара: «бāн тазыjы верім, àма сінџірі вермāм». Боjар-да дēр: «нāпаjым бāн сенін демірдāн сінџіріні, ачан бендā вар гўмўштāн?» Шїндi адам алаjор сінџірі хем параjы, да гелеjор jевā. Шїндi боjар

гідēр а'уланмā, гöрејор бір таўшан, коlвереер тазыјы. Тазы пајсынајор ку'аламā, да ку'алајор бајырын āрдынàдан. Шіндi тазы ціңгiliн, та олајор чоцўк, гідēр јолун бојунда, да отурајор. Шіндi о бојар ѓеlēр чоцўн јаныna, да сорајор: «ѓöрмедін-мі бä чоцўк бір тазы, таўшамы ку'àркан?» Чоцўк-та дēр: «ѓöрмедім». Бојар гітміш арамā тазыјы. Шіндi чоцўк ѓеlēр јевä, да дēр боба: «бäн олацäм бір бегір, сäн бені сатàсын, àма јуларымы сàтмајасын». Шіндi чоцўк ціңгіlēр, да олајор бір бегір. Шіндi адам ѓöтўрēр сатмā бегірі панајыра. О шејтàн-са панајырдà-јмыш. Гöрдўјнäн шејтан бегірі, танымыш àні чоцўк. Шіндi шејтан істēр алмā бегірі хем јулары. Адам верміш бегірі да јулары вермäзміш. Шејтàн-са дäрміш: «вер бана јулары сāдä». Адам вермäзміш. Шіндi шејтан верēр јулара секіз ўз карбòна, бегірі-да ікі бін карбòна. Шіндi адам верēр бегірlāн јулары, да ѓеlēр јевä. Шіндi о јулàр-са олајор бір куш, да учајор. Шіндi о шејтàн-да олајор бір атмацà-кушу, да ку'алàрмыш чоцў. Шіндi чоцўк ѓöрејор, àні јетішецек, дўшēр јерä, да олајор бір таўшан. Шејтàн-да олајор бір тазы, да чекедēр таўшаны ку'аламā. Шіндi таўшан ѓöрēр, àні јетішецек, атлајор су-ічінä, да олајор бір балык. Шејтàн-да олајор бір сом-балы, да чекедēр чоцўк ку'аламā су-ічіндä. Чоцўк ѓöрēр, àні јетішецек, чыкајор судан, да олајор дары. Шејтан да олајор бір клòчка, да топламыш дарылары. Топлајор хепсіні, салт ікі тенäјі буlàмаз-мыш. О ікі тенä дары олајор бір tilki, да ijēр клòчкајы. Шіндi шејтан савашыркан чоцў кајб етмā, чоцўк кајб едēр шејтаны, да гідēр јевä. Шіндi бобасы дēр чоцā: «нèічін сäн јоlā ѓеч ѓеlдін» [1]).

---

1) Вар. Walach. Märchen von Schott, 1845, № 18; Трейландъ, Латыш. ск., стр. 50, № 47; Malý, Nar. Bachor. a pok., стр. 113; Сборн. за нар. умот., I, стр. 103; VI, стр. 105; O. Kolb. Lud. Ser. III, cz. 1, стр. 136; Ser. XIV, cz. 6, стр. 44; Zb. Wiad. do Antr., XI, стр. 107; Чубин., II, стр. 368, № 102; стр. 372, № 103; стр. 375, № 104; Ант. и Драгом., стр. 326; Рудченко, II, № 29; Афанас., Русск. ск., II, № 140 a, b, c, d и e; V, стр. 90; VI, стр. 196 и 184; Эрленвейнъ, Нар. рус. ск., стр. 53; Худяковъ, Великор. ск., № 19 и 94; Zb. Wiad. do Antr., XII, стр. 38 (бѣлор.); Добр. Смол. сборн., I, стр. 615, № 34; Изд. Им. общ. Ес. Ан. Эт., Москва 1890, стр. 182, № 10; Д. Садовн., ск. Самар. кр., № 64; З. И. Р. Г. Общ. по от. Эт., XVII, вып. II, стр. 176 и V, стр. 201, № 2 (карагасск.).

40 а.

Варіантъ № 40-го.

Бір̇ вакыт ва̀рмыш бір̇ чоџӳк, ӳсӳз калмыш, ч̇ек̇ет̇міш̇ гіт̇ма̄̈ о̄ллук олма̄, к̇ім̇д̇ӓ булу̀р-са. Чыкмыш јöнӳнӓ бір̇ адам, да д̇еміш̇: «н̇ѐр̇еji гід̇ѐр̇сін б̇ӓ чоџӳк?» О̀-да д̇еміш̇: «гід̇ѐрім̇ о̄ллук олма̄». Адам д̇еміш̇: «ол бана о̄ллук». О̀-да олмуш. Гіт̇міш̇lӓр јев̇ӓ. Адам д̇еміш̇: «ха̀д̇і б̇ӓн н̇е зана̄т біlѐрім̇, с̇ӓн-да о зана̄ты тута̀сын». Д̇еміш̇ адам чоџа̄̈: «г̇еl а̄рдыма». Гіт̇міш̇lӓр бір̇ пус̇т̇ïјала, отурмушлар. Г̇еlміш̇ ӳч̇ кара адам, да д̇еміш̇lӓр: «н̇е г̇езд̇ін̇із?» Адам д̇ед̇і: «г̇ет̇ір̇д̇ім̇ бу чоџӳ̄ зана̄т јӳр̇енсін̇». Гетір̇міш̇lӓр бір̇ ма̀са, да д̇еміш̇ о адамын бірі: «џің̇гіl ӳч̇ к̇ер̇ӓ». Џің̇гіlміш̇ чоџӳк, олмуш бір̇ тазы. Алмыш адам тазыјы, гіт̇міш̇ а'уланма̄. Шеjта̀н-да олмуш таŭшан. Такышмыш а̄рдына тазы, тутсун кӯмуш аŭшама̀дак, тута̀мамыш, д̇о̄н̇мӳ̇ш г̇ер̇і, була̀мамыш са̄бін̇і. Чыкмыш тазы бір̇ боjара, тутмуш ону боjар, б̇ес̇lӓ̀р̇міш̇ ону іс̇lа̄̈ імӓ̀к̇н̇ӓн. Бір̇ г̇ӳн̇ бра̄мыш боjар тазыјы іч̇ер̇д̇ӓ јалныз. О тазы џің̇гіlміш̇ ӳч̇ к̇ер̇ӓ, олмуш бір̇ г̇öзӓl кыз. Г̇еlміш̇ боjар іч̇ері, бакса, іч̇ер̇д̇ӓ отураjор бір̇ кыз д̇ӳн̇н̇ӓ г̇öзеli. Сормуш боjар: «кім̇ г̇ет̇ір̇д̇і с̇ен̇і бураjы?» Кы̀з-да д̇еміш̇: «б̇ен̇і г̇ет̇т̇ір̇д̇і Казыр падішахы сана кары». Алмыш боjар ону, гіт̇міш̇lӓр кlïсеја с̇т̇евоноз олма̄, јанна̀шмышлар, баксалар, боjарын-јанында бір̇ тазы. Башламышлар ба̄рма̄: «ху, ху!» Чыкмыш тазы, гіт̇міш̇ пус̇т̇ïјала. Боjа̀р-да г̇еlміш̇ јев̇ӓ б̇о̄н-да јев̇lенӓ̀мер̄.

40б.

Варіантъ № 40-го.

Бір̇ вакыт ва̀рмыш бір̇ адам фука̄рӓ, ва̀рмыш онун бір̇ чоџу̿. Алмыш чоџу̿, да гітміш чырак јанаштырма̄. Гідӓркан, јетішміш бір̇ пунара. Чоџӱк сусамыш, пунарын јо̀кмуш ко̀фасы. Да пунарын долајанында ва̀рмыш ізлӓр долу су̀јнан. Іміш чоџӱк ічмӓ су бір̇ із̇дӓн, адам да јапмыш «оф». Чыкмыш шејтан, да д̇еміш: «н̇е ча̄рдын б̇ені?» Адам д̇еміш: «ча̀рмадым б̇ӓн с̇ені». Шејтан д̇еміш: «на̀сы ча̀рмадын? б̇еніи̇ адым Оф, б̇ені ча̄рдын с̇ӓн». Да сормуш: «н̇ереjі гідѐрсін?» Адам д̇еміш: «гідѐрім чоџу̿ чырак јанаштырма̄». Оф д̇еміш: «јанаштыр бана ону». О̀-да д̇еміш: «олур». Узлашмышлар отуз карбо̀наја. Алмыш Оф чоџу̿, ч̇ек̇етміш. Адам д̇еміш: «б̇ӓн н̇ердӓ арајым чоџу̿, вакыт г̇елд̇ијн̇ӓн?» Оф д̇еміш: «г̇ен̇ӓ бу пунар башында». Адам гітміш јевін̇ӓ. Оф алмыш чоџу̿, гірміш бір̇ д̇еліктан јер̇ алтына. Ізмет-етміш бір̇ јыл чоџӱк, г̇елміш бобасы пунар башына, д̇еміш: «Оф!» Оф чыкмыш чоџӱкнан, г̇ен̇ӓ узлашмышлар та̄ бір̇ јыл ізмет-етсін чоџӱк шејтана. Оф д̇еміш адама: «б̇ӓн чоџу̿ тутајо̀рум бір̇ јылына, а̀ма, х̇ер̇ таны̀рсан чоџу̿ г̇елӓн јыла алаџӓн, а̀ма х̇ер̇ таныма̀сан, чоџӱк б̇еніи̇ олаџек». Чоџӱк д̇еміш бобасына: «ачан г̇елірсін б̇ені алма̄, с̇ӓн таныја̀мајџӓн, з̇ѐрӓ біз олајо̀рус гу̀гуш, да б̇ӓн б̇а̄лајџӓм бір̇ јій ајама. Г̇елд̇ијн̇ӓн, д̇еја̀сін: «т̇е о, а̀ні јій вар аја̀нда, о б̇еніи̇ чоџу̿м». Гітміш адам јев̇ӓ. Г̇елд̇ијн̇ӓн вакыт, адам гітміш чоџу̿ алма̄. Оф д̇еміш: «таны а̀ңгысы с̇еніи̇ чоџу̿н?» Адам д̇еміш: «т̇е о, а̀ні аја̄нда јій вар». Ча̄рмышлар гу̀гушу, г̇елміш гу̀гуш, џіңгілміш у̿ч к̇ер̇ӓ, олмуш г̇ен̇ӓ чоџӱк. Алмыш адам чоџу̿, гітміш јев̇ӓ. Чоџӱк д̇еміш јевдӓ бобасына: «боба бізіи̇ јок јо̀кӱзӱмӱз, б̇ӓн олаџӓм бір̇ б̇егір̇, да с̇ӓн г̇о̀тӱр̇ б̇ені сатма̄, а̀ма кіи̇ сара̀р-са б̇ені алты̀ннан, она в̇ера̀сін б̇ені». Џіңгілміш у̿ч к̇ер̇ӓ, да олмуш бір̇ б̇егір. Ал-

мыш адам једена бегірі, ґотурмуш панајыра. Ґелміш бір бојар, сормуш: «не пасы бу бегірін?» О-да деміш: «кім сарарса ону алтыннан, о онун пасы». Чыкармыш бојар алтыннары, сарармыш бегірі. Алмыш адам алтыннары, бојар-да бегірі. Гітміш адам јева, алмыш јокуз кендіна. Бегірі-да алан шејтан-мыш. Ґотурмуш шејтан бегірі јева, баламыш дама. Бір шејтанда једерміш олуну, да чармыш о шејтанын кајнына дуна. Кајныда ґоз којмуш, алсын о бегірі. Јеніштесі деміш: «вермам, сан ону качарысын». Јалвара, јалвара, алмыш, ііінміш бегіра, гітміш дуна. Ґечаркан деніз-бојундан, бегір атламыш деніз-ічіна, дуиурмуш шејтанџі, бегір чыкмыш кенара, шејтанџік булмуш. Шінді-да денізін дібінда дурајор[1]).

41.

Варіантъ сказки „Котъ въ сапогахъ“.

Бір вакыт вармыш бір Нагу-Сарак, отурмуш атеш башында. Ґелер хороз: «кукурегу Нагу-Сарак!» Дер: «алалым сана падішахын кызыны». Нагу-Сарак дер: «верецек падіша беnім-гібі хајырсыза кызыны». Хороз дер: «гіт куркчулера, јаптыр бір таіга калпак, озаман алырыс падішахын кызыны». Гідер Нагу-Сарак куркчулера, јаптырајор бір таіга калпак. Чекедерлар гітма падіша кызыны істема хороз хем Нагу-Сарак. Бір тыјнак јанындан ґечаркан, атајорлар калпаклары су-ічіна, да гідер хороз ілері, дер падішаха: «ґелірдік кызыны істема аскернан. Тыјнактан ґечаркан, булду аскер, салт ґува куртулду, хер јынанмасан, гіт, та бак». Јоллајор падіша бір јынан адамыны, бакса, тыјнак долу калпакнан, ґелміш, да деміш: «вар аслы». Верер падіша кызыны Нагу-Сара. Хороз білдірміш Нагунун адыны Нагу-вајвода. Чекедерлар Нагу-вајводанын јевіна гітма,

---

1) Вар. Срп. нар. прип. В. Караџ. У Бечу 1870, стр. 36.

падішахта білä гідēр. Хороз гідēр ilepi, јетішēр девlеріи сырларна, сорајор хороз: «кімін бу сырлар?» Деміщлäр: «девlерін». Хороз-да дēр: «сакын, дèмејін девlерін, зèрä ґöрèрсініз ґерідä аскері, кесäр сізі». «Је кімін дēлім ја?» «Нäгу-вајвòданын». Гідēр хороз тā ilepi, да сорајор маллары хèисіні да, тембехlēр десіннäр Нäгу-вајвòданын. Ґеlēр ґерідäн аскер, сарајор падішā: «кімін бу маллар ґÿдÿцÿläр?» Деміщлäр: «Нäгу-вајвòданын». Хороз гідēр ilepi, булмуш девlері, таман хазырламышлар тÿрlÿ бін мàнцäлар јімā, да дēр: «не дурајòрсунус девläр?» Деміш: «је нäпалым?» Хороз дēр: «ја бакын бајыра, аскер ґеlēр, сізі кесецек, гірін саманныклара, отлуклара, да куртÿлун». Гірèрлар девläр саманныклара, хороз атеш-едēр. Чыкајор каршы хороз падішā, да дēр: «падішахым, ґÿвēнін олду зарары». Падішā деміш: «кендіlері сā олсуннар, јетецек, нèкадар вар». Гідèрлар ічері, хèисі хазыр, отурајòрлар, іјèрлар, ічèрлар. Бäн білä булундум орда, да вердіläр бана бір сыцäк плачынта[1]).

42.

Три сестры: Дѣвушка, обѣщавшая царевичу, если онъ возьметъ ее замужъ, принести сына съ солнцемъ во лбу, а дочь — съ мѣсяцемъ.

Бір вакыт вàрмыш ÿч кыз кардаш, гідēр о кызлар бір чöшмеја без чырпмā. Да шіндi падішахын ōлу ґечäрміш о кызларынјанындан хèм бÿк кыз деміш кызкардашларна: «алса бені бу падішахын ōлу, бäн капàрым аскеріні бір цевіз капчына». Падішахын ōлу ішідēр о лафы, ґÿlÿй, та ґечēр. Бір сāттан сòра ґенä ґечēр падішахын ōлу. Ортанцä кыз дēр: «бені алса падішахын

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 385 (латыш.); Сборн. за нар. умот., IV, стр. 159 и 174; V, стр. 191, № 5; Чубин., II, стр. 204, № 56; Glinsk. Bajarz polsk., III, стр. 144; Е. Роман., Бѣлор. сказ., I, вып. 3, стр. 219, 222, 224 и 226; Афанас., рус. ск., IV, стр. 42; Д. Садовн., Ск. и пред. Самар. кр., № 15.

ōлу, бӑн сара̀рым аскеріні бір jінlä. Падішахын ōлу ґеңä ґÿlмÿш, та ґечміш. Бір недäн сора ґеңä ґечäрміш падішахын ōлу орадан, нердä кызлар без чырпа̀рмыш, хем кÿчÿк кыз дēр: «хер бені алса падішахын ōлу, jапа̀рым она ікі ушак, бірі кыз, бірідa чоџÿк: чоџÿк башында — ґÿн, кызын башында — аj». Падішахын ōлу ішітміш, да о кызы алмыш, да сте'оноз олмуш онÿннан. Jашамыш алты аjа кызлан, сōра џеңк олмуш. Падішахын ōлу гідēр џеңґä, да бір jыл џеңктä дурајор. Карысынын олаjор ікі ушā бірі кыз, бірі-да чоџÿк: кызын башында — аj, чоџÿн башында — ґÿн. Бір да чіңґеңä бӑбусу ва̀рмыш орада. Алаjор о ушаклары, да коjеjор бір сандā, да коlверēр су-ічіңä, падішахын jанына ґетірēр ікі па̀lі да коjеjор. Да чок ґечмēр о падішахын ōлу, ґеlēр, бакса, карысы ікі па̀lі jапмыш. Пек утанмыш падішахын ōлу, алаjор карысыны, ґöтÿрēр сокак ортасына, каздыраjор бір куjу орада да ґемеjор карысыны белäдан бір таlіга да уфак таш ґетірдēр ораjы. Ґеlан ґечäн тÿкÿрÿмÿш карыjа, хем бірäр таш урумуш. Ґеl гіт вакыт; о ушаклары тутмуш бір дерменџі, бÿтмÿш оннары; олмушлар бешäр jашында, да онна̀рда ґечäрміш о карынын jанындан. Анасы танымыш ушакларны, а̀ма ушаклар танымамыш аналарны. Шінді ушаклар ґечäркан орадан, аналары дēр: «ґеlін, jакын бана». Оннар гідēр jакын, аналары дēр: «чыкар калпāны, кыза̀-да дēр: «чöз чемберіні». Кыз чöзēр: каранныкмыш, аjдынны́к олмуш. О падішахын ōлу, ачан гідēр, да бакаjор, бакса, ушаклар онун, чыкараjор ордан карыjы, ґетірēр о чіңґеңä бӑбусуну, да бāлаjор ікі бēгірін куjрÿна, да коlверēр бēгірlері [1]).

---

1) Вар. Сборн. за нар. умот., I, стр. 133; Латыш. Трейландъ, стр. 163, № 105; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 335—366 (латыш.); ibid., XI, стр. 256; O. Kolb. Lud. Ser. XIV, cz. 6, стр. 69; Bibliot. Wisly, X, стр. 82; ibid., III, cz. 1, стр. 238; IV, стр. 30; Glinsk. Bajraz. polsk., II, стр. 43 (бѣлорус.); Е. Роман., Бѣлор. ск., I, вып. 3, стр. 295, № 61; Чубин., II, стр. 40, № 9 и стр. 71, № 17; Этн. Обоз. 1891 г., № 3, стр. 240 (малор.); Афанас., Руск. сказ., III, стр. 28; VI, стр. 336; З. И. Р. Г. Общ. по отд. Этн., XVII, вып. II, стр. 191, II (карагазск.); Этн. обоз., VIII, ст. Потанина, указ. на вар. монгольск., тангутск. и урянхайск.

43.

Варiантъ „Конька горбунка“.

Бiр̇ вакытта вȁрмыш бiр̇ бојар, тутајор ке̇йдiн̇ӓ бiр̇ ве̇зе̇тi беш̇ јылына бiр̇ чоџӱ̆к. Чоџӱ̆к д̇ēр бојара: «б̇ӓн јев̇леј̇еџӓм». Јев̇леј̇ēр чоџӱ̆к, бојар ċте̓оноз јед̇ēр чоџӱ̄̆. Ачан бојар јеве̇р̇ēр чоџӱ̄̆, јапајȍрлар лафыны, тā јед̇i јыл дураџек онда. Бојар јапајор чоџӓ̄ бiр̇ јев̇. Шї̇нд̇i бојар чоџӱ̄̆ х̇ер̇ кер̇ӓ коlве̇р̇м̇ӓзмiш̇ јев̇ӓ. Шї̇нд̇i чоџӱ̄̆н олајор ӱ̆ч ушā, ӱ̆чӱ̆ да чоџӱ̆к. Шї̇нд̇i чоџӱ̆к, вакыд̇ы̀-да ѓеlд̇i, бiт̇т̇iр̇д̇i слу̇̀жбасыны. Бојар ве̇р̇д̇i чоџӓ̄ алты јӧк̇ӱ̆з х̇ем̇ бiр̇-iкi ӱ̆з д̇еċет̇ї̇на јер̇, да д̇ēр: «шiн̇д̇ӓн-сȍра гiт̇, та ċӓн, да бак iшiн̇ӓ». Шiн̇д̇ӓн-сȍра чоџӱ̆к ѓеlēр јев̇ӓ̄, башлајор iшӓ гiт̇м̇ӓ̄, ушаклары бакмā. Да чоџӱ̆к д̇ēр ке̇н̇д̇i ке̇н̇д̇iн̇ӓ: «н̇ӓ̀птым б̇ӓн? Бојарда салт iкi б̇ēгiр бакȁрдым, ун јок, ċӱ̆р̇м̇ӓк lāзым, јӧк̇ӱ̆зlерi бакмак lāзым». Ке̇н̇д̇i ке̇н̇д̇iн̇ӓ д̇ед̇i: «н̇е башыма ѓеlд̇i!» Да брāды карысыны, да гiт̇т̇i башка м̇ем̇lеке̇т̇ӓ. Ушакларны бојар бакты х̇ем̇ карысыны. Ушаклар б̇ӱ̄̆д̇ӱ̆. Бојар ве̇р̇д̇i ушаклары кiјада, ушаклар iċlā̈ кiјат јӱ̆р̇ен̇д̇iläр. Шї̇нд̇i вакыт ѓеlд̇i јевlен̇м̇ӓ̄. Кардашлары д̇ēр агасына: «бȁт̇ӱ̆, хȁд̇i јевlен̇». Агасы̀-да д̇ēр кардашларна: «бiзiм̇ бобамыз јок, тā ī гiд̇еliм, да арајлым бобамызы». Бӱ̄̆к кардашы ѓiт̇т̇i бојара, да д̇ед̇i: «б̇ӓн гiд̇еџӓм бобамы арамā». Бојар ве̇р̇д̇i чоџӓ̄ прiм̇ет̇lерi. Чоџӱ̆к јер̇lēр б̇ēгiрi, пiн̇ēр ӱ̆ċт̇ӱ̆н̇ӓ, да чеке̇д̇ēр гiт̇м̇ӓ̄. Гiд̇ӓ, гiд̇ӓ, јет̇iшēр бiр̇ јер̇ӓ. Кӱ̄̆-да јȍкмуш о јер̇д̇ӓ, салт ѓӧр̇ēр бiр̇ шафк, гiд̇ēр о шафка. О шафкта вȁрмыш бiр̇ д̇ӓ̀ду. Чоџӱ̆к ċеlам ве̇р̇д̇i д̇ӓ̀дуја. Сеlамдан-сȍра д̇ӓ̀ду д̇ēр чоџӓ̄: «б̄ала б̇ēгiрi, да хȁд̇i гiд̇еliм̇ да iјеliм̇ бiр̇ парча јек̇м̇ек». Чоџӱ̆̀к-та д̇ēр д̇ӓ̀дуја: «је бурдан чȁлмазлар-му б̇ēгiрi?» Д̇ӓ̀ду-да д̇ēр чоџӓ̄: «б̇ӓн, бу̇̀кадар вакыт олдум бурда, јашајȍрум, да хырсызлык ȍлмады». Шї̇нд̇i д̇ӓ̀ду сорајор чоџӓ̄: «н̇ер̇еlї̇јсiн̇ ċӓн?» Чоџӱ̆̀к-та аннадајор ке̇н̇д̇iн̇i, н̇ѐр̇ед̇ӓн олдӯну.

Ḋаду о са̄т танымыш чоџӯ, ḋаду-са чоџўн бобасыјмыш. Шi̇̆нḋi оннар лафетті. О ѓеџä, ӥекадар лафеттіläр, чоџўк бішеј ḋемеді. Ачан саба̄ олду, чоџўк ḋеді: «са̇н ḃенім бобам-сын, ба̇н ѓеlдім ċені алма̄». Бобасы ic̈тамеді ѓеlма̄. Чоџўк ѓеlді јевä, гіттi боjара, да ḋеді: «ба̇н булдум бобамы, а̇ма іc̈та̇ме̄р јевä ѓеlма̄». Шi̇̆нḋi бојар јоллады адам, да гіттірдіläр чоџӯн бобасына. Бобасы, чеќеттӱјӥäн ордан, а̄ламыш. Јетіштіläр касабаја, чоџўк алды бір ḃегір хем бір таl̆ıга, ве̇рді бобасына, да геlділäр јевä. Чоџўк ḋе̄р бобасына: «са̇н таныјор-му-сун, біз ӥерḋä отуру̀дук?» «Зер таныры̇м». Орада̀-са ва̀рмыш ку̀ртäлар ӥек зецгіӥнеміш о чоџўклар. Шi̇̆нḋi кардашлары ḋеділäр: «ха̀ді јевlендір шi̇̆нḋi бобамыз». Ѓеlді агасы, да ḋе̄р: «сіз јевlеӥиӥ, а̇ма ба̇н јевlеӥмејџäм». Ону̀н ады-да Јува̀н-мыш. Јафкулу јеттіläр кардашыны, узактан алдылар кыз, чеќеттіläр ḋӯӥä гітма̄. Јува̀н-да ḋеді: «ба̇н гi̇̆тмејџäм». Јува̀н ḋеді са̄дыџіна хем кардашларна: «сакын јолда ојала̀нмајасыныз, хем бішеј ада̀мајасыныз, хем до̄ру лафеда̀сіӥіз». Шi̇̆нḋi оннар гітті, да ċте'оноз олдулар, да біраз ојаланајо̀рлар ḋӯӥ јевіӥдä, да чеќедѐрлар ѓеlма̄ јевä. Јолда басајор оннары бір думан хем бір караннык. Јолу шашыраjо̀рлар, ḋоӥä, ḋоӥä, ѓеӥä чыкараjо̀рлар кызын јевіӥä. Кыз танымыш јеві, да ḋеміш: «біз ѓері ѓеlдік». Чевірділäр ѓеӥä ѓері таl̆ıгаларны. Капандылар јола, јінділäр бір чајырын-ічіӥä. Думан ѓеӥä чӧктӯ, караннык ӥек олду, јок ӥіџäl гітсіӥнäр іlері. Буннар дурдулар, да ḋеділäр: «коlвѐріӥ ḃегірlері, зе̇рем јок ӥереjі гідеlім шіӥдäн-со̀ра». Коlверділäр ḃегірlері, баксалар, оннарын дола̀јанда олду каlä. Шi̇̆нḋäн-со̀ра јок ӥе̇реjі гітсіӥнäр, ташлар арасында ва̀рмыш шејтаннар, бака̀рмыш. Да ḋäрмішläр ве̇рi̇̆саныз бізä Јуваны, озаман коlвереџе̄с сізі». Башлады даӥері а̄рма̄, хем кўчўк кардашлары ḋеді: «біз бір адам-ічін дураjо̀рус бурда, ве̇реlім Јуваны». Ве̇рѐрлар Јуваны, кіхат јапаjо̀рлар шејтанна̀рнан. Јантыјнан кіхат, шејтаннар каlејі да да̄тмышлар. Хер бір са̄т та̄ дураjдылар, каlä ќеӥді да̄лаџејды. Чеќеттіläр ѓеlма̄, шејтанна̀р-са іlері ѓеlèрлар, да ба̄лаjо̀рлар Јуваны, да алаjо̀рлар. Јуван каршы ѓеlе̄р кардашларны јолда, да ḋе̄р: «ба̇н сізä ḋе̇медім-мі: ду̀рмајасыныз, бішеј ада̀мајасыныз,

сіз-са бені ададыныз шејтаннара, ге алдылар. Ама коркмајын, бан гена куртулацам, ама пек зор». Шінді шејтаннар готтурду Јуваны букіерна. Букіері деміш Јувана: «бан сені нечин геттірдім бурајы, ішіттім, сан пек акыллыјмышын, господаріја дузасін бурда». Шінді Јуван гідер дама, дамда-да бір бегір вармыш, да о бегір дер Јувана: «Јуван куру беним алтымы хем тімар јап бана, гунун бірі бан-да сана јыкрам јапарым». Шінді Јуван тутунајор думā топал шејтаны. Топал шејтан курēр дамы, јыкајор бегірі, да којēр беса. Шінді бегір беслейēр, башлајор бегірін гозлері ачылма. Шінді Јуван гідēр башчаја, булајор бір герцік ту. Гелēр Јуван тулан дама. Бегір-да дēр Јувана: «Јуван нечін сан алдын о ту, сенін башына бела олацек о ту». Топал шејтан гітті, да сöледі чорбацісына: «Јуванда вар бір ту, хер сан істесан о ту, Јуван верецек сана ону». Чорбацісы чāрды Јуваны, да деді: «Јуван, сенда вармыш бір ту». Јуван-да дēр: «вар». Верēр Јуван ту чорбацісына. Чорбацісы-да пек мајыл олмуш о туја, да сіредірміш. Топал шејтан гідēр, да дēр чорбацісына: «чорбаці, Јуван дēр, хер чорбаці істеса, бан о тун кушуну-да гетірецам». Чорбаці-да чāрды Јуваны, да деді: «гідасін, да гетірасін о тун кушуну бана». Јуван-да дēр: «нерда булајом бан учан кушу?» Чорбацісы-да дēр: «нерда булурсан, бул, ама гетірасін». Гідēр Јуван дама āлајрак. Бегір деміш Јувана: «бан сана демедім-мі, ані бела башына олацек о ту? Ту алмадын, ама бір бела алдын». Бегір деді Јувана: «ал мочугајы, да дувасін топал шејтаны, ама пек дувасін, да гетірсін уч ока іспірт, бір ока-да грах, бір да маса». Гідēр топал шејтан, да гетірēр уч ока іспірт, бір ока-да грах, бір-да маса. Јысладајор Јуван іспірт-ічінда грајы, да серēр маса-устуна. О геца, данері арыкан, кушун гозуна јілінді, о грах, јінді, да јіді да сарфош олду куш. Јуван-да гітті, да тутту, да готурду кушу чорбацісына. Шінді куш махніт дурумуш, топал шејтан гідēр, да дēр: «чорбаці! Јуван дēр: бан білēрім, нечін о куш махніт дурајор, о јувасы-ічін. Чорбаці істеса, бан онун јувасыны-да гетірім». О сāт чāрмыш чорбаці Јуваны, да деміш: «Јуван, нечін бу куш махніт дурајор?»

Ò-да деді: «бäн нèрдäн бiлеjiм?» Ò-да демiш: «нàсы сäн бiлiрмiшiн, о jувасы-iчiн jöлä махнiт дураjор, гiдäсiн, да ґетiрäсiн онун jувасыны». Jуван гiдēр бēгiрiн jанына, да āлармыш. Бēгiрi-да демiш: «не āлаjòрсун? Тутàсын топал шеjтаны, да дўвäсiн, гетiрсiн бiр нацäк бiр-да jiнā jiбрiшiмнäн». Ò-да алмыш мочўгаjы, башламыш дўмā топал шеjтаны. Шеjтàн-да демiш: «не iстēрсiн Jуван?» Ò-да деді: «нè-мi? Гетiрäсiн бана бiр нацäк, бiр да jiнā jiбрiшiм». Ò-да гiттi, да ґеттiрдi. Да Jуван пiндi бēгiрä, да гiттi. Да бiр дā-iчiндä бiр аланда дурду, да деді бēгiр Jуванà: «jiн, да кес бенi, да гiр-iчiмä, да ґелеџек кушларын падiшахы jiмā, да сäн тут ону, да iстä, ґетiрсiннäр дiрi су хем jöлў су хем фалан кушун jувасыны». Iпēр Jуван, jараjор бēгiрi, да гiрēр iчiнä. Кушларын падiшахы ґелмiш леш jiмā, Jувàн-да jавàшацiк тутмуш ону. Ò-да башламыш бāрмā, да некадар куш вар дўннедä, хепсi топланмыш. Да Jуван демiш: «гiдäсiнiс, бу iкi шiшäjнäн ґетiрäсiнiс бiрiннäн jöлў су, бiрiннäн-да дерi су хем фалан кушун jувасыны. Ґетiрäсiнiс, озамàн колверецäм сiзiн падiшахынызы». Гiдēр кушлар, да ґетiрèрлар jöлў су, хем дiрi су, хем кушун jувасыны. Алаjор Jуван кушун jувасыны, хем jöлў суjу, хем дiрi суjу, jöлў суjу дöкēр кемiклернä, да бiтiшēр, дiрi суjу iчiрдēр бēгiрä, бēгiр дiрiлмiш. Да пiнмiш ону, да ґетiрмiш jуваjы, да куш севiнмiш, да гурулдàрмыш. Топал шеjтан ґенä гiдēр чорбацijа, да дēр: «Jуван дēр: бäн бiлèрiм нечiн ґўн ка'ушўркан кызараjор». О сāт чāрмыш чорбацiсы Jуваны, да демiш: Jуван, нечiн ґўн ка'ушўркан кызараjор, гiдäсiн, да jўренäсiн». Ґелēр Jуван āлаjрак дама, да сöлēр бēгiрä. Бēгiр-да дēр: «бäн сана демедiм-мi, о тў сана бела олацек, алàсын бiр мочўга, да дўвäсiн топал шеjтаны, да деjäсiн, ґетiрсiн бiр мàса, хем бiр аjна, хем бiр-да jеменi. Гiдēр топал шеjтан, да ґетiрēр. Алаjор Jуван о iшлерi, пiнēр бēгiрä, да гiдēр денiзä. Шiндi Jуван коjēр мàсаjы денiзiн боjуна, аjнаjы-да коjēр мàсанын-ўстўнä, jеменiда коjēр мàсанын jанына, да брājор, кендi да гiдēр бiр āџiн āрдына, сакланаjор. Шiндi кыз чыкаjор jыканмā. Jыканыркан, о аjнада ґöрēр кендiнi. Гiдēр кыз мàсанын jанына, бакынаjор аj-

нада. Бакынь̀ркан, ѓо̄ре̄р јеме̄ні гіјер ајāна. Ші̇̀нді ајāнын біріна̇ јо̀кмуш. Ші̇̀нді саваша, саваша, сокајор јо̄бу̇̄р ајāны-да јемені̇̀ја. Јуван-да гіде̄р, тутајор кызы, пінді̇ре̄р бе̄гірä, ѓеті̇рер чорбаџісына. Ші̇̀нді топал шејтан ѓенä ѓіде̄р, да де̄р чорбаџісына: «чорбаџі, Јуван де̄р: хер чорбаџі ісѓесā бендäн, бäн ѓеті̇рім бу кызын херѓеlесіні бурајы». Ші̇̀нді чорбаџісы чāрајор Јуваны, да де̄р: «Јуван, ѓеті̇рäсін бана бу кызын херѓеlесіні». Јуванда де̄р: «не̄рдä бäн булајым су-ічіндä херѓеlејі?» Шејтан-да де̄р: «чапук гідäсін». Ші̇̀нді Јуван ѓеlе̄р дама, āла̀рмыш. Ші̇̀нді бе̄гір сорајор Јувана: «не̄чін āлајо̀рсун?» Јуван-да де̄р: «чорбаџі існе̄р, бу кызын херѓеlесіні ѓеті̇рејім она». Бе̄гір-да де̄р Јувана: «бäн сана дѐмедім-мі о тӯ, ані башына бела олаџек, ама сäн дӯвäсін топал шејтаны». Алајор Јуван бір мочу̀га, да гірішēр дӯмā топал шејтаны, ѓеті̇рсін бір казан, хем јеllі јендезä без, хем ӯч пут смо̀ла. Ѓеті̇ре̄р топал шејтан о ішlері, да піне̄р Јуван бе̄гірä, да гіде̄р денізін бојуна, које̄р о смо̀лајы казана, да кајпадајор, алајор о бе̄зі, да јāлајор смо̀лајлан, да о бѐзlан сарајор бе̄гірі, кенді-да сакланајор. Ші̇̀нді бе̄гір кішне̄р бір керä. Кішнедіктäн-со̀ра, чыкајор деніз-хајгыры, да пајсынајо̀рлар Јуванын бе̄гірінäн дӯшмā, хем далашмā. Деніз хајгыры далаја̀мазмыш Јуванын бе̄гіріні, зѐрем Јуванын бе̄гірі бѐзlан сарылы̀јмыш. Јуванын бе̄гірі-са дала̀рмыш деніз хајгырыны. Ші̇̀нді деніз хајгыры јорулмуш. Јорулду̀јнан, Јуван гіде̄р, да које̄р кантырмајы деніз хајгырына. Ші̇̀нді Јуван піне̄р ӯстӯнä, да чекеде̄р ѓеlмā. Ші̇̀нді деніз хајгыры-да кішнеміш, денізден чыкмыш ӯч-ӯз кысырак ку̀lіlерінäн, да ѓеlмішläр Јуванын āрдына. Ѓеті̇ре̄р Јуван, вере̄р чорбаџісына, ама деніз хајгырыннан кенді бе̄гіріні бāламыш дама. Ші̇̀нді топал шејтан гіде̄р ѓенä, да де̄р чорбаџіја: «чорбаџі, Јуван де̄р: бäн бу кысыраклары сāрым, да сӯдӯнä јыканы̀рым». Ші̇̀нді чорбаџісы чāрајор Јуваны, да де̄р: «сāја̀сын бу кысыраклары, да сӯдӯнӯ кајнада̀сын. Ама сӯт кајна̀ркан, ѓірäсін, да јыкана̀сын». Ѓеlе̄р Јуван дама, āлајрак, бе̄гірläр де̄р: «не̄чін āлајо̀рсун?» Јуван-да де̄р: «чорбаџі деді сāје̄м кысыраклары, да кајнадајым сӯдӯнӯ, да сӯт кајна̀ркан јыкана-

јым су̇т-ічіндӓ». Шінді бегірlӓр дер Јувана: «коркма, ачан су̇т кајнар, са̇н дејасін чорбаџіја: ««ко ге̇lсін бегірlерім, да прост олајым оннарлан»». Озаман біз гідеџе̄с, да су̇т суваџек, да сора са̇н јыканырсын». Шінді шејтаннар јакајор атеші, Јуван-да са̄је̄р кысыраклары, да којерлар су̇ду̇ атешӓ, да кајнадајорлар. Шінді Јуван гіде̄р чорбаџісына, да де̄р: «ко ге̇lсін беніm бегірlерім бурајы, да бӓн прост олајым оннарлан». Чорбаџісы-да де̄р: «ко ге̇lсіннӓр». Шінді Јуван сојунајор бегірlӓр, да ге̇lе̄р су̇ду̇н јанына, чекерлар ічlерні, су̇т сувајор. Гіде̄р Јуван, да јыканајор су̇ду̇н-ічіндӓ. Ачан јыканмыш Јуван, олмуш јölӓ lевент, хем гöзӓl, бу̇ту̇н ду̇ннедӓ јокмуш јölӓ гöзӓl, хем lевент. Шінді чорбаџіјкасы де̄р коџасына: «гір, да са̇н-да јыкан, да ол гöзӓl». Шінді Јуван гејӓ са̄јор кысыраклары, шејтаннар којер кајнатма̄ су̇ду̇. Су̇т кајнаркан, шејтаннар-да ојнармыш, хем севінірмішlӓр, чорбаџісы јыканадак деjі. Ге̇lе̄р чорбаџісы, сојунајор, да гіре̄р јыканма̄. Гірдіјнӓн, су̇т хашламыш ону, да јölму̇ш. Сора Јувана калмыш кары, хем херге̇lӓ, хем да шејтаннары јесір алмыш, да ге̇lміш јевӓ[1]).

44.

Варіантъ сказки объ Иванѣ царевичѣ и сѣромъ волкѣ.

Вармыш бір вакытта бір падіша̄, вармыш о падішахын у̇ч ōлу, хем ку̇чу̇к ōлу ку̇lџу̇јму̇ш, хеп ку̇l-ічіндӓ јуварланырмыш. О падішахын-да вармыш бір фіданы, јапармыш у̇ч алма. О алмалары даданмыш бір куш, да јірміш хер јылын. Шінді падішахын бу̇к ōлу де̄р бобасына: «бӓн гідеџӓм, да бекlејџӓм алма-

1) Вар. Walach. Märch. von Schott, 1845, № 17; Zb. Wiad. do Antr. XVIII, стр. 446 (латышск.); ibid., XI, стр. 264; ibid., стр. 113 и 116; O. Kolb. Chelmsk., II, стр. 95; ibid. Lud. ser. XIX, cz. 2, стр. 233; Чубин. II, стр. 290, № 76 и стр. 301, № 78; Ант. и Драгом., стр. 286; Glinsk. Bajarz polsk. IV, стр. 50 (Бѣлор.); Роман., Бѣлор. сказ., I, в. 3, стр. 232, 239 и 247; Добров., Смолен. сборн., стр. 471, № 12; Д. Садов., ск. и пред. Самар. кр., № 60; Афан., рус. ск., VII, стр. 134.

ларыı». Бобасы-да деміш: «гіт, та бекла». Гідēр ōлу беклемā, отурајор бўтўн ґеџä. Сабā каршы ујкусу ґелміш, јатмыш, та ујумуш. Данері āрыкан, куш ґелміш, да јіміш алмаларыı. Чоџўк ачан калкајор, бакса, алмалар јок. Ґелēр јевä, бобасы сорајор: «беклединми?» Чоџўк та дēр: «беклејамедім». Бобасы капајор чоџў зындана. Шінді јертесі јылын гідēр ортанџä ōлу. О-да беклејамēр, ону-да бобасы капајор зындана. Шінді ўчўнџў јылын гідēр Кўлџў, алајор кендінä ўч ґўмўшлўк џевіз хем ікі ґўмўшä-да бір чекіч, да гідēр, бўтўн ґеџä џевіз кырмыш. Данері āрыкан, ґелēр куш, конајор фідана. Кўлџў-да калкајор, да тутајор кушу. Туттујнан, ґенä качырмыш, ама бір тў јолунмуш куштан. Алајор о тў, да ґелēр јевä, дēр бобасына: «бан туттум о кушу, ама ґенä качырдым, тä, хер јынанмасыныз, тä тў». Да шінді бобасы колвēрēр јöбўр олларны, да јоллајор ўчўнў, арасыннар кушу. Чекедēрлар буннар гітмā. Гідаркана, Кўлџў булајор бір јöлў херґелä, кесēр онун јарысыны, ґечірēр сопасына, да урајор сыртына. Агаларыı дармиш: «те бакын! Санкі Кўлџў гідēр кушу арамā-мы? О гідēр јöлў херґелері сыртында ташымā. Гідä, гідä буннар ґöрēрлар бір картал, ачлындан кесілміш, да учамазмыш. Агаларыı да курулмуш тўфеклäн урмā карталы. Кўлџў-да деміш агаларна: «сіз куш-му арамā гідēрсініз, оса фепалык јапмā-мы, брајын, урмајын бу карталы». Агаларыı-да сеслеміш Кўлџўју да урмамышлар карталы тўфеклäн. Кўлџў кесēр бір парча јахны, да верēр картала. Картал ıјēр, кендінä ґелēр, да учуп гідēр. Ніџä карталы дојурмуш, јöлä-да бір гаргајы дојурмуш, ані ачлындан кесілміш, да учамазмыш. Буннар ґенä чекедēр гітмā. Гідаркан, булајорлар бір џанавар ачлындан кесілміш, да јöрўјамезміш. Кўлџў верēр о џанавара о јахнынын хепсіні, џанавар ıјēр, кендінä ґелēр, гідін варајор. Шінді буннар ґенä чекедēрлар гітмā. Гідаркана, јетішēрлар бір јерä. Орда-да вармыш ўч јол. Саплајорлар о јолларын башына бір бучак, дēрлар бірі бірінä: «алалым ўчўмўз-да бірäр јол. Аңгымыз ілері ґелірса, сапласын бучā јола, нердäн ґелеџек, да аннајлым, ані ґешті біріміз». Шінді буннар алајор бірі бір јол, бірі-да бір, Кўлџў да

бір јол алајор. Да гідій варајòрлар. Шѝндi К̇ӳлџӳ гідäркана, јеті̇шēр бір дā-ічійä. О дāјый ічійдäн чыкты о џäнавар, äнi јахны вермiш К̇ӳлџӳ. Џäнавар дēр К̇ӳлџӳја: «йèреjі гідēрсій?» К̇ӳлџӳ-да дēр: «гідèрiм бір куш арамā». Џäнавар дēр К̇ӳлџӳја: «бäн бiлèрiм, йèреjі гідèрсій, пій бана, да хàдi гіделiм!» Пінēр К̇ӳлџӳ џäнаварын-ӳстӳнä, да чекедèрлар гітмā, àма џäнавар дēр К̇ӳлџӳја: «ачан орајы јетішi̇рсій, кушу àлсын, àма јувасыны àлмајасын». Јетішèрлар орајы, К̇ӳлџӳ јійēр џäнавардан, да гідēр. Гітсä, бакса, ӳч кат кара'ул вар. Гечēр оннарын ӳстӳндäн, гірēр кушун јанына, бакајор куша, бакајор јуваја, јува тā ѓöзäl ѓöрӳймӳш. Да К̇ӳлџӳ демiш: «бурајы ѓеlмiшкан, алајым јувајы». Да узандыјнан алмā, сiнџiрlär салланмыш, чаннар чекiлмiш, тòкалар дӳlмӳш, кара'уллар ујанмыш, К̇ӳлџӳјӳ-да тутмушлар. Шѝндi кара'уллар сорајор К̇ӳлџӳја: «йèчiй сäн ѓеlдiй бурајы?». К̇ӳлџӳ-да демiш: «ѓеlдiм кушу алмā». Кара'уллар дēр: «бiз сана верiс кушу хем јувајы, àма ѓідäсiй, да ѓетiрäсiн бiзä фалан падiшахын тазысыны, озаман вереџēс. Чыкајор к̇ӳлџӳ ордан, ѓеlēр џäнаварын јанына. Џäнавар дēр: «бäн сана дèмедiм-мi јувајы алмајàсын. Хàдi, пій бана, да гідеliм орајы, àма тазынын бојнунда вармыш бір кајыш, о кајыш асылы дурајор, ону àлмајасын». Гідēр к̇ӳлџӳ, бакса, ордà-да вар ӳч кат кара'ул, да јавàшаџiк гідēр, да гірēр, да тутајор тазыjы. Тазы-да ѓерџiк-мiш, àма кајыш тā ѓöзäl-мiш. Узанајор, да кајышы-да алајор. О сāт сiнџiрlär салланмыш, чаннар чекiлмiш, кара'уллар дујмуш, о сāт тутмушлар, да демiшlär: «дур, бiз сана тазыjы вермäјiз». Да демiшlär: «фалан падiшахта бір бēгір вар, гіт, ѓетiр о бēгірi бiзä, тазыjы кајышыннан верiс сана». Чыкајор к̇ӳлџӳ ордан, да гідēр џäнаварын јанына. Џäнавар демiш: «бäн сана дèмедiммi, айi бецèрмејџäн?» Да џäнавар демiш: «гіт, àма ордà-да бецèрмејџäн». Да дēр: «гідäсiй, àма бēгірiй кантырмасына докунмајасын, зèрä кантырма тā ѓерџiк бēгірдäн». Гідēр к̇ӳлџӳ, ордà-да докуз кат кара'ул вар, хейсi ујумуш. Јавàшаџiк гірēр, да тутајор бēгірi, бакса кантырма бēгірдäй-да ѓöзäl. Узанајор кантармајы алмā, сiнџiрlär салланајор, чекiлēр чаннар, ѓеlèрлар, да тутајòрлар да

дѐрлар: «біз сана бегірі вермајіз, гідасін, Кара-денізін ортасында бір кыз вар. Гетір о кызы, да веріз бегірі кантырмасынднан. Чыкајор, да гелēр џанаварын јанына, да сöлēр џанавара. Џанавар-да деміш: «ха гіделім денізä». Гідѐрлар денізä, Кӳлџӳ пінміш бір каја, да гітміш. О кызын јевінін долајанында балык тутàрмыш. Џанавар-да гірміш сазлын ічінä, да чалàрмыш кеменчä, да герџік хавалар чалàрмыш. Кыз-да чыкмыш, да сесlàрміш, да сормуш Кӳlџеја: «нàсы кеменчä орда чалајор?» О-да деміш: «біlмēрім». Кыз-да деміш: «гöтӳр бені орајы јакын, да сеслејім јакындан». Пінēр кыз каја, гідѐрлар јакын. Јаклаштыјнан, џанавар сормуш: «кім о сенін јанында?» Да Кӳlџӳ-да деміш: «кафадарым». Да сарылмыш кыза, да кыз качàмамыш. Шінді Кӳlџä алајор кызы, да чекедēр гітмā. Џанавар-да дēр Кӳlџеја: «бäн џіңгіlеџäм, да олаџäм кыз, да сäн бені гöтӳрäсін, да алàсын бегірі». Џанавар џіңгіlēр, да олајор бір кыз, кыздан тā гöзäl. Гöтӳрēр Кӳlџӳ, да верēр џанавары, да алајор бегірі. Кӳlџä алајор кызы, да чекедēр гітмā. О падішā-да алајор џанавардан кызы, да кол-колдан тутунуп-та гезініірмішlàр башчада. Шінді падішā чыкмыш кызын јöнӳнä, да бакајор гöзlернä, да дēр: «гöзäl кыз, àма гöзlері не пек бензēр џанавар гöзӳнä». Јölä дедіјнäн, кыз олмуш џанавар. Башламышлар: «ху, ху!» Џанавар гітміш Кӳlџенін јанына, да дēр: «бäн џіңгіlеџäм, да олаџäм бір бегір, да ал бені, да гöтӳр орајы, да ал тазыјы». Џіңгіlēр, да олајор бегір. Алајор Кӳlџä једēнä бегірі, да гöтӳрēр, да алајор тазыјы. Падішā алајор бегірі, да пінміш, да гезініірміш. Падішàхка-да чыкмыш јöнӳнä, да деміш: «ісlā бегір, àма гöзlері пек бензēр џанавар гöзӳнä». О сāт бегір олмуш џанавар. Башлајòрлар бāрмā: «ху, ху!» Чыкајор џанавар, да гідēр Кӳlџенін јанына, да дēр: «бäн џіңгіlеџäм, да олаџäм бір тазы, да ал бені, да гöтӳр, да ал кушу». Џіңгіlēр ӳч керä, да олајор бір тазы. Кӳlџӳ алмыш једēнä тазыјы, да гöтӳрēр падішаха, да алајор кушу јувасыннан, да гідēр. Падішā алајор тазыјы, да гідēр аўланмā, да тутајор бір таўшан, да гелēр јевä. Падішàхка дēр: «ісlā тазы, àма гöзlері пек бензēр џанавара». Јölä дедіјнäн, тазы олмуш џанавар, башламышлар бāрмā:

«ху, ху!» Чыкмыш, гітміш, јетішміш Кӱлӱјӱ, да отурмушлар, да лафетмішläр. Џäнавар деміш: «гідäсін, äма біредä дурмајасын, хеі гідäсін». Да чекедер Кӱлџӱ, алајор кызы, бегірі, тазыјы, кушу, да гідер. Јетішмішläр о чатрык јола, да саплајор бучä, да гідер ілері, да јорулмушлар, да дер кыза: «ха отуралым, да діннеңелім біраз». Отурмушлар, да уја калмышлар. Ґелер агалары, баксалар бучак дікілі, демішläр: «Кӱлџä ґечміш». Оннар-да ґечмішläр, да ґітмішläр, баксалар, Кӱлџä казанмыш бір бегір, бір кыз, хем тазы, хем кушу, да булмуш. Гідерлар јанына, селам верерлар. Селамдан сора дерлар: «ха біз јöлдӱрелім Кӱлџеjі, да алалым кызы, кушу, хем бегірі». Јöлдӱрерлар Кӱлџеjjі, алајорлар кызы, бегірі, хем кушу, да ґöтӱрерлар јевä. Кыз дурумуш кахырлы, куш-кахырлы, бегір-кахырлы. Падішä дер: «нечін буннар бöлä кахырлы?» Оннар-да дäрміш: «біз нердäн білелім?» Шінді џäнавар ґелер Кӱлџејä, ґелер картал, ґелер гарга, топлајорлар Кӱлџӱнӱн кеміклерні, да дер џäнавар карталлан гаргаја: «гідäсініс Аллахын пунарларындан, су ґетірäсініс, да дірілделім ону». Гідерлар, ґетірерлар су, ічірдерлар Кӱлџеја, да дірілер Кӱлџä. Кыз севінміш, да деміш: «те бу ґеттірді бізі фалан јердäн, да агалары јöлдӱрдӱлäр ону. Те ґелді о». Да падішах џеллат-едер јöбӱрлерні, да она падішахлыны верер [1]).

[1]) Вар. Walach. Märchen von Schott, 1845, № 26; J. B. Malý. Nar. Báchor. a pov. V Praze, 1877, стр. 1; Nar. pripov. Matja Kračmanov Valjavec U Zagrebu 1890, стр. 141; O. Kolb. Lud. Ser. VIII, cz. 4, стр. 48; Zb. Wiad. do Antr. VIII, стр. 306, № 6; Bibl. Wisły, III, cz. I, стр. 202; Чубинск., II, стр. 77, № 19 и стр. 297; Glinski, Bajarz polsk., I, стр. 11 (бѣлорус.); Е. Роман., Бѣлор. ск., I, вып. 3, стр. 250; Zb. Wiad. do Antr., XII, стр. 51 (бѣлор.); O. Kolb. Pokuc., IV, стр. 112; Афан. рус. ск., VII, стр. 121; Д. Садовн., ск. Самар. кр., № 12; Добр. Смол. сбор., I, стр. 478, № 13; Сборн. Дашк. муз., вып. I, стр. 156 (армян.); В. Кондараки, крымск. татарск. сказ., стр. 28—29.

45.

Волшебное зеркало.

Ва̀рмыш бір̓ вакытта бір̓ дул кары. Ва̀рмыш о карынын бір̓ о̄лу ады̀ Јува̀н-мыш. Анасы де̄р Јувана: «кош јеша̄, да гіт да̄ја, да ґетір̓ біраз одун со̀баја јакма̄». Јуван кошајор јеша̄, гіде̄р да̄ја. Да̄-ічіна̄ јетіштіјна̄н, Јуван булајор бір̓ јылан, јутмуш бір̓ јабан кочу. Да о кочун бујназлары бӯкмӯш, да о јылан бујнузларындан јуда̀мазмыш. Коч де̄р Јувана: «кес бу јыланы, да ба̄н куртулајым, да сені бујнузлармын ӯстӯнда̄ јевіна̄ ґо̄тӯрецам». Јува̀нса санмыш коч јо̄лдӯрецек ону. Да со̀ра јылан де̄р Јувана: «кыр бу кочун бујнузларны, да ба̄н ону јудајым, да сана, не іста̄рсан, верецам». Јуван, ачан ішіде̄р јыланы, гіде̄р, алајор наца̄, кырајор кочун бујнузларны, да јылан јудајор кочу. Шінді јылан де̄р Јувана: «ха̀ді гіделім беним сенселема̄». А̀ма јылан јӯреде̄р Јуваны, ачан јетішејо̀рлар јыланын сенселесіна̄, јылан де̄р Јувана: «істеја̀сін ајнајы. Оннар верецек сана пара, херґела̄, а̀лмајасын са̄н, хей іста̄ ајнајы». Шінді јетішѐрлар, Јуван іст̄ер ајнајы. Јувана верѐрлар пара, верѐрлар херґела̄, Јуван а̀лмајор. Јыланын сенселесі, јок на̄псын, верѐрлар Јувана ајнајы. Шінді јылан јӯреде̄р Јуваны, де̄р: «са̄н бу ајнајы діліні алтында ташыја̀сын, кімсеја̄ вѐрмеја̀сін, а̀ма шінді гіда̀сін да̄ ічіна̄, да ајнаја деја̀сін: «ґетіра̀сініс бана чок одун, падішахта о̀лмасын окадар одун, нѐкадар бенда̄ олацек. Со̄ла̄ јо̄ла̄, да јат, та ују». Шінді Јуван јетіше̄р да̄ја, со̄ле̄р ајнаја, да јатајор ујума̄. Ачан ујанајор Јуван, бакса: јеша̄ кыза̀клан дам-ічінда̄, бакса, а'улун-ічіна̄: а'ул долу оду̀ннан». Шінді ба̀бу калкајор саба̀hleй, да де̄р о̄луна: «нѐрда̄н алдын са̄н бо̄ла̄ чок одун?» Јуван де̄р: «да̄дан алдым». Ба̀бу-да де̄р: «ба̄н гідецам, да со̄лејцам падішаха, а̀ні са̄н о̀кадар чок а̄ч ґетірдін, да сені капасын». Ба̀бу гіде̄р, да со̄ле̄р падішаха. Па-

дішā јоллајор слўгасыны, чырсын Јуваны. Слўга ґеlēр, да дēр Јувана: «ґеl, падішā чырајор ćені». Јуван дēр: «јāрына гідеџäм». Шїнді авшамсы Јуван чыкарајор ајнајы, да дēр ајнаја: «алàсын падішахын кызыны, хем бір кўрт̆äсіні хем ćені, хем бір кöпек, бір-да кеді, да ґöтўрäсін бізі бір пусті̇јалā». Шїнді Јуван јатајор ујумā, ујēр бір ґўн бір ґеџä. Ачан сабàhlен ачајор ґöзlерні, бакса падішахын кызы јанында јатајор. Јöпејор кызы, да Јуван калкајор, бакса дышары, о бір пусті̇јалыкта. Гірēр ічері, калдырајор падішахын кызыны, да Јуван дēр кыза: «бäн гідеџäм авланмā». Кыз-да дēр: «гіт». Јуван алајор кедіјі, кöпā, хем тўфēні да гідēр авланмā. Авшàмнејін ґеlēр Јуван јевä, ґетірēр бір тој. Пішірēрлар тоју, јēрлар, да јатајòрлар. Јуван сабàhlен калкајор, да гідēр ґенä авланмā. Јуван олмуш гідēр једі ај авланмā, да о дā-ічіндä Јуван ґöрмеміш јынсан јашàсыннар салт јабан хајваны: аслан, џäнавар, хем ајы, хем башка хајваннар. О падішà-са, àні Јуван алмыш кызыны, веріміш јарым падішахлык, кім булўр-са кызыны. Шїнді чыкајор бір бàбу, да дēр падішаха: «бäн булўрум кызыны». Падішà-да дēр: «хер булўрсан вереџäм сана јарым падішахлык». Шїнді бàбу чекедејор гітмä. Чòк-му гітміш, аз-мы, алты ај гітміш, јетішміш дā ічінä. Шїнді Јуван-да пусті̇јалык-ічіндä авланыркан, булајор бàбују. Јуван шашмыш, нēрдäн ґеlді бу бàбу». Бäн бўкадар вакыт олду јашајòрум бурада, да јынсан ґöрмедім». Јуван дēр бàбуја: «олмàмы-сын бана бір ізмекäр, зèрем ćенім карым јалнызча јашајор бір кўрт̆äда?» Бàбу-да дēр: «олўрум». Јуван тутајор бàбунун колундан, ґетірēр јевä. Ачан Јуванын карысы ґöрејор бàбују, пек ćевінміш. Шїнді Јуван сабāсы калкајор, ґенä гідēр авланмā, о бàбу-са башлајор кызы акылдан чыкармā. Бàбу дēр кыза: «сорàсын коџäна, не дір онун феnді, да коџäн сана ćöледіјнäн, ćäн-да бана ćöläрсін. Шїнді Јуван авшàмlејін ґеlдіјнäн јевä, карысы сорајор Јувана: «ćölà, ćенін не феnдін вар?» Јуван карысына дēр: «сана не lāзым, ćенім не феnдім вар?» да јатајор ујумā. Сабàhlен Јуван калкајор, јыканајор, дува-едēр Аллаха, да гідēр авланмā. Авшàмнејін ґеlејор јевä, бакса, карысы хаста. Бàбу-са

jӱретмін карыjы: «хаста jетсін ќендіні». Јуван сорајор карысына: «ѝе олду сана, мàрі?» Карысы ђēр: «ċōläрсан фендіні, алышаџäм». Јуван ђēр: «ťе бу ťӱфек». Шіндi Јуван iјēр jеќмеќ, да jатајор уjумā, сабàhleн калкајор, да ѓенä гідēр авланмā. Шінді бàбу сорајор: «ѝе деді коџäн?» Кыз ђēр: «о деді ťӱфек-міш». Бàбу-да ђēр: «ђīl ťӱфек, хаста jеť ќендіні тā пек». Кыз хаста jеђēр ќендісіні тā да пек. Авшàмlеjін Јуван ѓеlеjор jевä, бакса: «кары jölӱм беťеріндä». Јуван ђēр карысына: «ѝе олду сана?» Карысы ђēр: «ċōlä ѝе фендін вар, алышаџäм?» Јуван ђēр: «беніm фендім ајна». Ајна да асылы-j-мыш дуварда. Јуван iјēр jеќмеќ, да jатајор уjумā, сабàhleн калкајор, алајор ťӱфēні хеm ќедіjі хеm ќöпä, àма ајнаjы унудајор jевдä, да гідēр авланмā. Шінді бàбу сорајор кыза: «ѝе деді Јуван?». «Јуван деді: ťе о ајнàјмыш онун фендi». Бàбу-да ђēр: «о олса олур». Алајор бàбу ајнаjы, да ђēр ајнаjа: «алàсын кӱрťäjі хеm падішахын кызыны, хеm бені, да гідäсін падішаха». Да бàбу којēр ајнаjы ђілінін-алтына. Јуван, ачан ѓеlēр jевä, бакса, салт курťäнын jері бelli-j-міш. Јуван āламыш, да алајор ќедіjlän ќöпä, да чеќеђēр гітмā. Чòк-му гітміш, аз-мы гітміш, jетішміш о падішахын кӱрťäларна, бакса, бàбу кабуl-етміш jарым падішахлык, да отурајор чàрдакта. Шінді бàбу ѓöрдӱjнäн Јуваны, ђēр падішаха: «кајбеť бу адамы». Падішā бакса Јувана jölä ѓöзäl адàм-мыш Јуван. Падішā кыjàмајор jölдӱрмā Јуваны, да атајор Јуваны бір ђеlік-ічінä. Да о ђеліќтä чок сычан вàрмыш. Јуванын ќöпä хеm ќедісі пајсынајòрлар сычаннары jölдӱрмā. Шінді чыкајор бір сычан да ђēр Јувана: ѝе іcтēрсін сäн біздäн, біз вepiс сана, салт jölдӱрмā бізі». Јувàн-да ђēр: «сіз бімēр-мі-сініз, ѝереда тутајор бàбу ајнаjы?» Сычаннар топланајòрлар біpeрі, да сорајòрлар бірі бірінä, кімсеj біlмеjор, хеm біткідä ѓеlеjор бір топал сычан. Сорајòрлар она. О топал сычан ђēр: «бäн білèрім, бàбу ѝердä тутајор ајнаjы, ђілі алтында». Јуван ђēр сычана: «чалàмамысын ондан о ајнаjы?» Сычан ђēр: «чалàрым». Гідēр сычан топалланарак, гірēр бàбунун кӱфнесінä, бакса, хеjсі уjēр, сòра гідēр бàбунун хàlесінä, јуварлапајор сычан бок-ічіндä, да гідēр бàбуја, ѝердā бàбу jатырмыш. Сычан

бакса ба̀бунун долаја̀нында о̀нікі мум јанајор. Сычан су̇̆нду̇̆ре̇̄р онбіріні, бірінї-да алајор, да којејор ба̀бунун кріва̀ды-алтына. Ба̀бу ду̇̆јмамыш. Піне̇̄р ба̀бунун у̇̆сту̇̆нӑ. Ба̀бунун-са а̄зы ачы̀к-мыш, гіре̇̄р ба̀бунун а̄зына, бакса, ајна јок. Ші̇̈нді гіде̇̄р ба̀бунун бурнусуна. Ба̀бу̣ја а̄р кокмуш, ба̀бу ту̇̆ку̇̆ре̇̄р ајнајы. Сычан каврајор ајнајы, да ге̇тіре̇̄р Јувана. Ші̇̈нді Јуван де̇̄р ајнаја: «ала̀сын о ба̀бује хе̇м падішахын кызыны хе̇м ку̀ртӑсыны, хе̇м бе̇ні, да го̇̈ту̇̆ра̀сін о пустїјала̄». Јуван које̄р ајнајы ділі алтына, да јатајор ујума̄. Ачан ујаннајор, бакса, падішахын кызы јанында јатајор. Јӧне̄р кызы, да калкајор Јуван, да гіде̄р ба̀буја, ба̄лајор ба̀бују бір а̄цӑ, да дірі јакајор[1]).

46.

Петръ Содомъ.

Бір вакыт ва̀рды бір адамын ікі тосуну, да гітті да̄. Ші̇̈нді ју̇̆клетті арабајы, че̇кетті ге̇лмӑ̄. Ге̇лїркан, бір ге̇ре̇дӑн ге̇чӑрміш. Ге̇чӑркан, баттырмыш арабајы, да ајыфланы̀рмыш. Ші̇̈нді ајыфланы̀ркан, чыкајор шејтан, да де̇̄р адама: «ада бана, а̀ні сӑн хіч бїлме̇̄рсін, хе̇м ајынында аклында јок, ону ве̇р бана, да бӑн чыкарым се̇нін арабаны». Со̀ра адам ду̇̆шу̇̆не̇̄р, да де̇̄р: «бе̇нім ка́рымдан башка је̇вдӑ јок». Адам де̇̄р: «се̇нін олсун». Ші̇̈нді адам ге̇ле̄р је̇вӑ, бакса карысы јапмыш бір чоцу̇̆к. Адам го̇̈рду̇̆јнӑн чоцу̇̆, башлајор а̄лама̄. Гу̇̆н гу̇̆ндӑн башлады чоцу̇̆к бу̇̆мӑ̄. Ада̀м-да

1) Вар. Grimm, Kinder- und Hausmärchen, I, стр. 89—93; Hahn, Griech. u. albanes. Märchen, I, стр. 109—114; Срп. нар. прип. В. Карац, стр. 10—14; Nar. pripov. Matija Kračmanov Valjavec. U Zagrebu, 1890, стр. 186; Ciszewski, Krakowiacy, I, стр. 115—116; O. Kolb. Pokuc., IV, стр. 280; Етнограф. збірн. вид. наук. товар. імен. Шевчен., I, стр. 13; Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 94 (малор.); ibid. XVIII, стр. 339 (латыш.); Е. Роман., Бѣлоросс. сказ., I, вып. 3, стр. 345; Glinski, Bajarz. polski, II, стр. 101; Чубин., II, стр. 52, № 14 и стр. 59, № 13; Добров., Смолен сборн., I, стр. 607, № 33; Афан., Русск. сказ., VI, стр. 331; VII, стр. 262; Д. Садовн., Ск. Самар. кр., № 5; Dr. W. Radloff, Proben d. Volkslitteratur nördl. türk. Stämme, IV, стр. 171.

сӧлеміш карыја, ӑні адамыш чоџӯ шејтана, хем кіхӑтта веріміш јеlіндӓн. Адам хеі а̄лӑрды, ѓӧрдӯкчӓн чоџӯну. Акраннарны ѓӧрдӯкчӓн, гӯlӓрді. Чоџӯк сормуш бобасына: «нӗ'ічін сіз хеі а̄лајӧрсунуз, беңі ѓӧрдӯкчӓн?» Бобасы-да деді: «нӗ'ічін! Зӗрем бӓн бір вакыт гіттїјдім да̄јӑ, да јӧкӯзlӓр батты, да шејтан чыкарды, да сеңі она ададым. Да чоџӯк деді: «онӯчунму а̄лајӧрсунуз, кӧркмајын онӯн-ічін, дӯшӯнмејін, да дӗр анасына: «јап бана бір пїта, да бӓн гідеџӓм, кіхады алајым». Алды пїтајы, чекетті, ѓітті, јетішті бір улу да̄ја, булду орда бір јев, гітміш о јевӓ. Чыкмыш о јевдӓн бір кары, да деміш она: «не арајӧрсун бурда? Бурда Пӗтрі Содом јашајор шејтӑннан кардашлык олду, кім ѓеlӗр бурају, ону јӧlдӯрӗр. Јазык ѓенчlіңӓ хем ѓӧзеllіңӓ». Ӧ-да деміш: «нӗрдӓ о? Бӓн ондан кӧркмајорум». Пӗтрі Содом деді шејтана: «ѓеlміш бір кысмет». Кырк адым јаклаштыјнан, шејтан деміш: «гіт јӧlдӯр, бӓн гїтмӓм сеңіннӓн јірмі беш јыл олду ѓездік, ӑма буну јӧlдӯрӓмӓм, сӓн јӧlдӯрӯсан јӧlдӯр». Пӗтрі Содом гітті јеllешті онӯннан, да сорду: «нӗреjі гідӗрсін?» Чоџӯк-та деді: «ѓідӗрім џендемдӓн зӓповедімі алма̄. Пӗтрі Содӧм-да деді: «беңім кардашлыбм пек мететті о јері, гідӑсін, да јӯреңӑсін, да ѓері ѓеlдїјнӓн, ӯрајӑсын бана, да сӧлејӑсін јерlеріні. Шїнді о чоџӯк чекедӗр гітма̄. «Кӑлын са̄лыџӑјнан». «Вӑрын са̄лыџӑјнан». Чоџӯк гідӗр, јетішӗр бір да̄ ічіна. булајор бір дӑду, одун кесӑрміш, сеlам верӗр дӑдуја о чоџӯк. Сеlамдан сӧра чоџӯк-та башлајор кесма̄ одун. Шїнді јардым-едӗр, ачан јорулајӧрлар, отурајӧрлар дінненма̄. Дӑду-са Аллах-мыш. Шїнді дӑду сорајор чоџа̄: «нӗреjі гідӗрсін?» Чоџӯк-та аннадајор дердіні дӑдуја. Дӑду дӗр чоџа̄: «гідӑсін, алӑсын ӯч ока бӑлмуму. Чоџӯк алајор бӑлмуму, ѓетірӗр дӑдуја. Дӑду јапајор бір мум, да верӗр чоџа̄, да дӗр: «ѓідӑсін, да јапыштырӑсын џендема̄ катран фычысына, оннар кендіlері верецек запїскајы. Шїнді гітті чоџӯк, јапыштырды муму катран фычысына, да істӗр запїскасыны. Топландылар хепсі шејтаннар, бірї-да біlмӓзміш. Шїнді ѓеlӗр хеі сӧра бір топал шејтан, да дӗр: «беңдӓ запїска, ӑма вермӓм». Дӯвӗрлар о топал шејтаны. Топал шејтан јарајор табаныны, да чыкарајор запїскајы, да

ѐерёр чоџā. Шїйді шејтаннар д̀ёр чоџā: «х̀аді, гіт». Чоџўк д̀ёр: «гідäрім, ама г̀ӧстерій бана Пѐтрі Содомун јерійі». Шїйді шеј- таннар г̀ӧстерёр Пѐтрі Содомун јерійі: кызгын бо̀рна-до̀шā, кызгын бо̀рна-јорганы, кызгын топуз-јасты. Гідёр чоџўк Пѐтрі Содомун јерійі, г̀еlёр, да с̀ōlёр Пѐтрі Содома: «сенін т̀е бў такым јерін вар». Пѐтрі Содом д̀ёр: «шїйдäн-со̀ра душманнык јѐтмејџäм». Да вас г̀ечёр Содом јӧlдўрмектäн, да чекедёр гітмā, спіјада олмā. Н̀ереji гідёр, бір попаз спіјада једäмезміш. О чоџўк-та архірej олмуш. Пѐтрі Содом гітміш она спіјада олмā. Чоџўк г̀ӧрдўјнäн Пѐтрі Содому, танымыш. Чоџўк д̀ёр она: «с̀ōlä, н̀е г̀ўнахын вар?» Пѐтрі Содом д̀ёр: «доксан докуз џäн јӧlдўрдўм». Архірі д̀ёр: «ній брїчкаја». Пінѐрлар, да гідѐрлар дā-ічінā. Пѐтрі Содомда̀-да ва̀рмыш бір армут со̀пасы, о со̀па јанықмыш. Архірі д̀ёр она: «сапла со̀пајы бу ка̀јнарџäја, н̀езаман јапа̀рса бу со̀па армут, озаман г̀ўнахларын прост-олаџек» [1]).

47.

Младшій братъ спасаетъ отъ змѣя двухъ старшихъ.

Ва̀рмыш бір вакыт бір д̀äду х̀ем бір ба̀бу, ва̀рмыш оннарын ікі ōлу. Јевѐрміш д̀äду ōлларны. Шїйді ōлларын ушаклары олмуш калабалык, чыфчыlік аз једäрмішläр, д̀äду ба̀бу іхтіјарламыш. Шїйді д̀äду д̀ёр ōлларна: «ōлларым біс бакына̀мајџес, гїдій сіз тā јі казанмā, ба̀н-да бурда г̀еlійнäрlан х̀ем ушакла̀рнан калырым, да сіз-да б̀еш-он пара казаны̀рсыныз, да бака̀рсыныз х̀ем бізі х̀ем ушакларнызы». Шїйді д̀äдунун ōллары гідѐрлар.

---

1) Вар. Српск. нар. прип. Коста Ристић и Васа Лончарски, 1891, стр. 2; Walachische Märchen von Schott, 1845, стр. 165; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 344 (латыш.); Сборн. за нар. умотв., III, стр. 180; VIII, стр. 191; Zb. Wiad. do Antr., XI, стр. 106; O. Kolb. Lud. Ser. VIII, cz. 4, стр. 122; Ser. XIV, cz. 6, стр. 197; Haupt i Smoller, 1843, II, стр. 315; Е. Роман., Бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 307; Шейков., Бытъ Подолянъ, вып. II, стр. 59; Добров, Смол. сборн., I, стр. 168; Садовн., Ск. и пред. Самар. кр., № 99 (5 вар.); Glinski, Bajarz polski, IV, стр. 5.

Чо̀к-му гітмішläр, аз-мы гітмішläр, ӳч јыл бір ґӳз гітмішläр, да кајбеlмішläр. Шїнді о д̇ăдунун бăбуса ār калмыш, да бăбунун џăны мерџімек істеміш. Бăбу сӧlер д̇ăдуја, ăнї мерџімек џăны істēр. Гідēр д̇ăду панајыра, да сатын алајор ӳч тенă мерџімек, да ґетірēр бăбуја. Бăбу ijēр о ӳч тенă мерџімекlері, да олајор бăбунун бір чоџӳ. Вāтіз едēрлар о чоџӳ, адыны којēрлар Мерџімек. Да о чоџӳк пек тез бӳвăрміш бір ґӳндă, бір јашында ушăккадар. Ґечēр јірмі ґӳн, чоџӳк олајòр јірмі јашында. Шїнді чоџӳк гідăрміш ахенґă сіретмā хем ојнамā, да о Мерџімекlан чоџӳклар ојнашы̀рмыш, да д̇ăрмішläр: «сенін вăрды ікі аган, да кајбеlділäр, карылары калды хем ушаклары». Мерџімек-та д̇еміш: «ґӧрēрім, бізд̇ă вар ікі кары хем вар ушаклары̀-да, ăма бїlмēрім кімін». Шїнді аӳшам олајор, Мерџімек ґеlēр јевă, да сорајор д̇ăдуја хем бăбуја: «бӳн бăн гіттім ахенґă, да чоџӳклар д̇ēр бана, вăрмыш бенім ікі агам, да кајбеlмішläр. Бăн гідеџăм арамā оннары». Д̇ăду-да д̇еміш Мерџімā: «гїтмă олум, зерă сăнда кајбеlїрсін, нїџăl агаларын кајбеlді». Мерџімек-та д̇еміш: «бăн кајбеlмăм». Сабā олајор, Мерџімек гідēр чіңґенеjă, да д̇ēр: «јапăсын бана бір топуз кырк окадан». Чіңґенін-да вăрмыш кырк кăлфасы, топлајор чіңґенă кăлфаларны, да гірішēрлар јапмā топузу, кырк чокăннан д̇ӳвăрмішläр топузу, кырк ґӳнд̇ă біттірмішläр. Шїнді гідēр Мерџімек чіңґенеја, алајор топузуну, да ґеlēр јевă, да д̇ēр бăбуја: «јапăсын бана бір пїта, ăма о пїтајы òнікі тӳрlӳ хамӳрлан јӳрăсын, хем сòбајы òнікі тӳрlӳ одӳннан јакăсын, да о пїтајы о фырына атăсын, да о пїта пішт̇јнăн, бăн гідеџăм агаларымы арамā». Шїнді пїта пішēр, Мерџімек алајор пїтајы торбасына, топузу асајор кемерінă, кылыџі-да алајор јеlінă, анасы̀ннан бобасы̀ннан прост-олајор. Алајòрлар, сызлајòрлар. Мерџімек чекедēр гітмā. Чо̀к-му гітміш, ăз-мы гітміш, òнікі јылын, òнікі ґӳз гітміш, òнікі су ґечміш, òнікі дā ґечміш, бакса, òнікінџі дāјын кенарында вар бір борд̇еj. Гідēр о борд̇еја, бакса, бард̇еjд̇ă ікі пенчерă вар, бакса о пенчереlерă ікі адам отурајòрлар дішlерїннăн дуварлардан сачмā топлајòрлар, јеlлерідa āрдында бāлы сінџїрlан. О адамлар хем āлајòрлар, хем тӳркӳ

чалаjорлар. О тӱркӱjӱ чалардылар, нѐкадар ішіттін, шіндіjадан. Шінді Мерџімек дēр о адамлара: «нѐ'ічін сіз бурда дураjорсунус балы?» О адамлар-са Мерџімāн агалары-j-мыш, да о адамлар дēрлар: «бізі бір змеj бāлады бураjы. Авшама ґеlеџек, та сені-да бāлаjџек». Мерџімек-та деміш агаларна: «jе нѐрдāн аннаjорсунус сіз, ачан змеj ґеlēр?» Агалары-да деміш: «онун вар бір топузу оніки су ґеlмā, хем оніки дā ґечмā, озаман атаjор о топузу, да топуз ґеlеjор ilері, бізā хабер-едēр. Озаман змеjін анасы уjанаjор, да бізі коlвереjор, да біз біріміз одун jараjорус, біріміз-та су ґетірēр. Змеjін анасы-да бір jокӱз кесеjор, да біз коjеjорыс казаннара, атеші jакаjорус, да змеjін анасы бізі ґенā бāлаjор». Мерџімек агаларыннан танышмыш аннашмыш, агаларны коlвермiш, кесмішlāр бір jокӱз, пішірмішlāр, софраjы коjмушлар, отурмушлар іjіп ічмā хем ґӱjӱп сōlемā, хем беклāрмішlāр, змеj нѐзаман ґеlеџек. Змеjін анасы-да бордеjдā уjурмуш, ону калдырмамышлар. Бірдā, баксалар, фіданнарын jапраклары башламыш сілкінмā, да башламыш ӱлдамā. Бāбу уjанмыш дājын ӱлтусуна. Мерџімек кесміш бабуjу, да асмыш мемеlеріндāн чеңгеlā. Бірда, баксалар топуз ґеlміш, гірміш ічері. Алаjор Мерџімек змеjін топузуну, да атаjор ґері. Топуз змеjі каршыламыш jолда, ґечміш jанындан кырк су, кыркта дā ашыры гітміш, кырк стынџін jер-ічінā гірміш: jоlā кувет вармыш Мерџімектā. Змеj коркудан jары jолда калмыш, да дӱшӱнӱрмӱш, да дāрміш: «гітсāм топузун-āрдына, топуз пек jырак гітті, jевā-да гітсāм коркаjорум». Деміш: «гідеџāм jевā». Ґеlēр змеj jевā, jевā ґеlдіктāн сора, бакса, анасы кесік мемеlеріндāн чеңгеlдā асылы. Jōбӱрlері-да конушаjорлар. Змеj коркмуш, да бішеj дēмеміш. Чыраjор Мерџімек змеjі jекмек jімā. Ґеlēр змеj, отураjор софраjа. Мерџімек-та нѐкадар кемік чыкарымыш, хеп змеjін кафасына урумуш кемікlарнан. Ijерлар, доjунаjорлар, Мерџімек кесēр змеjі, алаjор агаларны, да ґетірēр jевā. Дāду бāбу кардашларнын карылары-да севінмішlāр, jōпӱшмӱшlāр, конушмушлар, кырк ґӱн, бал jапмышлар, сора-да Мерџімā jевермішlāр. Бāн-да гітті-j-дім дӱнā, іч ічмā-місін, гōр-ґōрмāмі-

сін Мерџімӑн дӯнӱндӓ. Да Мерџімек ондан калды. Масӑл-да бітті [1]).

48.

Молодой человѣкъ убиваетъ трехъ великановъ, похитившихъ его сестеръ.

Бір вакыт вӑрмыш бојарын ӱч кызы, да о кызлары каврамыш девлӓр. Сòра олмуш бојарын бір чоџӯ пек кӓві, да деміш анасына: «јòк-му беній кардашларым?» Анасы деміш: «вӑрды ӱч кӑкун, да оннары каврады дев-адамлары». Чоџӯн-да ады Јувӑн-мыш. Јуван деміш анасынӑ: «бӓн гідеџӓм оннары арамӓ». Анасы деміш: «гїтмӓ ōлум, зèрӓ сӓн-да кајбеlїрсін». Чоџӱк деміш анасына: «јап бана бір пїта, да бӓн гідеџӓм оннары арамӓ». Алмыш пїтајы торбаја, пінміш бēгірӓ, гітміш, јетішміш бір пунара. Јінміш бēгірдӓн, суламыш бēгірі, бакса, іlері дōру ґōрӱнēр бір біна. О пунарӑ-да ґеlміш бір дӓду, сормуш Јуван дӓдуја: «нӑсы біна о орда ґōрӱнēр?» Дӓду деміш: «орда девlӓр јашајор». Јуван деміш: «бӓн гідеџӓм орајы». Дӓду деміш: «гїтмӓ, зèрӓ оннар сені кајбедір». Јуван гітміш, јетішміш орајы, гірміш а'улічінӓ, бāламыш бēгіріні дам-ічінӓ, да гітміш ічері. Бакса: «бір кыз отурајор міндір-ӱстӱндӓ». Кыз сормуш: «не ґезēрсін? бурда јынсан ґезмӓс, ґеlїр-са дев, сені кесеџек». Јуван деміш: «не куведі вар онун?» Кыз деміш: «ікі ӱз јӧрс јердӓн атајор топузу». Ґеlēр топуз, јеркеклӓр кесілēр, імеклӓр пішēр, софра курулајор, о отуруп ijēр. Башламыш Јуван кӑкусуннан лафетмӓ, танышмышлар, аннашмышлар, бїрда, баксалар, ґеlēр топуз, ґеlміш, софралар курулмуш. Алмыш Јуван о топузу, атмыш ґері, ікі окадар гітміш, тā ґері. Топуз девін јанындан ґечміш. Дев де-

---

1) Вар. Nar. prip. Matija Kračmanow Valjavec. U Zagrebu, стр. 116; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 97 (малор.); Чубин. II, стр. 236, № 63.

міш̇: «г̇елді Јуван, б̇езб̇еllі онун іші дір̇ бу». Гітміш д̇ев̇, алмыш топузу, да д̇еміш̇: «гітм̇еlі, да г̇ӧр̇м̇еlі, н̇е сој адам о?» Г̇еlміш д̇ев̇ јев̇ӑ, бакса, Јуван іјēр̇, ічēр̇ карыјнан, о̀-да отурмуш јім̇ā̆. Ір̇кан, алмыш Јуван бучӑны, к̇есміш д̇еві. Калмышлар кàкусуннан ікісі, п̇ін̇міш Јуван б̇ēгірін̇ӑ, да гітміш іlері. Г̇ѐн̇ӑ јетішміш бір̇ пунара, г̇ѐн̇ӑ чыкмыш бір̇ д̇ӑду, сормуш: «н̇èреjі гід̇èр̇сін̇ б̇ӑ чоџӳк?» О̀-да д̇еміш̇: «гід̇èр̇ім̇ д̇ев̇lерін̇-јев̇ін̇ӑ». «Гітм̇ӑ, д̇еміш д̇ӑду, з̇èр̇ӑ с̇ен̇і д̇ев̇ кајб̇едір̇». Јуван гітміш, булмуш ортанџӑ кàкусуну, отурỳрмуш міндір̇ ӳс̇тӳн̇д̇ӑ. Г̇ӧр̇д̇ӳјн̇ӑн ону, кыз д̇еміш̇: «н̇е арајо̀рсун бурда, д̇ев̇ г̇еlір-са, с̇ен̇і кајб̇едір̇». Јуван д̇еміш̇: «г̇еlсін̇, ко̀ркмајорум». Бір̇-да лаф̇ед̇ір̇кан, башламыш ӯлдамā д̇евін̇ топузу. Атмыш д̇ев̇ ӳч-ӳз јо̄р̇с̇ јер̇д̇ӑн, г̇еlміш топуз, јо̀к̇ӳз̇lӑр к̇есіlміш, мàн̇џӑлар п̇ішміш. Алмыш Јуван топузу, атмыш г̇ері, гітміш топуз тā ікі о̀кадар г̇ері. Д̇ев̇ д̇еміш̇: «бр̇ӑгід̇і, н̇е іш, бу, аllеlем̇, г̇еlміш Јуван. Алмалы топузу, да гітм̇еlі, н̇ӑны г̇ӧз̇ӳм̇ г̇ӧр̇ӳ-са, з̇èр̇ӑ о б̇ен̇і кајб̇-ед̇еџек». Г̇ѐн̇ӑ д̇ӳшӳн̇м̇ӳш д̇ев̇, да д̇еміш̇: «гітм̇еlі да г̇ӧр̇м̇еlі ону». Г̇еlміш д̇ев̇, отурмушлар јек̇м̇ек̇ јім̇ā̆. Ір̇кан Јуван онỳ-да к̇ес̇міш, ордан п̇ін̇міш г̇ѐн̇ӑ б̇ēгірін̇ӑ, да гітміш іlері. Јетішміш бір̇ пунара, г̇ѐн̇ӑ чыкмыш бір̇ д̇ӑду, сормуш: «н̇èреjі?» О̀-да с̇о̄lеміш. Д̇ӑду д̇еміш̇: «гітм̇ӑ, о с̇ен̇і кајб̇едір̇». О с̇ес̇lӑмеміш, да гітміш д̇евін̇ јев̇ін̇ӑ, булмуш к̇ӳчӳк кàкусуну, отурỳмуш міндір̇д̇ӑ. Д̇еміш кàкусу: «н̇е арајо̀рсын бурда? г̇еlірса д̇ев̇, с̇ен̇і кајб̇едір̇». Јуван д̇еміш̇: «н̇е кув̇еді вар онун?» Кыз д̇еміш̇: «д̇ӧр̇т-ӳз јо̄р̇с̇ јер̇д̇ӑн̇ топузуну атајор, бу'алар к̇есіlсін̇, ім̇екlӑр п̇ішсін». Атајор д̇ев̇ топузу, г̇еlēр топуз. Јувàн-да алајор топузу, атајор г̇ері, ікі о̀кадар гітміш, г̇ечміш д̇евін̇ јанындан. Д̇ев̇ д̇еміш̇: «г̇еlд̇і Јуван, гідејім̇, д̇еміш, да г̇ӧрејім̇ ону». Г̇еlміш, да г̇ӧр̇м̇ӳш ону. Отурмушлар јім̇ā̆. Јуван к̇ес̇міш ону, да алмыш кàкусуну, гітміш, да алмыш јо̀б̇ӳр̇lер̇ні, да г̇етірміш јев̇ӑ [1]).

1) Вар. Walach. Märchen von Schott. Stutg. und. Thüring. 45, стр. 85; Zb. Wiad. do Antr. XVIII, стр. 565 (латыш.); Трейландъ, Латыш., стр. 50, № 47; Чубин. II, стр. 172, № 52; Добров., Смол. сборн. I, стр. 624, № 37; Ант. и Драг. стр. 260; Афан., Рус. сказ. V, стр. 118.

49.

Два брата — бѣдный и богатый.

Вȧрмыш бір вакытта ікі кардаш, да чекедȇрлар гітмā касабаја. Бӯ̄ндȧ-jміш jемсклäр. Кӯ̄чӯ̄ аџікаjор, да дȇр агасына: «вер бана бір парча jекмек». Агасы-да дȇр: «чыкарысан гӧзӯ̄нӯ̄, верірім». Кӯ̄чӯ̄к кардашы, jок нȧпсын, чыкараjор гӧзӯ̄нӯ̄, да агасы вереjор она бір парча jекмек. Шінді гідȇрлар. Jертесі гӯ̄нӯ̄ кӯ̄чӯ̄к кардашы генā істēр бір парча jекмек бӯ̄ндäн. Дēр: «чыкарысан jӧбӯ̄р гӧзӯ̄нӯ̄, да вереџäм сана бір парча jекмек». Шінді кӯ̄чӯ̄к кардашы чыкараjор гӧзӯ̄нӯ̄, да бӯ̄ верēр она jекмек. Шінді бӯ̄к кардашы гідēр касабаја, кӯ̄чӯ̄-са калаjор jол-ӯ̄стӯ̄ндä. Шінді кӯ̄чӯ̄нӯ̄н-јанына гелēр бір адам, да дȇр она: «гідȧсін, нȇрдä ӯ̄лту вар». Чоџӯ̄к чекедēр гітмā. Гідȧркан, ішідēр ӯ̄лту. Гідä, гідä булаjор бір чӧшмä, о чӧшмеjä jыкаjор гӧзлерні, да ачылаjор гӧзлері. Шінді авшам олмуш. О чӧшменін jанында вȧрмыш бір фідан, да чоџӯ̄к пінȇр фіданын-ӯ̄стӯ̄нä, да геџелēр орада. Шінді геџенін бір вакыды топланаjор шеjтаннар ораjы. Топладыктан сȯра бӯ̄ сорȧрмыш: «не jаптыныз бӯ̄н?» Бірі демііш: «бäн ікі парча jекмā чыкарттым бірінін гӧзлерні». О чоџӯ̄к-та сеслȧрміш фідан ӯ̄стӯ̄ндä. Шінді генä бӯ̄лері сорȧрмыш jӧбӯ̄рнä: «не jаптын сäн бӯ̄н?» Ȯ-да деміш: «падішā, кырк jыл олду, jаптыраjор бір кӧпрӯ̄, да о кӧпрӯ̄дä кырк кіші ішлȇрлар. Оннар ішлȇрлар гӯ̄ндӯ̄з, бäн-да геџä гідіп, та баттыраjȯрум кӧпрӯ̄ jер ічінä». Шінді дēр о шеjтан бӯ̄лері: «хер білсä о падішā, да геліп, та бу чӧшмедäн алса су, хем бу фідандан бір бошча jапрак, да озаман гітсін о кӧпрӯ̄jа, да бу jапраклары діксін кӧпрӯ̄нӯ̄н кенарларна, хем бу чӧшменін суjуну серпсін кӧпрӯ̄-ӯ̄стӯ̄нä, да кӧпрӯ̄ бірдäн калкаџек jукары. Ȧма, хер буну jапмȧсалар, jāрына біттірȇрлар кӧпрӯ̄ да біттірдіктäн сȯра, падішā кесеџек о ішлеjäн адамлары. Бірі-да

д̇ēр: «б̆ӓн-да пад̇ішахын кызыны долдурдум јара̀јлан. Он јыл олду, к̆ім̇ċеј јылачлаја̀мајор. Јāрына̀-да, х̇ер̇ јылачлаја̀масалар, авушамсы кыз јöleцек̇. А̀ма, х̇ер̇ bilcӓlӓр, да ѓelcӓlӓр бу ч̆öш̆м̇еја, да алсалар бір̇ шішӓ су, х̇ем̇ бу фід̇андан јапрак, да кызын суратын јыкасыннар су̀јлан, да бу јапраклары јапыштырсыннар о јараларна, да о кыз алышецек». Шійнд̇і хорозлар јöт̇ēр, шеј-таннар х̇ѐпċі дāлышајо̀рлар. Шійнд̇і чоцўк јінѐр јер̇ӓ, да алајор бір̇ бошча јапрак, х̇ем̇ бір̇ шішā су, да гід̇ēр о пад̇ішā, а̀н̇і кызы хаста̀јмыш. О пад̇ішā-са ѓelен̇ӓ, ѓечен̇ӓ сора̀рмыш јымдат кызына. Шійнд̇і пад̇ішā сорајор о чоцā̆: «б̆ілм̇ēрмісін̇ бір̇ јылач б̇ен̇ім̇ кызыма?» Чоцў̀к-та д̇ēр: «біlѐрім̇». Шійнд̇і пад̇ішā д̇ēр: «х̇ер̇ јылачла̀рсан, в̇ер̇ецӓм сана кызымы х̇ем̇ јарым пад̇ішахлык». Чоцў̀к-та д̇ēр: «ко јölӓ олсун». Шійнд̇і чоцўк гід̇ēр хастанын јанына, бакса, кыз п̇ек̇ хаста, јыкајор кызы о су̀јлан, х̇ем̇ јапыштырајор јараларна о јапраклары, да кызын т̇ен̇і калајор н̇іцӓl ўч̆ јашында ушāн, јölӓ т̇еміċ. Шійнд̇і чоцўк д̇ēр пад̇ішаха: «ѓöт̇ўр̇ б̇ен̇і о к̇öп̇р̇ўја». Чоцўк д̇ік̇ēр к̇öп̇р̇ўн̇ўн-ўċт̇ўн̇ӓ јапраклары, х̇ем̇ пуфкурајор су, да к̇öп̇р̇ў бір̇д̇ӓн̇ чыкајор јукары. Шійнд̇і пад̇ішā в̇ер̇ēр чоцā̆ кызыны, х̇ем̇ јарын пад̇ішахлык. Шійнд̇і агасы ѓöр̇ēр кардашыны з̇еңгін̇, да д̇ēр: «б̆ӓн ċен̇ін̇ ѓöзlер̇н̇і чыкардым ікі д̇іlім̇ јек̇м̄ӓ, ċӓн н̇іцӓl казандын бу з̇еңгін̇н̇і?» Шійнд̇і кардашы д̇ēр: «б̆ӓн казандым, ċӓн-да гіт̇, та казан» [1]).

1) Вар. L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch «der Blinde und die wissenden Thiere»; Трейландъ, Латыш. сказ., стр. 128, № 90; В. Карац., Српс. нар. припов. 1870, стр. 84; Сборн. за нар. умотв. III, стр. 159; VIII, стр. 159; Malý, Narod. Bachor. a pov. стр. 122; Swiętek., Lud. nadrabski, стр. 340—341; Ciszewski, Krakowiacy I, стр. 131—136; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 111; Етнограф. збірн. нак. товар. ім. Шевч. I, стр. 69; Чубин. II, стр. 10 и 11; Е. Роман., Бѣлор. сказ. I, вып. 3, стр. 319; 320 и 322; Добр., Смол. сборн. I, стр. 635, № 2; стр. 637, № 3; стр. 644, № 7; Афан., рус. сказ., I, стр. 63, № 10; V, стр. 56; VI, стр. 100; Bibl. Wisły, IX, стр. 236; III, sz. I, стр. 194.

50.

Миланъ и Милишъ (моряки).

Бір вакыт варды ікі ґеміџі, бірінін вармыш ікі ґемісі, бірінін-бір ґемісі. О ікі ґемілі оланын карысы пек ґозалміш. Ікі ґемісі оланын ады Мілан, о бір ґемісі олан Міліш. Бір ґун оннар ікісі лафа отурдулар. Да о лафедіркан, Мілан унмуш, ані карысы ґозалміш, хем акыллы-јмыш. Міліш деміш: «бан сенін карыны алдадырым». Мілан деміш: «хер сан беній карымы алдадырсан, бан сана верім бу ікі ґеміјі». Міліш-та деміш: «бан хер алдадамасам, верім сана бу ґеміјі». Гітміш Міліш касабаја, булмуш бір бабу, да деміш: «верім сана уз алтын, гіт Міланын карысына, да сола, булушајым бан онуннан». Гітміш бабу, соілеміш карыја, кары хіч јаклаштырмамыш, кумуш бабују. Ґелміш бабу, да деміш: «јок ніџал гідасін јаклаштырмајор, јок ніџал узуну біла ґорасін». Да деміш бабу: «алајым ону, да гідејым хамама, да орда ґорејім, нереда нышаны вар». Гітміш бабу, алмыш карыјы, гітмішлар хамама. Ґормуш нышаннарны: «ґусунда вармыш бір чатал башак, ґотунда-да бір кіреч-гібі, ајанда-да кара нышан». О сормуш бабуја: «нердан сан јурендін?» Соілеміш бабу, Міліш алмыш јазыја, да гітміш ґемілера, ґостерміш кіхады, соілеміш аздан-да. Мілан теслім етміш Міліша ґемілері, да гітміш јева, кахырлы ґезарміш. Кары деміш: «не кахырланајорсын?» О-да деміш: «кіхат кабулеттім, анам јолмуш, бобамда пек тајыфмыш». Којмуш нетіна карыјы кессін јолда. Кошмуш талігајы, гітміш. Гідаркан, душунмуш: «ані кесеџам, бракарым да-ічінда». Јетішмішлар даја, колверміш талігајы, јатмышлар бір фідан алтында. Кары ујумуш, адам кошмуш талігајы, бракмыш карыјы, ујуркан. Кары, ачан калкмыш, коџасы јок, чекетміш гітма, булмуш бір јајан јолу, гітміш о јолџа». Гіда, гіда јетішміш бір чоімеја.

Ордà-да вàрмыш бір фідан. Караннык олдўјнан, јінміш фідан-ўстўнä. Ѓеџенін бір вакыды топлашēр о фіданын долајàнна шејтаннар. Бўклері сорàрмыш аӊгыныс не ітlік јапты. Бірісї-да деміш: «бäн бір јердä бāлаттым òнікі кіші бір кöпрў јапсыннар, бāландылар, кырк ѓўнäдан јапаџеклар, да калды ўч ѓўннері, оннар ішlēр, бäн ѓеџä јыкајòрум. Ўч ѓўндäн сòра асаџеклар оннары. Бўклері деміш: «чалыш, чін кабуl-едеџäн». Бірї-да деміш: «бäн-да гірēрім падішахын кызынын-ічінä, да шішірēрім ону». Бірї-да деміш: «бäн-да гірдім ікі ѓеміџінін-ічінä, да бірісінін карысы ѓöзälді, да гітті бірі, да јаланџілыкнан нышаннары јўрейді, да ѓетірді кардашлыїна, да ѓöстерді нышаннарны, да брāды ѓемілері она, да гітті карысыны, дā ічіндä брāды». О шејтан кабуlетміш чін. Кары-да јішітміш, нїџäl іш олмуш, јінміш фідандан. Àма шејтанын бірі дедїјді: «bilсеlär, да алсалар бу чöшмедäн су, бу фіданын-да јапракларындан, да којсуннар о кöпрўнўн алтына, о кöпрў бірта јыкылмајџек». Бірї-да деміш: «алсалар бу āџін кöкўндäн, да кајнатсыннар, да јыкасыннар падішахын кызыны, алышеџек о сāт». Алды кары о фіданын јапракларындан, біраз да су, хем бір-ікі парча кöк, да гітті, нердä јапàрдылар о кöпрўјў. Адамлар ішlärмішlär хем āлàрмышлар. О деміш: «āлàмајын, бäн ону јылачлајым, бірта јыкылмајџек». Јылачламыш, кöпрў баша чыкмыш. Демішlär: «не істäрсін біздäн бāшыш?» Кары деміш: «бїшеј істäмēрім сіздäн, салт ѓетўрўн бені падішā». Алмышлар карыјы, ѓöтўрмўшlär падішā. Падішàхка-да хер ѓўн дòхторлар, бірі чыкàрды, бірі гірїді. Кары џірдїјнäн, деміш: «бäн јылачлајџäм сенін кызыны». Падішā кајыl-етміш. Кајнатмыш кары кöклері, јыкамыш кызы. Кыз о сāт алышмыш. Падішā деміш: «не істејџäн бендäн?» Кары-да деміш: «вер, беніm олсун Караш касабасы». О касабà-да карынын отурдў касабàјмыш. Верміш падішā бір полк аскер, да гітміш. Кары гінміш падішā рўбасына, да гітміш јевінä, да коџäсыннан танышмыш, да гінміш адам, да бòнда падішахлык-едēр [1]).

1) Вар. O. Kolb. Lud. Ser. III, cz. I, стр. 119; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 262; Чубин. II, стр. 386, № 108; Д. Садов., ск. Самар. кр. № 18.

51.

Мачиха, желавшая погубить падчерицу, но погубившая свою родную дочь.

Ва̀рмыш бір̓ д̓ӓдујlан бір̓ ба̀бу, а̀ма оннарын ікінџіlіктӓ-јміш ішlері. Ба̀бунун ва̀рмыш бір̓ кызы, д̓ӓдунун-да ва̀рмыш бір̓ кызы. Шін̓ді ба̀бу чок г̓ӧрӱмӱш д̓ӓдунун кызыны, да х̓ен̓ д̓ӓрміш д̓ӓдуја: «кајб-ет̓ бу кызы». А̀ма д̓ӓдунун кызы ішlејӓн̓міш, а̀ма ба̀бунун кызы хајlа̀змыш, а̀ма ба̀бунун кызы хајырсызын бірісі-јміш. Шін̓ді д̓ӓду, јок н̓ӓпсын, алајор кызы, да г̓ӧтӱре̄р да̄-ічінӓ, да бра̄јор орада, да г̓еlе̄р јевӓ. Кыз-са-јды да̄-ічіндӓ, булајор бір̓ бордеј, јакајор ат̓еші кыз, јапајор к̓ендінӓ јіма̄. Бір̓ да сычан чыкајор дувардан, да д̓е̄р кыза: «дојур б̓ен̓і, ма̀рі ка̀ку, г̓ӱн̓ӱн̓ бірі lа̄зым олу̀рум». Дојурајор кыз сычаны. Сычан гідій варајор. Кыз іје̄р јек̓мек̓, да јатајор ујума̄. Г̓еџенін̓ бір вакыды г̓еlе̄р ајы, да д̓е̄р кыза: «ма̀рі кыз, ојнајлым кӧрчеп̓іш. На сана бу чапы, с̓ӓн кач, б̓ӓн-да арајџӓм с̓ен̓і». Ајы ба̄лајор г̓ӧзlерн̓і, кыз-да алајор чапы. О сыча̀н-да г̓еlе̄р кыза̀, да д̓е̄р: «в̓ер̓ бана чапы, да с̓ӓн гіт̓, та отур со̀ба-ӱст̓ӱндӓ, б̓ӓн ајылан ојнаџӓм ко̀рчеп̓іш. Кыз отурајор со̀бада, ајы-да д̓ӓрміш кыза: «ха̀ді, башла чапы чекма̄». Сычан башлајор качма̄, ку'алајор, ку'алајор, бір̓ т̓ӱр̓lӱ тута̀мајор. Ајы-да јорулмуш, да д̓еміш кыза: «ісlӓх ко̀рчеп̓іш ојнајо̀рсын». Ајы сабасы гідејор, да кыза гет̓іре̄р бір̓ с̓ӱрӱ х̓ер̓г̓еlӓ, х̓ем̓ бір̓ сандык ру̀ба. Шін̓ді ба̀бу-да д̓е̄р д̓ӓдуја: «гіт̓ кызынын к̓емікlерн̓і г̓ет̓ір̓ јевӓ, да г̓ӧмеlім̓». Д̓ӓду кошајор таlіга̄јы, да гід̓е̄р. Ачан јет̓іше̄р да̄-ічінӓ, бакса, бір̓ с̓ӱрӱ х̓ер̓геlӓ вар. Х̓ер̓г̓еlеџі д̓е̄р д̓ӓдуја: «б̓еј, д̓ӓду, б̓ӓн с̓ен̓і д̓ӱндӓн бері б̓екlѐрім̓». Д̓ӓду алајор кызыны, х̓ер̓геlеџіјі, да хајдајо̀рлар х̓ер̓геlејі. Јет̓ішејо̀рлар јевӓ. Шін̓ді ба̀бу д̓ӓдуја ра̄т в̓ѐр̓мејор: «г̓ӧт̓ӱр̓ б̓ен̓ім̓ кызымы, да б̓ен̓ім̓ кызым-да казансын. Д̓ӓду г̓ӧт̓ӱре̄р

ба̀бунун кызыны, да бра̄јор да̄-ічіндӓ. Кыз гідēр бордеја. Ґеlēр ајы, да дēр кыза: «ха̀ді ојнајлым кöр-чепіш». Кыз дēр: «бӓн бïlмēрім ојнама̄». О̀-да дēр: «бӓн сені јӳредïрім». Верēр кыза чаны, кыз башлајор ча̀нван качма̄, ајы-да башлајор кызы јöl-дӳрма̄, севінмектӓн тутту-деjі кызы. Ачан бакајор кыза, кыз јölӳ. Ајы гідēр да̄-ічінӓ. Шïнді ба̀бу јӳфкесіндӓн кендіні паралајор. Ондан сòра дӓду јеверēр кызыны, јалајор бір бӳк дӯн, да бенï-да чыраjор. А̀ма бенім вакыдым јòкту дӯнӓ гітма̄, дӓду кӳстӳјдӳ бана, гïтмедім дӯнӓ деjі[1]).

52.

Дѣти, оставленные отцомъ въ лѣсу, мальчикъ обращается въ бычка.

Ва̀рмыш бір вакыт бір дӓдујлан бір ба̀бу, ва̀рмыш оннарын бір кызы хем бір чоџӯ, кыз дӯннӓ ґöзеlï-јміш. Дӓдунун ба̀бусу јölēр, дӓду дул калмыш. Шïнді дӓду ґенӓ јевlенēр, алајор бір џӓды-ба̀бусу. Шïнді о ба̀бу дēр дӓдуја: «ґöтӳр, да кајб-ет кызлан чоџӯ, хер кајб-етмӓсан бӓн сені браџӓм». Дӓдунун јек џаны аџïрмыш, ушакларны кајб-етма̄, а̀ма ба̀бунун хатырындан чыка̀-мамыш. Шïнді дӓду кошēр кечіjі таlïгаја, піндірēр кызлан чоџӯ таlïгаја, да ґöтӳрēр да̄-ічінӓ. Шïнді дӓду дēр ушакларна: «отурун сіз бурда, бӓн-да гідеџӓм біраз одун кесма̄, а̀ма сіз ішідеџēніс наџӓн сесіні». Шïнді ушаклар калмыш да̄-ічіндӓ, гідēр одун кесма̄, а̀ма дӓду бір бош сусак ба̄ламыш бір фідана. Lӳзгӓр

1) Вар. Српск. нар. прип. В. Карац., 1870, стр. 132; Сборн. за нар. умот. IV, стр. 125; Трейландъ, Латыш. ск., стр. 264, № 128; Zb. Wiad. do Antr. XVIII, стр. 306, 311 и 313 (латыш.); ibid. VIII, стр. 303, № 3 (польск.); O. Kolb. Lud. Ser. XVII, cz. 2, стр. 185; Ser. XIV, cz. 6, стр. 30; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 102 (малор.); ibid. XIII, стр. 203, № 3 и стр. 204 (Полѣшуки); Чубин. II, стр. 63, 67 и 68; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 14; Е. Роман., Бѣлор. ск. I, вып. 3, стр. 361, 363 и 367; Glins. Bajarz polsk. III, стр. 112 (бѣлор.); Афан., рус. сказ. I, стр. 30, № 3; IV, стр. 121, 123 и 131; V, стр. 65; З. И. Р. Г. О. по отд. Этн. VI, стр. 249 (Казан. татар.).

салладыкчан, сусак јапармыш: «ṫрак, ṫрак». Ушаклар-да санырмыш, бобасы одун ќесарміш. Бобалары-са ґелміш јеванын, ушаклары брамыш орда. Шінді ушаклар собаһлен калкмышлар, да гітмішлар да-ічіна бобасыны арама. Гідаркан, оннар ґорерлар, о суса lузгар, јестікчан, о сусак салланырмыш, да јапармыш: «трак трак». Шінді ушаклар о сусан-јанында аларымышлар хем туркy чаларымышлар, да дармішлар:

«Трак, трак, сусацім
Бізі кајб-едан бобаціm».

Шінді о ушаклар алајорлар о суса, да чекекедерлар јева ґелма. Геліркан, чоцук сусамыш, ґормуш, бір цанавар ізінда вармыш біраз су, да чоцук деміш какусуна: «каку, бан ічецам бу цанавар ізіндан біраз су». Какусу-да деміш: «јічма кардашым, зера олурсун бір цанавар, да бені брарсын, да гідарсін». Чоцук сесlеміш какусуну, да јічмеміш. Шінді гідерлар та јырак, чоцук су буламајор, чоцук пек сусамыш. Булајорлар бір јокуз ізінда біраз су. Чоцук деміш какусуна: «каку бан јічецам бу јокуз ізіндан біраз су. Какусу-да деміш: «јічма кардашым, зера олурсун бір јокуз, да бені брарсын». Чоцук сеслámеміш, да јічміш јокуз-ізіндан су, да олмуш бір јокуз, бујнузлары алтын-мыш, тырнаклары-да ґумуш-муш, тулері-да сырма-јмыш. Шінді кыз балајор јокузун бујнузларына бір јіп, алајор једена, да чекедер гітма. Гідаркан, јетішерлар бір пунара, о пунарын-јанында вармыш бір кавак-аці. Шінді јокуз дер кыза: «пін сан бу кавак-аціна. О кавак-аціпда вармыш бір алтын салланґач-та, бан сені беслерім». Отурајор салланґачта. Шінді падішахын-да олунун јолу душер о пунарын-јанындан ґечма. Ґічаркан, бакса, фіданда бір кыз отурајор, ама кыз дунна ґезелі-јміш. Інер фајтондан падішахын олу, да гідер кызын јанына, да дер кыза: «јін јера, бан сені алацам». Кыз јінмер. Чок јалвармыш падішахын олу кыза, кыз јінмеміш. Шінді падішахын олу гідер јева, алајор усталарны, беш кіші-јмішлар, алајорлар беш нацак, да ґелерлар кавак-аціна. Бір ґун, бутун ґун ќесерлар о аці, да ќесамеміш-

läр. Авшам олаjор, караннык олдуjнан, о jöк̆ӳз г̇еlēр кыза, jiмā̈ г̇етiрēр. Кыз jiнēр jерā̈, да iер, не г̇етiрмiш jöк̆ӳз jiмā̈. Шiндi о jöк̆ӳз тутанаjор jāламā о кавак-āцiны, некадар о усталар кесмiш о jöк̆ӳз хеjсiнi jāламыш, āч г̇енā̈ бӳтӳн олмуш. Кыз г̇енā̈ пiнмiш кавак-āцiна, jöк̆ӳз-да гiтмiш дā-iчiнā̈. Сабāhlен г̇еlсä усталар хем падiшахын ōлу, баксалар кавак āцi-бӳтӳн. Шiндi падiшахын ōлу кахыра гiрмiш, пек кахырланырмыш, бiр-да бабу г̇еlмiш, та демiш падiшахын ōлуна: «кахырланма бāн jiндiрiм о кызы ордан». Падiшахын ōлу-да демiш о бабуjа: «хер jiндiрi-сан, бāн сана верiм бӳк башыш». Падiшахын ōлу jölā̈ демiш, та гiтмiш. Шiндi бабу алаjор бiр чӳвен бiр-да jеlек, бiраз ун, бiраз одун, да гiдēр о кызын-jанына, башлаjор уну jеlемā̈ jеlāн терсiннāн, чӳвенi-да коjмуш баш-ашā, сацā̈-да коjмуш аjаклары jукары, одуннары-да коjмуш дiкiнā̈. Да бабу āлармыш. Кыз-да дармiш: «не āлаjорсун бабу?» Бабу-да демiш: «не āламаjцāм, ацiктым, да бiлмēрiм мамаlга jапмā». Да бабу дēр кыза: «jiн аjол, да jӳрет бенi, нiцäl jапаjым мамаlга?» Кыз jiнēр jерā̈ бабуjу jӳретмā̈, бабу тутаjор кызы. Г̇еlēр падiшахын ōлу, да алаjор кызы, да падiшахын ōлу jапаjор бiр бӳк дӳн. О дӳнā̈ бāн-да гiттijдiм, алтмыш фычы шарап iчтiк, алтмыш-та jöк̆ӳз jiдiк. Бāн jiмāмiсiн г̇öр—г̇öрмāмiсiн jölā̈, да г̇еlдiм jевā̈ āч сусуз. Да о jöк̆ӳзӳ каршы г̇еlдiм, āларды кызкардашыны, да бāн сölедiм о jöк̆ӳзā̈, аннi кызкардашыны алды падiшахын ōлу. Jöк̆ӳз-да гiттi ораjы[1]).

1) Вар. O. Kolb. Lud. Ser. XVII, cz. 2, стр. 187; Lud. K. Kosłowsk. Warsz. 1869, стр. 309; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 253; ibid. IX, стр. 99 (малор.); Е. Роман., Бѣлор. сказ. I, вып. 3, стр. 265; Афанас., Рус. сказ. II, стр. 276, № 29; IV, стр. 141; Д. Садовн., Ск. Самар. кр. № 65; Сборн. матер. при Дашк. муз., в. I, стр. 162 (армянск.).

53.

Моканъ, достающій яблоко съ дерева.

Бір вакыт бір падішахын варды оніҝі ауџісы. Шінді гіттілӓр ауланмā дā-ічінӓ алынын алып алтысы. Алтысы-да дӧнēр јевӓ, шінді јӧбӱрлӓр кара кајып олајорлар. Падіша херері јымза саlверді алты ауџісы-ічін. Оннар-са ділді кара кајып, хеі дā-ічіндӓјді, да булдулар бір алтын āџі, ҝенара нышан јапардылар, онучун-да чок ојаландылар, да чыктылар ҝенара. Да ґелділӓр јевӓ, деділӓр падішā: «біз ділдік кара кајып, біз булдујдук бір алтын āџі, да она нышан јаптык. Падішā калдырды оніҝілерні, да ґітті, бакты, да падішā кырк сāтлык јерадан кырдырды дā. Јывдырды хејсіні, бір одуннук јапты, да јаптырды тахтыны орда, да бāрды теллал, народ топлансын. Топланды народ, да ґӧрдӱ āџі, да деді падішā оннара: «кім врèдніҝ, пінсін бу āџӓ, да копарсын бір алма, да ґетірсін бана, да кызымы она верецӓм». Да кырк араба јапа јывды āџін ҝӧҝӱнӓ, хер дӱшӓр-са, јолмесін. Ачан ордан дӱшӓрділӓр јапа-ічінӓ, ӱч ґӱндӓ бӱшурдулар ордан чыкмā. Бір моканџіҝ-та јішітті, ані падішахын бір алтын āџі вармыш, о да чеҝетті, да гідӓрді којуннарнан. Да ӯрады бір кӱвӓ, да о кӱдā јок-ту кімсеј, народ гітміш алтын āџіны сіретмā, салт булунмуш бір бāбу. Моканџік-та она конду. Бāбу-да сорду: «нереjі гідерсін?» Мокан-да деді бāбуја: «гідерім бір алма алацӓм, да ґетірецӓм падішаха, да алацӓм кызыны». Бāбу-да деді Моканџā: «напмā гідецӓн, брӓ ајол, не ітлӓр гітті, да аламады, сӓн-мі алацӓн?» Мокан-да деді: «бӓн алацӓм». Јатты бāбу-да. Сабā олду, мокан деді бāбуја: «бāбу, бӓн сана бāшлајџӓм бу којуннары». Бāбу-да деді: «кімсеј јок бурда, āлем децек: бāбу нердӓн алды бу којуннары?» Мокан деді: «бӓн кіхат јелімдӓн верірім». Верер мокан јеліндӓн кіхат бāбуја, да брāјор којуннары бāбуја. Бāбу-да ја-

пајор бір пїта, да ѐерѐр мокана. Мока̀нда алајор пїтајы, да којѐр гу̀гласына, алајор кырлїгасыны, кўркасыны̀-да сыртына, да гідēр. А̀ма јынсандан јаклаша̀мајор, да пінѐр одуннук-ўстўнӓ, да ўч ґўн дурајор орда. Ўчўнџў ґўнў падішā ґо̆рѐр мокани одуннук-ўстўндӓ, а̀ма ајырат једӓмēр на̀шшеј, ка̀ртал-мы, о̀са јынса̀нмы? да јоллады ќендi адамыны: «ґїдін, да ба̀кын, на̀шшеј-дір? Да ӥѐсајды ґетїрін, ка̀ртал-мы, ӥѐсајды». Онна̀р-да ґеттірді, падішах сорду: «ӥе ґездін?» Мока̀н-да деді: «пінеџӓм бу Фідана, да копараџӓм бір алтын алма, да алаџӓм ċенін кызыны». Мока̀н-да діз чо̆ктў, да падішахын ајāны дізіні јо̆птў, да со̀ра јеліні јо̆птў. Гу̀глајы асты бојнуна, бу̀ркајы-да алды сыртына, кырлїгајы-да сокту ƃеліна, тўкўрдў јеllерна, да «хі!» јетті, да пінді. Кїмісі деді: «дўштў», кімісї-да деді: «пінді». Мокан пінді, јетішті Чаршамба-карысына, да урду капусуна. Чаршамба-карысы деді: «ӥӓ арајо̀рсун бурда? Бурда џӓнџін ґезмӓс, јылан бāрым ċўрўнмӓс. Ƃенім бір ќо̆пӓм ва̀рдыр, ќенді демірдӓн; дішlері чеlіктӓн, коlверїсам, ċені пара парча једѐр». О̀-да деді: «анаџім ана! Ƃа̀н-да бір јынсан-кулу̀јум. Ба̀бу-да аралады капују, моканџїк-та ґірді ічері. Да ба̀ба дојурду ону, да сорду она: «ӥѐреjі ґідѐрсін?» Мока̀н-да деді: «алтын āџіна ґідѐрім, бір алма ґетірецӓм». Ба̀бу-да деді: «бір-да бана ґетїрӓсін». Моканџік-та сормуш: «тā јыра̀кмы?» Ба̀бу-да деміш: «ƃа̀н-да бїlмēрім, Џўма-ба̀бусуна сора̀рсын». Сабā олду, алды бу̀ркасыны сыртына, кырлїгасыны сокту ƃеліна, да тўкўрдў јеllерна, «хі!» јетті, јетішті Џўма-анаја, урду капуја. «Кїмсін ċа̀н? Бурда џӓнџін ґезмӓс, јылан біні ċўрмӓз, бір ќо̆пӓм вар, ќенді-демірдӓн, дішlері-чеlіктӓн, коlверїсам ону, ċені пара парча једӓр». Моканџік-та јалварды она: «аман анаџімана, ƃа̀н-да бір јынсан кулу̀јум». Ба̀бу аралады капују, моканџік-та ґірді ічері. Шїнді сорду она: «ӥѐреjі ґідѐрсін?» «Алтын āџіна ґідѐрім, бір алтын алма копараџӓм, да падішаха ґо̆тўрецӓм, да кызыны алаџӓм». Ба̀бу-да деді: «бір-да бана ґетір». Сорду ба̀бүја: «јыра̀к-мы тā?» Ба̀бу деді: «ƃа̀н-да бїlмēрім». Деді: «ґіт Пазар-анаја, о lāзым білсін, ӥеќ акыллы тута̀сын ќендіні, о ƃейдӓн-да Фена̀-дыр». О̀-да алды бу̀ркасыны сыртына,

кырlїгасыны сокту бeliнä, тÿкÿрдÿ jeliнä, чыкты Пазар анаjа, урду капуjа. Кїмсiн сäн? Бурда џäнџiн ґезмäс, jылан бāрым сÿрмäз. Бенiм бiр копāм вар, кендi-демiрдäн, дiшлерi чеliктäн. Коlверїсам ону, сенi пара парча jедäр». Аралады капуjу, гiрдi ічерi. Сорду бàбу она: «нерејi гiдерсiн?» О-да дедi: алтын āџiна гiдерiм, бiр алма копарацам, да падiшаха ґотÿрецäм, да кызыны алацäм». Бàбу-да дедi: «банада бiр ґетiрäсiн». О-да сорду бàбуjа: «узàк-мы тā?» «Јакын-дыр, шiнџiк jетiшецäн ораjы. Јетiштiнкерä, вар ÿч сàллаңгач, ґецä, ґÿндÿз салланаjор, àма чок коллаjàсын кендiнi, àма бакàсын, да ґÿн дÿсу сàллаңгачлара атàсын кендiнi, батыjа дÿшäрсаjдын, каjыпсын бiр тā». О-да алды бÿркасыны сыртына, сокту кырlїгасыны бeliнä, чекеттi гiтмā, да jетiштi ораjы. Да сàллаңгачлар салланырдылар. Мокан бàсеттi кендiнi ґÿн-дÿсундакы сàллаңгачлара, дÿштÿ батыдакы сàллаңгацä. О салланды, копарды зедесiннäн. Шїндi jок колаjы jiнмā, башлады копармā jапрак, колларна jапыштырмā, ак тарафындан ушту, дÿштÿ бiр пусїjала, бiр дäдунун jанына дÿштÿ. Дäду она сорду, онун āзындан џÿвап алàмады. О дäдунун-да вàрды ÿч аты, разакы jÿзÿмнäн бесlàрдi, iспiрт-ракыjнан сулàрды. Дäду ґеттiрдi дōру атыны, да дедi атына: «алàсын бу моканы, да ґездiрäсiн дÿннäjы, да не вар ґостерäсiн, да бїшеj бенмäсаjды, «jешек» деjäсiн, да атàсын jедi дā-ашыры, jедi да су ашыры». Шїндi моканџiк сокту кырlїгасыны бeliнä, пiндi бегiрä. Шiндi ґездiрдi о бегiр ону дÿннäда, да не вар гöстiрдi хепсiнi, бїшеj да она бендiрäмедi. Шїндi ґерi дöндÿ, топлады кендiнi, jешекledi моканџi атмā, моканџiк чектi кырlїгаjы урду, алмаџiна кырды, сÿрÿдерäк гöтÿрдÿ дäдуjа. Дäду-да бегiрä чекiштi: «jазык, àнi бäн сiзi бесlеjöрум разакы jÿзÿмнäн хем iспiрт ракыjнан. Дäду дедi кара ата: «ґездiрäсiн ону дÿннäда, не вар ґостерäсiн, да хер бенмäса, jешек-jедiн, атàсын докуз дā ашыры, докуз-да су ашыры, ондан тā òкадар jöтä олсун. Шїндi моканџiк сокту кырlїгасыны бeliнä, пiндi бегiрiн ÿстÿнä, да гiттi дÿннедä. Не вар гöстердi, да бїшеj бендiрäмедi, да дöндÿ ґерi, да топлады кендiнi, jешек-еттi атмā моканџї. Моканџїк-та чыкарды бeliндäн кырlї-

гаjы, ураjор, алмаџіна кыраjор, бегірін алмаџіны тырчме. Гетірер бегірі дадуjа, даду гена таказа-jедер бегіра: «jазык, ані бан сені беседім разакы jузумуннан хем іспірт ракыjлан». Шінді гетірер гок атыны, да дер она: «сан-сін jапаџек буну, гутурасін буну дунneда, не вар гостерасін, хер беймасаjды, атасын докуз да хем докуз су, ікі та окадар jырак атасын, та девлерін мемлекетlерна». Пінді моканџік, гітті. Бегір гостерді хейсіні, не вар дуннеда, бішеj бендірамеді, дондy гері, топлады кендіні, jешек jетті атма. Моканџік кендіна гелінџа, бегір бас-етті моканџі докуз да, докуз су ашыры, та девлерін мемлекеттіна атты, душтy сатта девлар jанында. Девлар педа олду, да деділар: «хаді іjелім ону, зерем кырк jыл олду, jынсан jеті jімедік». Бірі-да арадан чыкмыш, деміш: «напма, іjелім ону, біза бірар локма гелмеjџек». Оннар-да сеседі ону, гелділар jева, брадылар ону jевда, кітледілар капулары, да сымарладылар о мокана: «капуларын хейсіні ачсын, ама салт бір водаjы, сымарлады, ачмасын. Вардыр орда бір аслан, сені jімесін». Оннар-да гітті дуна, мокан-да jесаплады, ачан уч аj олду, оннар-да ораjы jетішті, о-да ачты водаjы, бакса, ічінда бір ат вар. Бегір деді моканџа: «пінамісін беним-устума?» Мокан-да деді: «пінарім». Дура біліірмісін беним устумда? Бегір деді мокана: «хаj, хаj, гідасін, беним вардыр фалан jерда калтам, да аласын, да алты jердан сыкасын. Ама ачан jозеңгіjа аjаны коjарсын, беним бір кішнемам олаџек, девлар педа олаџек, ама сыкы тутунасын, зерем беним бір учмам олаџек». Ачан коjду аjаны jозеңгіjа атын-да бір кішнемісі олду моканџік-та, дорулду. Да бак ардына, деді бегір. Ачан бакты, гелерлар девлар, jетіштірділар, да хотарда бегірін куjруну кестілар. О ат ону чыкарды Пазар анаjа. Пазар анаjа верді бір алма. Пазар-ана ону jіндірді Џума анаjа, верді она-да бір алма. Џума-ана jіндірді Чаршамба анаjа, верді она-да бір алма. О-да jіндірді jера. Ачан jіндірді кыз гідеџек стевоноз олма. Мокан-да готурду алмалары падіша. Падіша-да тесілім етті моканџа кызыны[1]).

1) Вар. Чубин., т. II, стр. 322, № 81; O. Kolb. Lnd. Ser. XXI, cz. 2, стр. 175.

54.

Кровосмѣшеніе, предсказанное Лушницами[1]).

Біṗ адамын олмуш біṗ ушā, біṗ чоџӱ̄. Ġеlēр Лӱ̀шнiцалар ушāн кысṁетiнi јазмā. Јазàркан, ушāн анасы iшiдēр, ṅе кысṁèṫ јазмышлар ушā. Башлēр āламā. Ġеlēр карынын коџäсы, ḋēр: «ṅе āлѐрсын?» Карỳ-да ḋēр: «ṅѐ'iчiн āлàмајым? Лӱ̀шнiцалар ушāн кысṁетiнi јаздылар: бӱ̄ḋӱ̀јнäн, анасынỳ кары-јерiнä алсын.» Шi̇̀нḋi ḋӱ̄шӱ̄ṅѐрлар, ṅiџäl јапсыннар-ḋејi. Адам ḋēр карыја: «јапалỳм біṗ корòпка, да којалым о корòпканын-iчiнä, да аталым суја (ḋенiзä), з̇ѐрем кыјàмајорус јölḋӱ̄рṁā». Аттылар суја корòпкајlӓн. Далга ḋӱ̄вä, ḋӱ̄вä чыкарēр корòпкајы башка паḋiшахлā. Гiḋēр ķешiшläр балык тутмā, булѐрлар о корòпкајы, алѐрлар, ачѐрлар, баксалар: iчiнḋà біṗ ушак вар. Ċевiṅēр ķешiшläр о ушā, ḋēрлар: «бу ушā манастырын адына бӱ̄ḋеlim». Ḃӱ̄ḋѐṗлар, којѐрлар јӱ̄ṗеṫмā кiјат, ȱбlä јiliṅ јӱ̄ṗеṅēр, ẋѐпсiнi курсуну бiṫṫiṗēр. Ачан ġеlēр вакыт, хàнi Лӱ̀шнiцалар јазмышлар, чеķēр ġѐнä ṁеṁlекеṫiнä гiṫсiн, башлēр ḋеṁā ķешiшläрä: «ȯäн бурда јашајàмајџäм, гiḋецäм, ṅејаны ġöзӱ̄м ġöрӱ̀са». Чеķеḋēр гiṫṁā, гiḋä, гiḋā чыкајор бобасынын ṁеṁlеķеṫiнä. Гiḋēр бобасынын кӱ̄ṅä, ḋēр: «ṅѐṗеја-да гiṫсäм, ẋеп јаланџi, тā I калајым бу кӱ̄ḋä». Калēр о кӱ̄ḋä, бilмäзṁiш, аṅi онун ķеṅḋi кӱ̄. Јанашēр орда бāџi, јапēр слòвiје: ķiм ġеlïрса бāлара, ӱ̄ч ķерä ċеċ јеḋеџеķ, ẋеṗ ċеċ ѐеṗṁäса, урацек куршӱ̀ннан. Гiḋēр бāлара, башлēр ȯеķlеṁā, ġеlēр бобасы бāлара, пiшēр фiдана јеṁiш топламā. Гiḋēр бāџi, ċеċ јеḋēр ӱ̄ч ķерä. Ċеċ ѐѐрṁēр, урēр, јölḋӱ̄рēр, з̇ѐрем слòвiјасы јölä-јḋi. Калēр анасы дул. Бiркач вакыттан сòра ајнашѐрлар бāџiја, јеѐlеṅсiн о дул-карыја. Нàсы, ṅiџä јеѐеṗѐрлар

---

1) Гагаузскія *Лушницы* или *Луфусницы* — три миѳическія дѣвы, пишущія каждому человѣку его будущую судьбу.

оннары. Јашаркан, бір ґӱн дӱшерлар лафа. Сорēр кары коџäсына, дēр: «сäн нејандан-сын?» Адам-да аннадēр, дēр: «бäн бїлмēрім кендімі, нēрдäн олдӯму. Окадаркі кешішлäр булмушлар бені су-ічіндä бір коропкајлäн, бӱтмӱшлäр бені. Окадар білēрім, бäн сӧледијнäн». Карынын аклына ґелēр о сäт, äні о онун јевлады олдӯну. Сӧлēр она, дēр: «сäн бенім ӧлӯмсун. Кӱчӱккан Лӯшніцалар јаздыјды, сенін кысметіні, бені кары јерінä аласын-деji. Біз-да сені суја аттык коропкајлäн, сенінйнäн ґӯнаха ґірмејім деji». Ачан аннēр анасы олдӯну, āрындан, утāнмасындан ґенä алēр башыны, гідēр ґӧзӱ ґӧрдӱ јерä. Гідēр ґенä кешішлäрä, сӧлēр кешішлäрä, нēтӱрлӱ ґӯнах јапмыш анасыннан. Кешішлäр-да дӱшӱрēрлар она кāнул, дēрлар: «аталым сені бір каранньк јерä, кітлēлім капују ӱстӱнä, да аталым анахтарлары деніза. Нēзаман булунӯрса анахтарлар, озаман ачарыс капују, да куртуласын. Хер істäрсајдын, бӧлä кāнул чекма, ґӯнахларын прост олур». Кајыл-олēр. Атēрлар капана, кітлēрлар капују, атēрлар, анахтарлары деніза. Бір-кач ґӱндäн сора, невутчулар балыклары јаракан, чыкајор балынын ічіндäн анахтарлар. Кешішлäрдäн-да бірісі булунмуш орда, ґӧрдӱјнäн анахтарлары, танымыш. Алēрлар, ачēрлар капују. Адам тā сāмыш, ґӯнахлары прост олмуш[1]).

55.

Чумичка.

(Варіантъ на тему «кровосмѣшеніе»).

Бір вакыт вāрмыш бір адам, да дӯл-муш, да вāрмыш онун бір кызы, да пек ґӧзäл-міш о кыз. Да бобасы деміш кызына: «хāді, кызым, ікіміс јеш олалым, да сте'оноз олалым». Кыз-да дēр бобасына: «бакалым, дӱшӱнēм, да јӧлä». Да гідēр кыз бір бāбуја, да аннадајор она, āні бобасы істäрміш онуннан јеш олмā.

---

1) Вар. O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 208; Ант. и Драг. стр. 130; Добр. Смол. сборн. I, стр. 269 № 34 и стр. 270 № 35.

Да ба̀бу де̇міш кыза: «істејасін ондан, јапсын сана бір ґӳмӳш фістан, да озаман олурум сте̇оноз». Ґеле̄р кыз јевӓ, да де̇р бобасына: «јаптыра̀сын бана бір ґӳмӳш фістан, да озаман олур, сте̇оноз олалым». Гіде̄р бобасы, јаптырајор бір ґӳмӳш фістан. Шінді кыз де̇міш бобасына: «јаптыр бір-да алтын фістан, да озаман олур». Гіде̄р бобасы касабаја, да јаптырајор бір алтын фістан, да ґетіре̄р, да де̇р: «ха̀ді сте̇оноз олалым». Кыз ґенӓ де̇р: «јаптыра̀сын бір-да а̄ч фістан». Да ґетіре̄р, да де̇р: «шінда̀нсо̀ра јалан бітті, сте̇оноз олаџек». Да кыз гіде̄р о ба̀буја: «хеі̇сіні булду, нӓпајым бӓн шінді?» Ба̀бу-да де̇р кыза: «ала̀сын бір дірі сазан-балы̄, да која̀сын бір текнӓ-ічінӓ су, да кој о балы̄ суічінӓ, да де̇ бобана: «ха̀ді јыканалым, а̀ма сӓн бір о̀дада јыкан, бӓн-да бір о̀дада, да сте̇оноз олалым». Да о јыканыркан, сӓн чыкыла о рубаларны, да чык башка капудан, да гіт не̇јаны ґӧзӳн ґӧрӳса, а̀ма бобана де̇: «бӓн не̇кадар јыканаџӓм ӳстӳмӓ, ґеlмејӓсін». Кыз-да ґеле̄р јевӓ, да о тӳрlӳ јапмыш, ніџӓl ба̀бу јӳретміш, да алмыш шејlерні, да гітміш. Бобасы-да балык чырпындыкчан текнӓ-ічіндӓ, саныpмыш кызы јыканајор. Авшам олмуш, ачан бакмыш, текнедӓ балык, да о̀-да де̇міш: «ґӳна̀хмыш, кызым балык олмуш». Кыз-да гіде̄р бір падішаха, да о падішахын ва̀рмыш бір о̄лу, да сормуш кыза: «не̇реji гіде̄рсін?» Кыз-да де̇міш: «слу̀га јанашма̄». Да де̇міш падішахын о̄лу: «јанаш бізім казлары ґӳтма̄». Да јанашмыш, да гіміш а̄ч фістаны, да гітміш казлары ґӳтма̄. Бір-да кӳдӓ бір бојар о̄луну јеверіміш, да падішахын о̄луну̀-да дӳнӓ ча̄рмыш. Коше̄р падішахын о̄лу брічкасыны, да гіде̄р дӳнӓ о јолдан, не̇рдӓ о кыз казлары ґӳда̀рміш. Кыз-да јӳреӥміш, а̀ні падішахын о̄лу дӳнӓ гідеџек, чыкмыш јолун-бојуна да отурмуш. Падішахын о̄лу-да ґечӓрміш, бакса, казлар бірӓрбірӓр олмушлар, казчы-да јол бојунда отурајор, іне̄р брічкадан, јанашмыш, бір камчы урмуш она, да гітміш дӳнӓ. Кыз-да капајор казлары, да о̀-да гіде̄р о дӳнӓ, да гіје̄р ґӳмӳш фістанны. Башлајо̀рлар ојнама̄, бакса, падішахын о̄лу, вар бір кыз пек ґӧзӓl, да алајор ону ојнама̄. Ојнамыш ону̀ннан, да сормуш она: «не̇реlijсін сӓн?» Кыз-да де̇міш: «Камчы кӳда̀н-ім». Ґеlміш паді-

шахын ōлу јевä, да деміш бобасына: «бір кыз вар Камчы-кӱндäн, алàсын ону бана». Падішā кіхат верēр дӱбӱдӱз дӱннејä: јöлä кӱ јок бірердä, ады олсун Камчы. Ōлӳ-да дēр: «ону булӳрсан, јевleнејџäм, булмàсан јевlèнмејџäм». Јöлä дӱшӱнӱркан, чāрмышлар башка кӱвä дӱнä. Гèнä чекетміш падішахын ōлу гітмā. О казчы ґèнä чыкмыш јол бојуна, бакса падішахын ōлу, казлар ґèнä дāныкта, јінēр јерä брічкадан, да урајор она бір шамар, да гітміш. Ò-да капајор казлары, да гітміш дӱнä, да гīміш алтын фістаны, да чыкмыш ојнамā. Бакса падішахын ōлу, вар бір ґöзäl кыз о Камчы-кӱндäн тā ґöзäl. Гітміш кызын јанына, да дојàмазмыш лаф-етмā, да верміш она ӱзӱнӱ, да севдä дӱшӱрēр она. Дӱн бітtіктäн сòра, гідēр јевä, àма сормуш кыза: «аңгы кӱдàнсін?» Кыз-да деміш: «Шамар кӱндàн-ім». Да дēр бобасына: «Шамар-кӱндä бір кыз вар, ону алàсын бана». О казчы-да чыкарајор фістаны, да гідēр казларын-јанына. Шінді падішā верēр кіхат хер јерlерä, јöлä кӱ јок бірердä. Шінді падішахын ōлу дēр, о кызы булàмаса, јевlèнмејџäм. Булàмамышлар. Ò-да кахырындан дēр слӳгаларна: «јапàсыныз хејсініз бірäр піта, да бäн гідеџäм кендім арамā о кызы». Јапмышлар слӳгалар бірäр піта. О казчы-да дēр слӳгалара: «вèрін банà-да бīраз ун, да бäн-да јапајым бір піта». Оннàр-да кӳмушлар ону, да вèрмемішläр. Ò-да гідēр, да алајор бīраз кепек, да јапајор кепектäн бір піта, да којēр о ӱзӳ-да пітанын ічінä. Гöтӱрèрлар херкес пітасыны, казчы-да ґöтӱрмӱш пітасыны, да чыкмышлар, гітмішlär кӳфнеја. Падішахын ōлу кырмыш о піталары, бакса, о кепектäн пітанын-ічіндä онун ӱзӱ, àні верміш о кыза. Чāрајор слӳгалары, сорајор: «кім јапты бу кепектäн пітајы. Демішlär: «казчын јапты». Ò-да деміш: «чàрын ону бурајы». Чāрмышлар. Ò-да ґеlміш. Да сормуш она: «нèрдäн алдын сäн бу ӱзӱ?» Ò-да деміш: «сäн вердін бана Шамар-кӱндä». Падішахын ōлу дēр она: «àні о рӳбаларын сенін?» Ò-да деміш: «бурда». Алајор да гīнēр, хакынà-да о. Јевlенēр падішахын ōлу о казчыја, да јапајор бір бӱк бал. Да бені -да чāрды, да јідім, јічтім орда, ґеlеџäм заман. Вердіlär бана бір сыџäк плачынта да туттӳјдум бір. Кенарындан а'ул-бојунда

ґеlїркан, чыкты Аңгil Пени[1]) да јапты: «ба!» Коркутту бені, бан-да јанаштым кафасына бір плачынта, урдум, да хашланды кафасы, да бонда пiешкаттыр[2]).

56.

Кровосмѣшеніе.

Вармыш бір попаз, да о попазын вармыш бір карысы, да сачлары алтынмыш. Шінді Аллах верер провутасаја бір кызјевлады. Онун-да сачлары алтынмыш. Ачан кыз олмуш јірмі јашында, попазын карысы јецеl једіп, јölмÿш. Шінді попаз јерlер бегірі, пінер бегіра, да гідер дÿннеиін дöрт кöшесінa. Jölа јынсан буламајор, ніцаl онун карысы-јмыш. Ґеlер јева, да попаз дер кызына: «бан некадар ґездім бу дÿннеда, анана бензар буламадым, сан кызым не пек бензерсін анана, бан сенінна істерім сте'оноз олма». Кыз-да деміш бобасына: «олмаз, зерем аlем ґÿllар біза». Шінді попаз ґідер, да алајор ікі хасыр, да јолламыш кызыны, чырпсын. Башка карылар без чырпармыш, попазын кызы-да хасыр чырпармыш. Аÿшам олмуш, попазын кызы ґеlміш јева. Гелдіјнан јева, попаз сормуш кызына: «насы кызым?» Кыз-да деміш: «насы олацек? Аlемін карылары без чырпајор, бан-са хасыр». Кыз деміш: «пек ґÿлдÿлар». Јертесі ґÿнÿ попаз ґена јоллајор кызыны хасыр чырпма. Аÿшам олајор, кыз ґеlер јева, попаз ґена сорајор кыза: «насы кызым?» Кыз-да деміш: «ані дÿн ґÿлдÿ карылар, бÿн хіч ґÿlмеділар».

1) Имя однаго крестьянина села Бешалма.

2) Вар. Walach. Märchen von Schott. 1845, стр. 96; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 331 (латыш.); Nar. pripov. Matija Kračmanov Valjavec. U Zagrebu, 1890, стр. 44; Српс. нар. припов. В. Карац., 1870, стр. 113; Bibl. Wisły, X, стр. 18; Zb. Wiad. do Antr., II, стр. 149; O. Kolb. Lud., Ser. XXI, cz. 2, стр. 172; Kozłowsk. Lud., Warsz. 1869, стр. 362; O. Kolb. Lud., Ser. VIII, cz. 4, стр. 54; Чубин., II, стр. 78, № 18; Glinsk., Bajarz polsk., III, стр. 131 (бѣлор.); Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 45 (бѣлор.); Е. Роман., бѣлор. ск., I, стр. 304; Афан., рус. ск., II, стр. 285; VI, стр. 143.

Со̀ра попаз ḍеміш кыза: «је бізӓ-да јік ѓӯнӯ ѓӯleцекläр, біṙ тā-да хіч ѓӯlмäзläр». Шіндi кыз ḍēр бобасына: «дура̀сын са̀н бурада, ба̀н гідецäм да јыканацäм, ама нѐзаман ба̀н сана сес-једäр-сам, озаман ѓеlа̀сін». Кыз гідēр башка о̀даја, којēр ṫекнäја су, су-ічінä-да атајор біṙ каз. Кыз чыкып-та качајор, да біṙ падішахын ōлуна јевlенēр. Попа̀з-да ӯч ѓӯндäн со̀ра гідēр о одаја, бакса, біṙ каз јыканајор ṫекнеḍä. Пінēр попаз бēгірä, чо̀к-му гітміш, а̀з-мы, ӯч јыл біṙ ѓӯз гітміш, јетішміш о падішаха, а̀ні кызы јевlенміш. Попаз ѓордӯјнäн кызыны, танымыш. Кыз-да попазы танымыш, а̀ма о вакыдын ѓӯнӯндä карыла̀р-да сіlӓфlӓн ѓезäрміш, да о попазын кызынын ва̀рмыш біṙ ушā. Шінді, ачан аӯшам олајор, јатајо̀рлар ујумā, попаз алајор кызынын бучāны, да ḱесеjо̀р ушā. Сабā олајор падішā, бакса карысынын бучакларна, бучаклар канны. Шінді падішā сорајор попаза: «нѐ закон ḍӯшēр?» Попа̀з-да ḍеміш: «нѐ закон, чыкар ѓӧзlерні карынын, хем ве̇р ушā куцāна, да кош ікі ḍеlі дана біṙ арабаја, да коlвеṙ, гітсіннäр»[1]). Чыкарајор падішā карысынын ѓӧзlерні, да пінḍірēр арабаја ḱесік ушā, да ве̇рēр карынын куцāна, да кошēр ікі ḍеlі дана, да коlве̇рēр, гітсіннäр, О данала̀р-да ѓӧтӯрēр карыјы біṙ суја, о кары-да аннамыш, а̀ні су-ічіндä, јыкамыш ѓӧзlерні, да карынын ѓӧзlеṙі ачылмыш. Ушā-да јыкамыш, ушак-та алышмыш. Да кары ѓенä ѓеlміш падішаха, да со̀lеміш, падішā ѓенä алмыш карысыны, а̀ма попазы јӧlдӯрмӯшläр[2]).

57.

Неисполнимыя задачи.

Ікі адам гітміштäр алыш-ве̇ріш јапмā. Јолда гіда̀ркан, гітмішläр біṙ ба̀бу̇ја, да о ба̀буда ѓецеlеміштäр. Саба̀хlејін пішірṫ-

---

1) У Бурятъ въ прежнее время мужъ, отправляя жену обратно къ родителямъ въ случаѣ развода, обыкновенно сажалъ ее на необъѣзженнаго жеребца. Этногр. обозр., 1894 г., № 2, стр. 141.

1) Вар. Bibljot. Wisły, IX, стр. 229; Е. Роман., бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 66.

мішлӓр бȁбуја дӧрт јыммырта, імішлӓр, да бȁбуја јӧдӓмедӓн јыммыртылары гітмішлӓр. Јыммырталарын пāсы секіз копеjкаjмыш. О адамлȁрда башламышлар алыш-верішӓ секіз копеjкадан о бȁбунун кесметінӓ, ȁні јыкрам-етміш оннары. Јірмі јыл олунџāсына, оннар казанмышлар секіз копеjкадан секіз-ӳз карбȍна. Да ґелмішлӓр о бȁбуја јыммырталарын парасыны јӧдемӓ. Бȁбу јӳреймiш, нȁсы іш олдӯну, ālашмыш о ікі адам-ічін сутлара дāва јетмӓ, да істеміш оннардан зарар-еттī парасыны. «Хер бȁн сізӓ пішірмејȁјдім о дӧрт јыммыртаjы, о јыммырталардан, чыкаџеjды дӧрт пiліч». Хер бір пiліч јыммыртлајџеjды јірмішӓр јыммырта. О јыммырталарын пiлiчлерï-да јыммыртлајџеjдылар јірмішӓр јыммырта, тā ілері дōру. Вȁрды бір шірет адам, ады Насрадін-ді. Јолламышлар ону чырсыннар, ґӧрсӳн бу ішлерін дāвасыны. Насрадін ґетіртміш бір бӳк чӳвей, којмуш онун-ічінӓ бōдај, да башламыш пішірмӓ. Чок вакыт кајнатмыш о бōдајы, сȍра јолламыш о адамлары, јексіннӓр о бōдајы. Сормушлар она: «ȁџāба бітӓр-мі бу пішміш бōдај?» Ȍ-да деміш оннара: «сȁнкі олмӯш-му бōлӓ іш, пішміш јыммыртадан чыксын пiліч? Алын, деді бојарлара, паранызы, ȁма бȁбуја бішејџік вермејін»[1]).

58.

Судъ о томъ, кто родилъ жеребенка: кобыла, телега, дуга или кнутъ.

Топланмышлар дӧрт мужык, олмушлар кафадар, ґідеџеклӓр панајыра. Бірінін вȁрмыш бір кысырā, бірінін вȁрмыш бір таlїгасы, бірінін-да вȁрмыш бір хамуду, бірінін-да вȁрмыш бір јірі āџі. Топланмышлар, кошмушлар бір таlїга дӧрт кіші, гідȅрлар. Бір ґӳн гітмішлӓр, авшам олмуш. Калмышлар кырда, јатмышлар ујумā. О ґеџӓ кулунӗр о кысырак. Бірі дȁрміш: «кȳlі

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., VIII, стр. 317; Wisła, IX, 1895, в. 2, стр. 399; Добр. Смол. сборн. I, стр. 245, № 31; Д. Садов., ск. Самар. кр., № 63.

кысыра̄н», бірі да̊рміш: «ку̊lі таlіганын», бірі да да̊рміш: «јок, ку̊lі јірі а̄ці̇н». Кысыра̄н са̄бі деміш: «ха̊дін, гіделім кадыја, не да̊р-са, о олацек». Гітмішlӓр буннар. Кады деміш: «кој са̄н орајы кысыра̄, кој са̄н-да таlігајы, кој са̄н-да орајы хамуду, кој са̄н-да јірі а̄ці, да коlверејім ку̊lіјі, да ку̊lі нерејі гіда̊р-са, онун олацек». Ку̊lіјі коlвердіјнан, гітміш до̄ру кысыра̄. Алмыш адам ку̊lіјі, да гітміш. Јööу̊рlӓр калмыш јеттікlеріннӓн[1]).

59.

Курица, несущая золотыя яйца.

Бір вакыт ва̊рмыш бір адам, о адам, пек фука̄ра̊-јмыш. Шінді адам де̄р карысына: «кары, јап бана бір чöрек, да бӓн гідецӓм кысметімі арама̄». Карысы јапајор бір чöрек, да адам чекеде̄р гітма̄. Урајор бір ӯлу да̄јын-ічінӓ. Каршы ґеlе̄р бір адам, да о адам сорајор: «нерејі гіде̊рсін?» Бу ада̊м-да де̄р: «гіде̊рім кысметімі арама̄». «Орда̊-да вар бір пытіка, да гіда̊сін о пытікадан, да булацӓн сенін кысметіні, а̊ма сенін кысметіні пек кінні. Да тута̊сын ону, да дӯва̊сін, а̊ма не вері-са сана, ала̊сын, да ґеlа̊сін». О гітті, јетішті да̄ја, башлады дӯма̄ кысметіні. О̊-да башлады јалварма̄: «дур дӯма̄». Чыкарды, да верді она бір кара та'ук. О та'ук хер ґӯн бірӓр јыммырта јапа̊рды, а̊ма јыммырталар алтын-ды. О јыммырталары сата̊рды бір чыфыда ӯч-ӯз гро̊ша. Да о адам пек зенгінніеді, да башлады јеста̊план ґезма̄. О чыфу̊тта даданды онун карысына. Шінді адам афтадан афтаја ґеlе̄р јевӓ. Шінді чыфыт каlеја којер карыјы, кессін та'ӯ. Кары-да де̄р чыфыда: «на̊сы кесе̄м, о̊кадар пара ґеттіре̄р бізӓ?» Да̊рсін коцана: «та'ук јölдӯ». Шінді кары кесе̄р та'ӯ. А̊ма чыфыт де̄р карыја: «кімсеј о̊лмасын та'ӯн-јанында». Кары којер пішірма̄ та'ӯ, та'ук пішер. Ґеlе̄р карынын чоцу̊клары јевӓ. Бірі

---

1) Вар. Wisła, IX, в. 2, стр. 399; Е. Роман., бѣлор. сборн., 1891 г. стр. 23, № 20.

ijер та'ӯн кафасыны, бірі̇-да јӯрēні, бірісі̇-да џерlерні. Шіінді чыфыт ґеlēр јевȁ, бакса, та'ӯн кафасы јок, х̇ем јӯрȁ, х̇ем џēрlері. Да кары чоџӯклары куваjор. Шіінді о карынын ґеlēр коџȁсы, кары д̇ēр коџȁсына: «та'ук јölд̇ӯ, ушаклар-да ӯчӯ-да јölд̇ӯ. А̀ма кары јевін-ȁрдында јапмыш ӯч мезар. Шіінді о чоџӯклар чекед̇ēр гітмȁ, јетішēрлар бір дȁ-ічінȁ да д̇ēрлар бірі бірінȁ: «біз топлу х̇ер гід̇ȁрсак, бізі јölд̇ӯрӯlар». Ајырылаjор оннар. Бірі гідēр ґӯн-дусуна, бірі̇-да ґӯн батысына, бірі̇-да ӯlен тарафына. О ґӯн дусуна гідȁн, ȁні jіміш та'ӯн кафасыны, јетішміш бір падішахын тахтына. О падішȁ-са гірміш бір јапы-ічінȁ, да кајбеlміш, да шіінді кіјат вȁрмыш: «кім ґірі̇-са о јапынын-ічінȁ, о падішȁ олаџек». Да о чоџӯк гірēр јапанын-ічінȁ, да олаjор падішȁ. О, ȁні јӯрȁ jіміш, ȍ-да пек јӯрекlі-jміш. О, ȁні џēрі jіміш, онӯн -да башы̇-алтында х̇ер сабȁ ӯчȁр-ӯз алтын булурмуш. Шіінді ȍ-да чыкаjор бір касабаја. О касабадȁ-да вȁрмыш бір кыз пек кіхат ојнȁрмыш, да чок пара тарȁрмыш. Шіінді д̇еміш: «ја бȁн гідејім о кызлан ојнамȁ кіхат. Тутунаjȍрлар ојнамȁ. Кыз тарамыш чоџӯ, да біртӯрlӯ кыз чоџӯн парасыны тӯкед̇ȁмезміш. Шіінді кыз сораjор чоџȁ: «нēрд̇ȁн сȁн бу паралары алаjȍрсун?» Чоџӯк-та сölēр о кыза, д̇ēр: «беним вар ічімд̇ȁ бір та'ук џēрі, да бȁн јаттыјнан, х̇ер сабȁ ӯчȁр-ӯз алтын булаjȍрум башымын алтында. Шіінді кыз, нȁпсын, да кустурсун чоџӯ? Шіінді кыз верēр чоџȁ отрȁва, да чоџӯк кусаjор џēрі. Кыз-да алаjор џēрі, да јудаjор. Бірта кыз х̇ер сабȁ башы алтында булурмуш ӯчȁр-ӯз алтын. Шіінді чоџӯк гідēр бір дȁ-ічінȁ бір бȁлара. О бȁларда булаjор бір чотук кара јӯзӯм, да копараjор бір салкым, да атаjор ȁзына ікі тенȁ кара јӯзӯм, да о чоџӯн башында олаjор ікі бујнуз. Сȍра ґідēр тȁ јöтȁ, булаjор бір чотук біјаз јӯзӯм, копараjор ікі тенȁ, атаjор ȁзына, да бујнузлар д̇ӯшēр јерȁ. Шіінді чоџӯк алаjор ікі салкым јӯзӯм, бірі кара, бірі біјаз, да гідēр о кӯвȁ јӯзӯм сатмȁ, нēрд̇ȁ о кыз дурумуш. Шіінді кыз јоллаjор слугајы, алсын јӯзӯм. Гідēр слуга сатын алмȁ. Чоџӯк сатаjор слугаја, да д̇ēр: «бу јӯзӯмӯ імејȁсін, верȁсін кыза». Слуга алаjор кара јӯзӯмӯ, ґöтӯрēр кыза. Кыз ijēр, да кызда олаjор ікі

бујнуз. Шӥнді бујнузлар ӧу̃мӱш, башламыш ічері сы̃мамā. Ґеlēр дòфторлар савашајòрлар ќеćмā бујнузлары. Бујнузлар тā пеќ ӧу̃ва̀рмішlӓр ќӥмćеј јылачлајàмамыш. Шӥнді ґеlēр чоџу̃к, да д̇ēр: «ӧӓн јылачлàрым». Ґірēр ічері, да урадајор х̇еіісіні дышары, да чоџу̃к д̇ēр кыза: «ве̇рејім сана јылач, да кусàсын, да озаман јылачлајџӓм ćені». Ве̇рēр чоџу̃к кыза јылач. Кыз кусајор џēрі, чоџу̃к-та алајор џēрі, да атајор āзына, да јудајор. Шӥнді чоџу̃к ве̇рēр кыза ікі ṫенӓ бідаз ју̃зу̃м. Кыз јід̇ӥјнӓн, бујнузлар д̇у̃шму̃ш јерӓ. Да о чоџу̃к алајор о кызы, стеʻоноз олајòрлар. Шӥнді чоџу̃к д̇ēр кыза: «х̇àді гіделім фалан падішā». Буннар гід̇ēр падішаха, да о таʻӯн ју̃рēні ıјӓн, ò-да гід̇ēр орајы, да оннар у̃чу̃-да булушајòрлар. Шӥнді о падішā олан, чы̃рајор кардашларны, сõlесіннӓр бірӓр масал [1]). Сõlӓркана буннар масал, чыке̇рлар кардаш, да чеке̇д̇ēрлар конушмā, āлашмā, бāрышмā [2]).

60.

Сватовство при помощи обжоры, опивалы и другихъ.

Бір вакыт ва̀рмыш бір бàбунун õлу. Д̇ēр анасына: «јап бана бір пӥта, да ӧӓн гідеџӓм кысметіні арамā, сàџкі ќеідінӓ кары арајџек». Анасы јапајор пӥтајы, о којēр торбасына, да чеке̇д̇ēр гітмӓ. Чòк-му гітміш, àз-мы гітміш, булајор бір адам ікі му̃нтӓ мамаlіга іјӥрміш, да х̇еі д̇ӓрміш: «дòјмајџӓм». О чоџу̃н адьı-јмыш Јуван. Јува̀н-да д̇ēр она: «олмàмысын бана бір кафадар х̇ем д̇у̃нџу̃?» Ò-да д̇ēр: «олу̃рум». Чеке̇д̇ēрлар буннар ікісі гітмӓ, булајòрлар бір адам, доксан-докуз ќу̃рќ ґіміш, да х̇ем да доксан-

1) Т. е. свою біографію въ формѣ сказки.

2) Вар. Срис. нар. припов. В. Караџiħ, 1870, стр. 108; Трейландъ, Латыш. ск., стр. 196, № 115; O. Kolb. Lud. Ser. XIV, cz. 6, стр. 236; Bibl. Wisły, III, sz. I, стр. 103; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 89 (малор.); Чубин. II, стр. 424, № 127; Добр., Смол. сборн. I, стр. 511, № 18; Афан., Рус. сказ. V, стр. 175 и 233; VIII, стр. 223 и 214; Д. Садов., ск. и пред. Самар. кр. № 22.

докуз стынцін одун долајанда јанармыш, да ґеңä бāрымыш: «дондум». Јуван дēр о адама: «олмамысын бана бір дӯнцӯ?» О̀-да дēр: «олӯрум». Чекедēрлар, ӯчӯ гітмā. Гідäркан, булајорлар бір адам быјыкларыннан тыјнак тутмуш денізі, да су акармыш āзына, да бāрымыш: «сусадым». Јуван дēр она: «олмамысын бана бір дӯнцӯ?» О̀-да дēр: «олӯрум». Буннар шінді дōрт кіші олајор. Чекедēрлар дōрдӯ гітмā. Гідäркан, булајорлар бір адам бајырлары сікäрміш. Јуван ґеңä дēр она: «олмамысын бір дӯнцӯ бана, бä бајыр сікäн?» О-да дēр: «олӯрум». Чекедēрлар буннар беші гітмā, јетішēрлар бір бабуја. О бабунун вармыш бір гӧзäl кызы. Да Јуван істēр бабунун кызыны алмā кары јеріңä деjі. Бабу-да дēр Јувана: «беңдä вар бір сōба, јанајор кырк ґӯн. Гірісан о сōбанын ічіңä дӯнцӯlеріңнäн, да бір хōру ојнарсан орада, озаман верім кызымы. Ама хер гірмä-сан кеllеңі алырым». Јуван чыкајор дышары, кахырланарак, да дēр дӯнцӯlеріңä: «бабу деді: шутакым, бутакым». О, аңі доксан-докуз кӯрк гіміш, дēр Јувана: «коркма, колај-дыр, іш». Ачан гідēр, да јӯфlēр сōбаічіңä, бір карыш крā дӯшејор. Сабаhlеň бабу дēр кызына: «гіт, кызым, да бак». Ачан кызы гідēр, бакса, хеjсі хōру ојнајорлар сōба-ічіңдä. Шінді Јуван ґеңä гідēр бабуја, да дēр: «бабо, вер кызыны». Бабу-да дēр Јувана: «веріpім, ама вар беңдä докуз ӯз јекмек, јекмекläр бірäр деміplі ундан. Іјірсан о јекмекlері бу геңä дӯнцӯlеріңнäн, озаман веріpім кызымы». Јуван чыкајор дышары, сōlēр. Аңі ікі мунтä мамаlіга āзында вармыш, о дēр: «коркма, іш колај». Пајсынајор јімā о јекмекlері, да іјēр хеjсіні. Јуван сабāсы гідēр ґеңä бабуја, да дēр: «бабо, вер кызыны». Бабу дēр: «веріpім, ама вар беңдä докуз ӯз фычы шарап. Ічäрсаныс оннары бу ґецä, веріpім кызымы». Јуван чыкајор дышары, да сōlēр. Аңі быјыкларыннан деңіздä тыјнак тутмуш, о-да дēр: «колај дыр іш». Пајсынајор ічмā фычылары вранасындан, да чамурларны да ічејор. Јуван ґеңä гідēр бабуја, да дēр: «бабо, вер кызыны». Бабу-да дēр Јувана: «веріpім ајол, ама вар беңдä кырк кары јірмішäр ушаклары олду, сікäрсан дӯнцӯlеріңнäн о карылары бешäр керет, озаман веріpім кызымы». Јуван сōlēр.

О, а̀ні бајыр сіке̇нӓ, пајсынајор сікмӓ, да оннар ке̇ре̇т сікејор. Озаман ба̀бу Јувана кызыны ве̇ре̄р[1]).

61.

Хитрый Кузьма.

Ва̀рмыш біѐ вакытта біѐ Ко̀зма, да пек шірѐтміш. Ко̀зманын-да ва̀рмыш салт ікі јӧкӯзӯ, хем ікі чувал уну. Шіндi Ко̀зма де̄р карысына: «бу бо̄дајы јісӓк, јетмӓс бізӓ бӯтӯн кышын. Та̄ іслä ке̇селім бу јӧкӯзӯ, о бо̄дајда̀н-да јапалым јекмек, да јапалым біѐ пома̀на, да чы̄ралым бӯтӯн кӯ. Да со̀ра оннар хепсі чы̄рсыннар, чыка̀рыс кыштан». Ко̀зма ке̇се̄р јӧкӯзӯн біріні, карысы-да јапајор јекмек, да јапајо̀рлар пома̀на, чы̄рајо̀рлар ікі ӯз кіші пома̀наја. Ге̇lе̄р јынсаннар, іјѐрлар. Јідіктӓн-со̀ра гідѐрлар јевlернӓ. Шіндi Ко̀зма де̄р карысына біркач гӯндӓн со̀ра: «пін кӯlлӯк ӯстӯнӓ, да бак: «чы̄рмајо̀рлар-мы-пома̀наја?» Карысы гіде̄р, бакајор, кімсеј чы̀рмајор пома̀наја. Калајо̀рлар а̄ч. Шіндi Ко̀зма алајор јӧкӯзӯ, да чеке̇де̄р панајыра гітмӓ. Гіда̀ркан, каршы-ге̇lе̄р Ко̀змајы біѐ адам, о адамда̀-да ва̀рмыш біѐ кечі. Да Ко̀зма де̄р адама: дішма̀місін кечіјі бу јӧкӯзlӓн?» Де̄р: «дішірім». Діше̄р Ко̀зма јӧкӯзӯ, алајор кечіјі, да чеке̇де̄р гітмӓ. Кечі башчадан башчаја атла̀рмыш, Ко̀зма калајор су-ічіндӓ кечінін а̄рдына качакача. Гіда̀ркан, каршы ге̇lе̄р біѐ адам, ва̀рмыш колту алтында біѐ каз. Да де̄р: «дішма̀місін бу казы, бӓ кафадар?» Деміш: «дішірім». Шіндi ве̇ре̄р Ко̀зма кечіјі, да алајор о казы, да јолда гіда̀ркан, о каз јеlleрні са̄дӓ кан јапмыш, да кенді кендінӓ де̄р: «олса, бішеј, да дішејім бу казы». Біѐ-да адам гіда̀рміш јолда, ва̀рмыш онун колтӯнда біѐ јӧlӯ ка̀ртал. Ко̀зма де̄р о адама: «діш-

---

1) Вар. Срп. нар. прип., В. Карац., 1870, стр. 271; Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 110 (малор.); Е. Роман., Бѣлор. сказ. I, вып. 3, стр. 120; Афан., рус. сказ., VI, стр. 137; VII, стр. 24; Сборн. мат. по этногр. при Дашк. муз., вып. I, стр. 154,

м̀амісін бу к̀арталы бу к̀азлан?» Адам д̇ēр: «д̇ішірім». Кòзма веṗēр казы, да алајор к̀арталы. Да Кòзма гідēр панаіыра, да булушајор бір достỳннан. Да гідēр онỳннан кы̀рчмаја. Кы̀рчмада ічар̀мішлäр, Кòзма-да к̀арталы х̇еп колтӯнда ташы̀рмыш. Достуда д̇ēр она: «н̇е вакыттан б̇ері г̇ӧрӯшмедік. Г̇етір, д̇ēр, кырчмар, біṗ òка ракы». Шін̀ді 'ічēргар буннар о ракыјы, да досту д̇ēр Кòзмаја: «гіт с̀äн б̇енім јевімä, б̇äн-да сòра гідеџäм». Кòзма гідēр дòстунун јевінä, да гідēр п̇ен̀череја, бакса, о адамын јевіндä вар біṗ јабанџі адам. Шін̀ді Кòзма сіредēр о адамы: «о адам г̇етірēр дòстунун карыја біṗ чòтра шарап х̇ем біṗ кызарылмыш потмар; кары-да јапајор біṗ пі̀та, да отурајòрлар тамам јімä. Кòзма-да ӱсӱрēр. О адам, ачан ішідēр ӱсӱрӱ, гірēр пат-алтына. Кары̀-да фырына којēр потмары, пі̀тајы-да јӱклӱк-ӱстӱнä, шарабы-да башы алтына. Да сòра Кòзма гіṗејор ічері, кары хаста јеṫміш к̇ендіні. Біṗ н̇едäн сòра г̇елејор Кòзманын кафадары јевä, да адам д̇ēр карысына: «кој біраз јімä». Кары̀-са хаста јеṫміш к̇ендіні, да д̇ēр коџäсына: «тä с̀ерг̇ендä вар суван». Фырындà-са вар біṗ потмар, веṗм̀äзміш. Буннар отурајòрлар јімä. Шін̀ді о адам сорајор Кòзмаја: «н̇е вар с̀енін колтӯнун алтында?» Кòзма-да д̇ēр: «білгіч». Шін̀ді адам д̇ēр: «н̀äсы білгіч?» Кòзма сыкајор к̀арталы, к̀артал јапајор: «гык». Шін̀ді о адам сорајор: «н̇е д̇ēр к̀артал?». Кòзма да д̇ēр: «сòбада вар біṗ кызарылмыш потмар». Адам гіṫс̀ä, бакса, хакынà да вар. Кòзма г̇ен̀ä сыкајор к̀арталы. О адам г̇ен̀ä сорајор: «н̇е д̇ēр?» Кòзма-да д̇ēр: «јӱклӱктä вар біṗ пі̀та». Бакса адам: «вар». Кòзма г̇ен̀ä сыкајор к̀артылы, к̀артал јапајор: «гык». Адам г̇ен̀ä сорајор Кòзмаја: «н̇е д̇ēр к̀артал?» Кòзма д̇ēр: «карынын башы алтында вар біṗ чòтра шарап». Шін̀ді буннар іјēрлар јеќмек, дојунајòрлар, да јідікт̀äн сòра, калдырајòрлар софрајы. Шін̀ді Кòзма сыкајòр к̀арталы, к̀артал јапајор: «гык». О адам сорајор: «н̇е д̇ēр к̀артал?» Кòзма-да д̇ēр: «с̀енін јевіндä вар феналык». О ад̀ам-са, àн̇і г̇езäṗміш о кары̀јлан јеṫіштіṗäмеміш, чыксын дышары, да гіṗміш пат алтына. Шін̀ді јев̇ с̀äбі-да д̇ēр Кòзмаја: «н̀äсы јапајым. да урадајым бу феналы̄ бурдан?» Кòзма-да д̇ēр: «б̇äн урады̀рым, в̇еṗісан бана біṗ чіфт

jокӳз ḣем біṙ араба долу бо̄дàjlан». «Ḃерім», ḋеміш, «са̄ḋӓ урат». «Jысыт, ḋеміш Ко̆зма, біṙ ч̇ӳвеṅ су». Jысыḋēр адам бір ч̇ӳвеṅ су, алаjор Кòзма ч̇ӳвеṅі, да піṅēр пат-ӳс̇тӳṅӓ, адамà-да ḋēр: «дур капуда, ḣеṙ хызланыр-са чыкма̄, ур кафасына». Башлаjор Кòзма сыц̧ӓк суjу ḋöкма̄, тафталарын арасындан акàрмыш. Ш'інді jактыjнан сыртыны, фырлаjор, чыкаjор о адàм, да тутàмаjорлар. Ш'інді адам шашмыш. Ш'інді jеṡ са̄бі jӳкleḋēр Кòзмаjа біṙ араба бо̄даj, ṡеṙēр jöкӳзlеṙі, да гіḋēр Кòзма jеṡӓ. Ш'інді Кòзма jатаjор уjума̄. Jынсаннар башлаjор чок гöṙма̄, ḋèрлар: «ṅèрḋӓṅ бу зеңгіṅеḋі?» Ш'інді ḋèрлар: «хàḋі, ону jölḋӳṙеlім, jàкі-да сычалым капусунун jöṅӳṅӓ». Да топланаjòрлар ḃӳтӳṅ к̇ӳ, да сыч̇èрлар борḋеjніṅ капусуну jöṅӳнḋӓ jірмі ḃеш пут бок. Кòзма сабàhleṅ калкса, да бакса, біṙ алаjын бок вар капусу jöṅӳнḋӓ, топлаjор о боклары, долдураjор біṙ фычыjа, да ṗечетlēр, да ġöтӳṙēр сатма̄ панаjыра. Ба̄рмыш: «jеṅі ḣем па̄лы мал àлын, шіṅḋіjàдан jòк-ту бу мал». Чыкаjор ікі чыфут алма̄, сораjòрлар Кòзмаjа: «ṅе іс̇тèрсіṅ бу фычы мала?» Кòзма ḋēр: «ікі ḋеміṙlі алтын». Ḃеṙèрлар Кòзмаjа ікі ḋеміṙlі алтын, да алаjòрлар о фычыjы. Àма Кòзма ḋēр о чыфытлара: «ӳч̇ ġӳнḋӓн сòра ачàсын біṙ ḋеlік, да ilкіṅ бурнуну коjàсын о ḋеlа̄». Ӳч̇ ġӳнḋӓṅ-сòра ачаjòрлар о фычыjы, да коjēр бурнусуну ораjы. Ачан пуфлаjор о фычы, чыфудын кафасы са̄ḋӓ бок олаjор. Кòзма ġеleјор jеṡӓ, да ḋēр к̇ӳ-іч̇іṅḋӓ: «сіз бана бок сычмадыныз, àма алтын сычтыныз». Ш'інді буннàр-да сычаjор к̇ӳц̧есіṅӓ біṙ фычы бок, да ġöтӳṙèрлар сатма̄ панаjыра, ба̄рмышлар: «бок àлын, бок». Чыкаjор о чыфутлар jöḋеjòрлар оннара, ṅèкадар пара jöḋеміш'lӓр Кòзма, ḣем да ḋӳṡèрлар о адамлары. Ш'інді о адамлар іс̇тèрлар jölḋӳṙма̄ Кòзмаjы, алаjòрлар ону сокаjòрлар біṙ фычыjа, да ġöтӳṙèрлар ḋеṅізӓ атма̄. Ġöтӳṙӳкан ḋеṅізӓ, біṙ кырчма jанындан ġеч̇àṙміш'lӓр, бра̄jòрлар фычыjы jол-ӳс̇тӳṅḋӓ, да гіḋèрлар ракы іч̇ма̄. Біṙ чобàн-да вàрмыш о jолун jанында, гіḋēр ċеċ, ба̄рымыш: «ḃӓн іс̇тӓṁēрім надіша̄ олма̄, ḃӓн законнары ḃilṁēрім, кіjат ḃilṁēрім». Чобан сораjор Кòзмаjа: «ṅè'іч̇ін ċеṅі бу фычыjа коjдулар?» Кòзма-да ḋēр: «ḃеṅі падіша̄ аjыраjòрлар, да ḃӓн jазы ḃilṁēрім». О чобàн-са біраз jазы ḃilіṙ-

міш дēр Кòзмаја: «чык ćǎн-да, бǎн гірејім». Кòзма чыкајор фычыдан, гірејор фычыја, да Кòзма гідēр којуннара. О адамлар сарфош олајòрлар, да ґòтӳрѐрлар фычыјы, да атајòрлар деніза̄, да ґеlѐрлар јева̄. Ӯч ґӳндǎн сòра Кòзма-да ґеlēр јева̄ хем бір ćӳрӳ којун ґетірејор. Шінді о адамлар дѐрлар: «нѐрдǎн алдын ćǎн бу којуннары, бǎ Кòзма?» Кóзма-да дēр: «деніздǎн». Шінді буннар гідѐрлар деніза̄, атылан атыланын су-ічіна̄, јапармышлар: «бул, бул». Бір-да попаз вàрмыш: «топлајàмајорлар», дēр попаз, да атлајор деніза̄. Да хейсі јölејор. Сòра Кòзма јашајор ісlā[1]).

62.

Хитрецъ Кöся.

Бір вакыт вàрмыш бір адам ады Кöćǎ. Алмыш памук парасы дöрт базірґǎндан, ондàса памук јòкмуш хіч, да дēр карысына Кöćǎ: «базірґǎннар ґеlецек памук-ічін, дејàсін оннара: «Кöćǎ гітті кара чалы дікмā јол бојуна, да бӯćӳн чалылар, да гечецек бејеlік базірґǎннары, девеlǎр јӯкlӯ памукнан да јіlішецек о чалылара памук, да топлајџек памуклары, да јöдејџек сізі». Да базірґǎннар гітмішlǎр јева̄. Бір ајдан сòра ґена̄ ґеlмішlǎр Кöćеја: ґена̄ јок-муш јевдǎ. Да сормушлар карыја: «нѐрда̄ Кöćǎ?» Кары деміш: «Кöćǎ гітті бāлара». Да ґöстерміш кары оннара бāлары. Чекетмішlǎр оннар гітмā, да гідàркан, лафланмышлар, јölдӯрсӳннǎр ону. Гідѐрлар, булајòрлар ону ішlǎрміш, демішlǎр: «колај ґеlǎ, Кöćǎ јефѐнді!» Алмыш ćеlамларны, да демішlǎр ба-

---

1) Вар. Трейландъ, Латыш. сказ., стр. 242, № 124; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 276 (латыш.); ibid. VIII, стр. 314, № 12 (польск.); Bibl. Wisły, III, cz. I, стр. 88; O. Kolb. Lud., Ser. VIII, cz. 4, стр. 188; O. Kolb. Przemys., стр. 231; Чубин. II, стр. 382, № 107; стр. 623, № 92; Ант. и Драг., стр. 343; Zb. Wiad. do Antr. XII, стр. 6 (бѣлор.); Е. Роман., бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 406; Добров., Смол. сборн. I, стр. 681, № 7 и стр. 686, № 8; Афан., рус. ск., V, стр. 34 и 40; Д. Садовн., сказ. Самар. кр., № 27 и 32; W. Radloff, Proben d. Volkslitt. nördl. türk. Stämme, VI, стр. 231.

зірґäннар она: «бä ćäн бізі алдаттын. Àні памуклар?» Ò-да деміш оннара: «кòркмаjын, памуклар хазыр». Ќöćä-са-jды пек ші-рèтміш, онун-да вàрмыш ікі таўшаны, біріні-да брāмыш jевдä, да дēр оннара: «отурун, да діннèнін. Да joллаjым бан таўшамы, хазырлàсын бїраз jімā, зèрем сіз āч олмалыjсыныз». Гідēр, чы-каjор jāмурлук алтындан таўшаны, да ураjор она ўч чыбук, да дēр: «гідäсін jевä, да сōлеjäсін, хазырласыннар ўч тўрлў мāнџä, да ćенï-да булаjым сòба-āрдында». Да коlвермiш таўшаны. Ба-зірґäннар ґўлдўläр она. Сòра дēр оннара: «хàдін, гіделім jевä». Ò-са карыjнан лафлыjмыш, ачан ґелèрлар jевä, нèтўрлў сōлеміш таўшана, òтўрлў да булмушлар мàнџäлары, таўшаны-да булмуш-лар сòба-āрдында. Шïнді о базірґäннар лафланаjòрлар, да дèр-лар: «бу таўшан бізім ічін, jа біз алалым ону, да о памук пара-ларны брāлым она». Шïнді бу базірґäннар алаjòрлар таўшаны, да гідèрлар башка касабаjа, дураjòрлар орада алты ґўн. Шïнді базірґäннар дèрлар таўшана: «гідäсін jевä, да сōлеjäсін карылар-мыза, jапсыннар ісlä мàнџä, да ćені булалым сòба-āрдында jа-тыркан». Шïнді буннар коlверēр таўшаны, таўшàн-да, нïџäl jабан хаjваны, качаjор кыра. Шïнді базірґäннар ўч ґўндäн сòра ґелèрлар jевä, сораjòрлар карысына: «ґеlдï-мі таўшан jевä, сōlе-сін сізä хазыр олàсыныс?» Карылар-да дēр: «біз ґòрмедік таў-шаны». Шïнді базірґäннар дèрлар бірі біріна: «о Ќöćä бізі ал-датты, хàді, гіделім, да jölдўрелім ону». Шïнді буннар гідèрлар Ќöćеjа. Ќöćä-са отурумуш ічердä. Шïнді Ќöćä калкмыш, да чыкмыш дышары, чырмыш карысыннан кызыны, да деміш он-нара: «долдурун кàннан бір барсак, да бан о барсā кеćеџäм, да бāлаjџäм кàннан долу боjнунуза да чалаџäм, сіз-да кàлкын, да оjнàjын». Шïнді ґелēр базірґäннар, отураjòрлар jімā, конушмā. Ïjïркан, ічäркан, jўфкеlенēр Ќöćä карысына хем кызына, алаjор бір бучак, да бастыраjор оннары, да кеćēр о барсаклары, да олаjор ўстlері башлары кан. Базірґäннàр-да санаjòрлар кäр кесті оннары, да коркмушлар карылар jölдў деjі. Алаjор ćерґендäн чыртмаjы, да башлаjор чалмā. Карылар калкаjор, башлаjòрлар оjнамā. Базірґäннар шашмышлар, да деміштläр: «бä ćäн кестïjдін

оннары, оннары дірілді бӓ». О̀-да ді̇ді оннары: «т̇е бу чыртма ді̇рілт̇ті». Ші̇нді тутунајорлар: «сат бізӓ бу чыртмајы». Да сатты оннара о чыртмајы бін̇ кру̇ша. Да гітмішлӓр јеві̇лерн̇ӓ, да јапајо̀рлар бір̇ г̇ӱн̇ бал, топланајо̀рлар бојарлар, оннара, башлајо̀рлар конушма̄. Ші̇нді оннар јапаџеклар џӱмбӱш: јӱфк̇еleнерлар карыларна, тутајо̀рлар ді̇ордӱ, да к̇есерлар карыларны, алајор чалма̄: кары ка̀лкмајор. Јӧбӱрӱ ді̇ер: «сӓн бі̇лмерсін̇ чалма̄, ја вер̇ бана». Алајор о̀, да чалајор: г̇ен̇ӓ ка̀лкмајорлар. Ші̇нді ді̇ерлар бірі бірін̇ӓ: «б̇еј, о бізі п̇ек алдатты, ја біз гідеlім, да јӧlдӱреlім ону». О біlі̇рміш, а̀н̇і г̇еlеџеклӓр ону јӧlдӱрмӓ̄, јапајор бір̇ м̇езар, да јор̇тер ӱстӱнӱ, да ді̇ер карысына: «оннар г̇еlеџек, да сораџеклар б̇ен̇і. Бӓн гіреџӓм м̇езара». Да алајор јанына бір̇ дамга, ат̇еш, да кыздырајор о дамгајы, б̇ра̄јор бір̇ ді̇еlік̇. Г̇еlер базір̇г̇ӓннар, сорајо̀рлар: «н̇ерді̇ӓ К̇о̀сӓ?» Кары ді̇ер: «К̇о̀сӓ јӧlдӱ». Онна̀р-да ді̇ерлар: «н̇ерді̇ӓ онун м̇езары?» Гітті кары онна̀рнан, г̇ӧст̇ерді м̇езары. Деміш̇лӓр: «ба̀рім м̇езарына сычалым». К̇о̀сӓ кыздырмыш дамгајы, дурајор орда. Ші̇нді отурајор бірі сычма̄. Отурду̀јнан, К̇о̀сӓ јапыштырајор г̇ӧт̇ӱн̇ӓ дамгајы. Калкајор, да ді̇ер: «б̇еј, онун дірісі-да јакты̀јды, а̀ма јӧlӱсӱ та̄ п̇ек јакајор». Јӧбӱрӱ ді̇ер: «ја б̇ӓн сычајым». О̀-да сычајор, она̀-да дамга урајор. Дордӱн̇ӓ да урајор дамга. Бра̄јо̀рлар, да гіді̇ерлар. К̇о̀сӓ чыкајор м̇езардан. Г̇еш̇т̇і̇јнӓн бір̇-ікі ај, гіді̇ер о базір̇г̇ӓннарын касабасына, да гіді̇ер канџарlі̇јаја, да ді̇ер старчынаја: «б̇ен̇ім вар бурда ді̇орт̇ јесірім̇». Старчына ді̇ер: «ола̀маз олсун». О̀-да ді̇ер: «ва̀р-дыр». «Кім̇ оннар?» «Бірі-То̀пчу, бірі-Жѐку, бірі-да То̀ма...» Ча̄рдајор старчына оннары, да ді̇ер оннара: «сіз бу адама таныјо̀р-му-сунуз?» Да оннар да ді̇ерлар: «таныјо̀рус, з̇ер̇». «Сіз онун јесірі̇-мі-сініз?» Оннар-да ді̇ер: «јо̀к-тур аслы». К̇о̀сӓ-да ді̇ер: «на̀сы јок аслы? Ја ч̇о̀зӱн̇ дімілерн̇ізі». Ачан чо̀зерлар дімілерн̇і, бакајо̀рлар: вар дамга г̇ӧт̇lерін̇ді̇ӓ, тутајо̀рлар оннары, ба̄лајо̀рлар, да алајор оннары К̇о̀сӓ, да г̇ӧт̇ӱрер јевін̇ӓ да, ішlеді̇ер оннара јӧlӱнџӓ[1]).

1) Вар. Черног. журн. «Просвјета» На Цетињу. Год. II, св. II. Сооб. М. Бошковичъ; Сборн. за нар. умот. III, стр. 232; IV, стр. 183; О. Kolb. Lud., Ser. x.

63.

Похожденія лысаго[1]).

Бір вакыт вармыш бір падішахын кырк ōлу. Отуз-докузу деміш: «јевленеңес». «Гідін тавладан, тутун бірар ат, гелін, да верејім бірар хазна». Алдылар хазнелерні, да гіттілар ўлен сыңа ачан олду. Хен кўчўк ōлу келңа-јді. Ўлен сыңа-јды, онун-да кызды келі. Да деді: «бан-да јевленеңам». Она-да деді бобасы: «гіт тавладан, тут бір ат». Гітті тавлаја, булду бір топал катыр. Гелді јева, бобасы она-да верді бір хазна. Јерледі катыры, чекетті гітма, јетішті агаларны бір армут аңында. Колвермішлар атларны, курмушлар сезанілерні. О-да ачан јетішті агаларна, селам верді алекім агалара. Агалары-да деміш: «алекім селам». Келңа махна булду оннара, да деді: «бунун бекчісі олмаса, ōла чајыр чімен јетішмас. Да агалары гўлдўлар, да ділар: «чок аннајорсун сан, келңа». О-да деді оннара: «сіза біщеј олмаса, бана хіч-та олмас». О-да јіндірді катырдан сезані-сіні, да курду чадырыны, којду кафесіні атеша, іщті кафесіні, јан гелді чадыр -ічінда. Агалары-са ујудуjду, педа олду бајырдан бір Дев-бабусу. Гелер чыт-пыт, дінеңіні качарак, лала зўмбўл бічерак, кафе тўтўн ічерак, дајыл олду оннара: «селам алекім чоңўклар!» деді. Оннар-да деді: «алекім селам, коңа ана, бабу!» Деді: «нережі гідерсініз ōлум?» Келңа-да деді бабуја: «сефера гідеріс». Деді

III, cz. 1, стр. 190; Ser. VIII, cz. 4, стр. 188; Ser. XIV, cz. 6, стр. 297 и 352; Чубин., II, № 12 и № 53; Драг. малор. нар. пред., стр. 43, Е. Роман., бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 403; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 282 (латыш.); Добр., Смол. сбор. I, стр. 681, № 7 и стр. 686, № 8; Афан., рус. ск., V, стр. 34 и 40; VI, стр. 77; Худяк. Великор. ск. № 30; Д. Садовн., сказ. Самар. кр., № 32, № 41 и № 27; Изд. Имп. Общ. Ест. Ан. и Этн. Москва 1890 г., стр. 209, № 44; W. Radloff, Proben d. Volkslitt. nördl. türk. Stämme, VI, стр. 219.

1) Срав. Чубин. II, стр. 36, № 8.

бȁбу: «ḃенім-да вȁрды кырк ѳлум, кыркы̀-да ċеферȁ гіт̆ті. Шı̆нді ḃȁн-да бајырдан бајыра урулајо̀рум, х̇ем башымы д̆ӱвејо̀рум». Бȁбу д̆еді к̇елџеја: «ічмȁ-мі-сініз бір шарап? ґетірејім». Агалары̀-да ујанды, оннарын арасында вȁрды, п̆ек сарфошлук једȁрді, да д̆ȁрділӓр: «хȁні, олса бір шарап». Ґіт̆міш бȁбу, алмыш кырк ѐдрȁ шарап. Ґетірді бȁбу оннарын јанына о шарабы. Башладылар ічмӓ. Шı̆нді ґелді сыра ѐрмӓ шарап к̇елџеја. К̇елџӓ-да д̆еді: «ḃȁн ı̆чмерім шарап, к̇елім, д̆еді, азајор». Отуз-докузу̀-да сарфош олуп, та јыкылдылар. К̇елџȁјнȁн бȁбу отурду лафа. К̇елџȁ-да д̆еді бȁбуја: «бȁбо, ујкум ґелді». Бȁбу, да д̆еді: «јат ѳлум, да д̆іннен, з̆ерем сіз јолдан ґелдініз». К̇елџӓ јан ґелı̆нџӓ, ч̇екті чулу ўстӱнӓ. Бȁбу калкты, да, качарак, гітті. К̇елџȁ-да калкты чул-алтындан, да алды кылыџі, да ч̇екетті бȁбунун ӓрдына. О̀-да хызланды шураџік бураџік јетішт̆ӓмеді бȁбују. Бȁбу јінді мердівендӓн ічері. Бȁбу-са к̇елџі-са ґо̀рмеді, ȁні ӓрдына ґелді. Бȁбунун-са ѳллары јевдȁ-јді. Бȁбу д̆еді ѳлларна: «н̆е дурајо̀рсунуз? Фалан армут ӓџінын алтында кырк курбан вар. Х̇ер х̇еı̆сінізі бірдӓн салверсӓм, д̆ӱшӱп чıнӓрсініз бірі бірінізі». Д̆еді: «бірӓр, бірӓр колверејім сізі». Бȁбу колверді бірӓр-бірӓр, к̇елџȁ-да бȁбунун ѳлларны бірӓр-бірӓр к̇есті, кыркыны-да мердівенін ікі тарафы̀-да леш олду. Шı̆нді к̇елџȁ гірді ічері, тутту бȁбују, асты ону мемелеріндӓн ченґелӓ, да гірді ічері. Ічердӓ-да отус-докуз кыз. К̇елџȁ-да д̆еді кызлара: «мȁрі кызлар, біз-да отуз-докуз кардашы, ґелмȁмісініз бізӓ?» Кызлȁр-да д̆еді к̇елџеја: «х̇ер куртары̀сан бізі агалармыздан, озаман гідȁріс». К̇елџȁ-да д̆еді: «оннȁрлан іш колај». До̀ндў к̇елџȁ, да ґелді агалары-јанына, да х̇еı̆сіні урду бірӓр т̇еı̆мӓ. Агалары̀-да калктылар, ґо̀злерні уварак, х̇еı̆сі сарфош, ґетірділӓр ḃегірлерні, да јерледілӓр, да ч̇екеттілӓр јола. Да агалары гітті ілері, к̇елџеjı̆-да топал катырлан брӓдылар ґері. Агалары гіттілӓр бір ч̇о̀шменін јанына, алдылар ḃегірлердӓн јерлері, курдулар ċезанілерні, којдулар кафелерні кајнатмȁ. Оннар ічӓркан кафелерні, к̇елџȁ-да јетішті оннарна, да ѐрді ċелам. К̇елџӓ д̆еді агаларна: «н̆ејчін колвердініз бурда? Бунун ḃекчісі о̀лмаса, ḃо̀лӓ чајыр чімен јетішмӓс? Да фенȁ-мы

-јды дӳн бізім кефіміз?» Агалары-да дедіläр: «чок аннајорсун сäн». Келџä-да деді агаларна: «хер сізä бішеј олмаса, бана хіч-та олмас». Келџä-да јіндірді катырдан сезанісіні, да курду чадырыны, да кајнатты кафесіні, да отурду јічмä. Агалары-да ујуду. Келџä-да іішті кафесіні, да јан-гелді. Педа олду бајырдан гене бір бäбу, чыт-пыт дінеџіні качарак, лала зӳмбӳл бічерäк, кафе тӳтӳн ічерäк, дајыл олду оннарна: «селам алекім чоџӳклар», деді. Чоџӳклар ујанды бäбунун сесінä, да дедіläр: «алекім селам, бäбо!» Бäбу сорду чоџӳклара: «нереjі гідерсініз бä чоџӳклара?» Чоџӳклар деді: «сеферä гідеріс бäбо». Бäбу-да деді: «бенім-да варды кырк олум, оннар-да сеферä гіттіläр, бäн-да калдым». Бäбу біраз ла етті чоџӳкларнан, да текліф-етті: «гетірејім сізä біраз шарап, ічмäмісініз?» Чоџӳклар-да деді: «хäні олса шарап, біз шінді махмуруз ічäріс». Бäбу-да гітті, да сыртында гетірді бір фычы шарап кырк кедрелік. Хепсі ічті, келџеја сыра гелдіјнäн ічмä, деді: «бäн ічмерім келім азаџек». Хепсі сарфош олуп, та јыкылдылар. Калды келџä, да бäбу отурду келџäјнäн лафа. Келџä деді бäбуја: «ујкум». Гелді бäбу, да деді: «јат олум, ују, зерем јолдан гелдініз, јоргунсунуз. Келџä-да чекті чулу башына, да јатты. Бäбу-да, сӳпӳрӳп качарак, гітті. Келџä-да калкты чул-алтындан, алды кылыџі, та качты бäбунун-ардына шураџік-бураџік. Келџä бäбуја јетішäмеді. Бäбу атты кендіні мердівендäн ічері, äма келџеjі гöрмеді. Бäбунун-да варды кырк олу, да бäбу деді олларна: «не дурајорсунуз олларым? Фалан чöшменін-јанында вар кырк курбан». Бäбу деді олларна: «хер бäн сізі бірдäн колверсäм, чінäрсініз бірі бірінізі». Бäбу колверді бірäр-бірäр. Келџä-да хеп кесті, бäбују-да мемелеріндäн чеџгела асты, да гірді ічері, да ічердä булду бір кыз. О кыз та-да гöзäл јöбӳрлеріндäн. Да келџä деді о кыза: «мäрі кыз, гелмäмісін бана?» Кыз-да деді: «гідäрім, хер куртарысан агаларымдан бені, озаман гідäрім». Келџä-да деді: «оннäрлан колај-дыр іш». Да гелді агаларын јанына, да урду оннара бірäр тепмä. Агалары-да калкмышлар, гöзлерні уварак гіттіläр, јерледіläр бегірлерні да гіттірдіläр јола, інкінат олдулар. Келџä-са генä гері калды топал катырлан. Агалары

јетішті бір бінаја, да ковердіläр бегірlерні, гірділäр біна-ічінä, да отурдулар орда. Келџä-да јетішті, гелді, да махна булду, оннара, да деді: «нечін коlвердініз бурада, бунун бекчісі олмаса, бу біна букадар тертіпта дурмас?» «Не фенä-мы-јды ікі гÿн бізім кефіміз?» Келџä-да деді: «сізä бішеј олма-сајды, бана хіч та олмаз». Келџä-да коlверді атыны, о-да гірді біна-ічінä. Бір недäн сора, баксалар, бір дев гелер, алды бір бÿк канара, да којду капуја. Дев-да деді: «бäн сізі коlвереџäм, äма верісаныз келџеji бана. Агалары-да деді: «біз отуз-докузумуз-та кајбеlіріз, äма келџеji вермäjіз». Озаман аннады агалары, келџä-да не кувет вар. Келџä-да деді агаларна: «бракын бені агалар, бäн істесäм, шінді-да куртулурум». Келџä деді агаларна: «гідäсініз о чöшмеjä, нердä јаттык, да гідäсініз о јолдан, äні бäбу јінді, да булуџеныз бір біна, да о бінä-да булаџеныз бір мердівен, да о мердівенін ікі тарафы leш. Äма коркмајасыныз; ачан ічері гіреџеніз, булаџеныз бір бäбу мемеlеріндäн асылы. Ондан-да гірäсініз одаја. Вар орда бір кыз, да ону аласыныз, äма о кыза докунмајасыныз. Хер докунурсаныз отуз-докузунузу да јаттырып та дÿвäрім. Ордан чекеттіјнäн, гідäсініз о армут äџінын јанына, да аласыныз о јолу, нердäн о бäбу гелді, да јетішеџеніз бір бінаја. Да о бінада вар бір мердівен, да о мердівенін ікі тарафы-даleш. Äма коркмајасыныз, да гірäсініз ічері, да ічердä булаџеныз бір бäбу мемеlердäн асылы. Äма коркмајасыныз, да сора гірäсініз одаја. Одада вардыр отуз докуз кыз. Аласыныз, да јевleнäсініз, äма бені дÿшÿнмејäсініз, незаман-са бäн-да гідеџäм». Шінді агалары гіттіläр, келџä-да калды девläн, да олдулар ікісі кардашлык. Шінді дев деді келџеја: «аџäба сäн гетірäме-мі-сін Фес -падішахын кызыны бана?» Келџä-да деді: «гетірім». Шінді келџä чекетті гітмä. Ÿлен сыџä урду, келџенін кеlі кызды. Сарды башына бір саргы. Ÿч чоџук-та дÿшÿнÿрмÿш. Ачан келџеji гöрдÿ чоџуклар, да деділäр бірі бірінä: «дурун кардашлар, тä гелер коџä, біјä бір дава кессін». Келџä-да ішітті оннарын лафларны. О сатта келџä деді: «не о сіздä?» Деді: «не олаџек? Бобамыздан калды біраз мал, ону пај-едäмеріз». Келџä-да деді: «не

мал калды бобанызд ан?» Оннàрда деді: «те бу кулаф, хем бу камчы, хем бір-да пàла». Келџа-да деді: «не марфетлері вар оннарын?» Оннàр-да деді: «бу кулафы, ачан којерсын башына, кімсеј ѓормер сені, бу пàлајы-да јера доштерсін, да пінерсін устуна, бу камчыјы-да патладајорсун, нереjі істерсін, орајы-да гідерсін». Келценін-да оку јеліндајді, діреді ајакларны да бас-етті, душтy докуз да ашыры, докуз су ашыры. Да деді оннара: «нереjі душту бу ок, гідін да ѓетірін: ілері ѓелена-кулафы верецам, ардына ѓелена-камчыјы, сора ѓелена-пàлајы». Келџа-да дошеді о пàлајы, којду камчыјы, нететті Фес-падішахын долабына, орајы -да душту. Авшам олду, слугалар ѓетірді падішахын кызына јіма. Падішахын кызы јіді, да калды біраз. Да кыз деді слугаларна: «калан мàнџајы којун долаба. Јарын саба бутун алты олсун». Слугалар којду, келџа јіді оннары. Падішахын кызы јатмыш ујума, ајаклары-уџунда бір шамдал ѓумуштан јанàрды, башы уџунда о-да алтын. Келџа-да гітті, шамдалары діштірді: алтын шамдалы којду ајаклары уџуна, ѓумуш шамдалы-да којду башы-уџуна. Падішахын кызы ѓормеді. Чок чекішті падішахын кызы слугаларна, хем да дуду, да деді: «мàрі ороспулар, сіз бурајы колверерсініз јынсан. Слугалар-да хем аладылар, хем сызладылар. Падішахын кызы деді слугаларна: «хер јарын авшама булурсан јола, сорàрым сіза». Слугалар-да јертесі ѓуну авшам јапајорлар та чок мàнџа. Падішахын кызы јіјер, калан мàнџаларны којерлар долаба. Келџа хепсіні ıјер. Падішахын кызы јатајор ујума. Келџа ѓена діштірер шамдаллары. Саба олајор, кыз бакса, шамдаллар діштірілміш, долап мàнџалары јінміш, чырајор слугалары, да дер: «хер јарын авшама булурсам јола, сорàрым сіза». Алады кызлар, сызлады. Учунџу авшам слугалар та чок мàнџа јапмышлар. Падішахын кызы јіді, калан мàнџајы слугалар којдулар долаба. Келџа ѓена јіді. Падішахын кызы јатты ујума. Келџа јінді јера діштірма шамдаллары, падішахын кызына ѓелді бір сінек сакына јетті. О сінек орда-јкан, келџа-да булунду кызын башы уџунда, да кыз урду келценін кулафына. Кулаф-та душту јера, да кыз деді: «не келџа арајорсун сан бу-

рада?» Ķеlџа̀-да ḑеḑі кыза: «ґеldім̇ сені алма̄». Кыз-та ḑеḑі ķеlџеја: «х̇ер̈ бені бурдан чыкара біlірсан, олур, гіḑејім̇ сана». Ķеlџа̄ ḑеḑі кыза: «ал ма̀рі іш ķендіна̄, салт јынџір ал (?). Кыз алды јынџір. Ķеlџа̀-да ḑо̄шеḑі па̀лаjы, јінḑірḑі кызы па̀ла ӱстӱна̄, којду ķӱлафы кызын башына, х̇ем̇ ķенḑі башына, патлатты камчыјы, не нететтi, бір кыра ḑӱшсӱн. Ачан ḑӱштӱ орајы, ķеlџа̄ лафеттi кызлан, да ḑеḑі кыза: «біlер̇мiсiнiз са̄н, ба̄н сені нерејі ґо̄тӱрер̇ім?» Кыз-да ḑеḑі: «нерејі?» Ķеlџа̀-да ḑеḑі: «ḑева̄ ґо̄тӱре̄рім». Кыз чок а̄лады. Ķеlџа̀-да ḑеḑі кыза: «а̄ла̀ма, ко̀ркма, ка̀лмајџа̄м са̄н она. Ко ḑев-да севінсін сана біраз. О сенін-ӱстӱна̄ хызланаџек-тыр, са̄н ḑеја̀сін: «дур, хызла̀нма ḑев». Да ḑеџек: «не̇'ічін?» Са̄н-да ḑеја̀сін: «кырк ґӱн јасым вар, бобам јо̄lḑӱ. Кырк ґӱнḑа̄н со̀ра ба̄н сенін, са̄н да бенім. Да сора̀сын ḑева̄, не ḑір онун тылысымы. Ба̄н біlерім онун тылысымыны, а̀ма біlме̄рім а̀џгысы». Да гіттilа̄р ḑева̄ ікісі. Гітмесіннан, ḑев хызланды кызын-ӱстӱна̄. Кыз-та бӱк сесlа̄н ба̄рды, да ḑеḑі: «дур, јакла̀шма бана». Ḑев-да сорду: «не̇'ічін?» Кыз-та ḑеḑі: «бобам јо̄lḑӱ». Ḑев-да ķеlџејі капады зындана. Ķеlџа̄ јајды па̀лаjы, којду ķӱлафы башына, патлатты камчыјы, чыкты зындандан, гірḑі ічері кызын -јанына. Ḑев-да гітті аӱланма̄, ḑев-да бір ķереḑа̄ ірḑі бір јо̄ķӱз, х̇ем̇ ічарḑі бір фычы су. Кыз-та сорду: «не ḑір сенін тылысымын?» Ḑев-да ḑеміш: «те бу ḑірек». Ḑев гіттіјна̄н аӱланма̄, кызлан ķеlџа̄ донатмыш ḑіра̄. Ķеlџа̄ ḑеḑі кыза: «ḑев ґеlḑіјна̄н јева̄, са̄н ојнаја̀сын бу ḑіра̄н-долајанында х̇ем̇ ḑеја̀сін: «ḑевімін тылысымы». Авшам олду, ḑев геlḑі, кыз ојна̀рмыш ḑіра̄н долајанында, да ḑа̄рміш: «ḑевімін тылысымы». Ḑев-да ґӱlмеḑі, кыз да башлады а̄лама̄. Кыз ḑеḑі ḑева̄: «не ґӱlерсін?» Да урду кыз ķенḑіні јера̄. Ḑев-да ḑеḑі кыза: «кары, ḑа̄рсін, сачы узун, да аклы кыса, ḑевін талысымы незаман олур ḑіректа̄н?» «Со̄lесін, да ба̄н-да іlенејім». Ḑев-да ḑеḑі: «бенім тылысымым бу јевін сӱпӱрґесі». Ķеlџа̄ ḑеḑі кыза: «донада̀сын сӱпӱрґејі тӱрlӱ, тӱрlӱ парча̄јнан». Ḑев-да гітті аӱланма̄. Кыз-да хазырлады она бір јо̄ķӱз бір-да фычы су, со̀ра донадајо̀рлар сӱпӱргејі. Шінḑі ḑев ḑо̄нḑӱ ґері. Ķеlџа̀-да ḑеḑі: «ḑев ґеlе̄р, ала̀сын сӱпӱргејі, да чыка̀сын каршы ојнерак».

Ò-да алды, да чыкты она каршы, да хем ојнарды, да ḋäрḋі: «ḋевімін тылысымы». Ḋев-да ґенä ґўлўмсеḋі. Кыз-да кенḋіні јерä урду, да башлады äламä. Ḋев-да гўлḋў, да ḋеḋі: «кары, ḋäрсін, аклы кыса, да сачы узун хіч, ḋевін тылысымы олўр-му јевін ḋірä јäкі-да сўпўрґä. Бенім тылысымым фаjдасы јòк-тур сана, сöлејџäм, äма: пек јырак вардыр бір Каз-дā, дāјын ічінḋä вар бір ґöl, ґölўн-ічінḋä вар ўч јöрдек. Пері гіḋēр бір јеркек јöрдек. О јöрḋäн катысында вар бір ока ташы. О ташын ічінḋä вар ўч сінек. Оннар бенім тылысымым. Кеlџä јаjды пäлаjы, коjду кўлафы башына, неtетті Каз-дāјын ічінä, патлатты камчыjы, ḋўштў ґöl башына, урду іlеркі јöрḋä јарды ону, чыкарды катысыны, кырды о ўч ока ташы. Ташыны чыкарды ўч сінек, бірінін башыны копарды, ікісіні-да коjду шішä-ічінä. Ḋев-да хасталанды. Кеlџä-да ґері ґеlḋі, да ḋеḋі кыза: «сäн-да ґöр, бäн нäсы јölḋўреџäм ḋеві». Ḋев јары јола ґеlḋі, кеlџä копарды ікінџі сінäн кафасыны. Ḋев-да пек хасталанајор, савашајор гітмä, äма пек хасталанајор. Ачан калајор он стынџін јевä, кеlџä копарајор ўчўнџў сінäн кафасыны. Ḋев-да јölēр. Алајор кеlџä кызы, да чекеḋēрлар гітмä, булајòрлар агаларны. Агалары алмышлар о кызлары, да јевlенмішläр. Кеlџä-да гітті, да о кызы јеверḋі, бупу-да алды кенḋінä. Сікіні кöкäдан хаjдады [1]).

64.

Женщина напугала чертей.

Бір адам јекміш бір паj дары, да олмуш ісlä дары, да о дарыjы о адам бічäмäзміш, шеjтаннар зäпетміш о дарыjы, да кімсеj бічäмäзміш о дарыjы, шеjтаннар кувалäрмыш. Да чыкајор бір

1) Вар. O. Kolb. Lud., Ser. VIII, cz. 4, стр. 33; ibid. Pokuc. IV, стр. 53, 141; Чубин. II, стр. 172, № 52; стр. 239, № 64; Glinski Bajarz polsk., II, стр. 5; Е. Роман., Бѣлор. сказ. I, вып. 3, стр. 228; Д. Садов., ск. и предап. Самар. кр., № 61; Афан., рус. сказ. VII, стр. 214—215.

кары, да ḋеміш: «веṙ бана ӯз круш, б̇ан ону бічарім». Алајор біṙ орак, да гідēр, да башлајор бічма̄, а̀ма сојунајор анадан дӯма̄. Ѓеlēр шејтаннар, баксалар, дарыјы бічēр б̇ішеj, а̀ма таныја̀мајорлар на̀шшеj, да ḋа̀рмішlа̄р: «не олацек бу, кујрӯ кафасында, ташаклары ѓӯсӯнда̄, сакалы апушунда? Да ḋемішlа̄р: «ха̀ḋін, качалым» [1]).

65.

Цыганъ высиживаетъ лошадь изъ яица.

Ва̀рмыш біṙ чіңѓена̄, о чіңѓененін ва̀рмыш біṙ узун к̇ӯрк̇ӯ. Біṙ-да молдуван ѓöтӯрӯмӯш омузунда біṙ кабак. Каршылашмыш чіңѓена̄јlан молдуван. Чіңѓена̄ ḋеміш молдувана: «сатма̀мысын о каба̄?» Молдуван ḋеміш: «сата̀рым, веṙ о б̇еlli к̇ӯрк̇ӯ бана, веṙім каба̄ сана». Веṙміш чіңѓена̄ к̇ӯрк̇ӯ, алмыш каба̄. Да сора̀рмыш чіңѓена̄: «на̄пајым бу каба̄?» «Гіт біṙ бајыр-ӯстӯна̄, да отур кабāн-ӯстӯна̄, отур ӯч ѓӯн, ӯч ѓеца̄, онун-ічінда̄н чыкацек јеllі херѓеlа̄». Отурмуш чіңѓена̄ біṙ ѓӯн біṙ да ѓеца̄. Јеṙѓесі ѓӯнӯ ѓетіṙміш карысы чоцӯннан она јеkмек. Да чіңѓена̄ ḋеміш карысына: «отур с̇а̄н кабāн-ӯстӯна̄, сӯмасын». Отурајор чіңѓена̄јка, да ijēр јеkмек. Чоцӯ-да ојна̀рмыш. Чіңѓена̄јканын јеṫеklері ачылы̀рмыш, чоцӯкта ilēр, бакајор, да ѓöрēр мамусунун амцıны, да ба̄рмыш: «ṫеṫіка, кӯlінін ділі ѓöрӯнēр. Фырлајор чіңѓена̄јка, калкајор кабактан, кабак-та тукурланајор аша̄. Хеңдек-ӯстӯнда̄н тукурланы̀рмыш чіңѓена̄, да а̄рдындан бака̀рмыш. Атлады̀јнан, кабак кырылмыш. Онун урунда̀-да чукур-ічінда̄н јӯрк̇ēр біṙ тавшан. Чіңѓена̄-да ѓöрмӯш, чоцӯда ѓöрмӯш, да чоцӯк ḋеміш: «ісlа̄ кӯlі, ṫеṫіка, б̇а̄н пінаца̄м она». «Ніх аврадыны сікṫімі, јеша̄,

---

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 259 (латыш.); Narod. pripov. Matija Kračmanov Valjavec. U Zagrebu 1890, стр. 261; Bibl. Wisły, VI, стр. 51; O. Kolb. Lud. Ser. XXI, cz. 2, стр. 197; Этногр. сбірн. імен. Шевчен. У Львові т. I, Украін. людск. вигадк. стр. 26; Чубин. II, стр. 395, № 100.

кырцӑн кỳлiнiн ḃеllінi». Јанашајор чiӊге́нӑ, урајор бiр̊ токмак кафасына, да јöldӯрēр чоцӯну 1).

66. С. Цӑлтај.

Красавецъ Иванъ побѣдилъ трехъ змѣевъ.

Вȁрмыш јöлā бiр̊ падiшā да вȁрмыш онун бiр̊-да ōлу. Да iс̊тӑрмiш̆ ōлу ḃēгiрӑ пiнсiн̊ да ге́зiнсiн̊, да гiт̊мiш̆ херге́lеја, ḃēгiрi тутсун. Да х̊ерге́lецi д̊емiш̆ она: «сана гöрӑ ḃēгiр јок, докуз д̊ӯннӑда докуз булутта ӯч Iзм̊ејдӑ балан ḃēгiр вар. О ḃēгiр сана гöрӑ ге́зiнм̊ā». Сȍра чоцӯк гiтмiш̆ јевӑ, да с̊ōlемiш̆ бобасына о балан ḃēгiрi ге́тiрсiн. Да кiмс̊еј ḃiлмēр, н̊ердӑ о ḃēгiр. Бiр̊ д̊ӑдунун ӯч ōлу вȁрмыш, да оннар чыплак-мышлар, јȍкмуш рȕбалары. Д̊ēр о кӯчӯк ōлу д̊ӑдуну: «ḃӑн ге́тiрецӑм балан ḃēгiрi». Д̊ӑду-да д̊ēр: «с̊ӑн коркēрсiн дышары чыкмā». Сȍра д̊емiш̆: «гiдецӑн, ḃӑн бilēрiм, н̊ердӑ о ḃēгiр». Д̊ӑду-да с̊ōlемiш̆ падiшахы, д̊емiш̆: «ḃенiм ōлу ге́тiрецек балан ḃēгiрi». Падiшā д̊емiш̆: «ге́тiрȁјын». Д̊ӑду д̊емiш̆: «онун рȕбасы јок». Падiшā-да гiд̊iрмiш̆ ӯчӯнӯ-да, сȍра ајырмыш ӯч ḃēгiр̊ падiшајын хергеlесiнд̊ӑн, алмыш падiшахтан бiр̊ хiḃā јекмек̊, бiр̊ хiḃӑ-да алтын, бiр̊ хiḃӑ-да кiјат, бiр̊ хiḃӑ-да мум, бiр̊ батлак-та шарап, да чекет̊мiшlӑр гiтм̊ā. Гiт̊мiшlӑр докуз гӯн, јетiшмiшlӑр бiр̊ јевӑ, чек̊мiшlӑр ḃēгiрi хајада, да јатмыш агалары ујумā. О кӯчӯ ујȕмамыш, ан̊i iс̊тӑрмiш̆ балан ḃēгiрi гет̊тiрм̊ā, ону ады Гöзӑl Јуван. О д̊емiш̆ авшам олдȕјнан агаларна: «ујȕмајныз, верм̊iш̆ алтыннарын јарысыны бiрiсiн̊ӑ, јарысыны-да верм̊iш̆ бiрiсiн̊ӑ, о кiјатлары-да верм̊iш̆ оннара, кiјат ојнасыннар. Ȁӊгысы тарыс̊ајды, онун олацек х̊еп-

1) Вар. O. Kolb. Lud. Ser. XIV, cz. 6, стр. 357; Wisła, 1895, IX, в. 2, стр. 825; Чубинск. Труды II, стр. 571, № 56; Добров. Смол. сборн. стр. 708, № 19; Изд. Имп. Общ. Ес. Ан. и Эт., Москва 1890, XI, в. 1, стр. 211, № 45; о томъ, что эта сказка варіантъ турецкаго разсказа о Насръ-Эддинѣ, см. стат. Кузмичевскаго Кіевск. стар. XIV.

сіџі алтыннары. Бāламыш кірішā бір басмā, којнусундан-да чыкармыш ікі кöпек, кöпеклерін ады бірісінін Шöні, бірісінін-да Шöкоlі (Соколъ?). Деміш агаларна: «ачан башлар басмандан кан дамламā, коlверäсініз кöпеклері, нäны гідäрса кöпеклäр. Сіз -да кöпеклерін āрдына гідäсініз». Гöзäl Јуван гітміш дā ічінā, гірміш кöпрў алтына. Геџенін бір вакыды геlміш бір бўк Ізмеј атлы. Бегір дурмуш. «Не дурēрсін сäн, бана корку верēрсін, бäн бу дўннäда кімсејда кòркмајēрым, салт бір Гöзäl Јуван вар, ондан коркēрым. Онỳ-да кім гетіреџек бурајы?» О-да деміш: «бäн-да бурдàјым». Сора Ізмеј деміш она: «īlіндäн-мі геlдін Гöзäl Јуван, òса зōрундäн-мы геlдін?» Гöзäl Јувàн-да деміш: «īlіндäн геlдім». Ізмеј деміш: «гўреш гўреша ісṫēрсін, оса кылыч кылыџā-мы ісṫēрсін?» Гöзäl Јувàн-да деміш: «гўреш гўрешā ісṫēрім». Туттунмушлар гўрешмā. Ізмеј урмуш Гöзäl Јуваны јерā, батмыш бірäдан. Гöзäl Јувàн-да јўфкеlенміш, калкмыш, да урмуш Ізмејі јерā, Ізмеј батмыш бојнусунàдан, чыкармыш кылыџі, кесміш башыны, алмыш бегірні, да геlміш јевā. Јевдä агалары ујỳрмуш. «Калкын, деміш, бені-да јölдўреџеклäр». Сòра о гўн ујумушлар, авшамлäн деміш: «ујумајын, ојнèјын кіјат. Ачан башлар кан дамламā касїнкадан, саlвèрін кöпеклері, да нäны гідäрса кöпеклäр-да, оннарын āрдына гідäсініз». Ондан генä ујумушлар. Гöзäl Јуван гітміш, кöпрў алтына гірміш. Геџенін бір вакыды геlēр Ізмеј атлы. Бегір дурмуш, Ізмеј деміш бегірä: «не дурдун? Бäн бу дўннäда кімсејдäн кòркмајорым, салт коркēрым Гöзäl Јувандан. Онỳ-да кім гетіреџек бурајы?» Гöзäl Јуван деміш: «бäн бурдàјым». Ізмеј деміш Гöзäl Јувана: «зōрундàн -му геlдін, òса īlіндäн мі геlдін?» Гöзäl Јуван деміш: «īlіндäн геlдім». Ізмеј деміш Гöзäl Јувана: «гўреш гўрешā ісṫēрсін, òса кылыч кылыџā ісṫēрсін?» Јуван деміш: «гўреш гўрешā ісṫēрім». Туттунмушлар гўрешмā. Ізмеј урмуш Јуваны јерā, батмыш беlāдан. Гöзäl Јуван-да калкмыш, урмуш Ізмејі јерā, Ізмеј батмыш бојнусундан. Гöзäl Јуван чыкармыш кылыџі, кесміш kавасыны Ізмејін, алмыш бегірні, гöтўрмўш јевā. Агалары генā ујумуш. Калкын, деміш, бені да јölдўреџеклäр, сізі-да јölдўре-

џекläр. Јертесі авшам пек јалвармыш Гöзäl Јуван агаларна: «ујумајасыныз, бу Ізмеј пек кäві: ӱч кавасы вар ону, балан бегір онда. Бу авшам ујумајасыныз, коlверäсініз кöпеклері нäны гідäрса кöпекläр, сіз-да äрдына ґеlасініз. Бу Ізмеј зерä пек фäна, коркерым ондан, јенсеједек бені зерä. Ама коlверісініз кöпеклері, озаман јенсејамејџек. Ојнајасыныз кіјат сіз, äнгыныс тарасајды, онун олаџек алтыннар». Гöзäl Јуван гітміш кöпрӱ алтына. Геџенін бір вакыды ґеlміш Ізмеј балан бегірläн. Балан бегір дурмуш. «Не дурерсын, деміш, бäн бу дӱннäда кімсејдäн коркамајерым, салт вар бір Гöзäl Јуван, ондан коркерым. Ону-да кім ґетіреџек бураіы?» «Бурда-да олса, коркмајерым». Гöзäl Јуван коркмуш, дӱшӱнӱрмӱш, чыксын-мы ордан, оса чыкмасын? Сора деміш: «не Алла верісa», да чыкмыш. «Бäн, деміш, бурдаіым». Ізмеј деміш Гöзäl Јувана: «насы, Гöзäl Јуван, зорундан-мы ґеlдін, оса іlіндäн-мі?» Гöзäl Јуван деміш: «зорундан ґеlдім». «Насы істерсін Гöзäl Јуван кылыч кылыџамы, оса ґӱреш ґӱрешä-мы?» Гöзäl Јуван деміш: «ґӱреш ґӱрешä істерім». Туттунмушлар ґӱрешмä, ґӱрешмішläр чок; четінненміш јер. Деміш Ізмеј Гöзäl Јуваны: «бурда, деміш батмајџек, варды бенім бір аџім, ґідеlім о аџä, да орда ґӱрешеlім, орда кабā батыџек; балан бегірі баларыс о аџä». Гöзäl Јуван кајыл олмуш, гітмішläр о аџä, баламышлар балан бегірі, туттунмушлар ґӱрешмä. Урмуш Гöзäl Јуван Ізмеіі јерä, Ізмеј батмыш белäдан јер-ічіне. Ізмеј ордан калкмыш, урмуш Гöзäl Јуваны јерä, Гöзäl Јуван батмыш бојнусундан. Ізмеј чыкармыш кылыџіны кесмä Гöзäl Јуваны, Гöзäl Јуван деміш: «кардашым оласын, кесмä, деміш, бені, сенін којнунда вар бір труба, вер о трубајы бана, пінејім бу ач-ӱстӱнä, да бардыјым о трубајы. Сора, індіјнäн јерä, істäрсајды, кес, істäрсан јі». Ізмеј кајыл олмуш, верміш трубајы. Гöзäl Јуван пінміш ач-ӱстӱнä, бармыш трубајы, јевдä кöпекläр ішітміш, кырмышлар пенчереіі. Гöзäl Јуван урмуш трубајы јерä: «хаді, деміш, Ізмеј, бакалым, сäн-мі, оса бäн-мі?» Гöзäl Јуван јерä јіlінџä, кöпекläр параламышлар Ізмеіі. Гöзäl Јуван алмыш балан бегірі, геlміш јевä. Агалары ујурмушлар, ґенä калдырымыш

агаларны, пінмішläр бегірä, да ґelмішläр jeвlернä. Ґöзäl Jуван ґетÿрмÿш балан бегірі падішахын олуна.

67. С. Бешалма.

Гебозъ отбираетъ у змѣевъ украденныхъ коней и убиваетъ укравшихъ.

Варіантъ № 66-го.

Вармыш бір вакытта бір падішā. О падішахын вармыш ÿч олу. О падішахтан-са хепсі змеjläр коркармыш, да о падішā jeцel-едін, jöleр. Оллары ґöтÿрерлар бобасыны ґöммā. Бір-да бегірі вармыш о падішахын, гÿсÿндä ґÿн-мÿш. Оллары, ачан ґöтÿрерлар ґöммā бобасыны, змеjläр ґelіп-та, чалаjорлар о бегірі. Ачан оллары ґelejорлар jeвä, бегірі буламаjорлар jeвдä. Хем кÿчÿк кардашлары дер агаларна: «агалар, хадін гідеlім, да бобамызын бегірlерні араjлым». Буннар чекедерлар гітмā. Чок -му гітмішläр, аз-мы гітмішläр, jeтішмішläр, змеjlерін кÿртäларна. Хем кÿчÿк кардашынын ады Гебоз-муш. Шінді оннара, авшам олаjор орда, агалары гіреjорлар кÿртäнын ічіндä jатмā. Гебоз-да гідер, дамын таванында jатаjор. Гецеңін бір вакыды ґeleр хем бÿк змеj бір кара бегірlän. Да о бегір, істемäзміш дама гірмā. Змеj дäрміш бегірä: «не'ічін сäн гірмерсін дам-ічінä, о падішā jölÿ'у, ані біз коркардык?» Гебоз-да деміш тавандан: «jöldÿ-са, онун олу бурада». Змеj коркудан, сычмыш чāшырларна. Гебоз інер jeрä, балаjор, бегірі дама. Змеj дер Гебоза: «нердä істерсін ґÿрешмā?» Гебоз-да дер: «бäн істерім таш-ÿстÿндä ґÿрешмā». Буннар гідерлар таш-ÿстÿндä ґÿрешмā. Гебоз кесер змеjін кафасыны, гідер тавана, да jатаjор. Сабā-каршы ґeleр ортанцā змеj. Онун-да бегірі гірмäзміш дама. «Хаj копекläр ісін кафаны, не'ічін сäн гірмерсін дама, падішā, ані біз коркардык, jöldÿ». Гебоз-да деміш тавандан: «о joldÿ-са, онун олу бурада». Змеj коркудан чāшырларна сычмыш. Інер Гебоз jeрä, балаjор

бе̇гірі дама, ке̇се̄р з̇меjін кафасыны, пін̇е̄р ге̇нӑ дамы̆н-тавана, да jатаjор. Дӑнері-āры̆кан ге̇lе̄р хе̇н̇ кӱ̇чӱ̇к з̇меj бобаларнын бе̇гірі̆нн̇ӑн, ан̇і гӱ̄сӱ̄ндӑ гӱ̇н-мӱш. Тā дама jаклаштыjнан, бе̇гір кішн̇еміш. З̇меj jӱ̇ф̇кеlен̇е̄р бе̇гірӑ, да де̇р: «гӑргалар jісін̇ се̇нін̇ кафаны, сӑнсын, се̇нін̇ падішахын бурда jölдӱ̇?» Ге̇бо̀з-да де̇р: «о jölдӱ̇-са, онун бlу бурада». Ге̇боз ін̇е̄р jерӑ, бāлаjор бе̇гірі дама. Чыкаjо̀рлар дышары че̇ке̇де̄рлар гӱ̇ре̇шмā. Ӱ̋ч гӱ̇н ӱ̋ч-та ге̇џӑ дӱ̄ше̄рлар. Кылычлары тутушаjор, да jок н̇іџӑl бірі біріні ке̇сінн̇ӑр. Бір-да гӑрга оннарын-jанында учӑрмыш. З̇меj де̇р о гӑргаjа: «ге̇l сӱ̄ндӱ̇р бе̇нім кылыџімын ате̇шіні, да ве̇ріріm сана ӱ̋ч ӱ̋з jыллык jöмӱ̇р». Ге̇бо̀з-да де̇р: «сӱ̄ндӱ̇р бе̇нім кылыџімын ате̇шіні, ве̇ре̇џӑм сана ӱ̋ч з̇меj lеші іjӑсін». Гӑрга сӱ̄ндӱ̄ре̄р Ге̇бозун кылыџінын ате̇шіні, да Ге̇боз ке̇се̄р з̇меjін кафасыны, да ве̇ре̄р гӑргаjа ӱ̋ч з̇меj jісін, да, гіде̄р, калдыраjор агаларны, ве̇ре̄р агаларна о ікі бе̇гірі, кен̇ді-да алаjор бобасын бе̇гірн̇і, да гідін̇ вараjо̀рлар jевӑ[1]).

68.

Молодой человѣкъ, родившійся отъ попа и медвѣдицы, страшный силачъ.

Бір вакыт вӑрмыш бір попаз, да о попаз jекміш ме̇расында папшоj. Тутмуш попаз бір адам, папшоjлары бе̇кlесін. Гітміш адам бе̇кlемā папшоjлары, башламыш папшоjлар фышырдамā. Брāмыш адам, гітміш попаза, деміш: «бе̇кlеjӑмеjџӑм». Попаз тутмуш башка бір адам. О̀-да гітміш бе̇кlемā, онӑ-да башламыш фышырдамā. О̀-да брāмыш, гітміш попаза, деміш: «бе̇кlеjӑмеj-џӑм». Гітміш попаз кен̇ді бе̇кlемā. Ге̇џе̇нін бір вакыды чыкмыш бір аjы, тутмуш попазы, сӱ̇рӱ̇мӱ̇ш де̇lінӑ. О аjы дішіjміш. По-

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 393; Чубинск. Труды, стр. 252, № 68; стр. 256, № 69; Е. Роман., Бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 120; Добр. Смол. сбор. I, стр. 405; Афан., рус. сказ. VII, стр. 24; Верещ. Вотяки Сарап. уѣз. стр. 186.

па̀знан ajы japмышлар бір̇ чоџўк. Попа̀знан чоџўк дуру̇мушлар деік-ічіндӓ, ajы̀-да гідӓрміш аўланмā. Гіт̇і заман коjа̀рмыш деіӊ āзына бір̇ б̇ўк̇ таш. Чоџўк башламыш б̇у̿мā̈, попа̀з-да дēр чоџā̈: «на̀сы jапса̀к-та чыкалым бурдан, да г̇öр̇ ніџӓ jашамак». Чоџўк jітір̇міш ташы, таш jеріндӓн дішi̇лміш. Аўша̀мнеjін г̇еlміш ajы, бакса, таш jеріндӓн дішi̇лміш. Jер̇тесі г̇ўнў г̇еӊӓ коjмуш ташы, гіт̇міш аўланмā. Чоџўк г̇еӊӓ деӊеміш к̇еӊдіні, jітір̇міш ташы, таш бір̇ jанна гіт̇міш. Г̇еlміш ajы аўша̀мнеjін, бакса, таш бір̇ jанда дураjор. Гір̇міш, jемзір̇міш чоџу̿. Сабā̀сы г̇еӊӓ гітміш аўланмā. Чоџўк jітір̇міш ташы, таш бір̇ тарафа џіӊгіlміш. Чыкмышлар деікт̇ӓн попа̀знан ікісі, башламышлар качмā. Г̇еlēр ajы, бакса, оннар jок, такышмыш āртларна, jетішміш оннары. Чоџўк тутмуш ajы, jölдўр̇мўш. Гідēр попа̀з чоџу̇кнан jев̇ӓ г̇еџā̈, урмуш попаз п̇еӊчер̇еjа. Попаді̇jа деміш: «к̇імсіӊ с̇ӓн?» Попаз деміш: «б̇ӓнім̇». Ачмыш попадіjа капуjу, бакса, попаз калмыш чыплак, гінміш попаз. Попаз деміш попаді̇jаjа: «б̇еӊім̇ вар бір̇-да чоџу̿м, в̇ер̇ онȧ-да бір̇ кат ру̇ба». Гідір̇мішlӓр чоџу̿. О чоџўн б̇еlдӓп ата̀сы ajы̀-jмыш, jукарсы ада̀м-мыш. Попадіjа jесап алмыш, башламыш попаза демā̈: «каjбет̇ чоџу̿, б̇ӓн коркаjо̀рум ондан». Попаз башламыш дўшўӊмā̈, на̀сы каjбетсіӊ ону. Каздырмыш бір̇ пунар, коjмуш чоџу̿, ташласын пунары. Ікі-ўз кіші̇-да коjмуш ташласыннар чоџўк-ўстўӊӓ, чоџўк бір̇ jеlі̇ннӓн ташла̀рмыш, бір̇ jеlі̇ннӓн-да калан ташлары дышары ата̀рмыш. Jölдўрӓмеміш попаз чоџу̿ пунарда, jолламыш попаз чоџу̿ дājа дöр̇т̇ jöк̇ўзнӓн āч к̇ес̇мā̈, да jісіӊ ону орда ajылар. Кошмуш чоџўк дöр̇т̇ jöк̇ўз, да гітміш дājа, коlв̇ер̇міш jöк̇ўзlері, башламыш к̇ес̇мā̈. Г̇еlміш ікі ajы jімішlӓр jöк̇ўзlеріӊ ікісіні. Тутмуш ajылары бāламыш чывгар башына, г̇еӊӓ к̇ес̇ӓрміш. Г̇еlēр ікі џӓнавар jіjе̇рлар jöб̇ўр jöк̇ўзlері-да. О тутмуш оннары, да бāламыш арыш башына, к̇ес̇міш, jўк̇lет̇міш адык чок, кошмуш ajылары дібӓ, џӓнаварлары іlері, чек̇ет̇міш. Чыкмыш дā-ічіндӓн, jетішміш бір̇ к̇öп̇рўjа. О к̇öп̇рўдā̈-да ва̀рмыш ікі шеjтан, бірі деміш: «б̇ӓн jўр̇к̇ўдеџӓм̇ бунун jöк̇ўзlер̇ні, да кырдыраџӓм арабасынын діӊгіlіні. Чыкмыш, jўр̇к̇ўт̇мўш, кырдырмыш діӊгіlі. Тутмуш

чоџ̆ук шеjтаны, коjмуш ону, тутсун діңгілі jевȁдак. О хаjдȁрмыш, шеjтȁн-да тутȁрмыш діңгілі, jетішмiш jевӓ. Ба̄рмыш чоџ̆ук: «ȁчын токады». Попадїjа ḋеміш: «шеjтан ачсын сана токады». О̀-да ḋеміш: «шеjтанын іші вар, діңгілі тутаjор. Ачмыш ке̇ңді токады, гірміш а'ула. Попȁзнан попадїjа, ачан ѓо̄рмўшlӓр аjылары, коркмушлар. Чоџ̆ук алмыш jо̄кӳзlері, ба̄ламыш дама. Попȁзнан попадїjа а̄лармышлар: «нȁсы куртулалым». Jолламышлар ону, гітсін шеjтан ḋерменнеріндӓ, ун ӯтсӳн. Коjмушлар чуваллара кӳl, да шеjтаннар ону каjбетсін. Кошмуш аjылары, гітміш ḋерменӓ. Шеjтаннар, ачан ѓо̄рмӳшlӓр ону, коркмушлар да ḋемішlӓр: «не іш бу ѓеlēр бізӓ?» Jетішміш ḋерменӓ. Ḋермен ḋӳзгӳн ḋіlміш, паjсынаjор ḋӯма̄ шеjтаннары. Оннȁр-да башлаjо̀рлар ḋӳзма̄ ḋермені, кїмісі каjалары дішӓрміш, кїмісі канатлары коjȁрмыш. Чабуџӓк ḋӳзмӳшlӓр, атмышлар се̇педӓ, баксалар, оннар кӳl, да ḋемішlӓр: «нȁсы ун jапалым сана, сȁн кӳl ѓетірмїшін бізӓ?» О̀-да ḋеміш: «нȁсы кӳl, бȁн бо̄даj ѓетірдім». Паjсынаjор оннары ḋӯма̄ харȁпнікнӓн. Оннȁр-да коркудан ке̇ңді бо̄даjларыдан jапмышлар ніша̄ста̀ уну, долдурмушлар чувалларны, коjмушлар кы̀зак-ӳстӳнӓ. Кошмуш чоџ̆ук, ѓеlміш jевӓ. Ачан бакаjо̀рлар, чувалларда піклуjут уну[1]).

69.

Отгадчикъ.

Вȁрмыш бір падішахын бір камчысы. Шїнді чалынаjор падішахын о камчысы. О камчыjы̀ са біlїрміш кырк кіші. Шїнді вȁрмыш бір фыка̄рӓ ḋӓду, пек фыка̄рӓ-jмыш, jо̀кмуш нѐjlан

---

1) Вар. L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch «der starke Gottfried»; Haltrich, Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande, стр. 6—64; Wenzig, Weltslavischer Märchenschatz, стр. 124—127; Трейландъ, Латыш. ск., стр. 152, № 100; J. B. Malý, Nar. Bachork. стр. 170; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 177; Етногр. сбірн. імен. Шевч. I, стр. 60; Афан. рус. ск. V, стр. 42; VI, стр. 89; Д. Садов., ск. Самар. кр. № 22, 34.

ґечінсін. Дӯшӱнēр о д̇ȧду кенді кендінā: «нȧсыл јапсам, да ċӧlеṫċȧм о кырк кішіді, да б̇ȅкі падішā в̇ері бана біраз алтын пара?» Шіңді гідēр д̇ȧду, хем гідȧрміш, хем д̇ӯшӱнӱрмӱш, не ċӧlесін падішаха? Шіңді јеṫішēр д̇ȧду падішахын конакларна, башлајор к̇ӧпеkläр салмā. Чыкајор ȯн-ікілінін бірісі, да д̇ēр: «не ґездін, б̇ȧ, д̇ȧду?» Д̇ȧду-да д̇ēр: «іштіттім, ȧні падішахын бір камчысы кајбеlміш, да ґеlдім бакајым, булдунуз-му о камчыјы?» Ȯн-ікілі-да д̇еміш: «буламадык». Д̇ȧду д̇ēр: «ја чыр падішахы бурајы». Гідēр ȯн-ікілі, чырајор падішахы. Чыкајор падішā, да д̇ēр: «не ґездін б̇ȧ д̇ȧду?» О д̇ȧду-да д̇ēр: «іштіттім, ȧні сізін кајбеlміш бір камчыныз, булдунуз-му ону, ȯса буламадынысмы?» Падішā д̇еміш: «буламадык». Шіңді д̇ēр о д̇ȧду падішаха: «б̇ȧн, д̇еміш, біlерім, кімдā камчы». «Біlермісін?» «Біlерім». Падішā д̇еміш: «хȧді бакалым, булаџȧн-мы. Хер булурсан, в̇ереџȧм сана бір хібā алтын». Шіңді д̇ȧду д̇ӯшӱнēр, нȧпсын, да ċӧlеṫсін о кырк кішіјі. Шіңді д̇ȧду д̇ēр о кырк кішіја: «хепсініс ґеṫірȧсініс бана хер ґӱн бірȧр піта». Шіңді ілкін ґеṫірēр бірісі. Д̇ȧду, алдыјнан пітајы, д̇еміш: «бірісі ґеṫірді, калды отуз докуз». Гідēр о адам ґері. Јерṫесі ґӱнӱ геṫірēр башкасы. Д̇ȧду ґенā, алдыјнан пітајы, д̇еміш: «ікісі ґеṫірді, калды отуз ċекіз». Д̇ȧду піталары сајȧрмыш, оннȧр-са саныјрмышлар, д̇ȧду оннары савашајор туттурмā. Шіңді јерṫесі ґӱнӱ ґеṫірēр ӱчӱнџӱсӱ. Д̇ȧду ґенā д̇ēр: «ӱчӱ ґеṫірді, тā калды отуз једі». О адȧм-да д̇ӯшӱнēр, да д̇ēр: «д̇ȧду, б̇ȧ, ċȧн бізі туттурмā савашерсын?» «Зер, д̇еміш, туттурмā». О адȧм-да д̇еміш: «бізд̇ā о камчы». Д̇ȧду-да д̇еміш: «сізд̇ā-јса, колȧј-дыр іш, јāрын сабаhа јāлајȧсын, да ґеṫірȧсін, да сыпыдȧсын а'улун ічанна, да падішахын копоју іјеџек о камчыјы, да сіз-да куртулаџеныз». Шіңді д̇ȧду д̇ēр падішаха: «булдум камчыјы». Падішȧх-та д̇ēр: «нередā?» Д̇ȧду-да д̇ēр: «сенін копојун јіміш». О падішā д̇ēр д̇ȧдуја: «хер б̇ȧн кеċȧрсам копоју, да буламасак камчыјы, ċені-да кеċеџȧм, зерā бенім копојум пāлы бір адамдан». Шіңді д̇ēр падішā д̇ȧдуја: «ал наџā, да кеċ копоју». Алајор д̇ȧду наџā, копој-да јатырмыш капу јӧнӱндā. Гідēр д̇ȧду јавȧшаџік, да бір наџȧк урајор к̇ӧпȧн јенċесінā, да јарајор к̇ӧпȧн шкембесіні. Чыкарајор

камчыјы парча парча. Алајор дӑду о парчалары, да ѓотӯрēр падішаха: «тä, деміш камчы». Шїнді падішā верēр о дӑдуја бір хїбä алтын. Алајор дӑду алтыннары, да гідій варајор. Да хейсі дӑрміш о дӑдуја: «білгіч». Шїнді кајбелēр тӯрк-падішахын бір ӯзӯ, арамышлар, да була̀мамышлар. Шїнді тӯрк-падішахы ішідēр бу дӑдуја, а̀ні білгїчміш. Коштурајор везетіја фајтону, да гелѐрлар о дӑдуја сормā. Сорајо̀рлар дӑдуја. Дӑду деміш: «не о?» Деміш: «кајбеліі бір ѓӯмӯш ӯзӯм, да була̀мајорус, да іштік, а̀ні сӑн білгїчмішін». Дӑду-да деміш: «олур ону булмā». Шїнді падішā дēр дӑдуја: «ха̀ді гіделім». Дӑду-да деміш: «ха̀ді». Пінѐрлар талїгаја, да чекедѐрлар. Ва̀рмыш јаннарында̀-да ікі атлы. О атлынын бірісі о ӯзӯ а̀ні чалмыш, да онун ады Чакшыр-мыш. Шїнді гідӑркан јолда, баттырајо̀рлар талїгајы, ісланајор дӑдунун чӑшырларны. Чыкарајо̀рлар талїгајы. Шїнді дӑду чыкарајор чӑшырларны, да серēр бір фідана. Чӑшырлар салланы̀рмыш, дӑду-да дӑрміш: «чакшыр, чакшыр. Шїнді пек салланајо̀рсун, а̀ма, бакалым, јӑрын осман пашӑнын јонӯндӑ, нӑпацан?» Дӑду тā јолӓ дедїјнан, о тӯрк, а̀ні ады Чакшы̀рмыш, дēр дӑдуја: «нѐрдӑн білѐрсін беним адымы?» Деміш: «бӑн бїлмесӑм, гідӑрмі-јім». Дӑду кейді чӑшырларна дӑрміш: «не салланајо̀рсун», о тӯрк та санмыш, она дēр. Дӑду оннары тā јолда тутмуш. Шїнді о тӯрк: «аман куртар бізі». «Олур, деміш, верін, деміш, о ӯзӯ о падішахын копојна, јутсун, да бӑн-да дēцӑм: «копој јутмуш». Ѓелѐрлар фајто̀ннан осман пашанын біналарна. Чыкајор падішā дышары текліф-едēр ічері. Јінēр дӑду, ѓелēр ічері, башлајор аннатмā дӑдуја. Дӑду-да дēр: «бӑн білѐрім нередӑ. Ва̀рмы, деміш сенін бір копојун? О јутмуш». «До̄ру̀-му?» «До̄ру». «Хер діл-са до̄ру, падішā деміш, кесецӑм сенї-да». «Кес, а̀ма, хер до̄ру̀-са, верецӑн бір хїбä алтын». Шїнді кесѐрлар копоју, чыкарајо̀рлар копојун -ічіндӑн ӯзӯ. Шїнді верēр она бір хїба алтыннары, да гідій варајор. Јетішѐрлар буну ѓерідӑн, да демішлӓр: «ба̀рі бір керӓ алдадалым ону». Бірїда деміш: «нїцӓл алдадалым?» «Сокалым бір тілкіјі чувал-ічінä, да соралым она: «не вар бу чувалда?» Јетішѐрлар дӑдуја ѓерідӑн, да сорајо̀рлар дӑдуја, да дѐрлар: «не вар

бу чувалда?» Да̊ду-да коркмуш, да бі̊ім̇ēр, н̇а̊псын. «Ах, д̇еміш сік̇тік ші̇нді тілкіјі». Тӱ̆рк̇ӱ̆н бірі урēр јера̊ тілкіјі, да д̇öнѐрлар ѓері. Да̊ду-да гідēр јева̊ [1]).

70.

Силачъ, извозщикъ и разбойники.

Бір̇ адам кіраціlык једа̊рміш. Бір̇ к̇ера̊ јӱ̆кlетміш таlїгасыны, да чек̇етміш јола. Гіда̊ркан, баттырмыш бір̇ д̇ереда̊ таlїгајы, да б̇ēгір̇lа̊р чыкара̀мамыш. Ȍ-да коіверміш б̇ēгір̇lері, бракајор оннары, да тутајор октан, да чыкарајор јеllåн к̇енара таlїгајы. Комушусў-да којмуш н̇ēтіна̊ чалсын онун б̇ēгір̇lер̇ні, ѓöрēр, а̀н̇і о д̇ереда̊н ѓечецек̇. Да ачан баттырајор о јеріф таlїгајы, ѓöр̇ēр, а̀ні онда кувет̇ чок. Гідēр јанына, да д̇ēр она: «не бӱ̆шѐрсын, ха ѓеl, ѓідеlім̇ б̇ен̇їм̇н̇а̊н бір̇ері». Чек̇ед̇ѐрлар гітм̇а̄ бір̇ да̄-ічіна̊. Да̄јын і̇чі-да чотмаклы̇к-мыш, да јок н̇а̀сы таlїга јöр̇ӱ̆сӱ̆н̇. Да д̇ēр о кіраці: «на б̇ēгір̇lері, да б̇а̊н алајым таlїгајы кафама». Којēр таlїгајы кафасына, да гід̇ѐрлар. Гіда̊ркан, јолца̊ булајо̀рлар ікі бојар јölӱ̆, алајор оннары̀, да јаттырајор таlїга-ічін̇а̊, да је-т̇ішѐрлар бір̇ борд̇еја. О борд̇еjда̊-да кырк кіші хырсыз ва̀рмыш пај ет̇мішlа̊р кырк феc̆ алтын, да отурула̀рмыш ат̇еш башында. Онна̀р-да гіт̇т̇їјін̇а̊н, д̇емішlа̊р: «кабуl-ѐдін̇ бізі, бу ѓеца̊ каlалым бурда, з̇ер̇е пара вар ӱ̆с̆тӱ̆м̇ӱ̆зда̊, саттык с̆ӱ̆рек̇». Онна̀р-да д̇емішlа̊р: «кабуl-еда̊ріс̆». Да д̇а̊рмішlа̊р бірі бір̇іна̊, а̀н̇і гідецēс̆ ѓезм̇а̄ ајāмыза ѓеlді пара. Ѓеlдіlа̊р о јöбӱ̆р̇lа̊р-да, отурмушлар ат̇еш башында. О к̇ӱ̆чӱ̆к̇ адам д̇еміш о кāві адама: «аціkмады̇н -мы?» Ȍ-да д̇еміш: «аціктым». К̇ӱ̆чӱ̆к̇ адам д̇еміш: «гіт, ѓет̇ір таlїгадан бір̇ балык, да пішір̇еlім̇, да іјеlім̇». Ȍ-да гідēр, да сап-лајор бір̇ казы̇клан о јölӱ̆јӱ̆. Башламышлар ону ат̇еш̇та̊ кызарт-

1) Вар. Српс. нар. припов. Вук Врчевић у Биограду 1868, стр. 3, № 5; O. Kolb. Lud. Ser. XIV, sz. 6, стр. 273; Афан. рус. ск., стр. 126 и 128; Ант. и Драг. стр. 146, № 43; Д. Садовн. ск. Самар. кр. № 40.

мā. Хырсызлȁр-да шашмышлар, да коркмушлар: «балык јеріңā адам пішірмішlар». Пішмā башладыјнан, о кӱчӱ деміш: «ја бакајым пішмеміш-мі?» Алмыш, даламыш бір кеpā, да деміш: «бу кокмуш, ґетір башка». Гетірміш башка, ону-да пішірміш, ґеңā бакмыш, да деміш: «бу да кокмуш». О кӱчӱк адȁм-да урмуш аjāны јерā, да деміш: «ја тут бір тāзесіні, да пішірелім». О хырсызлȁр-да качан качанын олмуш. Да деміш о кӱчӱ: «ґеl бураjы, ґе бурда вар кырк Фес алтын». Да деміш: «сеңā букадар кувет вȁрмыш, да бӱшӱрдун кірацілыкнан јашамā». Паj етмішlар алтыннары, да кӱчӱк-та деміш: «ґіт, та ґе шінді јаша» [1]).

71.

Ловкій парень укралъ у молдаванина козла изъ рукъ и надулъ отца.

Бір вакыт вȁрмыш бір адам, вȁрмыш онун бір ōлу.. Гідȅрлар ōлу бобȁјнан, чекетмішlар гітмā. Бір кӱвā ґечȁрмішlар. Бір дā-ічіндāн гідȁркан, каршыламышлар бір молдувȁннан бір кечі. Чоцӱк дēр бобасына: «бāн чалȁрым бу кечіјі». Бобасы деміш: «нȁсы чалацāн, адамын једенда кечі?» Чыкармыш ōлу ајāндан чізмејі, којмуш јол ӱстӱнā. Молдуван булмуш чізмејі да деміш: «іслā чізмā, ȁма бір». Брāмыш, гітміш ilері. Чоцӱк алмыш чізмејі, ґӧтӱрмӱш ilері, којмуш. Молдуван јетішміш чізмеңін јанына, да деміш: «хȅle, тā бір чізмā». Бāлајор кечіјі бір Фідана, гітміш јӧбӱр чізмејі арамā. Гідēр чоцӱк, алајор кечіјі, гідȅрлар дā-ічіңā, кесȅрлар кечіјі, којмушлар кајнатмā. Чоцӱк деміш бобасына: «бāн істејім, сана јідірмȁм бу кечідāн». Бобасы деміш: «ону јапȁмасын». Сȯра гітміш чоцӱк дā-ічіңā куру одун топламā. Чыкармыш чоцӱк кӱркӱнӱ, башламыш дӱмā: пат, пат кӱркӱ. Кенді-да дȁрміш: «валлā, бāн чāлмадым, тȁтӱ чалды». Бобасы

1) Вар. Wisła VII, в. 1, стр. 46; Афан., рус. сказ. V, стр. 214; VIII, стр. 238; Г. Верещагинъ, Вот. соснов. кр., стр. 161.

јешітміш, брамыш кечіјі кајнаркан. Ґеlер чоџук, ijер кечіјі, бобасы гітміш [1])

72.

Ангелъ путешествуетъ съ монахомъ.

Бір вакыт олмуш бір мінунија. Бір калуґер вармыш ікі-јашындан бері манастырда дурумуш, да хіч дуннада ґезмеміш. Шінді о калуґер алајор благословленија јагумендан, да чекедер гітма дунна јуреима. Гідаркан, калуґер каршы-ґеlер бір пуснік. Шінді о пуснік сорајор о калуґера: «нерејі гідерсін?» О калуґер -да дер: «гідерім дунна јуреима». Пуснік дер: «хаді, бан-да гідејім сенінна». Калуґер-да дер: «хаді ґеl сан-да». Да чекедер буннар ікісі гітма. Чок-му гітмішлар аз-мы гітмішлар, јетішмішlар денізін-бојуна. О денізін-бојунда вармыш бір зенгін адам јашармыш. Шінді о калуґерлан о пуснік гідерлар о зенгін адама кона. Шінді о зенгін адам пек севінміш, ані калуґерлан пуснік ґеlміш она мусафірlа. Зенгін адам којер калуґерлан пусна јекмек, хем чыкарајор бір пукал шарап да верміш о шарабы алтын філџаннан. Верер калуґера бір філџан шарап, калуґер ічер о шарабы. Шінді зенгін адам ґена долдурајор алтын філџаны шараплан, да верер пусна. Пуснік ічер шарабы, да філџаны атајор деніза. Зенгін адам бішеј дememiш пусна, ані атмыш філџаны деніза. Шінді јекмек јідіктан сора, пусніклан калуґер чекедерлар гітма та јота. Гідерлар о ґуну, јетішерлар бір кува. Да о куда конајорлар бір адама. Шінді о адамын вармыш бір чоџу бір јашында. Да дер о адам пусніклан калуґера: «І олдунус -та ґеldiніс бана кона, благословіт-једін бенім чоџуму». Алајор

1) Вар. Латышск. Трейландъ, стр. 184, № 112; Српс. нар. прип. В. Караџић, 1870, стр. 166; Malý. Nar. Bachor. a povesti, стр. 182; Zb. Wiad. do Antr. VIII, стр. 310, № 9; Bibl. Wisły III, ч. 1, стр. 112; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 287; Д. Садовн., ск. Самар. кр. № 32.

калуѓер благословіт-једēр чоџу, да верēр пусна, ò-да благословіт-јетсін чоџу. Пусиік-да сыкајор чоџун бурнундан, да чоџук јöлēр. О адам-да бішеј дèмеміш пусна, àні јöлдурмуш чоџу. Шінді пусніклан калуѓер гітмішлäр тā јöтā. Шінді буннар гідäркан, јетішēрлар бір пустіја јевä. Калуѓер јавашамыш, да калмышлар о пустіја јевдä ѓеџелемā. Шінді калуѓер јатмыш ујумā, àма пусиік башламыш јыкмā јеві. Јыкмыш пусніќ јевін хајадыны, да башламыш јыкмā ічерсіні-да, нèрдä јатырмыш калуѓер. Шінді калуѓер коркмуш устунä јыкаџек пусніќ јеві, калкајор калуѓер дöшēндäн, да гідēр он адым јевдäн јырак, да јатајор, да бакајор, не јапаџек пусиік. Пусніќ-са јыкајор јеві јерä барабар хіч бèllі дilміш, àні јев вàрмыш орда. Шінді калуѓер-да јатàмамыш, да сормуш пусна калуѓер: «білдір бана кендіні, кімсін сäн: шејтàнмы-јсын, òса сатанà-јмыјсын?» Пусніќ-та деміш: «бäн дil-ім не шејтан, не да пусніќ, не да сатана». Калуѓер-да деміш: «је нè-ј-сін сäн? Біз гіттік сеніннäн, о зенгін адам севінді, да алтын фіцäннан јыкрам јапты бізä. Сäн-са алдын алтын фіцäны, да аттын денізä. Сòра ѓеldік бір кувä, ордà-да јöлдурдун адамын чоџуну. Шінді ѓеldік бурајы, бурдà-да, јок нäбасын, да башладын јыкмā јеві». Пусніќ-та дēр: «àні гіттік јіlкін зенгін адама, да верді бізä алтын фіцäннан шарап. О алтын фіцäн харам парàјлан алынмыш, да бäн онучун аттым денізä о фіцäны, зèрем сон шарāтта чырылмасын суда о адам». Калуѓер ѓенä деміш: «ја ачан ѓеldік ікінџі конā, нè'ічін јöлдурдун о адамын чоџуну?» Пусніќ та деміш калуѓера: «о адамын чоџу бујујнäн, хырсыз олаџèјды курвар, хем адам јöлдуреџèјді, да онучун бäн о чоџу јöлдурдум». Калуѓер ѓенä деміш пусна: «је бу јеві нè'ічін јыктын?» Пусніќ-та деміш: «нè'ічін-мі, бу јевдä вар хазна ѓöму-lу, да о ѓöмäн адамлар капалы дурајòрлар зынданда бу парà-ічін. Да бу јевä ѓеlеџèјді бір адам, да јапанаџèјды, да хырсызлар зындандан куртулаџèјды, да ѓеlеџèјділäр бу јевä, да булаџèјдылар о адамы, да о парà-ічін јöлдуреџèјділäр адамы. Àма шінді ѓеlеџекläр да гöреџекläр, јев чол-ува олмуш, да деџекläр парајы чыкармышлар, да гідеџекläр. Сòра бу јерä јапынаџек бір фукāра

адам, да о адам булацек бу парајы». Сòра пу̀сн̇ік д̇ēр калу̀г̇ерӓ: «гіт с̇ӓп јалныз шіндàн сòра, да јӯрен̇ д̇ӯннӓ». Пу̀сн̇ік учмуш, да гітміш. Калу̀г̇ер-да калмыш јалныз. О пу̀сн̇ік д̇īl-міш пу̀сн̇ік, а̀ма ынцер-мыш [1]).

73.

Кто лучше сонъ увидитъ.

Ва̀рмыш бір чіңг̇ена̀јlан бір адам, да оннар ікісі н̇ек ісlа̄ јашàрмышлар. Шінді оннар лаф етмішlӓр, к̇ес̇еџек̇lӓр бір потмар. О адам д̇еміш чіңг̇ен̇еја: «àңгымыз н̇е д̇ӯш гöрӯсајды, о јіјеџек̇ потмары». Шінді к̇ес̇ерлар потмары, јатајòрлар о г̇еџа̄, потмары -да атајòрлар фырына. Адам калкајор, да јіјēр о потмары, чіңг̇ена̀-са ујӯрмуш. Шінді адам г̇енӓ јатмыш ујума̄, чіңг̇енӓ х̇ей ујӯрмуш. Шінді чіңг̇енӓ калкмыш сабàhlен, да чіңг̇енӓ д̇еміш адама: «бӓн г̇öрд̇ӯм бір бӯк д̇ӯш». Адам-да д̇еміш: «н̇е д̇ӯш г̇öрд̇ӯн?» Чіңг̇енӓ-да д̇еміш: «бір бӯк мерд̇івен̇ јаптым, да чыктым чак г̇öкӓ, да Аллàхлан Аллàхка јек̇мек̇ јірд̇іlӓр, да б̇ен̇і-да т̇ек̇lіф јет̇т̇іlӓр, да бӓн істӓмедім». Адам-да д̇еміш: «бӓн-да г̇öрд̇ӯм, ан̇і с̇ен̇і т̇ек̇lіф јет̇т̇іlӓр, бӓн-да калктым, да јідім потмары. К̇енд̇і к̇енд̇імӓ д̇едім: чіңг̇енӓ шінді ток олмалы. Јідім да г̇енӓ јаттым». Чіңг̇ен̇ен̇ін-са барсаклары гуруллàрмыш а̄ч [2]).

---

1) Вар. Сбор. за нар. ум. V, стр. 153; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 280; O. Kolb. Lud. Ser. III, cz. 1, стр. 153; Ser. VIII, cz. 4, стр. 94; Ser. XIV, cz. 6, стр. 166; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 200; Добров., Смол. сборн. I, стр. 308, № 8; Изд. Имп. Общ. Ес. Ан. и Эт. XI, в. 1, 1890 г., стр. 215, № 52.

2) Вар. Народ. хуморис. гаталице и варалице Вук. Врчевић. Дубровн. 1885, стр. 60; Е. Роман., бѣлор. сказ. I, в. 3, стр. 429; Афан., рус. сказ. II, стр. 208, № 14; V, стр. 7.

74.

Парень учится воровству.

Ва̀рмыш бір̇ вакытта бір̇ дул кары да о карынын ва̀рмыш бір̇ чоџў̄. Да о чоџўк дē̇р анасына: «јап бана бір̇ пі̇та да ба̇̆н гідеџӑм бу дӯннӑда, не̇ зана̄т вар, јӯренмӑ̄». Анасы јапајор пі̇тајы, да чоџўк гідēр, јӯрене̇р хе̇йсіні, не̇ зана̄т вар, бу дӯннӑдӑ, салт унутмуш јӯренмӑ̄ хырсызлы̄. Ші̇нді гідēр јӯренмӑ̄ хырсызлы̄, да, гідӑркан, го̇рēр бір̇ адам ге̇lі̇рміш атлы. Да чоџўк дē̇р ке̇нді ке̇нді̇нӑ: «хе̇р̇ јӯрениміш, ола̀јдым хырсызлы̄, те̇ ші̇нді чала̀рдым бу адамдан бу бӗгірlері̇». Ші̇нді адам јеті̇шēр, чоџў̄, да сорајор: «не̇̀јаны гідӗрсін бӑ чоџўк?» Чоџўк-та дē̇р о адама: «гідӗрім хырсызлы̄ јӯренмӑ̄». Ші̇нді адам дē̇р чоџӑ: «гіт, та чал те̇ о чобанын рӯбаларны сыртындан, хе̇р̇ чала̀рсан, озаман јӯренеџӑн хырсызлы̄». Ші̇нді чоџўк гідēр-чобанын јанына, се̇лам ве̇рēр чобана, со̀ра тутуштурајор lӯlесіні, да со̀ра о чоџўк којēр чобанын са̄-јанына бір̇ аʻуч біјазлык, бір̇ аʻуч-та којēр сол-јанына, да чекедēр гітмӑ̄ којуннара до̄ру, хе̇м гідӑрміш хе̇м біјазлык јекӑрміш јола. Да јеті̇шēр којуннара, да пајсынајор атма̄ се̇чі којуннары батак-ічінӑ». Ші̇нді чобан калкајор гітмӑ̄ којуннара, бакса јола, јол-до̆шеlі біјазлыклан. Ші̇нді чобан чыкарајор рӯбаларны, да гірēр чыкарма̄ којуннары. Да о чоџўк ге̇lіи та алајор чобанын рӯбаларны да го̇тӯрēр о адама. Ші̇нді адам ве̇рēр о чоџӑ бір̇ анахтар, да дē̇р: «гідӑсін Фалан бојарын јапысына, да о јапы-ічіндӑ о бојарын хазне̇сі дурајор. Ача̀сын бу анахта̀рлан капују, да ала̀сын хазне̇сіндӑн бір̇ калпак алтын». Гідēр о чоџўк, да ачајор бојарын јапысынын капусуну, да алајор хазне̇сіндӑн бір̇ калпак алтын. Ші̇нді бојар саба̄сы, бакса, хазне̇дӑн алынмыш алтын. Ші̇нді о бојар јазајор кіхада: кі̇м чалдъы-са онун хазне̇сіндӑн алтын, са̄дӑ со̆lесін, ве̇реџе̇к кызыны.

Чыкајор о чоџ̄ук, да д̇ēр бојара: «б̇ӑн чалдым ċенін хазнендӑн алтын». Шіндi бојар, јок нерејӑ бурсун, верēр кызыны о чоџӑ [1]).

75.

Пастухъ и его кавалъ отъ игры, на которомъ земля и небо танцуютъ.

Бір вакытта вӑрмыш бір чобан. Тутуштурајор бір бајыр-ӯстӯндӑ ґӯннӯк, та Аллаха јетішēр о ґӯннӯн кокусу. Аллах јоллајор ыніџеры о чобанӑ. Да ыніџер сорајор: «не істēрсін ċӑн Аллахтан, ӑні јактын бу ґӯннӯ бу бајырда?» Чобӑн-да д̇ēр: «б̇ӑн бішеј істӑмēрім Аллахтан, салт істēрім бір кавал, б̇ӑн чалӑркан, јер ґӧк ојнасын». Аллах верēр она бір кавал, ачан чалӑрмыш, јер ґӧк ојнӑрмыш. Шіндi о чобан јанашајор бір попаза којун ґӯтмӑ. О чобанын-да вӑрмыш бір токлусу јапӑсы јіпек-міш [2]). Урадајор попазын којуннарны кыра, сокајор оннары бір чалылын-ічінӑ, пајсынајор кавал чалмӑ, пајсынајӧрлар којуннар ојнамӑ, д̇ӯбӯд̇ӯз јапӑлары јолунајор којуннарын. Авшӑмlејін ґетірēр јевӑ којуннары. Попаз бакса, којуннара јапӑлары јок сыртларында. Бішеј д̇ӗмејор чобана. Сабӑhlен чобан урадајор којуннары кыра. Попӑз-да ґерідӑн гідејор бакмӑ, ніџӑl ґӯдēр чобан којуннары. Чобӑн-са ґенӑ сокајор чалылын ічінӑ којуннӑрлан. Попаз отурајор сычмӑ чалылыкта. Чобӑн-да ґӧрејор попазы сычӑркан, да чекедēр чобан кавал чалмӑ. Попаз пајсынајор ојнамӑ, сычӑркан. Попазын ґӧтӯ ал кан олајор. Шіндi попаз ґеlејор јевӑ, да ċӧlејор карысына хем кызларна, оннарын чобанында бу-такым кавал вар. Попаџіја јынӑнмамыш попазы. Ґеlēр чобан авшӑмlејін јевӑ. Попаз д̇ēр чобана: «чалсын кавал». Чобӑн

---

1) Вар. O. Kolb. Lud. Ser. XIX, cz. 2, стр. 243; Ser. XIV, cz. 6, стр. 345; Zb. Wiad. do Antr. XII, стр. 109; Трейландъ, Латыш., стр. 184, № 112; Чубин. II, стр. 601, № 80; Афан., рус. ск. V, стр. 27; VII, стр. 254.

2) Вар. јіпек јапӑлы toклу.

-да істāмēр чалмā. Попаз jӯфкеlеңēр чобана, да істēр кӯмā. Чобȁннан узлашēр буннар, попаз jȍдеjор чобаны. Шіңді чобан сабāсы гідеџек чорбаџі арамā ґеңдіңā. Попазын-са кызлары калкаjȍрлар jѐрќѐн о гідѐрлар чобаны токлусуну jолмā. Кызлар jолȁркан, jапышаjор jellері токлунун jапāларна. Попȁз-да ґöl-мекчā гідēр кызларын jellерні аjырмā, онӯн-да jапышаjор jellері. Шіңді чобан калкаjор, сабȁhlен чекедēр кавал чалмā хем гідȁр-міш. Токлу̀-да āрдына гідȁрміш, попаз хем кызлары токлу̀jнан білā гідȁрміш, попазын ґöтӱ ґöрӱнӱрмӱш. Бір адȁм-да ќӱрѐќlȁн боклук топлȁрмыш, олаjор ќӱрā, да гідēр, попазын ґöтӱнā бір ќӱрек ураjор. Ќӱрек jапышаjор попазын ґöтӱнā, о адамын jel-lері jапышаjор ќӱрāн сапына. Шіңді гідȁркан, чобан ґечȁрміш панаjырдан. О панаjырдȁ-да саталырмыш коjун. Ȍ-да чыкаjор токлусуну сатмā, бакса, дöрт таjнȁ кіші вар токлунун-jанында. Попаз верēр чобана ӱч-ӱз карбȍна, о адȁм-да верēр ӱз карбȍна, да чобан аjыраjор оннарын jellерні токлудан. Чобан алаjор дöрт -ӱз карбȍна[1]).

75 а.

Варіантъ № 75-го.

Бір вакыт вȁрмыш бір падішā, да вȁрмыш онун бір кызы, да кімсеj ґӱlдӱрȁмезміш ону. Да вȁрмыш бір чобан, да о чобан кавал чалȁрмыш да о нѐкадар чалȁрмыш, баjырлар оjнȁрмыш. Шіңді гідēр чобан бір попаза конмā. Да чобанын ґеlірміш āрдына бір jіjек jапāлы токлу. Jатмыш о ґеџā чобан попазда. Попазын-да вȁрмыш ӱч кызы. Да о бӱк деміш анасына: «чобан уjу-дӯjнан, бȁн гідеџȁм, да jолаџȁм о токлудан jапā». Чыкараjор кыз, коjēр токлунун ӱстӱнā jellерні, jапышмыш jellері. Ортан-

1) Вар. Bibl. Wisł. IX, стр. 87; O. Kolb. Lud. Ser. XIX, ca. 2, стр. 224; ibid. Pokuc. IV, стр. 175; Walach. Märchen von Schott. 1845, № 22; Aнт. и Драг. стр. 339.

џäсы чыкајор, баксын, ǹе ѓеlмеді кȁкусу. Ȍ-да којмуш jeliні кȁкусуна, ȍ-да јапышмыш кȁкусуна. Чыкајор х̂ей к̇ӱчӱ̄, баксын, ǹе ѓеlмēр кȁкулары, ȍ-да чыктыјнан, којмуш jellеріні оннарын -ӱстӱнä, ȍ-да јапышмыш. Попадïја-да бакмыш, бакмыш, кызлар ѓеlсін, ѓеlмēрлар, чыкмыш ȍ-да ѓölмекчä. Чыктыјнан, којмуш jellеріні к̇ӱчӱк̇ кызына, онӱн-да јапышмыш jellері. Шінді попаз бакса, попадïја јок јанында, ȍ-да чыкмыш, баксын, ǹе ѓеlмеді попадïја, да чыкмыш чäшырсыз. Чыктыјнан, тутунмуш попадï-јадан. Онӱн-да jellері јапышмыш попадïјаја. Калкајор сабȁhlејін чобан, алајор кавалыны, башлајор чалмā. Башламыш токлу ојнамā, кызлȁр-да попаз-да, попадïја-да ојнȁрмышлар. Чекетміш чобан чаларак, оннȁр-да, ојнарак, гідäрмішlär āрдына. Бір кӱ̄-дäн ѓечäркан, бір адам мајыз к̇ӱрӱ̈рмӱш. Ачан ѓöрмӱш оннары ѓечäркан, гідēр да бір к̇ӱрек урмуш попазын ѓöтӱнä. К̇ӱрек ја-пышмыш попазын ѓöтӱнä, адамын-да jellері јапышмыш к̇ӱрäн сапына. Чобан х̂ей чалȁрмыш, оннȁр-да ојнȁрмыш, да ѓечміш падішахын jевінін јанындан. Ѓöрмӱш падішахын кызы, да пај-сынмыш ѓӱlмā. Падішā чыкмыш, баксын ǹејä ѓӱlēр кызы, да ȍ-да ѓöрмӱш оннары.

76.

Сестра въ сообществѣ съ великаномъ намѣревается убить брата.

Бір вакыт вȁрмыш ікі кардаш, бірі чоџӱк, бірі кыз. Гідēр-лар ікісі бір пустïјалыкта јашамā. Јапајȍрлар бір бордеј, ја-шȁрмышлар ікісі. Кыз отурӱмуш бордејдä, агасы гідäрміш авланмā. Бір ѓӱн гітміш узак, да ѓеџеlеміш кырда. Ѓелміш кыза бір дев̇-адамы, да јатајор онӱннан о ѓеџä. Да деміш дев̇ кыза: «ха jöldӱрелім сенін аганы, да ікіміз јашајлым». Кыз деміш: «нȁсы jöldӱрелім ону, о пек̇ кāві?» Дев̇ деміш: «хаста јет̇ кендіні, да де она, олса џäнавар сӱдӱ, алышаџäм». Дев̇ гітміш, ѓеlміш

кардашы, булмуш кызы хаста, сормуш кыз кардашына: «не ца̄нын істе̄р?» О̀-да деміш: «олса ца̄навар су̇ду̇, ічејім, са̀нсын алышацам». Алмыш кардашы ту̇фе̄ні, бір-да шіша̄, да гітміш, нерда̄ ца̄наварын јаврулары дуру̀ду. Хе̄нез-да ґелміш та ца̄навар јавруларны јемзірма̄. Курулмуш Јуван урма̄ ца̄навары. Ца̄навар деміш: «не іста̄рса̄н, верім сана, салт јӧlду̇рма̄ бені». О̀-да деміш: «бір аз су̇т вер бана». Гітміш Јуван, алмыш бір аз су̇т, верміш ца̄навар бір-да паlі она. Гітміш кыз кардашына, да верміш су̇ду̇. Кыз кардашы алмыш су̇ду̇, саклы до̇кму̇ш јера̄. Гіде̄р Јуван ґена̄ авланма̄. Ґеlе̄р дев, сорајор кыза: «на̀сы, ґеlді-мі ца̄навардан?» Деміш: «ґеlді». О дев деміш: «јолла ону, гітсін, аслан су̇ду̇ ґетірсін, да параласын ону аслан». Ґелміш Јуван, кыз ґена̄ деміш Јувана: «гіт кардашым, да ґетір бана аслан су̇ду̇». Алмыш Јуван ту̇фе̄ні хем шішеjі, да гітміш. Таман гітміш асла̀нда хенез ґеlміш јавруларны јемзерма̄. Курулмуш ту̇фѐкна̄н урма̄. Аслан деміш: «не іста̄рса̄н, верім сана, салт јӧlду̇рма̄ бені». О̀-да деміш: «бір аз су̇т вер бана». Аслан деміш: «ґеl верејім». Гітміш, Јуван, верміш она су̇т, верміш бір-да јавру. Алмыш Јуван јаврују хем су̇ду̇, ґеlміш јева̄, којмуш јаврују јӧбу̇ру̇ну̇н јанына. Су̇ду̇ верміш кыз кардашына, о̀-да алмыш су̇ду̇, до̇кму̇ш јера̄. Ґена̄ гітміш Јуван авланма̄, ґеlміш дев, да сормуш: «јӧlду̇рмеміш-мі аслан ону?» Кыз-да деміш: «јіјецек, онучун верміш она бір-да јавру». Дев ґена̄ деміш: «јолла ону, гітсін, ајы су̇ду̇ ґетірсін сана, да бѐlкім ајы ıјір ону». Ґеlе̄р авша̀мнејім Јуван, кыз кардашы деміш она: «гіт, ґетір бана ајы су̇ду̇». Гітміш Јуван ајы су̇ду̇ ґетірма̄. Ачан гітміш, ајы јемзірıміш јавруларны. Курулмуш урма̄. Ајы деміш: «не іста̄рса̄н, верім сана». О̀-да деміш: «бір аз су̇т бана вер». «Верім», деміш. Гіде̄р, алмыш су̇т, ајы верміш бір-да паlі. Алмыш паlіјі, да ґеlе̄р јева̄, верміш су̇ду̇, бакса, ікі дев ічерда̄ лаф-едѐрлар. Гірміш ічері. Гірдіјна̄н ічері, тутмушлар ону, ба̄ламышлар јеlleрні а̄рдына. Чыкармыш бірі буча̄ны кесма̄. О̀-да деміш: «чыка̀рын бені дышары, да вар бір-ікі пıдім со̄lејім». Чыкармышлар ону дышары. Башламыш ба̄рма̄: «на̄

Ḃеді, нӑ Авді, нӑ Гревав». О сāт ґеlмішlӑр онун о пàlilерi, копармышлар чатыјы јеllеріндӑн, да хызланајòрлар деўlерi, параламышлар. Ќесміш чоцук кыз кардашыны, да гітміш, нӑні ґӧзӱ ґӧрӱ-са [1]).

77.

Человѣкъ, обращающійся ночью въ змѣю.

Бір вакыт вàрмыш бір падішах, да о падішā сојмуш бір ќехlа дерісі, да чырмыш јынсаннары: «кім таныр-са бу деріјі, она ӧерецӑм кызымы». Да о јынсаннар бірі-да таныјàмамыш, не дерісі о. Да вàрмыш бір Кӱlцӱ, да чырмыш падішах о Кӱlцӱјӱ, да сормуш: «не дерісі-дір бу?» О̀-да бакмыш, да деміш: «коцӑ бір кехlа дерісі». Да ӧерміш она кызыны. О̀-са ґӱндӱз јынсàнмыш, гецӑ-са олурмуш јылан. Алмыш кызы, да ґӧтӱрӱмӱш бір деlā. О ґецӑ сарылырмыш о кыза баштан ајāдан. Да нàсыл јапсын о кыз, да куртулсун о Кӱlцӱдӑн? Да вàрмыш деlіктӑ бір гӱгуш. Да алајор падішахын кызы бір парча кіхат, јазēр да бāлајор гӱгушун канады алтына. Да о гӱгуш учēр, гідēр падішаха, гірміш ічері учарак. Ачан тутēр падішах о гӱгушу, окујēр о кіхады. Јазàрмыш о кіхатта: «ніцӑl јàпсын бобам, да куртарсын ӧені бу јыландан. Да падішах чырајор јынсаннары, да сорēр: «аңгыныс білēр јінӑн карнындан бузāјы чыкармā, да јінеќ хіч дӱјмасын? Àңгыныс бір јумрук урацек, да тучтан каlӑ јапацек? Àңгыныс једі аршын ташы атацек, да јылан дӱјмајцек? Àңгыныс фіlцӑн долу атацек, да долу тутацек?» Бірі деміш: «бāн-ім». Ачан гітміш о адам, алмыш о ташы, да атмыш, сòра

---

1) Вар. Wisła, II, w. 1, стр. 15; O. Kolb. Pokuc. IV, Ser. 63 i 70; ibid. Chełm. II, стр. 115; Чубин. II, стр. 138, № 48 и стр. 152, № 49; Е. Роман., Бѣлор. ск., I, в. 3, № 1, стр. 38; Добров. Смол. сборн., I, стр. 495, № 15; Афан., рус. сказ. V, стр. 127; VI, стр. 241 и 244; Сборн. Дашк. муз., в. I, стр. 148 (армянск.), Д. Садов., ск. Самар. кр. № 11.

бірі гірміш делік-ічіна, да сöкмÿш јыланы кыздан, јылан дÿјмамыш. Алмыш падішах кызы, да чекетміш јева гітма. Гідäркан јева, бакса, ардына јылан ґеlер сыклык чаларак. Бірі урмуш бір јумрук, јапмыш тучтан кала. Алмыш падішах кызыны ґері[1]).

78.

Человѣкъ, побывавшій на томъ свѣтѣ.

Бір вакыт вармыш бір адам фукара-јмыш, гідер казанма, да тутајор ону бір јамур бір куда, да о гідер бір јевін сачана сеперlенма. Да о јева-јакын вармыш, бір јев, зенгінміш, да јевін сабі јölмÿш. Хаці-јмыш да калмыш карысы іхтіјар, да ґöрер о адамы о јевін-сачанда, да чарајор ону, да сорајор она: «нердäн ґеlерсін?» Ò-да јÿфкајнäн, дер она: «џендемдäн». Кары-да дер она: «чоктäн-мы гіттін орајы сäн?» «Ÿч ај олду». «Пы!» дер о кары она, «бізім Хаці-да ÿч ај олду јöleli. Ону ґöрмедін-мі?» «Нäсы ґöрмедім?» Ò-да орда. «Је нäсы јашајор орда?» «Нäсы!» јапмыш кабак капчындан терезі, да алыш-веріш јапајор, пек зор. Бäбу дер: «пы! кабак капчына-мы калды, о бурда алтын терезісіннäн сатарды. Тез гідеџäн-мі орајы?» «Те шінді гідерім». «Дур, да јоллајым она бір аз алтын». Да верер она бір фута алтын. Да гідер адам. Авшам-ÿстÿ ґеlер олу кырдан, бäбу чыкајор каршы олуна, да дер: «олум, ґеlді бір адам біза, да деді, ґеlміш џендемдäн ґöрÿшма, да гідäрді ґері џендема, да вердім она, ґöтÿрсÿн бобана бір аз алтын». Олу-да деміш: «чоктäн-мы гітті?» «Темін, деміш, гітті». Да сормуш, аңгы јолу алды? Ґöстерміш она јолу, пінміш беґіра, такышмыш ардына, јаклашмыш

---

1) Вар. Walachische Märchen von Schott, 1845, стр. 171; Сборн. за нар. умот., V, стр. 149; Zb. Wiad. do Antr., III, стр. 66 (малор.); о томъ, что сказка эта имѣетъ черты общія со сказаніями «о шелудивомъ Бунякѣ», см. Кіевск. Стар. 1887 г., іюнь и іюль, стр. 691; Е. Роман., бѣлор. сказ., I, вып. 3, стр. 217; Зап. Имп. Русск. Геогр. Общ., XV, 1885, № 6, стр. 50 (персид.); Зап. Имп. Русск. Геогр. Общ. по отд. Этн., VI, стр. 247 (казан. тат.).

она. Ȯ-да ґöрмÿш ону, да гітміш бір дерменӓ. Дерменџі савашармыш дермені lÿзґерӓ урма̄, да дēр о гідäн адама: «насы атлы ґеlēр сенін āрдына?» Ȯ-да дēр: «падішахтан кіхат ґеlміш, kellерін кафаларны сојуннар, да аскерӓ да'ул јапаџеклар». Дерменџі о сāт гірміш дермен-ічінӓ, ȯ-да kеlміш. Ґеlēр атлы, сорајор: «ґöрмедін-мі бір адам?» «Ґöрдÿм, гірді дермен-ічінӓ». О-да дēр она: «ја тут бу бēгірі, бäн ону тутајым». Гідēр, урајор капуја, јöбÿрÿ-да пінēр бēгірӓ, да гідēр. О калајор јајан, дöнēр ґері јевӓ. Да сорлуш анасы: «јетіштін-мі чоџÿм». «Јетіштім мамо, да вердім бēгірі, да та̄ тез јетішсін џендемӓ»[1]).

79.

Мальчикъ, проглоченный сначала коровой, потомъ волкомъ.

Бір вакыт вармыш бір дäдујлан бір бäбу, да вармыш оннарын бір чоџÿклары хем бір јінеklерi. Јолламышлар чоџÿ, ґÿтсÿн јіна̄. Јінек отларкан, чоџÿк ујумуш, да јінек карышык јутмуш чоџÿ. Ґеlміш јінек авшамнејін јевӓ, чоџÿк јок. О чоџÿк-са јінäн -ічіндӓ. Алмыш бäбу кофајы, гітміш са̄ма̄ јіна̄. Чоџÿк башламыш ба̄рма̄ јінäн-ічіндӓ: «удÿдÿ бäба, шувалкан ґöрÿнēр». Бäбу ојаны бакмыш бÿјаны, јок кімсеј, ґенӓ башламыш са̄ма̄. О ґенӓ ба̄рымыш јінäн ічіндӓн. Бäбу бракмыш кофајы, да гітміш дäдуја, сölеміш: «біlмӓм, не вар бізім јінäн-ічіндӓ, ба̄рајор бана: «удÿдÿ бäба, шувалкан ґöрÿнēр». Гітміш дäду, отурмуш са̄ма̄. Чоџÿк башлајор ба̄рма̄: «удÿдÿ дäдо каlемін ґöрÿнēр». Бір ікі kерет хеј ба̄рмыш. Калкајор дäду, ба̄рмыш бäбуја: «бäбо, ґетір буча̄». Ґетірēр бäбу буча̄, бастырерлар јіна̄, да kесерлар, бакајорлар: јок бішеј ічіндӓ. Алајор дäду барсаклары, гідēр дередӓ

1) Вар. Walachische Märchen von Schott, 1845, № 43; Zb. Wiad. do Antr., VIII, стр. 299; ibid. XI, стр. 238; O. Kolb. Lud. Ser. VIII, cz. 4, стр. 220; Чубин., II, № 61, стр. 577 и стр. 648; Шейковск., Бытъ подолянъ, Кіевъ 1860, в. 2, стр. 68; что эта сказка варіантъ турецкаго разсказѣ о Насръ-Эддинѣ, см. статью г. Кузьмичевскаго, Кіевск. Стар. XIV.

јыкамā. Јыкàркан, ѓеlēр бір цāнавар, каврајор шкембејі, да јудајор ону бÿтÿн. Шінді цāнавар аціктыјнан, гідēр бір чобандан којун каврамā. Чоцÿкта башламыш бāрмā цāнаварын ічіндāн: «еј! чобан бeј јõрÿ, цāнавар каврајцек бір кузу». Калкајор чобан, башлајор бāрмā: «у'у». Кувалајòрлар цāнаварi. Ордан гідēр башка чобана, ордà-да башлајор бāрмā. Ордàн-да кувалајòрлар. Шінді цāнавар дÿшÿнēр, нāпсын?» Гідēр бàбуја, да дēр: «нāбајым бāн бàбо, білмāм, не вар бенім ічіндā?» Гідēрім којун каврамā, ò-да бāрајор ічімдā: «јõрÿ, цāнавар којун каврајцек». Бàбу-да деміш она: «јі кÿму, јіч сују, да гіт бір бÿк бајырдан, да тукурлан, да о чыкацек». Гідēр цāнавар, ијēр кÿму, ичēр сују, да гідēр бір бÿк бајырдан, да тукурланајор, да патламыш, да куртулмуш чоцÿктан цāнавар, чоцÿкта ондан.

79 а.

Варіантъ: Мальчикъ, проглоченный коровой.

Вàрмыш бір вакытта бір дāдујлан бір бàбу, да оннар іхтіјàрмышлар артык, ушаклары олмàзмыш. Шінді гідēрлар буннар панајыра, да алајòрлар бір сусак, да пајсынајòрлар осурмā о сусāн-ічінā, да осурмушлар бір ај сусā, да чыкмыш о сусāктан бір чоцÿк. Да бÿвēр чоцÿк, да бобасы јоллајор ону та јінā ѓÿтмā. Бір сары інеllері вàрмыш да о інек отлàркан, тудајор о чоцÿ. Авшам олајор, чоцÿк ѓетірмāзміш інā. Гідēр бобасы, бакса, інек отлајор, чоцÿк-са јок. Чõзēр адам чāшырларны, отурајор сычмā, чоцÿк-та чыкарајор кафасыны інāн ѓõтÿндāн, да бāрымыш: «худÿдÿ дāду, каlемін ѓõрÿнēр». Ÿч керејадан бāрмыш [1]).

---

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 294 (латышск.); Трейландъ, Латышск. ск., стр. 160, № 103; Zb. Wiad. do Antr., II, стр. 166 (польск.); Чубинск., II, № 22; Ант. и Драг., стр. 355; Афан., рус. сказ., III, стр. 168; VIII, стр. 86; Худяк., Великор. ск., № 64; Д. Садовн. ск. Самар. кр., № 33; Изв. Имп. Общ. Ес. Ан. и Эт., Москва 1890, XI, в. 1, стр. 187, № 13.

80.

Мнимоумершій должникъ и разбойникъ.

Бір вакыт вармыш ікі кардаш, кӱчӱк олан борчлу-јмуш агасына бір пара. Хер ґӱн істарміш о парасыны. Бір ґӱн ґеңа ґелміш о пара-ічін. Карысы ґӧрмӱш пенчередан ґеліркан, да деміш коџасына: «аган ґелер ґеңа о пара-ічін». О-да јӧлӱ јетміш кендіні. Гірміш ічері агасы, бакса, о јатајор. Кары деміш: «о јӧлдӱ». Агасы деміш: «вер бір бал муму» Верер кары бір бал муму. Алајор, да јапыштырајор бурнуна, да дурмуш та мум біттіңџа. Башламыш мум јакма бурнуну. Кардашы ачмыш ґӧзлерні. Агасы деміш: «парајы». О-да деміш: «аман, пазары јӧдејџам». Агасы гітміш јевіна, пазар ґелдіјнан, ґеңа гітміш пара -ічін. Ґеңа ґӧрмӱшлар пенчередан ґеліркан. Кардашыда чармыш комшуларны, да јаптырмыш кендіна табут, кенді-да ґеңа јӧлӱ јетміш кендіні. Гелміш агасы, бакса, јӧлмӱш сафідан. Којмушлар табут-ічіне, да ґӧтӱрӱмӱшлар клісеја. Агасы деміш попаза: «бракын бу ґеџа дурсун бурда, да бан біраз алајым ону. Попаз брамыш, кітлемішлар капулары, оннар ікісі калмыш клісa-ічінда. Ґеџенін бір вакыдында ґелміш хырсызлар, да делмішлар клісејі, гірмішлар ічіна, башламышлар сојма, ґезма. Ґезаркан, кӧстеклеймiш бірі табуда. Баксалар бір јӧлӱ. Хырсызын бірі деміш: «бej, јоктур кестім јӧлӱ, да кесмелі бу јӧлӱјӱ». Агасы башламыш барма: «јӧрӱн јӧлӱлар». Хырсызлар коркмушлар, да качмышлар, да брамышлар бір торба алтын. Калкмыш кардашы-да, хызланмыш артларна, да дурумуш капуда. Хырсызлар дурмушлар, да демішлар: ха гірелім, да бакалым: «не сој јӧлӱ вар бурда?» Сокмуш бірі кафасыны. О јӧлӱ олан каврамыш калпаны хырсызын, да деміш агасына: «на сана-да бу калпа да о парајы, істама бендан бірта». Хырсызлар да деміш: «брагіда, оннар чоклук, о бізім

паралары пајлашмышлар, да бірінӑ бір пара јетішмеміш, да калпа̄ верділӑр она. «Ка̀чын качалым». Да гітмішлӑр, да алтыннар оннара калмыш [1]).

81.

Насръ-эддинъ и судья.

Ва̀рмыш бір вакыт бір куш, беслӑрміш ону ауџі. Ауџі алēр, ону чыкарēр кыра̀. Шінді Насрадін-да ґöрмÿш, бöлӑ куш беслēрлар, гітміш, тутмуш бір са̀ксан. О̀-да бесlеміш, алмыш кушу, чыкмыш кыра, саlверміш кушу. Бір хаза̄јін-да гітміш кенді јінēні ґÿтмӑ. Ачан Насрадін саlверміш кушу, гітміш јінӑн-ÿстÿнӑ, конмуш. О деміш: «бу јінек беніm». Хаза̄јін-да дēр: «беніm». Шінді гідēрлар да̄ваја, кады ефѐндіја. Насрадін гідēр іlері кады ефѐндіја, сöлēр да̄вада: «бана јінӑ дÿшÿрӑсін, бӑн сана верірім бір фычыџік са̄ја. Ачан гіттілӑр да̄ваја, дÿшÿрдÿ она јінӑ. «Јапа̀рмасын ону?» «Јапа̀рым». Ачан гітті јевӑ, текlіф-етті ушакларна: «хӗпсініс сычын бу фычынын ічінӑ. Ачан калды а̀зыџік долма̄, којду ÿстÿнӑ бір-ікі ока са̄ја, ґöтÿрдÿ кады-ефѐндіја ба̄шыш. Кады ефѐнді кабуlетті, деді: «берекӑт версін». Ачан башлады јіма̄ кады ефѐнді, јіді ÿстÿндӑн ја̄јы, со̀ра јетішті бока, «брӑ», деді, «бу пезевеңк бана бок јідірді», ґідін, ча̀рын о пезевеңгі, ґеlсін бурајы». Ґеlді Насрадін кадыја. «Нѐічін сӑн бана бок јідірдін? Дышары! ÿзÿнÿ ґöрмејім». О̀-да гітті бір каба̄тлы гібі. О ґеџӑ-да ја̄ды бір кар, јölă ÿч-дöрт пармак. Ачан ґöрдÿ Насрадін, кар ја̄ды деји, јескі ґöзӑрдӑн јапты бір чіфт чарык кендінӑ. Алды бастону јеlінӑ, ґіді о чарыклары ајакларна, да гітті кады ефѐндінін капусунун јöнÿндӑн ґешті. Ачан саба̀hlен калкты кады ефѐнді, ґöрдÿ бір јіз вар. «На̀сыл јіз бу? Јынсан

1) Вар. Српс. нар. припов. В. Караџић, 1870, стр. 168; O. Kolb. Lud., Ser. VIII, sz. 4, стр. 185; Zb. Wiad. do Antr., II, стр. 163; O. Kolb., Pokuc., IV, стр. 214; Афан. рус. ск., V, стр. 21.

jiзiнä бeнзēр (о деlikläрдäнда олду чок нышан) не чок тырнā вар бунун?» О ґelмiш бурајы, да ґенä гiтмiш: «ја бакајым, нерејi гiтмiш бу jiз?» Насрадiн бакарды, кады ефендi ґelēр дејi. Ачан јаклашты кады ефендi, о чöзмӯш чäшырларны, да сувамыш ґölменi, да ґöтӯ ґöрӯнӯрмӯш. Кады јаклаштыкчасына о калдырымыш ґöтӯнӯ јукары. Сормуш она кады ефендi: «нечiн калдырерсын ґöтӯнӯ?» О-да демiш: «нäпајым?» Кады ефендi. Сäн бенi кудун, ӯзӯмӯ ґöрмејäсiн-дејi. Бäн сенi ґöрдӯм, сäн ґelёрсiн, ӯзӯмӯ ґöрмејäсiн дејi, калдырерым ґöтӯмӯ, ґöрäсiн[1]).

82.

Одно изъ приключенiй Насръ-эддина.

Тӯркӯн Насрадiнi гiтмiш бiр бојара, да алмыш ӯз путлук -iчiн јапā парасы. Да ачан ґelмiш бојарын вакыды јапāјы алмā, гiтмiш Насрадiнä, да јiнмiш фајтондан, да урмуш капуја зонтiklä, да демiш јев сāбi: «чык дышары». Iчердäн-да чыкмыш кызы. Бојар демiш: «заманäјрысын кызым». Кыз-да алмыш сеlамыны. Бојар сöрмуш кыза: «нердä татӯн?» Кыз-да она демiш: «гiттi кыра чалы дiкмā». Бојар сормуш кыза: «нäпацек чалыјлан татӯн?» Кыз демiш бојара: «ачан чалылар бӯвецеkläр, да бојарларын којуннары ґечецеkläр чалылар арасындан, јапāлары којуннарын iliшецек чалылара, бiз-да гiдецēс топламā јапā, да јöдејџēс борџумузу, да сöра утанмыјлым, дедi». Бојар сöрмуш ґенä кыза: «је нердä мамун?» Кыз демiш бојара: «гiттi јöдӯнч āламā». Бојар сормуш: «је нердä батӯн?» Кыз-да демiш бојара: «гiттi ӯзӯ бешä јiндiрмā». Бојар сормуш кыза: «не лаф-ты о, хäнi гiтмiш мамун јöдӯнч āламā?» Кыз демiш бојара: «ачан бiзiм маму јölецек, оннар-да ґelецек бiздä āламā». Бојар сормуш ґенä кыза: не лафтыр о, хäнi сäн дерсiн: «батӯн гiттi ӯзӯ бешä јiдiр-

1) О сказкахъ этого цикла см. статью Март. Гартмана, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, Berlin 1895, 5. Jahrg., Heft I, стр. 40.

ма̄?» Кыз-да деміш бојара: «верді ӱз карбона бе̄гірімізӓ, да гітті кошуја, да бір сакатлык бішеј олурсајды бе̄гірӓ, о сатаџек ону беш карбонаја». Бојар-да бӱкмӱш кафасыны сол тарафына, да тӱкӱрмӱш јерӓ, да пінміш фајтона. Деміш чыра̄на: «хајда бе̄гірлері јевӓ, зе̄рӓ бу Насрадін коџӓ бені донатты ґерідӓн-да ілердӓн-да [1]).

83.

Крестьянинъ, мстящій барину за три пощечины.

Вармыш бір вакытта бір адам, да о адам ґӧтӱре̄р панајыра бір каз сатма̄. Ґеле̄р бір бојар, да де̄р: «не істе̄рсін бу каза?» Адам деміш: «бір бучук карбона». Бојар-да деміш: «сіктір бӓ шашкын, нердӓ ґӧрдӱн сӓн, бір бучук карбонаја каз сатылсын?» Шінді гіде̄р бојар панајыр-ічінӓ, ґезе̄р, ґезе̄р, да ґенӓ ґеле̄р, да де̄р: «не істе̄рсін бу каза?» «Бір бучук карбона». Бојар ґенӓ де̄р: «сіктір бӓ шашкын, нердӓ ґӧрдӱн сӓн, бір бучук карбонаја каз сатылсын?» Бојар бракајор, да гідін варајор, ґенӓ ґезе̄р, ґезе̄р панајыр-ічіндӓ, да ґеле̄р адама ґенӓ казы сорма̄: «не істе̄рсін бу каза, бӓ, кафадар?» Деміш: «бір бучук карбона». Јанашајор о бојар, да ӱч шамар урајор о адама, да алајор казы јеліндӓн, да чекеде̄р гітма̄. О адам-да ба̄рымыш ґерідӓн: «сӓн бана урдун ӱч шамар, ама бӓн сені о ӱч шамар-ічін, ӱч керӓ дӱвецӓм». Бојар-да деміш: «сіктір бӓ гіџікli, сенін-гібі шарлатан адам дӱвецек». О адам-са шіре̄тміш, ґече̄р біркач вакыт, алајор о адам колтӱна бір тестерӓ бір-да наџӓк, да сокакта ба̄рымыш: «кімӓ уста ла̄зым, бӓн устајым». Ішіде̄р о бојарын чыраклары, да сӧле̄рлар бојара. Бојар-да де̄р: «чырын шуну бурајы». Ґеле̄р о уста, бојар сорајор: «уста-мы-сын?» «Уста-јым». «Ха јӧрӱ, јап бана бір дермен». Бојар чырдајор слугаларны, да којдурајор софра, јіје̄рлар јекмек. Шінді бојар де̄р везетіја: «кош фајтону, да гідеџе̄с да̄ја

1) Вар. Сборн. за нар. умот., III, стр. 244, № 4.

а̄ч ајырма̄ ђерменӓ» ђеjі. Гідѐрлар да̄ја, ѐезетіјі бракајѐрлар да̄н ќенарында, о устајлап да бојар гідѐрлар да̄-ічінӓ, уста̀-са атлыј-мыш. Шінді гіттіјнӓн уста нышаннармыш а̄члары: «бу, да̄рміш -арыш-ічін, бу-да бо̀ба-ічін». Гідѐрлар та̄ бі̇раз ілері, булајо̀рлар бір калын а̄ч, да уста ђер: «капла̀р-мысын бу а̄ці?» Деміш: «капла̀рым». Алајор бојар, куцаклајор о а̄ці. О уста̀-да чыкара-јор цебін-да̄н бір шуфа̀ра, да ба̄лајор онун пармакларны, пінер а̄ч у̇сту̇нӓ, ќесѐр ісла̄ бір парды, да пајсынајор о бојары ђӯма̄. Хем ђӯва̀рміш, хем да̀рміш: «ба̄н ђі̄л-ім ђерменці, ба̄н каз са̄бі». Ђӯвѐр ону ісла̄, кара ћӯрӯк-јетміш сыртыны, со̀ра бакајор, ајак-ларна ісла̄ чізмелері ва̀рмыш, ђеміш: «алајым чізмелерні ба̀рім». Шінді уста чекѐр са̄ аја̄ндан чізмесіні, да бакајор, долу бо̀клан, ћӯкӯрѐр, да ђер: «та̄ бір лобут урдум, та̄ калды ікі лобут урма̄, јӯрен а̄лемін јеліндӓн зо̀рлан каз алма̄, хем ђӯма̄. Пінер ѐегіра̄, да гідѐр јевӓ. Везеті-да да̄-кенарында ђӯшӯнѐр ојаны, ђӯшӯнѐр бујаны, да ђер: «гітмелі ба̄н, оннар гітміштір јевӓ, кошајор фај-тону, да ѓелѐр јевӓ. Шінді ѓелдіјнӓн, кукѐна сора̀рмыш ѐезетіја: «нерда̄ бојар?» Везеті-да ђеміш: «оннар о устајлан гіттіла̄р да̄ -ічінӓ а̄ч ајырма̄, ба̄нда калдым да̄-ќенарында, ѐеклеђім оннары ѐекі ікі са̄т, да сандым, оннар ѓелділа̄р јевӓ, ба̄н-да коштум фај-тону, да ѓелдім јевӓ. Шінді кукѐна пајсынајор ба̄рма̄, калдыра-јо̀рлар по̀тра̄, гідецекла̄р бојары арама̄, гідѐрлар, да булајо̀рлар бојары бір а̄чта ба̄лы бір чізма̄јлан. Алајор кукѐна чыкып чізме-сіні, да бакајор ічінӓ, долу бо̀клан, ћӯкӯрѐр, да чо̀зѐрлар о боја-ры, којѐрлар фајтона, да ѓетірѐрлар јевӓ. Шінді кукѐна сора̀р-мыш: «не олду сана?» Бојар бі̇шеј со̄лема̄зміш, кукѐна а̄ла̀рмыш. Шінді ѓетірѐрлар до̀хтуру. Јылачлајор до̀хтур о бојары, башла-мыш бојар лаф етма̄. Шінді кукѐна сора̀рмыш бојара: «не олду сана јо̀то̀ѓӯн?» Башлајор бојар аннатма̄ јо̀то̀ѓӯннӓр, а̀ні ѓелді-јді бір уста бізӓ, о ђі̄л-міш уста, та̄ о каз са̄бі-јміш. Шінді біркач вакыттан со̀ра бојар алышајор, а̀ма хеп хаста. О каз са̄бі-да олајор до̀хтур, алајор ћӯрлӯ ћӯрлӯ шішела̄р, да чекеђѐр сокакта ба̄рма̄: «ба̄н до̀хтур-ум, кім хаста̀-јса, јылачла̀рым». Шінді іші-ђѐр о бојарын чыраклары, да со̄лѐрлар бојара. Боја̀р-да ђер:

«чы̑рын шуну бураjы». Чы̑раjо̀рлар. Геле̄р о каз са̄бі ічері, тутунаjор боjар аннатма̄: «шу̀таным бу̀такым бір случ̀іjа ѓелді башыма. Jылачла̀-ма-мы-сын бені?» О̀-да деміш: «jылачла̀рым, верїсан ўз карбо̀на». Чыкараjор боjар, о са̄т вере̄р ўз карбо̀на до̀хтора. Да алаjор до̀хтор параjы, да де̄р куко̀насына: «чы̀кыныз дышары, зѐрем ба̄н она верецам тÿрlÿ тÿрlÿ jылачлар, да бѐкім ба̄рацек ада̀м-да, сіз коркмаjацѐныз». Куко̀на деміш: «ба̄н гідецам кÿ ічінӓ ѓезінма̄». Шї̈нді коштураjор куко̀на фаjтону, да гідіп вараjор. До̀хторда де̄р боjара: «соjун анадан дӯма̄, да jат ўзў коjун, да jылачлаjым сені». Соjуннаjор боjар анадан дӯма̄, jатаjор ўзў коjун. До̀ктор-да алаjор бастонну, да паjсынаjор боjары дӯма̄. Хем дўва̄рміш, хем да̄рміш: «ба̄н дїl-ім до̀хтор, ба̄н -каз са̄бі». Шї̈нді ѓеле̄р куко̀на кÿ ічіндӓн, башлаjор сорма̄ боjара: «на̀сы, jылачлады̀-мы сені о до̀хтор?» Jылачлады, деміш: «ѓѐнӓ о каз са̄бї-jміш, ѓѐнӓ бені дўдў, jѐнідӓн jölдўрдў. Шї̈нді о боjары ѓездірїміш̆ла̄р до̀хтордан до̀хтора jылачлама̄. Шї̈нді до̄рулаjор о боjар бї̈раз, да коштураjор фаjтону везетїjа, да чекеде̄р ѓезїjа гїтма̄. О каз са̄бї-да ішіде̄р, а̀ні боjар гіда̄рміш ѓезїjа, вере̄р о каз са̄бі бе̄гіріні бір адама, да де̄р: «на̀ бу бе̄гірі сана, да jетїш о боjары, да хызлы ѓеч онуп jанындан, да де она: «ба̄н каз са̄бі». Шї̈нді піне̄р о адам бе̄гірӓ, да jетїше̄р о боjары ѓерідӓн, да де̄р: «ба̄н каз са̄бі». Шї̈нді боjар де̄р о атлылара, а̀ні боjа̀рлан білӓ-jміш ікі атлы: «jетїшініз ону, да ѓетїрінін бана». Такышаjо̀рлар онун а̄рдына, да jетїша̀ме̄рлар, да до̀нѐрлар ѓері. Ѓелѐрлар. Боjар де̄р: «jетїша̄медініз-мі?» Деміш̆ла̄р: «jетїша̀мӓдік». Колвѐрін деміш фаjтондан бе̄гірlері, да jетїшін ону, да гетїрін jölўсўнў бана. Пінѐрлар о бе̄гірlерӓ, чекедѐрлар кувалама̄. О боjа̀р-да калаjор jалныз фаjтонда. Шї̈нді ѓеле̄р о каз са̄бі, да паjсынаjор ѓѐнӓ о боjары дӯма̄. Хем дўва̄рміш, хем да̄рміш: «ба̄н каз са̄бі». Дўве̄р ону ісла̄, да де̄р: «урацан-мы бір кї̈мсеjа шама̀рлан?» Деміш: «у̀рмаjцем». «Jе зо̀рлан каз алацѐн-мы бір кї̈мсеjін jеlіндӓн?» Деміш: «а̀лмаjце̄м». «Са̄н, ачан алдын бендӓн казы, хем урдун ўч шамар, ба̄н сана та̄ озаман деді̇м: «ўч шамар-ічін сені ўч керӓ дўвецам, тӓ шінді дўдўм». Шї̈нді jевӓ

ґеlēр. Кукòна сорајор бојара: «нàсы, конуштунуз-му ґезідă?» «Конуштук, деміш, о каз сāбі ґеlēр ґерідăн, да бір лобут урајор бана, да гідіп варајор [1])».

84.

Причетникъ, умершій четыре раза.

Бір вакыт вàрмыш бір кары, ґезăрміш хајырсызлыкта. Ґідēр кары клісеја спіјàда олмā. Коцăсы-да гітміш іlері клісеја да гінміш попаз рубасына, да сорајор карыја: «не ґунахын вар? сōlă». Кары деміш: «бір дàскал ґеlēр бана, да бăн-да коцăмдан сакынајòрым». Попàз-да деміш: «онун іші колај, ал шекер, пірінч, та'ук, да пішір она да, о јідіјнăн, кöр олацек хем сāр». Ґеlēр кары јевă, сорајор коцăсы: «не деді попаз?» Кары-да деміш: «алалым шекер, пірінч, та'ук, да іјеlім». Алмыш адам пірінч, та'ук, шекер, пішірміш кары, да верміш коцăсына јісін. Јіміш адам да деміш: «бăн сāр олдум хем кöр олдум». Кары севінміш, àні коцăсы кöр олду, хем сāр. Алајор дàскал бір ока ракы, да гідēр карынын јевінă, да отурмушлар јімā, ічмā карыјнан. Біттірмішlăр ракыјы, дàскал јолламыш карыјы, тā ракы алсын. Гітміш кары кырчмаја, адàм-да чункум кöр, сāр цăмал -āрдында отурумуш, јавàшацік калкајор, да алајор нацă, да јанашајор дàскалын кафасына бір нацăк, јölдурмуш дàскалы, алмыш бір-да пірушка, āзына којмуш. Ґеlміш кары, бакса, дàскал булмуш пірушкајнан, тутунмуш коцăсына: «нăбардын сăн кöр -цăнабет, дàскал булмуш пірушкајнан». Калкајор адам, алајор харàпні, пајсынајор карыјы дума. Којēр дàскалы карынын-устўнă, да ґöтурēр кырчмаја, да дēр кырчмара: «калк, да вер бана јарым ока ракы, зēрем јölèрім». Кырчмар кàлкмамыш, адам бракмыш јölу дàскалы кырчма јöнундă. Ачан калкмыш кырчмар, бакса, бір јölу адам кырчма јöнундă. Алмыш кырчмар дàскалы,

---

1) Вар. Glinski Bajarz polsk., IV, стр. 187 (бѣлор.); Добров., Смол. сборн., I, стр. 704, № 17; Афан., рус. сказ., V, стр. 19.

да ґотурмуш, бір адамын саманныклары арасына атмыш. О адамын-да вармыш ікі чоџу. Калктыјнан, чоџуклар булмушлар даскалы, да демішлäр: «ја алалым ону, да аталым». Да алмышлар ону, да дӱшӱнӱрмӱшлäр: «нäпсыннар». Баксалар ґечäрміш бір адам, таліга äрдына гідäрміш бір кулі. Тутмушлар кулiјі, да којмушлар даскалы кулінін-ӱстӱнä. Ґормӱш таліганын сабі, адам кулінін-ӱстӱндä, деміш: «пінмä она, о аџамыдыр». Јöлä дäркан даскал дӱшмӱш, да кулінін сабі донмӱш ґері, да алмыш талігаја, да ґотурмӱш бір су бојуна, да којмуш кајык ічінä, да коiверміш су-ічінä. Бір-да аџі савашырмыш јордек урмä. О јöлӱ даскал-да кајыкнан уз гідäрміш јордеклерін-ӱстӱнä. Аџі бäрымыш: «бујаны, бујаны, јӱркӱдеџäн јордеклері». О-да уз ӱстлерінä гідäрміш. Аџі ґенä деміш: «гітмä ӱстлерінä, јöлдӱреџäм сені». Чакмыш тӱфä, урмуш даскалы. Да сајлајор, даскал дорт керä јöлмӱш.

84 а.

Мужъ, притворяющійся слѣпымъ, и дьячекъ, три раза убитый.

(Варіантъ № 84-го).

Вармыш бір вакытта бір карыјлан бір адам. Шінді о карыја даданајор бір даскал, хер ґеџä ґеліŕміш. Шінді нäпсын кары, да кајö-етсін коџäсыны? Гідēр бір бабуја кары, да дēр: «нäсы јапајым, да кајö-едејім коџäмы?» Бабу-да дēр карыја: «сäн беслä коџäны ісла јіјеџеклäн да коџäн кор олаџек, хіч ґормејџек ґозлерінден». Шінді кары ґелēр јевä, пајсынајор коџäсыны беслемä і манџäјлан, беслēр ӱч ај. Шінді адам дēр карысына: «башладым ґормемä». Кары, ачан ішідēр, башлајор тä ісла беслемä коџäсыны. Шінді коџäсы, ачан кавілешēр ісла, дēр карысына: «шінді хіч ґормēрім». О адам отурумуш ічердä, кары јапајор ісла манџä хем јапајор піруҳка да чырајор даскалы. Даскал ґелēр. Отурајорлар јімä. Кары-да гідēр башка манџä ґетірмä. Адам калкајор соба-јанындан, јöлдӱрēр даскалы да дајēр дувара, äзынä-да бір

пірушка сокаjор. Ачан кары ѓеlēр ічері, бакса, дàскал амеlіндäн бу̑лмуш. Кары дēр кенді кендінä: «jазык дàскала, піру̑шкадан бу̑лду». Шіндi авшамы карынын коџäсы алаjор дàскалы, да гідēр кырчмаjа. Кырчма-да капалы-jмыш. Адам дēр кырчмара: «ач капуjу, зèрем jöleџäм». Кырчмàр-да дēр: «jöl сäн-да, àчмаj-џäм». Àдам брājор дàскалы, да ѓеlēр jевä. Кырчмар сабàhleн калктыjнан, бакса дàскал jölму̑ш. Сòра кырчмар дēр: «кèшкі, ачàjдым капуjу». Шінді кырчмар нäпсын ѓöрēр бір адам гідäрміш бēгірlерні суламā. Бір-да таj āрдына гідäрміш. Àма о таj пінilмедікміш. Кырчмар тутаjор о таjы піндірēр дàскалы. Таj паjсынаjор качмā. Шінді о таj сāбі ѓöрēр таj качàркан, да бāрымыш дàскала: «атла jерä, зèрем таj ду̑шу̑ру̑ сені, да jölду̑ру̑». Таман jölä дäркан, таj ду̑шу̑рēр дàскалы. Шінді адам ѓеlсä, бакса, дàскал jölу̑. «Бäн сана демедім-мі пінмä?» Шінді адам алаjор о дàскалы да ѓöту̑рēр дереjа, да отурдаjор ону бір тафта у̑сту̑нä, да коlверēр су-ічінä. Дàскалы су ѓöту̑рēр. Шінді бір-да адам вàрмыш, jабан jöрдā савашырмыш урмā. Дàскал-да у̑зäрміш дōру jöрдеклерін-у̑сту̑нä. О адàм-да бāрымыш дàскала: «гітмä оjаны у̑рку̑деџäн jöрдеклері, да ураџäм сені». Таман jölä дäркан, jöрдеклäр учаjòрлар. Шінді о адамын-да у̑фкесі чыкаjор, да ураjор куршу̑ннан дàскалы[1]).

85.

Сказка-загадка.

Бір падішā гітті аскерiні смотріт-етмā. Кенарда булду бір чыфчы су̑рäркан. «Колаj ѓеlä», деді она. Деді: «Аллà-роз-òлсун». Падішā деді: «беслäр-мі-сін бенім аскерімі?» Шінді деді она чыфчы jölä: «беслäрім, деді, бенім вар алты ѓемім, хер алтысы-да долу̑саjды, беслäjäмäм, àма у̑чу̑ долу̑саjды, у̑чу̑-да бòшсаjды, бес-

1) Вар. Bibl. Wisły III, ч. 1, стр. 54; O. Kolb. Lud., Ser. XIV, cz. 6, стр. 388; ibid. Pokuc. IV, стр. 252; Д. Садовн., ск. Самар. кр. № 42; Рус. завѣт., ск. Женева, 2 изд. № LXVIII, стр. 194.

lǎrim ozaman». Падішах шінді дўшўндў, буламады о лафлары, деді о чыфчыја: «сана, деді онікі јеркек јоллајым, кыркар-мы -сын оннары маказсыз?» «Кыркарым, деді». Ачан гітті конана, падішах деді онікілерна, деді: «бір чыфчыја сордум: бесlǎрмісін беній аскерімі?» Деді алты ґемім вар, долусајды алтысы, да бесlǎјǎмǎм, ама ўчў бошсајды, бесlǎрім». Шінді јоллады онікіllерні атлы, гідін, да јўренін бу лафлары. Ачан гітті о онікілǎр, деділǎр чыфчыја: «сбlǎ бізǎ о лафы». Деді: «бǎн сбlǎрім сізǎ, верін онікі бін карбона». Оннар-да верді. Да сбleді оннара, деді: «Март, Апрel хем Мај, хер олур-са јǎмур, олацек берекет, деді, о ўч јаш ајлары, деді, ўч ґемі долу. Хер Ijўн, Jiўl хем Август олур-са курак, да адам о јекіннері дўвецек, о ўч курак ајлары, деді, ўч бош ґемі». Неічін дедін, алты ґемім вар, хер хепсі долујса, бесlајǎмǎм? Зерǎ неічін алты ај јашлык олур-са, берекет олмаз јашлыктан. Ама lǎзым олсун ўч ај курак, ўч ај-да јашлык. Ўч јаш ајын берекетіні, о ўч курак ај-да дўсўн. Шінді падішах чǎрды о адамы, деді: «бǎн сана сбleдім бір лаф, онікі јеркек јолладым кырктын-мы маказсыз?» О-да деді кырктым, чыкарды онікі бін карбона: «тǎ деді кырктым маказсыз». Бу шінді ґelēр бblǎ[1]).

86.

Свинопасъ узнаетъ хитростью примѣты царской дочери.

Вармыш бір вакыт бір падішǎ, да вармыш онун бір кызы, да кімсеј білмǎзміш, не нышан вар кызын-ўстўндǎ. Шінді падішǎ верēр кіхат кўlерǎ: кім біlір-са кызында не нышан вар, верецек кызыны. Шінді о падішахын касабасында вармыш бір адам, да о адамын вармыш ўч потмары. Шінді адам јоллајор чоцўну, ґўтсўн о потмарлары. Чоцук хајдаркан потмарлары кыра, ґечі-

1) Вар. O. Kolb. Pokuc., IV, стр. 290; Добр. Смол. сбор., I, стр. 380, № 23; Афан., русск. сказ., VI, стр. 175; М. Комаровъ, Экскурсы въ сказочный міръ. Москва 1886, статья «къ мотивамъ странствующихъ повѣстей».

ріміш падішахын кўртäсы јанындан. Падішахын кызы-да дурумуш кўртäда. Кыз дēр о домушчуја: «сат бана бір потмар». Чоџўк-та деміш: «сатàрым, àма суваpсан јетеклерні дізлерніäдан, озаман сатàрым». Кыз-да деміш: «не олаџек букадар чоџўктан, не аннамыш Суваjор падішахын кызы јетеклерні дізлерніäдан, чоџўк ґöрēр падішахын кызынын дізлерні, да верēр домушчу кыза бір потмар. Шінді јертесі ґўнў домушчу ґенä ґечäрміш кўртä-јанындан. Кыз ґенä дēр домушчуја: «не татлы потмарын вар, сат бана ґенä бір потмар». Домушчу дēр: «сатàрым, àма суваpсан јетеклерні белінäдан». Кыз суваjор беліндан јетеклерні, домушчу ґöрēр кызын беліні, да сатаjор кыза бір потмар. Шінді ўчўнџў ґўнў ґенä ґечірēр кўртäдан домузлары. Кыз ґенä чыкмыш, да деміш: «не татлы домузларын вар, сат бана ґенä бір потмар». Домушчу деміш: «сатàрым, àма сојунурсан чыплак, хем дöнäрсан āрдыны хем јöнўнў, озаман сатàрым». Кыз сојунаjор чыплак, дöнēр āрдыны, сòра-да дöнēр јöнўнў. Домушчу ґöрēр: кызын āрдында аj вàрмыш, гўсўндä-да ґўн вàрмыш. Шінді домушчу верēр кыза бір тā домуз. Шінді чоџўк ґелēр јевä, алаjор торбасына бір парча јекмек, да ґідēр, падішахын кызында не нышан вар білмä. Шінді чоџўк гідäркан, јетішēр чоџў ікі урум. О урумлар дēр чоџā: «нереjі гідèрсін?» Чоџўк-та дēр: «гідèрім, падішахын кызында не нышан вар білмä». Урумлàрда дēр: «біз -да гідèріс ораjы». Гідēр буннар ўчў падішаха. Шінді падішах сораjор урумун бірінä: «не нышаны вар беним кызымын-ўстўндä?» Урум деміш: «білмèрім». Шінді падішā сораjор чоџā: «сöлä сäн, не нышан вар беним кызымда?» Чоџўк дäрміш урума: «сöлä сäн». Урумда дäрміш чоџā: «сöлä сäн ілері». Урумлан чоџўк џенклешіркан, чыкаjор падішахын öллары, да чоџў јескірèрлар ґері. Чоџўк-та чыкàркан ґері, деміш: «падішахым, сенін кызынын ґўсўндä ґўн, аркасындà-да аj». Падішā верēр домушчуја кызыны [1]).

---

1) Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 327 (латыш.); Српс. нар. припп. В. Карапіћ, 1870, стр. 100 и 255; O. Kolb. Pokuc., IV, стр. 92; Афан., рус. сказ., VII, стр. 150.

87.

Разбойникъ попомъ.

Бiр̊ вакыт вåрмыш вiliјатта бiр̊ вајвȯда да гiдēр бiр̊ к̊ӯвä, да д̊ēр: «сiзiн јок-тур попазыныс, олајым б̊äн сiзä бiр̊ попаз». Булгарлар кајыл олмуш. Гiтмiшläр кlїс̊еја. Гiр̊ēр попаз алтара. Јынсаннар б̊еклēрлар, чыксын попаз. Бiр̊ с̊еlд̊äн сȯра чыкмыш, да д̊емiш: «б̊iлēрмiсiн̊iз бïшеј?» Д̊емiшläр: «бïлмēрiс». О̀-да д̊емiш: «ачан бïлмēрсiн̊iз, н̊е с̊ōлејiм сiзä?» Да г̊ēн̊ä гiрмiш алтара. Адамлåр-да д̊емiшläр: «г̊ēн̊ä чыкåрса, д̊ēлiм: бiлēрiс, да бакалым, н̊е с̊ōлејџек?» Чыкмыш г̊ēн̊ä да д̊емiш: «бiлēрмiсiн̊iз бïшеј?» Оннåр-да д̊емiшläр: «бiлēрiс». О̀-да д̊емiш: «ачан бiлēрсiн̊iз, н̊е с̊ōлејiм сiзä?» Да сȯра чыкмыш јан капудан, да качмыш [1]).

88.

Человѣкъ, котораго жена выгнала изъ хаты.

Вåрмыш бiр̊ адам, јашåрмыш к̊енара јакын, да онун карысына гелïрмiш бiр̊ адам. Јев̊ сāбi јатмыш ујумā, чыкајор кары дышары, да г̊елēр iчерi. Да д̊ēр адам: «чык дышары, да бак, нåсы адам чāрāјор с̊ен̊i». Чыкмыш адам г̊ōлмек̊чā дышары. Јōб̊ӯр̊ адам гiр̊мiш iчерi, да кiтlемiш капују. О јев̊ сāбi чыкмыш сокå да ојаланмыш бiр̊ хåјli, д̊ōн̊ēр г̊ер̊i, бāрајор карысына: «мåрi, ач капују». Кары д̊ēр: «кïмсiн с̊äн, н̊е арајȯрсун бу вакыт, iчмïшiн, патламышын, да г̊елмïшiн бiзä». Башлајор кары бāрмā:

1) Вар. Афан., рус. ск., VI, стр. 17; о томъ, что эта сказка варiантъ одного изъ турецкихъ разсказовъ о Насръ-Эддинѣ, см. стат. г. Кузмичевскаго, Кiевск. Стар., XIV, февраль.

«ја калк адам, ѓеlміш бір сарфош, та бāрајор бана: ач капују». Адам-да бāрымыш: «гіт јолуна ічмішін, патламышын, да бїlмēрсін, нāпајорсын». Адам деміш: «бу јев безбеlli дїl бенім», да дēр «гідејім, да сајēм». Гідēр, сајēр кошедāн бешінџі ѓенā дēр: «бу јев». Генā бāрмыш: «мāрі, ач капују». Кары ѓенā деміш: «гіт ішінā». О ѓенā гітміш, сајмыш кошедāн бешінџі јев, да дāрміш: «јев бу, да нē'ічін кары дїl-о?». Ја деміш: «гідејім а'ула, да бакајым бу'аџі, ондан тапырым». Гідēр а'ула, бакса, бу'а онун да јатмыш бу'анын јанында. Сабāhlен чыкмыш кары дышары, бакса, коџāсы јатајор бу'анын јанында. Кары деміш: «пы! Адам, сāн нē'ічін јатмышын бу'анын јанында, сāн бу'аја ѓеlдін, сāн бызāлајџāн». Гідēр кары бāбуја, ѓеlēр бāбу, јоклајор адамы, да дēр: «бузāлајџі». Адам хер ѓӯн коркајор, кі бузāлајџек. Гідēр адам сāдыџіна мусāфірlā. Авшам олмуш, јатмышлар ујумā. О ѓеџā-да сāдыџін јінā бузāламыш. Ѓетірēр сāдыџі ічері бузāјы, да којēр кӯмісінін јанына. Кӯмісі дӯјмамыш хіч. Ѓеџінін, бір вакыды ујанајор адам, бакса, јанында бір бузā, да деміш кендi кендінā: «ја бузāладым сāдыџін јевіндā». Чыкајор ѓеџā, да качēр јевā, да дēр карысына: «кары, бāн бузāладым сāдычларда, да оннāрда аннāмады. Бāн качтым, буза калды орда» [1]).

89.

Попъ и пастухъ, говорящій къ народу въ церкви.

Вāрмыш бір чобан сікміш доксан-докуз попадїја. Шїнді чобан гідēр спіјāда олмā. Шїнді попаз сорајор чобана: «сōlā, не ѓӯнахын вар?» Чобāн-да дēр: «бāн сіктім доксан-докуз попадїја». Шїнді попаз дēр чобана: «сāн ѓӯнахкēрсін, сенін џāнын дӯшеџек денізін орта јерінā?» Чобāн-да дēр попаза: «сенін попадїјаны сіксāм, аџāба ѓечмāм-мі денізі?» Шїнді попаз дēр чобана, «сōlāр-

1) Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 254 (латыш.); Добр., Смол. этн. сборн., II, стр. 704, № 16.

мiсiн бу лафлары клïседä?» Чобан-да дēр: «сöлäрiм». Шïнды попаз дēр јынсаннара: «сесlеjäсiнiз, не сöлецек чобан». Чобан-да дēр јынсаннара: «бiлēрмiсiнiз бïшеj, бiзiм кӯдä нскадар ушак вар кулà, хепсi бiзiм попаздан». Шïнды попаз јӯфкелеңмiш чобана, да кӯмуш клïседäн» [1]).

90.

Продѣлки мошенника съ попомъ.

Вàрмыш бiр вакыт бiр хырсыз, да пек шiрèтмiш. Шïнды тутунаjòрлар бāса попàзлан. Хырсыз дäрмiш: «сокàрым сенi чувала». Попаз дäрмiш: «сокàмасын». «Сокàрым». Шïнды гiдēр о хырсыз бiр балыкчыја, да алаjор ӯч фунт дiрi јеңгеч, да јапыштыраjор хепсiнiн кујрукларна бiрäр бал-муму, да јакаjор о мумлары, да пајсынаjор о јеңгечлäр гезмä, мумлàр да јанàрмышлар гöтlерiндä. Кендi-да пiнēр чан-јевiнä, да пајсынаjор чаннары чекмä. Гелēр попаз. Хырсыз гöрēр попазы, да дурукланмыш, да бāрымыш попаза: «бäн Аллàхым, сенiн гӯнахларын прост олду, гiр чувала, да алацäм сенi јукары». Шïнды гiрēр попаз чувала, јiнēр хырсыз, алаjор чувалы, хем гiдäрмiш, хем чувàллан попазы јерä урумуш. Попàз-да дäрмiш: «оф Аллахым, не хајырсыз мердiвеннерiн вар». Генä урумуш, попаз генä офлàрмыш: «оф Аллахым». Хырсыз-да демiш: «бäн дiлiм Аллах, бäн хырсызым». Попаз бāрмыш: «аман бä хырсыз». Шïнды чыкараjор хырсыз ону. Ачан бакаjор чувал-iчiнä, попаз коркудан сычмыш, кафасы-кадар бiр бок. Брājор о хырсыз ону орда, да гiдiп вараjор [2]).

---

1) Вар. У меня есть нигдѣ ненапечатанный варіантъ этой сказки изъ Сѣдлецк. губ., Бѣльск. уѣзда, Костеневич. вол., дер. Мал. Дубровица.

2) Вар. O. Kolb. Lud., Ser. XIV, cz. 6, стр. 347.

91.

Любовникъ хозяйки и работникъ.

Вармыш бір попаз. Тутајор бір чырак, да јапајорлар лафыны, хер ґүн чыра јева јоллајџек ўleн заманы. Попазын карысы-да ґезарміш бір даскаллан. Ўleн олајор. Чырак ґеlејор јева; попазын карысы-да дер чыра: «не'ічін ґеlдін сан?» Бені попаз јоллады, та бу одуннары атајым соба-ічіна. О даскал-са сакланајор чырактан соба-ічіна. Чырак јоlа такыштырајор одуннан собајы, даскал, јок ніџаl чыксын ордан. Шінді чырак гідејор ґері. Јертесі ґүнү ґена ўleн заманы, ґеlер чырак јева, да правутаса сорајор ґена чыра: «не'ічін ґеlдін?» Чорбаџі јоллады, бу одуннары атајым тавана. О даскал-са о ґүнү сакланајор тавана. Чырак башлајор сыбытма, да о даскалын кафасына урајор бір парча одун. Да о даскал башлајор кошедан кошеја качма. О чырак-са басајор одуну, да деlејор даскалын кафасыны. Јертесі ґүнү даскал дер правутасаја: «біз боlа бішеј јапамајџес». Јарын ўleн заманы ґетірасін бана кыра јекмек, ґетірасін, да орда сікішіріс. «Ама, дер даскал правутасаја, нерда алаџа јокуз ґорусан, орајы ґеlасін». Попазын-да јокузунун бірісі кара-ј-мыш, да попаз алајор, да бијаз јамурлу атајор кара јокузун-устуна. Шінді попадіја хазырлајор јевда јіма, хем ґозlема бошчалајор, да чекедејор. Јаклаштыјнан пулуклара, бакса, ґорунурмуш даскалын алаџа јокузу, попазын-да јокузу алаџа ґорунурмуш о јамурлуктан. Попадіја дурукланајор, душунер, аџгы пула гітсін. Гідер попазын пулуна. Попаз деміш: «не ґеlдін сан?» Деміш: «јекмек ґетірдім». Шінді отурајорлар јекмек јіма, ііерлар, да правутаса дер: «бракын даскалада біраз ґозlема». Попаз дер: «не'ічін?» Да бракајорлар. Шінді попаз јоллајор чыра даскала ґотурсун ґозlема. Чырак алајор бошчајы, да гідер. Хем гідарміш, хем ґоз-

емеleрі дā дырмыш. Јетішēр даскалын јанына, да сорајор даскал о чырā: «не'ічін ґеlдін?» Чырак-та дēр: «кач, зēрā попаз сені кесеџек нацаклан». Даскал шінді дӱшӱнā калмыш: «не'ічін кесеџек бені?» Дöнēр чырак ґері, ґеleјор, да дēр попаза: «гіт, дēр, даскалын пулӯ кырылмыш, дӱзāсін онун пулӯну». Шінді алајор попаз нацā, чекедēр гітмā. Гöрēр даскал, да чекедēр качмā, коркусундан сычмыш чāшырларна. Попаз бāрмыш, јеleдāрміш, даскал-са качармыш. Попаз дурајор пулӯн-јанында, да дöнејор ґері, бакса, јол-ӱстӱндā бір ґöзlемā. Гідēр біраз тā, булајор бір ґöзlемā, аны чырак дāтмыш ґöзlемеleрі. Шінді попадіја сорармыш чырā: «не топлајор попаз?» Чырак-та дēр: «таш топлајор». «Не'ічін?» «Сені јölдӱрмā». Попадіја башлајор јевā качмā. Попаз ґеleјор чырāн-јанына, да сорајор: «не'ічін попадіја качајор?» Чырак-та дēр попаза: «сізін јевlеріңіз јанармыш». Шінді чекедēр попаз-да качмā, јетішēр попадіјаjі кӯ кенарында, да сорајор: «не'ічін качēрсын?» Попадіја-да дēр: «шіндāн-сора вēрмејџāм даскала [1]).

92.

Людоѣды, старикъ со старухою.

Вармыш бір вакытта бір дāдујлан бір бабу, да дāдунун вармыш бір чоџӯ, бабунун-да бір кызы. О дāду-са авџі-јмыш. Шінді гідēр дāду ава, да ґезēр, ґезēр, бішеј урамамыш. Јевā ґеlіркан, бір фідан тепесіндā вармыш бір гарга. Дāду ґöрмӱш о гаргајы, да дурукланмыш, да дӱшӱнмӱш. Деміш: «ја бāн урајым бу гаргајы». Долдурајор дāду тӱфēні, да урајор о гаргајы. Ґетірēр јевā, да дēр бабусуна: «на бу гаргајы пакла да пішір ону, бāн ґенā гідеџāм ава. Шінді јакајор бабу атеші, којēр бір чӱвен

Вар. O. Kolb. Lud., Ser. III, cz. 1, стр. 168—169; Ser. XIV, cz. 6, стр. 335; ibid. Pokuc, IV, стр. 185 и 250; Чубин., II, стр. 652, № 116; стр. 551, № 39; Добр., Смол. сборн., I, стр. 696, № 12.

су кајнатмā, да гàргаjы јолацек, кајнадајор бàбу сују, сокајор гàргаjы ч̆ӯвен-ічінā, да хаплајор, да чыкàрајор ону ч̆ӯвеңдāн, да јолајор, паклајор ісlā, да којēр сòба-ӯстӯнā, да гідēр бàбу башка ішінā. Ќеḋі да ѓеlēр, да јіјēр о гàргаjы. Шінді ѓеlēр бàбу ічері, бакса гàрга јок, гàргаjы-са ќеḋі-јіміш. Шінді бàбу ңāпсын, ḋāду авдан ѓеlḋіјңāн, јімā істејцеќ. Коркајор, ојаны бакынајор, бујаны бакынајор. Јок ңāпсын, алајор бучā, да ќесēр мемесіні, да пішірēр. Шінді ѓеlēр ḋāду авдан, којēр ḋāдуја јімā. Башлајор јімā, да ḋāдуја татлы ѓеlміш, да ḋēр бàбуја: «ңе татлы јеті вар бу гàрганын». Бабӯ-да ḋеміш: «о ḋіl гàрга». Ḋāду-да ḋеміш: «је нàшшеј?» Ḋеміш: «беңім мемāм». Ḋāду ḋӯшӯнā калмыш, да сормуш: «ңèрдā, ḋеміш, гàрга?» Бàбу аннатмыш, ңе слӯчіја олмуш. Шінді ḋāду ḋēр бàбуја: «хàді сāн капа кызыны, бāн-да капајым чоцӯму, да беслејlім, пеќ татлы бу јынсан јеті. Бàбу капајор кызыны, ḋāду да капајор чоцӯну. Беслејòрлар оннары бір ај. Бàбу-са шірèтміш, ḋēр ḋāдуја: «хàді ќесеlім ілкін чоцӯ». Ḋāдуда кајыл олмуш. Шінді буннар ќесèрлар чоцӯ, да јіјèрлар. Ḋāду ḋāрміш бàбуја: «кары јеті тā татлы, сāн, ḋеміш, бесlā кызыны, тā ісlā, ракы вер, шарап вер, јахны да семірсін ісlā». Бàбу алајор, кызына ракы, шарап, јахны верēр башлајор беслемā тā ісlā. Ґечēр бір ај тā, бàбу брāјор капују ачык, да гідēр бāлара. Кыз-да чыкајор ічерḋāн, да гідіп варајор. Ḋāду-са јòкмуш јевḋā. Шінді ѓеlēр ḋāду јевā, бакса капулар ачык, кімсејцік јок јевḋā. Сòра-да ѓеlēр бàбу, башлајор ḋāду бàбуја, сормā: «ңèрдā, ḋеміш кызын?» Бàбу-да ḋеміш: «бāн, ḋеміш біlмēрім, бу сабā кітlеḋім капулары, да гіттім бāлара». Ḋāду ḋāрміш: «сāн коlверḋін». Шінді ḋāду гідēр старчінаја āлашмā, ңèічін бàбу коlверміш кызы-ḋеji. Башлајор ḋāду аннатмā старчінаја, ңе іш олḋӯну. Шінді старчіна башлајор сормā бàбуја: «jölā-мі олду ішініс?» Бàбу-да ḋēр: «jölā». Шінді старчіна ḋӯшӯнејор ңе дāва ќессің оннара. «Àңгыныс, ḋеміш, беңі ilері ѓӯlḋӯрӯ-са-јды, о куртулацек, àңгыныс сораја кальр-са, ону гроса капајцāм». Шінді ḋāдујlан бàбу ḋӯшӯнèрлар ңе марфет јапсыннар, да ѓӯlḋӯрсӯннāр старчінајы. Гіḋèрлар ікісі-да дышары, сојунајòрлар чыплацік,

да ґеlѐрлар старчінајы ґӱlдӱрмӓ. Гірѐрлар ічері, дурукланајдрлар старчінанын каршысында. Бабуја старчіна деміш: «нашшеј оннар сенін ґӱсӱндӓ?» Бабу-да деміш: «ґӱсӱнӱн ташаклары». «Је апышында нашшеј?» «Бабу-да, деміш, јӱрēмін āзы». «Не пек кірlі?» «Быјыклан сакалы карарēр». Шінді дадунун ташаклары соркармышлар чіңґенӓ торбасы гібі. Да сормуш дадуја: «нашшеј буннар?» Даду-да деміш: «ґотӱмӱн кӱпеlері». Халла -едіп-та ґӱlмӱш оннара старчіна, да куртулмушлар. Шінді ґеlѐрлар јевӓ. Бір кач вакыттан сора, даду дēр бабуја: «гіт, ара кызыны, зѐрӓ кесецӓм сені». Бабу-да дēр: «нѐредӓ булајым ону, гітмӓм». Даду ґенӓ дēр: «гіт ара». «Гітмејцӓм». Алајор даду бучā, кесēр бабују, јахнысыны јіјēр, дерісіні-да да'ул јапајор. Шејтан-да гідēр, сōлēр бабунун кызына, аңі даду кесті бабују деjі. Кыз бішеј демеміш. Шінді алајор даду о да'улу, чекедејор нѐјаны ґозӱ ґорӱ-са-јды, хем гідӓрміш, хем да'улу дӱверміш. Гідӓ, гідӓ, булајор јол-ӱстӱндӓ бір сарфош адам, кусармыш, да дēр кенді кендінӓ: «насы адам бу āзындан сычēр?» Калдырēр ону тепесі-ӱстӱнӓ, бакса, ґотӱ ґорӱнēр. Ґенӓ деміш: «бу діl адам, зѐрӓ ікі башында āзы вар». Бракајор, да гідēр, гідēр, булајор јол-бојунда бір јоlӱ сычан, алајор о сычаны, јакајор бір бӱк атеш. Атеш башлајор јанмā о-да чыкарајор цебіндӓн чакыјы, да сіврідēр бір чыбук, да сокајор о сычанын ґотӱнӓ, да кызардырмыш атештӓ. Геlēр јанына бір чобан, да деміш: «заманајросун бӓ дадо». О-да деміш: «кебетајросун». Сеlамдан сора деміш: «нӓпајорсун бӓ дадо?» Деміш: «кебап пішірѐрім». «Сӓн, деміш, кебап пішірмēрсін, ама сычаны ґотӱндӓн шішірѐрсін». Даду ӱфкеlенēр, да кувајор о чобаны јанындан, пішірēр сычаны, да јіјēр да јатајор ујумā, ікі сāтты сора да калкајор, ічēр бір цыгарка тӱтӱн. Геlēр ґенӓ чобан, дēр: «заманајросун бӓ дадо». О-да дēр: кебетајр-осун». «Нӓпајорсун бӓ дадо?» Шінді јемен іштім бір цыгарка тӱтӱн. Сӓн деміш ічмедін тӱтӱн, ама јідін бір сычан бӱтӱн». Ґенӓ ӱфкеlенēр даду, кувēр чобаны, да јатајор ґенӓ ујумā. Ујēр бір сутка, калкајор ґӱн дуварак. Ґозlерні уварак, да чекедēр јола. Гідēр, ґідēр да каршы ґеlēр бір змеј, да

сормуш о ӡ̇меj о д̇ȧдуjа: «н̇ėреjä гид̇ėрсiн б̇ä д̇ȧду?» Ȯ-да д̇емiш̇: «гид̇ėрiм н̇ėjаны г̇ӧзӳм г̇ӧрӳ-са». Д̇ȧду-да д̇ēр ӡ̇меjа: «jе ċȧн н̇ėреj гид̇ėрсiн?» «Б̇ȧнда, д̇емiш̇, вȧрды бiр̇ карым, да каjбет̇тiм ону». Ш̇iнд̇i гид̇ėрiм ону арамā. Да ӡ̇мėj д̇ēр д̇ȧдуjа: «олмȧмысын бана кафадар?» «Олӯрум». Ч̇ек̇ед̇ėрлар буннар iкiсi гитмā, булаjорлар бiр̇ к̇ӧп̇ек̇ б̇еi̇ кырык, jатаjор jол-ӳстӳнд̇ä. Да д̇ėрлар: «н̇е jатаjȯрсун?» К̇ӧп̇ек̇-та д̇ēр: «б̇еiм кырык». «Jе кiм кырды ċеiн̇iн̇ б̇елiн̇i?» Д̇емiш̇: «бiр̇ кары». Алаjор ӡ̇меj, да сычаjор калп̄ана, да б̄алаjор к̇ӧп̄ȧн б̇елiн̇ä. Алыштыраjор к̇ӧп̄ä, да д̇ēр: «олмȧмысын бiӡ̇ä кафадар?» «Олӯрум». Ч̇ек̇ед̇ėрлар ӳч̇ӳ jола, jет̇iш̇ėрлар бiр̇ к̇ӳвä да сораjȯрлар о к̇ӳд̇ä: «г̇ӧрмед̇iн̇iӡ̇мi бiр̇ кары?» Д̇емiш̇лäр: «г̇ӧрд̇ӳк». Ш̇iнд̇i jемен̇ г̇еш̇тi бурдан, ч̇ек̇ед̇ėрлар буннар г̇ен̇ä, булаjȯрлар бiр̇ кȧртал канады кырык. Сораjȯрлар: «кiм кырды ċен̇iн̇ канадыны?» Ȯ-да д̇ēр: «бiр̇ кары». «Олмȧмысын бiӡ̇ä кафадар?» «Олӯрум». Ч̇ек̇ед̇ėрлар д̇ӧрд̇ӳ. Jȯлџä гидȧркан, лаф-ед̇iр̇мiш̇лäр. Сораjор кȧртал ӡ̇меjа: «д̇ӳӡ̇ б̇ен̇iм канадымы». «Олӯрду, д̇емiш̇, д̇ӳӡ̇мā ċен̇iн̇ канадыны, ȧма х̇ер̇ карым чȧлмаjȧjды jылачларымы». «Б̇ȧн, д̇емiш̇, х̇ер̇ канадым ол-са, б̇ȧн ону булӯрум, б̇ȧн бiлėрiм, о н̇ėреji гит̇тi». Ш̇iнд̇i д̇ӳш̇ӳнėр ӡ̇меj, н̇ȧпсын, да д̇ӳӡ̇ċӳн кȧрталын канадыны, бракаjор оннары jол-ӳстӳнд̇ä, да к̇енд̇i гид̄ēр касабаjа jылач алмā. Алаjор jылач, г̇елēр г̇ерi, jылачлаjор кȧрталы. Да кȧртал д̇ēр: «б̇ȧн ш̇iнџiк булӯрум ону». Учēр кȧртал, гид̄ēр, да булаjор о кызы[1]) бiр̇ д̄а iчiнд̇ä, да г̇елēр г̇ерi, ċӧлēр ӡ̇меjа х̇ем̇ кафадарларна. Ч̇ек̇ед̇ėрлар о д̄аjа гитмā. Гид̇ėрлар, булаjȯрлар ӡ̇меjiн карысыны, jев̇лен̇мiш̇ бiр̇ аjыjа. Ш̇iнд̇i буннар jаклаш̇мā азыџiк калмыш аjы чыкмыш борд̇еj iчiнд̇ȧн, да башламыш тоз фырлатмā г̇ерi. Ӡ̇меj башламыш кафадарларна ċӧлемā. д̇емiш̇: «гiтмеjiн, ӡ̇ерä о бiзi пара парча jед̇äр». Ш̇iнд̇i ӡ̇меj д̇ēр кȧртала: «гiт̇, да кон о борд̇еjiн-ӳстӳн̇ä, да аjы салаџек ċен̇iн̇ канадыны кырмā, да башлаjџек ċен̇i кувламā. Учуп, учуп кон jер̇ä, о х̇ем̇ ċен̇i савашеџек тутмā, о jыраклаӈдыjнан, бiӡ̇ гiреџēс борд̇еj-iчiн̇ä». Гид̄ēр кȧртал, конаjор борд̇еjiн jӧн̇ӳн̇ä. Чыкаjор

---

1) Это была бабина дочь, она же жена змѣя и она же обидѣла собаку и орла.

ајы, башлајор кр̀таллы кувалама̄. Кр̀тал-са учуп, учуп конр̀-мыш. О̀-да кенді кендінӓ дӓрміш: «онун канады кырык, бӓн ону шінціk тутацӓм». Оннар јыраклансындынан, зме̇ј кафадарларыннан гірмішлӓр бордѐј-ічінӓ, да зме̇ј булмуш карысыны, уша̄ны са-р̀рмыш. Шінді зме̇ј башлајор сорма̄ карысына: «неічін сӓн бені брактын?» «Каба̄тлыјым, деміш». «Хӓді, зме̇ј деміш, гіделім». Чыкајо̀рлар дышары бірда. Ајы гӧре̄р оннары, а̀ні чыкмышлар, пајсынајор качма̄. Буннр̀да гӧрдӱјнӓн, башлајо̀рлар качма̄. Шінді јаклашајор ајы буннара, буннар, јок нӓпсын, пінѐрлар бір фідан-ӱстӱнӓ. Ѓеле̄р ајы, пајсынајор јешінма̄ фіданын дола-ја̀нында ӱфкесіндӓн, јок нӓпсын, тутајор, да савашајор фіданы ко̀клӓн чыкарма̄. Куведі а̄з ѓелміш, да чыкара̀мамыш, да басѐде̄р кендіні јукары, дӱше̄р јерӓ, кырајор беліні, јатырмыш фіданын кӧкӱндӓ. Шінді іне̄р зме̇ј карысыннан хе̇м кафадарларыннан јерӓ, да башлајор ајынын дерісіні сојма̄. Соје̄р ону, да го̄тӱре̄р панајыра сатма̄. Ѓеле̄р бір чыфыт, да сорајор о зме̇ја: «не-дір бунун па̄сы?» О̀-да деміш: «бір карбо̀на?» Алајор чыфыт о де-ріјі, гіде̄р јевӓ, да де̄р карысына: «алдым шӱбама јакалык». Алајор о чыфыт о деріјі, да гіде̄р терзіја, да деміш: «којасын бенім шӱбамын јакасына?» Діке̄р терзі чыфыдын шӱбасыны. Бір афтадан со̀ра гіде̄р чыфыт шӱбасыны алма̄, алајор шӱбајы чыфыт, да чекеде̄р панајыра. Јолда гідӓркар, чыкајор јӧнӱнӓ чыфыдын бір ајы, да де̄р: «кімін бу шӱба?» Чыфыт-та деміш: «бенім». О̀-да деміш: «бу шӱба бенім кардашымын». Шінді ајы деміш: «вер шӱбајы». «Вермӓм». Тутајор ајы чыфыдын сакал-ны, пајсынајор дартма̄. Дарта, дарта јолмуш чыфыдын сакалны, со̀ра-да калдырајор чыфыды ӱч аршын јукары, да урајор јерӓ. Да чыфыт сыче̄р чӓшырларна. Ајы бра̄јор, да гіде̄р јевӓ. Чы-фыт-та калкајор, да гіде̄р јевӓ. Гіттіјнӓн јевӓ, карысы сорар-мыш: «не̇рдӓ сенін сакалын?» «Јолдулар». Деміш: діл са̄дӓ адамын сакалны јолсуннар, а̀ма барсакларны білӓ чыкарацеклар јӱре̄н-дӓн». Карысы деміш: «сенін безбеллі барсакларныда чыкардылар беллікі чыкардылар. Шінді чыфытка пајсынајор а̄лама̄. Соју-најор чыфыт, бакајор чыфытка чыфыдын чӓшырларна са̄дӓ бок.

Башлајор чыфытка ґўlма̄, деміш: «сенін барсакларын чыкмамыш, ама сан сычмышын. Шінді авшам алајор, јатајорлар ујума̄, ґелēр ґеца̄ јарысы бір малак, гірēр чыфыдын ґōтўна̄, да пајсынајор чыфыдын ґōтўнда̄н боклары акытма̄. Бір коку алајор ічерсіні. Калкајор чыфытка, башлајор тўкўрма̄. Ачан ачајор јорганы, бакса дōшек сада̄ бок [1]).

93.

Еврей и хохолъ.

Вармыш бір вакыт бір чыфыт, да о чыфыдын вармыш ікі сўрек сыры. Шінді чыфыт хајдајор сўреклері Ківаја сатма̄. Хајдадыјнан, уцўс па̄лы сатмыш хејсіні, да паралары долдурмуш бір санда̄. Шінді чыфыт тутајор бір хохол кірацı. О чыфыт-са ґеца̄ ґōрма̄зміш. Шінді чекедēрлар јола, о хохол гідаркан, хем кенді кендіна̄ дēр: «насыл јапсын, да алсын о чыфыдын парасыны?» Шінді гіда̄, гіда̄ јетішēрлар бір да̄ја. Караннык-та олмуш, салдатларда тўркў чаларымышлар. Шінді чыфыт коркајор салдатлардан, парасыны алмасыннар, да дēр о адама: «на̄пајым ба̄н?» Адам-да дēр: «гір чувал-ічіна̄». Чыфыт дēр: «је сорарсалар, не деца̄н?» Не, деміш, деца̄м: «жыто ґōтўрēрім». Гідēр адам біраз та̄, дургудајор бегірlері, да кенді кендіна̄ дēр: «ӯрлароз-олсун, да ґена̄ кенді дēр: «ӯрлароз-олсун». «Не ґōтўрēрсін?» Дēр: «жыто». «Некадар жыто ґōтўрēрсін?» «Дōрт деміріі». Јанашајор адам, бір казык, урајор чувала, чыфыт јапмыш: «шшш....» Урајор бір кера̄, та̄, чыфыт дарміш: «шшш....» Адам ґена̄ кенді кендіна̄ дēр: «кач деміріі?» «Дōрт деміріі». Та̄ ікі кера̄ урајор. Чыфыт сычмыш чувал-ічінда̄. Шінді чекедēрлар та̄ ilері гітма̄. Гідēрлар біраз, чыфыт дарміш чувал-ічінда̄н: «гітті-мі салдатлар?» «Гітті, деміш». Шінді чыфыт башлајор чекішма̄:

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., III, стр. 212; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 259 (латышск.).

«не̇'ічін са̇н дедін до̇рт демірli? о солдат бана у̇рмајџејды до̇рт ке̇ра̇». Шi̇нді гіде̇рлар, гіде̇рлар, адам ге̇на̇ де̄р: «гір ге̇на̇ чувала, зе̇ра̇ ге̇на̇ бір су̇ру̇ солдат ге̇lе̄р». Чыфыт-та де̄р: «је не де̄џа̇н, сора̇рсалар». «Не де̄џа̇м, бір чан го̇ту̇ре̇рім». Гіде̇рлар, гіде̇рлар, адам де̄р: «тпру». Чыфыт-та јатырмыш чувал-ічінда̇. Адам ге̇на̇ ке̇нді ке̇ндіна̇ де̄р: «ӯрлароз-о̇лсун, кафадар». «Ӯрлароз-о̇лсун». «Не вар тalігаnда?» «Бір чан». «Ја бакајым ба̇н». Алајор адам ге̇на̇ бір казык, урајор бір ке̇ра̇. Чыфыт да̇рміш чувал ічінда̇: «ба̇м, ба̇м». Урајор бір-ке̇ра̇ та̄, чыфыт ге̇на̇ да̇рміш: «ба̇м, ба̇м». Урајор ге̇на̇, чыфыт ге̇на̇: «ба̇м, ба̇м». Ачан урајор до̇рду̇нџу̇ ке̇ра̇, чыфыт башлајор: «ба̇м, ба̇м, ба̇м, ба̇м». Адам-да де̄р: «ісlа̇ се̇сі вар». Шi̇нді адам пінēр тalігаја, да ге̇на̇ чеке̇де̇рлар. Гіде̇рлар, гіде̇рлар да пајсынајор ја̄мур ја̄ма̄, олајор чамур. Јетіше̇рлар ге̇на̇ бір да̄ ічіна̇. Адам колве̇ре̄р бе̇гірі да̄ ічіна̇ (чыфыды-да чыкарајор чувал-ічінда̇н), да бракајор чыфыды тalіга ічінда̇, ке̇нді-да гіде̄р да̄-ічіна̇. Шi̇нді ду̇шу̇ну̇рму̇ш адам: «на̇сыл јапсын, да алсын о чыфыдын парасыны?» О̇-са іlе̇рда̇н ду̇̄му̇ш ону ікі ке̇ра̇, хеі̇ ала̇мамыш. Шi̇нді адам алајор камчыјы. Караннык-та олмуш, чыфыт-та тalігада. Пајсынајор адам бутларна камчыјлан урма̄, хем ба̄рма̄: «кара'ул! чыфытта вар пара». Чыфыт-та ба̄рымыш: «ве̇зетіда̇ вар пара». Адам ге̇на̇ урајор камчыјлан будуна, да ба̄рајор: «кара'ул! чыфыт-та вар пара». Чыфыт ге̇на̇: «ве̇зетіда̇ вар пара». Шi̇нді чыфыт бакајор ојаны, бакајор бујаны, алајор ша̇пкасыны, да да̇бра̇ да̄ ічіна̇ качма̄. Ада̇м-да ге̇lе̄р тalігаја, алајор о сандыı, да го̇ме̄р топрак-ічіна̇. Шi̇нді саба̄ олајор, адам а̄ла̇рмыш тalіга јанында, чыфыт та ге̇lе̄р тalіга јанына, да де̄р: «не а̄лајо̇рсун?» «Не, деміш, са̇н ба̄рдын бу ге̇џа̇, бе̇нда̇ вар пара, о хырсызлар јо̇lду̇ра̇-јаздылар бе̇ні, хем бе̇гірмі чалдылар. Чыфыт шi̇нді башлајор парасыны арама̄, онун-да парасы јок. Башлајор чыфыт хырсызлара су̇̄ма̄, не̇'ічін парасыны чалмышлар деjі. Шi̇нді адам де̄р чыфыда: «на̇палым тalігајы, ні̇џеl го̇ту̇реlім је̇ва̇?» Ада̇м-да де̄р: «ба̇н біlме̄рім». Чыфыт де̄р адама: «не а̄р бурда хе̇псінда̇н?» Ада̇м-да деміш: «дуга хем хамут». «Ал са̇н дугајы хем хамуду, ба̇н-да

taIïгajы, да гiдeliм ťе о кырчмаjа». Шïнді адам алаjор хамуду ẋем дугаjы, чыфыт-та taIïгajы, да чеķеḑерлар. Шïнді адам офлàрмыш. Чыфыт-та ḑарміш: «не о?» «Пек āр бана». «Āр-са, ḑеміш, кој хамуду taIïгаја. Talїга тā āр, àма адам шiреťліндан офлàрмыш. Чыфыт-са су iчiндā калмыш, taIïгajы чекā-чекā. Шïнді јеťішерлар о кырчмаја. Чыфыт ḑер: «хàді јеķмеķ ijeliм». Адам ḑер: «бендā пара јок». Чыфыт ťöсťерер портафеiнi: «бендā, ḑеміш, вар». Шïнді адам ḑер чыфыда: «iсťермісін ḑер, бан сенi ťöťÿрејiм бiр мiнутта јевā?» «Нàсы ťöťÿрецан?» «Вер, ḑеміш, бана бiр карбòна». Верер чыфыт бiр карбòна, адам ḑер: «бāла колларна ẋем ајакларна тÿ, да пiн јев ÿсťÿнā». Бāлаjор чыфыт, да пiнер јев-ÿсťÿнā, да адам ḑер: «салла колларны, да учацан јевā». Саллаjор чыфыт колларны, да ḑÿшер јерā, да јöлмÿш. Адам-да јiјер јеķмеķ, да гiдер, алаjор сандыклан параjы, да гiдер јевā. Бун-да зеңгiн јашаjор[1]).

94.

Молдаванинъ и чортъ.

Бiр молдуван бāс тутунаjор шеjтàннан, ḑер шеjтана: «хàді пiн бана, да бан сенi ташем сыртымда, сан ťÿрķÿнÿ бiтiрїнцā». Пiнер шеjтан молдуванын сыртына, чеķеťмiш гiтмā. Шеjтан башламыш чалмā, бiр ťÿн, бÿťÿн ťÿн бiтiрмiш ťÿрķÿсÿнÿ. Сòра молдуван пiнер шеjтанын ÿсťÿнā, чеķеттiрер бiр траlāлаlā. Ÿч ťÿн шеjтан ташымыш молдуваны, да ḑеміш: «тā вàр-мы ťÿрķÿ?» Молдуван-да ḑеміш: «тā пiтlерні сōlàмедiм». Шеjтанын-да јÿфķесi чыкмыш, да јанашер бiр јерā, ураjор молдуваны, да молдуванын копаjор јiлī, да шïнді-да молдуваннар гÿсlерi ачык ťезерлар[2]).

---

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., VIII, стр. 238, № 11; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 230; Е. Роман., Бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 430; Афан., рус. сказ., VI, стр. 35.

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., II, стр. 186; Добров. Смол. сборн., I, стр. 649, № 8.

95.

О человѣческой жертвѣ, зарытой при постройкѣ моста.

Бір вакыт вілiјатта ȯнікі кіші бір ко̇пру̇ јапарлармышлар. Нѐкадар ішлäрмішлäр, ṫемеl туттураммазмышлар. Уста-башы демiш: «кімiн карысы јäрын ґеlїр-са јекмек ґетiрмä, ону којалым тылысым». Кафадарлары сȯлерлар карыларна: «јäрын сакын ґеṫїрмејäсініз бізä јекмек, зèрä лафландык, кім ilepi ґеlїр-са, ону тылысым којецеc». Сабäсы гідèрлар, башлајȯрлар ішlемä. Вакыт ґеlміш јекмек јімä, кїмсеј гетїрмēр јімä. Устанын ады Пàвlі -јміш. Бакса Пàвlі, ґеlēр бір кары. Јаклаштыјнан танымыш, àні онун карысы ґеlēр. Пàвlі дурмуш, та деміш аклынцä: «вер Аллахым бір ікі башлы јылан». О сāт чыкмыш ікі башлы јылан, да дēр: «нèрејі Марїја ceнiн гіттiн јердäн, от бїтмејцек». Марїја деміш: «бäн ṫез до̇нецäм». Марїја луфуса-јмыш, олмуш бір чоцу Јуванчу, гітміш, ґо̇ту̇рму̇ш јекмек. Пàвlі деміш Марїјаја: «ја вер беніm ґу̇му̇ш кавалымы, да бäн чалајым, сäн-да ојна». Пàвlі чалàрмыш, Марїја ојнàрмыш. Пàвlі куцекламыш карысыны, да дірі атмыш ṫемеl кујусуна. Марїја деміш: «не аттын бені бурајы?» Пàвlі деміш: «ара беніm ныштан у̇зу̇му̇». Јȯlä дäркан, башламышлар у̇сту̇ндä ко̇пру̇ ішlемä. Марїја деміш: «Пàвlі! нäпајорсын сäн? Кім Іванчују јыкајцек, кім мемä верецек?» Пàвlі деміш: «јāмурлар јāдыкчан, Јуванчу јыканацек, lу̇зґäрлар јесṫїкчан, салланацек». Ко̇пру̇ ішlемішлäр, баша чыктыјнан, кызлар ташырмыш ташлары. Ко̇пру̇ бітміш, кызын бірі ґерідäн ґеlїрміш, да демішлäр она: «Јàна, Јàна ґо̇ṫїрмä, бітṫі». Јàна бас етміш ташы башындан јерä, тàш та батмыш. Шїнді-да јȯlä дуру̇муш. Да кыз нäсы тутàрмыш, пармаклары батмыш, да беllї-јміш пармак јерlері ко̇пру̇ мермèр ташындан. Ачан олмуш Јуванчу он-до̇рт јашында, гітміш ко̇пру̇ну̇н јанында, ішітміш, сес ґеlміш

она: «Јванчу ѓеl бурајы». О̀-да гіт̇міш јакын, да ḋеміш она: «гідäсін попаза, с̇ȫlä, геlсіннäр, да којсуннар бір таз ṫе бурајы, да ḃеіідäн дамнајџек ӳч дамна сӳт̇». Гідē̈р Јувàнчу, да с̇ȫlē̈р попаза. Гідēр попазлар бакмā, вàр-мы аслы? Оннàр-да ḋеміш: «ѓēlін, да јàпын бурда дува». Топланајòрлар, да јапајòрлар Трò'іца-да, да о гӳндä којмушлар тазы, да дамнамыш ӳч дамна. Да шïндi-да о нышаннар орда дурӳмуш. О ќöпрӳјä ḋē̈рлар «Пàвlі ќöпрӳјӳ», ḋеṙејàда — «Марïја ḋеṙесі»[1].

96.

Змѣя, намѣревавшаяся съѣсть парня въ самый лучшій день его жизни.

Вàрмыш бір чоџӳк, Вälчу ады, фукāрàјмыш, ѓезді јерḋä, ḋӱшӱнӱрмӱш, нàсы јапсын, да зеңгіннесін. Бір ѓӱн чекет̇міш гітмā. Гідäркан, чыкмыш јöнӱнä бір ḋäду, да сормуш она: «нē̈реjі гідè̈рсін?» «Кысметімі арамā». Ḋäду ḋеміш: «на, веṙејім сана бір куту, да гіт̇ јевä, да јевдä ач ону». Дајанàмамыш, ачмыш кутују, чыкмыш кутудан бір с̇ӳрӳ којун, бір с̇ӳрӳ да хеṙѓеlä, бір с̇ӳрӳ да јöкӳз, бір с̇ӳрӳ да ќечі, дāлмышлар. Отурмуш Вälчу, да āлàрмыш. Ѓеlміш бір јылан, да ḋеміш: «нē āлајòрсын?» «Је нäбајем, дāт̇тым бу маллары?» Шïнді топлајàмајорым. Јылан ḋеміш: «бäн топлàрым, àма с̇еңі хеј с̇евгіlі ѓӱнӱндä јіјеџäм». О̀-да кајыл олмуш. Јылан сыклык-ет̇міш бір ќеṙе, хèјсі топланмыш, гірмішlär кутуја. Алајор чоџӳк кутују, гідēр јевä, ачајор кутују, хèјсіні јеṙlешт̇ïрміш. Чекет̇міш ḋӳн јапмā. С̇тевоноз олмушлар, отурмушлар софраја. Ѓеlміш јылан, дікіlміш ѓӳвē̈нін каршысына, да ḋеміш: «јіјеџäм с̇еңі». Да јеќмеќ чыкмыш, та ḋеміш: «нē̈'ічін іјеџäн, ја с̇äн патла тā і». Да јылан патламыш[2].

---

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., II, стр. 203.
2) Вар. Чубинск. Труды II, № 4.

Въ варіантѣ этой сказки, записанной мною отъ гагауза села Этулія, въ этомъ мѣстѣ хлѣбъ говоритъ слѣдующее:

Ḃен, деміш, дајанылjерім букадар з̇ет̄ä, ḃені јеќіјерlар јерä, јердä чӯрӣјерім, ондан сòр ачімäн чыкіјерім, ḃӯвіјерім, ґенä т̇енä олыјерім, ḃені ґене бічіјерlар, харман којыјерlар, ḃені дӯвіјерlар, ḃені т̇енä ґенä топlыјерlар, таш алтына којуп ун ӯдіјерlар, ондан сора јӯрыјерlар, фырына атыјерlар, пішірїјерlар, ḃереќсіз кары јакыјер да ḃені да ґенä дајаныјерім. Т̄а іс̇l̄ä патла . . . .

97.

Легенда о Св. Константинѣ.

Стамболда Константін Падішахынын вàрмыш бір кыз кардашы, да Константін брāмàзмыш јевlеңсін ону, да капајор кыз кардашыны бір каlеја, ңердä јынсан ґезмàзміш, х̇ем в̇ерēр кыз кардашына бір ќöпеќ іlеңм̄ä. Да о ќöпеќтäн кыз кардашы āр калајор. Шіндi Константін, ачан ґöрēр кыз кардашыны āр калмыш, сымарлајор слуґаларна, ґöтӯрсӯннäр ону, да сыбытсыннар деніз ашыры. Ону слуґалар алајорлар, да ґöтӯрēрлар да сыбыдајорлар деніз-ашыры. Шіндi ґеl гіт вакыт, дувајор онун бір чоџӯ. Шіндi о чоџӯк олајор он-ċекіз јашында, да јынсан ґöрмеміш. Шіндi анасы дēр чоџӯна: «јāрына, х̇ер ґöрусан бутакым рубада чöшмедä, да бутакым јапàсын о јынсаны. Чоџӯктан анасынын џäны істāрміш, да јок ңіџäl, чоџā ċ̄оlесін. Шіндi сабāсы гідēр чöшмеја, да гіјēр башка руба. Шіндi чоџӯк гідēр чöшмеја, да ґöрејор бір кары орда, танымамыш, àңі анасы, бастырајор, да јапајор, àңі сымарламыш анасы. Шіндi чоџӯк чеќедēр јевä ґеlм̄ä. Анасы-са сыбыдып рубалары, да башка руба гіјēр, да ґеlејор чоџӯктан іlері јевä. Шіндi чоџӯк-та ґеlēр јевä, да ċ̄оlēр анасына, дēр: «ḃäн булдум бір кары чöшмедä, да јап-

тым она нѐтакым, ċӓн сымарлады̀-јдын». Шїнді анасы сорајор чоџӑ: «нӑсы ї-мі ґеlді сана?» Чоџўк дēр: «ї ґеlді». Анасы ґенӓ дēр: «хер јӓрына булу̀рсајдын, ґенӓ јап». Чоџук јертесі ґӱнӱ ґенӓ јапајор јölӓ. Денізін јöтӓны долајор јынсӓннан. Шїнді буннар топлајор аскер, да анасы дēр чоџӑ: «гіт шїнді, да істӓ дајындан, топрак версін сана». Чоџўк ґечēр Стамбола аскерїннӓп, да сölēр дајысынын слу̀галарна, о ӓнї алаџек Стамболу. Слу̀галар-да о вакыт беш балык ка'уру̀мушлар. Шїнді гідēрлар да сölēрлар Константїнӓ: «Осман алды Стамболу». Константїн-да дēр: «нѐ заман бу балыклар атлӓр-са бу кöфа ічінӓ, озаман Осман алаџек Стамболу». (Балыкларын-да бірӓр јаннары ка'урулу̀-јмуш.) Балыклар атлајор кöфа-ічінӓ, башлајöрлар ўзмӓ. Шїнді Константїн сымарлајор, бēгірlері налласыннар ґері дōру. Наллајöрлар бēгірlері, да качајöрлар Стамболдан. Шїнді Константїн, качӓркан, булајор адамлар, бостан сўрӓр-міш. Да Константїн дēр о адамлара: «Аллах версін, да јöбўр баша јетїштїјнӓн, карпус јіјӓсініз». Шїнді адамлар јетїштїјнӓн јöбўр баша, карпус јіјēрлар. Аллах верēр да олајор карпузлар. Шїнді Осман чекедēр ку'аламӑ дајысыны, јетішејор о ґӱнӱ тӑ о бостана, да Осман сорајор о адамлара: «ґечмедімі бурадан Константїн Падішахы?» Адамлар-да дēрлар: «ґешті». Осман сорајор: «нѐ заман ґешті». О адамлӓр-да дēрлар: «біз бу бостаны јекӓркан». Шїнді Осман дургудајор аскеріні, да дēр: «дöнеlім ґері, зēрем јетїшмејџēс». Осман дēр: «кырк ґӱн олмуш, о ґечеli, зēрем карпус кырк ґӱндӓ олајор јімӑ». Да дöнēрлар ґері Стамбола. Бӱн-да Стамболда Осман [1]).

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., IV, стр. 154, № 1.

98.

Турецкія звѣрства.

Віlіјатта вåрмыш бір Стујан, анаја бобаја бір-міш. Да бобасы јеверміш ону. Да пазар јертесі ґöтӱрмемішlăр пашаја татлы ракы. Паша бакмыш, ґетірсіннăр: «јок, ґетірмēрлар». Чāрајор паша Стујанын бобасыны, да деміш: «бă керата, сăн бана јолламадын ілері ракы, да јолладын сāдыцă». Адåм-да деміш: «простет, ā, јаныldык, калабалыкнан унуттук». Паша-да деміш: «прост-едăрім, åма ґеlсін ґеlіннăн ґӱвā бурајы». Гідēр адам јевă, вараклајôрлар јеркăн бујнузларны да ґетӱрēрлар ґеlіннăн ґӱвā пашаја ракы хем јеркā. Гіттіјнăн, паша долдурмуш тӱфā, да деміш Стујана: «јöп бу тӱфăн āзыны». Стујан јöпмӱш, пашå-да чакмыш, да Стујанын кафасыны дāтмыш, да деміш: гідін да јåпын шінді шеннік».

99.

Изъ христіанства въ мусульманство обращаются люди съ турецкой кровью.

Бір вакыт олмуш бір мінунија віlіјатта. Хрістіјаннар гітмішlер кlісеја. Долу-јмуш кlісеја јынсåннан. Бір тӱрк-та калтакламыш бір бегір, хем којмуш бегірін-ӱстӱнă бір хібă алтын, да ґеlміш кlісенін капусу-јöнӱнă да савашырмыш хрістіјаннары алдатмā. Тӱрк дăрміш: «кім мусӱlман олур-са, верецăм бу бегірі хем алтыннары она». Кlіседăн чыкан јынсаннара хеп текlіф-едăрміш. Хејсі јынсаннар чыкмыш кlіседăн, кімсеј дöнмеміш, да мусӱlман олсун, тā біткідă попазå-да текlіф-едăрмішlăр. Бак-

мыш, да дȯнмӱш, да олмуш мусӱлман. Шi̇нді тӱркläр деміш архірi̇ја: «біз сенін хем севчілі адамынызы алдаттык мӱсӱлманнā, јаваш, јаваш хенсіні-да алдадацēс». Архірi̇-да деміш тӱркlерä: «дӱрун, бакалым о, алданды, ȧні, дiлді Хрiстiјаннардан, онда вȧр -дыр тӱрк тōму. Архірі ґенā дер тӱркlерä: «бäн аннајцäм ону». Тӱркlär-да деміш архірiја: «анна ȧма, хер аннамȧ-сан, сенін кеl-lені алацēс». Архірi̇-да деміш: «бу кеllеlär алынмак ічін-дір». Шi̇нді архірі гідēр попазын кӱнä, да сорајор попазын анасына. Попазып анасы јölмӱш. Сорајор мезарыны. Јынсаннар сōlēр мезарыны, гöстерēрлар архірiја. Архірі гідēр, да ачтырајор мезары, да тутунајор дувȧ-етмā, да сорајор попазын анасына: «сōlä, кімдäн-ді ōлун?» Попазын анасы̇-да дер: «фалан пашадȧн -дыр». Дірiлмi̇ш, та сōlеміш. Сȯра архірі дер тӱркlерä: «сіз алдатмы̇шыныс ґенā кенді адамынызы, ȧма хрiстiјаннары алдадȧмасыныз».

100.

Разбойники въ Турціи.

Бір вакыт вiliјатта вȧрмыш вајвȯдалар, ґезäрмiшlär, да гагаузлары басȧрмышлар. Вȧрмыш бір вајвȯда башлары̇ -јмыш, ады Кӱрті - јміш, парајы̇ - да ȧні ташырмыш (бір башка вајвода вармым) ады Кȯlі-јміш. Вȧрмыш о вакыдын ґӱнӱндä о вiliјатта бір Стујан чорбацi, да о Стујан чорбацiнын вȧрмыш ікі ōлу, бірі јірмі јашындȧ-јмыш, бірi̇-да секіз јашындȧ - јмыш. Да о Стујан чорбацiнын вȧрмыш чок којуну, да ōллары кенді којуннарны ґӱдäрмiшlär бір дā -ічіндä. Да о Кӱрті-вајвȯда јоллајор хабер Стујан-чорбацiја, јоллȧсын она ȯнікі кесā хашча. Стујан чорбацi-да јоллȧмамыш оннара хашчалары. О вајвȯдалар шi̇нді јок нäпсыннар Стујан -чорбацiја. Шi̇нді о вајвȯдалар гідēрлар Стујан-чорбацiнын ōлларна, нердä оннар којуннары ґӱдäрмiшlär. Башлајȯрлар вајвȯдалар куршун атмā Стујан-чорбацiнын ōлларна. Стујан-чорба-

џінын ōлларында-да вармыш т̓ўфек. Стујан-чорбаџінын-са ōлу ј̓ўреṫміш којуннары, ачан д̓арміш којуннара: «кышкын», којуннар долајанында д̓онарміш̓ар. Оннар ікі кардаш калмышлар којуннарын-ічіндӓ. Да вајводалар, куршун аттыјнан, којуннары урумушлар-да Стујан чорбаџінын ōлларны вајводалар урамамышлар. Ама Стујан-чорбаџінын ōллары којуннарын ічіндӓн вајводалары куршуннан урумушлар, ӱч вајводајы урмушлар, јōлд̓ӱрмӱш̓лӓр. Да о Стујан-чорбаџінын к̓ӱчӱк ōлу, ањі секіз јашында-јмыш, коркмуш, да калмыш којуннарын-кенарында. Вајводалар-да ґелміш̓ӓр, да капмышлар чоџӱ, ањі секіз јашында -јмыш. Хем вајводалар алмышлар о ӱч јōлӱјӱ, ањі Стујан-чорбаџінын ōлу урмуш, о јōлӱлері вајводалар ґōммӱш̓ӓр. Ама Стујан-чорбаџінын к̓ӱчӱк ōлуну вајводалар алмышлар, да ӱч кера Тунџајы ґечміш̓ӓр. Ама Стујан-чорбаџінын ōлуну вајводалар Тунџајы ґечӓркан, сыртларында ґечірміш̓ӓр, зерем Стујан -чорбаџінын ōлу к̓ӱчӱкмӱш, Тунџајы ґечӓмезміш. Да ону Коlі -вајвода сыртында ґечіріміш, да о Коlі вајвода чоџӱ хеп алдадырмыш, да д̓арміш: «бāн сені д̓евер јапаџāм. Гідеџāм Стамбола, да јевlенеџāм, алаџāм Мір-кадына. Сāн-да д̓евер олаџāн». Ачан Панајыја-да т̓ӱрклӓр ґелēр бāлара долашмā куваннары, Курті -вајвода ґōрēр т̓ӱрклері бāларда, да д̓ēр вајвода кафадарларна: «аӈгыныс гідӓр о т̓ӱрк пашаларна, да д̓ејāсін оннара, ґеті̇рсіннӓр бāлара алты кесā хашча, да браксыннар бāџіја. Да сора Курті -вајвода гідеџек, да алаџек о хашчалары бāџідан. Коlі д̓ēр: «бāн гідӓрім». Гідēр Коlі бāлара, да д̓ēр āлара: «селам алекім āлар, давранмајын хем коркмајын, Курті-вајводадан селам сізā, ґеті̇рāсініз бāџіја алты кесā хашча, да біз ґелеџēс алмā». Пашалар -да д̓ēр: «олур, ґеті̇ріс». Коlі ґелēр Куртінін-јанына. Курті сорајор Коlіја: «не д̓еді Пашалар?» Коlі-да д̓ēр: «пашалар д̓еді, олур, ґеті̇реџēс». Шінді Курті д̓ēр кафадарларна: «хадін качалым, зере пашалар ґеlір потрāјlан, да бізі тутарлар». Вајводалар качēр о јердāн. Ґелēр пашалар потрāјlан сорајорлар вајводалары, да буламајорлар. Ґōтӱрēр пашалар алты кесā хашча бāлара брāјорлар бāџілара. Бір кач ґӱндāн сора Коlі гідēр, да алајор

хашчалары. Сòра јоллајòрлар ćеlам Стујан-чорбаџіја, ґетірсін аннара òнікі ќесä хашча хем òнікі ґölмеќ, òнікі фес, òнікі чіфт чорап, òнікі-да йешкір, «ґетірäсін о рỳбалары бір кышлаја, да ѥереџес чоџу». Стујан-чорбаџі ґері јоллајор хабер Курті-вајвòдаја: «ґетӳреџäм хейсіні, не сымарладын, салт чоџу кајбетмä. Шінді Стујан-чорбаџі алајор алты кіші, àні ісläх тӳфеќ атàрмышлар, алајор о рỳбалары, àні Кӳрті сымарламыш, да гідерлар о кышлаја, àма о алты кіші калмышлар ґері. Стујан-чорбаџі гідер јалныз вајвòдаларым јанына, ґöтӳрер рỳбаларны хейсіні, отурдајор вајвòдалары алты сыра, да башлајор чізlемä оннары. Стујан-чорбаџі чізlаркан вајвòдалары, о алты кіші-да кізlерлар вајвòдалары да онуну оннардан урајòрлар. Шінді Кӳрті-вајвòда урулмуш, кафадарларындàн-да урулмушлар, Кòlі-да урулмуш, парà-са Кòlідä-јміш. Сал-ікі вајвòда калмыш. Стујан чорбаџі алмыш чоџуну, да ґеlміш. Àма сòра Стујан-чорбаџіјы о ікі вајвòда јакмышлар, малларны чалмышлар, брāмышлар ону діlенџі-гібі.

101.

О туркѣ.

Ґеlміш бір тӳрк гагаузын мерасына. Тӳркӳн сычаџä ґеlміш, бакынмыш ікі анны, јок нереја баласын атыны. Бірда ґöрӳјер ќеlемнä сычаны, санмыш казык. Саледіјер бāласын атыны, сычан качіјер деlä. Тӳрк отурӳјер сычмā, сычіјер, саледіјер ґöтӳнӳ сіlмä, бакыныјер ікі анны оттан-кāры јок бішејџік. Јолыјер от, сіlіјер ґöтӳнӳ òтлан, от јакыјер онун ґöтӳнӳ. (О сырган вàрды). Озаман діјер тӳрк: «бабасыны сіктімі, гаџälары, ґäурlары! Не оту-от, не газы-газык [1]). Газына салдым, газы кашты, отуна салдым, оту ґöтӳмӳ јакты».

1) Казык въ турецкомъ произношеніи.

102.

Иванъ въ работникахъ у турка.

Бір ту̇ркӱн ва̀рмыш бір чыра̄, ады Јува̀н-мыш. Да јекміш ту̇рк бір пај бо̄дај. Тарланын башында ва̀рмыш бір армут а̄џі. Јолламыш ту̇рк Јуваны, бічсін бо̄дајы. Којмушлар торбасына бір мамаl̆іга бір ба̀ш-та суван. Алмыш Јуван торбајы, гітміш армут а̄џінын алтына, да бакмыш, торбада не вар, мамаl̆іга, бір ба̀ш-та суван, да деміш кенді кендінä: «не вар то̀рбада Јуван? Мамаl̆іга, бір ба̀ш-та суван. Јі Јуван, јат, та ују Јуван». Ту̇рк -да пінē̆р армут а̄џіна, да дејеџек Јуваны. Јіміш Јуван, да јатмыш. Ту̇рк јавашаџік јінміш, да гітміш іlері јевä. Авша̀мlејін гітміш Јува̀н-да. Шl̆інді ту̇рк дē̆р карысына: «јап бір пl̆іта, пішір бір та'ук, да ја̄рын кој Јуванын торбасына». Саба̀hlен којē̆рлар Јуванын торбасына, да гідē̆р бо̄дај бічмǟ. Гідē̆р Јуван, бакајор торбаја, да дē̆р кенді кендінä: «не вар Јуван торбада? Бір пl̆іта, бір-да та'ук. Јі Јуван, да біч Јуван». Јуван отурајор да ііē̆р, да башлајор бічмǟ. Ту̇рк бакајор тарла бічіlē̆р. Бір та̄ хей којàрмышлар пl̆іта хем та'ук торбаја.

103.

Свинья, предсказывающая погоду.

Бір вакыт бір ту̇рк гітміш кона̄ бір гагауза, да рас ѓеlä кӱчӱк ајын біткі ѓӱнӱндä. Ма̀ртаја каршы, да ѓӧрмӱш о гагаузун домузу а̄зында корај ташы̀рмыш. Да сормуш ту̇рк чорбаџіја: «бу сізін хајван не ташē̆р а̄зында о корајлары?» Чорбаџl̆і-да деміш: «о дујē̆р хавајы: «ја̄рын Март гіреџек, да бу ѓеџä хава

бозулаџек, кар jāџек». Ṫȳрк jынȧнмамыш, да ḋеміш: «ẋеṙ бу іш олур-са, ṫе бȧн сана бу ḃегірі бāшлаjȯрум». Авшȧмлеjін чорбаџі-да ḋеміш: «ḃȧн-да ṿеṙірім сана ӯч-jӯз круш, ẋеṙ jāмȧса». Jатмышлар. Ṫȳрк ѓеџеній біṙ вакыды чыкмыш дышары, бакаjор, хава ісlā, сабā каршы паjсынмыш кар jāмā, чіṙкін хава олмуш. Ṫȳрк-та уjа калмыш, ачан калмыш, бакса, кар jājор. Башламыш ḋӯшӯнмā, да ḋȧрміш ḱенді ḱендінā: «ṅе акыллы хаjваны вар бу чорбаџінын». Шїнді ṫӯрк чыкаjор дышары, да ḋēр чорбаџіjа: «ѓеl ṿеṙеjїм ḃегірі, żеṙā ċенін ḋедїн олду. Алаjор чорбаџі ḃегірі, да ḋēр: «на, ḃȧн-да сана бāшлаjым ѓері ону». Ṫȳрк-та ḋеміш: «сā олȧсын чорбаџі, біṙ ḃегір бāшладын бана». Да ḋеміш: «бу сізін бȧбу Мȧртаныз маскара шеj». Сȯра ṫӯрк гіṫміш ḱӯнā, да біṙ кач вакыттан сȯра гіṫміш ṫӯрк панаjыра, да булмуш о ḱӯдȧн біṙ адам, да сормуш она: «о сікіlміш бȧба Марта ẋеі сізін ḱӯдȧ-мі?» Ḃені ḃегірісіż брака-jȧзды. Да о ṫӯрк чекішміш біṙ башка ṫӯркṅȧн, да ḋȧрміш: «фалан ḱӯдā вар біṙ чорбаџі, да біṙ хаjван сеṅдȧн акыллы» [1]).

104.

О томъ, почему люди перестали убивать своихъ стариковъ.

Дӯṅṅā курлалы, jынсаннар аннамышлар, ȧṅі іхṫіjарлары ішā фаjдасы jок, башламышлар оннары каjḃ-етṁā, jеḱмȧк żеjан jіṁесіṅṅȧр ḋеjі. Адамын бірісі ṅеḱ аџімыш бобасыны каjḃ-етṁā, да сакламыш ону. Ондан сȯра Аллах ṿерміш оннара jеді jыл кытлык, jімішlар ẋеjсіні, бір тāṅā кȧлмаjынџā, кȧлмамыш тӯм jеḱṁā. Кімċеj бїlṁȧміш, ṅеṙḋȧн алсыннар jеḱṁā, іхтіjар jок, сорсуннар. О адам, ȧṅі сакламыш бобасына, сореṙ бобасына: «ṅȧбаjым?» Бобасы ḋеміш: «гіṫ кыра, ṅеṙḋā тыṙла вȧрды, да ċӯṙ орда орда ḃекім калды ṫеṅā». Ōлу ċеċlеміш бобасыны, jӧlā да jапмыш.

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., III, стр. 136, № 26.

Алла верміш јамурџік, о сурурмуш јердä јекін олмуш. О адам тез зеңгін олмуш. О замандан бері дурмушлар іхтіјарлары кајбетмä, бу іхтіјарлар чок білерлар[1]).

104 а.

Варіантъ № 104-го.

Бір вакытта вäрмыш бір адамын бобасы іхтіјар јаталак дöшектä. О адам быкмыш бобасыны бакмä, дÿшÿнер бір гÿн, не тутерым бен буну бенім башымда хеlе бен ону аларым, гöтÿрÿп атајым, башка тÿрlÿ о јölмејџек. Гідіп алер дамдан чітені, којер бобасыны чітен-ічінä, јÿкleнер сыртына, да гöтÿрер ону балта ічінä. О адамын-да чоџу вäрмыш, о-да гідер бобасына ардындан. Бобасы гöтÿрер дäдусуну балтаја, сыбыдер чітеннäн, чітен бракер орда, да дöнер гері. Чоџу дер она: «не'ічін чітені брактын?» О бішејџік демер. Чоџук гена сорер: «бобака, дер, јарын јöбÿр гÿн сен іхтіјарладыјнан, нејlан гöтÿреџäм бен сені?» О адам озаман дÿшÿнер кенді кендінä: «бен бобама аттыммы, беніm да јетішір олум. Сора о алер бобасыны гері, гöтÿрер јевä, којер бобасыны дÿшäнä, нердä о јатырды. Онда сора бакы'ер јölÿнџä[2]).

105.

Царскій сынъ, похищающій чужую жену.

Бір вакыт вäрмыш бір падішахын бір олу, да ојнäрмыш рыџäл олуннан кемік ашы. Бір џäды бäбусу-да гечміш јанна-

1) Вар. Walachische Märchen von Schott; Трейландъ, Латыш., стр. 269, № 130; Этн. обозр. 1892 г., № 1, стр. 190 (малор.); Чубин. II, стр. 526, № 22; Добров., Смол. сборн., I, стр. 236, № 17.

1) Трейландъ, Латышск. ск., стр. 269, № 130; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 476, № 4 (латыш.).

рындан, да деміш о чоџуклара: «сіз бірініз падішā ōлу, біріңіз-та рыџäл ōлу, сізä дӯшмēр кемік ашыннан ојнамā, јаптырын кендінізä ґӯмӯштäн ашык». Гітті падішахын ōлу кујумџӯја, дӧктӯрдӯ ґӯмӯштäн ашык, гелді, да ґенā башладылар ашык ојнамā. Ґӯмӯштäн ашыклар текерлеңмēр деjі, топлајòрлар ґӯмӯштäн ашыклары, да којēрлар бір тарафа да ґенā башлајòрлар кеміктäн ашыклàрнан ојнамā. Бàбу-да ґечäркан, алајор о ґӯмӯштäн ашыклары. Рыџäл ōлӯ-да дēр падішахын ōлуна: «бàбу алды ашыклары». Падішахын ōлу-да гідēр, да урајор бір кач јумурук бàбуја, да алајор ашыклары. Бàбу-да дēр падішахын ōлуна: «нè заман кујумџӯ Алінін дӯннā ґӧзäліні ґӧрӯ-сäн, озаман сāлык ґӧрäсін». Падішахын ōлӯ-да о сāт хасталанды, да хавес дӯшӯрдӯ. Падішā чырды дòфторлары. Дòфторлар јылачлајàмады, ōлу тāпек хајырсызлады. Падішā-да сорду ōлуна: «не дердін вар сенін (хасталын)?» Ōлӯ-да деді: «біз ојнàркан ашык, џäды-бàбусу алды ашыкларымызы, да бäн урдум бàбуја бір шамар, да бàбу бетфа-етті бана: ґӧрмејінџä кујумџӯ Алінін дӯннā ґӧзеліні, сāлык ґӧрмејäсін. Бäн -да о сāт севдā дӯшӯрдӯм, да хасталандым». Падішā-да деді: «бäн дӧрт хазнā вердім, да ґӧрāмедім кујумџӯ Алінін дӯннā ґӧзеліні». Ōлу-да деді бобасына: «вер бана бір хазнā, да бäн гідеџäм ґӧрмā, істäрсäм јолда јōлејім». Алды хазнејі, да гітті. Бір да адам алды јанына, да гітті Ізмірā, да гітті кафенија, да деді: «ґетір бірäр кафā. Іштілäр кафелері, чыкарды бір а'уч алтын, верді кафелері, јōдеді. Кафеџі-да сорду: «не ґезēрсін?» Ò-да деді: «кујумџӯ Алінін дӯннā ґӧзäліні ґӧрмā ґелдім». Ò-да деді: «јòк-тур, нàсы ґӧрäсін, докуз кіліт алтында јашајор, онун коџäсы анахтарларны кӯчӯк пармāнда ташēр, кӯ кенарында ішлēр, ґелїркäн, ґӧрмедінмі?» Ò-да деді: «ґӧрдӯм». Кафеніџі деді: «вàр-дыр бір џäды бàбусу, о бекі булур колајны?» Јоллады бір адам, чäртты бàбују, ґелді бàбу, селам верді. Селамдам сòра чыкарды чоџӯк бір а'уч алтын, верді бàбуја, да деді: «јòк-му-дур колајы ґӧрмā кујумџӯ Алінін дӯннā ґӧзäліні?» Бàбу-да деді: «вар-дыр колајы, àма ікін бäн гідēм, да лаф-едēм онуннан». Авшàмнејін ґелēр кујумџӯ, бакса, капуда бір бàбу вар, о капулары ачàркан, бàбу

сокулајор гірма̄. О̀-да урајор она ћеӥма̀јнӓн, о х̑еӥ сокулајор. Дӳнна̄ ѓӧзӓlі-да ḋеміш: «брак, гірсін, бір ба̀будан, ӥе олаџек?» Ба̀бу-да гірміш, да ѓеlіннӓн лаф-етміш, ḋеміш: фалан јердӓн бір падішахын ӧлу бурда, гітма̀-мі-сін она?» «На̀сы гідем ḋеді, ачан докуз кіліт алтында дурајо̀рум?» Ба̀бу-да ḋеміш: «оннар булаџек колајыны». Чыкты ба̀бу, гітті чоџа̄, чоџӳк ѓена̄ верді ба̀буја бір а'уч алтын, да ба̀бу ḋеді: «јапа̀сын бір ла̄м онун ічеріна̀дак, да јаптыра̀сын ла̄мын башында бір кӯрта̄ кујумџӳнун бінасы-гібі». Тутајор чоџӳк кырк уста, да јаптырды бінајы. Кујумџӳ Аlі калкты, гітті ічінӓ ішlема̄. Чоџӳк-та гітті, гірді ѓӧза̂lін-јанына, да лафетті геlіннӓн, да алды онун рӯбаларны, гітті, ѐгірі-да алды х̑ер такымѣннан. О рӯбалар х̑ем ѐгір кајнатасында̀н-мыш ӡѐстра̄. Гіді падішахын ӧлу о рӯбалары, пінді ѐгіра̄, да ѓешті Аlінін јанындан, да ḋеді: «колај ѓеlа̄ баџӓнак». Кујумџӳ-да бакса ѐгір онун, рӯбалар онун, ћӳтӳн чыбӯ онун, да х̑еӥ кахырлы ішleді о ѓӳнӳ. Авша̀мнѐјін ѓеlді јева̄ кујумџӳ, бакса рӯбалары дурајор, ѐгір дурајор, да ḋеміш карысына: «ӧӳн ѓешті бір адам, да ḋеді бана: «колај ѓеlа̄ баџӓнак». Рӯбалар ѐеніімді, ѐгір-ѐеніімді». Карѣ-да ḋеді: «ва̀рдыр ѐенім бір кызкардашым ѐеніім-гібі гӧза̂l-дір, ѓордӳн-мӳ о бінајы бізіімнӓн каршы каршыја?» О̀-да ḋеміш: «ѓордӳм». Верділа̄р бір падіша̄ ӧлуна кыз кардашымы, да она̀-да верміш ѐтӳрlӳ рӯба. Падішахын ӧлу ча̄рды кујумџују авшама, ѓіда̀сін конушма̄». О̀-да чекетті капулары кітlема̄, јӧѐӳрleріда о кітlејінџа̄ капулары, јер алтындан ташыдылар рӯбалары јевін донӓны, ѐгірі, х̑ем карыјы, да ѓӧтӳрдӳlа̄р јӧѐӳр јева̄. О̀-да ѓеlді, гірді ічері, да ḋеді: «авшама̀јрусун баџӓнак». Сеlамыны алмышлар, бӳтӳн ѓеџа̄ конуштулар. Саба̀hlејін којдулар ѓӧчӳ кырк арабаја, х̑ем карыјѣ. Кујунџӳ-да ѓечірді оннары, да калды кӯзніца ічіндӓ, ішleді ѐӳтӳн ѓӳн. Авша̀мнејін ѓеlді јева̄, бакса, кары јок, ѐгір јок, да ḋӧна̄, ḋӧна̄ јыкылмыш, да јӧlмӳш.

106.

Остроумная дѣвушка, дающая загадочные отвѣты.

Бір падішах јоллајор ōлуну, кыз арасын кендіна. Гідēр ōлу бір кўва, да о кўда вармыш бір дул-кары, да о дул-карынын вармыш бір кызы. Шінді гідēр падішахын ōлу о дул-карынын јевіна. Балајор падішахын ōлу бегірі јевін дірēна, да кенді гірēр ічері, бакса, кыз јыкармыш башыны. Селам вермін падішахын ōлу кыза. Кыз алмыш селамыны, селамдан сòра кыз деміш: «арта -калсын чансыз јев». Да башка бішеј сōламеміш кыз падішахын ōлуна. Дурмуш падішахын ōлу біраз, да нінēр бегіра, да гелēр јева. Шінді падішах сорајор ōлуна: «насы ōлум, не деді кыз сана?» Чоцук-та дēр бобасына: «кыз јыкарды башыны, да деді кыз: арта-калсын чансыз јев». Падішах-та деміш ōлуна: «о кызын кōпа јокмуш». Шінді јертесі гуну гена гідēр падішахын ōлу о кыза, гірēр ічері, кыз отурмуш атешлік-башында, да вармыш атешта бір чōлмек. Селам верēр падішахын ōлу. Кыз селамыны алајор. Селамдан сòра падішахын ōлу сормуш кыза: «не вар о чōлмекта?» Кыз-да деміш: «бірі аша, бірі-да јукары». Дурајор біраз падішахын ōлу, да гелејор јева. Шінді падіша сорајор ōлуна: «не деді кыз сана?» Ōлу-да деміш бобасына: «кыз ахмак: бан сордум, не вар чōлмекта, кыз-да деді: бірі аша, бірі -да јукары». Бобасы-да деміш: «о грах пішіріміш». Шінді ўчўнцў гуну падішахын ōлу гена гідēр о кыза, гірēр ічері, селам верēр. Селамдан сòра падішахын ōлу сорајор кыза: «нерда мамун?» Кыз-да деміш: «маму гітті махлеја, ікі бабудан бір гелін јапацек». Дурмуш падішахын ōлу, да гелміш јева. Шінді падішах гена сорајор ōлуна: «не деді кыз?» Ōлу-да деміш: «не дēцек, бан сордум, нерда мамун?» Кыз-да деді: «маму гітті махлеја, ікі бабудан бір гелін јапацек». Падішах-та деміш: «кызын анасы

гітміш ґölмеќ јамамā». Падішах деміш ōлуна: «о олаџек сана кары». Дēр дöрдӳнџӳ ґӳнӳ падішах ōлуна: «на сана бір ќесā алтын, да ґöтӳр кыза». Падішахын ōлу алајор о ќесā алтыннары, да ґöтӳрēр кыза. Падішахын ōлу ґöтӳрӳкан алтыннары кыза, алмыш ќеседāн біраз алтын, да сакламыш. Шінді падішахын ōлу ґöтӳрмӳш кыза алтыннары, да вермиш кыза. Кыз алмыш ќесејі, да деміш: «ісlāх ōгір, āма кујрӯ ќесік». Шінді ґеlēр падішахын ōлу јевā, бобасы сорајор ōлуна: «не деді кыз сана?» «Не дēџек? Деді ісlāх ōгір, āма кујрӯ ќесік». Падішах деміш: «сāн алмышын алтыннардан біраз». Сōра алмыш падішахын ōлу о кызы, ст́евоноз олмушлар, ōӳк дӳн јапмышлар, чок шарап ічмішlāр, да кімсеј сарфош ōлмамыш.

107. с. Казаяклы.

Значеніе кровнаго родства.

Ӳч кардаш-мыш, оннар бірісі ајырылмыш кардашларындан да јашāрмыш јабанџіјlāн комшусуннан, уз јашāрмыш кардашындан іlері. Шінді ќесміш о адам бір кузу, пішірміш, којмуш пат алтына, ґітміш чāрмā комшусуну, āні уз јашāрмыш. Деміш: «ґеl, ōāн јölдӳрдӳм адамы». О комшусу деміш: «ґітмāм». Гітміш о адам кардашына, да деміш: «ґеl, кардашым, бір адамы јölдӳрдӳм». «Ха гіделім, деміш, чабуџāк». Ачан гідēрlāр, курбан чыкарēрлар пат алтында, јімішlāр, конушмушлар.

108.

Обидѣть словомъ хуже, чѣмъ ударить камнемъ по головѣ.

Вāрмыш бір пуснік да гідēр дā ічіндā јашамā. Да о пусні јабанылар јімесін деді јоллајор Аллах орајы бір аслан ōеклесін о

адамы деді. Оннар нѐкадар јашамышлар орада, бірі бірінін діліні ўренмішлар. Бір ґўн адам деміш аслана: «ґўнă-каршы, деміш, бітлă бенім башымы». Бітлемă башладыјнан, аслан, о адам сорајор аслана: «насыл, деміш, кардашлык, бенім башым іслă-мі?» Аслан-да деміш: «іслă, јынсан кафасына бензēр». Ікі-ўч ґўндăн сòра кефі ґелміш асланын, да о верēр башыны о адама бітлетмă. Шіндi адам бітлăркан, сормуш аслан о адама: «бенім кафам нăсы?» «Деміш іслă, ăма, деміш, нѐ'ічін бензēр кöпек кафасына?» Аслан ўфкеленміш, о сāт калкмыш. Адам-са бїлмēр, ăні аслап ўфкелендi, зēрă онун кафасыны бензетті кöпек кафасына. Она-да āр ґелді, да топрак фырладырды ґері. Адам деміш кендi кендінă: «шіндіјăдан јок-ту бōлă јапты, нѐ'ічін шіндi бōлă јапајор». Да сормуш адам аслана: «нѐ'ічін јōлă јапајòрсун?» Аслан-да дурмуш. Озаман алмыш аслан јердăн јарым путлук бір таш, верміш о ташы о адама да деміш: «ур бу тăшлан бенім кафама». Чоџўк ўрмамыш. Ікінџі керă ґенă аслан текліф-етміш: «ур бенім башыма». Ўчўнџў керă: «ја ур бана, ја да паралајым сені». Адам дўшўнмўш, да деміш: «бăн урсам-да, іш хајырсыз, ўрмасам-да, — хајырсыз». Да калдырēр ташы, да урајор асланын кафасына, да јарајор асланын кафасыны. Шіндi аслан ґідēр дā ічінă. Шіндi буннар бір, ікі ўч јылдан сòра булушѐрлар да адам дēр аслана: «нăсы кардашлык, алыштымы кафан, ăні бăн тăшлан урдујдум кафана?» Аслан-да деміш: «хеј! кардашлык бені кафам деміш тā озаман алышты, бăн тā озаман ґіттім дофторлара, да којдулар јылач, тā озаман алышты, ама, ăні сăн бенім башымы бітлăркан, дедіјдін, бенім башым бензăрміш кöпек кафасына, о лаф тā алышмады, хем јок алышаџă-да јōлўнџă».

109.

Спаси Богъ отъ хитрой женщины.

Вăрмыш бір рыџăл ōлу, да гідăрміш касаба-ічінă, јòлџă каршы-једēр бір кары, да о кары істēр ондан пара. Ò-да чыкара-

јор, да ве̇ре̄р бір а'уч алтын. Кары-да де̇р: «Алла сені корусун шіреṫ карыдан». О чоцук-та урајор бір шамар карыја, да алајор ге̇рі паралары. Бір-да кары го̇рмуш пенчередӓн, да чӓрмыш о чоцӯ. Чоцук-та гітміш, да гірміш ічері. Кары де̄р она: «ха ікіміс јаталым». Тамам јапацамышлар іші, гелер карынын коцӓсы, да кары деміш: «геле̄р коцам, гір долап-ічӓнӓ». Кітле̄р кары капују, коцӓсы ге̇ле̄р, да де̄р кары: «адам, ге̇лді бізӓ рыцӓл олу, да бана ајнашты». «Је не̇рдӓ о?» Кары деміш: «ṫе долап ічӓндӓ». Адам-да деміш: «ве̇р анахтарлары». Алајор анахтарлары, хызланајор ачма̄. Оннар-са карыјнан ікісі тутунуп, турулармыш јӓдезӓ. О адамнан карынын лафлары бо̄лӓ-ј-міш, кары дӓрса адама «јӓдез», адам чыкармыш дышары, хер адам дӓр-са карыја «јӓдез», кары чыкармыш дышары. О са̄т кары деміш: «јӓдез!» Адам-да сыпытмыш анахтарлары, да гіде̄р кырчмаја. Кары-да ачајор долабы, да колве̇ре̄р чоцӯ да де̄р: «сӓн о карыјы не̇'ічін дӯдӯн?» О-да деміш: «ṫе не̇'ічін ве̇рдім она пара, о-да деді бана: «Алла̄ сені шіреṫ карыдан куртарсын». «Је шінді аннадын-мы?» О-да деміш: «хакына ṫе сӓн бені јіпа̄ ве̇рдін, јіптӓн да алдын, хакына о карынын-лафы.

110.

Женщина околдовала мужчину.

Бір вакыт гіде̄р бір адам да̄ја, да ке̇сміш бір араба а̄ч. Ге̇ліркан, ге̇чӓрміш бір кӯ-ічӓндӓн, да бір кары дӯвӓрміш коцӓсыны. О-да дурмуш, да сіреділрміш, да ке̇нді ке̇нді̇на̄ дӓрміш: «бу кары бенім ол-са, јӧлдӯрӯм ону». О кары-да ішітміш, да деміш: «ге̇л бурајы, сӓн бекім а̄чсын, ге̇л, да којем сана бір парча јекмеќ, да јірсін, бакма, деміш, ӓні біз дӯше̇ріс». Гіде̄р адам, колве̇ре̄р јӧкӯзлері, јіје̄р јекмеќ, да он јыл дурмуш орда. О кары бӯлеміш ону, оннар ікі коца̄ бір карыја ізмеṫ-едӓрміш. Он јылдан сора кары хасталанмыш, да деміш о адама: «адам, бӓн јӧле-

џам, таванда вар-дыр бір чöлмек. Да ачан бан jöлÿрÿм, о чöлмā -да коjасын беним башымын алтына мезар-ічіндā. Jöлēр кары, ґöтÿрерлар мезарлā ґöммā. Адам-да пінēр тавана, булаjор чöлмā, да ґöтÿрēр мезарлā. Коjдуjнан jöлÿjÿ мезар-ічінā, чыкармыш, да деміш: «коjун бу чöлмā-да башы-алтына». Сормушлар: не вар о чöлмектā?» О-да деміш: «біlмēрім». Да попаз деміш: «jа кырын ону». Ачан кырмышлар, чыкмыш чöлмек-ічіндāн кырк тÿрlÿ ішlāр: jылан, курба, гуштер.... Да о адам-да озаман ґеlміш кендінā, да деміш: «беj, бан не араjорым бурда, нердā беним арабам, jöкÿзlерім?» Ґелēр jевā, бакса, араба о, jöкÿзlāр дil. Да кошēр арабаjы, да гідēр [1]).

111. с. Казаяклы.

Отчего произошла разница между цѣнностью мужской работы и женской.

Гітміш чоџук сÿрмā, jöбÿрÿ баша дōру сÿрарміш, ґері дōру бош ґеlірміш. Ґелēр Аллā да сорēр: «кім jÿретті сені чоџум?» «Аллā jÿретті, деміш». Аллā деміш: «дil jöлā чоџум, jöтā дōру сÿр, ґері дōру-да сÿр. Аллā версін да бір ґÿн ішlеjāсін, да бір jыл доjунāсын». Кыз-да докурмуш. Ґелēр Аллā, да сорēр: «кім jÿретті сені докумā?» О деміш: «кім jÿретті, кендім jÿрендім». Аллā деміш она: «бір jыл ішlеjāсін, да сыртына алып та гідāсін» [2]).

112.

Кто не работаетъ, пусть не ѣстъ.

Бір чыфчы чоџу гідēр бір адамын кызыны істемā. Кызын анасы деміш: «бан верім кызымы, ама сан беним кызымын jеl-

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., VI, стр. 125.

1) Вар. Сборн. за нар. умот., I.

lerнă су дöкеџăн, iшă кòјмајџăн, салт јiјецек хем ічецек, хем јатацек». Чоџўкта деміш: «бăн ону кòјман бір iшă, салт ічердă булунсун, кòркмајын». Алајор чоџўк кызы, ѓöтўрēр јевă. Шінді чоџўк кошајор бір ѓўн пулў, гідēр кыра ċўрмă. Карысы салт отурајор, кајн анасы ізмет-едēр ічердă. Гідēр чоџўк, ċўрēр, авшàмнејін ѓеlēр јевă, да отурајор јекмек јімă. Чоџўк деміш: «хàдi, кім iшledi, јісін јекмек, кім iшlàмеді, капу āрдында отурсун. Хèйсі отурмуш јекмек јімă. Јертесі ѓўнў ѓèнă кошмуш пулў, да јöкўзўн бірі салламыш кафасыны, чоџўк деміш: «кесін ону». Да коlвермішlăр, да кесмішlăр. Ѓеlін-да бакàрмыш. Да кошмушлар башка јöкўз, да гітмішlăр ċўрмă. Авшàмнејін ѓèнă јевă ѓеlмішlăр, ѓèнă отурмушлар јекмек јімă. Чоџўк ѓèнă деміш: «хàдi, кім iшledi, јісін, кім iшlàмеді, капу āрдында отурсун». Хèйсі отурмуш јімă, ѓеlін отурмуш капу āрдында, ѓеlін бан гітміш āч. Сабàhlен чоџўк ѓèнă гітміш кыра ċўрмă. Шінді ѓеlін калкмыш сабàhlен, да деміш кàјн анасына: «мàмо, бăн-да iшlејџăм, не iш јапајым?» Кајн анасы-да деміш: «ал да ċўпўр. Ѓеlін деміш: «је ò-да iш-мі?» Анасы-да деміш: «iш, зер». Ат кўllерi. «Је ò-да iш-мі?» О-да деміш: «iш, зер». Шінді јаваш јаваш ѓеlін башламыш хер бір iшlерi јапмā. Авшàмнејін ѓеlēр чоџўк кырдан, да отурмушлар јекмек јімă. Ѓèнă деміш: «кім iшledi, јісін, кім iшlàмеді, јімесін». Анасы-да деміш: «ѓеlін-да јісін, ò-да iшledi. Чоџўк-та деміш: «је не iш јапты?» Анасы-да деміш: «ċўпўрдў, кўllерi атты, інеклерi сāды, бузāлары кўду». Чоџўк-та деміш: «ачан јölă, ò-да јісін бір аз». Сабàhlен чоџўк ѓèнă гітміш ċўрмă. Ѓеlін-да калкмыш, башламыш iш јапмā, колларны сувајып, та iшlăрміш, āч дўрмасын деjі. Шінді ѓеlēр кызын анасы долашмā кызыны, бакса, кызы колларны сувамыш, та iшlēр. Ѓöрдўјнăн јölă, башламыш āламā, да деміш: «бак, пезевенгі, кызымы iшă којмуш, зàвалы адамныктан чыкмыш. Да деміш: «нердă о пезевенк?» Демішlăр: «фалан јердă ċўрēр». Ѓідēр бàбу, булајор ѓўвēсіні, да башлајор таказà-етмă, нечін кызыны iшă којмуш. Ѓўвесі бір брàзна гітміш, iкі гітміш, бàбу хей таказàетміш. Баша ѓеlдiјнăн, дургутмуш, да деміш чыраклара: «коlве-

рін јӧку̇зу̇н біріні, да кòшун бàбују». Коlверèрлар јӧку̇зу̇н біріні, кошèрлар бàбују, да дургудајòрлар. Да дēр чоџу̇к чыраклара: «бàкын, àңгы јӧку̇з ішемàса, кесеlім ону. Башламыш јӧку̇зlӓр ішемā, бàбу-да башламыш шор, шор ішемā. Гèнӓ чекеттірмішlӓр хајдамā. Бàбу чекēр. Бір-ікі чізі дòнду̇јнӓн, гèнӓ дургутмушлар. Чоџу̇к гèнӓ деміш: «бàкын, аңгы јӧку̇з сычмàса, кесеlім ону». Бàбу башламыш патыр-патыр сычмā. Алајор чоџу̇к бàбују, да коlверēр. Гітміш бàбу јевӓ, хем āлармыш хем аннадырмыш, гу̇вēсі нàпмыш она. Јертесі гу̇ну̇ гідēр дàду, баксын, не іш олмуш. Гідēр, булајор гу̇вēсіні су̇рàрміш, да деміш: «колај геlӓ гу̇вӓ!» О̊-да деміш: «Аллā раздлсун». Хош геlдін. «Хош булдук». Бујур, јін бēгірдӓн». Јінміш бēгірдӓн дàду, лаф-етмішlӓр, да гітмішlӓр јевӓ. Кызы ізмет-етміш оннара, гӧзӓl конушмушлар, да деміш чоџу̇к карысына: «јапàсын бір колач, олсун узун, да ортасы деlік олсун». Јапмышлар колаџі, чекетміш дàду јевӓ гітмā. Гечірèрлар кафасына, да јӧlӓ гідēр јевӓ. Бàбу гӧрму̇ш, дàду геlēр, башламыш гу̇lмā, да дàрміш: «хèlе, хèlе дàду бојундру̇кнан качмыш». Ачан геlēр, бакса бàбу, бојнусунда бір колач[1]).

113.

Разсказъ моряка.

Бір геміџі чыкајор бір касабаја, гемі-да дургудајор кенарда, кенді, да гідēр кафенїја, бір кафе ічсін. Да вàрмыш орда бојарлар. Да оннàрнан лаф-едірміш. Лаф лафтан геміџі деміш: «чыктым бір адаја, да гіттім авланмā. Бірда, бакајòрым јінді бір су̇ру̇ фіl суја. О фіllӓр су ічàркан, чыкты деніздӓн бір јылан, да урду кујру̇ннан фіlа, фіl ду̇шту̇, јылàн-да јутту фіlі». Бојарын бірі-да деміш: «бу̇к јалан бу, коџӓ фіlі јутмуш бір јылан». Геміџі утанмыш, да бір сеlдӓн сòра дēр о бојара: «ха гідеlім бізім

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 236, № 1; Чубин., II, стр. 546, № 34.

ґемiјä». Гiдѐрлар ґемiјä, отураjòрлар конушмā. Ґемiџi чыкаjор, да дēр ґемiџiлерä: «хајдàјын, нѐрдä фiлi јутту јылан». Ґелмiшлäр, хајдамышлар о адаја, да дургутмушлар кенарда. Дургуттỳјнан, дејмiш капiтан: «бӳк јалан бу, коџā фiлi јутмуш бiр јылан». «Те ґöрӳн јаланы». Ґелмiш бiр сӳрӳ фiл суја, чыкмыш јылан, јутмуш фiлi, да јынанмышлар капiтанын лафыны.

114.

Приключенія моряка.

Бiр вакыт вàрмыш бiр ґемiџi Мурат-Реjiз. Суларда ґезäрмiш, јетiшмiш бiр адаја, да дургутмуш ґемiјi. Да чыкмышлар ґемiдäн, да јакмышлар бiр атеш јiмā пiшiрмā. Атеш корлаштыјнан, ада чекетмiш. Башламышлар качышмā ґемiјä. О-са дiлмiш ада, бiр балыкмыш, гiтмiш денiз-iчiнä, сыртында дāлык олмуш. Ордан хајдамышлар iлерi, ґенä чыкмышлар бiр адаја, о адада вàрмыш бiр чобан, ґӳдäрмiш бiр сӳрӳ којун, башка кiмсеj jòкмуш. Дургутмушлар ґемiјi, чыкмышлар адаја, ґiтмiшлäр о чобана, да демiшлäр: «кес бiзä бiр јеркек». Чобан демiш: «олур, кесäрiм». Чāрмышлар бiр јеркек, да чāрдыјнан, ґелмiш, тутмуш чобан, кесмiш јеркā, пiшiрмiшлäр, којмушлар софраја јiмā, хепсi јапмыш ставрозларны. Чобàн-да бакмыш, бакмыш, алмыш сòпасыны, башламыш џiнгiлмā ӳч тарафа, да отурмуш јiмā. Да ґемiџi демiш она: «јàпма јöлā дува, јап нàсы бiз јапаjòрус». Сòра о јӳреммiш ставрозуну јапмā. Сòра чекетмiшлäр гiтмā. Гiдäркан, баксалар, ґерi чобан ґелēр качарак су ӳстӳндä. Дургутмушлар. Ґелмiш чобан, да демiш: «дỳрун, унуттум, нàсы јӳреттiнiз Аллаха дува-едēм». Ґемiџi демiш: «гiт, та ґенä јöлä дува-ет, нàсы бiлѐрсiн. Да дöнмӳш ґерi.

115.

Попъ, дьяконъ и причетникъ, посѣщающіе женщину.

Бір адамын вармыш бір карысы, да даданмыш карыја попаз, дӓкон, хем да̀скал. Адам гідēр дāја, ґеlèрлар попаз, дӓкон, хем да̀скал карыја. Геџенін бір вакыдында, булајор оннары ічердӑ, тутајор оннары, да бāлајор оннары, да којēр оннары бір катран фычысына, да дііlēр фычыјы, да којēр фычыјы арабаја, да ґӧтӯрēр оннары Јалпуја атмā. Гідàркан, каршылајор, бір бојар кукòнасыннан ґеlірміш. Дурмушлар, да сормушлар: «не вар о фычыда?» Адам деміш: «ӯч шејтан». Кукòна дēр: «ја ґӧстер бізā о шејтаннары». Адàм-да деміш: «вèрін ӯч-ӯз алтын, ґӧстерејім». Кукòна деміш бојара: «верelім, да ґӧрelім бу дӯннӑда шејтан». Верèрлар. Адам урајор фычынын дібінӑ бір наџӓк, чыкмыш ilері попаз, сòра дӓкон сòра да̀скал, да кукòна ґӧрмӯш јòlмедāн шејтан бу дӯннӑда.

116.

Укротитель.

Бір адам ōлӯннан сӯра̀рміш кырда бір јол бојунда. Авша̀мнејін ōлу дēр бобасына: «бòба! бӑн гідеџӑм јевӑ, сӑн отлат јӧкӯзleрі, бӑн сабā ґеlеџӑм». О ґеџā ґеlēр бір џӑнавар, да јііēр јӧкӯзӯн бірінi. Ōлӯ-да ґеlēр сабàhleн, бакса, јӧкӯзӯн бірі јок, сорајор бобасына: «нердӑ јӧкӯзӯн бірі?» Бобасы-да дēр: «џӑнавар јіді». Ōлӯ-да кошēр јӧкӯзleрі, да кошēр јӧкӯзнӑн бобасыны-да, да хајда̀рмыш. Бір да бојар ґеча̀рміш јолдан, да ґӧрмӯш, а̀ні адам кошулӯ-ј-муш јӧкӯзнӑн, дурмуш, да сормуш, да деміш: «не кош-

мушун о адамы, ба дінсіз?» О-да деміш: «дінсізін хакындан ґелēр јымансыз». Да деміш: «о беним бобам-дыр јідірміш џанавара јōкўзў, да онучун коштум ону». Бојар-да деміш: «колівер бобаны, да гіт, фалан јердä вар бір чōшмä, да о чōшмеја ґелēр бір бу'а, о бу'а беним-дір. Тут ону, да кош, о бу'а-да хіч кошулмадыкмыш». Шінді гідēр о дінсіз, да алајор бір пут чаты, да гідēр о чōшмеја. О чōшменін-јанында вармыш бір сўт äџі. Пінēр о äџін-ўстўнä, ґелēр бу'а чōшмеја су ічмä, дујмуш, äні адам вар, башламыш бакынмā, äма о чōшмеја кім гідäрміш, о бу'а јōlдўрўмўш, да бакынаркан, ґōрмўш фіданын тепесіндä ону, да башламыш фіданы бујнузламā. О дінсіз да јапајор кемент, да колівермiш кеменді, да ґечірміш бујнузларна, да бу'а дōнä, дōнä, долашмыш, да јыкылмыш. О-да јінміш, да гітміш, да ўч ґўндäн сōра гітміш, да бакмыш, бу'а јавашамыш, ґōтўрмўш она а'уџўннан су, да бу'а ічміш а'уџўндан. Да колівēрēр, да алајор једēнä, да кошēр пулā, да сўрмўш алты ґўн. Бојар ґенä ґечäрміш, бакса онун бу'асы кошулу пулукта. О-да деміш: «дінсізін хакындан ґеліp јымансыз». Да деміш бојар: «ґel верејім кызымы сана». О-да пек дінсіз, да дінä ґетір ону. Да алајор кызы, да дінä ґелēр. Бір ајдан сōра гідēр бојар долашмā кызыны, кызы јырактан тā чыкајор каршы, да колівēрēр бēгірlері, чыкарајор бобасынын чізмеlерні, дōкēр су јеllерінä, ілердäн-са бобасы она ізмет-едäрміш, кыз пек хајлäзмыш.

117.

Женихъ и невѣста, скрученные силою наговора.

Бізім дäдуларымызын ґеlді вакыт бурајы, бір адам отладырмыш јōкўз дā-ічіндä, да о дāјын ічіндä вармыш бір јол. О јолџā ґечäрміш бір дўн, да о адам чыкмыш јолун бојуна. Да о дўн ґечміш јанындан, да она вермāмішlар шарап. О-да јўфкесі чыкмыш, да бў біlірміш. Гідēр, ікі меша јаннашык, булајор, да

кыврадајор о мешеlері бірі бірінä, да дēр: «нїцäl бу мешеläр кывранды, ѓеlïннäн ѓува̄ јölä кыврылсыннар». Бра̄јор, да гідēр авшàмнејін јевä. О дӯн-да гідēр јевä, да башлајор ѓеlïннäн ѓува̄ ікі кат олмушлар, јеllері ајаклары кыврылмыш, да хèйсі а̄лàрмыш, не олду. О адам калкајор сабàhlен, гідēр о мешеlері, бак-сын, нїцäl олмуш, бакса, јölä кыврышмышлар. Кан чыкмыш мешеlердäн, да цäны аціімыш, да алмыш, да ѓері сöкмӳш о мешеlері, да бра̄мыш. Ѓеlïннäн ѓувà-да алышмышлар.

Анекдоты и разсказы изъ современной обыденной жизни.

118.

Справедливое наказаніе за недостатокъ сыновней любви къ отцу.

Вàрмыш бір вакытта бір дäду, да о дäдунун вàрмыш ӱч о̄лу, да бірісі істема̄змішläр ону бакма̄. Шïнді о дäду, нäпсын, сычēр бір кӱп ічінä бір афта, да ѓомēр ону бір фідан кöкӱнä. Шïнді дäдунун вàрмыш ӱч карбо̀на парасы, боздурајор о ӱч карбо̀нају, да кенді куфнесіндä сајàрмыш. Ішідēр онун бӱк о̄лу, àні бобасында вар чок пара, гідēр, да сölēр кардашларна: «шӱтакым-бӱтакым бізім татӱда чок пара вар». Шïнді ѓеlēр о ӱч кардаш дäдују сорма̄, нèрдäн алмыш пара деји. Дäду-да дēр: «бендä та̄ чок вар». «Нèредä? демішläр». О дäдуда деміш: «філан фіданын кöкӱндä. Кім, деміш, бені бакàр-са, она верецäм кӱпläн парају». Демішläр: «хèйсіміз бакацēс». Шïнді хасталанајор о дäду да дēр: «бäн јölӱр-сам, кырк ѓӱндäн со̀ра, чыкарàсыныз о кӱпӱ». Шïнді дäду јölејор, дäдују ѓомēрлар. Кырк ѓӱндäн со̀ра топланајòрлар

совет јапмā, да бірі дēр: «тā іслā гіделім кадыја, акыл данышалым, зēрā біз шінді чыкаралым бу парајы, олуркі дуšелім, тā іслā гіделім кадыја. Шінді гідēрлар кадыја, башлајорлар аннатмā кадыја. Кады-да дēр: гідін, чыкарын, да гітірін бурајы, ама ачмајын, бан сізā пај-едарім». Гідēрлар буннар, чыкарајорлар куйу, гетірēрлар кадыја. Шінді кады дēр: «бан отурацам тā бу стол-устунā, да сіз којун куйу беним кафама, да урун бір сопа куйа, куй кырылацек, да паралар докулецек. Ама, нēкадар душар-са беним ајакларымын алтына, беним олацек, каланы-да сізін олсун». Шінді јанашајор бірісі, урајор куйа бір сопа, кырылајор куй, да кадынын кафасы сāдā бок олајор. Пајсынајор сумā да дēр: «шашкын адам, ані гоммуш бу алтыннары бурајы, тā чурумӯшлар, кокēрлар»[1]).

119.

Лѣницвы изъ лѣнивцевъ.

Бір падішахта вармыш бір јапы демеллар-ічін. Да вармыш ікі дембел, да о дембеллерін јанына сора топланмыш біннарнан хајлаз јынсаннар. Да падішā бесларміш оннары јынсаннарын сыртындан. Јынсаннар-да душунēрлар, да дēрлар: «ја біз бу јапыјы тутуштуралым, зēрем біз јесір олдук оннара». Да јакмышлар о јапыјы, да хајлазлар хейсі качмыш, да салт калмыш ікі дембел, да бірісі деміш: «калк, зēрā јанајорыс». Јобуру-да деміш: «беј ніцā ушенмедін лаф-едēрсін?» Да озаман падішā деміш: «ге буннар хакына дембел, буннары беслајін»[2]).

---

1) Вар. Сборн. за нар. умот., VI, стр. 123; Ант. я Драг., стр. 177.
2) Вар. Narod. prip. V. Vrčevič. U Dubrowniku, 1887; Nar. Bibl., XXIII, стр. 91

120.

Насмѣшка надъ простотой старины.

Бір вакыт јынсаннар прòстмуш. Вàрмыш бір адам ічleріндä, чок ѓезміш, ӯч кере дерменä ѓітміш. Бір-да јāмур јāмыш да ѓетірміш ѐеl бір араба узактан. Да оннарын кӯндä о араба даіанмыш. Калкмышлар сабàhleй, баксалар: «вар бішеј». Хеісі деміштäр: «пàшшеј?» Кімсеј таныјàмазмыш, да деміштäр: «чäрып Стујаны, lāзым білсін, зèрä о ѓезміш адам-дыр, ӯч кере дерменä гітміш». Чāрмышлар Стујаны, ѓеlміш, деміштäр: «нàшшеј бу, бä Стујан?» Стујап деміш: «бу бішèј-міш, да јіміш ону, да калмыш кеміклері». Хèісі бāрмыш: «білді, бej ѓезміш адам» [1]).

121.

Шутникъ.

Бешалмадà-да вар бір адам Јордапын Васіlікасы, јöлä бір пòзнаш адам тā олàмас. Бір керä деді: «шінді онун пiресі јалыксēр, да комшусунун пiресі ѓеlēр онун пiресінä. Шінді комшумузун пiресі істēр, бізім пірà-да вèрмēр. Да шінді пајсынајòрлар дӯшмä, бірі бірінін какаларны копараџеклар, јыктылар јевімі. Бір кере -да деді: «гіттім кыра, да отурдум сычмā. Сычтым, да калктым, башладым чäшырлармы бāламā. Бäн бāлајынџä, малаклар јапты ону топалак, да башладылар дам дувары iшlемā. Вàрды онуп бір балан бегірі, бäн-да гіттім она, білмäм нèічін, да сордум она: «нèрдä сенін бегірін?» Ò-да деді: «дамда, чыкарàмајорум ону

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., V, стр. 201.

дамдан». Ба̇н-да де̇дім: «не̇ічін?» «Не̇ічін, де̇ді, се̇мірді. Ба̇н алдым забу̇н-ду, шінді се̇мірді, чыкара̀мајорум дамдан. Јыкаџа̇м, дамы́, да чыкараџа̇м бе̇ѓірі». Бір ке̇ре-да, де̄р: алдым јатЫ, гіттім суја, којдум јатЫ таш-у̇сту̇на̇, да башладым су че̇кма̄, бір куш-та фырлады, чыкты пунар ічінда̇н ју̇рку̇п. Шінді о бе̇нім јатЫм качајор, ба̇н качајо̀рум, јӧла̀-да је̇тішамедім. Ачан ѓеле̇рім је̇ва̇, бакајо̀рум, ѓелміш је̇ва̇ у̇сту̇ башы су, коркмуш, да тітіре̄р капуда.

121 a.

Вар бір адам Бешалмада пек поре̇зенџі, ады Васілі. Да о Васілі дул, јок карысы, јалныз јашајор. Јапајор бір ке̇ра̇ бір те̇псі ѓӧзлема̇, да бі̇лме̄р, на̀сыл јісін ѓӧзлемелері. Гіде̄р комушусуна, комушусуну̀н-да ады Ма̀ні, бір амеллі адам. Да о Васілі де̄р комушусуна: «ба̇н јаптым бір те̇псі ѓӧзлема̇ да бі̇лме̄рім, на̀сыл јіјејім о ѓӧзлемелері, ѓел, да ју̇рет бе̇ні». Геле̄р комушусу, башлајор јіма̄: «те бо̇ла̄, те бо̇ла̄». Јіје̄р хе̇псіні ѓӧзлемелерін. Шінді Васілі де̄р она: «комшу ба̇н а̀вшам хіч ује̇умадым». Комушусу̀-да де̄р: «не̇ічін ује̇умадын?» Васілі-да де̄р: «не̇ічін, а̀вшам гелді Віліку̇ларын пірӓсі бізэ̇. Бізім пірејі бірінэ̇, да бу̇штулар бу̇ту̇н ѓеџа̇ у̇стлері. Башлары ал кан олду. Је̇він ічіні салт кан јаптылар. Бізім піра̇ је̇нсе̇ді ону, ку̇ду Віліку̇ларын піресіні. Сабахлен калкајо̀рум, баксам, бізім піра̄ ал кан јатајор со̀ба арасында. Алдым јатЫ, да гіттім суја ѓечірејім біраз су, да јыкајым пірејі. Ба̇н пунарда, су че̇кӓркап, јатык ѓелміш је̇ва̇, да асылмыш сача̄. Ѓелдім је̇ва̇, јатык коркајор, коркудан тітіре̄р, не ко̀ркмајџек ду̇веџа̇мда. Ба̇н шінді пајсыпдым ду̇ма̄ јатЫ, ду̇ва̇ркан, чыкардым дібіні. Со̀ра гѳту̇рду̇м фычыџіја, да јаптырдым јатЫ». Шінді Васілі о̀рнік сыралајор бе̇лаја, Комрат таш ко̇пру̇су̇на̇. Гіде̄р Васілі бе̇лаја. О ѓеџа̇ калмыш о ко̇пру̇-јанында, да јатмыш ујума̄ са̄ кула̄нын у̇сту̇на̇, сол кула̄ны-да домузлар ке̇мірміш. О сабада хава су̇к-муш. Васілі салт до̀ннанмыш, хе̇м

мінтаннанмыш, јапрак гібі тітірарміш. Кафадарлары са гімі-јміш, вармыш кафадарларын-да узун курк ісlах дімілері. Васілі дарміш: «пек цаным ацер сіза, сіз бу куркларнан lузгар топлајорсупуз, да јушерсініс, бенда-са lузгар хіч дурмајор, бу донпардан гірій чыкајор. О-са завалы пійі катысына донмуш сураты, суктан јапрак-гібі тітірер, да башкасы ічін-да цаны ацејор.

122.

Находчивые отвѣты.

Кірікак Кујумцуклу сатармыш балык, гідарміш сокакта, да бармыш: «балык, балык». Шінді дургудајор бу таlігасыны, топланајорлар онун башына. О адамларын ічіндан-са бір адам ішітмеміш, аій о бармыш, дурајор, да дер: «не бармајорсун ба Кірікак? Бан», деміш, «гордум бурда таlігајы, да деміш: ја бакајым, не сатајор бу адам, о-са сан балык сатајорсун». «Бан, деміш Кірікак, ачан кучук-тум, да тату бені дуварді, о заман барыдым, ама шінді, неічін барајым?»» «Балык сатајорсун је ба Кірікак?» «Кімін, деміш балы јок-са о барсын, беннім вар балым»». О адам дурајор, дурајор, дер Кірікa гена: «пек уфак сенін балыкларын». «Уфак-са, деміш, бутун јут»».

123.

Какъ отучиться отъ куренія.

Терзі Ніколанын Јанчусу гідер дермена. Шінді гелер Мош Діму оглу Дімітрінін Јоргісі[1]). Да шінді Јанчу кыврадајор бір

1) Мош (съ молдованскаго дядя) прибавляется къ именамъ стариковъ изъ почтенія. Гагаузы прибавляютъ къ имени своихъ односельчанъ не только имя отца, но и дѣда.

цыгарка, ѐве̇рēр табȧшні Јȯргіја, да д̇ēр: «кыврат ċȧн-да бір цыгȧрка». Јȯрġі-да д̇ēр опа: «хȯлан ḃȧн̇ істȧрдім̇ ваз ġечм̇ā, да ḃїlм̇ēрім̇, н̇ėтӯрlӯ ваз ġечејім̇». Јȧнчу-да д̇ēр: «ḃȧн̇ ċені јӯред̇ејім̇. Білѐрмісін, н̇їџäl кестірѐрлар јыммырта јімектäн ќöпеќlері?» Деміш «ḃїlм̇ēрім̇». Јȧнчу-да д̇еміш: «ќöн̇ā јыммырта јімектäн, ваз ġештірѐрлар, јысыдајȯрлар бір јыммырта, да атајорлар ќöн̇ā. Ќöпеќ-та каврајор јыммыртајы, да āзыны јактыјнан бір-та јімȧзміш. Ċȧн-да шїнді вазġечȧсін-деjі, ал цыгȧрканын атешlі јеріні āзына, да бір-та ваз ġечȧрсін.

124.

Отчего волоса посѣдѣли раньше усовъ.

Бір д̇ȧду гідȧрміш јолда, да о д̇ȧдунун сачлары біјȧз-мыш быјыклары кара. Да падішā сормуш о д̇ȧдуја: «н̇ėічін ċенін сачларын біјаз, быјыкларын кара?» О д̇ȧду-да д̇еміш: «н̇ėічін?» Ḃенім сачларым ḃенїмlан біlа д̣ӯду, ȧма быјыкларым јірмі јылдан сȯра д̣ӯду, онӯштан сачларым біјаз. Ко быјыкларым да олсун сачлармын јашында, да оннар-да олаџеклар біјаз».

125.

Парень научилъ отца съ матерью рано вставать.

Вȧрмыш бір вакытта бір чоџӯк, да о чоџӯн вармыш анасы х̇ем̇ бобасы, да о чоџӯн вȧрмыш бір тазысы. Да о чоџӯн анасыннан бобасы п̇еќ хајлȧзмышлар. Чоџӯк калкȧрмыш јѐрќен̇ ішā, оннȧр-са ујӯрмушлар ӯlен̇ȧдак, јатырмышлар авшȧмlејін, да сабȧhlејін калкмȧзмышлар. О тазы-са х̇еі д̇ȧдујлан ḃȧбунун ӯстlерін̇дä јатырмыш сабā олур, кȧлкмазлар. Шїнді чоџӯк н̇ȧпсын, алајор бір іне̇ā, да дікēр о тазынын кујрӯну јоргана. О д̇ȧ-

дујлан ба̀бу јатырмышлар го̇лмекчӓ. Бу шінді ма̄мілӓ суфат тазыја ју̇фкеlеңе̄р а̀ма бобасына хем анасына ју̇фкеlеңме̄р. Гіде̄р дышары, да алајор суваџіјы, да гелер ічері, да пајсынајор су̇ма̄: «аврадыны сіктімі хај тасы, јок нередӓ јатсын, хеј бу іхті'арларын у̇сту̇ндӓ јатајор». Ачан бір суваџі урајор о тазыја, тазы калкајор дышары качма̄, јорга̀н-да а̄рдына. Да̄дујлан ба̀бу калы верміш-лӓр готlері ачыкта. Да да̄дујлан ба̀бу утанмышлар о̄лундан, да бір та̄ башламышлар хер гу̇н јеркен калкма̄.

126.

Анекдотъ.

Ва̀рмыш бір попаз, тутајор бір адам кенефі ајытлама̄ деміріlісі бірӓр капѐјка. Шінді чекеде̄рлар ајытлама̄ кенефі, саја̀рмыш, кач деміріlі бок ајытлајор. Попа̀з-да саја̀рмыш он деміріlі. Чыкмыш. Шінді по̀паз де̄р: «докуз», ада̀м-да де̄р: «он». Шінді адам верміш попазы суда. Сут кесміш попазда-на̄ны. Адам-да де̄р сутта попаза: «парінті јідін гөз гөрӓ-гөрӓ бір деміріlі бокуму».

127.

Неудавшійся бондарь.

Бір адамын ва̀рмыш бір о̄лу, верміш адам ону, зана̄та ду̇lгерlік ју̇ренсін бір касабаја. Јолармыш адам о̄луна хер ај онар карбо̀на. О̄лу̇-да јола̀рмыш кіхат: «ісла̄ ју̇рендім». Бобасы јоламыш она у̇з карбо̀на. О̀-са о парајы ічарді, курвалара јідірді. Біттірдіјна̄н о парајы, гелміш јевӓ. Бобасы севінер, о̄лу зана̄т ју̇ренміш. Бір гу̇н отурмушлар капу-јөну̇ндӓ о̄л боба. Капу-јөну̇нда̄ ва̀рмыш бір кавак а̄џі. Калкмыш чоџук, гітміш а̄џін јанына, да бака̀рмыш. Бобасы деміш: «не бакаjо̀рсын о̄лум?» О̀-да

демiш: «iсlă скèмlа олацек бу ăчтап». Бобасы демiш: «кес ōлум, да jап». Кесмiш ăцi, башламыш jопмă. Jопмуш, jопмуш, бозмуш чыкарàмамыш, да демiш бобасыпа: «боба, бундап скèмiă òлмаj-цек, àма jапацăм бiр цăнаварцiк». Бобасы демiш: «jап iкi ōлум». Ōлу демiш: «пеiчiн iкi jапаjым?» Бобасы демiш: «те jölă: бiрi сенi jiсiн, бiрi-да бенi».

128.

Разговоръ пшеницы съ просомъ.

Бiр вакыт бōдаj гiтмiш хацiлă, сымарламыш дарыjа: «jынсаппары ăч брàмасын» Бōдаj чекетмiш, гiдăрмiш. Дарынын аклына гelмiш, гiтмiш герiдăн, jетiшмiш, да демiш: «дур сораjым бiр лаф сана». Демiш дары: «пазы-да jазылаjым-мы?» Бōдаj -да демiш опа: «сăн гōтўнў кўlдăн чыкар, да о jеттi сана»[1]).

129.

Плохое знанiе гагаузскаго языка.

Бiр кары пек бецерàмăзмiш гагаузча лаф-етмă, да дăрмiш: «бiзiм кōпек саллады, саллады гiттi, сокту саманнă, Jувàн-да чыкты тiтiретті, тiтiретті, сокту jоргана». Lазым-мыш десiн ōlă: «бiзiм кōпек салды, салды, да гiттi сокулду саманнă, Jувàн -да чыкты тiтiредi, тiтiредi, да гiрдi jорганà».

---

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., I, стр. 71, № 3.

130.

Плохое знаніе молдаванскаго языка.

Молдуван конак олмуш бір̇ гагауза, да ве̇р̇ı̈міш от jӧк̇ӱ̆зlер̇н̇ӓ. Карыда чыкмыш, да д̇еміш: «в̇е̇р̇м̇ӓ акдо̀ло от jӧк̇ӱ̆зlер̇ӓ, з̇е̇р̇ӓ ва̀ка бакар да бракар».

131.

Плохое знаніе русскаго языка.

Бір̇ маркідап топла̀рмыш та'ук jыммыртасы. Бір̇ карыны̀нда jо̀кмуш jыммыртасы, да ба̄ры̀мыш: «пасто̀j б̇р̇ӓ, пасто̀j, на вѐчеръ кыткыдак».

132.

Ікі адам каршы г̇еlѐрлар бір̇ jолда бірі бірін̇ӓ, да бірі д̇е̄р jӧб̇ӱ̆р̇н̇ӓ: «ӯрла-роз-олсун». О̀-да д̇е̄р: «урдук та jӧlд̇ӱ̆р̇а̀̈медік». О г̇ѐн̇ӓ сор̇е̄р: «Н̇ѐр̇еlіjсін?» «Бізім̇ к̇ӱ̆lӱ̆». «Н̇ѐрд̇ӓп г̇еlе̄р̇сін?» «Д̄адан». «Кача алдып бу а̄члары?» «Пара̀jлап». «Аңгы тарафтан к̇ес̇тін?» «К̇ӧк̇ӱ̆н̇д̇ӓн̇».

133.

Баш-к̇ӱ̆н̇д̇ӓ Бол Добріjа сормуш бір̇ адам: «н̇е вар с̇епін̇ шк̇ем̇б̇ен̇д̇ӓ?» Д̇еміш: «бок». «Б̇еj, д̇еміш, н̇ѐзаман jід̇ін̇ окадар бок?»

134.

Два лжеца.

Ва̀рмыш ікі јаланџі бірі Станболлу-јмуш, бірі-да Мысырлы̀-јмыш, да каршылашмышлар хотарда, да сормушлар бірі бірінä: «нерелі̆јсін?» Бірі деміш: «Станболлу̀јум». Бірі̆-да деміш: «ба̇н-да Мысырлы̀јым». О Мысырлы сормуш: «не бра̄дын Станболу?» О̀-да деміш: «је на̇пајым, ґелді бір ка̀ртал, да јыммыртлады бу'азда, да ташты деніз, да бӯду Станболу, да ба̇н-да качтым, да куртулдум. Да ò-да сормуш: «је са̇н неі́чін бра̄дын Мысыры?» О̀-да деміш: «је на̇пајым, о ка̀ртал олмалы ґелді, да конду Мысырын-ӯстӯнä, да олду зындан караннык, ба̇н-да бра̄дым, да качтым». Да олмушлар ікісі кардашлык, да демішлäр: «ха гіделім кӯлерä». Да бірі калмыш кенарда јӧбӯрӯ гітміш кырчмаја. Да деділäр адамлар: «нерелі̆јсін?» О̀-да деміш: «Мысырлы̀јым». «Је не̇ тӯрлӯ јашајòрсыныз?» О̀-да деміш: «ісла̄, бобам јаптырајор бір біна, да усталар дӯшӯрдӯлäр бір кесері, да алты ајдан сòра дӯштӯ јерä». Адамлар-да демішлäр: «јала̀н-дыр». О̀-да деміш: «сòрун бізім мемлекеттäн. Вар бір адам, сòрун она, да сӧлејџек». О̀-да јетіштірēр, да ґелēр, да сорајòрлар она̀: «ва̀р-мы аслы бу? Сенін кафадарын дēр бобасы јаптырымыш бір біна, да усталар дӯшӯрмӯшлäр кесері, да алты ајдан сòра дӯшмӯш јерä?» О̀-да деміш: «кесері ґӧрмедім, а̀ма ґӧрдӯм кушлар кона̀рды тепесінä, да јылдызлары ґӧктäн топлардылар». Да гідѐрлар башка кӯвä, да орда̀-да сӧлēр, дēр: «бенім бобамын којунпары ва̀рды бір ӯндä сексäн бін чендела̄ пінір сӯзäрді, јына̀нмасајдыныз, те сòруп бу адама». Онна̀р-да сорду она. О̀-да деміш: «ґӧрмедім пініріері, а̀ма ґӧрдӯм, докуз кајалы бір су-дермені, јӧрӯрдӯ онун сурва̀ткасынан». Сòра ікісі отурмушлар, да лаф едірмішлäр, да дäрміш бірісі: «ба̇н бу ґеџä чыктым дышары,

ґöк jӳзӳндä jабаны ӯлурду». Ḋедiläр: «jалàн-дыр». Кафадары ḋедi: «ḋil дiр jалан, ṭанавары кàртал чыкарды ґöк jӳзӳнä, да ґöктä ґецеleдi, да онӳчун ӯлурду». «Ḃiр да кàраṭä урмушлар кулāндан, х̇ем кыч тырнāндан». Ґенä ḋедiläр: «jалàн-дыр». Кафадарӹ-да ḋедi: «ḋil дiр jалан зӗрем кàраṭä кулāны кашырды кыч тырнàннан».

134 а.

Iкi jаланṭi ґеlмiш бiр касабаjа, сормушлар бiрi бiрiнä: «не ґöрдӳнӳз ґеlïркан». Бiрi ḋемiш: «ґöрдӳк бiр башча, да о башчада вàрды бiр бӳк лàна. Бiр лàна бiр рòтаjа jетēр jiмā». Сормушлар сòра jöбӳрӳ jаланṭijа: «вàрмы аслы бу iшiн?» Ò-да ḋемiш: «о лàхнаjы ґöрмедiм; солдатлар ордан ґечäркан jāмур тутмуш лāнанын. кочанны кылычлан оjмушлар, да iчiнä гiрмiшläр, ону ґöрдӳм». Бiрi-да ḋемiш: «ґöрдӳм jеlläр jахнӹjлан jöртӳlӳ». Сòрмушлар jöбӳрнä: «вàр-мы аслы?» Ò-да ḋемiш: «ону ґöрмедiм. Ḃāн ґештiм ґеṭä, чыкты кöпеkläр, jòк-ту сòпа, хызландым а'ула, кырēм сòпа, ґештi jеliмä соṭӳк, а'уллар jöрӳlӳjмӳш соṭӳклан».

134 б.

Вàрмыш бiзiм падiшахын бiр jаланṭi-адамы, бiр да вàрмыш тӳрк падiшахынын. Да оннар iкiсi-да jаланṭi-jмышлар. Тӳрк падiшахынын jаланṭiсы ḋēр: «бiзiм меmlекеттä олду бiр лàхна, jапракларӹннан сарды Балканы, jölä бӳк». Шïндi бiзiм падiшахын jаланṭiсы ḋемiш: «бiзiм меmlекеттä вар бiр завот, о завотта iшlèрлар беш-ӳз кiшi. Докуз jыл олду, бiр чавун ḋöкèрлар, тā бiттiрäмедiläр». Тӳрк падiшахынын jаланṭiсы ḋемiṭi: «бе нäпаṭēныз окадар бӳк чавуну?» Бiзiм падiшахын jаланṭiсы да ḋемiш:

«нèрдä, ананын амџìнда, пішìреџäн о лàхнајы?» Бізім јалан сікті сізін јаланы [1]).

135.

Не любо не слушай, а врать не мѣшай.

Вàрмыш бір вакыт ӱч кардаш, сӱрäрмішläр. Шìнді авшам олајор коìвереѐрлар пулӯ, да атешlері јòк-муш. Гöрѐрлар бір атеш јанàрмыш, дìl-міш пек јырак. Гідер бӱк агасы, гітсä, бакса, јанајор кырк стынџìн одун. Одуннарын долајàнында бір адам кывырылмыш, да јатырмыш. Чоџук сеlам верер о адама, адам сеlамыны алајор. Сеlамдан-сòра адам дер чоџä: «не геlдін?» Чоџук-та дер: «геlдім атеш алмā». Адам-да дер: «верім, àма сöläрсäн бір масал, хепсі јаландан олсун, àма хер сöläмäсäн, дӱп та кувàрым». Чоџук-та дер: «біlмерім». Калкајор адам, дӱвер чоџӯ, да кувајор. Шìнді чоџук геlер паја, кардашлары дер: «àні атеш?» О-да деміш: «булàмадым». Шìнді гідер ортанџä чоџук. Онỳ-да о адам дӱп та кувајор. Шìнді гідер хеп кӱчӱк чоџук, бакса, адам кывырылмыш, атешä-каршы јатајор. Сеlам верер чоџук. Сеlамдан сòра адам дер чоџä: «не геlдін?» Чоџук-та дер: «геlдім атеш алмā. Адам дер: «верім атеш, àма сöläрсäн бана бір масал, јаландан олсун. Чоџук-та дер: «сöläрім, àма, хер дäрсäн: «јалан», бäн сені дӱвäрім». Шìнді чоџук чекедер сölемā: «ачан геlірдім бäн бурајы, кысырам бölӱндӱ. Шìнді гідерім дāџіја, істерім наџā. Дāџі-да дер: «наџäк јеніклејџі. Шìнді верер дāџі наџā, да гідерім дā-ічінä, да кесерім бір пеlіт далы, јапајòрум бір чіві, да кысырā чівіlерім. Јāмурлар-да јāды, да о чіві бӱдӱ, да јетішті та Аллаха. Да бäн піндім о āџін тепесінä, булдум орада Аллàхлан Сеетi Пèтріјі. Істедім оннардан бір чітеп

[1]) Вар. Nar. pripov. Matija Kračmanov Voljavec. U Zagr. 1890, стр. 263; Сборн. за нар. умотв., I, стр. 141; О. Kolb., Pokuc., IV, стр. 227; Добров., Смол. сборн. I, стр. 665, № 12.

тозак-саман. Оннàр-да верēр бана, бăн чекеттім јапмā чаты о саманнардан хем jінмā јерä. Јары јерä јетіштім, саман бітті. Шїнді бăн колвердім јерä кендімі, да дўштўм јöбўр дўннеја, да гöрдўм сенін бобаны, хем бенім бобамы. Ачан бенім бобамын сычацä ґелēр, пінēр сенін бобана, да чыкајор дышары». О адàм -да дēр: «јалан сöлерсін, бенім бобам сā». Сòра чоцўк дўвēр о адамы, да алајор атеш[1]).

135 a.

Небылица.

Ачан анам бенїмнäн āрды, цăны істеді куш јаврусу, да бăн гідерім арамā куш јаврусу, да булајòрым дередä бір делік, соктум јеlімі сымады. Соктум ајāмы, сымады. Соктум кафамы, сыды. Савашēрым чыкармā кафамы, чыкмајор. Чектім, чектім, копту кафам, калды орда, чекеттім кафасыз гітмā, бір нацäк бакмā, да чыкарајым кафамы деліктäн. Гідäркан, гöрдўм бір адам, кàвак тепесіндä харман дўвēр бір топал таўшàмлан. Да дедім она: «гöрмеді-јдім тā кàвак тепесіндä харман дўсўн топал таўшàмлан». О-да деді бана: «бăн-да гöрмедіјдім, кафасыз адам ґезсін». Да гіттім бăн бір адама, да істедім бір нацäк. Адам верді, да деді: «на, àма колла нацā, нацäк јеніклејцї-дір, дўнўрмејäсін, да атсын јенцеклерні». Бăн дедім: «коллàрым», да гіттім, баксам, кафам чыкмыш деліктäн, да јàпмыш ўч ајак саздан, да буз-ўстўндä, кајарак, ґелēр. Гöрдўјнäн кафамы, качырдым нацā јелімдäн, да нацäк атмыш јенцеклерні, да јапмыш òн ікі јавру.

---

1) Вар. Nar. pripov. Matija Kračmanov. U Zagrebu, 1890, стр. 264; O. Kolb. Lud., Ser. XIV, cz. 6, стр. 348; Ser. XIX, sz. 2, стр. 246; Zb. Wiad. do Antr., VIII, стр. 298; Bibl. Wisły III, cz. 1, стр. 50; O. Kolb. Pokuc., IV, стр. 271; Чубин. II, стр. 83, № 20; стр. 336, № 85; стр. 517, № 13; Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 29 (малор.); Ант. и Драг., стр. 338; Е. Роман., Бѣлор. ск., стр. 413; Афан., рус. ск., II, стр. 193, № 7; VI, стр. 41 и 44; Добр., Смол. сборн., I, стр. 663, № 11 и стр. 467, № 11.

Алдым кафамы, којдум јерінӑ, алдым о нацăн јавруларны, да ґӧтӯрдӯм бобама, да бобам алмыш ікі јавру, да ґӧтӯрӯмӯш анама: «јісін, да бені дӯшӯрмесін» [1]).

135 б.

Небылица.

Су-бојунда бостан бакардык бобамнан ікіміз. Бенім адым Іван Петровіч; бобам анылмыш адам, бăн-да прост діl. Біздӑкі сусаклар хем карпузлар јокту бір бостанціда. Пек бӯктӯ кабаклар, тā-да бӯк-тӯ бір кабак кокені бітміш сујун-бојунда прудун-бојунда. Бӯдӯкчан бӯдӯ пруду ајкырылды јӧтӑн-кі кенара кокені. Сора башлады јынсаннар ґечма̄ ӯстӯндӑн. Бір да кабак балады бӯк. Бобам бені јоллады, кесејім. Алдым наца̄, тутундум кесма̄; каба̄ кесаркан, качырдым наца̄ кабак-ічінӑ. Бактым, ґорамедім, ґіттім јевӑ, бобам сорду: «Іван, кестін-мі каба̄?» «Кестім!» Онучун качырдым нацӑ кабан-ічінӑ». «Беј, јазык наца̄, ґідасін, да буласын нацӑ. Бăн корктум бобамдан, дӧндӯм ґері, ґіттім, ґірдім кабан-ічінӑ арамӑ наца̄. Ґездім бір ґӯн, ґездім ікі ґӯн, јок нацак, дурдум, да дӯшӯнерім. Бактым, ґеlер бір адам атлы. Каршылаштык. Сордум она: «нацӑ булмадын-мы?» «Шашкын булгар, арајор наца̄». Бăн качырдым хеј о кабанічінӑ бір превка херґеlӑ, ӯч ґӯн олду, арајорум, да буламајорум да сăн наца̄ булацăн [2]).

---

1) Вар. Српс. нар. припов. К. Ристић и Васа Лончарски. У Новоме саду, 1891, стр. 21; Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 148.

2) Вар. Добров., Смол. сборн., I, стр. 665, № 12.

136.

Необыкновенной величины быкъ.

Вàрмыш бір вакыт ӱч кардаш, бобаларындан бір јöкӱз калмыш оннара. Чекетмішлäр суламā гітмā. Бірісі ґерідäн хајдàрмыш, бірісі-да ортадан, бірісі-да ілердäн хајдàрмыш. Герідäн јетішēр пòшта сабàхлей, кардашы сымарлајор пòштадан кардашы дӱртсӱн ортадан јöкӱзӱ, зèрем ґерідäн јавашады јöкӱз. Пòшта јетішті ӱлей заманы јöкӱзӱн ортасына, да деді: «аган сымарлады, дӱртäсін јöкӱзӱ ортасындан, зèрем ґерідäн јавашамыш јöкӱз. О̀-да дēр: «ортасындàн-да јавашады, àма сіз сбlејàсініз ілердäн дӱртсіннäр». Шінді пòшта јетішēр авшàмlејін јöкӱзӱн јöнӱнä, да дēр: «аган сымарлады, дӱртäсін јöкӱзӱ». О̀-да деді: «о ілердäн јавашады, àма о бōlецä гітсін». Јетіштірділäр денізä, јанаштырдылар, да суладылар. Денізін бір аршын сујуну јсілтті, да јыкылып-та јöлдӱ. Сòра олду бозгун, сеl ґеldі, молiт -етті. Јынсаннàр-да јаптылар бір кӱ отуз господар, да чекеттілäр јашамā. Біркач вакытта јашадылар, сабàхлен калктылар, баксалар јевлäр дöнмӱш, пòтрä калдырдылар, сынырлара караул којдулар, да туттулар, кім јевlері чевірміш. Бір тілкі булмуш јöкӱзӱн кӱрēні, да јірміш. Јіркана, јöкӱз дöнмӱш. Тутајòрлар, да о тілкіјі јöлдӱрèрлар, да сојèрлар бір јанын. Јöбӱр јанын сојмā чевірèмäзлар дӱбӱдӱз кӱ. Хèпсі јапајòрлар бірäр кафтан хем бірäр чіфт јеldівен тілкінін бір јанындан. Бір кары-да ґеlірміш ушàннан. Ушà-да јетēндäн тутунурмуш. Ушак гідēр тілкінін-јанына, да урајор тілкіја бір теймā, да чевірēр тілкіјі. Бакса бір јаны сојулмадык. Ушак дēр анасына: «сојалым ону». Ушак сојēр, да јапајор салт бір кафтан, ò-да чыкышына олмуш.

137.

Смѣхотворная побасенка про дѣда, бабу, свинью и пастуха, съѣвшаго свинью.

Бір вакыт вармыш бір даду хем бір бабу. Шінді оннарын вармыш бір домузлары. Шінді о дадујlан о бабу беслярмішляр о домузу, незаман домузун гӧтӱндäн јā акарса, озаман кесеџекляр. Беслерлар бір кач јыл, домузун гӧтӱндäн хеп јā акмазмыш. Шінді бабу бір сабā чыкајор домузу дојурмā. Бабу дојуркан домузу, домузун гӧтӱндäн хеп јā акмазмыш. Шінді бабу, јок напсын, атајор домузун гӧтӱнä сӱмӱклерні, да башлајор бāрма дадуја: «дадо, домузун гӧтӱндäн јā акајор. Гелēр даду, кесēр домузу, чыкарајор ічіні. Бабу атајор фырына домузу, домуз пішēр. Чыкарајор бабу домузу, којēр кірішā. Даду-да кошēр кедіјlан хорозу, піндірēр бабују арабаја. Бабу кітлēр капују, анахтарлары-да којēр кӱllӱктā. Кӱllӱктā вармыш бір таш, онун алтына којмушлар анахтарлары. Дадујlан бабу, гідаркан дāја, гӧрерлар бір чобан, да дерлар чобана: «сан, чобан, гітмејäсін да, ачмајасын бізім капују, анахтарлар кӱllӱктā, вар бір таш алтында, кірішта вар бір пішміш домуз». Чобан-да деміш: «гітмäм». Дадујlан бабу гідерлар дāја, чобап-да гелēр, ачајор капују, алајор домузу, да гена којēр анахтарлары таш-алтына. Дадујlан бабу, ачан гелēр, буламајорлар домузу.

138.

Чортъ сотворилъ волка и спасается отъ него.

Шејтан јапмыш бір араба ічердä, да шінді білмäзміш, насыл чыкарсын дышары о арабајы. Гідēр о шејтан Аллаха, да дēр:

«Аллахым, јаптым бір араба, да бі̇lмēрім, нàсыл чыкарајым дышары». Ġеlēр Аллах, да арабајы ṫеkерlеk ṫеkерlеk чыкарајор дышары, да араба ч̇еkедēр јöрӱ̄мā̈. Шı̇̆нді шејтан јапајор бір џӓнавар, да гідēр шејтан ġ̀енӓ Аллаха, да д̇ēр: «Аллахым бӓн јаптым бір џӓнавар, нàсыл јапајым, да џӓнавары јöрӱ̄дејім?» Аллах-та д̇еміш шејтана: «гідӓ̀сін, да д̇ејӓ̀сін џӓнавара: «јі шејтаны, да озаман џӓнавар јöрејџеk». Гідēр шејтан, да д̇ēр џӓнавара: «јі Аллахы». Џӓнавар ч̇еk̇ѐṫмеміш. Гідēр ġ̀енӓ шејтан Аллаха, да д̇ēр: «Аллахым, ч̇еk̇ѐṫмēр». Аллàхта д̇ēр: «ӓ̇н д̇ѐмедін џӓнавара, н̆ıџӓl бӓн ċені јӱ̄реṫṫім». Шı̇̆нді шејтан гідēр џӓнаварын̀-јанына да д̇ēр: «јі шејтаны». Шı̇̆нді џӓнавар ч̇еkедēр ку'аламā шејтаны. Шејтàн-да качàрмыш. Кач качàркан, шејтан каршылајор бір адам. О адамын сырṫында вàрмыш бір чувал јоңга. Јалвармыш шејтан о адама, алсын чувала. О адам алēр чувал-ічінӓ шејтаны. Ады о шејтанын Јòщу-јмуш. Ḃ̄öle, д̇еміш шејтан о адама: «ḃӓн-да ċені куртарыр̀ым бір зōрунда». О адàм -да бāрēр о јабаныја: «ȳ!» да куртарēр шејтаны. Ḃӱ̄н-да ȳлан куртулѐрсын јабанындан. Шı̇̆нді ġеl гіṫ вакыт, о адам д̇ӱ̄шēр òструфа. Аклына ġеlміш бір јылдан сòра о адамын: «ḃенім вàрдыр бір достум Јòщу-дур ады. Ḃӓн ону зōрунда јабаны јіјеџѐјді, куртардым». «Јòщу», ċеċедēр о адам шејтана. Ġеlēр шејтан, д̇ēр о адама: «чапук гідӓ̀сін, ċенін карына геlēр д̇ӱ̄н̆ӱ̄рџӱ̄lӓр јевlен̆еџеk. Сāдыџін ġетірēр бір адамы, карына јевlен̆еџеk. Тӓ ġідеlім, да бак, јынанмàсан џен̆череден, àні д̇ӱ̄н̆ӱ̄рlӓ ġеlділӓр». Ġеlѐрлар, бакајòрлар џен̆череден. Отурēр ічерд̇ӓ сāдыџı̇̆ннан о адам. Да д̇ēр шејтан о адама: «ӓ̇н дур бурда, сірет, ḃӓн оннары д̇ӱ̄шṫӱ̄реџӓм». Гірēр шејтан ічері, да башлајор сāдыџіны чімдіklем̆ā, х̇ем чімдіklēр кӱ̀місіні. Сāдыџі д̇ēр кӱ̀місін̆ӓ: «н̆е чімдіklѐрсін ḃені» Кӱ̀місі-да д̇ēр: «је ӓ̇н н̆е чімдіklѐрсін ḃені». Калкēр ікісі д̇ӱ̄шм̆ā. Сòра кары̀-да башлēр оннара д̇ем̆ā: «сіз н̆е ġ̀еlмішініз ḃенім јевімд̇ӓ д̇ӱ̄шм̆ā і олàјдыныз ġеlмӓ̀здініз јевімд̇ӓ д̇ӱ̄шм̆ā аклымы алма џейдем̆ олун бурадан». Да к̇увēр оннары јевінд̇ӓн кары. Сòра ġеlēр ġ̀енӓ коџӓсы, да јашѐрлар ікісі [1]).

1) Вар. Ант. и Драг., стр. 59, № 34; Верещ. Вот. Сарап. уѣз., стр. 189.

139.

О томъ, какъ Богъ назначаетъ звѣрямъ пищу.

Бір вакыт вармыш бір адам авланырмыш, да гідēр бір дā ічінä авланмā, да пінеjор бір бӳк āч-ӳстӳнä, да отураjор орда. Бірда бакса, башламыш топланмā џäнаварлар о āџін алтына. Топланмышлар чок, да башламышлар улумā. Улуркан оннар, ґелēр оннарын-jанына бір дäду, да башлаjор оннары jолламā хер тарафа, да дäрміш: «сäн гіт коjун кавра, сäн гіт кечіjі кавра, сäн гіт кулiji кавра, сäн гіт бузājы кавра». Хеиcі гітміш, калмыш бір топал џäнавар. Онà-да деміш: «сäн-да jіjäсін бу фідан-ӳстӳндä адамы. Да гітміш о дäду (ò-саjды Аллàх-мыш). Шінді паjсынаjор о џäнавар jеmмā о фідаиын кöкӳнӳ, jыксын фіданы, да jісін о адамы. Адàм-да алаjор ону кізä, да jöлдӳрēр, да ґелēр jевä, да аннадаjор, jе не ґелміш башына. Да озамандан бері топалà-да тутаjòрлар jорту біздä мужікläр. О ґӳннердä кыра чыкмаjорлар, џäнаварлар jімесіннäр деjі [1]).

140. с. Хайдаръ.

Глупый волкъ.

Вармыш бір дäду бір да бабу, вармыш ікі іхті'ар jöкӳзlері, да кошēр оннар jöкӳзlері арабаjа, да чекедēрläр ґезіjа. Баjыра аштыjнан, чекēр бір џäнавар оннары jöнӳнä да істēр jісін он-

1) Вар. Трейландъ, Латышск. ск., стр. 111, № IV; Kozłowski Lud. Warsz. 1869, стр. 327; Этн. обозр. VII, стр. 85; Добров., Смол. этн. сборн., I, стр. 137; объ апокриф. происх. сказки см. Кіев. Стар., Ноябрь 1887, стр. 405; Малор. Купянск. уѣз. Этн. Обоз. VII, стр. 85.

нары. Да ǯаду ǯēр: «нäбаџäн бізїмнäн біз іхтіʼар, гіт та ал тā іслä бір кöрпä кузу». Џäнавар да ǯēр: «бäн јіјеџäм сізі, гїтмејџäм чобана». Ǯаду-да ǯēр: «біз іхтіʼарыс, нäбаџäн бізїмнäн, ол-маммыј-сын бізä бір попаз?» Џäнавар-да сорēр: «попаз не јіјēр?» Ǯаду-да ǯēр: «попаз јіјēр колач». Џäнавар-да ǯēр: «олурум попаз». Ǯаду ǯēр она: «дур сäн бурда, да бäн гідејім јевä, комшулара сöлејім азырлансыннар, јені попаз ґелеџек». Гідēр ǯаду јевä сöлēр, ȧні џäнавар істеді јісін ону, да комшулар ǯеділäр: «ґетір бурајы». Да ǯаду алēр јешä, гідēр џäнавары, піндірēр јешекÿстÿнä ґеттірēр, чыкēрлар бајыр-ÿстÿнä, да џäнавар сорēр: «нėіʼчін окадар нарот?» Ǯаду ǯēр: «бізім кÿдä попаз јоктур, да чыктылар, гöрсÿннäр». Да ґеттірір ǯаду. Гірēрлäр јынсаннар ічінä, да башлēр јынсаннар ǯÿмā џäнавара сопајлан, ǯÿвēрлäр да јöлдÿрäмēрлäр, качырēрлар.

141.

Волкъ, лисица и овца.

Вȧрмыш бір вакытта бір зеңгін адам, вȧрмыш о адамын бін којуну. Шїнді о адам хајдȧрмыш дā-ічінä о којуннары отлатмā. Бір којуну-да вȧрмыш хеј ґері калырмыш, о којунун ады Марївка-ј-мыш. Шїнді Марївка гідēр бір фіданын јанына, ȧма о којун наздрȧван-мыш, хепсіні білїрміш. О џін јанында вȧрмыш бір капан, бір адам којмуш о капаны орајы џäнавар тутмā. Шїнді о капанын-јанына бір тілкі ґöрēр о којуну орда јапрактоплȧркан да о тілкі ǯēр којуна: «Марївка, хȧді олалым кардаш». Којун-да кајыл-олмуш. Олајȯрлар буннар кардаш да ґезäрмішлäр дā ічіндä. Шїнді оннар ґезäркап, булајор оннары бір џäнавар. Шїнді о џäнавар ǯēр тілкіја: «хȧді кȧтын бенї-да кардашлык олалым». Тілкіјнäн којун кајыл олмуш. Олајȯрлар буннар ÿчÿ кардашлык, чекеǯēрлар буннар ґечмā. Шїнді џäнавар ґöз којмуш којуну јімā да бір тÿрлÿ техналајȧмазмыш којуну јісін, зēрем

ṫiлкi пеќ корў̀рмуш којуну. Шı̆ндi ꙡӑнавар де̄р ṫiлкiја: «а̀ꙡӑба дiшмӑз-мi којун бенı̆мнӑн кў̆ркў̆? Ṫiлкı̆-да демiш: «дiшмӑз». Ṫiлкi де̄р којуна: «ꙡӑнавар iсте̄р сенı̆ннӑн дiшма̄̆ кў̆ркў̆». Којў̀н-да де̄р: «олур дiшı̆рiм, а̀ма ко гiделiм попаза̀-да спiја̀да оламым, да бакалым, по̀паз не деꙡеќ, да озаман олур дiшелiм кў̆ркleрi». Шı̆ндi со̄̆lѐрлар ꙡӑнавара, ꙡӑнавар кајыл-олајор, гiтсiннӑр спiја̀да олма̄̆. Шı̆вдi буннар бiр ґў̆н топланајо̀рлар ў̆чў̆, да гiде̄рлар спiја̀да олма̄. О којў̀н-са бiлı̆рмiш, нѐрдӑ, о капан, да којун де̄р ꙡӑнавара: «ṫе бурдан гiṫ». Ꙡӑнавар бiлма̀̆змiш, а̀нi орда вар капан, гiде̄р ꙡӑнавар до̄ру капана, да тутулајор којў̀ннан-да ṫiлкi качајо̀рлар. Шı̆ндi ґеlе̄р о капан сӑбi долашма̄ капаны, бакса, капанда вар бiр ꙡӑнавар. Ґiде̄р адам, пајсынајор дў̆ма̄̆ ꙡӑнавары. Дў̆ва̀̆ркан бошанмыш ꙡӑнавар, да куртулмуш, качмыш та гiṫмiш. Шı̆ндi ꙡӑнавар гiда̀̆ркан бiр чукурда бiр домуз јенiклемiш. Ґiдѐр ꙡӑнавар домузун јанына, да де̄р: «бӑн сенiн потмарларны јiјеꙡӑм». Домуз-та де̄р ꙡӑнавара: «олур, јiја̀̆сiн, а̀ма тут бенiм кула̄мдан да бӑн чалаꙡӑм хору-хавасы, сӑн-да ојна̀рсын». Шı̆ндi ꙡӑнавар тутајор домузун кула̀̆ндан, домуз башлајор ба̄рма̄, ꙡӑнава̀р-да башлајор атлама̄. Кў̆дӑн iшiде̄р адамлар ґеlе̄рлар да кувајо̀рлар ꙡӑнавары, домузў̀-да алајо̀рлар јевӑ. Шı̆ндi ꙡӑнавар аꙡiкмыш, јок на̀̆псын, кендi кендiнӑ да̀̆рмiш: «не lа̄зы̀м-да бана спiја̀да да олма̄ гiдејiм та̄ i дı̆l-мi-јдi iсlа̄̆ јыкы̀п-та јiје̄м бӑн о којуну». Ґѐнӑ да̀̆рмiш: «не lа̄зы̀м-да бана хору ојнајым та̄ i дı̆l-мi-јдi, iсlа̄̆ јiјiм бӑн о домузун потмарларны». Гѐнӑ да̀̆рмiш ꙡӑнавар кендi кендiнӑ: «олса бiрi бiр адам, да тутсун бенiм кујрӯмдан, да дў̆сў̆н бенi. Шı̆ндi ꙡӑнавар гiде̄р бiр фiданын алтына да сычаꙡа̀̆мыш фiданын ко̆кў̆нӑ. О фiданын ў̆сṫў̆ндӑ бiр адам ва̀рмыш. Шı̆ндi ꙡӑнавар узадајор кујрӯну јукары да сыча̀рмыш. О ада̀м-да, а̀нi фiданын-ў̆сṫў̆нда̀̆-ј-мiш тутајор ꙡӑнавары кујрӯндан да пајсынајор дў̆ма̄̆ ꙡӑнавары. Дў̆ве̄р, дў̆ве̄р, дў̆вӑ, дў̆вӑ јölдў̆ре̄р.

142.

Лисица и ёжъ.

Тiлкi демiш: «бенiм ӯз аклым вар». Кiрпi-да демiш: «бенiм бiр аклым вар». Кiрпi дiјер: гiделiм чалма̄, да бакалым, аңгымыз кiјамеl чалыјер. Гiдiјер буннар кӯн кепарыпа. Кiрпi калыјер дермен алтында, тiлкi-да гiдiјер кӯ-iчiнӓ. Тiлкi башлыјер а'улдан ајула гезмӓ, о бiрi кырладыјер, бу јаңкысы кырладыјер, чаламајер тiлкi бiшејцiк, чыкыјер кенара, булушiјер кiрпiјlан. Кiрпi сорыјер тiлкiја: «кајырдын-мы кендiнӓ бiшеј?» Тiлкi дiјер: «кајырмадым». «Бен булдум бурда бiр келепiр, iсlӓ келепiр, ама оручлујум. Тiлкi дiјер: «ах, олап, дiјер, бен олсам јiрiм». Кiрпi дiјер: «ачап iстiјерсiн, гöстерејiм сана да јi». Тiлкi дiјер: «гöстер». Дермäн са̄бi курмуш капан, да капанда сланiна варды. Тiлкi гöрӯнцӓ о сланiна, фылыјер бiр тарафында, да калыјер капанда. Озаман кiрпi алыјер о сланiна, чеклiјер бiр тарафына да јiјер. Озаман тiлкi сорыјер: «бӓ, кафадар, дiјер оручлујдум сен, а шiндi јiрсiн». Кiрпi-да дiјер: «гештi вакыт». Тiлкi сорыјер кiрпiјӓ: «нäсы куртулајым бен бу капандан?» Кiрпi дiјер: «ӯз акылдан бiрiсiнi буламајымысын, да куртуласын?» Тiлкi дiјер: «буламајым». Кiрпi дiјер: «бiр аклым вар, ама генӓ бен сенi јӯредејiм». Тiлкi-да дiјер: «јӯрет». «Јары саба̄, дiјер, ачан гелецек дермäн са̄бi, јöлӯ јет кендiнi, о ачацек капаны, тутацек сенiн кујрӯпда, атацек сенi бiр тарафына, озаман калк, та кач».

143.

Жаворонокъ, лисица и собака.

Вармыш бiр вакытта бiр цiвiрliга. Шiндi о цiвiрliга кырда бiр чалынын тепесiндӓ јапајор кендiнӓ јува, да јыммыртлајор

алты јыммырта, да јатајор бір афта јыммырталарын ӳстӳндä, чыкарајор беш јавру. Јыммыртанын бірісі бозулмуш. Ші̇нді ці̇вірлі̇га бӳтӳн о јаврулары а̀ма тā учàмазмышлар. Гідēр ці̇вірлі̇га. Нејаны гі̇тті̇ј-са, ге̇лмеміш јевä ікі гӳн. Ші̇нді ге̇лēр ті̇лкі о јаврулара, да дēр: «нерде ананыз». Јаврулàр-да дерлар: «бі̇лмēріс». Оннар јöлä дедіјнäн, ті̇лкі дēр: «ачан ге̇lір ананыз, сōлäјін, калдырсын сізі бурдан, зерä бу пај бенім, јāрын ге̇lеџäм, да бōдај јекеџäм, хем сōlејäсініс, зерä бäн јāрын, ге̇lеџäм јöкӳз-ларнäн сӳргӳјläн. Хер калдырмаса, сізі јіјеџäм хепсінізі». Ші̇нді ге̇lēр ці̇вірлі̇га, јаврулары башлајöрлар аннатмā: «шӳтакым-бӳтакым ге̇лді бізä бір ті̇лкі, да деді, алàсынмышын бізі бурдан, зерä бу тарла онӳнмуш. Јāрын ге̇lеџек јекмä тарласыны, хер алмàсан бізі бурдан, јіјеџек бізі». Ші̇нді ці̇вірлі̇га кахырланы̇рмыш: «нäпсын?» Ші̇нді ге̇lēр јертесі гӳнӳ генä ті̇лкі, ці̇вірлі̇га-да учàрмыш јукарда. Башлајор ті̇лкі ці̇вірлі̇гаја сӳмä: «ал јавруларны бурдан, зерä јіјеџäм јавруларны̇, да сені̇-да, зерä бу пај бенім». Ālем јекті бōдајларны, бäн тā јекмедім. Вàр-мы дēр сенін прàван, бір кімсејін тарласында јев јапàсын. Јāрын ге̇lеџäм тарлаја јекмä. Ші̇нді ті̇лкі гідін варајор, ці̇вірлі̇га-да кахырланајор, ті̇лкі јіјеџек јавруларны деjі. Бір-да тазы јол бојунда авланы̇рмыш. Ші̇нді гі̇тті̇јнäн, дēр тазыја: «бä, кардашлык нäпајым бäн?» Тазы-да деміш: «не о?» «Не, деміш, бір ті̇лкі істēр бенім јавруларымы јімä». «Неічін?» «Неічін, деміш, äні јапмы̇шым јува онун тарласы-ічіндä деjі. Куртар бенім јавруларымы, дојурум сені біркерä сыџäк плачынтајлан». Тазы-да деміш: «олур». Ші̇нді јертесі гӳнӳ бāлајор ті̇лкі кујрӳна бір чалы̄, да ге̇lēр пајыны сӳргӳлемä. Ці̇вірлі̇га-да учàрмыш јукарда, тазы-да јаты̇рмыш бір чізі-ічіндä. Ші̇нді ге̇lēр ті̇лкі, пајсынајор јуванын долàјанында качмā, тарлајы сӳргӳлемä. Ачан јаклашајор тазыја, калкајор тазы, да пајсынајор о ті̇лкіјі кӳмā. Ті̇лкі атлады̇кча, чалынын ті̇кеннері батàрмыш гöтӳнä. Тазы-да јетішті̇кчä, басàрмыш діші гöтӳнä. Ші̇нді јетішēр ті̇лкі јінінä, тазы̇да дурӳмуш јінін капусунда. Ші̇нді бакса ті̇лкі сыртына, тӳ кàлмамыш сыртында, да лаф едірміш кенді кендінä, дäрміш: «кыч ајакларым

кајы̆л-мы-јдыныс, тазы даласын сізі?» «Ді̇lді̇к». Ші̆нді сорајор: «јӧн ајакларна: «кајы̆л-мы-јдыныс, тазы даласын сізі?» «Ді̇lді̇к». Ші̆нді сорајор кујрӯна: «кајы̆л-мы-јдын, тазы даласын се̇ні?» «Кајы̆лдым». Ші̆нді: «ја, ḋемі̆ш ṫілḱі, ве̇ре̇јім се̇ні бӯсун». Ші̆нді кујрўк-та ḋе̄р: «онўштан бӑн кајы̆лдым, се̇ні тазы даласын, ȧе̇рӑ бӑладын бапа бір бў̄к чалы, бӑн ṫер су ічі̆ндӑ калдым, о пајы сўрґў̄lејі̆нџӑ». «Ачан јӧlӑ, ṫӑ ве̇ре̇јім се̇ні тазыја». Ші̆нді чевіре̄р ṫілḱі ґӧṫў̄нў̄ ḋеlі̆н а̄зына. Тазы-да бір ḋі̆ш ојнајор ṫілḱінін ґӧṫў̄нӑ. Чыкарајор ṫілḱі ґе̇нӑ кујрӯну. Тазы̆-да тутајор, да јӧlḋў̄ре̄р ṫілḱіјі. Ші̆нді ґеlе̄р тазы џівірlі̆гаја, да ḋе̄р: «ші̆ндӑн со̇ра ґе̇lмејџек». Ші̆нді бір адам гіḋе̄р кыра, карысы̆-да јапајор ікі ṫеі̆сі плачы̆нта. Ші̆нді јоллајор чоџӯ, ґӧṫў̄рсӯн бобасына јеḱмеḱ. Ші̆нді алајор чоџўк бошајы, да чеḱеḋе̄р гіṫма̄. Џівірlі̆га-да ґӧре̄р о чоџӯ, да ḋе̄р тазыја: «јата̇сын ṫӑ бурда, бӑн алдадајџӑм ону. Ші̆нді ґӧре̄р чоџўк џівірlі̆гајы, уча̇мазмыш, о̇-са јапылајор јӧlӑ. Бра̄јор ṫеі̆сіјі, да пајсынајор џівірlі̆ганын а̄рдына качма̄. Џівірlі̆га-да учуп, учуп кона̇рмыш. Ачан јыракланмыш, џівірlі̆га ґеlе̄р ґері, да ḋе̄р: «бујур, господін тазы, сыџӑџі̆ккан» [1]).

144.

Звѣри въ ямѣ: волкъ, лиса, заяцъ и медвѣдь.

Ва̇рмыш бір вакытта бір џӑнавар, хем бір ṫілḱі хем бір тавшан, хем бір ајы. Ші̆нді ва̇рмыш бір-да кују оннара јакын. Ṫілḱі-са шіреṫ, ḋӑрмі̆ш кафадарларна: «ха̇дін, којалым бір тафта бу кујунун-ў̄сṫў̄нӑ, да бакалым, кім ґӯнахсыз». Којеु̆рлар бір тафта кујунун-ў̄сṫў̄нӑ. Ґече̄р ілкі̆н ṫілḱі, тафта кыры̆лмамыш. Ґече̄р а̄рдына тавшан, ґе̇нӑ кыры̆лмамыш. Ґече̄р тавшанын а̄рдына џӑнавар, тафтанын бір ḱӧшесі кырылмыш, џӑнавар ḋў̄ш-

---

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., стр. 249; Narod. pripov. Matija Kračmanov Valjavec. U Zagrebu, 1890, стр. 278; O. Kolb. Lud., Ser. XIV, cz. 6, стр. 323; Этн. Обоз., 1892, № 1, стр. 34.

меміш кују-ічінä. Шінді ґечēр ајы, хēптäн кырылмыш тафта, да ајы дӯшмӯш кују-ічінä. Шінді тілкі дäрміш тавшана: «ґōрдӯн-мӯ, кім ґӯнахкер?» Хем бакäрмышлар кују ічінä. Тілкі-да урајор кујрӯннан тавшана, тавшан-да дӯшēр кују-ічінä. Тілкі-да качäрмыш кујунун долајäнында, атлаја, атлаја ō-да дӯшēр. Џäнавар да бакäркан, ō-да дӯшмӯш. Шінді ґечēр ікі ӯч ґӯн, äџікмышлар. Шінді дēрлар бірі бірінä: «хäдін, кім кӯчӯк-са, ону јіјеlім». Тутајōрлар тавшаны, јіјēрлар. Ґечēр ґенä бір ікі ґӯн, дēрлар бірі бірінä: «кім кӯчӯк-са, ону јіјеlім». Тілкі-да дēр: «чēтілä аталым». Атајōрлар чēтілä, дӯшмӯш чēтілä ајыја, јіјēрлар. Тілкі хем јірміш, хем копарып, копарып ґōмäрміш. Бір кач ґӯндäн сōра чыкарып, чыкарып ірміш. Сорäрмыш џäнавар тілкіја: «не јіјēрсін бä кардашлык?» Тілкі-да деміш: «бутларымдан копарып, да јіјēрім». Пајсынајор џäнавар бутларындан копарып, копарып јімā. Сōра џäнавар јōlēр, тілкі ону-да јіјēр. Шінді тілкі сусамыш. Бір кäртал-да учäрмыш јукарда, да ајакларында вäрмыш бір јавру, да дӯшӯрēр кäртал о јаврују о кују-ічінä. Ґеlēр кäртал јалварајор тілкіја, версін јаврусуну деjі. Тілкі-да деміш: «суläрсан бені, верецäм јавруну». Тілкі ґенä дēр кäртала: «ґідäсін кырда, адамлар бічēрлар, да кон батлан-ӯстӯнä. Да адам ґеlецек сана урмā, сäн-да уч јукары, ō-да урацек батлан дібінä, да су акацäк. Сäн-да долдур ґäганы сӯјлан, да ґетір бана, да сула бені, верецäм јавруну». Ґідēр кäртал, конајор батлäн-ӯстӯнä, ґеlēр адам, саллајор кäртала урмā. Кäртал учајор, адäм-да урајор батлäн дібінä, да чыкмыш батлäн дібі. Ґідēр кäртал, долдурајор ґäгасыны сӯјлан, да ґōтӯрēр тілкіја су. Да сулајор тілкіја, да деміш: «хäді шінді вер јаврумy». Тілкі-да дēр: «чыкар бені бурдан, верецäм јавруну. Кäртал-да деміш: «нäсы чыкарајым сені?» «Ґіт, деміш, бул бір чаты, да чек бені бурдан». Ґідēр кäртал, ґетірēр чаты, чыкарајор тілкіјі, да дēр: «хäді, шінді вер јаврумy». Тілкі-да дēр: «ґӯlдӯр бені ӯч кере, озаман верецäм јавруну». «Нäсы ґӯlдӯрејім сені?» «Ґіт, деміш, кӯвä, адамлар харман дӯвēрлар, кон адамын кафасына, да бäн-да ґӯlецäм». О адамын-да ōлу дурумуш харман кенарында цапој јеlіндä. Боба-

сы-да башы кабак, хајдàрмыш бегірlері. Гідēр кàртал, конајор о адамын кафасына, ґеlēр бlу, кàртала урмā, кàртал-да учајор, ò-да урајор бобасынын кафасына бір цапој, јöldÿрмÿш бобасыны, да тіlкі-да ÿч кера ґÿlмÿш, да озаман тіlкі вермiш кàрталын јаврусуну[1]).

145.

Лиса освобождаетъ человѣка отъ змѣи.

Бір вакытта вàрмыш бір адам, чекетміш Кырым-бајырна гітмā. Да онун бојнусуна сарылмыш бір јылан. Да о адам каршылашмыш бір цāнавары, да деміш: «куртар бені, бā, кафадар, хем ґöр бізім дāвамызы, нèічін бу јылан сарылды бенім бојнума?» О цāнавàр-да деміш о адама: «бāн, деміш јöтöґÿннāр ґечāрдім сізін јанынниздан, сāн хàбрā јеттін кöпеклāрā, да оннар бені кÿдулар тā кыра». Сòра адам, јок нāпсын, чекедēр јола, цāнавар ґöрмеміш дāвасыны. Гідāркан, каршы ґеlēр јолда тіlкіјі, да дēр: «ґöр бізім дāвамызы, бā, кардашлык, куртар бені бу јыландан». Тіlкі-да деміш: «нāсы ґöрејім сізін дāвапызы, ачан јылан сенін бојнунда?» Шінді тіlкі дēр: «јін јерā, да озаман ґöрејім сізін дāванызы. Јінēр јылан јерā. Тіlкі дēр о адама: «ур бā, деміш, тā онун дāвасы». Јöldÿрēр ону. Шінді дēр адам тіlкіјā: «не істèрсін бендāн, бā, кафадар, парàмы, òса јахны-мы?» Тіlкі-да дēр: «бішеј істāмēрім, вер бана бір јàркацеклан бір хорозчук». Шінді куртулајор адам, да гідēр јевā та'уклары ґетірмā. Да дēр карысына: «шÿтакым, бÿ такым сарылды бір јылан бојнума, да каршы-ґеldім бір цāнавар, да бана дāва ґöрмеді. Сòра-да гідāркап јолда, каршыладым бір тіlкі, да теклiф-еттім о тіlкіјі, ґöрсÿн бізім дāвамызы. Ò-да деді: «јінсін јылан јерā, озаман ґöрецāм.

---

1) Вар. Bibl. Wisły X, стр. 219 (латыш.); Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 249 (латыш.); Е. Роман., Бѣлор. ск., I, в. 3, № 16—17; Афан., рус. ск., III, стр. 77; Д. Садовн., сказ. Самар. кр. № 53.

Јінді јылан јерā, јанашајдрум бір сопа јыланын кафасына, да јöldÿрдÿм ону. Шінді тілкі кардашлā, гöтÿреџäм бір јарка бір да хорозчук». Карысы-да дēр: «āма шашкын, та'ук гöтÿреџек она, сäн тā ісlā кој чувала кара тазыјы, да тілкі санаџек, та'уклары гöтÿрерсін. Орајы јетіштіјнäн, колвер тазыјы, да дерісіндäн јатарыз Kalіџаја салтамарка». Којēр адам тазыјы чувала, да чекедēр гітмā. Гіттіјнäн, тілкі севінірміш та'уклары, гетірді деji. Ачан колверēр тазыјы, тілкі тазыјы гöрдÿјнäн, бір гітмā басајор. Хем качармыш, хем дарміш: «јölā-мі-сін сäн бā кардашлык!» Тазы јетіштікчан дішлäрміш гöтÿнÿ. Дішleja, дішleja, тутмуш тілкіјі, да адам сојмуш онун дерісіні, да јапмыш Kalіџаја бір салтамарка. Шінді-да хеј о салтамаркајlан гезēр кÿ -ічіндā [1]).

146.

Лиса выживаетъ козла изъ своей норы.

Вармыш бір вакытта бір тілкі, шінді о тілкіјā гelірміш бір бÿк бујнузлу кечі. Ō тілкі-са јашармыш бір деlік-ічіндā, да ўрадајор о кечі о тілкіјі о деlік ічіндäн. Шінді тілкі гідēр о џäнавара āлашмā, ніџäl јапсын, да ўратсын о кечіјі. Шінді гelēр џäнавар, бакса кечіјā. Кечі дурурмыш капуда, да дарміш: «бäн бујнузларымлан сені сапларым, сакалымлан-да сÿпÿрÿм». Гelēр тілкі шінді ајыја. Шінді гelēр ајы, бакса, кечі дурумуш деlік капусунда. Ајы коркмуш та дарміш «бej, не чіркін шеj бу. Бäн, деміш бölā шеj шіндіјадан гöрмедіјдім». Да ајы-да гідіп варајор. Јеңгеч-та булунајор орда, да дēр: «бäн ўрадырым». Гelēр јеңгеч, сыкајор кечіні ташāны. Кечі сычмыш коркудан. Шінді ўратмышлар кечіјі. Шінді јеңгеч дарміш тілкіја: «гöтÿр бені

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., III, стр. 200; VIII, стр. 222; O. Kolb. Lud. Ser. VIII, ca. 4, стр. 235; Bibl. Wisł. III, зв. 1, стр. 86; Е. Роман., бѣлор. сказ., I, вып. 3, № 18; Добров., Смол. сбор. I, стр. 652; Д. Садовн. ск. Самар. кр., № 59.

јевімӓ, ба̊н деміш, бурда јашаја̊мам». Шїнді тілкі де̄р јеңгеңӓ: «са̊н іста̄рсан, гіт, зе̊рӓ ба̊н јоруддум, јатаңа̊м ујума̄». Шїнді јеңгеч дӯшӯне̄р на̊псын, дурајор орда, тілкі ујӯнңӓ. Шїнді тілкі ујумуш, гіде̄р јеңгеч, да сыкајор тілкінїн-да таша̄ны. Тілкіјі аңітмыш, калкајор, да пајсынајор качма̄, да качајор ӯч гӯн ӯч геңӓ, да јетіше̄р јолда бір адам, да де̄р: «вер ба̊, кафадар, бана біраз су». Ада̊м-да де̄р: «бендӓ јок, гіт, філан да̄н бојунда вар бір дерӓ, о дередӓ ічӓрсін су». Јеңгеч-та хеп сарка̊рмыш тілкінін таша̄нда. Ачан јеңгеч та̄ пекча сыкајор тілкінін таша̄ны тілкі јарым са̄дын-ічіндӓ булмуш о дереjі, да башламыш су ічмӓ. Јеңгеч-та бошанајор тілкінін таша̄ндан да гідій варајор сӯ-ічінӓ[1]).

146 а.

Коза-дереза.

Варіантъ № 146-го.

Бір да̊дујlан бір ба̊бу ва̊рмыш, да о да̊дунун ва̊рмыш кечісі, ба̊бунун-да ва̊рмыш ӯч кызы. Да да̊ду де̄р ба̊бунун бӯк кызына[2]): || «гіт кызым (въ 4-ый разъ бабу) отлат кечіңі, дојур ону, зерӓ а̄ч jöleңек (во 2-й разъ прибавляется: какун дојурмады ону, въ 3-ій — какуннар дојурмады ону, въ 4-ый — кызларын дојурмады ону). Ал кырмызы саплы бычаңіны, гі кырмызы саплы чізмеlерні да дојур ону іслӓ. Кыз (въ 4-ый — бабу) але̄р кыр-

---

1) Вар. Српск. нар. прип. В. Караџић, 1870, стр. 244; Nar. pripov. Matija Kračmanov Valjavec. U Zagrebu, 1890, стр. 285; Zb. Wiad. do Antr., II, стр. 169; VIII, стр. 308; Bibl. Wisły, III, cz. 1, стр. 171; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 262; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 111 (малор.); Чубинск. II, стр. 128, № 44; Е. Роман., бѣлорус. ск., I, в. 1, № 5—6; Zb. Wiad. do Antr., XII, стр. 72 (бѣлор.); Афанас., II, стр. 285; Добр., Смол. сборн., I, стр. 652; Д. Садовн., сказ. Самар. кр. № 55; Верещ., Вот. Сарап. уѣз., стр. 196.

2) Нижеслѣдующая часть сказки, поставленная между знаками || съ маленькими измѣненіями повторяется слово въ слово четыре раза. А потому для сокращенія печати мы помѣтили въ ней въ скобкахъ всѣ измѣненія для того, чтобы не повторять ее.

мызы саплы бачā, ǵiēр чiзмеlерi, алēр ќечī да гiдēр, отладēр ону, дојурēр iсlā, сулēр, да ǵеттiрēр јевā. Дāду сорēр: «насы ќечiцiм, дојундун-му, дојунмадын-мы? Су iштiн-мi, iшмедiн-мi?» «Хеј, дāду, дāду! Дā бојундан ǵештiм, бiр јапрацiк копардым, су бујундан ǵештiм, бiразчāз су алдым». Дāду бастырып кесēр кызы (2-ој — бу кызы, 3-iй — о кызы, 4-ый — бāбују), да јоллēр ортанцā кызы (2-ој — хен кўчўнў, 3-iй — шiндi бабују). || Шiндi дāду алēр ќендi ќечi, дојурēр ону, сулēр iсlā, ǵеттiрēр јевā да сорēр ону: «нāсы ќечiцiм, дојундунму, дојунмадын-мы? Су iштiн-мi, iшмедiн-мi?» «Хеј, дāду, дāду! сāн бенi бiлсāн, бāн дā бојунда ǵештiм, бiр јапрацiк копардым, бiразчāз су алдым». «Аhа, демiш дāду, јōlā! сāн ќестiрдiн бана кызлары да бāбују, да бāн калдым бабусуз». Бастырēр ќесмā кечī, саплēр бычā јўнўнā, да кырылēр бычак, да дāду гiдēр јаптырмā. Ќечi куртулēр, да гiдēр, гiрēр бiр тавшанын јевiнā, урадēр тавшаны јевiндāн [1]) || Гiдēр тавшан бiр армут āцiн алтында ālāрмыш хем бiтlенiрмiш. Ǵелēр бiр ќōпеќ (во 2-ой разъ — тiлкi, потомъ цāнавар, домуз, таʼук и наконецъ хороз), сорēр ону: «не ālēрсiн, тавшан, кавадарлык?» «Нā ālāмајцāм, демiш, гелдi, гiрдi јевiмā бiр ќечi, да уратты бенi, да урадāмајерым». Ќōпеќ (тiлкi, цāнавар, домуз, таʼук, хороз) демiш: «ај јōрў урадалым, āма бiр јердā јāшејцēс». Тавшан-да демiш: «бiр јердā јашејцēс». Гiдēрlāр пенчерā iкiсi-да, да кōпеќ бāрēр: «ќечi, демiш, чык!» «Зēрā бујнузларыннан сапларым, ајакларыннан казарым, кујруцāннан сўпўрејцāм». [Въ пятый разъ пропускается: «Качын качалым! демiш кōпеќ (тiлкi, цāнавар, домуз, таʼук)». Качēрлар iкiсi-да.] || «Кукурiгу!» бāрымыш хороз јōтмўш, да ќечi дўшēр соба-ўстўндā, да патлēр. Тутунēрлар ону да сўрēрlāр дышары, да јашēр хорōзлан тавшан iкiсi бiр јердā.

[1]) Здѣсь опять повтореніе тѣхъ-же самыхъ словъ пять разъ, а потому мы помѣщаемъ ихъ между знаками ||.

147. С. Этулія.

Волъ и муравей.

Карымџӓ дї̈јер: «бен калдырым бојумџӓ куршуну». А јо̆кў̈з дїјер: «а сіктір башында, нӗрӓн сенін калдыраџӓн куршуну?» Та јо̆кў̈з озаман басы̆јер карымџа̄ бејінā, да карымџа̄ јўфкејлӓн калкын, алы̆јер бір наџӓк да урыјер јо̆кўзўн тырна̄на. Озамандан Алла̄ верїјер оннара: карымџа̄нын бејі інџе калы̆јер, а јо̆кўзўн тырна̄ чатал калы̆јер.

148.

Кіевскіе ворота и молочныя горы.

Бір адамын ва̀рмыш бір јінā. Попаз деміш: «вер бана о јінā, да ба̄н дува једеџӓм, да сана Алла̄ вереџек а'ул долусу јінек. Попазын ва̀рмыш секіз јінā, бір да адамын докуз олмушлар. Попаз урмуш јінеклері кыра. Авша̀мнејін адамдан јінек чекміш адамын а'улуна, попазын јінеклерні-да ґелмішла̄р а̄рдына. Адам капамыш хепсіні. Јінекла̄р башламыш ба̄рма̄, гелміш буза̄ла̀р-да. Адам капамыш оннары̆-да. Ґелміш попаз, деміш: «нејчін алдын беним јінеклермі?» Адам деміш: «оннар беним. Ба̄н сана вердім бір јінек, са̄н дуа-едеџӗјдін, бана Алла̄ версін чок јінек, да бана Алла̄ верді». Гіде̄р попаз архірија, а̄лашајор. Архірі ча̄ртмыш адамы, да деміш архірі: «гї̆дін јевӓ, да аңгыныс ја̄рын ілері ґелїр-са, онун јінекла̄р». Попаз гіде̄р јевӓ. Архірінін чыра̄ деміш адама: «са̄н кал бурда». Адам калмыш. Архірі јолла̀рмыш чыра̀ны, ґетірсін она бір кары. Го̆ттірдїјна̄н, чырак деміш адама: «ґел а̄рдыма». Адам ґелміш онун а̄рдына, гірміш пат алтына. Архірі

јатмыш карыјнан, да сорармыш карыја: «буна не дерлар?» Кары дармiш: «Кїва портасы»[1]). «Је буннар?» «Буннар-да Сўт бајырлары». Сабаhleн чырак ґотўрмўш карыјы. Адам-да чыкмыш дышары, бакса, попаз ґеlēр. Адам-да орда, ґеlмiш попаз. Архiрi демiш: «аңгыныс ileрi ґеlдi?» Попаз демiш: «бăн». Адам демiш: «бăн ileрi ґеlдiм». Архiрi демiш адама: «незаман сăн ґеlдiн?» Адам демiш: «ачан сăн Кїва портасындан ґечăрдiн, да сўт бајырына тырмашырдын, бăн бурда-јдым». Архiрi демiш попаза: «јiнеклăр адамын, о ileрi ґеlдi». Гiтмiш адам јевă. Сора адам демiш карысына: «бăн бракацăм сакал, беlкiм којарлар бенi бiр попаз». Брāмыш сакал; ґеlмiш адамлар бiр кўдăн, да демiшlăр она: «олмамысын бiзă бiр попаз?» О-да демiш: «олурум». Гiтмiш орајы, јапармыш слўжба. Јынсаннары дышары урадырмыш, јалныз слўжба јапармыш. Зеңґiн адамын бiрi јölўједēр кендiнi. Ґеlēр попаз јölўјў алмā, урадајор јынсаннары дышары. О-да окурмуш: «бўн бiр јölдў, јарын iкi јölсўн». Јölў ґўlўмсăрмiш. Попаз демiш: «ачан зеңґiн, јölўсў-да ґўlēр». Ґотўрēрлар кlїсеја, капамыш капулары, башламыш окумā: «бўн бiр јölдў, јарын iкi јölсўн». Јölў ґўlмўш. Алмыш попаз шамдалы, јölдўрмўш ону iслă, чāрмыш адамлары, да демiш: «алын бупу, да ґомўн, хем бiр тā ґетiрмејiн бана iслă јölмедăн, зерă зорједēр бана јölдўрмă». Гiтмiшlăр адамлар архiрiја āлашмā попаздан. Ґеlмiш архiрi, булмуш попазы кlїседă, отурумуш, демiш архiрi: «нетўрlў

---

1) **Кїва портасы** т. е. *Кіевскіе ворота*, не есть-ли это отголосокъ преданія о *Кіевскихъ золотыхъ воротахъ*, о которыхъ въ русскихъ лѣтописяхъ сказано: «въ лѣто 6545 (1037) заложи Ярославъ городъ великій Кыевъ (т. е. огражденіе, укрѣпленіе вокругъ верхняго Кіева), у него же града суть *Златые врата* . . .»? Есть преданіе, что врата кіевскіе были обиты вызолоченными мѣдными листами. Въ 1240 году Золотые ворота при набѣгѣ татаръ были разрушены и возобновлены вновь только въ 1682 г. Несомнѣнно, что ворота эти были извѣстны предкамъ гагаузовъ и въ свое время производили такой-же эффектъ, какъ нынѣ башня Эйфеля, чѣмъ и можно себѣ объяснить, что они удержались въ памяти народной, какъ нарицательное имя для обозначенія всего грандіознаго. А впослѣдствіи старинное выраженіе потеряло свое значеніе и опошлилось, какъ это часто можно наблюдать въ народной жизни. — См. замѣтку о Кіевскихъ золотыхъ воротахъ въ Кіевской Старинѣ. Май, 1886, стр. 164.

служба јапајорсын сäн, да āлашерлар сендäн». О-да демiш: «iслā јапајорым, āма оннар бенмерлар». Архiрi демiш: «кiмдäн сäн кабул-еттiн дару?» О-да демiш: «сендäн». «Незаман?» «Ачан сäн Кiва портасындан гечардiн, да Сут бајырына тырмашырдын, озаман» [1]).

149.

Попъ, попадья, попова дочка и работникъ.

Вармыш бiр вакытта бiр попаз, гiдер чырак арамā, да булајор бiр чоџук. Да попаз селам верер она: «урала бā чоџук!» Чоџук-та дер: «урларозолсун». «Нереji гiдерсiн?» «Чырак јанашмā». Попаз-та дер: «јанаш бана». «Јанашырым». Чевiрер кысырāн амџiны, да дер: «нāшшеј бу?» Чоџук-та дер: «амџiк». Попаз-та дер: «дiлсiн бенiм iчiн». Попаз арармыш јолā бiр чырак, бiлмесiн, нāшшеј амџiк, зерем попазын вармыш бiр кызы, сiк не олдуну, бiлмäзмiш. Чоџук гiдер попаздан iлерi, генā каршылашер попаз о чоџуклан. Чоџук попазы таныјер, āма попаз чоџу таныммајор. Дер попаз чоџā: «нереji гiдерсiн?» Чоџук дер попаза: «чырак јанашмā». Попаз-та дер чоџā: «јанаш бана». Чоџук дер: «јанашырым». Попаз чевiрер кысырāн амџiны, да дер: «бу нāшшеј?» «Будак јарасы», дер чоџук. Гiдерлар попазын јевiнā. Гiттiјнäн, попазын кызы мерџiмек кајнадырмыш. Сорајор кыз чоџā: «не сенiн адын?» Чоџук-та дер: «Мерџiмек -бенiм адым». Гiрер чоџук iчерi. Попадiја сорајор чоџā: «не сенiн адын?» Чоџук дер: «Амџiк». Попаз сорајор чоџā: «не адын?» Чоџук попаза дер: «Ај-бе-сiк». Авшам олајор, јатајорлар ујумā. Чоџук геџенiн бiр вакыды калкајор, пiнер кызын -устунā, башлајор сiкмā кызы. Кыз башлајор бармā: «мālе, мерџiмек сыкајор». Попадiја дер кыза: «бäн сана демедiм-мi, јiмā

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., I, стр. 120.

чок мерџімек?» Кыз ґенă дēр: «мàlе, мерџімек сыкты». Ачан попадїја калдырајор кафасыны, бакса, чоџўк сікēр кызы, бāрајор: «парїнті, калк: Амџік гірміш кызын апушына». «Сус мàрі, чоџўк ішідеџек». Попадїја ґенă бāрајор: «парїнті: Ам гірміш кызын апушына». Ачан попаз калдырајор кафасыны, бакса, чоџўк кызы сікēр. «Аj бе-сік». «Те сікēрім, парїнті» [1]).

150.

Мужъ мститъ попу за свою жену.

Бір вакыт бір џўма-јертесі бір кары гідēр клїсеја спіјàда олмă, да чыкајор хейсіндăн іlері. Да попаз ґōрēр о карыјы, пек ґōзăl. Окујēр попаз јынсаннары, да јынсаннар чыкајòрлар дышары, о карыјà-са попаз дēр: «сăн калàсын хейсіндăн ґері, зēрă сенін пек чок ґўнахын вар. Сана, деміш, lāзым чеп урмак, да ґўнахларны акытмак». Шїнді попаз спіјàда једēр јынсаннары хейсіні, да біткідă чыrајор о карыјы, да ґōтўрēр бір камòркаја, да чōзēр чāшырларны попаз, бір сік ојнајор о карыја, да деміш: «те шїнді акыттым ґўнахларны». Каранныk олмуш, ґеlēр кары јевă, ушакларьі-са аlàрмыш, коџăсы башлајор сўмă карысына, нечін ґеч ґеlміш деjі. «Шејтан алсын сенін спіјàданы. Геџă јарысы олду, хеі ґеlмēрсін, ушаклар чатлајџеклар бāра, бāра». Карьі-да дēр: «нăпајым, брă, адам: попаз тутупду, кал хейсіндăн ґері, сенін, деді, пек чок ґўнахын вар. Спіјàда-јетті јынсаннары, бенї-са брāды хейсіндăн ґері. Біткідă башлады бені јетмă. Шїнді башлајор адам сормă карысына: «нàсы, кач мітăні верді сана?» Карьі-да дēр: «о бана мітăні верміді, о бана чеп урду, да ґўнахларны акытты». Адàм-да деміш: «пакламыш о сені, пакламыш, хем сікміш». Карьі-да дēр: «сікті-да, àма бàрім ґўнахлармьі-да акытты». Да адам дēр: «дур, бăн-да јапарым онун кефіні». Ге-

---

1) Ср. Русск. зав. сказ. Жен. 2 изд. № XXXVI стр. 75.

чēр бір-ікі афта, адам дēр карысына: «хàді мàрі, јапалым бір парча софра». Кары-да дēр: «хàді». Гідēр адам дерменă, ӯдēр бір чувал ун, ґетірēр јевă. Кары јапајор бір фырын колач, бір фырын-да јекмек, кајнадајор ікі бакыр-да лàна. Да адам дēр карыја: «бăн-да о попазы јыкрамлајым». Алајор бір шішă, да ішедēр карыјы о шішă ічінă. Шінді гідēр о адам попаза. Кöјеклăр башлајор салмā, чыкајор попаз дышары, да дēр адама: «не ґездін Тімòфті?» Деміш: «парінті, ґелдім, бір софра јаптык, ґелăсін, окујàсын бізім софрајы». Попàз-да деміш: «олур». Ґелēр попаз, окујор софрајы, да сòра отурајòрлар јекмек јімā софраја. Да шінді адам јыкрам-едецек. Гідēр адам хајада, алајор о шішејі, àні карысыны ішетміш. Ґелēр ічері, дöкēр бір філџăна, да верміш ілкін попаза. Ачан попаз ічēр, да дēр: «бej, не јелсек шарабын вар сенін, хем тузлу». Адàм-да дēр: «àні јöтöгӯннăр урдун чеі, о фычыдан». Попаз утанмасындан јерă гірміш. Шінді кенді кендінă дăрміш: «калксам, гітсăм, гӯлецеклăр, ја деміш тā іслā отурајым». Да ò-да ічсін бу шараптан, јіјерлар біраз тā, адам ґенă долдурајор бір філџăн, да верēр ґенă попаза. Да попаз дēр: «сăн неічін ічмēрсін?» «Бăн, деміш, ічмēрім, олду ікі афта беним дішлерім ацејор, ішідăн хаз-етмēрлар». Попаз ґенă дēр: «хàді, бàрім біразчык іч». Адам ґенă дēр: «јок ніцăл, парінті ішідăн хаз-етмерлар». Попаз, јок нăпсын, јуфкесіндăн патлајцек. Адам ґенă дăрміш: «бујур, іч парінті». Попàз ґенă алајор філџăны јелінă, хем ічăрміш, хем аклынцă сӯвăрміш. Ічірдēр о гарàфа-да сідіјі хејсіні попаза. Шінді попаз јуфкелеиміш, да гітміш, дӯшӯнӯрмӯш, нăпсын, да тā бір керă сіксін о карыјы. Бір кач вакыттан сòра, ачан јаклашмыш вакыт карынын ушā олмā, гідēр попаз кӯ бàбусуна, да дēр: «нàсыл јапајым, да о карыјы бăн тā бір керă сікејім?» О бàбу-да дēр: «неічін?» Попаз башлајор сöлемā: «бăн, деміш, бӯк хоручта чеі урдум о карыја, да ґӯнахларны акыттым, да ґечті бір кач вакыт арасы, коцăсына сöлēр, да коцăсы дēр: «дур, бăн сені јыкрамлàрым». Јапајòрлар бір софра, ґелēр адам бізă да дēр бана: «парінті, бă, ґел бізă àзыцік». Бăн-да дедім: «нăпајым сіздă?» Ò-да деді: «бір софра оку

бізä». Бäн-да гіттім, окудум онун софрасыны, да отурдук јекмек јімä. О̀-са адам бана јӯфкеl'ї-ј-міш. Бäн отурајорум софрада, бїшеј бїлмēрім. Бїрда бу чыкты хајада, о̀-са ішедēр карысыны бір шішà-ічінä, да ґетірēр бана, да дēр: «јыкрам едејім сені парїнті». Дöкēр фіlцäпа да верēр бана, да ічтім бäн, дöкēр ґенä, верді бана, бäн-да дедім: «іч сäнä сäн-да». О̀-да деді: «бенім дішlерім ацејор, да ічірттi бана о шішедä сідіјі хејсіні, да онӯштан істēрім о карыјы бір керā тā алдададајым». Шїнді чырајорлар бàбују, ґеlēр бàбу, бакајор, да дēр карыја: «сенін ушāн олацек, àма ајаклары олмајцек». Карї-да дēр: «нејчін?» Бàбу-да дēр: «коцäн кабāтлы, àні тā јàпмамыш ікі керā». Карї-да дēр: «бäн дедім она: јап брä адам тā бір-ікі керä». Деміш: «коцäм кабāтлы». Шїнді кары башлајор āламā: «нäпацäм, ушāм олацек, да ајаксыз, да ālем бана ґӯlецек». Кары хем āлàрмыш, хем бàбуја сōlàрміш: «нäпајым?» Бàбу-да дēр: «lāзым попазы чырмак». Карї-да дēр: «нäпацек попаз?» «Нäпацек, деміш, окујецек, хем ушāн ајакларны јапацек». О карынын коцäсы гітміш дāја, јòкмуш јевдā. Шїнді кары дēр бàбуја: «гіт, да чыр попазы, да окусун, хем ушāм ајакларны јапсын». Гідēр бàбу, чырајор попазы, ґеlēр попаз, башлајор попаз окумā. Попаз окуpмуш, кары-да бàбуја дäрміш: «ацäба дӯзä біlецèк-мі?» Бàбу-да дēр: «дӯзäр». Шїнді бàбу чыкајор дышары, попаз чöзēр чāшырларны, да бір сік ојнајор о карыја, хајдàрмыш тā кöкāдак, сòра јінēр попаз карынын-ӯстӯндäн, да дēр: јаптым ушāн бацäкларны ікісінї-да, кòркма шіндäн-сòра». Карї-да деміш: «берекет версін, àні таманнадын». Шїнді адам ґеlēр дāдан, кары дēр коцäсына: «не ґеч ґеlдін брä адам?» Шїнді кары дēр адама: «не ґеlді бізім башымыза?» Адàм-да дēр: «нејчін?» Карї-да дēр: «бäн сана дèмедім-мі, јапàсын тā бір-ікі керä, сäн-са јàпмадын, бӯн бàбу ґеlді, да деді: ушāн олацек, àма ајаксыз». Да бäн башладым āламā, бàбу-да деді: «āлàма, мàрі ґеlін, lāзым попазы чырмак». Бäн-да сордум: «нäпацек попаз?» «Окујецек, хем ушāн ајакларны дӯзецек». Да бӯн ӯlејдäн сòра чырдык попазы, да ґеlді попаз, да окуду, сòра-да сокту колуну јӯрēмä да дӯздӯ ушāн ајакларны».

Адам-да деміш: «пакламыш о сені ґена, насыл јотогуннар кліседа, чеп урмуш сана, да ґунахларны акытмыш». Кары ґена: «ја дузду бра адам». «Уша дузмеміш, ама сені ісла сікміш». Сора адам-да дер: «јапарым бан-да онун провутасасына». Бір кач вакыттан сора, ачан попаз унутмуш, адам дузер бір таліга бірліја. Шінді попаз арармыш кіраці, гідецеміш касабаја. О адам-да деміш: «бан ґотурум сені». Адам-да гідер јева, да копајор талігасыны, да гідер попаза. Попаз чыкајор дышары, да дер: «гелдін-мі?» «Ґелдім». Гідер попаз ічері, башлајорлар хазырланма, ґінерлар, да пінерлар талігаја, да чекедерлар јола. Адам-са алајор талігаја бір тестера, да кенді кендіна душунурмуш: «бан, дарміш, сенін попадіјаны паклајцам, ама дур сан». Шінді јолда башлајор тестерајлан діңгілі кесер. Јары јолда текерлек фырламыш бір тарафа. Попазлан попадіја деврілмішлар јера. Шінді пајсынајор попаз адамы суммa: «парамы алајорсун пезевенк, ґотур». Шінді адам-да дер: «напајым, парінті? Случіја ґелді башыма». Шінді попаз дарміш: «гіт, бул бір нацак, да дузелім». Адам-да дер: «бана, парінті, кімсеј вермас, та ісла сан гіт, парінті, сана верілар». Попаз-да дер: «хем і-да дарсін, бекі булурум помаднада, да чыкарым кіра парасыны». Шінді гідер попаз, попадіја јатајор ујума. Адам-да ґелер, да попадіјанын бојнундан чозер алтыннары. Шінді ујанајор попадіја, бакынајор ојаны, бакынајор бујаны, алтыннар јок. Сорајор кіраціја. Деміш: «ґормедім». Бірікі мінуттан сора адам дер: «бакалым о шеј јутмады-мы? Бізім карынын, деміш, біркера кајбелді алтыннары, да орда булдук». Шінді попадіја дер о адама: «ја бак, аціба буламајцан-мы?» Чозер адам чашырларны, сувајор попадіјанын јетеклерні, да ісла хајдајор та кокадак, да чыкарајор, да асајор сікіна алтыннары, деміш: «та алтыннар». Ачан бакајор попадіја, хакына-да алтыннары чыкармыш. Хем алтыннары чыкармышлар, хем попадіјаја ісла ґелміш. Шінді бірікі саттан сора попадіја дер адама: «бізім јотогуннар кајбелді бір кабамыз, бекі ону-да јутту о бенім шејім?» Адам дер: «бекі-да јутту». Попадіја дер: «ја ара о каба-да, бекі булурсун». Шінді гідер адам, лафкадан алајор біраз сары

боја, да ґеlēр, чо̆зēр ча̄шырларны, да іслā хајдајор ґена̄. Да чыкардыјнан, бојēр сікінін ťепесіні, да ďēр: «тā бак, чўрўмўш кабак орда, јок ніцāl чыкармā». Хајдамыш ікінці ќерā. Шінді попаďіја ďēр: «бізім јо̆то̆ґўннāр бірда бакырмыз кајбеlді, ја бак, буламајцан-мы ону?» Хајдајор адам бір ќерā тā, ďеміш: «јок». Шінді ґеlēр попаз, башлајор попаďіја аннатмā піцеl олмуш ішlері. Попаз да ďēр: «пакламыш о ćені». Алајор попаз попаďіјајы, да гідін варајор. Адам-да ďўзēр таlіґасыны, да о-да гідін варајор[1]).

151.

Попова дочь, ищущая „птичку“.

Бір попазын вармыш бір кызы, олмуш он једі, он ćекіз јашында, да хеі саллаңгачта салланырмыш, пек нāзлыјмыш. Да попаз гіďēр ґезіја, да ďēр чырāна: «ачан Пāша јіјір јеќмеќ, да јатыр саллаңгачта, ćан саллајасын ону, ујусун». Попаз гітміш, кызда јатмыш саллаңгачта ујумā. Чырак-та башламыш салламā, да јатмыш аркасы-ўстўнā, да чыкармыш сікіні дышары. Пāша -да ґо̆рмўш, да ďеміш чырā: «нāшеј о?» Чырак-та ďеміш: «кушчаз». Кыз-да ďеміш: «ве́р бана ону». О-да ďеміш: «олмаз, а ґеl-бурада, ојна онуннан». Кыз-да јінміш, да алмыш јеlінā, да ојнармыш онуннан, да ďеміш кыз: «не јіјēр о?» Чырак-та ďеміш: «јахны іјēр». Кыз-да ďеміш: «ја ве́реlім, да јісін». Чырак-та ďеміш: «башка јердā јімēр, шкенбā јіјēр». Јатмыш кыз аркасы ўстўнā, којмуш бір парча јахны шкенбесінā, да ďеміш чырā: «хаді, дојур ону». Чырак-та пінміш ўстўнā, да башламыш јокламā јахныјы: Јокларкан јахныјы, гірміш кызын амціна пармаклары. Кыз-да ďеміш: «не арајорсун орда?» О-да ďеміш: «јахныјы качырды». Сора чырак бітірміш ішіні, чыкмыш ды-

---

1) Вар. Русск. завѣт. сказк. 2 изд. Женева стр. 92 № XLIII а.

шары, кы̀з-да чыкмыш ā̀рдына, да іста̀рміш, ве̇рсін она кушча̄зы, Чыра̀к-та ве̇рма̄̀зміш. Шı̆нді куртула̀мазмыш ондан, чеке̇тміш качма̄. Кы̀з-да а̄рдына кача̀ркан, чырак атламыш бір де̇ре̇да̄̇н. О де̇ре̇нін ічı̆-да діза̄дан бата̀кмыш, да деміш чырак кыза: «тў качырдым кушча̄зы чамур-ічіна̄̇». Кыз-да гірміш арама̄ кушча̄зы, да олмуш ўстў-башы чамур, буланмыш орда. Кушча̄зы ара̀ркан, попа̀з-да ге̇лірміш гезіда̄̇н, бакса, ордан ге̇ча̀ркан, онун па̄злы кызы, а̀ні саллаңгачта ујурмуш, ўстў-башы чамур олмуш, дурмуш попаз, да со̀рмуш: «не̇ арајо̀рсын са̀н орда, кызым?» Кыз-да деміш: «чырак дўшўрдў бурајы бір куш, да ону арајо̀рым». Попа̀з-да чыкармыш ра̀сасыны, да гірміш о̀-да кушча̄зы арама̄. Ара̀ркан, попазын а̄лары со̀кўкмўш, да го̀рўнмўш сікі. Да кы̀з-да хызланмыш, да тутмуш ону, да деміш: «те кушча̄з». Попа̀з-да деміш: «а, јо̄ла̄ ку̀ш-му арајо̀рсын са̀н [1])?»

152.

Солдатъ, попъ и барыня.

Ва̀рмыш бір вакыт бір салдат. Шı̆нді о салдат бітіре̄р слу̀жбасыны, да гіда̄рміш јева̄, да сусамыш. Гіде̄р бір пунара, да јо̀к-муш пунарын ко̀фасы. Бір кызчас ге̇лірміш суја. Шı̆нді о салдат де̄р о кыза: «ве̇р, ма̀рі кыз, чо̀лма̄, ічејім бір азчык су». Вере̄р кыз чо̀лма̄ салдата. Салда̀т-та сојунајор, да гіре̄р пунар ічіна̄. О кы̀з-да алајор о салдатын ру̀баларны. Да салдат чыкајор пунар-ічінда̄н, бакса, ру̀балары јок. На̄псын? О пунара̀-са јакын ва̀рмыш бір ба̀на̄. Деміш: «а̄лемда̄н ајып, ја гіре̇јім бу ба̀на̄ ı̆чіна̄». Шı̆нді гіре̄р орајы, орда̀-са ва̀рмыш бір попа̄злан бір куко̀на. Шı̆нді попаз сојунајор, куко̀на-да сојунајор. Попаз олајор коте̇ј, куко̀нада олајор канџік, попаз, сала̀рмыш куко̀наја, куко̀на-да сала̀рмыш попаза. О салда̀т-та ба̄рајар: «у, ху, ху».

---

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женева 2 изд. № XLVI стр. 113.

Попàзлан кукòна саклывјòрлар, о салдàт-та алајор оннарын рỳбаларны, попазын рàсасыны, хем сāдыны, да гідій-варајор. Попазын сāдындàса ады јазылыјмыш. Шінді чекедēр о салдат јола, да каршылајор бір бојар. Шінді дургудајор бојар фајтону, да сорајор: «нēрдäн ґелēрсін, бä, салдат?» Деміш: «слỳжбадан». «Је нàсы рỳбалар оннар сенда?» Ò-да деміш: «алдым карыма хем кендімä». Шінді бојар дēр о салдата: «јанашмàмысын бана чырак?» Деміш: «јанашырым». Јанашајор бојара чырак, о кукòна-са о бојарын карысы-јмыш, àні попàзлан ґезäрді. Шінді кукòна танымыш о чырā, àні о салдат, да хіч хаз-етмäзміш кукòна о чырактан. Шінді бір кач вакыттан сòра јапајор о бојар бал, да чырајор попазы хем бојарлары бала. Ічèрлар, конушèрлар, да ахòталары ґелēр масал сōлемä. Шінді хепсінін везетілері сōлемішлäр, бојарын везетісі сōлäмеміш. Шінді бојар чырајор о салдаты, да дēр: «сōлä сäн-да бір масал». Деміш: «сōлäрім, àма кім јынанмà-са, о верецек јӳз карбòна». Хепсі кајыл-олмушлар. Башлајор салдат сōлемä: «бäн, деміш, салдат-тым, бітірдім слỳжбамы да ґелірдім јевä. Да јолда пек сусадым. Бір-да кызчас ґелді пунара, да алдым о кызын јеліндäн чōлмä, сојундум, гірдім пунар-ічінä су ічмä. О ушàк-та алајор бенім рỳбаларымы, да гідій варајор. Шінді чыкајòрум бäн пунар-ічіндäн, бакајòрум, рỳбалар јок, òјаны бакајòрум, бỳјаны бакајòрум, āлемдäн ајып, чекедèрім, да гідèрім бäнеја. О бäнедä-са бір попàзлан бір кукòна јыканырдылар...» Попаз деміш: «òрèшіш». «Да алдым оннарын рỳбаларны». Попаз ґенä дäрміш: «јалан сōлèрсін». «Тä, деміш, ачан јынàнмајорсунус, тä попазын сāды, тä ады-да јазылы». Хакынà-да дōру. Шінді бојар ґетірдēр ікі бегір, да попазы бāлајор бірінін кујрӯна, кукòнајы да-бірінін кујрӯна, да урајор о бегірлерä бірäр камчы, да бегірлäр пајсынајòрлар качмā. Да качајòрлар, качајòрлар, пара парча јапајòрлар оннары, да ґелèрлар ӳч ґӳндäн сòра, бірінін кујрӯнда бір бацäк, бірінін-да бір кол.

153.

Попъ, староста и цыганъ.

Ва̀рмыш бір̀ вакытта бір̀ кары, да о кары ґезӓр̀міш бір̀ попа̀злан, хем̀ бір̀ ста̀рустајлан, хем̀ бір̀ чіңґена̀јlан. Ші̇нді ґеlēр авша̀мlејін попаз. Ші̇нді чок ґечмеміш, ґеlēр ста̀руста-да. Ґеl-ді̇јна̀н, ста̀руста башлајор капују дӯма̄. Кары-да да̀р̀міш попаза: «коџӓм ґеlді, ґір̀, деміш, та̄ бу сандык-ічіна̀». Попа̀з-да ґірēр. Кары-да кітlēр санды̄. Ші̇нді кары ста̀рустајлан лафеді̇р̀міш. Оннар лафеді̇ркан, ґеlēр чіңґена̀, башлајор капуја урма̄: «ач капују, ма̀рі». Кары-да да̀р̀міш: «муса̄фірім̀ вар». «Вер̀ ба̀рі пен̀черед̀а̀н бір̀ кер̀а̀ јōпејім̀. Чевірēр кары ґотӯнӯ чіңґена̀ пlас деjі јōпејор. Ші̇нді чіңґена̀ аннамыш, а̀ні јōптӯ карынын ґотӯнӯ, јӯф̀кесі чыкмыш. Ґідēр чіңґена̀ јева̀, да кыздырēр бір̀ демір, да ґена̀ ґеlēр пен̀череја, да дēр: «вер̀, бір̀ кер̀а̀ та̄ јōпејім̀». Ста̀руста-да дēр: «дур, ші̇нді ба̄н верејім̀ беңім̀ ґотӯмӯ, јōпсӯн. Ші̇нді чевір̀ēр ста̀руста ґотӯнӯ, чіңґена̀-да, ачан ітір̀ēр о демірі о ста̀рустанын ґотӯна̀, ста̀руста ба̄рмыш: «јанајо̀рум беј». Попа̀з-да ба̄ры̇мыш сандык-ічінд̀а̀н: «санды̄ чыка̀рын дышары». Попа̀з-да коркмуш сандык-ічінд̀а̀, да ону̀н-да јӯф̀кесі чыкмыш». Ші̇нді кары коlвер̀ēр попазы, да оннар булушајо̀рлар чіңґена̀јlан, да башлајор чіңґена̀ аннатма̄ попаза, ніџа̄l іш олмуш. Ші̇нді буннар дӯшӯнēрлар, ніџа̄l јапсыннар, да алдатсыннар о карыjы. Чіңґена дēр: «ха̀ді ґіделім̀, хер̀ капу кітlі̇јса, баџа̄дан ґірelім̀». Ші̇нді ґідēрлар буннар. Чіңґена̀ дēр: «ха̀ді ілкін̀ са̄н саlверіl, со̀ра-да ба̄н». Ста̀руста-са ічерд̀а̀-јміш, кыздыры̇мыш бір̀ парча демір. Ші̇нді попаз дēр: «саlвер̀ бені». Ба̄лајор чіңґена̀ попазын беlіна̀ бір̀ чаты, да дēр попаза: «ачан бітір̀і̇сін ішіні, озаман чыкараџа̀м». Саlвер̀ēр чіңґена̀ попазы. Попаз та̄ јінді̇јнан аша̄, ста̀руста демірі тута̀рмыш јеlінд̀а̀. Попаз чо̀зēр ча̄шырларны, да

дēр карыја: «јат». Кары јатајор, попàз-да домалајор. Стàруста, ачан дiдiрēр демiрi попазын гöтўнă, попаз бāрмыш: «мык». Чiңгенă ону чекмiш дышары. Шiндi чiңгенă дēр: «хàдi бенi саiвер, àма бăн, демiш, бāрацăм iкi-ўч кересјàдак». Шiндi попаз коiверēр чiңгенеji, чiңгенă чöзēр чāшырларны, да дурўмуш гöiмекча. Стàруста, ачан дiдiрēр о демiрi чiңгенiн гöтўнă, бāрмыш: «мык». Попаз чекмăзмiш, дiдiрēр бiр керă тā, чiңгенă генă бāрајор: «мык, мык». Генă чèкмēр. Ачан ўчўнцў керă дiдiрēр, чiңгенă бāрајор: «мык, мык, мык». «Бурда», демiш, «кары сiкмēрлар, àма цăн јакајòрлар». Ачан чыкарајор попаз чiңгенеji, бакса, чiңгенеiн гöтў каврулмуш.

154.

Попъ, дьяконъ и дьячекъ въ качествѣ статуй.

Вàрмыш бiр вакыттà бiр кiсă стàрустасы, ò-да пек гiргiн адàм-мыш. Да кiседă аз-мыш јукòна. Да о стàруста арàрмыш бöлă бiр адам, бал мумундан јапсын бiр кач апòстол. Бiр да сыртмач дēр: «бăн бiлèрiм јапмă». Шiндi верēр о стàруста о сыртмацă јўз карбòна, јапсып ўч апòстол. Алајор сыртмач парајы, да гiдēр кырчмаја, да iчēр о паралары. Шiндi стàруста сорàрмыш: «нèзаман хазыр олацеклар?» О сыртмàч-та демiш: «јāрын сабаха сабàхiејiн». Àма о сыртмацiн бiр гöзăl карысы вàрмыш. Гезăрмiш онўннан бiр попаз, хем бiр дăкон, бiр-да дàскал. Сыртмàч-са бiлiрмiш, àнi карысы гезејор хајырсызлыктà. Шiндi дēр карысына: «чырàсын авшама оннары». Гелēр авшàмiејiн попаз. Шiндi тутајор о сыртмач, да чевiрēр попазын рàсасыны кафасына, да гiрiшēр дўмă. Сыртмач урдўкча, попаз осўрмуш, осура осура сычмыш доннарна. Шiндi сыртмач алајор попазы, капајор бiр дам-iчiнă. Шiндi гелејор дăкон, ону да, сычырдынцă, дўвēр, да капајор о дамà. Ондан сòра гелејор дàскал, онўда тутајор, да iслă дўвејор, да капајор дамà. Да шiндi сабаха-каршы гiдēр о

сыртмач дамà, да сојундурајор ӱчӱнӱ-да анадан дӯма, да дізēр ӱчӱнӱ-да јаннашык, да ђēр: «кыпырдàмајасыныз јеріңіздäн, бäн ґелмејіңџä. Оннары брāјор дам ічіндä. Шіндi гідēр сыртмач, да ђēр стàрустаја: «ґel, да бак апòстолляры». Ґелēр стàруста, ачајор сыртмач она капују, да ђēр: «бак бёнеџäн-мі?» Бакајор дàскала, бакајор ђäкона, да ђēр сыртмаџä: «не пек бензēр тä бу сакаллы бізім попаза?» Шіндi бакса стàруста попазын ташакларна саркàрмышлар шејтан тòрбасы-гібі. Буннары, ђеміш, ђілді lāзым јапàсын, оннàрсајды дурӯмушлар дон āч гібі. Сыртмач ђēр: «ђіl-са lāзым, бäн оннары шіңџік кесāрім». Башлајор сыртмач чакыјы біlемā. Попаз бакајор о јаны, бакајор бу јаны, јок нāпсын, хызланајор канудан чыкмā, да кöстекlенејор ајакляры јешā, да бурпусу урајор јерā. Да попаз ђеміш: «оф мàlе [1])».

155.

Солдатъ съ указомъ.

Вàрмыш бір вакытта бір салдат, да о салдат ґетірēр попаза бір кіхат. Шіндi јыртајор попаз о кіхады, бакса: «јāрын, он ікі сāтта салдат сікеџек попазы». Шіндi попаз јалварајор салдата: «олмàз-мы, ђеміш, попадіјајы сікàсін?» (Попаз шіндi савашајор кендіні куртармā.) Салдат ґенä ђāрміш: «олмаз парінті. Нàсыл, ђеміш, бäн буну јапајым, ачан кіхатта јöлä јазылы?» Шіндi јертесі ґӱнӱ ђēр попаз салдата: «хàдi, бäн јатајым алтына, попадіја-да беніm-ӱстӱмā, да хеі окадар». Пајсынајор салдат сікіні сабуннамā, да сікмā попадіјајы. Комшусӯ-да ґеlēр, бакса, сікішēрлар, да ђеміш: «нāпајорсунуз сіз, бā, парінті?» Попаз-да ђеміш: «закон чекēріз. Тä бу салдат, ђеміш, бізä закон чектірēр». Шіндi попазын-да сікі калкајор. Попадіја-да ґöрмӱш, да ђеміш: «бē, не бӱк закон бу, јарысы ічімä гірді, јарым аршын-да јерä саркајор». Сікēр салдат попадіјајы ісlā, да гідін варајор [2]).

---

1) Сравн. Русск. завѣт. сказки. Женева 2 изд. № LXV стр. 176.

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женева 2 изд. № LVII стр. 161 и № LX стр. 163.

156.

Попъ мелетъ муку.

Вармыш бір попаз, да о попазын іек хавезі вармыш бір карыда. Хер ґештікчан ордан, кішнäрміш о карыја. О кары-да сöлеміш коџäсына. Коџäсы дēр она: «Ачан попаз кішнäр, сäн-да кішнä». Шінді попаз ґенä ґечäрміш ордан, ґенä кішнеміш. Кары кішнедіјнäн, попаз деміш: «нēзаман гідејім?» Кары-да деміш: «авшама коџäм гідеџек дермеңä ун ӱтмä». О-са карысыннан адамын лафлары бірміш. Кошајор адам таlігајы, да гідēр дермеңä, да дöнејор ґері, попаз да хенез ґеlміш. Шінді адам јаклаштыјнан, кары деміш попаза: «чык хајада». Да чыкајор попаз хајада, кары-да јöртēр попазы бір јäмурлуклан. Адам ґеlēр, ачајор капују, ґірēр хајада, да дēр карысына: «нäсы бēгір бу бурда, мäрі?» Кары-да деміш: «бір мусāфір ґеlді». Адам ґенä сорäрмыш: «нäсы мусāфір?» Кары-да деміш: «кардашым. Бēгірні бурда бāлады, да ґітті кырчмаја». О адам дēр: «ја бäн ову кошајым дермеңä». Алајор адам о попазы чуллап, гідēр ґенä дермеңä, кошēр попазы, да басајор камчыјы попаза, урдукча, осурумуш. Попаз кöпӱк ічіндä калмыш. Ӱтмӱш бір чувал уп, шінді коlверēр попазы. Јертесі ґӱнӱ попаз ґенä ґечäрміш о адамын јанындан. Карысы-да дурумуш дышарда. Шінді кары ґенä кішнеміш попаза. Попäз-да деміш: «іе кішнēрсін, ґенä унунуз-му бітті? Авшам, деміш, бір чувал ӱттӱм». Шінді ґечēр бірікі ґӱн. О адамын-да курбаны вармыш. Јапајор карысы колачлары, гідēрлар кlісеја. Попаз башлајор курбаны окумā. Хем окурмуш, хем јан ґöзlан колачлара бакäрмыш, да деміш о карыја: «іе бівз колачларныз вар?» Кары-да деміш: «äні, парінті, сäн ӱттӱјдӱн бізä бір чувал ун, о ундан јаптым бу колачлары»[1]).

---

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женева, 2 изд., № LXIV, стр. 168.

157.

Попъ счастливымъ соперникомъ.

Бір адам гідēр бір бојара ішlемā. Шіндā гіттіјнāн ішlемā, карысы-да курвалыкта ґезāрміш. Шінді адам геlміш іштāн, карысы деміш коцāсына: «брā адам, не иек ішlемішін сāн о бојарда, кулакларын кірlеймііш, ґеl да јыкарым башыны». О-са шірèтміш, лафланајор бір попàзлан, дēр: «ґеlāсін бізā, ачан ґеlецек беній коцāм, да біз ону алдадырыс». Тутунајор кары онун башыны јыкамā, алајор сабуну, да пајсынајор сабуннамā адамын башыны, да гірēр адамын ґöзlернā сабун. О карı-са фенàјмыш, да деміш: «сабун ґöзlернā гірдіјнāн, о хіч ґöрмејцек, озаман бāн дēцāм коцāма: «тут сабуну». Шінді чыкарајор попаз сікіні, верēр адамын јеlінā, карı-да дāрміш: «тут сабуну». Шінді тутàрмыш адам попазын сікіні, карı-да јыкàрмыш башыны, хем аранырмыш, нèредā сабун. Попàз-да дартмыш ґері, да кајмыш сікі адамын јеlіндāн. Адам башламыш бāрмā: «мàрі, кöиек каврады сабуну». Карı-да деміш: «бурда сабун». Адам гèнā дēр: «нàсы бурда? Бāн, деміш, јапāларна дідім аннысына кöиāн». О-са попазын сікінін кылларна діміш. Сòра јанашајор о попаз чырак о адама. Ґечēр бір афта, попаз бастырајор адамын карысыны сікмā дам-ічіндā, да калдырајор бацāкларны јукары, да башлајор сікмā. Ґеlēр адам, бакса, попаз сікēр карысыны, да дēр: «нāпајорсун бā паріНті?» Деміш: «бузā сојēрым».

158.

Попъ и дьячекъ, посѣщающіе женщину.

Вàрмыш бір вакытта бір адам, да онун вàрмыш бір карысыда сікāрміш ону бір попаз. Шінді авшàмlејін о попаз ґеlејор. Карыјı-са коцāсы біlірміш, àні попàзлан ґезејор, адам дēр ка-

156.

Попъ мелетъ муку.

Ва̀рмыш бір попаз, да о попазын йек хавезі ва̀рмыш бір карыда. Хер ґештікчан ордан, кішна̀рміш о карыја. О кары-да сōлеміш коцāсына. Коцāсы дēр она: «Ачан попаз кішнāр, сāн-да кішнā». Шінді попаз ґенā ґечāрміш ордан, ґенā кішнеміш. Кары кішнедіјнāн, попаз деміш: «нēзаман гідејім?» Кары-да деміш: «авшама коцāм гідецек дерменā ун ӯтмā». О-са карысыннан адамын лафлары бірміш. Кошајор адам таліґајы, да гідēр дерменā, да дōнејор ґері, попаз да хенез ґелміш. Шінді адам јаклаштыјнан, кары деміш попаза: «чык хајада̀». Да чыкајор попаз хајада̀, кары-да јōртēр попазы бір јāмурлу̀клан. Адам ґелēр, ачајор капују, гірēр хајада, да дēр карысына: «на̀сы бегір бу бурда, ма̀рі?» Кары-да деміш: «бір мусāфір ґелді». Адам ґенā сора̀рмыш: «на̀сы мусāфір?» Кары-да деміш: «кардашым. Бегірні бурда бāлады, да гітті кырчмаја». О адам дēр: «ја бāн ону кошајым дерменā». Алајор адам о попазы чу̀ллап, гідēр ґенā дерменā, кошēр попазы, да басајор камчыјы попаза, урду̀кча, осуру̀муш. Попаз кōпук ічіндā калмыш. Ӯтмӯш бір чувал уп, шінді колверēр попазы. Јертесі ґӯнӯ попаз ґенā ґечāрміш о адамын јанындан. Карысы-да дуру̀муш дышарда. Шінді кары ґенā кішнеміш попаза. Попа̀з-да деміш: «не кішнēрсін, ґенā унунуз-му бітті? А̀вшам, деміш, бір чувал ӯттӯм». Шінді ґечēр бірікі ґӯн. О адамын-да курбаны ва̀рмыш. Јапајор карысы колачлары, гідēрлар кліседа. Попаз башлајор курбаны окумā. Хем оку̀рмуш, хем јан ґōзлан колачлара бака̀рмыш, да деміш о карыја: «не бізаз колачларныз вар?» Кары-да деміш: «а̀ні, парінті, сāн ӯттӯјдӯн бізā бір чувал ун, о ундан јаптым бу колачлары» [1]).

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женева, 2 изд., № LXIV, стр. 168.

157.

Попъ счастливымъ соперникомъ.

Бір адам гідер бір бојара ішlемā. Шінда гіттіјнāн ішlемā, карысы-да курвалыкта ґезāрміш. Шінді адам геlміш іштāн, карысы деміш коцāсына: «бра адам, не пек ішlемішін сāн о бојарда, кулакларын кірlенміш, ґеl да јыкарым башыны». О-са шірėтміш, лафланајор бір попāзлан, дер: «ґеlāсін бізā, ачан ґеlецек бенім коцāм, да біз ону алдадырыс». Тутунајор кары онун башыны јыкамā, алајор сабуну, да пајсынајор сабуннамā адамын башыны, да гірер адамын ґозlерна сабун. О кары-са фенāјмыш, да деміш: «сабун ґозlерна гірдіјнāн, о хіч ґормејцек, озаман бан дерцāм коцāма: «тут сабуну». Шінді чыкарајор попаз сікіні, верер адамын јеlінā, кары-да дāрміш: «тут сабуну». Шінді тутāрмыш адам попазын сікіні, кары-да јыкāрмыш башыны, хем аранырмыш, нереда сабун. Попāз-да дартмыш ґері, да кајмыш сікі адамын јеlіндāн. Адам башламыш бāрмā: «мāрі, копек кавралы сабуну». Кары-да деміш: «бурда сабун». Адам гена дер: «нāсы бурда? Бāн, деміш, јапāларна дідім аннысына копāн». О-са попазын сікінін кылларна дініш. Сора јанашајор о попаз чырак о адама. Ґечер бір афта, попаз бастырајор адамын карысыны сікмā дам-ічіндā, да калдырајор бацāкларны јукары, да башлајор сікмā. Ґеlер адам, бакса, попаз сікер карысыны, да дер: «нāпајорсун бā парінті?» Деміш: «бузā сојерым».

158.

Попъ и дьячекъ, посѣщающіе женщину.

Вāрмыш бір вакытта бір адам, да онун вāрмыш бір карысыда сікāрміш ону бір попаз. Шінді авшāмlејін о попаз ґеlејор. Карыјы-са коцāсы біlірміш, āні попāзлан ґезејор, адам дер ка-

рысына: «хàдi, мàрi, туталым о попазы, да ќесеlім ташакларны. Озамàн-са попаз дурÿмуш капу āрдында, оннар карысынан лаф-едїркан, ішідēр, да коркудан сычајор чāшырларна. Да адам дēр карысына: «тā ісlā хàдi капајлым оннары ṫе о сандык-ічінā». Попаз шїндi гідēр јевā, деміш ќендi ќендінā: «бір-аздана ѓеlїрім». О адам деміш карысына: «бāн дурацāм токатта да гыцірдадацāм токады, сāн-да дејāсін: коцāм ѓеlејор, гір ṫā бу сандык-ічінā». О сандык-са јарыјмыш ќÿllāн. Шїндi ѓеlēр дàскал, дēр карыја: «хàдi јапалым». Коцāсы гыцірдадајор токады. Карыда дēр: «коцāм ѓеlејор, гір ṫā бу сандык ічінā». Гірēр дàскал, да ćесlеніpміш сандык ічіндā. Бірікі сāттан сòра, ѓеlēр попаз. Адам ѓенā гыцірдадајор токады. Кары дēр: «коцāм ѓеlејор, саклан ṫā бу сандык-ічінā». Капајор попазы-да о сандык ічінā. Шїндi попаз сорàрмыш о даскала, деміш: «бāн попàзым, је ćāн кїмсін?» Шїндi ѓеlēр адам токаттан, дēр карысына: «шїндi нāпалым?» Карысы-да дēр: «хàдi ќесеlім јіlкін попазын сікіні, сòра-да дàскалын». Шїндi адам дēр: «тā ісlā кыралым беllерні, да коlверелім, гітсіннāр». Шїндi ачајор адам сандыи, да урајор попазын беlінā бір казык. Попаз «тыр» деjі, осурајор. Адам дēр карысына: «кырылды попазын беlі». Дàскала-да урајор, дàскал-да осурајор. Деміш: «бунÿн-да кырылды», да коlверēр оннары. Гідēр попаз јевā, бакса, доннары долу бòклан. Дàскалын-да ѓенā [1]).

159.

Обритый попъ.

Вàрмыш бір вакытта бір кывырцік ṫерзi бір да попаз. Оннар бірі бірінā комшÿ-јмушлар. Шїндi кывырцік ṫерзi ѓöз којмуш попазын карысына. Попàз-да ѓöз којмуш кывырцік ṫерзінін карысына. Гецеінін бір вакыды калкајор попаз, да гідēр ṫерзіlерā.

1) Вар. Русск. завѣт. сказ., Женева, 2 изд. № LXV, стр. 176.

Кöjекlӓр башлаjор салмā, терзі чыкаjор дышары, да дēр: «кім о?» Попāз-да дēр: «бāн». Терзі аннамыш сесіндāн, āні попаз, да дēр: «геl ічері». Гелēр попаз ічері, да терзі башлаjор сормā: «не гезēрсін?» Попāз-да дēр: «араjдрум чорбаџі чырак jанашмā». О-да дēр: «бāн да jölā бір адам араjдрум чырак тутмā. Ама деміш сакалны траш-едеџāнмі?» — едāрім. Шіндi терзі дēр карысына: «вēр бана устураjы». Карысы-да верēр бір кöр бучак. Шіндi терзі jāлаjор попазын сакалны, сабуннаjор, да дēр: «ілкін траш олаџāн? Ал āзына бір парча чакмак-ташы, зēрā сакалын хіч чыкмас сора, хер таш āлмасан āзына». Алаjор попаз āзына бір парча таш. Терзі башлаjор траш-етмā. О бучак пек кöрмӱш попазын jанакларны аџідырмыш. Ачан пекчā аџітмыш, попаз, отурукан, сычмыш доннарна. Шіндi терзі дēр попаза: «аџідаjдр-му сені устура?» Попāз-да деміш: «сана кокмаjор-му?» Терзі jölā да сусмуш.

160.

Работникъ, достающій изъ попадьи мышь.

Вāрмыш бір вакытта бір попаз. О попазын вāрмыш ікі кара бегірі. Тутēр попаз бір чырак, ады Jувāн-мыш. Jоллаjор попаз Jуваны кыра бегірlері гӱтмā. Гідēр Jуван кыра, да jатаjор Jуван аркасы-ӱстӱнā, чöзēр чāшырларны, да бāлаjор чатыjлан бегірlері сікінā. Геџеlеміш Jуван. Сабāhlен гелēр попаз, бакса, бегірlāр харман jапмыш Jуванын долаjāныны. Попаз дēр: «не бу сендāн бā Jуван?» Jуван дāптуру геlміш, калкаjор Jуван, гелēрлар jевā. Да попаз сöлēр попадіjаjа, ніџеl Jуван бегірlері гӱдāрміш. Jуванын са бӱк сікі вāрмыш. Попадіjанын џāны істēр Jувана, версін, да біlмēр не сöлесін попаза. Дӱшӱнēр, дӱшӱнēр, да дēр попаза: «парінті, беніm шкембāмдā бір сычан вар». Попаз шіндi сораjор Jувана: «біlмēрмісін бір jылач?» Jувāн-да деміш: «біlēрім, lāзым бір тавшан пытысы амына сокмак. Попаз дӱшӱнā кāлмыш, дēр Jувана: «пармāннан-мы сокаџāн?» Jуван-да

дeміш: «пармаклан да олур, сікleн да олур». Правутаса чырајор бір бабу, да верēр футасына бір сычан, да дēр: «ачан Јуван сокацек јары јерадак, сан колвер сычаны, попаз гöрсӳн». Шінді Јуван сокмуш јары јерадан, бабу колверміш сычаны. Гöрмӳш попаз сычаны, да деміш Јувана: «хајді меј Јуваңі, јуваларны-да чыкар». Јуван, ачан камбурлашēр да јіттірēр кöкадак, чыкарајор гері, бабу колверēр бір сычан. Попаз дēр: «хајді Јуваңі, чыкарасып јавруларыннан јувасыны». Попадіја дарміш: «іслā гелді бана Јуван».

161.

Попъ, волкъ, сорока и оводъ.

Вармыш бір вакытта бір попаз. Да о попаз кошајор пулуну, да гідēр кыра сӳрмā. Да о попазын јöкӳзӳнӳн бірісі алацајмыш. Да чекедēр попаз сӳрмā. О попаз-са бір фена попазмыш, пулу хајдармыш хем сыклык чаларнмыш. Бір бӳк бајырын ӳстӳндā отурмуш бір цанавар, да о цанаварын-јанына гелејор бір бöрек, да лаф-едірмішlāр. Сора-да гелēр бір саксан. Лаф лафтан башлајорлар анмā о попаз-ічін, ані јölā фена-ј-мыш, ніцеl јапсыннар, да јісіннāр попазын алацā јöкӳзӳнӳ. Саксан-да дарміш: «бан гідецāм, да конацам јöкӳзӳн-ӳстӳнā, да о кырацек зевlесіні, да качајцек, да біз ону іјецēс. Гідēр саксан, конајор јöкӳзӳн-ӳстӳнā. Попаз-да јанашајор јöкӳзā, да бір пардны урајор о саксана, кырајор ајāны. Учајор саксан цанаварын-јанына кырык ајаклан. Шінді дēр бöрек: «ја бан гідејім». Да гідēр бöрек, сокајор бір інā јöкӳзӳн гöтӳнā. Башлајор јöкӳз атламā. Гідēр попаз бакса бöрек сокмуш јöкӳзӳн гöтӳнā інēсіні. Тутајор попаз бöрā, да сокајор гöтӳнā бір чіві. Дöнēр бöрек, та гелејор о бајырӳстӳнā. Шінді дēр цанавар: «ја бан гедејім». Гідēр цанавар, савашајор даламā јöкӳзӳ. Попаз-да алајор бір кӳскӳ јеlінā, да урајор цанаварын беlінā, да кырајор. Шінді цанавар да гідēр о бајырын-ӳстӳнā. Шінді ӳleн олајор. Попадіја гетірēр попаза

јекме́к. Попа̀з-да дургудајор пулӯ, да о̄турајо̀рлар јекме́к јіма̄. Цанавар хе́м са̀ксан хе́м бо̆рек сі̄редірмішläр о бајыр-ӱстӱндäн. Јекме́к јідіктäп со̀ра, калкајор попазын сікі, да бастырајор попадіјајы, калдырајор ајакларны јукары, да башлајор сікма̄. Цäнавар дäрміш: «беліні кырајор». Са̀ксан-да дäрміш: «ајāны кырајор». Бо̆рèк-та дäрміш: «ѓотӱнӓ чіві сокајор». Хакына деміш-läр: «чіві сокајор».

162.

Дьячекъ въ бочкѣ.

Ва̀рмыш бір вакытта бір адам, да о адамын ва̀рмыш бір ѓӧзäл карысы, да о кары ѓезäрміш бір да̀скаллан. Шінді ѓеlēр авша̀мlејін да̀скал. Кары-да дēр да̀скала: «хер коцäм ѓеlір-са, сäн гірäсін тä бу сепі-фычысынын-ічінä». О ада̀м-са капуда сеслäрміш, адам бāрајор карысына: «ач капују ма̀рі!» Да̀скал-да ішідēр, да гідēр, о сепі-фычысынын-ічінä ѓірēр. Кары ачајор капују. Гірēр коцäсы ічері, да дēр карысына: «на̀шшеј хајатта лумбурдајор?» Кары деміш: «біlмēрім». Алајор адам муму, чыкајор хајада да да̀скал, адамы ѓордӱјнäн, дала̀рмыш фычыічінä. Адам ѓенä чекінірміш ѓері, даскал калдырымыш кафасыны. Адам ѓенä јаклашырмыш, да̀скал ѓенä дала̀рмыш, да̀скалын сакалы долмуш кепеклäн. Да̀скал коркудан сычмыш фычы-ічіндä.

163.

Чѣмъ кормилъ сынъ свою мать.

Ва̀рмыш бір ба̀бунун ӱч коцӯ, да бірі чобота̀р-мыш, бірі-да кӱркчӱјмӱш, бірі-да ку̀рвај-мыш. Шінді ба̀бу сорајор бӱк олуна: «нејläн беслејцäн бені?» О̀-да дēр: «чоботарлыклан». Сорајор чоботара. О̀-да дèр: «кӱркчӱlӱклäн». Кӱчӱнä сорајор. О̀-да дēр: «сіклäн беслејцäм». Шінді ба̀бу куvајор о кӱчӱк коцӯну. Гідēр,

гідēр, булајор бір џевіс āџі, топлајор о āџін џевізлерні, да гідēр бір пунара, отурајор о пунар јанында, да сікіннāн џевіз кырàрмыш. Ґӧрēр падішахын карысы, јоллајор служàнкасыны, баксын нāпајор о чоџӱк. Ґідēр, бакса, сікіннāн џевіз кырајор. Шінді гідēр падішàхка, да сорајор о чоџā: «нāпајорсун бā чоџӱк?» О-да деміш: «сікімлāн џевіз кырајòрум да сікімі дојурајòрум». Шінді падішàхка сорајор она: «кач кера сікāрсін бені?» О-да дēр: «он кера». «Хер он кера сікāмāсāн, алырым келлені». Да о падішàхка верēр она бір деміргі алтын, да бу чекедēр јола. Ар-мыш ташымā о алтыннары, сатын алајор бір јешек. Вàрмыш бір чӧлмèк-та кајмā. Алајор бір малуч да башлајор јешāн амџіны јāламā. Бір адам ґечāрміш јанындан, да дēр: «нāпајорсун бā чоџӱк?» О-да дēр: «амџіны јāлајòрум, курумуш дудаклары».

164.

Коварство дьявола.

Ікі адам гідèрлар дāја, јакајòрлар бір бӱк атеш. Атешін долајанда ґезішіркан, бірісі кајб-етміш лӱлесіні. Арамыш, арамыш, булàмамыш. Пајсынмыш сӱмā шејтаны, бӱтӱн ґеџā сӱмӱш. Кафадары деміш: «не сӱвèрсін шејтаны, онун не кабāты вар?» Јатмышлар ујумā, ґелēр шејтан, гірēр дӱшӱнā о јӧбӱр адамын, àні аркаја алмыш ону, да дēр она: «сенін кафадарын лӱлесіні кајб-етміш, да бені сӱвēр онун лӱлесі јанында. Сā оласын, àні сāн бені аркаја алдын. Ха! јӧрӱ, да ґӧстерејім сана бір бакыр алтын». Ґідèрлар алтыннары ґӧрмā. Ґӧрмӱш адам парајы, да деміш: «бāн буну сабā булàмам». Шејтан деміш: «сыч бурда бір бок, да ондан таныырсын». Адам сычмыш. Ачан калкмышлар, бакса адам: доннары долу бòкнан, да деміш кафадарына: «бej, о сенін шејтанын бені-да сычыртты доннарма».

165.

Приключенія жены крестьянина съ солдатомъ.

Вармыш бір вакытта бір адамын бір шірет карысы. Шінді о кары-са ґезäрміш бір салдатлан. Шінді адам аннаjамазмыш, кіміннäн ґезēр карысы. Адам деміш аклынцä: «хей тутарым бäн ону бір керä». Jÿкледēр адам бір талiга бодаj, кіра ґотÿреџек. Карысы-да ґідēр пунара суjа, да ґōрēр о салдаты, да дēр она: «коџäм гідēџек кіраjа, ґеläсін авшама, да гірäсін ічері, бäн jатаjорум jуконалар-алтында». Jäмур-да паjсынаjор jамä, адам вазґечēр кірадан, да ґітмēр. Шінді авшам олаjор. Jекмек іjерлар, да jатаjорлар уjумä. Адам jатаjор соба āрдына. Шінді адама сыџäк ґеlміш соба āрдында, чыкаjор ордäнда, jатаjор jуконалар алтында. Кары-да jатаjор башка кріватта. Шінді ґеlēр салдат, jавäшаџік ачаjор капулары, да гірēр ічері, да доору гідēр jуконалар алтына. Ордä-са адам jатырмыш ґоlмекча. Шінді калдыраjор салдат jавäшаџік адамын ґоlмēні, да башлаjор хаjдамä. Адам кендінä ґеlінџä, салдат біраз хаjдамыш. Шінді башламыш адамы аџітмä, да џäн аџісыннан каврајор, тутēр салдатын сікіні, да бāрымыш карысына: «мäрі, jак муму, да ґетір бураjы, нäшшеj бäн туттум?» Карысы о сāт аннамыш, äні о салдат деjі. Адам ґенä бāрмыш: «ґетір чапук мäрі». Кары-да дäрміш: «jок мум, сірнікläр-да jок». Адам башлаjор сÿмä, хем сÿвäрміш, хем дäрміш: «чапук, зерä качыраџäм, сäнсын, jалы камчы-дыр, jолä каjēр». Шінді адам ґенä дäрміш: «jак муму». Кары-да дäрміш: «jок сірнік». «Ґіт, деміш, атештä jак». Чыкаjор кары хаjада атешä, да докēр бір кофа су. Ґелēр ічері, да дēр: «jок атеш». Адам дēр: «гіт, комшудан ал бірікі сірнік». Кары деміш: «бäн коркаjорум гітмä». Адäм-да деміш: «нē'ічін?»—«Нē'ічін, ґормēрмісін, нēтакым jамур jаjор, гок ґÿрlеjор, бäн, деміш, коркаjорум». Деміш: «гіт сäн». Шінді адам дēр карысына: «ґеl сäн тут, та бäн гідеjім». Ґеlēр кары тутаjор, адам гідēр комшусуна сірнік-

ічін. Адам ґеlінџӑ, оннар јапајòрлар ішlеṗні. Шïнḋі кары коlве-ṗēр салдаты, салдат гіḋіј варајор, карь̀-да ḋӳшӳнӳṙмӳш, ǹӓп-сын, ґеlḋіјнӓн, сораџек нѐṗḋӓ о шеј? Да гіḋēр кары, ґеṫіṗēр кò-тарадан бузā̆јы, да чыкаṗēр бузā̆нын ḋіlіні, сарајор јеlінӓ, да тутàрмыш. Геlēр адам, јакајор муму, бакса, бузā, ḋēр: «ніх аврадыны сікṫімі шејі». Кары-да ḋēр: «ḃӓн тā ṫѐмін ḋēџѐјіḋім сана о бузā̆џік. Сусамыш бузā безḃеllі, да тутунду ċеніі ґӧṫӳ̆нӳ̆ јаламā». Јатајор адам ујумā, кары́-да јатајор, ċӳ̆нḋӳ̆ṗѐṗлар муму. Шïнḋі адам, ујỳркан, ґӧṗēр біṗ ḋӳш. Сабàhlен калкты̀јнап, адам ḋēр карысына: «мàрі, не чіṗкін ḋӳш ґӧṗḋӳм ḃӓн бу ґеџӓ, ајын біраз ċӧ̄lемā̆». Кары ḋеміш: «не, ḃенḋӓн-мі утанајòрсун?» Адам тутунајор аннатмā: «ґеlḋі, ḋеміш, біṗ салдат, да савашты біṗ ḋемір шïшlӓн ḃені ḋеlмā̆, ḃӓн-да корктум, ḋеlеџек ḋејі, да туттум о ḋемір шіші, да біṗ калын шѐј-ḋі, хем томбарлàк-ты, јӧ̄lӓ біṗ јалабык шеј-ḋі, ајна-гібі јалабы̀рды». Кары̀-да ḋеміш: «о кысмеṫ, пара булаџӓн». Адам ċевінïṗміш, пара булаџек, кары̀-да ґӳ̆lӓṗміш. Адам сорајор карысына: «не ґӳ̆lѐрċін, мàрі?» Деміш: «нà-пајым, ґӳ̆lѐрім сана, àні ċевінѐрсін, пара булаџѐјмышын ḋејі. Пара, ḋеміш, ċӓн буламајџӓн, àма ċенін ḋӳшӳ̆нӓ гірміш бузā̆џін ḋіlі, àні ґӧṫӳ̆нӳ̆ јāлады бу ґеџӓ, бузā̆нын ḋіlі ґӧṗӳ̆нмӳ̆ш». Ò-са кары аклы̀нџӓ ḋӓṗміш: «хакынà-да салдат сікі ґӧṗӳ̆нмӳ̆ш сана, зѐṗӓ ḃезḃеllі пекчӓ аџітты ґӧṫӳ̆нӳ̆, ḋӳшӳ̆нà-да гіṗміш». Шïнḋі кошајор адам таlïгајы, да гіḋēр кіраја, о салдàт-та ґеlēр ґѐнӓ о карыја. Огурајòрлар лаф-еṫмā̆. Адамы̀н-да таlïгасынын ḋіңгіlі кырылајор, да адам ḋӧнēр ґері, ґеlēр ґері, ачајор капују, бакса, ічеṗḋӓ біṗ салдат. Ò-са ḋеміш: «о бенім ḋӳшӳ̆мӳ̆н хеј вар аслы». Шïнḋі адам тутајор о салдаты, да ḱеċēр сікіні ḱӧкṫӓн, да сокајор карынын ґӧṫӳ̆нӓ, да дікēр карынын ґӧṫӳ̆нӳ̆, да салдатын сікі калајор карынын ґӧṫӳ̆нḋӓ [1]).

1) Русск. завѣт. сказ. Женева, 2-е изд., стр. 213, № LXXI.

166.

Двѣ мыши.

Ва̀рмыш бір̀ вакытта ікі сычан. Шı̇нді кеді јӳр̀кӳдēр оннары деліктäн. Да бірі гідēр, да гір̄ēр бір̀ ѓöзäl ѓеlінін ѓöтӳнä, бірі-да амџıна. Шı̇нді ѓеџенін бір̀ вакыды ѓеlēр бір̀ чің̀ѓенä о ѓеlінä, да о ѓеlін шеjі к̇ӳчӳр̀џӳк-мӳш бı̇шеj јапа̀мамыш она. Шı̇нді јер̀тесі ѓӳнӳ ѓенä о сычаннар булушајòрлар да сора̀рмышлар бірі бірінä. Бірі деміш: «ѓеџеleдім̀ бір̀ јевдä, да ѓеlді бір̀ адам бені арады, арады, да гіт̀ті. Бäн-са бір̀ к̇öшејä сакландыı̇јдым, бені ѓöр̀меді». Шı̇нді ò-да сорајор јöб̀ӳр̀нä. Ò-да дēр: «бäн, дēр, гірдім̀ бір̀ јевä, капусунун јöн̀ӳндä варды бір̀ кара дері. Да ѓеџенін бір̀ вакыды ѓеlді бір̀ јеріф, да бір̀ токма̀клап пајсынды капују дӳмä. Дӳдӳ, дӳдӳ, бäнда а̀чмадым капују, гіт̀ті ва̀рды».

167.

Споръ.

Бір̀ вакыт отурајор ѓöт̀läн амџік, лафа јакынџäр̀ік бірі бірінä. Шı̇нді сік ѓеlēр амџä мусāфірlä. Ѓöт башлајор амџı̇клан чекішмä. Ѓöт дēр: «бäн гідеџäм канцарlı̇јаја äлашмā, сенін, деміш геlēр мусāфірlерін, да хеп бенім̀ капумун-јöн̀ӳнä асајòрлар хı̇беlер̀ні». Амџı̇кта деміш: «сäн-де ачан осурēрсын, бäн думан-ічіндä калајòрум. Думандан артык ѓöзlерім̀ башлады ѓöр̀мемä, хем̀ џäнымы кокудēрсын» [1]).

168.

Осталась совсѣмъ сиротой.

Бір̀ адам а̀лмыш бір̀ араба панајырдан, да јевä гідäр̀міш. Бір̀ чоба̀н-да сікіні ува̀рмыш: «беј, дēр о чобан о адама, ісläх араба алмı̇шын, бäн бу арабајы сікім̀läн јара̀рым». Деміш:

1) Русск. завѣт. сказ. Женева 2 изд. № IX стр. 11.

«јарар-мы-сын?»—Јарарым. Ґеlēр чобан, сокајор сікіні башлā, јарајор башлы. Шінді калајор адам ўч текерlеклāн. Шінді ґеlēр адам јевā, да сölēр карысына. Карысы-да дēр: «о беним кардашым, гіт, чыр ону бурајы, да сорајым мамулары». Гідēр о адам, да чырајор о чобаны, карысы-да јевдā јімā хазырлајор. Чобан ґеlēр, карысы хошбешедēр чобаннан, да отурајорлар јекмек јімā. Јіјерлар јекмек, ічерлар шарап. Кары кефlенејор да карынын башлајор џāны істемā, да јок ніџāl сölесін коџāсынын јанында. Шінді кары дēр коџāсына: «lāзым дöшемāк кардашыма, да јатсын ујумā». Гідēр кары дöшејор, адам-да калајор о комната-да, нередā јекмек јімішlāр. Гідēр чобан орајы јатмā, бастырајор о карыјы дајēр амџіна сікіні, да дēр чобан: «ха сікчēзім, сāдā ірlмāјāсін». Ітірēр чобан біразчык, кары бāрајор: оф, аман!» Адам-да дāрміш: «не о марі?» Кары-да дēр: «бобам јölмўш». Адам-да дāрміш: «Аллах рāмет јеlесін». Ікінџі керā тā пек ітірēр, тā пек бāрајор. Адам ґенā дēр: «не о марі?» Кары дēр: «анам јölмўш».—«Јазык бабуја». Ўчўнџў керā ітірēр, кары ґенā бāрмыш: «оф». Адам ґенā дēр: «не о марі?»—«Кардашларым-да јölмўш». Адам-да дēр: «бēј! кары калдын хеітāн ўсўз, јазык». Шінді хајдајор чобан она, да ісlā ґеlміш карыја, дēр коџāсына: «бāн гідеџāм кардашымы ґечірмā». Гідерлар буннар. Чыктыјнан. бастырајор чобан карыџы сікмā, калдырајор карынын баџакларны јукары, да асајор калпāны карынын баџāна. Чобан ітірдікча, карынын баџā салланырмыш. Адам-да јевдāн чыкарајор калпāны, да бāрымыш: «варын сāлыџāјlан». Чобан сікāрміш, адам-да бāрымыш: «варын сāлыџāјlан»[1]).

169.

Мудрая дѣвица, объясняющая сны.

Бір вакыт вармыш бір бојар, да вармыш онун бір ōлу. Да дēр ōлу бобасына: «боба, вер бана ўч карбона, біз ўч ортак

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женева, 2 изд., № LI, стр. 134.

олдук, савашѐрыс бір іш казанмā». Бобасы-да дēр: «гіт, да ал кàсадан». Гідēр чоџук, алајор ӯч бін карбòна, да гідēр бір башча-ічінā. О башчада вàрмыш бір кыз, јашàрмыш орда. Гірēр ічері, да дēр кыза: «мàрі кыз, бāн бу ґеџā бір дӯш ґордӯм: вàрды бір бајыр, да саваштым о бајыра чыкмā, да чыкàмадым, да деміш: «хер біліrсан дӯшӯмӯ, вереџāм сана ӯч бін карбòна». Алајор кыз кіхады, бакајор, да дēр: «ґостерēр, бāн сувајым јетекілермі дізā-дан». Верēр парајы, чыкајор, да гідēр јевā, да ґенā дēр бобасына: «боба вер бана тā ӯч бін карбòна ӯч ортàкыз ја кāр ја зарар». Бобасы дēр: «гіт, та ал». Ò-да алајор тā ӯч бін карбòна, да ґенā гідēр о кыза, да дēр кыза: «мàрі кыз, бāн ґенā бір дӯш ґордӯм». Чекеттім бір бајыра чыкмā, да јары јерінā чыктыјнан, кајдым, да дӯштӯм». Кыз да деміш: «ґостерēр, бāн сувајым јетекілермі беlāдак». Да сувамыш јетекілерні кыз беlāдак. Верēр парајы, чыкајор, да гідēр јевā, да дēр бобасына: «боба вер бана тā ӯч бін карбòна ӯч ортàкыз ја кāр, ја да зарар». Бобасы дēр: «гіт, та ал». Алајор тā ӯч бін карбòна, да гідēр ґенā о кыза, да дēр кыза: «мàрі кыз, бāн ґенā бір дӯш ґордӯм: «чекеттім бір бајыра пінмā, да чыктым тепесінā». Кыз-да деміш: «ґостерēр, бāн сојунајым анадан дӯма». Да сојунајор кыз анадан дӯма, да ò-да чыкмыш, да гітміш, да ґенā дèр бобасына: «боба! вер бана тā ӯч бін карбòна ја кāр, ја да зарар». Бобасы-да деміш: «не сој кāр бу? Олду докуз бін карбòна харџѐрсын, дēр: гіт, та ал». Алајор тā ӯч бін, да гідēр кызà, да дēр: «мàрі кыз, бāн ґенā бір дӯш ґордӯм: чыктым бајыр ӯстӯнā, да, јінāркан, дӯштӯм ікі јамач арасына». Кыз-да деміш: «ґостерēр, бāн јатајім, да сāн пінāсін-ӯстӯмā, да дідірдеlім». Ò-да дēр: «олур. Àма, хер бāн сокàрсам, пара сенін, àма хер сāн ону-ічінā чекāрсан, сāн вереџāн бана пара». Јатмыш кыз, пінміш, да дідіртміш. Àма бобасы-да јырактан јыра гітміш āрдына, баксын ōлу нèреjі гідēр, да ò-да гітміш, да капудан сеслāрміш. Шінді кыз дāрміш: «јітір». Ò-да дāрміш «олмаз». Кыз-да деміш: «на ӯч бін карбòна, да јітір». О хеп істемāзміш. Кыз-да деміш: «на тā ӯч бін, да јітір». Ò-да дāрміш: «олмаз». Кыз-да деміш: «на тā ӯч бін».

О демiш: «олмаз». Кыз демiш: «на jiрмi дöрт бiн, да jiтiр». О̀-да дäмiш: «äз-дыр, олмаз». Бобасы-да демiш капуда: «нiх аврадыны сiктiмiнi парà бä шашкын, jiтiр сäнä, не бакаjорсын?» Да jiтiрēр чоџук, да алаjор параjы хем кызы [1]).

170.

Срамъ за срамъ.

Вàрмыш бiр вакытта бàбу, да о бàбунун вàрмыш бiр гöзäl кызы. Да о кызын вàрмыш бiр jафкулусу, да о кызлан о чоџук хер геџä jатырмышлар бiрердä. Да о чоџук дäрмiш кыза: «хàдi jевlенеlим». Кыз-да демiш: «сораjым мàмуjа брàр-са, озаман олур». Шiндi гiдēр кыз анасына, сораjор. Анасы-да демiш: «jевlенiнiз». Гелēр кыз, башлаjор чоџā аннатмā: «мàму бракаjор». Шiндi jертесi геџä гелēр чоџук генä, да чоџук башлаjор кыза тÿрlÿ тÿрlÿ лафлар сölемā, тек кызы акылдан чыкарсын, да хаjырсызлык jапсын она. Кыз хеп каjыл олмàзмыш: «jевlенеlим да озаман, не iстäрсан jап». О̀-са iстемäзмiш алмā, сäдä дÿшÿнÿрмÿш алдатмā. Шiндi чоџук аннамыш àнi кызы алдадàмаjџек да паjсынаjор сÿмā. Кыз-да jуфкеlенēр, да гiдēр анасынын jанына, чоџук-та чыкаjор, да гiдēр jевä. Шiндi бiрiкi гÿндäн сöра чоџук башлаjор сормā о кызын комшуларна, нàсы кыздыр деji фена, дil-мi? О кызын-да комшулары демiшläр: «iсlā кыздыр, пек jаваш, хем чок парасы вар». «Кäр вармы?» Оннàр-да дäрмiшläр: «вар». Шiндi чоџук-та пек jÿфкеlенмiш кыза, кыз-са пек jÿфкеlенмiш она. Шiндi авшам олаjор, чекедēр о чоџук о кыза гiтмā, хем гiдäрмiш, хем совет jапàрмыш кендi кендiнä: «нiџеl jапсам да буну алдатсам?» Гелēр кыза, башлаjор бäрмā: «ач капуjу». Кыз-за дēр: «кiм-сiн сäн?» О̀-да дēр: «бäнiм». «Jе кiмсiн сäн?» Демiш: «сенiн jафкулун». Кыз-да демiш: «бенiм jок jафкулум». Чоџук генä: «нàсы, дēр, jок бiлèрмiсiн, àнi бiрердä

1) Русск. завѣт. сказ. 2 изд. Женева стр. 69 № XXXIII.

јатырдык?» «Білмēрім». «Ач сана». Шінді капуда дурēр. Деміш: «сорјаым мамуја». Гідēр кыз ґенӓ, сорајор анасына. Анасы деміш: «ӓчма». Кыз ґенӓ ґелēр пенчереја, сӧлēр чоџӓ, ӓні анасы бракмајор, ачсын капују. Шінді јалварајор, јалварајор, јок, ӓчмајор. Аннамыш, ӓні ӓчмајџек: «вер, деміш бӓрі біркерӓ јӧпејім». Чевірēр кыз ґӧтӱнӱ, чоџӱк пӓсадан јӧпēр, да гідіп варајор. Хем гідӓрміш хем севініјрміш: «бӓрі біркерӓ јӧптӱм». Аклынџӓ дӓрміш: «татлы јана варды». О-са кызын ґӧтӱнӱ јӧпмӱш. О іш-са олмуш џӱмӓјертесі пазара каршы. Шінді пазар ґӱнӱ ґідерлар хоруја. Кыз башлајор чоџӓ ґӱлмӓ: «ґӧт јӧпӓн». Чоџӱк кызармыш, утанырмыш, да гітміш јевӓ. Јынсаннар ґӱлӓрмішлӓр. Шінді чоџук дӱшӱнēр, нӓпсын, ӓлем она ґӱлēр. Алајор. чекедēр нејаны ґӧзӱ ґӧрӱ-са. Гідēр, гідēр, каршы ґелēр бір јешек, бір хібӓ сыртында. Шінді чоџӱк дēр јешӓ: «хӓді бӓн олајым јешек, сӓн-да ол адам, да бӓн нереjі гідеџӓм орајы-да колверӓсін бені. Пінēр јешек чоџӓ, да чекедерлар о кыза. Капују јетіштіјнӓн, кӧпеклӓр башлајор салмӓ. Кыз чыкајор дышары, да дēр: «кім о јешеклӓн?» «Мусафірім кабул-едін бені, бірікі сӓдӓ дојурајым, да ґідеџӓм». Бӓлајор јешек чоџӱ ахыра, да кенді гідēр кырчмаја. Шінді о чоџӱк, ӓні јешек олмуш, чыкарајор сікіні, да урдурумуш шкембісінӓ. О урдурукан, кыз-да от ґетірміш она, да гірі верēр дама, да ґӧрēр о јешӓн сікіні, да дēр кенді кендінӓ: «аџӓба хајдамӓзмы бана біразчык?» Јешек-та деміш: «нејчін, хајдамајџӓм». Сувēр кыз јетеклерні, јешек она бір сік ајнајор, хајдамыш тӓ кӧкӓдак. Шінді о јешек олајор ґенӓ чоџӱк, та гідіп, варајор. Кызын аклына о сӓт ґелі верēр. Шінді јертесі пазар гідēр чоџӱк хоруја. О кыз ґенӓ башлајор чоџӓ ґӱлмӓ: «ґӧт јӧпӓн». Чоџӱк-та дēр: «сӓнда кендіні јешӓ сіктірӓн». Кыз кызарēр, утанајор, да гідēр јевӓ, јынсаннар ӓрдына ґӱлӓрӓк. Шінді кыз дӱшӱнēр кенді кендінӓ: «ґелсӓ авшама, онӓда верејім, да ґӱлмесін». Чоџӱк-та ґелејар, урајор пенчереја. Кыз дēр: «кім о?» Чоџӱкта дēр: «ґӧт јӧпӓн».—«Ґел ічері». Ачајор капулары. Чоџӱк гірēр ічері, кыз дӧшēр да јатајорлар ікісі. Шінді кыз дēр чоџӓ: «нејчін сӓн бені бӱн утандырдын?» Чоџӱк-

та демiш: «je сäн бенi нејчiн утандырдын?»—«Јанылдым». «Бäнда јаныдым», демiш. Шiндi чоџук дēр: «нäпалым?» Кыз-да дēр: «јевlенеliм». Чоџук-та кајыл олајор. Шiндi буннар башлајорлар хајырсызлык јапмā. Јапа, јапа, олајор буннарын кызынан бiр чоџу да кыз. Шiндi бувēр о ушаклар, олајорлар онар јашында. Шiндi карысы кызыны севäрмiш, адам-да чоџуну. Адам дÿвäрмiш кызы, кары—чоџу. Шiндi кары дÿшÿнēр, нäпсын, да буннары острука версiн. Шiндi адам бiрiкi гÿндäн сора кошēр пулу, да гiдēр кыра сÿрмā, карыја-да дēр: ÿlенä бiзä јiмā гетiрäсiн». Шiндi кары јапајор јiмā. Бiр-да балыкчы гечäрмiш, о балыкчыдан-да алајор бiр ока балык, бошчалајор манџалары, балыклары да алајор футасына, да чекедēр јола. Гiдä, гiдä јетiшēр оннарын јанына. Дургудајор адам пулу, јокÿзlерi дiннендiрмā хем јекмек јiмā. Јiјēрлар јекмек, да башлајорлар пулу хајдамā. Кары-да герiдäн он адымда бiр дÿшÿрÿмÿш балыклары. Адам баштан дöндÿјнäн, бакса, чiзi iчiндä бiр балык. Гiдēр бiраз тā, бiр тā булајор. Кары шiндi дöнēр ордан герi, да пајсынајор кÿвä качмā. Јетiшēр кÿвä, да дōру гiдēр старустаја āлашмā. Старуста дēр: «не гelдiн марi, не демiш?» — Коџäма јекмек гöтÿрдÿм, демiш, о-са деli олмуш, бäн чырēрым јекмек јiмā, о-са бенi кесмā савашајор. Алајор старуста сотскiјi, гiдēрлар кыра. Булајорлар о адамы, да сорајорлар: «нејчiн карыны савашырмышын кесмā?» О-да тутунајор аннатмā: «гетiрдi бiзä јекмек јiдiк. Јекмек јiдiктäн сора, башладык пулу хајдамā, дöндÿк бiр чiзi, iкiнџi чiзiја башладыјнан, бакајорум, чiзi-iчiндä бiр балык, гiдēрiм бiраз тā, бiр балык тā, ачан бенi гöрдÿ балыклары топлајорум, топлады јетеклерiнi, да пајсынды кÿвä дōру качмā».—«Не соj балыклар оннар сäн чiзi iчiндä булајорсун, оннары, тä демiш хакына вар аслы». Старуста дēр карыја: «хеј-та аклы бозулајор, нēрдä гöрÿlмÿш чiзi iчiндä дiрi балык». Букалајорлар о адамы, да гетiрēрлар кÿвä, да сора атајорлар ону острука ÿч јыла [1]).

---

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женева 2 изд. стр. 154 № LIV.

171.

Волшебный кнутъ.

Вȧрмыш бір вакытта бір ӟеӊгін адам, о адамын вȧрмыш бір ґӧӟӓl кызы. Шінді о адам тутајор бір чырак, да о адам ӣек ċеваӱрміш о чырā. Бір ґӱн дēр чырына: «бāн кызымы вереџāм сана, сāдā чалыш тā ішlā, да хейсі сана калацек». Шінді бір кач вакыттан сȯра јӯфкеlенēр адам о чырā да деміш кенді кендінā: «вёрмејџāм кызымы она». Чоџӯк-та ішідēр, деміш: «нējчін вёрмејџāн? Бāн, деміш, сініі авёрāні јакȧрым». Шінді адам дӯшӯнēр не ішā јолласын буну-да, јеверсін кызыны. Шінді јоллајор чырā дāја āч ґетірмā. Чырак ґідēр. Адам, кызыны јафкулује-дēр. Чырак јолда гідāркап, каршы ґеlēр бір чіӊґенā, да вȧрмыш о чіӊґенедā бір камчы. Шінді о чіӊґенā дēр о чырā: «вер бана бір карбона, да на бу камчыјы». О чырак-та дēр: «не марфеті вар онун?» «Не? деміш, ачан патладырсын не істāрсан ону јапȧрсын». Шінді чоџӯк верēр она бір карбона, алајор о камчыјы, да ґідēр дāја, кесēр біраз āч, јӯкlедēр арабајы, да кошајор јӧкӱӟlері, да чекедēр кӯвā. Јолда ґеlіркан кырылајор арабанын діӊгііі. Шінді чоџӯк којēр діӊгіlін парчасыны јерінā да патладајор камчыјы бір керā, діӊгіl јапышы верēр, да чоџӯк чекедēр ґенā јола. Ґеlēр јевā, ачајор токады, бакса, авул ічіндā бір дӯн, бір бāрыш. Шінді чоџӯк хыштырмајор, адȧм-да бішеј демēр, ӟерā адам кендісі кабāтлы, іlердāн кызыны вереџејді чырāна, шінді-са верді башкасына. Шінді чоџӯк а'ул бојун јінді-рміш āчлары, чорбаџісы-да она ґӯlȧрміш, āні кызыны аламады чоџӯк деjі. Шінді чоџӯк јӯфкеlенēр, да дēр кенді кендінā: «дӯрун сіз, бāн сізі јылачлȧрым». Шінді конушēрлар о ґӯнӯ. Јертесі сабā капајȯрлар ґеlіннāн ґӯвејі бір камȯркаја. Чоџӯк-та бакȧрмыш пенчередāн. Ачап ґеlіннāн ґӯвā башлајȯрлар јапмā, чоџӯк патладајор камчысыны, ґеlіннāн ґӯвā јапышēрлар бірері. Шінді ґеlін дāрміш: «хāді јін ӯстӯмдāн». Ґӯвā-да дāрміш: «нā-

сыл јінејім, ачан біз јапыштык бірі бірімізӓ? Јынсаннар-са ґезінёрлар дышарда бакаџекlар, ґеlіні пак-мы, оса ді̇l-мі? Јынсаннар дурёрлар, дурёрлар, быкмышлар дурма̄. Адамын бірісі башлајор сӱмӓ: «нӓпајор оннар орда? Не вакыттан бірі, бӓн, деміш, шіндіјадан ді̇l бір ґеlін сікејім, ама сікардім он ґеlін». О-са кімсеј біlмēр, ӓні ґеlіннӓн ґӱва̄ јапышык јатајорлар. Шінді бір кары дēр: «ја бӓн гідејім, бакајым, нӓпајорлар оннар?» Гідēр, бакајор ґӱва̄ јатајор ґеlінін ӱстӱндӓ, урајор ґӱвēнін ґӧтӱнӓ бір шамар, да дēр: «јетӓр брӓ ґӱва̄». Јапышēр о карырын јеlі ґӱвēнін ґӧтӱнӓ. О-да калајор орда. Сора-да гідēр кызын анасы, о-да јапышēр, сора-да гідēр кызын бобасы, о-да јапышēр. Шінді топланајорлар јынсаннар бакма̄ хејсі јапышык бірердӓ, јапышык јатајорлар. Бірі-да дēр: «бӓн біlēрім бір кӱдӓ вар бір попаз, біlēр окума̄, о попаз окусун ајырылаџēныз хејсініз. Шінді адам ба̄рајор чыра̄на јеllері-за јапышык карысынын ґӧтӱндӓ. Дēр: «кош таlігајы, да гідӓсін філан кӱвӓ, да о кӱн попазыны ґетерӓсін бана». Кошајор чоџук таlігајы, гідēр о кӱвӓ, сӧlēр попаза: «шутакым, бутакым бені јоллады чорбаџі, алајым сені бізім кӱвӓ». Деміш: «олур». Шінді пінēр попаз таlігаја, чекедēрлар јола. Шінді јолда ґеlіркан, чырак јан ґеlēр, да ујуклајор таlігада чізідӓ. Бегір-да кысырак-мыш Калдырēр кысырак кујрӯну, да башлајор іше́мӓ. Попазын-да сікі калкајор, дургудајор попаз таlігајы, чоџукта ујурмуш, попаз калдырēр расасыны, да чӧзēр доннарны, басајор ґӧтlӱкlӓр-ӱстӱнӓ, да пајсынајор кысыра̄ хајдама̄. Чоџук-та ујуркан, дӱшӱнӓ гірēр, таlіга дурумуш, алајор ујку семесі-камчыјы. Ачан патладајор камчысыны, попаз о са̄т јапышмыш кысыра̄н ґӧтӱнӓ. Шінді чоџук таlігајы хај-дēр, попаз-да кысыра̄н ґӧтӱндӓ јапышык дурēр. Попаз дēр: «чевір таlігајы ґері, бӓн, деміш, біlмēрім окума̄, ґітмејџӓм». Чоџук-та деміш: «насы ґітмејџӓн, бана чорбаџі не сымарлады, бӓн о іші lа̄зым јапајым». Попаз утанајор кӱ ічінӓ гірмӓ, дēр чыра̄: «ал бендӓн, не алаџӓн, да ґӧтӱр бені ґері». «Вер, деміш, ӱз карбона». «На, деміш попаз, сӓдӓ ґӧтӱр јевӓ». Алајор чоџук камчысыны, да ачан патладајор, попаз ґӧтӱ

ӱстӱна дӱшер, калкмыш попазын бацаклары јукары. Шінді верер попаз чоца ӱз карбона, да попаз гідій варајор јева. Чоцук-та чскедер кӱва ґелма, ґелер кӱва, јетішер јева, ачајор токады, да сеслеңер ічерда бір барыш, бір сес. Деміш кенді кендіна: «безбеllі ајырылдылар?» Salверер бегірlері, гірер ічері, оса оннар хей јölа јатајорлар бірі біріна јапышык. Шінді чорбацісы дер: «ані попаз?» О-да дер чорбаці: «попаз јоlмӱш». Адам шінді напарсын, ґеlан гірер ічері, оннара тӱкӱрер. Чоцукта дер: «не верецан бана? Бан јылачлајым сізі». Адам-да дер: «бір чіфт бегір ісlа». Сорајор карысына: «сан не верецан?» — «Бан бір јінек». Сорајор о јобӱр карыја: «је сан не верецан?» «бан-да бір којун верім». Шінді сорајор ґӱвеја: «сан не верецан?» «Бан-да јеllі карбона». «Пара јок, деміш чырак, бан не істејцам, ону верецанмі?—«Верецам». «Карыны, деміш, бір кера сікејім». О-да деміш: «а карымы вермам». Чоцук-та дер: «нејчін?» — «Нејчін! деміш, бан јіlкін саваштым јапма, да јапыштым она, ја ікінці кера та пек јапышасын. Ондан сора кім бана јапацек јіма? бан, деміш, бір кера ајырыла біlсам ондан ґотӱрецам ону туткалны јерітма, орда чок туткал вар, онуштан пек јапышер». Чоцук-та дер «бан онун туткалны јерідірім, бір та хіч јапышмајцек». Шінді хејсі кајыл олмушлар. Патладајор чоцук камчыјы, хејсі ајырылмышлар. Да чоцук бастырајор ґеlіні, да бір хајдамак хајдајор кокадак. Ґӱва-да јанында дурумуш бітірдіјнан ішіні. Чоцук деміш: «гіт нереjі істарсан, шіндан сора јапышмајцек» [1]).

172.

Мужъ на свиданіи со своею женой.

Бір адам ајнашер комшујкасына. О комшујкасы-да сöлер онун кенді карысына, дер: «мapі, сенін коцан істер беніміан сікішма». Адамын карысы-да дер: «сан кајыl-ет, да сölа она

1) Варіантъ: Wisła t. IX zesz. 2, str. 323.

ńèрдă булушацèніз, да сòра ćбlă бана». Лафланајòрлар. Ґеlēр кары, ćōlēр òна, ńèрдă булушацеклар. Аўшàмнејін адам са'ушмуш. Кары тā ilepi гідēр о јерă, ńèрдă булушацеклар. Бір ćеlдăн сòра ґеlēр коцăсы ćеćсіз. Јапајòрлар іші, сòра ȯерēр карыја бір ока сланіна хем јахны, јарым ока ракы. Чыкајòрлар. Кары гідēр ilepi, јатајор. Бір ćеlдăн сòра ґеlēр адам јевă. Сорајор карысы: «ńèрдăјдін?» Ò-да деміш: «кырчма-да отурдук». Сабàhlен калкајор адам, башлајор ішlемă. Кары-да јапајор о јахныдан мàнцă, сланінајы пішірēр, ракыјы којēр мàса-ўćтўнă. Ґеlēр адам ічері, бакајор карысы јапмыш зēдă мàнцă, да сормуш карыја: «ńèічін бўкадар чок мàнцă јапмышын?» Кары-да деміш: «јок зарары, адам, буннары бăн казандым бу ґецă». — «Ńèрдă?» «Фалан јердă булуштум біріннăн, да о ȯерді бана буннары». Адам-да деміш: «ćăн-мі-јдін?» Ò-да деміш: «бăндім-зер». — «Бej, бăн сандым башкасы, шіндăн сòра јàпмам ббlă іш».

173.

Продавецъ шкуры въ качествѣ счастливаго любовника.

Бір вакытта вàрмыш бір адам, да о адамын јölēр бір јöкўзў. Шінді āлàрмыш јöкўзў, хем ґезінірміш. Карысы-да чыкајор дышары, да дēр коцăсына: «соj бàрі дерісіні, да сат». Адàм-да дēр: «і-да дăрсін». Адам білēр бучаклары, тутунајор сојмā, сојēр о јöкўзў, да ґöтўрēр панајыра сатмā. Ґезēр, гезēр сатàмајор. Авшàм-да јаклашајор. Шінді адам чекедēр јола. Гідēр, ґідēр, каранныk олмуш, јетішēр бір кўвă. Јынсаннар хеисіці јатмышлар, сāдă бір јевдă вàрмыш шафк. О јевдă-са бір кўрва-кары вàрмыш. О карыја ґеlірміш ўч адам. Бірі, ґеlдіјнăн, гірміш кўхнеја, бірі-да гірміш мāзаја, бірі-да дама. Шінді гідēр о адам дері сыртында капуја. Урајор капуја, да ćеćlенірміш. Чыкајор бір кары. «Кімсін ćăн?» — «Бăнім?» «Је кімсін ćăн?» — «Бір адам. Гіттім панајыра бір дері сатмā, да сатàмадым, каранныk-

та олду, кӯ да јырак, кабул-ėтмӓмісін ḃені, бу ґецӓ ґецеlејім?» Кары ḋеміш: «олмаз, ḋīlсін lāзым». Капајор кары капују, адам калајор дышарда. Шіндi ṅапсын, гідēр, да гірēр кухнеја. Гецінін бір вакыды кары хазырлајор јімā, да гідēр кухнеја чырмā. О санырмыш о јафкулусу кухнедä, о-са о ḋерӯlан адам. Кары гідēр капуја, башлајор урмā. Адам дēр: «кім о?» Кары ḋарміш: «ḃан-ім. Хаді ґеl јотанкы јевā јекмек јімā». Јјēрлар јекмек, ічēрлар шарап, муму-са јакмазмышлар. Јекмек јідіктāн сора бір ḱерā јапмышлар, да башламышлар лафетмā. Кары ḋарміш: «ṅереjі гіттін ḃӯн?» Деміш: «панајыра». — «Ṅапмā?» «Ṫе ḋеріјі сатмā». Кары ḋеміш: «шејтан алајды ċені. Сāн мі-сін, ані авшам ґеlḋіјдін?» Деміш: «ḃанім». Кары ḋеміш: «дышары, ḱопеḱ, ḃан ċені тā авшам кабулėтмедім, да шіндімі кабуlедецāм?» Адам чыкајор дышары. Кары ґенā капајор капују. Адам калајор дышарда. Шіндi, ṅапсын, каранныk, јола чеḱетмā коркајор. Гідēр, да гірēр мāзаја. Шіндi кары ґенā јапајор јімā, да ґенā гідēр о адамы чырмā, да урајор капуја, да ḋēр: «бурда-мы-сын?» — «Бурда-јым». «Хаді ґеl јекмек јімā». Гідēр адам, отурајорлар јекмек јімā, іјēрлар јекмек, ічēрлар шарап. Іштіктāн сора ґенā јапајорлар. Шіндi башлајорлар лаф-етмā. Кары сорармыш: «ṅердејдін ḃӯн?» Деміш: «пазарда-јдым». — «Алмадын-мы бапа бāрі бір шал?» Адам-да ḋēр: «ṅејlан алајым сана, ачан ḋеріјі сатамадым». Кары ґенā ḋēр: «дышары, Јуда сыкацā». Адам чыкајор дышары, кары капајор капују, ґенā калды дышарда. Гідēр, да гірēр дама. Кары ґенā хазырлајор јімā, да гідēр адамы чырмā. Гіттіјṅāн, урајор капуја, адам ḋēр: «кім о?» — «Ḃанім», адам-да ḋēр. «Је ḱімсін ċāн?» — «Сенін јафкулун». Кары санырмыш о јафкулусу, ані хер авшам гірімiш дама. О-са о ḋері сāбі. Шіндi кары ḋēр: «хаді, ґеl јекмек јімā». Ґеlēр адам, отурајорлар јекмек јімā, іјēрлар јекмек, ічēрлар шарап, да ґенā јапајорлар бір ḱерā. Шіндi кары ґенā сорармыш адама: «ṅердāјдін ḃӯн?» О-да ḋеміш: «панајырдајдым». Је ṅе јаптын панајырда. Деміш ґенā: «о ḋеріјі ґотӯрдӯм сатмā». Кары ṫӯкӯрēр јерā, да ḋēр: «ґозlерін акајды, ċāн, ḋеміш, хер ḱопеḱ оладјын, бізім ḱӯдā бок

калмајџемыш. Сäн нетакым āрсызсын: ӱч кера деміш кӱдум, да ґена ґітмедін». Адам-да дēр: «нереjі гідеjім, ббlä каранныкта?» Шінді кары ґена урадајор адамы дышары. Сабā-да олајор, да алајор деріjі, да чекедēр јола јевä гітмā. О карынын-да коџäсы кіраја гідіп турумуш. Гідēр о адам јолда, каршы ґеlēр бір таlіга. «Ӯрлāрозолсун бä кафадар». О-да дēр: «ӯрлāрозолсун».—«Нердäн ґеlерсін?» Деміш: «кірадан». Авшам-да олмуш. Шінді о кіраџі адам дēр: «је сäн нердäн ґеlерсін?» — «Бäн, деміш, панајырдан. Шінді гідēрім јевä». Деміш: «ббlä каранныкта, ніџäl булаџäн јеві, хäді, пін таlігаја, да гідеlім ґеџеlемā біздä, да јāрын гідäрсін». О кіраџі адамса о карынын коџäсыјмыш. Ґеlерлар јевä. Карысы ґордӱјнäн, танымыш о адамы, да кып кырмызы олмуш. Шінді кары коркармыш, о адам сбlејџек коџäсына деjі. Адам чыкајор дышары, кары-да дēр адама: «аман, сбlāмејäсін коџäма, вереџäм сана он карбона. Верēр кары она он карбона, да адам гідіп варајор. Сорајор она карысы: «нäптын сäн, не вакыттан бері ґеlмēрсін». «Нäптым? деміш, сікімlан пара казандым». Карысына башлајор адам сбlемā.

174.

Изъ дѣвушки телѣгу сдѣлалъ.

Бір вакытта вармыш бір бабунун ӱч блу, да пек фыкāрä јашармышлар. Шінді бабу дēр бларна: «гідäсініс, ушакларым, да јанашäсыныс чырак, да казäныныс пара». Шінді хеп бӱк блу алајор бір чувал јекмек, да чекедēр гітмä, нејаны ґбзӱ ґбрӱса. Бӱк блунун ады Веlіку-јмуш. Јкінџісінін-да — Кыпті-јміш. Ӱчӱнџӱсӱнӱн-да-Забава. Шінді гідēр, гідēр о бӱк чоџук, јетішēр бір кӱвä. Авшам-да олмуш, гідēр бір јевä конак олмā. Башлајор копеклäр салмā. Чыкајор бір бабу дышары, о бабунун-да вармыш ӱч кызы. Шінді чоџук дēр: «мусāфір діl-мі-сініз кабул?» Бабу деміш: «діlіс».—«Кабул једін Аллā-розолсун». Бабу

ґеңӓ: «кабулеṫмӓм, деміш, зерӓ бенім вар ӯч кызым, сӓн ајып лаф сӧлӓрсін». Чоџук-та ґеңӓ деміш: «сӧлӓмејџӓм». Бӓбу кабуледе̄р. О чоџӯ гіре̄р ічері, којерлар јекмеk јімā. Іјерлар јекмеk. Шінді кызын бірісі чыкарајор ґӧлме̄ні, башлајор сӧбада кашынмā. Бӓбу-да де̄р: «брӓ чоџук, булсан бу кызы кырда, нӓпарсын ону?» Деміш: «бастырып, та сікӓрім». Бӓбу де̄р: «сӓн ајып лаф сӧлӓмејџедін».—«Јанылдым». Бӓбу деміш: «вер шінді ӯз карбӧна». «Вермӓм», деміш. Бабу-да де̄р: «верецӓн, зерӓ дедін ајып лаф».—«Сӧлӓмејџӓм». Алајор бӓбу ӯз карбӧна чоџуктан, да чоџук гідін варајор. Шінді јетіше̄р јевӓ, башлајор сӧлемā кардашларна. Шінді ікінџі кардашлары де̄р: «ја бӓн гідејім». Алајор о-да бір чувал јекмеk, да чекеде̄р јола гітмā. Гіде̄р, гіде̄р, да јетіше̄р о-да о бӓбуја. Да башлајор кӧпеклӓр салмā, да бӓбу чыкајор дышары, да де̄р: «не ґездін?» О чоџук-та де̄р: «конак олмā ґелдім». «Бӓн, деміш, кабул-етме̄рім. Чоџук ґеңӓ де̄р: «кабулеṫ Аллӓрозолсун». Бӓбу де̄р: «кабул-едӓрім, ама сӧлӓрсан ајып лаф, алаџӓм ӯз карбӧнаны». Шінді гіде̄р чоџук ічері, којерлар јекмеk јімā. Іјерлар јекмеk, ічерлар шарап. Шінді о кыза ґеңӓ сојунајор, да башлајор кашынмā. Бӓбу-да де̄р чоџā: «булсан бу кызы кырда, нӓпарсын ону?» Чоџук-та деміш: «бастырып, та сікӓрім». Бӓбу деміш: «сӓн сӧлӓмејџејдін ајып лаф». «Јанылдым»». Јаныл-дысан, вер шінді ӯз карбӧна». Вере̄р, да гідін варајор. Шінді де̄р кӯчӯк кардашлары: «ја бӓн гідејім». Јапајор анасы она-да бір чувал сухарі, да чекеде̄р бу јола. Гіде̄р, гіде̄р, јетіше̄р о кӯвӓ, гіде̄р капу јӧнӯнӓ, башлајор кӧпеклӓр она салмā. Чыкајор бӓбу. Ґеңӓ чоџук де̄р: «кабулеṫ бені бу ґеџӓ, сіздӓ јатајым». Бӓбу-да де̄р: «олмаз». «Неічін олмаз?» «Неічін, деміш, бенім вар ӯч кызым, сӓн ајып лаф сӧлӓрсін, бенім јевімдӓ ајып лаф ґечме̄р». «Бӓн, деміш, сӧлӓмејџӓм». Кабуледе̄р бӓбу. Авшам олајор. Јекмеk іјерлар, шарап ічерлар, сӧра отурмушлар, да тӯтӯн ічӓрмішлӓр. Шінді о кыз ґеңӓ сојунајор, да башлајор сӧбада кашынмā. Да бӓбу де̄р чоџā: «бу кызы булсан кырда, нӓпарсын?» Ама чоџук шірет, ілердӓн тā деміш: «хер бӓн сӧлӓрсам ајып лаф, ікі ӯз карбӧна верецӓм сана, ама, хем сӓн сӧлӓрсан, сӓн верецӓн».

Шї̇нді чоџўк де̄р: «ба̊н булсам бу кызы, ісла̄ бір бірlіја таlї̇га јапа̀рым». Ба̊бу о са̄т: «на̊сы јапаџа̊н?» «Ба̊н, деміш, білѐрім». Ба̊бу ге̇нӓ де̄р: «ја со̄лӓ бана̀-да». «Колларна деміш гечіреџӓм бірӓр текерlек, хей ајакларна, да олаџек таlї̇га». Бабу севінер кызыны таlї̇га јапаџеклар. Шї̇нді чоџўк де̄р: «јат аркан ўстўна̊». Јатајор кыз, чоџў суве̄р кызын јетекlерні, да ба̊буја де̄р: «тут колларны». Тутајор ба̊бу кызын колларны. Чоџўк-та чо̄зе̄р чӓшырларны, да де̄р: «којаjім орта чівісіні». Сокајор чоџўк чівісіні, да хајда̀рмыш. Ба̊бу-да бакајор, бакајор, да де̄р: «дур, нӓпајорсун?» О̀-да деміш: «орта чівісіні којѐрым». «Сӓн, деміш, орта чівісіні ко̀јмајорсун, а̊ма сӓн ону сікѐрсін». Чоџўк-та деміш: «сӓн ајып лаф со̄лӓмејџејдін». «Је јанылдым». Деміш: «вер шї̇нді ікі-ўз карбо̀на». Ба̊бу дўшўне̄р ојаны, дўшўне̄р бујаны, вере̄р ікі ўз карбо̀на, да о чоџўк гідіп варајор.

175.

Хозяинъ и работникъ.

Ва̀рмыш бір вакытта бір башчаванџі, да онун ва̀рмыш ўч кызы хей бір-да чыра̄. Шї̇нді башчаванџі де̄р чыра̄на: «гіт, кош долаба бе̄гірlері, да сулајлым ла̀хналары». Чырак гіде̄р, гетіре̄р бе̄гірlері, да коше̄р долабы, да чекеде̄р хајдама̄ бе̄гірlері. Башчаванџї̇-да алајор казмајы, да чекеде̄р сулама̄ ла̀хналары. Шї̇нді сула̀ркан, бакса, су аз. Геlēр, бакса долаба, долап дурајор, да чырак чыкармыш калпа̄ны, да јеlеда̀рміш. Гіде̄р башчаванџі долаба, бакса, долабын кырылмыш фенері. Шї̇нді башчаванџі јоллајор чыра̄ бордеја, гетірсін наџа̄. Гіде̄р чырак бордеја, да де̄р: «чорбаџі деді верӓсін». Чорбаџї̇јкасы-да де̄р: «не верејім?» Чырак ге̇нӓ де̄р: «чорбаџі деді, верӓсін бана бір керӓ сікмӓ». Чорбаџї̇јкасы-да де̄р: «вѐрмејџӓм». Шї̇нді чырак чыкајор дышары, да ба̄рајор чорбаџісына: «чорбаџі, чорбаџї̇јка вѐрмејор». Шї̇нді башчаванџї̇-да де̄р: «вер-сӓна чапук, ма̀рі».

Шінді чорбаџіјкасы јатајор аркасы-ўстўнä, да калдырајор јетекlерні, да чырак сікēр чорбаџіјкасыны. Шінді чырак ґенä чыкајор дышары, да бāрајор: «чорбаџі, шінді бўк кызын вèрмејор». Башчаванџі дēр ґенä: «хеј, анасыны сіктиміні». Шінді кыз-да јатајор аркасы-ўстўнä, да калдырајор баџäкларны јукары, да чырак сікејор. Кыз-та јölä іштä тā ґезмеміш. Чырак сікäркан, аџідырмыш амџіны, да кыз бāрымыш: «јаваш сок сікіні шејімä, зèрем аџідајор». Башчаванџі-да ішідēр кызы бāрыкан, да ґеlēр бордеја. Чырàк-са сіктіктäн-сöра качајор дā-ічінä. Шінді башчаванџі сорајор карысына: «нèрде чырак?» Карысы-да дēр: «сікті бені хем кызымы, да качты дā-ічінä». Шінді башчаванџі алајор наџā, да чекедēр чырā ку'аламā. Чырàк-са дā-ічіндä булајор бір адам, āч јарàрмыш. Чырàк-та дēр адама: «сäн біlмēрсін āч јармā, вер бана наџā да бäн јарајым āџі, сäнда кој jelleрнін ікісіні āч-ічінä, да бäн чыкарып, да наџā башка јерä урацäм». Шінді адам сокајор jelleрні āч-ічінä, да чырак чыкарајор наџā, да адамын jelleрі калајор āч-ічіндä. Āч сыкајор jelleрні, да адам чыкарàмазмыш. Шінді чырак чöзēр адамын чāпырларны, да сікēр адамын ґöтўнў, да гідіп варајор. Адам калајор āч-ічіндä jelleрі. Шінді чырак, гідäркан, ґöрејор бір катранџі, да гідēр таlіганын јанына, да герідäн чыкарајор катран фычысынын чепіні, да акмā башлајор катран. Шінді катранџі дургудајор бегірlері, да гідēр, фычынын чепінä сокајор пармāны. Чырак ґеlіп та чöзēр катранџінын чāшырларны, да сікејор катранџінын ґöтўнў, да гідіп варајор. Шінді башчаванџі ку'алäркан чырā ішідēр о адамы бāрыкан, àні одун јарàрмыш. Гідēр јанына, бакса о адамын jelleрі āч-ічіндä, алајор башчаванџі наџā, да јарајор āџі, да о адам чыкарајор jelleрні āч ічіндäн. Шінді башчаванџі сорајор о адама: «кім сана буну јапты?» О адàм-да дēр: «сенін чырāн». Шінді чекедēр башчаванџіјлан о адам ку'аламā чырā. Оннар ку'алäркан, ішідēрлар сес, баксалар, катранџі бāрымыш. Гідēрлар оннар катранџінынјанына, да верēрлар катранџіја чепі, да катранџі тыкајор фычыјы, да чекедēрлар ўчў ку'аламā. Шінді чырак ґöрēр, àні

јетішецеклåр, гідēр, да атлајор батак ічінå, батакланајор ісlå, да дурумуш батак ічіндå, да бāрымыш: «гелін, да чыкåрын бені батак ічіндåн». Шінді гідēрлар оннар ўчў чырāн јанына, чыкарајорлар ону батак-ічіндåн, да јыкајорлар, åма танымамышлар, åні чырак. Шінді оннар бір адама конак олајорлар, да о адам јевдå јокмуш. Карысы-да о адамын курварлыкта гезåрміш. О карыјå-са гелірміш бір адам сікмå. Шінді кары којēр софрајы, да мусāфірlері јіјēрлар јекмек. Јідіктåн сора јатајорлар ујумā. Башчаванџі јатмыш катранџіјлан јаннашык. Шінді геџенін бір вакыды гелēр карыја о адам, да кары утанмыш калкмā. Чыракса ујумåзмыш, калкајор чырак, да гідēр пенчереја. Шінді о адам дēр чырā: «åч капују». Чырак-та дēр: «мусāфірім вар, јок ніџål ачмā капују». Шінді адам дēр: «вер јанāпы јопејім». Шінді чырак сувајор голмēні, да чевірēр готўнў. Шінді чырåк-та дēр: «сåн-да вер сікіні тутајым». Адам верēр сікіні, чырåк-та кесēр. Адам гідēр сіксіз. Шінді чырак гідēр карынын јанына јатмā, кары ујурмуш. Чырак јатајор карынын јанына, да ујандырајор карыјы, да сікēр ісlå. Шінді кары гетірēр чырā карпус, чырак јіјēр. Шінді башчаванџі-да ујанајор, да ішідēр, чырā јіјіркан карпус, да дēр: «не іјерсін?» Чырåк-та дēр: «суџўк». Шінді башчаванџі дēр: «вер банå-да суџўк». Чырак верēр адамын сікіні башчаванџіја. Башчаванџі савашајор јімå сікі, јіјåмēр, да којēр торбасына. Шінді сабåхlен, калктыјнан, башчаванџі гелēр јевå, да дēр карысына: «буlåмадым чырā». Шінді кары којēр софрајы, отурајорлар јекмек јімå. Јіјіркан, башчаванџінын аклына гелēр о суџўк, да дēр кызына: «гіт та гетір, вåрдыр торбада бір парча суџўк». Гідēр кызы, бакса, торбаја сік вар, да утанмыш кыз алмā сікі. Гелēр ічері, да дēр кыз: «буlåмадым суџўк». Шінді башчаванџі јоллајор карысыны. Гідēр кары, бакса, бір сік вар торбада. Алајор кары сікі, да готўрēр башчаванџіја. Башчаванџі дēр, сізі сікåн чырåк-та, бана да сік јідірåн хеј о-јду [1]).

---

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. 2 изд. Женева. 1) XLIII б) стр. 95 и 2) № XLIV а) стр. 100.

176.

Хорошее лекарство.

Бір адамын вармыш бір гözäл карысы, да дärміш коџäсына: «сіксäна бені». Адам-да сікмäзміш. Гідēр о адам бір бабуја. Да о бабу деміш о адама: «гіт jёркен дā-ічінä, сојун чыплацік, да бак, не сес гelецек о дā-ічіндäн, да jöllä jап». Гідēр адам, сојунајор, да сеслеңірміш: «сік, сік!» Гелēр јевä адам, башлајор карысыны сікмä. Бобасы-да хастајмыш, о сікäркан, бобасы jöl-мÿш. Шіндi дärміш кенді кендінä: «кешкі сікäјдім тäтÿјÿ, да бекі алышецејды». Гötÿрёрлар бобасыны, гöмёрлар. Сора гідēр о адам бір комшусуна. О адамын-да бобасы хастајмыш, мумуну тутармышлар. О адам дärміш комшусуна: «сіксäна бä, не дурајорсун? Jöleцек адам. Бенім, деміш, не џäным аџыјер, äні сікмедім тäтÿјÿ». Сікēр о адам бобасыны да алышмыш о адам.

177.

Три брата и дѣвушка.

Вармыш бір вакытта ÿч кардаш, да оннар сÿрек топламышлар. Топламышлар бунна ÿч-ÿз хајван сыр. Шінді буннар чекедёрлар сÿрä касабаја хајдамā да сатацеклар, да јетішёрлар бір кÿвä. Башламышлар конак арамā. Гідёрлар бір адама, о адамынса бір гözäл кызы вармыш. Шінді бÿк агалары дēр о кыза: «хаді мäрі кыз, јаталым бу геџä сеніннäн, деміш, хем тутарсын бенім сікімі». Јатајорлар буннар. Кыз тутармыш чоџÿн сікіні. Чоџÿк дēр кыза: «хаді сікішелім». Кыз дärміш: «олмаз, јок-ту лафта сікішмä». Да о алагары бішеј јапамамыш. Шінді гелēр ортанџä кардашы. О-да алдадамамыш кызы, дöнēр гері, гідēр, сöлēр кÿчÿк кардашына. Кÿчÿк кардашы дēр кыза: «верецäм тä

бу сӳрӓ̄ сана, вер бана сāдӓ сокајым». Шінді гідēр кыз бобасына сормā, сорајор. Бобасы деміш: «вер». Шінді јатајор кыз чоџуклан, сокајор чоџук кыза, дурајор ӳстӳндӓ. Шінді кыз дäрміш: «чыкар». Чоџук-та дäрміш: «нејчін чыкарајым, јок-ту лафта чыкармā». Кыз ґеңӓ дäрміш: «бе чыкар».—«Чыкармам». Бāрымыш кыз алтында, нејчін чоџук чыкармајор деји. Ґелēр бобасы, дēр: «јін бӓ јешек», деміш. Чоџук ґеңӓ дäрміш: «јінмäм. Нејчін јінејім? Лафта јок-ту чыкармā», дēр. Адам шінді дӳшӳнēр, нäпсын буннары, дēр чоџукларна: «хäді чыкаралым буннары дышары, да бекі утаныр јынсаннардан, да бекі чыкары сікіні». Јынсаннар гідäрмішлäр клісеја, да тӳкӳрӳмӳшлäр. Кызын бобасы дēр: «чыкар бӓ маскара». Чоџук ґеңӓ дäрміш: «чыкармам, јокту лафта чыкармā». Кыз-да бāрымыш чоџун алтындан: «гідін, сōлäјін бäтӳлара, гітсіннäр даја, да ґетірсіннäр біраз āч, да јапсыннар бір дам бурада, зерӓ сук олаџек, бекі јāмур јāџек». Адам да дēр чоџā: «беј сäн кышäдакмы дураџäн онун ӳстӳндӓ? Сізін ґӧтӳнӳзӓ сінеклäр тӳкӳреџек јаза, да ґӧтӳнӳз куртланаџек». Калкајор чоџук, чыкарајор сікіні, да алајор сӳрӓ̄, да гідін варајор.

178.

Пари.

Бір адäмнан бір кары гідерлар кетен чыкармā. Бір мокäнда ґечäрміш тыјнак ӳстӳндäн, бојнунда бір дізі алтын. Кары дäрміш коџäсына: «вермäзмі бу адам бу алтыннары бізӓ, верејім она бір кера. Шінді сōлерлар мокана. Мокан деміш о карыја: «дур сäн бурда бана каршы, калдыр јетеклерні да амџін ґӧрӳнсӳн, бäн-да гідеџäм кырк адым јердäн, качарак ґеліркан, сокаџäм сікімі сенін амџіна. Мокан ґеңӓ дēр: «хер сокäмасам, вереџäм алтыннары, äма сокäрсам, вермејџäм». Шінді хызланајор мокан, да сокајор. Шінді ґелēр адам, да дēр мокана: «гірмеді». Мокäн-да дäрміш: «гірді». Адам ґеңӓ дäрміш: «гірмеді». Шінді

тутунајор адам дāва јетмā̆, чырајòрлар біṙ арабаџі. Ґелēр о уста, адам деміш устаја: «нàсы дȧṙсін, гірді-мі, ò-са гїрмеді-мі?» О устà-да деміш: нàсы гїрмеміш, бӑн, деміш, отуз јыл олду усталык ішлèрім, да бо̄лӓ пармак-та кȧкмадым текерlекlерӓ, бу нèтакым гірміш». Чыкарајор мокап сікіні, алтыннары вèрмēр, да гідій варајор.

179.

Работникъ, покупающій жену для своего хозяина.

Біṙ вакытта вȧрмыш біṙ адам, да о адам вā̆тіз једејор біṙ чоџӯ̆к, адыны којајор Кòсті. Сòра-да тутајор онучырак, да ізметедејор. Да чорбаџісы о чырā̆ ӯ̆ч ајдан сòра јоллајор панајыра, алсын сāдыџіна біṙ кары. Да јолда ґелїркан, сікēр о карыјы. Ґелēр чырак јевā̆ сāдыџі сорајор ку̇місінā̆: «нàсы, ку̇мі, јаптын-мы о јіші, аӈі бӑн сымарладыјдым?» Ку̇місі-да деміш: «јаптым, ну̇на». О сатыналмā карı-да деміш: «ніџā̆l сымарламышын, јölȧ-да јапты». Адам о сāт деміш: «ӈапты?» — «Беӈі, деміш, сікті». Ну̇насы тӯ̆кӯ̆рмӯ̆ш јерā̆, да деміш: «анасыны сіктімі, јешā̆, бӑн сана, деміш, сымарладым, алàсын, да сā ґетірàсін бана, сӑн-сајды јыртмышын ону». Кӯ̆місі-да деміш: «ну̇на, бӑ сок пармāны, да бак јыртмадым». Ачан ну̇насы сокајор пармāны, деміш: «дīl беніṁ пармā̆м гірсін, колу̇м-да гірēр». Пајсынајор сӯ̆мā̆ ку̇місіні, сӯ̆вēр ӯ̆ч ґӯн, да дēр: «бӑн сана, аӈі јактым муму хріс̇тіјан јеттім сеӈі, сӑн бо̄lӓ јіш јапàсын бана. Кèшкі о муму јакȧјдым, да ташакларымы біtlејȧјдім, тā іс̇lā оладџèјды».

180.

Выкачиваніе воды.

Вȧрмыш біṙ адам, ґелїрміш панајырдан, да чекēр таїгајы пунар-јаныпа беґірlері суламā, бакса, чукур-ічінā̆ біṙ чобан

јешā сікäрміш, да дēр о чобана: «нäпајорсын бä чобан?» О̀-да дēр: «сујуну чекèрім, чок су ічміш, јӱрā ацēр». Шіндi о адам чекедēр гітмā. Карысы јолда дēр; «вај јӱрāм, вај јӱрāм». Шіндi адам, нäпсын, дēр карысына: «чыралым о чобаны, сеніі сујуну чексін».

181.

Два товарища излѣчили одинъ у другого женъ.

Бір вакыт вàрмыш ікі чоцӱк, біредä чыраклык јетмішлäр, тамамладыјнан ікісі да јевленміш, да ікісінін да кӱлері башкàјмыш. Шіндi бірісінін карысы хіч гӱлмäзміш, бірісінін-да пек кỳрвајмыш. Да о, àні карысы хіч ґӱлмäзміш, бракајор карысыны, да гідēр, нäны ґöзӱ ґöрӱ-са, карысы ґӱлмēр деji. Јöбӱр чоцӱк-та брāмыш карысыны, àні пек кỳрва-јмыш, ò-да гітміш, нèјаны ґöзӱ ґöрӱ-са. Да оннар ікісі каршылашмышлар, да лафетмішлäр. Да бірі деміш: «нäны гідèрсін?» О̀-да деміш: «нäны ґöзӱм ґöрӱ-са». Јöбӱрӱ-да деміш: «нèічін?» О̀-да деміш: «бенім-да карым хіч ґӱлмēр». Јöбӱрӱ-да деміш: «бенім-да карым пек кỳрва чыкты». Да о, àні карысы ґӱлмäзміш, деміш она: «ја бäн ґідејім она, да јапајом, да хер о санà-да вері-са». Да о чекетміш гітмā. Гідäркан кӱ ічіндä, верміштäр она бір колач. Алмыш колаці, гітміш о кỳрва-карыја, конак олмуш онда. О кары којмуш она јекмек јісін. О̀-да чыкармыш о колаці, да којмуш софраја, да о кары сормуш она: «нèрдäн алдын бу колаці?» О̀-да деміш: «бір кӱдäн ґечäркан, јöлмӱш бір ґелін, да орда вердiлäр». Да деміш: «хем білèрім недäн јöлмӱш». О кары-да деміш: «сöлä, недäн?» О̀-да деміш: «о ґелін кỳрва-јмыш, да амці ґöтӱнäдан јірілміш, да онỳчун јöлмӱш». Кары-да чыкмыш дышары, да којмуш ајāны долмаја, да бакмыш ґöтӱнä, да јöлчмӱш, ікі пармак калмыш, амці ґöтӱнä јетішсін. Да кенді кендінä деміш: «пы, о ікі пармак калмыш, јāрын бäн-да јöлецäм». Да корäсына ӱч јыл вèрмеміш, да кỳрвалыктан ваз ґечміш. Шіндi јöбӱрӱ-да ґідēр о ґелінä, àні

хіч ґ̇ӱlмäзміш, конак олајор она. А̀ма ȯ-да ḋеміш кафадарына: «ја ба̇н гідејім̇, да ба̇н ону ґ̇ӱlдӱрӱм». Шіндi ачан авшам олајор, да о кары ḋе̄р она: «ґ̇еl башыны јыкајым». Да тутунмуш онун башыны јыкамā, да кырмыш бір јыммырта, да јыммыртȧјнан јыкȧрмыш. О адȧм-да башламыш ālамā. Кары ḋеміш: «не̇'ічін ālајȯрсун?» О̇-да ḋеміш: «јыкајȯрсун бенім̇ башымы јыммыртȧјнан, кедiläр јiјеџек башымы». Кары-да ḋеміш: «jiмäз». О хеі ālȧрмыш. Јатмышлар ујумā. Шіндi кары коркмуш, да беклäрміш ону кедiläр jiмесін башыны. Да карынын-да ујкусу геlміш, да ḋеміш кызына: «калк кызым, да са̇н-да беклā, ба̇нда ујејым». Да кыз-да бекlеміш бір вакыдȧдан, да ȯ-да ујумуш. О адȧм-да јавȧшаџік сӱндӱрмӱш муму, да чыкармыш сікіні, да ḋікміш јукары ḋōру. Кары-да ујанмыш, бакса, мум сӱнмуш, башламыш јокламā јеlіннäн, да ґечміш сікі јеlінä, да кары башламыш ајыфланмā, кедiläр jiміш башыны ḋејі. Да ḋеміш кызына: «калк кызым, о адамын башыны jiміш кедiläр, да калмыш бојнусу». Јакмышлар муму, баксалар, о сік-міш. Пајсынмыш ґ̇ӱlмā да хер ґ̇ӱн ґ̇ӱlӓрміш, да ачан ґ̇еlміш коџäсы, пајсынмыш ґ̇ӱlмā да савашырмыш аннатмā, не ґ̇öрмӱш да ґ̇ӱlмектäн аннадȧмазмыш да бöн-да хе̄і ґ̇ӱlе̄р.

182.

Неблаговоспитанное семейство.

Вȧрміш бір чоџӱк, да о чоџӱк јафкулуј-муш. Вȧрмыш іслä-да бір башчалары, да орда чок бакла вȧрмыш. Топлајор бу, џепlерiнi, доддурајор баклȧјлан, да авшȧм lејін гіде̄р јафкулусуна. Гітті̇јнäн орајы, чыкарајор џебіндäн бір кȯза, да ве̇ре̄р јафкулусуна, бір да ве̇ре̄р кȧјнанасына. Да кȧјнанасы ḋеміш: «не бӱк бакла?» Чоџӱк-та ḋеміш: «тā бӱк вар, бенім̇ сікім̇-кадар». Кȧјнанасы утанмыш, јертесі сабаhа чоџӱн анасына гіде̄р ālашмā, неічін ґӱве̄сі она ајып лаф сȫlеміш ḋејі. Чоџӱн анасы-да ḋеміш:

«jölä-дір, оннàр бені алдылар амцім фіцäн-гібі-jді, шінді-са дöнду сенін азына». Тукурер кары, да гідер чоцун бобасына, да дер: «суваату, не маскара олун вар: ґеlді бізä jöтä авшам, да верді бана бір бакла, да бан дедім, не бук бакдаларныз вар». — «Біздä, деді, тä бук вар, бенім сікім-кадар». Суваатусу-да дер: «jölä-дір (о суваате маскаранын бірі дір), бан дун, дер, чектім кысыра саплык-арасына сікмä деjі, ò-да алаjор кафасына бір jорган, да jуркутту кысыра, бан-да сікäмäдім, да сікім дöнду сенін амына. О бір маскара чоцук-тур».

183.

Конфузъ за конфузъ.

Вàрмыш бір вакытта ікі адам. Бірісінін вàрмыш бір кызы, бірінін-да бір чоцу. Бірісі jашàрмыш башка кудä, jölä децес jірмі jöрс jырак бірі бірінä. Адам jоллаjор чоцуну о адама, àні кызы вàрмыш, бенсін кыjыныда, хер бенір-са, алсын кендінä кары-jерінä деjі. Чоцук гідер ораjы. Адамы ґöрдуjнäн чоцу, кабул-едер, коjерлар софраjы, іерлар jекмек. Jідіктäн сòра калдыраjòрлар софраjы. Шінді адам сораjор чоцä: «не ішлäн ґеlдін сäн бураjы?» Чоцук аннадаjор она хепсіні, дер: «бені бобам jоллады, цäнабінä бакаjым кызыны. Хер бенір-сам, алацäм». Адàмда дер: «бäн верім кызымы, àма гідäрсан, пінäрсан боклукустунä, да анырысан. Да озаман верірім кызымы». Чоцук гідер, пінер боклук-устунä, да анырајор біркерä. О адàм-да дер чоцä: «бобàн-да даңгалàкты, àма сäн тä-да бук даңгалак». Чоцук jуфкеlенер, да ґеlеjор jевä, сöлер бобасына. Бобасы дер олуна: «кòркма, іш колаj дыр». Бобасы пінер бегірä, да гідеjор о адама, àма алаjор бір дізі алтын цебінä. Шінді адам ґецеlер орада. Сабаhlен калктыjнан, чоцун бобасы гідер хàlеjа, да хàlедäн ґеlдіjнäн, дер: «кім гітті хàlеjа бендäн іlері, зерем бäн буддум бір дізі алтын» (алтыннàр-да jеlіндä-j-міш). Кыз-да дер: бäн ґіттім».

Сòра чоџӯн бобасы де̄р: «сӓн-мі сычтын о бӯк боку?» Сòра кыз утанмыш, да кызын бобасы деміш: «ґеlсін чоџӯн, да јафкулу једелім оннары».

184.

Оригинальный посѣвъ.

Вакыдын біріндӓ јынсаннар јекӓрмішlӓр тоhум. Кімісі јекӓрміш папшој, кімісі-да јекӓрміш картòфlі, кімісі-да-фасӯlӓ, кімісі-да-лàна. Шінді Аллах-та о вакыт јердӓ ґезӓрміш, да гіде̄р адамларын-јанына, сорајор: «не јекӓрсін, бӓ кафадар?» Ò-да де̄р: «папшој». Аллàх-та деміш: «Аллах версін, папшој олсун». Бірісінін-да пулӯ кырылмыш. Гіде̄р она Аллах, сеlам вере̄р. Сеlамдан сòра сорајор опа: «не јекерсін бӓ кафадар?» Ò-да де̄р: «сік јекерім». Аллах-та де̄р: «Аллах версін да сік олсун». Шінді ґече̄р біркач вакыт, херкес гіде̄р тарласыны долашмā. Баксалар: àңгысы јекміш папшој, папшој олмуш. Бунун-са тарласында сікlӓр дурумушмар казык-гібі. Бу адам топлајор о сікlері, ґотӯре̄р сатмā бір касабаја, барымыш: «сік, алын сік». Бір-да дул кукòна вàрмыш о касабада, чыкајор сік алмā, алајор: «сатын бірiні». Шінді сорајор кукòна адама: «не тӯрlӯ куллансын сікі?» Адам де̄р она: ачан јатаџӓн дејӓсін: «фі, фӯ». Ачан-да чыкармā, дејӓсін: «òhа hòhа» [1]. Шінді кукòна бір керет јапајор. Кукòнанын-да, вàрмыш бір везетісі, ады Јувàн-мыш. Кукòна де̄р: «кош Јуван таliгајы, да гіделім панајыра». Јуван кошајор таliгајы, чекеде̄рлар ґітмā панајыра. Кукòна унутмуш сікі јевдӓ. Јары јола ґеlдіјнӓн, кукòна де̄р Јувана: «коlвер бегірін бірiні, да пін бегірӓ, да гіт јевӓ, вàрдыр јевдӓ кафес, о кафестӓ вар бір сандык, ал о сандi, да ґетір бана, àма јолда àчмајасын опу, зерем качырысын кушу. Јуван гіде̄р алајор сандi, дājын ічінӓ јетіштіјнӓн, Јуван ачајор о сандi, бакса, бір бук сік сандыкта.

1) Этимъ восклицаніемъ останавливаютъ воловъ.

Јуван дēр: «фі, фӯ». О сік гірēр Јуванын ґотӯнă. Шінді Јуван чыкарàмајор сікі, бāлајор сікі бір āџă, да чекēр, да чыкарàмајор. Ґеліpміш јöкӯзlăр кашынмā о āџă. Јуван деміш: «ohahoha». Сік озаман чыкмыш ґотӯндăн. Јуван којēр сікі ташӯстӯнă, пајсынајор дӯмā сікі, да сòра ґотӯрēр кукòнаја. Кукòна бакса, сік сöлнешміш доннмӯш ґӯнештă пішміш мòркуваја. Кукòна сорàрмыш Јувана: «сăн ачтынмы бу сандыı?» Јувàн-да деміш: «àчмадым». Сòра ґенă чекетмішlăр гітмă.

185.

Пастухъ угощаетъ дѣвушку кислымъ молокомъ.

Вàрмыш бір вакытта бір бузāџі чоџӯк, ґӯдăрміш кӯ бузāларны, да хер ґӯн алырмыш бірăр чöлмек јӯрт кыра. Шінді о бузāџі чоџӯк дēр бір кыза: «хàді марі кыз, гіделім бӯн кыза бузāлары ґӯтмā, да бăн алаџăм бір чöлмек јӯрт кыра, да іјēріс». Кыз деміш: «јаландырајòрсун». Чоџӯк дēр: «јаландырмајорум мàрі, тă бак торбамда, чöлмек маму којду». Бакајор кыз, хакынàда вар. Шінді кыз дӯшӯнēр ојаны, дӯшӯнēр бујаны, да ґідēр бузāџіјлан кыра. Шінді, ӯлен олдӯјнан, отурмушлар јекмек јімā, да јімішlăр о јӯрду, да калмыш чöлмăн дібіндă біраз јӯрт. Шінді чоџӯк дēр кыза: «хàді, мàрі кыз, дојуралым беннім сікімі јӯртлан, сенін-да амџіны». Кыз-да деміш: «хàді». Шінді чоџӯк сокàрмыш сікіні чöлмек ічінă, да дăрміш кыза: «ја беннім сікім не іслă ijēр». Дојурајор чоџӯк сікіні, да дēр кыза: «хàді сăн-да шінді дојур». Кыз-да деміш: «насы дојурајым? Беннім, деміш, шејім јакышмајор. «Чоџӯк-та деміш: «булурус колајны: јат, дēр, аркàн-ӯстӯнă, да бăн бандырајым беннім сікімі, да верејім сенін шејінін āзына». Јатајор кыз аркасы-ӯстӯнă. Чоџӯк-та бандырајор сікіні јӯрда, да сокајор біразчык, да чыкарајор ґері. Кыз-да дēр: «не пек татлы јӯрдунуз вар, ја бандыр бір керă тă». Бандырајор чоџӯк ікінџі керă, да ґенă сокајор. Кыз бāрмыш алтындан: «не сăн-да

са̄дä дудакларны ја̄лајòрсун? Jiтiр та̄ iлері, буразына јетiшсiн, зèрä, деміш, біз ону бӯн дојурàмајџēс». Чоџӯк ге̄нä де̄р: «дур, бäн бандырајым iсlā, да iтiрејiм та̄ бувазына». Бандырајор чоџӯк ӯчӯнџӯ кера сікiні, да ачан хај-хај-еде̄р, сокмуш та̄ кöкàдак. Кыз ба̄рмыш: «màle». Шïнді jiне̄р чоџӯк кызын-ӯстӯндäн, да ге̄lе̄рлар јевä. Jертесi гӯнӯ ге̄нä чоџӯк де̄р о кыза: «хàдi, мàрi кыз, гiдеlім ге̄нä кыра, бiзiм мàму ге̄нä којду бiр чölмек јӯрт». Кыз-да деміш: «бенiм шејiм та̄ аџiкмады дӯн, деміш, чок jiдi, бӯн-да џäны iстäме̄р». Чоџӯк ге̄нä деміш: «сäн геl àма јӯрт jïмä». Кыз-да де̄р: «ја гïтмејџäм, зèрä бенiм шејiм дӯн коркмуш дудаклары са̄дä јара». Чоџӯк бракајор кызы, да гiдiп варајор. Кыз-да гiде̄р бiр дòхтора, да де̄р: «господiн дòхтор, бенiм апышым аџејор». Дòхтор-да деміш: «бiз ону јылачлàрыс, дур бiразчык». Јылачлајор дòхтор башка хасталары, да бiткiдä чырајор о кызы, да де̄р она: «јат аркан-ӯстӯнä, бäн бакајым». Јатајор кыз аркасы-ӯстӯнä, да дòхтор бакајор, да деміш: «онун дудаклары аџïмајор, онун-iчiндä вар јара, дур, бäн сокајым парма̄мы, да бакајым». Кыз кајыл олмуш: «сок, деміш, да бак». Шïнді гiде̄р дòхтор јöбӯр кòмнатаја, да алајор јölӯ јылаџi. Ге̄lе̄р дòхтор, да дöке̄р фiлџäна бiраз јылач, да де̄р: «iч бiрàзчык та̄ бу јылачтан». Кыз-да iчејор, да кајб-етміш кендiнi. Чöзе̄р дохтор ча̄шырларны, да бiр сiк ојнајор о кыза, хајдамыш кöкàдак. Шïнді вере̄р ге̄нä башка бiр јылач кыза, кыз ге̄нä кендiнä геlміш. Шïнді дòхтор ге̄нä де̄р: «ја̄рын ге̄нä геlàсiн докуз са̄тта». Гiде̄р кыз јевä, геџä геџеlе̄р, јертесi гӯнӯ ге̄нä геlе̄р, да дòхтору бòлмамыш балнïџада. Шïнді булмадыјнан, èölе̄р фèршаллара, нïџäl дòхтор јылачламыш ону. Шïнді гiде̄р фèршал, гетiре̄р она ге̄нä јölӯ јылаџi, да вере̄р, iчсiн. Iче̄р кыз, ге̄нä кајб-етміш кендiнi. Хызланајòр кӯчӯк фèршал сiкмä. Бӯк фèршал-да тутајор колундан: «нèiчiн брàкмајорсун». Бӯк фèршал-да деміш: «дур бiраз, бäн сендäн та̄ бӯк-ӯм, iлкiн бäн сiкејiм, сòра-да сiз». Хајдајор бӯк фèршал iсlā, сòра-да кӯчӯк фèршал, сòра-да дiкèрлар о кызын шејiнi, да ба̄лајòрлар бiр басмàјлан, да вере̄рлар ге̄нä јылач, да кыз кендiнä геlміш, да фèршал деміш: «бiз орајы

којдук јылач, ч̇ӧзм̇ејӓсін̇ ону». Бір̇ афтајȧдан калкајор кыз да гідііі варајор јеӥӓ. Ферṡаллар-да отурајȯрлар јекмек јім̇ӓ̄, ґеlēр ш̆ін̇ді дȯхтор, сорајор ф̇ѐршаллара: «ґѐlм̇еді-мі бір̇ кыз бурајы?» Демішlӓр: «ґȍр̇м̇едік̇».

Загадки.

1) Бір хороз jöттÿ, дÿбÿдÿс дÿннä jішітті. — Ачан Ноj ґеммідä-jді.

2) Міп мін манала Ўч бін чічек
Дібі канала Бір лäla. — О jылдызлар хем аj.

3) Бір куш jаjды канатларны, куjрÿну-да ÿч ґÿн ґöрÿнмеді. Бір jыммырта jыммыртлады, да о jыммыртаjы ÿз адам калдырâмаjор, бір адам калдырēр. — О булут.

4) Дам-долаjанында тавшан jізі; су дамнēр сачактан. — О jāмур.

5) Бір jöкÿзÿм вардыр,
Jатыр калкмас. — О думан.

6) Бір jöкÿзÿм вар, даңерlері āрыкан jатēр, бір кÿ савашсын, калдырâмаjор. — О думан.

7) Вар бір ал бегірім, нерде jатēр, от бітмēр. — О атеш.

8) Сендä вар, бендä вар,
Бір куру далдада вар. — О ґölґä.

9) Jеді делікlі токмак.
Ону білмеjан — ахмак. — О кафа.

10) Jарым кашык
Дуварда jапышык. — О кулак.

11) Сачак алтында біjаз таʻук. — О діш.

12) Ікі ÿн арасында бір дува бāры. — О осурук.

13) Філіjі чеќті̇м,
Ṫӱ̋lejі соктум. — О jӧкӳз̇.

14) З̇ѐвlejі чеќѐрсін
Ṫӱ̋lejі кошē̈рсін. — О jӧкӳз̇.

15) Даллы, будаклы
Jарма парчісы. — О ка'урулмуш jахны.

16) А'ул курусу. — О пастырма оса суџӳк.

17) Kalejа гіттім, Узак долаштым
Ḣе баканȁмадым? Баканȁмадым. — О сӳт.

18) А'устос аjындан бір парча jолма. — О пīнір.

19) Кыра гідäр котаџік,
Кӳва̇ ґelір ґӧта̄ ачік. — О ќечі.

20) Тӳп т̇ӳlӳ ґӧтӳ вар,
Бір са̄н jеті вар. — О тавшан.

21) Кырмызы саркар,
Ṫӳlӳ-да бакар. — О ќеді.

22) Jӳкlӳк ӳстӳнда̇ jумак. — О ќеді.

23) Ікі ќерä мē̇дана ґelді, да бір ќерä ва̄тіз ȯлмады, да прō-
рок о. — О хороз.

24) Да̄даң ґelір даlіман, (аjы) Jібікleџä куш, (хороз)
Суда-суlіман, (балык) Ḱӧпӳкleџä таш. (сабун)

25) Фышкы бӧџа̄. — О та'ук.

26) Чыкырақчылар чеќäмäз, куjумџӳлар дӧќäмäз. — О jыммыртa.

27) Дышарда бір чīрыш, бір ба̄рыш. Чіктым дышäры, булдум бір топ ґӳмӳш. — О jыммырта.

28) Бір фычы долу ікі тӳрlӳ ічкījlан. — О jыммырта.

29) Да'ул токма̄. — О пірі кȯпаны.

30) Jер алтында jа̄лы каjыш. — О jылан.

31) Сары дыр, сахфран дīl дір,
Кара дыр, катран дīl дір,
Канады вȁрдыр, куш дīl дір. — О ќѐlебеќ.

32) Да̄jа гідäр харȁпчік,
Да̄дан ґelір аjа̄нда сары чорȁпчік. — О куван.

33) Једі јыллык кысыр којун јасы. — О бал.

34) Ататај мататај
Інџӓ белli кара тај. — О карымџӓ.

35) Анасы — јасы,
Бобасы — бӳкӳк белli,
Кызы — ґӧзӓl,
Олу кырчмаларда ґезӓр. — О јӳзӳм.

36) Кырк јӧкӳзӳм вар, бір чӓтыда бӓлы. — О јӳзӳм.

37) Бір кара којун кузулӓјџі олсун,
Кузусу-да кузулајџі олсун. — О јерік.

38) Аллах јапар јапысыны,
Демір ачар капусуну. — О карпус.

39) Дул кары јыммыртасы. — О карпус.

40) А'ул атлады,
Каз јыммыртлады. — О кабак.

41) Бір сары фычі саплан, долу ічі бір сӳрӳ херґelejlан. — О ка'ун.

42) Кат кат дӧшек,
Ону білмејан — јешек. — О лāна.

43) Сӳк су-ічіндӓ кајнамыш пача. — О лāна.

44) Јер алтында кырмызы бакыр. — О чукундур.

45) Јер алтында кара бакыр. — О труп.

46) Бува ташā. — О труп.

47) Херґelӓ ташā. — О мор патлаџӓн.

48) Попас сопасы. — О прасо.

49) Кыврык Петку. — О бібер.

50) Піпі јулары. — О папшој.

51) Алчаџік тепӓ
Џінгырлы кӳпӓ. — О мерџімек.

52) Алчаџік тепӓ,
Зӳмбӳрlӳк кӳпӓ. — О кірес.

53) Бір јӧкӳзӳм вардыр, бујнузларны кесмедӓн сыімајор дама. — О фідан.

54) Дӧрт кардаш біṙ ґӧlмектä јашар (или біṙ ґӧlмек ічіндä јатēр). — О цевіс.

55) Ќендінä јерḋäн біттäн біṙ ṫенä. — О праса.

56) Докуз ḋіпlі фычі. — О саз.

57) Ак пак біјаз јыммыртà-мыј сын? Авцўлар ґеlḋі, сäн да бурдà-мы-јсын? — О чіḋім.

58) Пыр, пыр ḋӧнäр,
Ак ак сычар. — О ḋерṁен.

59) Алты кардаш бірі бірінä ку'алēр да јеṫішäṁēр. — О ḋерṁенін канатлары.

60) Јеl јеlемä дол долама
Сары сандык, кырмызы пыпдык. — О јеќṁек.

61) Ікі јӧќўз сары хајдацісы кары. — О вар ґӧзlемä.

62) Араба ṫекерlä. — О ґӧзlемä.

63) Јінміш јеќмеќ. — О бок.

64) Ḃеш ґўṁўшlўк нышадыр
Јевін ічінä кушадыр. — О кіṙеч.

65) Ḃеш ґўṁўшlўк нышадыр
Дўбўдўс ḋўннејі кушадыр. — О мум.

66) Біṙ ізṁетчім вар,
Ќенḋі ќендінä јіјēр. — О мум.

67) Каранпык дамда
Калбур асылы. — О фенеṙ.

68) Ḋӧрт кардаш бірі бірінä ку'алēр, да јеṫішäṁēр. — О ṫеќерlеќ.

69) Біṙ чӧцўṁ вàрдыр,
Ḃäн урум, о бäрыр:
«Тòдері! Тòдері!» — О чыкрык.

70) Ḃіṙ јӧќўзўṁ вàрдыр:
Кыра гіḋäр, ќўвä бакар,
Ќўвä ґеlір, — кыра бакар. — О јӧзеќ.

71) Біṙ lеlам вàрдыр
Біṙ ајäнын-ўсṫўндä ḋӧнäр. — О капу.

72) Дāда дӯдум,
Дāда бӳдӳм,
Јевä ґеlдіјнäн,
Хейсіні ґöтӳнӳ ґöрдӳм. — О јешік.

73) Чорт отуру, чорт гібі.
Āзы кара курт гібі. — О фырын.

74) Бір јöкӳзӳм вардыр,
Јіјēр дојмас. — О фырын.

75) Вардыр дамда бір ал кысырāм. Ачан гірēр кара хајгыр, хейсіні урадајор. — О гырбачка.

76) Кара катыр
Јан јатыр. — О маша.

77) Ґӳндӳз саркар,
Ґеџä калкар. — О перда.

78) Бір бēгірім вар,
Јеріні алдыјнан,
Џēрlері ґöрӳнēр. — О сандык.

79) Чыплак соктум
Тӳlӳ чікардым. — О саман кырlіґасы.

80) Бір јöкӳзӳм вардыр,
Кенді сычар, кенді бокуну јатыр. — О бургу.

81) Дāдан ґеlір, таштан ґеlір, јамалы ґöтlӳ јеніштä ґеlір.— О јатык.

82) Трак гірді, трак чыкар,
Куру гірді, јаш чыкар. — О пунар кофасы.

83) Хер āч тітірäр,
Кöкӳ бенім јеlімдä. — О кеменчä.

84) Дāда јарма јарарлар,
Ӳстӳндä дандіl курарлар.
Шōlä, бōlä демезlар,
Кулаџіны бурарлар. — О ка'уш-кеменче.

85) Дāја гіттім хызлыдан
Једі бін јылдызлан. — О тӳфек.

86) Бір јӧкӱзӱм вардыр
Бурда сычсын, кӱн јӧбӱр уџӱндан ішідіlер.—О тӱфек.
87) Бір пунар іч долу јылан
Ӱстӱ јӧртӱlӱ мерџӓн. — О lӱlка.
88) Сак сак сакырдар
Хербір āч кымылдар,
Кӧкӱ бенім јеlімда. — О дӱзен.
89) Чіт ічіндä чылбыр кушу. — О мекік.
90) Он ікі бегірім вар
Он ікісі-да бірдäн кішнерлар. — О чӧзгӱ.
91) Дӧрт кардаш а'ул јӧрер. — О кукалар чорап јӧрмä.
92) Беш кардаш бірі біріні ку'алер. — О кукалар.
93) Јескі lеlек јувасы. — О јескі параlїја.
94) Ікі јеlїмнäн туттум,
Дібінäдäн соктум. — О чізмä.
95) Дізäдäн кујуџӱк. — О чізмä.
96) Алты јӧкӱз, ӱз-да којун. — О јемені.
97) Сары дыр сафран-гібі,
Окунур курбан-гібі. — О lефт.
98) Сексäн āџін јапрāџі
Једі Фоку топрāџі
Сäн ону біlїнџä,
Сендеlläрсін јӧlӱнџä. — О кіјат.

Пословицы и поговорки.

1) Lelӓ̆н лаклакысы ґіб̇і, тō̆муну ґӧт̇ӱ̆ндӓ курудаџӓ̆н.

2) Jellepїннӓ̆н ішlѐрс̇ін, ґӧзlepїннӓ̆н хармут топлѐрсын.

3) Jeт̇ӓр сарктыныс п̇ен̇черед̇ӓ к̇ед̇і пастырмаја бакар ґіб̇і.

4) Шкем̇бесі тулума д̇ӧнм̇ӱ̆ш̇, тā јек̇м̇ек̇ іс̇т̇ē̆р.

5) Ė̆к̇lӓ ону, н̇іџеl бојары ˙бек̇lѐрс̇ін.

6) Дојур к̇ӧп̇ӓ̄, да д̇ӱ̆ш̇ӱ̀нм̇ӓ̆, нȧсы сычеџек.

Варіантъ: дојур каргајы, да чыкарсын ґӧзlер̇н̇і.

7) Дур б̇ӓ̆н јіјē̆м, да калы̀рса, с̇ӓ̆н да јі.

8) Бӱ̀нџӓ̆ пара, бӱ̀нџӓ̆ ав̇ѐр̇ӓ, да јашē̆р к̇ӧп̇ек̇ ґӧт̇ӱ̆нд̇ӓ с̇ін̇ек ґіб̇і.

9) С̇ӓ̆н јō̆lӓ акыллы олȁјдын, ẋем̇ шір̇ет̇ олȁјдын, чоктан б̇еј олӱ̀рдум.

10) С̇ӓ̆н к̇ен̇д̇ін̇ӓ̆ ґеlїнџӓ̆, тавшан бајыры ашты.

11) Ḣе урулѐрсын, к̇ӧр п̇іп̇і ґіб̇і?

12) Ḣе с̇ӓ̆н да качѐрсын онун ā̆рдына хȁјта ґіб̇і?

13) Онун шејі д̇ӧнм̇ӱ̆ш̇ с̇ен̇ін калпā̆на.

14) Ґіт̇т̇і јалыксак ā̆рдына.

15) Ḣе с̇ӓ̆н чыкарѐрсын д̇ілін̇і к̇ӧп̇ек̇ с̇ік̇і ґіб̇і?

16) Бір̇ боку б̇еџер̇ȁм̇ӓс̇ӓ̆н јім̇ӓ̄, аны̀рма сокакларда јеп̇ек̇ ґіб̇і.

17) Осурган ґӧт̇ӱ̋, арпа сомуну кабā̆тлы (мā̆на).

18) К̇ес̇ѐр̇ім̇ уџӱ̆ндан, џӓ̆ным аџїмајор, ȁма, ȁн̇і кысалē̆р, она џӓ̆ным аџē̆р.

19) О сана хысым? (Говоритъ одинъ).

(Другой отвѣчаетъ): Којејім бăн она бір кысым.

20) Ана-бір, кыз кардаш-ікі, ўчўнџўсўнă бас ċiкі.

21) Ѓöтў ѓiџiктăн калкмајор, кујрў хеі дiк.

22) Хармут āџiндан јырак дўшмăс.

23) Нăсы анасы, јōla да данасы.

24) Кара кочун кузусу да кара.

25) Акыллы адам, ама āзындан бок акēр.

26) Чiңгенеңiн татлысы варкан, вакыдыны ѓечiрмăс.

27) Даңгалăн ѓöтўнă iшăрмiшlăр, о-да дăрмiш: «Волканештă jāмур јāјēр».

28) Ѓöзеlliкlăн дўннадă јашанмајор, ама кысметlăн.

29) Не сўзўlерсiн, кеңă сычмыш домуз ѓiбi.

30) Не бăрерсын, бiбер јiмiш каз ѓiбi?

31) Кöпек бок јiдiннăн калыр.

32) Кара кајып.

33) Јенi ај ѓiбi ѓöрўнерсiн, да ѓеңă кајб-еlерсiн.

34) Ѓiт, бул да вер јеliңă.

35) Он керă јōlмејџăм, бiр керă јōlеџăм.

36) Āч кöпек сана сычармы?

37) Дурерсын башымда каракакзал ѓiбi.

38) Беѓiрi дојур illердăн, ама дil iшă ѓiдеџејкан. Шiндi ѓöтўндăн-да тыкыштырсан, ѓеңă ѓiтмејџек.

39) Чiчек ачылыркан кокар, курудујнан кокмас.

40) Кар да бiјаз, ама кöпекlăр сычēр ўстўнă.

41) Кара, ама пара.

42) Јер да кара, ама бiзi бесlēр.

43) Боклу ѓўlăрмiш чамурлуја.

44) Карынын сачы узун, ама аклы кыса.

45) Бiр адама — једi кары.

46) Ток адам āч адамлан олур iшlесiн.

47) Кышын олсам кедi, јазын олсам кöпек.

48) Iстерсiн карнын ток олсун, хем чōрăн бўтўн.

49) Чок јi, да аз сōlă.

50) Чок біl, да аз ċölä.

51) Хаjырсыз адамдан чȁлмазлар, ȁма хеӥ і адамдан чалёрлар.

52) Коркўтма цäнавары коjун деріcіннäн.

53) Ċäн ќеній ċікімä чоран білä jöрäмесін.

54) Хȁleдä, нѐкадар шеj вар, хеӥсіні кафаларны ċäнмі-jiдін?

55) Ċеній нѐкадар кафанда, ќеній ѓотўмдä тā чок.

56) Jўрекli адам бокундан ќеlli дір.

57) Бок цäнны.

58) Салт бір Аллā ѓўнахсыз дўннȁдä.

59) Не Аллā веріса, jölä да олацек.

60) Аллā не дäрса, Аллахын дедіjі олēр.

61) Алманын ічіні домуз jір.

62) Аллā верді, Аллā алды.

63) Чок jашаjан чок білмäċ, чок ѓезäн чок білір.

64) Камбуру камбуруна ѓеlді.

65) Фена ќопек комшу jекмā jімäс.

66) Кары пуцасы.

67) Корпä āч ilір, карт āч ilмäċ.

68) Jапышты бузā боку ѓібі адама.

69) Беш пармак бірі бірінä ќензäмēр, да кардаш кардашланмы ќензеjцек?

70) Jама дil дір, jіртȁсын.

71) Коjун дil дір, кеċȁсін.

72) Копек дil дір, кафасына урȁсын.

Варіантъ: jама дil дір, ċокўп атȁсын — кечі дil дір чыкарып сатасын, кеді дil дір пенчередäн атȁсын.

73) Сана кары, бана ѓеlін.

74) Оннар ікісі бір сусā осурēр.

75) Херкеċ кенді хесабынцä.

76) Іші дішlеріннäн jісін.

77) Сāр аннамаз, уjдурēр.

78) Jа карны, jа сырты.

79) Чіңґенін татлысы вȧркан, б̇екlемӓс сабахы.
80) Ā̆ч к̇öпек ґібі дартēр.
81) Ḃӯ̈к кафасы вар, ȧма бош.
82) Ḃӯ̈к кафасы вар, ȧма с̇ӯ̈мӯ̈кlӓн долу.
83) Зāбіт кафасы вар онда.
84) Х̇ер бір хороз, к̇енді боклӯнда јешінір.
85) Јек̄ті кузу.
86) Чіңґенедӓн д̇öнмӓ̄ попаза б̇еӊзēр.
87) İс̆тēр чіңґенӓ ґібі.
88) К̇еді ґібі хеп ајакча д̇ӯ̈шēр.
89) Аңгы ташы калдырысан, хеп о алтындан чыкēр.
90) Сāјā ґібі, хеп ӯ̈с̆тӯ̈ндӓ дурēр.
91) Башладын бір боку јімӓ̄, јі ону біт̆ерінџӓ.
92) Бір боку јіјӓмӓсан, јімӓ̄ башлȧма.
93) Јāлы јімӓ̄ д̇īl ґӯна̄, ȧма б̇ӯ̈к лаф с̇ölемӓ ґӯна̄.
94) Буз дурȯ-му ґӯ̈нешӓ каршы?
95) Буз дурȯ-му сȯба ӯ̈с̆тӯ̈ндӓ?
96) Сувȧма пачаларны, д̇ереjі ґöрмедӓн.
97) Ī адамын хер јердӓ јыкрамы вар.
98) Дōру јолдан ґідӓн ґеч јетішір.
99) Јырактан долашан т̇ез јетішір.
100) Д̇ілімін уџӯнда д̇öнēр, да аклыма ґеlмēр.
101) İс̆тēрсін ґöтӯ̈нӯ̈ кіраја вермӓ̄, да к̇ендін ішlӓмӓјӓсін.
102) Ī адама āзымдан бу̇камы верім.
103) Ālемін тау'у она каз ґöрӯ̈нēр.
104) Куру, ȧма јічі шејтȧннан долу.
105) Бір којундан ікі дері сојӯлмајер.
106) Кȧзма ālемӓ кују, зерӓ к̇ендін д̇ӯ̈шӓрсін.
107) Јі б̇ені, џӓнавар!
108) Далајан к̇öпек арадыны булур.
109) Ачан с̇евінēрсін, салласȧна кујрӯну.
110) Јашēрлар ніџӓl кедіјlӓн к̇öпек.
111) Ніџӓl јапȧрсан, јōlӓ да булӯрсан.
112) Ніџеl д̇öшӓрсан, јōlӓ да јатырсын.

113) Ӯсӯз јашi јерä дӯшмäс.

114) Камбуру сäдä мезарлык дōрудур.

115) Бӯк лаф сōlämä, ама бӯк бӯка јут.

116) Ґӯlмä ālемä, зерä ґelip башына.

117) Коџäсыз кары — јуларсыз беґiр ґiбi.

118) Āзыны чевiрерсiн амына.

119) Утанмасындан јерä ґiрмiш.

120) Тiтiрēр јапрак ґiбi.

121) Завалы пiпi катысына дōнмӯш.

122) Јӯфкесiндäн патлајџек.

123) Чекедēр, нè јаны ґōзӯ ґōрӯ-са.

124) Сiктiк шiндi тilкiјi.

125) Не чевiрерсiн суратыны ташак алтына.

126) Хер кōпек олајдын, бiзiм кӯдä бок калмаџēмыш.

127) Саркармыш шејтан торбасы-ґiбi.

128) Дурēр дон āч-ґiбi.

129) Шiреt тilкi-ґiбi.

130) Ālемiн јelleрiннäн сыџäк демiр ташēр.

131) Коџä беґiр кујрӯну ґōрдӯјнäн, кендi тај санырмыш.

132) Дувар сана лаф сōläр-мi?

133) Башладынмы осурмā, чōз чāшырларны.

134) Јōlӯ сiктäн пēда олмуш.

135) Аркасы јок.

136) Јајма чанāны, Чōшмä кӯlläр-ґiбi.

137) Масалын сāбi јок.

138) Ґōтӯ ґiдiшiјер.

139) Дili ґiдiшiјер.

140) Ґōз-дӯр, бакар — џäн-дыр, iстäр.

141) Кедiнiн јетiшмедi јерä дäрмiш: «мындар».

142) Пiнiр-пiнiр ґiбi, iсlā пiнiр, ама тулуму-кōпек тулуму.

143) Бiзiм јынсаннармыз бōlä-дыр којун-ґiбi: бiрi дӯшäрса јара, хепсi āрдындан дӯшēр.

144) Ону-да кiм ґетiреџек бурајы?

145) Сычан ȝеңгінін бумурна сычēр.

146) Ḣей ілкін ćӑн ачылырсын чідім чічӑ-ґіḃі.

147) Ḋілін кеṁі јоктур, ṅе іćтӑрса ćбlēр.

148) Ґèзмӑ јолук саксан-ґіḃі.

149) Іćlā топракта, іćlӑ јекін олēр.

150) Јаланēрсін кöпек-ґіḃі.

151) Ḣе Аллаха мум олур, ṅе шејтана ćӯпӯрґӑ.

152) Јорганна ґöрӑ узан.

153) Біṙ ділдӑ вар іḱі тӯрlӯ дат.

154) Јеṙкӑн калкана Аллā ṡерēр.

155) Ḱім јāларса, о ґідēр.

156) Кім јӯреṅмеміш, да бїлмēр ẋем білмејџек-та.

157) Ḱім јеḱті, Аллā ṡерді, олду
Кім јèкмеді, хіч блмады.

158) Јукардан ґӯṅ јакыјер
Јердӑн јеṙ јакыр.

159) Арајан, булур.

160) Аклына ґеlӑн, башына да ґеlір.

161) Јазын ґölґедӑ јатан,
Кышы ач јатēр.

162) Ḋілдӑн ґеттірēр, ама јеlдӑн ґеттірӑмēр.

163) Ċӯттӑн јанмыш да јӯрду да јӯфlēр.

164) Чырыкан ćені-ґеl, јімā ґöрдӯјнӑн-јі, даја ґöрдӯјнӑн-кач.

165) Ālемін јеlіṅнӑн іш колај.

166) Чок олдукчан, тā чок іćтēр.

167) Булдукчан бунēр.

168) Кашынлан ṡеṙēр āзына, сапынлан ґöзlеṙні чыкарēр.

169) Јіṅlік інџӑ јердан копӑрмыш.

170) Ḋеlіṅін кыćметі ја сонундан, ја ilḱін.

171) Јāлы јіćӑн, саныјсын бујнуз-му бӯвеџек?

172) Кырылды бір аз бујнузлары,
Јеṡеl ṅек бӯдӯјдӯ.

173) Бāлтада бін домузӯн-му вāрды?

174) Ji не верісајдіні, ішlä сымарласа.

175) Јені чіві јескі чіві фырлады.

176) Јекмёні кўlä бан да ji да сāдä кендін олсун, āleмін јекмёнä бакма чалма кімсејдäн.

177) Не сатын олацек о, ачан она чалмак тā ісlä.

178) Акыллы кафаја, сопа дīl lāзым.

179) Бал дёцā јердä бок дёр.

180) Бўн јöläн, бўн гöмўlēр, јары јöläн, јарын гöмўlēр.

181) Ісlä јапарсан, ісlä гöрўсўн.

182) Ісlā адам акыллы адам кенді кендінä бір вакыт ўнмäс.

183) Дурејім бендä бурда, ама јоңгада бок-гібі.

184) Чекеттін-мі јолуна, бак јöннä, бакма āрдына.

185) Бајыр бајырнан каушамаса,
Јынсан јынсаннан каушēр.

186) Ач тавук дўшўндä јем гöрўмўш.

187) Бакēрлар бана ајыја бакар-гібі.

188) Тўркчä аннёмысын?

189) Мусāфірlä гіттіјнäн, торба јанында олсун.

190) Тек јісäн.

Отв.: Ўч сімајор.

191) Кім ацімајер іннäмēр или аннамајер.

192) Парајläн адама дост олēр душман-да олēр.

193) Аклында тутајсан!

194) Кімсеј білмēр јарын сабā не олацек.

195) Узлашмајорлар кöпекläн кеді-гібі.

196) Деlіја «осур» демішlāр, а о сычмыш.

197) Докунма јатан кöпā, да даламасын.

198) Кырк лафта бір лафыны олур сеслесін.

199) Хер ајда бір ціесіні кырсын.

200) Карыја бір вакыт дōру сōläмä.

201) Сујlан атёшlан ојун олмас.

202) Біз сāдä дўшўнēс не олацек,
Аллā білēр не јапацек.

203) Ġӱlмӓ компуна,
Ġеlір ќендi башына.

204) Аллā верділнāн бір тенедāн бір деміріі олēр.

205) Ӱсӱз бір вакыт ġӱlмāса.

206) Амāнет ата пінāн, чамурын којусунда інāр.

207) Амāнет атын дішінā бакылмас.

208) Арады бакты іпідāн јіпlā-кадар. Јок.

209) Арады іпеја арар ġібі.

210) Коцӓ кары сікilділнāн кітlēр капују.

211) Ṡевēрім ṡені булдыркы бузлар-ġібі.

212) Казма да кӱрāк
Бӱтӱн јӱрāк.

213) Кукумав allelem јōтмеjцек.

214) Кокēр āзы сӱдā
А істēр чок бiлмā.

215) Дӱн чыкмыш анасынын амындан, а бӱн куланын āрды (јāрды).

216) Цеттін сiктімі јенік!
Анасындан амындан чыкаркан, ġері бакмыш. Бiлēр чок!

217) Бујӱрун мусāфірlар да сӱпӱрӱн бізімкiлар.

218) Ṡіз ṡесlāјніз, біз сусацēс.

219) Ẋер-јердā ісlā, кенді јевіндā тā ісlā.

220) Ẋер бір куш чекāрміш кенді јувасыны.

221) Цāнавар јешек јетті јідіјнāн, о јердā јуварланырмыш бір афта.

222) Далады ділiні.

223) Ġезēр попазын канці-ġібі.

224) Дōрлук хер вакыт і дір.

225) Балык јilкін башындан кокēр.

226) Хајванын āзы, дiлi вар, ṡōlејāмēр.

227) Ісlā јōкӱз, āма бір бујнузу јок (говоритъ одинъ).
(Другой ему отвѣчаетъ):
Амасы ōлмаса ісlā олацек.

228) Јынадындан сычацāкі јерінā.

229) Jiдi jерiңӓ сычiнџӓ.

230) Лаф лафа ачӗр.

231) Ġöтӳ сӯмуш, ṫеӟ jӧleџек.

232) Ġölдӓ балык пазарлы.

233) Озаман ġöрӳсӳн ону.

Ḣѐ заман кулӑнын ӑрдыны ġöрӳсӓн.

234) Орда iċlӓ, ṅѐрдӓ бiӟ jок.

235) Jешек олсун, семер којан бурда-да вар.

236) Ḣе фена сыкыштык ḃӗгiр фышкысы[1]) ġiḃi?

237) Ḣе фена кызмышын ḃӗгiр фышкысы ġiḃi?

238) Ḣе ḃӳк олмушун ḃӗгiр фышкысын ӳċтӳнӓ ḃӳṁḃӳl-кушу ġiḃi?

239) Jата, jата ġöтӳṅдӓ мантар бiṫеџек.

240) Ḣе ċеċlеṅӗрсiн сӑмал домуз-ġiḃi?

241) Jарашӗр сана, ṅа̀сы домуза бојундрук.

242) Jазылан бозулмас.

243) Дӧру-jсун, торбада чаты-ġiḃi.

244) Ḣеṗ бiṗ ары бал jапса

Чанак, чанак лӑна jiṁа̀ӟдiк.

245) Боку ḋӳрṫмедӓн, кокмас.

246) Ḱеṅдi ḋilсајдын, докӳнма.

247) Ḣе којдулар jöṅӳṅӓ-да, ji.

248) Ḋӳкӳlӓн кап долмас.

249) Īрi бу камышлар ḱöпеḱ ајӑ ġiḃi, jöрṫӳ-мӳ олур ондан?

250) Ḱöпӓ, jеџеli ġеlдiјṅӓн, џеṅдӓм капусуна сыча̀рмыш (или) iша̀рмiш.

251) Jаз кара кајыба.

252) Фiċ фiċi-jlан jел алтындан ġiдiјер. (С. Этулiя).

---

1) Интересно, что у Кольберга въ Покуцѣ записана такая пословица: «такый за розумный, какъ Фышківъ кінь» (Pokuc. III, st. 193, № 517). Сама по себѣ она безсмыслена потому что непонятно, что такое Фышківъ кінь? Но если допустить, что у жителей Покуця сохранилось какъ архаизмъ тюркское слово *фышкы*, что значитъ навозъ, то тогда можно понять, что *фышківъ кін* есть искаженное *бегір фышкысы* т. е. конскій навозъ, который у гагаузовъ очень часто фигурируетъ въ пословицахъ.

253) Бір кера дудум, бір кера-да цан верецам.

254) Бош фычы јотер, долу фычы јотмер.

255) Јіді карт кoтој корпа сычаны.

256) Јынсан вар мак гібі, ачылыјер, сенijер. (С. Этулія).

257) Јынсан вар јыммырта-гібі, душтy, кырылды, јок.

258) Бірерда бішеј јоккан, олду бу іш.

259) Којун бір бацандан асылыјер. (С. Этулія).

260) Јордун кеді тома.

261) Олма копру, де гечмесіннар устунда.

262) Сен бана јапты іlік-ічін, істіерсін копру олајым сана, да гечарсін устумдан. (С. Этулія).

263) Кырк карбоналык іш істеді, верејім она о ilі-ічін.

264) Хер бір јолер, бір такым аламајерлар.

265) Тукурдун, јалама.

266) Јапма гуна, зера топрак кабуl етмаз.

267) Не гезіјесын адамдан адама јенсемак-гібі? (С. Этулія).

268) Дамба-думба, дун бајрам, дун біттіјнан, гідіјер компусуна істема.

269) Гурултіја гідер.

270) Кызаклан севармісіз дік аша кајма, lазым бајыра-да чекасін.

271) Комшулук дil дојунца, јоlунца.

Jанылтмач.

1) Бір тафта ӯч ḍеlік ḍеlдім,
Біріна ḍіктім бал, біріна-jӯнӯ, біріна-бок.
Jӯнӯ ḍіттім,
Боку ṫепṫім,
Балы jуттум.

Если произносить эти фразы скоро, то по ошибкѣ легко сказать:

Боку jуттум
Балы ṫепṫім.

2) Шӯ сарајда булдум бір jалабуцӓк,
Jалабыттым, jалабыттым, jанціма којдум.
Jалабыттым, jалабыттым, авціма којдум.

3) Шӯ сарајда булдум бір чабуцӓк,
Сіlдірдім, сіпṫірдім
Сып-ӓціна дік доlдурдум.

4) Токмакласȧк-мыj сак,
Токмаклȧмасак-мыj-сак?

Скороговорку эту нужно произнести три раза подрядъ.

5) Сізін мешгеlдік геlді бізім мешгеlдӓ да бір мешгеlдік мешгеlдікlеңділӓр гіттіlӓр.

6) Бізім аулда бір̇ ċӯр̇ӯ ṁешṙеlḍік
Сізін аулда-да бір̇ ċӯр̇ӯ ṁешṙеlḍік
Бізім ṁешṙеlḍікläр бір̇ ṁешṙеlḍікlеṙṁä̆ ṁешṙеlḍікlеṅḍіläр
гіṫтіläр ва̇рдыр.

7) К̇ір̇ешṫäн кір̇ешӑ кадын адымџі.

№ 1.

Ṡ̇веті Петрі јалварајор: «вер Панајыџім анахтарлары
Варајым, ачајым рај капуларны».
Ве̇рміш Панајыја анахтарлары,
Вармыш ачмыш рај капуларны.
Зеңгіннäр отурумуш алтын столларда,
Алтын столларда ґӳмӳш јöнӳндä.
Фаќірläр отурумуш тріпезніќlердä,
Јіп ічерлар, ґӳlӳй сölерлар.
Зеңгіннäр дерлар фукаралара:
«Ве̇релім сізä ґӳмӳшlän алтын,
Сіз-да верін бізä јімäќlän ічмäќ.

№ 2.

Пѣсня на Св. Лазаря.

Уштум, гіттім, дала кондун. Лàзаре, Лàзаре
Дал-да бана јеміш ве̇рді. » »
Бäн јеміші јерä јектім. » »
Јер-да бана чімен ве̇рді. » »
Бäн чімені којуна ве̇рдім. » »
Којун бана кузу ве̇рді. » »
Бäн кузују бејä ве̇рдім. » »

Ḃеј да бана катыр ẇерді, Ла̀заре, Ла̀заре
Ṗіндім, ґіттім Кара суја. » »
Кара-суда каннар акар, » »
Ікі діlбер дурмуш бакар. » »
Бірі кӱчӱк, бірі бӱк. » »
Ќӱчӱцёнä алма аттым, » »
Ḃӱцёнä ċеlам ẇердім. » »

№ 3.

Ṁенефша, менефша Кадын менефша,
Ḃäн ċені, бäн ċені, дередä булдум.
Кызлан ґеlін бірердä сордум,
Бірердä сордум: «јеwlерніз нередä?»
«Бізім јеwlерміз каршыда».
Каршыда, каршыда мермер ташында.

№ 4.

Ṅе ẇердін бені, male, Павlі ґібіċінä,
Павlі ґібіċінä, Павlі ґібі хырсыза?
Павlінін капулары, male, ґецä резеċіз,
Ґецä резеċіз, ґӱндӱз резеlі.
Х̇ер ґецä ґетірēр бірäр чічецік,
Бу ґецä ґетірді, maleс, бір ал касїнка.
О касїнкада, male, бір кол сарылы,
О колу, male, чыјды дōрады,
Сāдä бір пармак брāды.
О пармакта, мале, бір алтын јӱзӱк,
О јӱзӱктä, male, јазгы јазылы,
Јазгы јазылы, попаз јазгысы.

№ 5.

Јылдырдым ѓештім Тунајы,
Туна башында kala вар,
Kala башында пунар вар.
Пунарда кызлар без чырпар,
Чоџуклар вар-дыр от бічäр.
Бу ѓеџä бурда калмалы,
Хем ѓöзäl кызы алмалы.

№ 6.

«Вердіні, бобам, вердіні,
Білсäнä беннім дердімі».
— Бäн білірім сенін дердіні,
Ко чäршіја варајым, бір чіфт јемені сана алајым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Білсäнä беннім дердімі».
— Бäн білірім сенін дердіні,
Ко чäршіја варајым, бір барез сана алајым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Білсäнä беннім дердімі».
— Бäн білірім сенін дердіні,
Ко чäршіја варајым, бір чекмä рöкä сана алајым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Білсäнä беннім дердімі».
— Бäн білірім сенін дердіні,
Ко чäршіја варајым, бір фістан сана алајым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Білсäнä беннім дердімі».
— Бäн білірім сенін дердіні,
Ко чäршіја варајым, бір делікамны сана алајым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Те шінді білдін сäн беннім дердімі».

№ 7.

Хај Гаӥдӱ, Гаӥдӱ Ṁäстуṙеј!
Гаӥдӱ чеḱеṫṫі хајдутлук еṫмǟ.
Гаӥдӱнун јöӥӱнä хајдутлар чыкты:
«Асаџē̇с ċеӥі, ḱеċеџē̇с ċеӥі».
— «Асмајын ḃеӥі, кеċṁејіӥ ḃеӥі,
Јаптырым ċізä біṙ манастыр
Докуз кубіјајlан, ċекіз капујlан».
Гаӥдӱ чеḱеṫṫі јолуна ġіṫмǟ,
Гаӥдӱнун јöӥӱнä хајдутлар чыкты,
Алтмыш-та біṙ хајдутта чыкты:
«Асаџē̇с ċеӥі, ḱеċеџē̇с ċеӥі».
— Асмајын ḃеӥі, ḱеċṁејін ḃеӥі,
Јапарым ċізä біṙ-да ḱöṗṙӱ
Ḋеṁіṙ ḋіṙеḱlі алтын јалдызлы.

№ 8.

Ах шу бā чотуџāнда кармызы јӱзӱм.
Сана-да бака, бака, маṙі кыз, ċӱзӱlḋӱ ġöзӱм.
Ḃеṙ ċäна ал јäлыџāны, ċіlејім ӱзӱмӱ.
Ḣе ġезäṙсін, маṙі кыз, салына салына.
Јöṙӱḋӱкчан, сачын ċӱṙӱӥḋӱ.
Сачын ċӱṙӱӥḋӱкчан, ṁеṫін јöṙӱḋӱ.
Ṁеṫін јöṙӱḋӱкчан, ġöӥӱн ḃӱḋӱ.
Ċеӥі-да бана ḃеṙṁезläрса, ḋеlімі олајым.
Ċеӥіӥ аџіндан, маṙі кыз, чыкып ġіḋеџäм,
Ḋеṙä. ṫеӥä ḋемејџäм, ġечіп гіḋеџäм.
Јеџеl јеḋіп, маṙі кыз, кырда јölеџäм.

№ 8 a.

Онъ: Јо̄lӑ да б̇о̄lӑ б̇ір̇ іш олду, іш lер̇д̇ӑн б̇ет̇ер̇.
Б̇ӑн ċен̇і іċтед̇ијд̇ім, мар̇і кыз. Н̇ечін ѓеlм̇ед̇ін?
Она: Ѓітм̇ед̇ім̇ чо̆џ̆ук, ѓітм̇ед̇ім, џ̆ӑным, анам в̇ер̇м̇ед̇і.
В̇ер̇м̇ед̇і-да, џ̆ӑным чоџ̆ук, јаныи алајым.
Онъ: Ċен̇ін да д̇еlін̇д̇ӑн д̇ер̇д̇ін̇д̇ӑн да јаныи јölејім.
Хајд̇і, мар̇і кыз, сачын ċўр̇ўн̇ċўн.
Сачын ċўр̇ўн̇д̇ўк̇чан, мар̇і кыз, намын јо̆р̇ўċўн.
Колон̇ија ічін̇д̇ӑ, мар̇і кыз, думан тоз, јет̇ċін̇,
М̇ехк̇е̄м̇ӑ капуларында д̄аван ѓо̆р̇ўlċўн.
Она: «Фр̇ең̇ѓім̇і булдум јӑ, бр̇ӑ чоџ̆ук, д̇ең̇ѓім̇і булмадым».

№ 9.

Б̇ӑн ўċўз̇-ўм̇, б̇ӑн гар̇іб̇-ім.
К̇ім̇ім̇ӑ варајым?
Ѓід̇ӑр̇ім̇, ѓід̇ӑр̇ім̇,
Ўр̇ўк јолум т̇ўк̇ен̇м̇ӑз.
Ѓер̇і-да баксам, к̇ім̇ċејlар ѓеlм̇ӑз.
Ајā̆џ̆імын тозу ċен̇м̇ӑз,
Ѓо̆з̇ўм̇ўн јашыда хіч д̇ін̇м̇ӑз.

№ 10.

«Б̇ӑ Стујан, н̇е дурајо̆рсун?
Ѓіт̇ ċӑн̇ӑ ѓеlін̇ арам̇а̄».
Чек̇ет̇т̇і ѓеlін̇ арамā,
Јет̇іш̇т̇і б̇ір̇ попаза,
Попаза-да конак олду.
Стујан-да д̇ед̇і оннара:

«Б̇ӓ̆н-да јев̇ӓ̆ ґід̇еџӓ̆м,
Із̇м̇ет̇чіlер̇м̇і топлаџӓ̆м,
Са̄дыџімы окујџӓ̆м»,
Ч̇ек̇ет̇т̇і Стујанын д̇ӱ̄н̇ӱ̆,
Јет̇іш̇т̇іlӓр ґеlін̇ін јев̇ін̇ӓ̆,
Јет̇іш̇т̇іlӓр Туна башына,
Канны ја̄мурлар бошанды.
Ч̇ек̇ет̇т̇іlӓр с̇т̇евонозлӓ ґіт̇м̇ӓ̆,
Кlіс̇ӓ̆ капулары капанды,
Ајозлар да јер̇ӓ̆ д̇ӱ̆ш̇т̇ӱ̆,
Попазлар-да дуваја д̇ӱ̄ш̇т̇ӱ̆.
«Дурун, б̇ӓ̆н сорајым кум̇іџаја,
Попазын к̇ен̇д̇і кызымы?»
Попазын д̇іlм̇іш к̇ен̇д̇і,
О попазын слугасыјмыш».
Зылва-да ґеlін̇ јаптылар.

№ 11.

Шу каршыкы бајlерд̇ӓ̆ б̇ір̇ кузу м̇ејlӓр,
Авлана, ба̄ра, калды с̇ӱ̆р̇ӱ̆с̇ӱ̆н̇д̇ӓ̆н̇.
Ах кара којнун кузусу-му-ј-сун?
Јӱ̆р̇еџім̇ін јараларнын сызысы-мы-ј-сын?
Сары ґӱ̆lӱ̆н̇ кара чалы т̇ік̇ен̇і-м̇і-ј-с̇ін?
Д̇іlд̇і б̇ір̇ ґӱ̆н̇, д̇іlд̇і ӱ̆ч̇ ґӱ̆н̇ ӱ̆ч̇ јыллык-мы-ј-сын?

№ 12.

«А̄лама, Н̇еда, а̄лама, д̇ӱ̆н̇н̇ӓ̆ б̇із̇ім̇ д̇ір̇».
— Насыл а̄ламајым, бобам, д̇ӱ̆н̇н̇ӓ̆м карарды?
Ігынажд̇ен̇ӓ̆дан јалварым, јашым курумады, бобам.
Ігынат пін̇м̇іш ал атына, дајма̄ ґез̇е̄р.
Н̇еда д̇ӱ̆ш̇т̇ӱ̆ д̇із ӱ̆с̇т̇ӱ̆н̇ӓ̆, дурмајор а̄лајор.
Камрат сокакларны д̇ӱ̆з̇ б̇ölм̇еlі,

Камрат сокакларны думан ӧӱ̄р̈ӱ̄д̈ӱ̄,
Ṅеданың озамандан ӧері намы јӧр̈ӱ̄д̈ӱ̄.
Ṅе пеќ зормуш, ӧӑ бубам, д̈ӱ̄н̈ӱ̄р̈ӏӱ̄к бозмак.
Нышан чотраџім, бубам, дуваларда к̇ӱ̄Фӏеңді.
Ṅедаја ґідірдіӏӓр бојунџӑ ṫеӏіӏі,
Ігыната-да сајдырдылар ӧеш-ӱ̄з̇ јеӏӏі.

№ 13.

Шу чајырда ӱ̄ч ӧе̄гір вар.
Хеј! јаӱ̆рум, ӱ̄ч ӧе̄гір.
Ḃірі кара, ӧірі до̄ру,
Хеј! јаӱ̆рум ӧірі кыр.
Кара до̄ру ċізін олсун,
Хеј! јаӱ̆рум кыр бізім.
Шу башчада ӱ̄ч чічек вар.
Хеј! јаӱ̆рум ӱ̄ч чічек.
Ḃірі ла̄лӑ, ӧірі з̇ӱ̄мӧӱ̄ӏ,
Хеј! јаӱ̆рум ӧірі ґӱ̄ӏ.
Ла̄лӑ з̇ӱ̄мӧӱ̄ӏ ċізін олсун,
Хеј! јаӱ̆рум ґӱ̄ӏ бізім.
Шу софрада ӱ̄ч Фіӏџӑн вар,
Хеј! јаӱ̆рум ӱ̄ч Фіӏџӑн.
Ḃірі шеќер, ӧірі ше̄рӧеṫ,
Хеј! јаӱ̆рум ӧірі бал.
Шеќер, шерӧет ċізін олсун,
Хеј! јаӱ̆рум бал ӧізім.
Шу одада ӱ̄ч џӑнлар вар
Хеј! јаӱ̆рум ӱ̄ч џӑнлар.
Ḃірі-ана, ӧірі-боба
Хеј! јаӱ̆рум ӧірі кыз.
Ана, боба ċізін олсун
Хеј! јаӱ̆рум кыз ӧізім.

№ 14.

Џӱма јеҏтесі пазара каршы,
Maliма male, дӱшӱмӱ ґордӱм.
Кӱ ӱстӱндäн копту біҏ булут,
Біҏ кара булут, біҏ біјаз булут.
Jāмур чекетті, толу-да дӱшту,
Толулар дӱшäрді, јеҏlар сарсаланнырды.
Дā ічіндä кушлар канны јашлар дöкäрді.
Ачан ґöк ґӱрläрді, јынсаннар дӱшäрді.
Јынсаннар дӱшäрді, кулаклар џіннарды.

№ 15.

Мāві ӱзӱк пореза,
Варын сōläјін хороза,
Бу ґецеlік јöтмесін,
Jäрім ґеleџек бізā.
Хороз јöттӱ, ґelмеді,
Кöтӱ булӱ jölмеді.

№ 16.

Дѣтская пѣсенка.

Мані, Мані, Маніки,
Турна ґордӱм онікі.
Онікінін јарысы,
Беш тілкінін деріcі.
Ај Веді, Веді, кырмызы кеді.
Башчада пеlін,
Калк ојна ґеlін.
Біҏ сычан туттум,
Бӱс бӱтӱн јуттум.

№ 17.

Присказки.

Заман замандајкан,
Саман чувалдајкан,
Ḃiз да ордајкан.
Коштум кызā,
Ġiттiм узā,
Булдум ḃiр бузā,
Којдум кызā,
Гiттiрдiм јевā.

№ 18.

Тоже.

Дāдан ġelip татарiна,
Ḃāн ону тутарiна.
Кызкычлан кыстарiна,
Јастāџiннан бастарiна.

№ 19.

Юмористическая.

Ġезā, ġезā ḃiр ċiнāн āрдына,
Ḋӳш олдум, туттум ċiнеjі,
Туттум ċiнеjі, ḱеċтiм ḱelleċiнi.
Ḱеċтiм ḱelleċiнi, ċiнеḱ вызлады.
Ċiнеḱ вызлады, учту хаваја.
Јāны ċӳздӳläр ӳч-ӳз алтмыш таваја.
Ӳч-ӳз алтмыш таваја, јуḱleттiläр доксан докуз ḍевеја.
Lешiнi да ċердiläр једі дāн ӳċтӳнā,

Ḋеṗісіндäн-да ḃіṗ чадыр јаптылар,
Ḱеміḱлеṗіндäн-да ḃіṗ-да ḱöṗṗӳ чаттылар.
О ċіңеjі туттун, мејдана аттылар.
Ӳч-ӳз ḱеċеліḱ ја̄ саттылар.
Карышладым, јеḋі карыш ḋізі вар,
Отуз хармандан ḃӳк ґöзӳ вар,
Ċеḱċä кантарда јіч ја̄сы вар.

№ 20 а.

«Заңет, Заңет, о̄лум Заңет,
Алајым сана пулук та јöḱӳз».
— Хастајым боба, іċтеṁäм боба (:)
«Заңет, Заңет, о̄лум Заңет,
Алајым сана талігар ḃеґір».
— Хастајым боба, іċтеṁäм боба (:)
«Заңет, Заңет, о̄лум Заңет,
Алајым сана алдуʻаклы ґеліṅ».
— Хаста да олсам, іċтäṗім боба (:)
«Заңет, Заңет, о̄лум Заңет,
Докуз јыл јаттын, та̄ докуз јат,
Озаман алаџäм алдуʻаклы ґеліṅ».

№ 20 б.

Варіантъ предъидущей.

О̄лум Нікола, о̄лум Нікола,
Алајым сана ḋöрт јöḱӳз чывгарыннан,
Чывгарыннан хеṁ такымыннан.
Іċтеṁäм, male, іċтеṁäм,
Јеџелім ґелḋі јöлеџäм.

Во второмъ куплетѣ:

Алајым сана ḃеґір јерџēзыннан....

Въ третьемъ отецъ говоритъ:

Алајым сана
Бір ґеlін алду'аџі башында, аклы башында.

А сынъ отвѣчаетъ:

Істăрім, маle, істăрім,
Хаста-да олсам, калкарым.

Пѣсни, заимствованныя отъ турокъ.

№ 21.

Кўсмă, ґеlін, кўсмă, севдім,
Ґеl барышалым.
Ўч ај олду севішеlі,
Не јölă кўстўн?
Ґеңчlімдăн алдын бені Јеlфім (?),
Дуллара каттын.
Не чоџукум, не-да дулум,
Ох ґенă дурум.
Ніџăl сăн бені јактын? Јеlфім (?)
Атештă јакмаз.
Беш онадан ґідејорум, Јеlфім (?)
Ох ґенă дурум.

№ 22.

Чыктым бактым кум јолуну,
Дöшенміш, дöшенміш.
Јăрімін ăзындан сölенăн лафлар.
Јăр јöldўрмăз, кылычларны кушанмыш.
Аклын чоктур, вер ічöм долују, долују.
Чок арарсын сăн беңџіlејін деliјі, деliјі.
Шамлыџăда олур бізім јевlерміз, јевlерміз
Мысыр јеңґіндă јöрўр ґеміміз, ґеміміз.

№ 23.

Ḃеніṁ ḃӱ̄ṅ адамларнан џеңġім вар,
Џеңк едӗм, ġӧзӓl бана ṅедӓ̇рċіṅ?
Ḃеніṁ ċеṅдӓ̇н, не алынмаз ġӧṅӱ̄ṁ вар,
Ċеніṅ бана тӱ̄рlӱ̄, тӱ̄рlӱ̄ ċӧзӱ̄ṅ вар.

№ 24.

Про осаду Варны.

Варна-ġіḃі каlа јок-тур,
Ічіṅдӓ̇ тімары чок-тур,
Паḋішахтан јымдат јок-тур.
Алара, ḃејlерӓ̇,
Јымдат Варнаја!
Варнанын јоллары ḋӱ̄з-ḋӱ̄р
Москова ġецеlӓр ġӱ̄ṅḋӱ̄з-ḋӱ̄р.
Алара, ḃејlерӓ̇,
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы таш-тыр
Османын ġӧзӱ̄ јаш-тыр
Руслар џеңклерḋӓн баш-тыр
Алара, ḃејlерӓ̇
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы ḋеṅіз,
Ḋӧрт јанынндан сарды домуз,
Ḃеріṅ тајḃеlерӓ̇ омуз!
Алара, ḃејlерӓ̇
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы чадыр,
Ічіṅдӓ̇ османы јатыр,
Ġӓ'ур москов ḃіlмӗр хатыр.
Алара, ḃејlерӓ̇
Јымдат Варнаја!

Варнанын јетрафы акар,
Ічіндä османы бакар,
Османы јевладыны бракар.
Алара, бејlерä
Јымдат Варнаја!
Варнанын долајы бајлар
Ічіндä чöшмејläр чалар
Ніњеlері ушакларны алар.
Алара, бејlерä
Јымдат Варнаја!
Ґемі ґемijlän чатылмыш,
Арасындан ўч топ атылмыш,
Хабер ґелді, Варна сатылмыш.
Алара, бејlерä
Јымдат Варнаја!
Варнанын чівересі таш-тыр,
Рус кендіні деді баш-тыр.
Алара, бејlерä
Јымдат Варнаја!

№ 25.

Ајlär, ајlär, ґўнўм' іläр.
Џіван ґöрдўм, дöру сöläр,
Јалан діl дір ґерчек бölä.
Цар Нікулајдан ґелді фермант,
Чолу олан олсун форма,
Хем уз олсун хем дўз олсун,
Падішахмыза јўзўмўз олсун.
Алтымыза куру хасыр
Буткоф алды бізі јесір.
Не пек тітсі Буткофун вар јўзў,
Демірдäн-да кäві дір сöзў.

№ 23.

Беній бӱн адамларнан џеңгім вар,
Џеңк едём, гӧзäl бана недäрсін?
Беній сендäн, не алынмаз гӧнӱм вар,
Сенін бана тӱрlӱ, тӱрlӱ сӧзӱн вар.

№ 24.

Про осаду Варны.

Варна-гібі каlа јок-тур,
Ічіндä тімары чок-тур,
Падішахтан јымдат јок-тур.
Алара, бејlерä,
Јымдат Варнаја!
Варнанын јоллары дӱз-дӱр
Москова геџеläр гӱндӱз-дӱр.
Алара, бејlерä,
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы таш-тыр
Османын гӧзӱ јаш-тыр
Руслар џеңкlердäн баш-тыр
Алара, бејlерä
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы деніз,
Дӧрт јанынндан сарды домуз,
Верін тајбеlерä омуз!
Алара, бејlерä
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы чадыр,
Ічіндä османы јатыр,
Гä'ур москов білмēр хатыр.
Алара, бејlерä
Јымдат Варнаја!

Варнанын јетрафы акар,
Ічіндä османы бакар,
Османы јевладыны бракар.
    Алара, ѳејlерä
    Јымдат Варнаја!
Варнанын долаjы бајлар
Ічіндä чöшмејläр чалар
Ніңеlерi ушакларны ãлар.
    Алара, ѳејlерä
    Јымдат Варнаја!
Ґемі ґемijlän чатылмыш,
Арасындан ӱч топ атылмыш,
Хабер ґеlдi, Варна сатылмыш.
    Алара, ѳејlерä
    Јымдат Варнаја!
Варнанын чiвересi таш-тыр,
Рус кендiнi дедi баш-тыр.
    Алара, ѳејlерä
    Јымдат Варнаја!

№ 25.

Ајlär, ајlär, ґӱнӱм' iläр.
Џiван ґöрдӱм, дõру ѳõläр,
Јалан дil дiр ґерчек ѳõlä.
Цар Нiкулајдан ґеlдi фермант,
Чолу олан олсун форма,
Хем уз олсун хем дӱз олсун,
Падiшахмыза јӱзӱмӱз олсун.
Алтымыза куру хасыр
Буткоф алды бiзi јесiр.
Не пек тiтсi Буткофун вар јӱзӱ,
Демiрдäн-да кãвi дiр сöзӱ.

№ 26.

Изъ Севастопольской войны.

Шу ајын ардында бір сары јылдыз.
Шу сары јылдыз, не пек чалышмыш?
Не пек чалышмыш геџәјнән гүндүз?
Геџә табіја курарды,
Гүндүз көпрү јапарды.
О көпрүја факір фукаралар топрак ташырды.
Топрак ташырды, топрак јірді.
О көпрүнүн јаннарна топлар курулду,
О көпрүнүн-үстүндән аскер јөрүдү.
О аскерін ічінә кылыч чекілді,
Атлы олан јөрүдү, јајан олан кыјылды.
Урун, уралым, кыјын, кыјалым.
Гүн бүн-дүр-дін-да бізімдір,
О көпрүнүн алтындан кан сеl гідәрді,
Үч-јыллык бір тосун да кан ічіндә гідәрді.

№ 27.

Про войну 1877 года.

Алаџә дајында вардыр гөзеlі,
Сары салдат геlір џебі паралы.
Сефіl[1]) незам[1]) гідәр, топу јаралы.
Буна Карсын јолу дерlәр.
Гідән геlмеді, јыкыласыныс
Хеј кара далар, аскер калмады».
Шу русун закону зор дур,
Коркарым јөмүрүм.

---

1) Слова турецкія.

Кара да̄ башында ,ıетіф (?) с̓есі вар,
Варын, бакын, чантасында н̓есі вар?
Біҏ чіф̓т потеніннан[1]) віна[1]) фесі вар
Буна Карсын јолу д̓ēрлар:
Гідӓн г̓еlмеді, јыкыласыныс,
Хеј кара да̄лар, аскер калмады.
Шу русун закону зор-дур,
Коркарым јölӯрӯм.
Кара да̄ башында біҏ узун тавlі[1]), -
Аскердӓн качаннар коллары ба̄лы.
Кімісі јафкулу, кімісі јевlі.
Буна Карсын јолу ..... и пр.
Кыр[1]) атымы пінејім, чыкајым таlімӓ[1])
Сӯӈг̓ӯјнӓн т̓ӯфемі алајым јеlімӓ,
Канлы кылыџімы ба̄лајым беlімӓ.

№ 28.

Сівістопулда біҏ чадыр, біҏ јешіl чадыр.
О чадырын алтында ӯч џіван јатыр.
О џіваннар бакмазлар г̓öнӯјlӓн хатыр.
Аман Падішахым, аман г̓öнӯјlӓн хатыр.
Шу іӈг̓еlӯзӯн французу урду караја,
Шу русун капітаннары тамах параја.
Аман Падішахым, аман, јымдат веҏ бізӓ.
Јымдат веҏмӓсајдын, атыл денізӓ.
Шу русун фіцерlеҏі г̓ӯмӯш-т̓ӯр јöкчеlеҏі,
Г̓ӯмӯш пiштоф беlіндӓ, дізӓдан канда.
Г̓ӯмӯш lӯlӓ а̄зында, пара џебіндӓ.
Аман Падішахым, аман, јымдат веҏ бізӓ.
Јымдат веҏмӓсајдын, атыл денізӓ.

1) Слова турецкія, для гагаузовъ непонятныя.

№ 29.

Дӱн ґеџелар дӱшӱмӱ ґӧрдӱм:
Ґӱллар ачар башымда.
  Ачыл дајлар,
  Шен ол бајлар,
  Бӓн јолџујум ґідӓрім.
Бӱлбӱл кушу јӧтӧр
Мезарџімын ташында.
Јӧтӓр бір ґӱн,
Јӧтӓр бір ґӱн.
Ах jӧмӱрӱм ґечӓр хер ґӱн.
  Ачыл дајлар,
  Шен ол бајлар,
  Бӓн јолџујум ґідӓрім.
Ґел гіделім адалара.
Адалара кум ӱстӱнӓ,
Нāзлым јатмыш јан ӱстӱнӓ,
Сіјайерчан кол ӱстӱнӓ,
Кара кашы кан ічіндӓ.
  Ачыл дајлар,
  Шен ол бајлар,
  Бӓн јолџујум ґідӓрім.

№ 30.

Џӱма ґеџесіндӓн дал фесlі аман, аман.
Туттулар бізі ах шу земзем сујуннан,
Јӱрдулар бізі ах шу земзем сујуннан.
Шу Рущук калесі таштыр, јыкылмас,
Јӱсек тір, јӱсек, куршун атылмас.
Хосманнада аскер чок тур, баша чыкылмас.
Alі Lібдаhім паша џеңктӓ урулду,

Султан пашеја хабер ґітті,
Султан пашанын ґöйнÿ карылды.
Алын бені, калдырсын бурдан достлар, кардашлар!
Ніңäм ґöрмесін, сінек конмасын,
Сінек конмасын, каным дамламасын!

№ 31.

Мајыл олдум јынџір ічті
Ґöзÿ кашы карејa (кара).
Јок-му бір тајлен бурада,
Ґелсін, ґірсін арејa (ара)?
Беним бір јарым вардыр,
Џäнымы тендäн сöкäр.
Тафта мејлäр тафта ґÿлÿм
Топ бÿкмÿш-тÿр зÿлÿфÿм.
Капумун јöнÿ кују,
Кујудан чекерлäр сују.
Капумун јöнÿ каја,
Кајадан бакарлар аја.
Капумун јöнÿ чöшмä,
Курнелері курусун.
Тафта мејлäр тафта ґÿлÿм
Топ бÿкмÿш-тÿр зÿлÿфÿм.

№ 32.

Бäн бір вакыт бір адамын кызы-јдым,
Алтын кафеслердä капалы кузу-јдум
Шінділердä дÿштÿм хрістіанын јеліна
Бана софра којдуруду, хем діван дургудурду
Сабахлен бені калдырēр, јеліні ÿзÿмÿ јыкадēр.

Ḃеңі кліċеċіңӓ ґӧтӱрēр, он дӧрт ḃің тӱрлӱ ајоз јӧптӱрēр.
Чок ċеlам ґӧтӱрċӱңңӓр ḃеңім агаларма.
Докуз топ патлатсыннар онунцӱдӓда ḃеңі булсуннар,
Бу хрістіјанын јеlіндӓн ḃеңі куртарсыннар.

№ 33.

Сабаh јылдызы ґецедӓн дувар.
Ċеlві ујкум вар дӱңкӱ ґецедӓн
Ај харап, харап коlвер махмуду,
Коlвер махмуду, кушлар јӧтӱшċӱң.
Кушлар јӧтӱшēр, дӓлар ціннēр.

№ 34.

Істамболдан чыкты башы ċеlемет,
Морaја варма-ды копту кыјемет.
Јеңі чēрелерміз Аллах амаң ет
Уруңеlі ділбаз-дыр ḃіl падішахым
Урум ділбер кіафеlдір кыр падішахым
Істамболдан чыкты феċ алтын уцӱ
Османныја јетмеді кӓфірің ґӱцӱ
Османнын кылыці зіхірдӓн аці
Мора дедіклері јеңгің касаба
Кеċілӓң келелар ґелмӓс јесаба
Јеңі чēрелерміз дӧңдӱ касаба
Ḃејлікі капусун јешік-мі-сандын
Јеңі чēрелерміз ґевшек-мі-сандын
Моранын ортасында ӱч мермер дірек
Ċефер олмасына јок-му-јду ґерек
Османны чырыштырды калды калмады јӱрек.

№ 35.

Јаваш, јаваш бас та ґеl,
Тахталар ојнамасын,
Јеңсерlӓр фырламасын.
Памук гідӓр башчаја.
Ґӱl долдуру башчаја.
Памук ґідӓр хамама,
Алтын бозёр тамама.
Памук ċӓң хујлумусын,
Мінарӓ-ґібі бујлумусын?
Памук ċӓң ушак-мы-сын?
Ґӱlдӓн јымышак-мы-сын?

№ 36.

Јанка, марі, Јанка, анан ċеңі арајор.
Арады да булду јукаркы махlеда,
Јукаркы махlеда, јеңі тӱканнарда,
Јеңі тӱканнарда ӱч попаз кызыннан јіп ічёрлар
Кызын бірісі філџӓн ċӱрёр.
Бірісі-да Јанкунун сачыны тарајор,
Бірісі-да бёгірlерңі јерlејор.
Јанку, марі, Јанку, ċеңі паша сорајор,
Паша сорајор, фермант јазајор.

Пѣсни, заимствованныя отъ болгаръ.

№ 37.

Сестра отравительница.

«Марі Марїнке, ċӓн булгар кызы,
Ċӓн булгар кызы, бӓн-да тӱрк олу,
Ґеlċӓңӓ бана марі Марїнке?»

— Нȧсы ґідеjым, агам вермеjор?
«Сізіӊ башчада ґӱllӓр алтында,
Ґӱllар алтында бір сары jылан.
Ал jыланын сыртындан коj бір філџӓна,
Коj бір філџӓна, марі Марїнке».
— Буjур, батӱ бӓ, бендӓн бір шарап,
Бендӓн бір шарап, кырмызы шарап.
«Буjур Марїнке, сӓн ілкін буjур».
— Буjурум батӱ каздырасын бана,
Каздырасын бана, бір тāзӓ мезар,
Бір тāзӓ мезар, ӱч пенчереjlан.
Бірісі олсун ґӱн дӱ тарафына,
Бірісі-да олсун ґӱн баты тарафына,
Бірісі-да олсун сеніӊ jолунда.

№ 38.

Ваӊӱ чекетті даjlерӊӓ каршы.
Каршы ґеlдім бір ґӓ'ӱр дӱjӊӱ.
Хепсіндӓ кырмызы чотра колунда,
Сāдычта ракыjнан шарап.
Хепсіні-саjды ґечірді, бана-да сыра ґеlдіjӊӓн,
Ракыjнан шарабы беним-да ґӱџӱмӓ ґеlді.
Чектім сіlафы беlімдӓн.
Сā jанына дӧнӱнџӓсына,
Салт ґеlіннӓн ґӱвӓ калды.
Хепсіні кыjып ґечірдім,
Ґенӓ-да чекеттім хаjдутлā.
Ґеlіні баладым бір кӱтā,
Ґӱвеjі-да баладым бір кӱтӓ.
Ґеџӓ-да ґері дӧндӱjӊӓн,
Ґеlіӊ олмуш біjаз jӱзӱм чотӱ,

Ġӯва-да олмуш кар̇ jӯзӯм̇ чотӯ.
Оннардан-да ȧн̇і капардым бір̇ ṫен̇ä jӯзӯм̇,
Тā аттыjнџä āзыма,
Аннадым, ȧн̇і оталандым.

№ 39.

«Ġітм̇ä мар̇і Тудорка, ġітм̇ä:
Алтмыш-ікі хаjдут ċен̇і ḃеk̇lēр».
— Кȯркма анаџīм, кȯркма бобаџīм,
Бäн алтмыш-ікі хаjдудун хакындан ġеlір̇ім.
Тудорка ċеċlӓмеді анасыны хем̇ бобасыны.
Алды суваџісыны да ч̇еk̇еṫті суjа.
Чакыр ваjвода Тудоркаjа каршы чыкты:
«Тудорка кызым ċевдіџäм,
Ḃäн ċен̇і ḃір̇ афта олду ḃеk̇lерім̇,
Ċäн н̇е ġеlм̇ездін?»
Тудорка-да деміш: «мамуџӯм, бобаџīм бракмазды,
Ама уjчум хіч-та бракмазды».
— Ċōlä мар̇і Тудорка k̇ӯн̇ӯздä k̇ім дір̇ зеңġін̇?
«Анаџīм бобаџīм зеңġін-дір,
Ама уjчум тā-да зеңġін̇.
Хаді, Чакырӯ ġідеlім̇,
Ḃен̇ім̇ бобаџīмын сараjларны ġӧр̇äċін̇».
Ġіṫті Чакыр да k̇іṫlеді капуларны,
K̇іṫlеді капуларны, да аṫеш еṫті.

№ 40.

Докуз jыл ġезміш Тодур хаjдутлукта,
Онунџӯ jылын jев̇ä ч̇еk̇еṫміш̇lӓр кафадарларыннан.
Какусу каршы ġеlміш, алдатмыш какусуну.
Алмыш Jуванчуjу куџāндан,

Кафадарларына-да ḋеміш,
Тодур вајвода ḋеді:
«Ġідініз ċіз! да̄-ічіндäн одун ġетірін!»
Тодуруида какусу јалварыды Тодура:
«Ḃерċін Јуванчују».
Тодур алды Јуванчују х̇ем ċевді, х̇ем јöптў,
Кызылџіктан шіш јапты,
Јуванчују ќебап пішірді кафадарларынпан.
Тодуруп-да какусу х̇ем а̄лады, х̇ем ċеċлäрді:
«Тодурр, Тодур вајвода».
Тодур-да ḋеді какусуна:
«Х̇ем ċені кыјаџäм, х̇ем Јуванчују ќебап пішірецäм».
Ордан-да чеќетті Тодур улу јолунџа̄.
Ḃір ḋўн карішылады, о̇-да онун кызкардашы-јды.
Х̇ейсінä шарап јетішті, са̄ḋа̄ Тодура јетішмеді.
Тодурун-да ġўџўнä ġеlді,
Алды буча̄ јеlінä, наџа̄ ḃеlінä,
Ḃір ḋўйўн аскерні кыјды.
Тодур ġеlіннäн ġўвеji бракты,
Ḃір ајырык а̄џа̄ ба̄лады,
Ḃірі ḃірінi ġöрмеċіннäр,
Ḃірі ḃірінін ċеċlерні ішітмеċіннäр.
Ордан-да Тодур чеќетміш,
Насы ба̄ламыш, ölä-да унутмуш.
Улу да̄јын ќенарына чыктыјнан, аклына ġеlміш.
Ачан ḋöнмÿш Тодур ġері, да ġітміш,
Бакса ḃірі олмуш кара јўзўм,
Ḃірі-да олмуш ḃіјаз јўзўм,
Кара јўзўмдäн алды, сол јеlі куруду,
Ḃіјаз јўзўмдäн алды, ḋіlі тутулду.
Ордан-да чеќетті јевінä,
Курт куш ċеċі ішітмеді,
Кузу ċеċі ішітті.
Ачан ġітті орајы,

Ḋöṙṫ-ӱż кузу капалы ḃіṙ ṅерḋеḋӓ.
Кафадарларна ḋеḋі:
«Ḃӓн буннары ẋеṁ јакаџӓṁ ẋеṁ аṫеш јеḋеџӓм».
Тодура ḋеміш кафадарлары:
«Тодур, Тодур, Аллахтан ġӱнā јынсандан ајып».
Ордан-да чеќеṫті ӱ̄ленӓ,
Вармады ḋöṙṫ ӱż којун јіṅḋі,
Оннарын ċеċлеṙінḋӓн ġӱṅ-да тутулду.
Ẋеṁ меjлӓṙḋілӓр ẋеṁ јешӓṙḋілӓр,
Ќӱ̄ллері са'урудулар,
Чобаннар сајды āларды, ẋеṁ ḃетфа јеḋӓṙḋілӓр:
«Аллахтан сајды, јок ṅ̊апалым,
Ама ḋіл-са, Аллахтан булсун».
Јеṿӓ јеṫішміш, Тодурун мамусу сормуш Тодура.
Тодур-да ḋеміш:
«Сор, мале, сор, ċо̄лејім ṅеṙеḋӓ ġеżḋім».
Сорду Тодурун мамусу,
Тодур-да ċо̄леḋі, ċо̄леḋі, ṅеṙḋа ġеżḋі.
Мамусу-да Тодура ḃетфа јеṫті:
«Докуз јыл јатсын, докуз ḋöшеќ чӱ̇ṙӱ̇ṫċӱṅ,
Докуз јастык чӱ̇ṙӱ̇ṫċӱṅ,
Чöлмеќ колпуна меṙḋіṿеннӓṅ піṅсіṅ,
Īнӓ јолундан ġечċіṅ».

№ 41.

Кровосмѣшеніе.

Докуз јыл олду анан јöлеlі,
Докуз јыл олду ċеṅіннӓṅ јашајорум.
Ṅе пеќ ċеṅі ḃеṅżеḋе̄рым анана.
Бобасы ḋеміш Тудоркаја:
«Хаḋі кызым Тудорка, ċеṅіннӓн ċтевоноз олалым».
Тудорка-да ḋеміш бобасына:

«Ай бобаџім, бобаџім, џаным бобаџім,
Нередä ґöрӱлмӱш, ішіділміш,
Кызлан бобасы стевоноз олсун».
Тудорка сöлäрміш бобасына, хем āлармыш,
Ґöзлерідäн сыра сыра јаш акармыш.
Тудорка деміш бобасына:
«Ґідäсін, бобам, ґідäсін,
Манастырларда ґезäсін,
Да бана бір ґӱмӱш круча аласын,
Хем бір ґӱмӱш шамдалы».
Да деміш: «озаман ґідеџес стевоноз олмā».
Бобасы ґітміш манастырларда ґезміш,
Да булмуш, да алмыш, да ґетірміш.
Бобасы деміш: «тä кызым Тудорка,
Алдым сана бір круча, хем бір шамдал,
Хаді кызым Тудорка, ґіделім».
Тудорка хазыр олурмуш, хем āлармыш:
«Аj бобаџім, бобаџім, ґӱнах кабуледеџес бобаџім».
Чекетмішлäр јола, јоллар узун олурмуш.
Кöпрӱлäр ӱстӱндäн ґечäркäн, кöпрӱлäр улурмуш.
Дāлар ічіндäн ґечäркäн, дāлар џіннармыш.
Бащчалар ічіндäн ґечäркäн, бащчада кушлар јöтäрміш.
Јöрӱмӱшлäр, јöрӱмӱшлар, манастыра јетішмішлäр.
Манастыр капулары капанмышлар,
Сыраларнан, дуваларлан аштырмышлар капулары.
Манастыр ічінä ґірмішлäр,
Манастыр ічіндä мумлар сӱнӱрлäрмішлäр.
Мумлар сӱнӱрмӱш, канділäр деврілірміш.
Канділäр деврілірміш, зефтуннар дöкӱлӱрмӱш.
Попазлар даскалар сыраларны јапмышлар,
Сыраларны јапмышлар, стевоноз етмішлäр.
Стевоноз олмушлар, дöнмӱшлäр ґері,
Чыкмышлар монастыр капусуна,
Тудорка ынџер олмуш, да Аллаха учмуш.

Бобасы-да монастыр капусунда
Мермер ташы олмуш.

№ 42.

Стујаны девер окудулар,
Стујанын мамусу бракмазмыш гітмä:
«Олум Стујан, деді, гітмä,
О јоллар улу јоллар дыр».
Стујан-да сеслäмеді мамусуну,
Алды кӱчӱк булӱсуну:
«Хаді булӱ, гіделім,
Сана барез балајџеклар,
Бана-да гöлмек вереџеклäр».
Јетіштілäр дӱн конакларна,
Стујаны девер јаптылар,
Стујана гöлмек баладылар,
Булӱсуна-да барез баладылар.
Чекеттілäр улу јолунџä гітмä,
Бір ајы каршы гелділäр улу дäн ічіндä.
Бір дӱнӱн аскеріні кыјдылар,
Стујаннан булӱсуну брады,
Стујаннан істеді гӱрешмä,
Гӱрешмä ӱч гӱн ӱч геџä.
Ајы деді Стујана:
«Бäн сені урусајдым, јіјеџäм,
Ама сäн бені урусајдын, бені јöлдӱрäсін».
Нередäн Стујан тутарды, кара каннар акарды,
Нередäн ајы тутарды, јетлен кемік копарды.
Стујанџäн аџісыннан ӱч аршын ајы калдырды,
Алты аршын јерä далдырды.

№ 43.

Он ікі кардаш манастыр јапармыш.
Оннар ішlарміш, манастыр батармыш.
Манол — мäстур деміш кардашларна:
«Хеј кардашлар! Сеслеценіз-мі бені,
Бäн не сöлецäм сізä?
Јāрын сабахlен, кімін ѓеlіні ѓетірі-са,
Кімін ѓеlіні ѓетірі-са јекмек манастыра ilері,
Ону-да којецēс тылысым манастыра».
Манол — мäстур ѓенä деміш кардашларна:
«Јевlерінізä ѓіттіјнäн, сöлäмејініз ѓеllіннерінізä,
Кімін ѓеlні ilері ѓетіріса,
Ону-да којецēс тылысым манастыра».
Ѓітмішлäр кардашлары хепсі јевlеріна,
Да сöлемішлäр кенді ѓеlіннерінä:
«Хај ѓеlінім, ѓеlінім јекмек манастыра ѓетірмäсін».
Оннар сöлäрмішлäр, Манол — мäстур сеслäрміш.
Ачан ішітміш Манол — мäстур,
Оннар сöлäрмішlар ѓеlіннерінä,
Манол сеслäрміш, канны јашлар āлармыш,
Јевä ѓітміш, кавалны алмыш,
Кавалны алмыш, да чалармыш.
«Бäн чалајым, сäн-да, марі Тудорка, ојна,
Белкім бітki ојнуну ојнарсын.
Калкасын јарын сабахlеи,
Хазырлајасын манастыра јекмек хем манцä.
Ојна, марі Тудорка, ојна бітki ојнуну».
Тудорка сорармыш Манол — мäстура:
«Нејчін бöлä сöлēрсін Манол?
Кім Јуванчују јыкајцек? Кім ону паклајцек?»
«Јāмурлар, јāдыкчан, Јуванчу јыкансын,

Lÿзгäр jeстiкчан, Jуванчу саллансын».
Хазырламыш Тудорка, да калкмыш сабахlей,
Да калкмыш сабахlей, да чекетмiш jола.
Jолда гiдäркан, jол узун олурмуш.
Манол iшläрмiш манастыр-ÿстÿндä,
Да гöрмÿш Тудоркаjы гelipкан,
Да башламыш āламā.
Хей āлармыш, дува-едäрмiш:
«Вер Аллахым, бÿк lÿзгäр,
Вер, Аллахым, бÿк jāмур, Тудорка дöнсÿн гepi».
Манол — мäстур jiмiш jекмек,
Jекмек-jiдiктäн сора, jiй колвермiш.
Тудорка-да аннамыш Манол — мäстурi: «кал сāлыпäjläн»,
Манола jeлiнi-да вермiш.

№ 44.

Хе паша дедi Стуjана:
«Стуjене, бä Стуjене, генч олане,
Гel, гiдelim бенiмнäн отуз iкi атнан
Ÿч сāтлык jердäн кошуjа».
Хе Стуjан гelдi jевiнä,
Jellepнi коjду ÿзÿнä, āлаjор.
Стуjанын-да аты дедi Стуjана:
«Стуjенē, бä Стуjене, генч олане,
Āлàма, аласын бана ÿч jыллык, ÿч ока шарап,
Ÿч ока шарап, ÿч ока-да пipiнч,
Да бäн оннары jijipiм, iчäрiм,
Да пашанын бёгiplepнi гечäрiм.
Хе Стуjан алды атына ÿч jыллык ÿч ока шарап,
Ÿч ока шарап, ÿч ока-да пipiнч,
Да jiдipдi о iчiрттi.
Пашадан-да гelдi кiхат, Стуjан гiтсiн кошуjа.

Ḣе Стујан пінді атына, чыкты мејдана,
Ḣе паша деді Стујана:
«Стујене, бă Стујене, ґенч олане,
Ḣер сенін атын ґечăрса,
Бăн вереџăм сана пашовкајы
Чадырларыннан, сары маlерініăн.
Да ḣер бенім атларым ґечăрса,
Сенін kelleні алаџăм».
Ḣе Стујан чекетті коркујнан кошuја.
Да ґіттілăр отуз ікі атнан кошuја.
Ḣе ґіттілăр, да колверділăр.
Ḣе паша-да пінді чардак-ӱстӱнă,
Да бакајор ḣем дејор:
«Бенім атларым ілері ґеlejор».
Ḣе оса Стујан ілері ґеlejор.
Токада јетішēр, да токаттан атладајор,
Пашајы јӱфкедăн патладајор.
Да пашовкајы Стујан алајор.
Чадырларыннан, сары маlерініăн.

Пѣсни новѣйшія, составленныя по поводу всѣмъ еще памятныхъ происшествій.

№ 45.

Џӱмајертесі пазара каршы Тоді отурду
Анасыннан, бобасыннан ḣем кардашларыннан.
Јіділар јекмек, кыскардашына Тоді деді:
«Калк марі Паріш, софрајы калдыр,
Софрајы калдыр, вер маказлары,
Ванінін башыны салдат башы кыркаџăм».
Паріш верді маказлары агасына,
Ванінін башыны салдат башы кыркты.

Бітірді Ваніін башыны,
Да Тоді деді мамусуна:
«Маліма, мале, бäн чоботара гідеџäм
Чоботара Јуванчу батӯја,
Сымарлајџäм, мале, јапсын бана девер чізмесі.
Тодінін мамусу деді Тодіја:
«Гіт Јуванчу батӯннара,
Ама кӯ ічінä гітмä гезмä».
Тоді гітмеді гезмä, Тоді гітті чоботара.
Азмы дурду, чокму дурду,
Ордан-да јевä чекетті.
Кадынын пунарын јанына гелді,
Пачіканын Ганісіні каршы гелді.
Каршы гелді, хошбеш етті.
Ордан-да чекетті капу јöнӯнä,
Јетішті чізмелері јеліндä,
Атты чізмелерні пріспаја,
Хем сыклык чаларды, хем гідäрді,
Хем чітені сыртына алды.
Гітті самана, долдурду чітені,
Хем сыклык чаларды, хем чітені сыртына аларды.
Ачан сырлык токадына јетішті,
Сырлар ӯрӯдӯ, кöпеклäр-да улушурду.
Гітті ікінџі чітені гетірмä.
Тоді јоларды саманнықта, душман-у бакарды,
Душман-да бакарды, јаклашсын Тоді саманна,
Јыкылды саманнык Тодінін ӯстӯнä.
Азмы дӯндӯ, чокму дӯндӯ,
Кöпеклäр онун сесінä улушурду,
Сабахлен олду, ајдыннанды,
Тодіјі мамусу арады, мамусу деді:
«Гіт, мäрі Паріш, Діман чічуннарада,
Діман чічуннарада, сор Тоді батӯну».
Гітті Паріш, сорду, да гелді,

Сорду, да ґеlді: «јок, male, јок.
Чічу гітміш бā кесмā,
Булў да гітміш бāлара ґōммā».
Тодінін мамусу ґітті саманна,
Ґітті саманна, саман ґітірмā.
Куцāклады мамусу бір куцāк саман,
Тодінін кырнак ајāны да карышык булду.
Насы куцāклады, јōlā да дўштў.
Ічері да ґеlді, хем āларды,
Хем āларды, хем дўнўрдў,
Сімона да дāрді: «калк, бā Сімон, калк,
Бізім саманнык јыкылды,
Саманнык јыкылды, Тодіјі-да бастырды».
Сімон-да јынанмазды. ачан бакты пенчередāн,
Ачан бакты пенчередāн, јеlіннāн дўвāрді кафасыны.
Сімон-да калкты, Тодінін јанына ґітті,
Тодінін јанына ґітті, ґетірсін Тодіјі.
Гајдарці Ііјанын Коlісі куцāклады,
Куцāклады Тодінін кырнак беlіндāн,
Да ґетірді Тодіјі ічері.
Јаздырдылар Тодіјі, чіздірділāр,
Зāбітlерā-да білдірділāр.
Тодінін Діман чічусу јок-ту јевдā.
Кім ґітсін, Діман чічусуну чырсын?
Јолладылар Марінін Костісіні.
Насы сōледі Костіцік Дімана,
Јōlā-да косору јеlіндāн дўшўрдў.
Діман јевā јетішті, ґітті Тодіјі долашмā.
Тодінін мамусу āларды, хем дāрді:
Калк, Тоді, калк!
Чуфа антеріні ґідірдік,
Кара калпāны ґідірдік,
Гарус кіткаларны башына којдук.
Калк, Тоді, калк!

Діман чічун-да ґелді, ćені јатыркан булду.
Калк, Тоді, калк!
Караґӧз јевладым, караґӧз ӧлум,
Не пек ґӳџендірдін мамуну?
Не пек ґӳџендірдін, кахыра соктун?
Насы бені кыјдан, насы кардашларыннан кыз карда-
шыны кыјдын?»

№ 46.

Сорун дајlерӓ јерін асланы,
Дајlерӓ сізӓ не сӧlеџек?
Душманнарда чыкты каршыма.
Ачан урдулар башыма,
Кара кан јінді кашыма.
Ґӧрмӳш чок-тур, сӧlар јок тур.
Урма дінсіз, урма душман,
Ушаклармы брӓџӓм ӳсӳз.
Сӓ јанында Ганд ӳ дурду,
Сол-јанында Быџӓл урду,
Ӳч ґӳнӳндӓ Петрі булду.
— Ја, бӓ Петрі, кафадарым,
Не ґелмӓсін јымдатлара?
Јуван аґа чыктын ґӧздӓн,
Діл-дір чоктан, ґечӓн ґӳздӓн.
Онун јеві јімӓк істӓр.
— Чок селӓм ґӧтӳр ушакларма,
Јувашчӓна, усулџӓна,
Коркутмајасын, ӓлатмајасын.
Ак башынын ґӧрґӳlері
Мезарџінын саз јӧртӳсӳ.
Дерӓ, тепӓ сӳрӳттӳlӓр,
Јӳзӳнӳ, ґӧзӳнӳ чӳрӳттӳlӓр,
Беґір јӧlдӳрдӳ, деділӓр.

№ 47.

Башкӯ мерасы пустіја калды.
Ба'урчудан ікі џан алды:
Кімің несі? Міхалын Мітісі.
Міхалын Мітісі, Міхалын олу.
Душман залог гецă јарысы
Мітіјі булду, Мітіјі сорду:
Кімің несі? Міхалын Мітісі.
Міхалын Мітісі, Міхалын олу.
Ікі јöкӯз ікі бöгір
Бендăн хелал сізă олсун.
Кыјмајын беніm генч џанымы,
Анаја, бобаја біріндi кім?
Бу јалан дӯннедă генџіџікім,
Алтын топрак беніm џаным,
Беніm џаным телдăн јапрак».
Аллă верді, гӯн-да дӯду,
Мітінін кардашлы бузајы кудӯ.
«Гелсăна бені, сорсана бені,
Беніm башыма не хал гелді.
Чок селам гöтӯр анама хем бобама.
Ал кушак белінда, беш барсак јеліндă
Біткі камкамы кліседă вердірін,
Сон нафрамы јевдă вердірін».

№ 48.

Фақір хаџіjы дöрт кіші тутту,
Онун бірісі бір комшусу,
Іllă бірісі Кості кумісі,
Іllă бірісі кенді олу.
Кемендi атан кенді карысы.
Фақір хаџі јалварајор:

«Ах куми, куми, Кости куми
Ачмы брадым? Сусуз-му брадым?
Кыјдыныз бени, беним цанымы,
Беним цанымы, татлы цанымы».
Факір хацi јалварајор:
«Пачіка марі, кызым Пачіка,
Ач капулары, чык дышары»
— Насы чыкајым, бобацім хацi?
Бату капуда дурајор,
Дурајор, капују тутајор.
«Пачіка марі, кызым Пачіка
Кыр пенчереjі, чык дышары,
Гумушлан сарарым сені».
— Насы чыкајым, бобацім хацi?
Пенчерелäрдä демірлäр кавi.
Факір хацi јалварајор:
«Хај Міті, Міті, олум Міті,
Ачмы брадым? Сусуз-му брадым?
Кыјдыныз бені, бенім цанымы
«Урун, уралым, о та дірі,
Ал атлара піндірелім».
Терзі Колija гöтÿрдÿлäр,
Терзі Колінін капусунун јöнÿнä.
Факір хацінын јастыцä
Сокакларда топачлар,
Дöшеці-да-јердä чіменнäр.
Хава-да булутлар јорганцi дыр.
Дерä тепä сÿрÿттÿлäр,
Јÿзÿмÿ, гöзÿмÿ чÿрÿттÿлäр,
Јöзенгіја-да астылар,
«Бегір јöлдÿрдÿ» — деділäр.
Ӱчÿнцÿ гÿнÿндä Петрі-да булду.
«Бä Петрі, бä кафадарым,
Не гелмедін бана јымдат?»

— Нȧсы г̇ідеjым сана jымдат?
Русун законнары чок тур,
Бендȧн сана jымдат jок-тур.
«Ċеlам г̇öт̇ÿр ушакларма
Хем jевімȧ усулп̇ȧна.
Ċölejaсін, коркутмajaсын
Коркутмajaсын, ā̈латмajaсын.
Бак башымын г̇öрг̇ÿċÿн̇ÿ.
Мезарымын саз jöрт̇ÿċÿ,
Бенім jевім jімȧк іċт̇ȧр,
Ушакларым jімȧк іċт̇ȧр».

№ 49.

«Катіна марі, бāла моданы,
Бāла моданы, ал бакырларны,
Ал бакырларны суjа г̇іделім.
Катіна марі, брак бакырларны,
Брак бакырларны, бізȧ г̇іделім».
«Бȧн ċізȧ г̇іттім, капу кilitli».
Марку г̇ечȧр, чапраз ilikli.

№ 50.

Кырымлара г̇ідȧрім, капулары ачарым
Jавашаџік, т̇ȧт̇ÿсу мамусун дуjмасын,
Кырымын Каlінасы т̇іт̇ірȧр сланінасы,
Кырымын ушаклары т̇іт̇ірȧр ташаклары,
Кырымын Мітіċі т̇іт̇ірȧр пічіċі,
Каlінанын катусу т̇іт̇ірȧр дупусу,
Карымын г̇еlіннері т̇іт̇ірȧр jеlіннері.

№ 51.

Пѣсня болгарская, которую дѣвушки поютъ когда ходятъ хоронить куклу, Германчу.

П̇іп̆іруда lотала, lотала
Даj буlу гуlам даш
Да са руду жету-ту.
Жету-ту, просу-ту
Ігна моle моleлаj.
Даj Боже jāмур[1]).

№ 52.

Коляда болгарская, которую поютъ на Рождество гагаузкіе парни въ с. Конгазѣ.

С̇еднаlі с̇е С̇вет̆ім П̆етар jі Д̇ім̆ітар
С̇еднаlі с̇е да сов̇етват
С̇еднаlі с̇е малу млогу (:)
Два д̇н̆ӑ тр̇і д̇н̆ӑ (:)
І тр̇і ношт̇і.
Јутговар̇ӑ С̇в̇ет̇і Д̇ім̆ітар:
«Аj г̇ід̇е врем̆ӑ lатну врем̆ӑ
С̇е попоташа сас таргофче
С̇е чаjір̇е сосі вчаре».
Јутговара С̇в̇ет̇і П̆етар:
«Аj г̇ід̇е вр̇ем̆ӑ з̇імн̇і вр̇ем̆ӑ
Вс̇іх амбары з желту жыту
С̇е м̇іханы з роjну в̇іну ......

1) См. Сборн. за нар. умотв. кн. VIII, с. 278:
Пеперуда льата
На Бога се мьата:
«Даі ми, Боже, дребен джш,
Да се роди жито и ржжъ».

№ 53.

Пѣсня на болгарскомъ языкѣ, съ гагаузскимъ произношеніемъ.

Станчу сі віно піеші.
Јарфойді чаша заліва
Ја Станчум чаша преліваи.
Чі лігна Станчум зајусна,
Зајусна Станчум загінва.
Јустанал машка-ј-рожбіца.
Мајка му лўлку качеші,
Јему песін-та пујеші:
Нанні мі нанні Јуванчу
Нанні назлы Јорданчу
Куѓі кушавал пухмене.

Мāн̇і.

№ 1.

Чыбук урдум чім̇ен̇ӓ,
Чім̇ен̇ін̇ чічец̧ін̇ӓ
Іп̇ек̇ олсам, сарылсам
Jӓрім̇ін̇ б̇еlц̧ізін̇ӓ.

№ 2.

Г̇ец̧ӓ чыктым дышары,
Думан д̇ер̇ед̇ӓ̀-j-д̇і
Хачан г̇ір̇д̇ім̇ којнуна,
Коц̧ӓн н̇ер̇ед̇ӓ̀-j-д̇і?

№ 3.

Jін̇д̇ім̇ таштам ашā,
Jāмур баштан ашā.
Б̇ӓн кызлары сев̇ӓрім̇
Jары б̇еlд̇ӓн ашā.

№ 4.

Хаjла г̇ід̇еlім̇ дā
Д̇ӳд̇ӳкlер̇ін̇ с̇ес̇ін̇ӓ.
Б̇ӳн̇ бір̇ кары г̇öр̇д̇ӳм̇,
Бац̧ӓклары т̇ер̇с̇ін̇ӓ.

№ 5.

Ṫӳфеԥім атылмаjор,
Пахалы, сатылмаjор.
Бу узун ҟеԥеläрдä
Јалыныз јатылмаjор.

№ 6.

Хаj ḍеṗеläр, ḍеṗеläр,
Ḣеläр ɓіліṗім ӥеläр.
Ṙöзäl кызын којнунда
Алма ҟіɓі ӥеӥеläр.

№ 7.

Дā башында ҟіṗезläр.
Ċеӥі бана ӟеṗмезläр.
Алып качарым ċеӥі,
Караннык-тыр, ҟöṗмезläр.

№ 8.

Кар јāр ċеӥä, ċеӥä
Јамболун ḍеṗеċіӥä.
Ẋеј кыз, курбан олаjым
Ṁеӥеӥіӥ ṫепеċіӥä,

№ 9.

Куршун аттым ḍеӥізä,
Ċӳзӳlдӳ чыкты јӳзӳ.
Херкеċ јāṗіӥі алды,
Ḃеӥімҟі калды ҟӳзä.

Споръ въ пѣсняхъ.

№ 10.

Онъ: Јеlім̇д̇ік̇і цыгара
Д̇ӱ̆ш̇т̇ӱ̆ какылды кара.
Холан т̇ӱ̆р̇к̇ӱ̆ б̇іlм̇ӓсан,
С̇ік̇т̇ір̇ шурдан̣ маскара.

№ 11.

Она: Бă-ічін̇д̇ӓ хашлама,
Хашламајы ташлȧма.
Холан т̇ӱ̆р̇к̇ӱ̆ б̇іlм̇ӓсан,
Бок јім̇ӓ̄ башлȧма.

№ 12.

Онъ: Ахыр алтында хурма.
Хош к̇ӧп̇ец̨іјім̇ махкурма.
Аттым сана б̇ір̇ чарык,
Јі ону чабук, чабук.

№ 13.

К̇ер̇ем̇іт̇ бец̨ӓлары.
Г̇ід̇ім̇ алац̨ӓлары.
Докунсам г̇еlін̇lӓр̇ӓ,
Н̇е д̇ӓ̄р̇ коц̨ӓлары?

№ 14.

Башымдакы гугула,
Фан̇ела-дыр фан̇ела.
Алдым б̇ір̇ м̇ӱ̆с̇ӱ̆l кары,
Олду башыма б̇ела.

№ 5.

Ṫў̆феџім атылмаjор,
Пахалы, сатылмаjор.
Бу узун ґеџеläрдä
Јалыныз јатылмаjор.

№ 6.

Хаj ḍерелäр, ḍерелäр,
Ḣелäр б̇іліріṁ ṅелäр.
Ґ̇öзäl кызын коjнунда
Алма ґіб̇і ṁеṁелäр.

№ 7.

Дā башында к̇ірезläр.
С̇еṅі бана вермезläр.
Алып качарым с̇еṅі,
Каранпык-тыр, ґöрмезläр.

№ 8.

Кар jāр с̇еṅä, с̇еṅä
Јамболун ḍерес̇іṅä.
Ẋеj кыз, курбан олаjым
Ṁеṁеṅін ṫепес̇іṅä,

№ 9.

Куршун аттым ḍеṅізä,
С̇ӳзӳlдӳ чыкты јӳзӳ.
Херкес̇ јäріні алды,
Ḃеніṁк̇і калды ґӳзä.

Споръ въ пѣсняхъ.

№ 10.

Онъ: Јеlім̇дік̇і цыгара
Д̇ӱш̇т̇ӱ какылды кара.
Холан т̇ӱрк̇ӱ б̇іlм̇äсан,
С̇ік̇т̇ір̇ шурдан маскара.

№ 11.

Она: Бā-іч̇ін̇дä хашлама,
Хашламаіы ташлàма.
Холан т̇ӱрк̇ӱ бilм̇äсан,
Бок jім̇ä башлàма.

№ 12.

Онъ: Ахыр алтында хурма.
Хош к̇ӧп̇еціjім̇ махкурма.
Аттым сана б̇ір̇ чарык,
Јі ону чабук, чабук.

№ 13.

К̇ер̇ем̇іт̇ бецäлары.
Г̇ідім̇ алацäлары.
Докунсам г̇еliнläр̇ä,
Н̇е д̇äр̇ коцäлары?

№ 14.

Башымдакы гугула,
Фан̇ела-дыр фан̇ела.
Алдым б̇ір̇ м̇ӱс̇ӱl кары,
Олду башыма б̇ела.

№ 15.

Чыбук узун, ṫӳṫӳн аз,
Јеṫӓр̇ јетiṅ бана нас.
Il бiр олџӳк, јöṅејiṁ,
Сана јеṫсiṅ ḃӳṫӳн јаз.

№ 16.

Чыбук узун ḱеċṫiр̇дiṁ,
Ḃӓн анамы ḱӳċṫӳр̇дӳṁ.
Ḱӳċṁӓ анам, ḱӳċṁӓ џӓным,
Ḃӓн сана, џӓн, фес ḱеċṫiр̇дiṁ.

№ 17.

Сары кiхат јеlṅеżӓ,
Марi куму ѓеl бiżӓ.
Нȧсы варајом сiżӓ,
Комшулар ѓӳlӓр бiżӓ.

№ 18.

Хај дер̇ӓ дер̇iṅ дер̇ӓ,
Ѓölѓеċi ċер̇iṅ дер̇ӓ.
Ḃеṅi јӓр̇дӓṅ ајыран,
Ċер̇ṗilċiṅ кара јер̇ӓ.

№ 19.

Хавада учан куш-му-дур?
Канады ѓӳṁӳш-ṁӳ-дӳр̇?
Ḃеṅi јӓр̇дӓṅ ајыран
Аџӓба ѓӳlṁӳш-ṁӳ-дӳр̇?

№ 20.

Хавада учан lelek̇,
Канады ċеṅек-ḃіṅек.
Ḃеṅі jӓр̇дӓṅ ајыран,
Калбур сатсын х̇ем̇ jelek̇.

№ 21.

Хавада учан кырлаӊгач
Кујруӊӑ ајырыч, ајырыч.
Ḃеṅі jӓр̇дӓṅ ајыран,
Кан куссун а'уч, а'уч.

№ 22.

Алты платан шал вары.
Чоӊӱк капуда јалвары.
Кыз ċӱр̇м̇еjі аралар,
Чоӊӱк к̇еṅдіṅі паралар.

№ 23.

Ајна аттым чајыра,
Шафкы урду бајыра.
Бајыр ӱċт̇ӱ кывырӊік,
Чајыр ічі ḃӱр̇ӱṅӊӱк̇.

№ 24.

Ај фарфур̇і, фарфур̇і,
Ḃір̇ а'уч каранфіlі.
Алсам којсам ӊеḃӱм̇ӓ,
Коктурсам ӊӓнаḃіṅӓ.

№ 25.

Ḋеṗеḋä кајмак олмаз,
Ḋiлбеṗä дојмак олмаз.
Il ḃiṗ олџӱк јӧн̇ејiм,
Јолџӱјум дурмак олмаз.

№ 26.

Aj ајдын-дыр, варамам,
Јӧлä ṗезil оламам.
Aj булуда ġiṗдiкчан,
Бäласалар дурамам

№ 27.

Каleḋä ка'ун јiṗläр,
Ка'уна ḋiliṁ ḋеṗläр.
Ḃiз-да ġiтсäк н̇е ḋеṗläр?
— Сајмыш та ġеlмiш, ḋеṗläр.

№ 28.

Сары ġӱlӱн̇ сарысы.
Тутту башымын äрысы.
Ġеlḋi ġеџä јарысы.
Ġештi башымын äрысы.

№ 29.

Ал алма, кызыл алма,
Ċерġен̇ä ḋiзil алма.
Јäṗ капуја ġеlḋiкчан,
Јӧн̇ӱн̇ä ċӱзӱм олма.

№ 30.

Пейчередäн бак, та ґеl.
Цыгарканы јак, та ґеl.
Јäр јӱрӧні севäрсан,
Пулӯ-цäны брак та ґеl.

№ 31.

Дередекі бузлар,
Дередекі бузлар!
Онбеш јашында кызлар
Піштофцӱму јалдызлар.

№ 32.

Урун кызлар уралым,
Чекірґеjі кыралым.
Чекірґенін хавасы,
Коңгазда-дыр дāвасы.

№ 33.

Беш пара вердім јеlінä,
Туз сабун алсын ґеlінä.

№ 34,

Ікі кајык јан верміш.
Алтын кӱпä нам верміш.
Ікі олан бір кыз ічін
Ајакчадан цäн верміш.

№ 35,

Каla дібіндä јылан.
Кашлары діван, діван.
Бені јардäн ајыран
Не дін булсун, не јыман.

№ 36.

Антереси tel олсун.
Jellepi гyl гyl олсун.
Бени jардан ajыран
Сенселаjна кyl олсун.

№ 37.

Антереси telдан, telдан.
Jap бени браjан гидан.
Jap, jeвel заман сан дiлiн.
Вардыр сени jуредан.

№ 38.

Пенчеренин шишеси,
Гулун мор менефшеси.
Jöдарiм, олан, jöдарiм.
Аjанима душасин.

№ 39.

Ак коjун, кара кузу.
Верiн коjуна тузу.
Чок мала тамах jетмеjiн,
Верiн олана кызы.

№ 40.

Чок малын дiлi вар,
Сöлесада jерi вар.

№ 41.

Пенчеренин шишеси.
Кучук jевiн кöшеси.
Jакын муму, араjлым,
Jарiма кöтек аталым.

№ 42.

Она: Јылан ґеlір качарак,
Јäрім ґеlір ўч ајак.
Бізім плана урулду,
Ікі ґöздäн кöр олду.

№ 43.

Онъ: Kaleдäн јіндім хаса,
Халвајы бастым таса.
Бенім јäрім иек ґöзäl,
Азбучук боју кыса.

№ 44.

Башчаніздä ґўl вäр-мы?
Ґўl діöіндä јол вар-мы?
Бу ґеџеlік мусāфірім,
Дöшēніздä јер вар-мы?

№ 45.

Мāніџі башы-мы-јсын?
Чајыр ташы-мы-јсын?
Бір кач мāні сōlаcäм,
Џебіндä ташыр-мы-ј-сын?

№ 46.

Kaleнін ортасында
Мум јанар софрасында.
Бенім бір достум вар
Бешалманын ортасында.

№ 47.

Aj дувар ajан, ajан.
Jӧрӱдӱм jajан, jajан
Ḃенім ӧір jäрім вардыр,
Ḣей ćӧläр jалан, jалан.

№ 48.

Aj дувар aja стандан,
Ġӱн дувар ӧіjaз стандан.
Џäным ӧір карпус істäр
Отуз ікі бостандан.

№ 49.

Ḳемеӥчä чала, чала.
Чыктым інџä дала.
Інџä дал кырылды,
Кызлар бана урулду.

№ 50.

Ṗеӥчередäн кар ґеlір.
Capaj бана дар ґеlір.
Ḃір jешіl-канатлы куш олсам,
Capajын ӱстӱнä консам.

№ 51.

Каршыда кара jемішläр,
Даллары суja jіӥмішläр.
Копкуjдан ӧір кыз алдым,
Амыны сычан jіміш.

№ 52.

Јевiн āрды хеpгеlä,
Јевi урду ńеpгеlä.
О бенiм iстедiм-дi,
Не јолладын Бендерä?

№ 53.

Бендерiн ортасында
Мум јанар софрасында.
Јäрiм отурмуш јазар
Хем кендiнi курар.

№ 54.

Мāвi мiнтан јеklемä
Уфацiк iliklемä
Вар гiт олан беklāмä
Пенчередäн сеслāмä.

№ 55.

Дут āччазы бурулду
Кöкундä су дурулду
Јäрiм бурда, бäн орда
Бујнуцумуз бурулду.

№ 56.

Kаlедäн јiнiшелiм
Коч-гiбi дöнушелiм
Сäн јāмур ол, бäн булут,
Бiрерi каушалым.

№ 57.

Д̇ер̇ӓ боју гід̇ӓр̇ім̇,
Једі д̇ев̇ӓ г̇ӱд̇ӓр̇ім̇.
Г̇еl д̇ев̇еџі д̇ев̇ен̇і ал:
Јӓр̇ім̇ г̇еlміш̇, гід̇ӓр̇ім̇.

№ 58.

Мар̇іна мар̇і, сӱр̇т̇ӱџӓк̇,
Јет̇ек̇lер̇і к̇ер̇т̇іџӓк̇.
Салкым чыча ачаџек,
Мар̇іна М̇іхала качаџек.

№ 59.

Пазарџік д̇ӧр̇т̇ к̇ӧшеlі
Ічі с̇ед̇еф д̇ӧшеlі.
Ічін̇д̇ӓ бір̇ јӓр̇ с̇ев̇д̇ім̇,
Д̇ӧр̇т̇ јапы м̇ен̇ефшеlі.

№ 60.

Алты чыбуктан lӱlӓ, lӱlӓ,
Бајылдым г̇ӱlӓ, г̇ӱlӓ.
Ачан Аллахтан јӧlӓ,
Г̇еl кыз јашајлым б̇іlӓ.

№ 61.

Хај д̇ім̇і кара, калпак.
С̇ен̇ін̇ д̇іlін̇ јалпак.
Суја г̇ід̇ӓн кызлара
Х̇еј с̇ӓн алырсын калпак.

№ 62.

Харманда кују каздым,
Ḋiбiнä мäнi јаздым.
Харманын тозу ґiбi,
Ṁеlӓрсiн кузу ґiбi.

№ 63.

Ај хубалы, хубалы.
Ḃенiм јäрiм шубалы.
Ал алмајы ојдурдук,
Iчiнä шекер долдурдук.

№ 64.

Токатларымыз бурмалы.
Чыкып јола дурмалы.
Јäрiм бурдан ґечеџек,
Лафына лаф булмалы.

№ 65.

Ṗенчередäн бакарым,
Дары ґiбi акарым.
Ḃäн јäрiмiн којнунда
Муска iнбiр ґiбi кокарым.

№ 66.

Јекмек аттым, терlедiм.
Јäр бегiрнi јерlедi.
Јерlедiј-са, чекетсiн,
Ч̇екеттiјнäн, ґöз јетсiн.

№ 67.

П̇ен̇ч̇ер̇ед̇äн бак б̇ен̇і,
Б̇ēн̇ірсаjдын, ал б̇ен̇і.
Б̇ен̇д̇äн г̇ӧзäl булурсаjдын,
Ікі г̇ӧзд̇äн к̇ӧр олсун.
или: (Шеjтан алсын с̇ен̇і).

№ 68.

Д̇ер̇ä боjу чытраннык.
Jӧlä-м̇і с̇ен̇ін̇ чобаннык?
Чобанын с̀опасы jапраклы,
Кызын г̇ӧзlер̇і чатмаклы.

№ 69.

М̇ер̇д̇ів̇ен̇д̇ä кырк аjак,
Кыркына-да урдум даjак.
Б̇äн jар̇ім̇і г̇ӧр̇д̇ӱ̆к̇ч̇äн,
Н̇е jel тутар, н̇е аjак.

№ 70.

Шамдалдан сазык акар.
Jäр̇ бана г̇ӧзäl бакар.
Il, бір олџӱ̆к jӧп̇еjім̇,
Азымдан баллар акар.

№ 71.

Каlед̇äн̇ jӧк̇ӱ̆з бакар.
Jӧк̇ӱ̆зӱ̆н̇ анны сакар.
Сакаллыjа к̇ім̇ бакар?
Т̇ер̇ быjык, jӱ̆р̇ек̇ jакар.

№ 72.

Аj мінарі, мінарі,
Јан капуда ḋонарім.
Јäр ічердä ċефāда,
Бäн дышарда доннарым.

№ 73.

Каlа боју саз олур.
Саз ачылыр јаз олур.
Бäн јäрімä ґўl демäм,
Ґўlўн јöмўрў аз олур.

№ 74.

Купрівалар чалканыр.
Бір кыз ґöрдўм, јыканыр.
Алтыннары біздä дір,
Јöкўзlері біздä дір.

№ 75.

Ґемі ґеlір деніздäн,
Діреклері кірездäн.
Пунар башы тафталы,
Суда ојнар ак балык.

№ 76.

А'ул боју ґўl-фатма.
Вар ґіт, олан, лаф катма.
Дары демедім, дізlедім.
Бäн јäрімі јöзlедім.

№ 77.

Дурма д̇ілб̇ер каршымда,
Д̇ілс̇ін̇ б̇ен̇ім̇ јашымда.
К̇ім̇са б̇ен̇ім̇ јашымда,
Ґ̇елсін̇, дурсун каршымда.

№ 78.

Б̇ір̇ ок аттым јамаџӓ,
Б̇ір̇ куш урдум алаџӓ.
Б̇ӓн јӓр̇ім̇і танырым:
Ґ̇öзӓl калпаџі алаџӓ.

№ 79.

Кара б̇ēғ̇ір̇ ахырда,
Ј̇ӓр̇ јӱ̆р̇еџім кахырда.
Кахырымы б̇ілс̇еlӓр,
Іс̇т̄ед̇ім̇ӓ в̇ер̇с̇еlӓр.

№ 80.

Ај д̇ер̇ӓ, бу д̇ер̇ӓ!
Кајн анам кара јер̇ӓ.
К̇ајн анамын јет̇lер̇і
Ч̇ек̇іlм̇ејџек̇ д̇ср̇т̇lер̇і.

№ 81.

Токатлармыз кыбрызы,
Каршыда ґ̇ӧр̇д̇ӱ̆м̇ кызы.
Ачан вардым јанына,
Сандым б̇ір̇ вакла кузу.

№ 82.

Фес̇lен̇ jек̇т̇ім̇ ув̇аjа,
Кызлар г̇еlс̇ін̇ буваjа.

№ 83.

Аj б̇ід̣іlі, б̇ід̣іlі,
Д̇ӳшм̇ӳш амынын д̣іlі.
Докунма бана б̇ід̣іl,
Дакарым сана б̇ір̇ д̣іl.

№ 84.

Мā̆в̇і jорган боjумц̧ā̆,
С̇ік̇ä̆м̇ä̆д̣ім̇ кызы доjунц̧ā̆.

№ 85.

Таўшаны кӯ̆дулар (:)
Фід̣аныктан ашā (:).
Х̇еj кыз курбан олма-мы-сын
Б̇ен̇ім̇-г̇іб̇і ушā?

№ 86.

Б̇ір̇ кыз г̇ӧ̆р̇д̇ӳм, ун jеlä̆р,
Карпуз-г̇іб̇і м̇ем̇еlä̆р.
Карпуз-г̇іб̇і м̇ем̇еlä̆р,
Г̇ӳв̇ем̇ г̇іб̇і т̇ен̇еlä̆р.

№ 87.

Шу д̣ер̇ен̇ін̇ узуну
Jін̇с̇ä̆м̇, кырсам бузуну.
Шу урумун кызыны
С̇ік̇с̇ä̆м кырмызы амыны.

Или.

Шу ḋеṙеній узуну
Јінсӓм, кырсам бузуну.
Шу урумун кызынын
Солдурсам ал ӱ̆зӱ̆нӱ̆.

№ 88.

Ал iерда̇, јешіl iерда̇.
Кыз бені којма ḋерда̇.
Ḃа̇н ċені булдум јерда̇.
Сокаца̇ бені ḋерда̇.

№ 89.

Јӱ̆кlӱ̆к-ӱ̆стӱ̆нда̇ саз дуру.
Ṁецiцi кызлары а̄ч дуру.
Ох, маṙі, ṁецiцi карысы,
Јок-му ċенда̇ ċерген курусу?

№ 90.

Ікі пунар ґölґeli.
Ічі долу з̇ердеli.
Ч̇екін шу кызы беṙі,
Доnадалым ḋiлбеṙі.

№ 91.

Ґ̇окта̇ јылдыз јеlli ḋiṙ
Jellici-да беlli ḋiṙ
Ċікішан кызларын
Тумбалларындан беlli ḋiṙ.

№ 92.

Алтын таста су дуру,
Ḃäн куварым, о дуру,
Ḃäн куварым, о дуру,
Сандурмада отуру.

№ 93.

Ḋерä̇ боју н̇егара.
Ġ̈ӱ̆lм̇ä бі̇зі̇м̇ магара.
Ḃізі̇м̇ магар аныры,
Кујруцä̆ны каныры.

№ 94.

Карпуз ка'ун капчыцǟ
Караġ̈öз̇ кызын ам̇ці̇цä.
Арпа бо̄дај т̇ен̇есі̇
Караġ̈öз кызын м̇ем̇есі.

№ 95.

Сары ка'ун д̇ілі̇мі.
Jö̆lд̇ӱ̋р̇д̇ӱ̋м̇ б̇ӱ̋lб̇ӱ̋lӱ̋м̇ӱ̆.
Ḃäн б̇ӱ̋lб̇ӱ̋lс̇ӱ̋з дурамам,
Jäр калдырсын jöлӱ̋м̇ӱ̆.

№ 95 a.

Сары jылын, сарысы.
Кырмызы ġ̈öз̇ӱ̆н̇ä jарысы.
Ч̇ің̇ġ̇ен̇ен̇ін jарасыны,
Jȫп̇еjі̇м̇ ġ̈öз̇ӱ̆нӱ̆н jар'сыны.

№ 96.

Узунсун сырык-ґібі,
Јешілсін корук ґібі.
Не ґезäрсін сокакларда
Јолмалы таʻук-ґібі?

№ 97.

Ікі кајык уз ґідäр,
Ічі долу кыз ґідäр.
Кајын башы кыјмыклы,
Кыз істäмäз быјыклы.

№ 98.

Кыз-мы-јсын, татар-мы-јсын?
Шефтелі сатар-мы-јсын?
Не кызым, не татарым,
Не шефтелі сатарым.

№ 99.

Су ґеліp лÿлä, лÿлä.
Чоџÿк ґеліp ґÿлä, ґÿлä,
Тріфун басма јеліндä,
Ґÿмÿш піштоф беліндä.

№ 100.

Аја бактым, ај ајаз,
Кыза бактым, кыз бііаз.
Џебÿмä салдым, алтын аз,
Јетмејџек бана бÿтÿн јаз.

№ 101.

Н̇ер̇ед̇ä, Тод̇і, н̇ер̇ед̇ä?
Јӧк̇ӱ̆з̇ сулар д̇ер̇ед̇ä.
Б̇еш̆ копча б̇еlін̇д̇ä,
Г̇ӧз̇аl Варвара јеlін̇д̇ä.

№ 102.

Ракы којдум ф̇іlц̦äна.
Мајыл олдум б̇ір̇ ц̦äна.
Ц̦äн б̇ен̇ім̇ олац̦ек,
Сарарып та солац̦ек.

№ 103.

Дут ā̈ччā̈зы дут в̇ер̇і,
Јапрац̦іны кыд в̇ер̇і.
С̇ен̇ін̇ г̇іб̇і т̇ӱ̆р̇к̇ӱ̆ц̦ӱ̆läр
Устасына г̇ӧт̇ в̇ер̇і.

№ 104.

Пат алтында таʻуклар
К̦ызлар г̇іб̇і наʻуклар.
Пат алтында турналар
Кызлар г̇іб̇і курвалар.

№ 105.

Б̇ір̇ кыз г̇ӧрд̇ӱ̆м̇, ун јеläр,
Којнундакы м̇ем̇еläр.
Којнундакы м̇ем̇еläр,
Бурц̦ӱ̆, бурц̦ӱ̆ т̇ен̇еläр.

№ 106.

Дā башында хашлама.
Олан мāнiлері бiлмāсан,
Олан мāнiлері бiлмāсан,
Бiр боку jiмā башлама.

№ 107.

Кыз сӯпӯрӯ, тоз едāр.
Чоџӯк ґечāр, ґӧз едāр.
Буздан фiлџāн олур-му?
Чоџӯк мiнтаны шал-мы-дыр?
Чоџӯктан шаlвiр вар-мы-дыр?

№ 108.

Узунсун дāлар ґiбi,
Татлысын баллар ґiбi,
Ґезāрсан jевдāн jевā,
Бащада ґӯллāр ґiбi.

№ 109.

Каршыдан jылан ґеliр,
Кашлара бана дiван.
Калеji калдыралым,
Jыланы jӧlдӯрелiм.
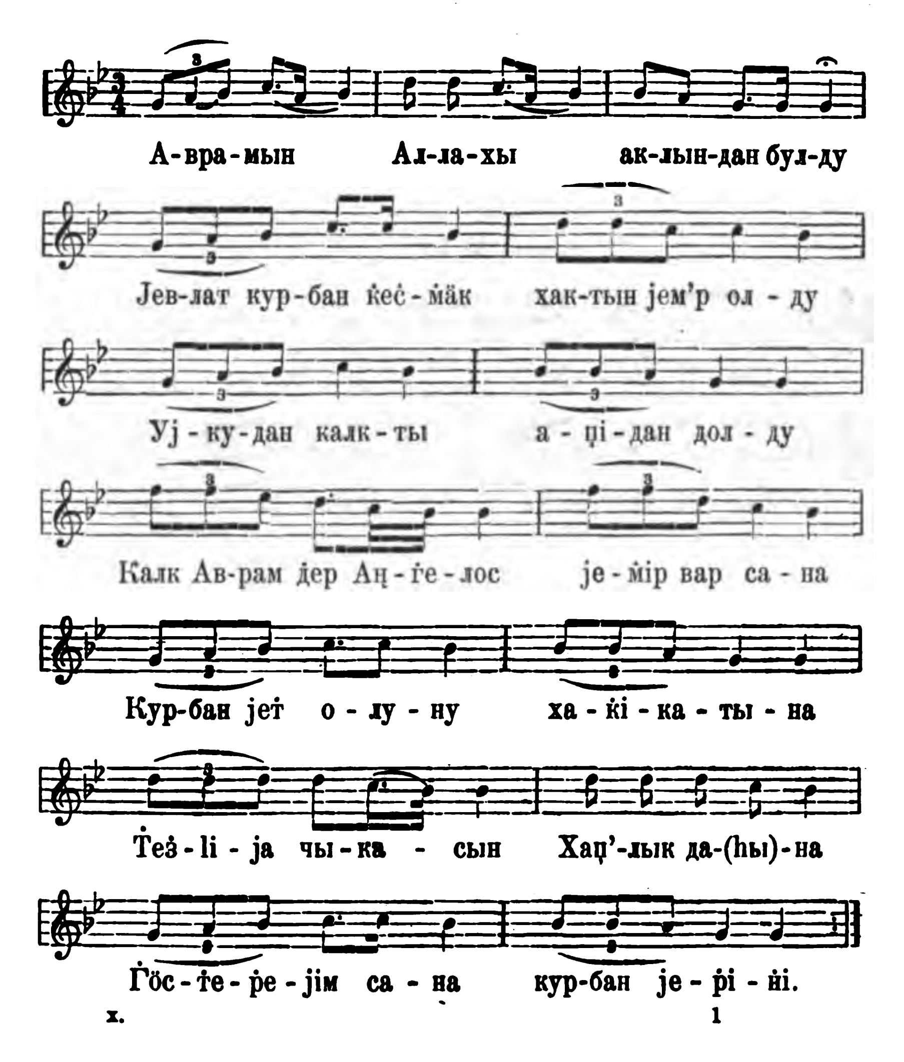
№ 110.

Каршыда ґӧрдӯм кырк атлы,
Кыркыда желеткалы.
Желетканын шiрiдi,
Jанды jӯрāм, jерiдi.
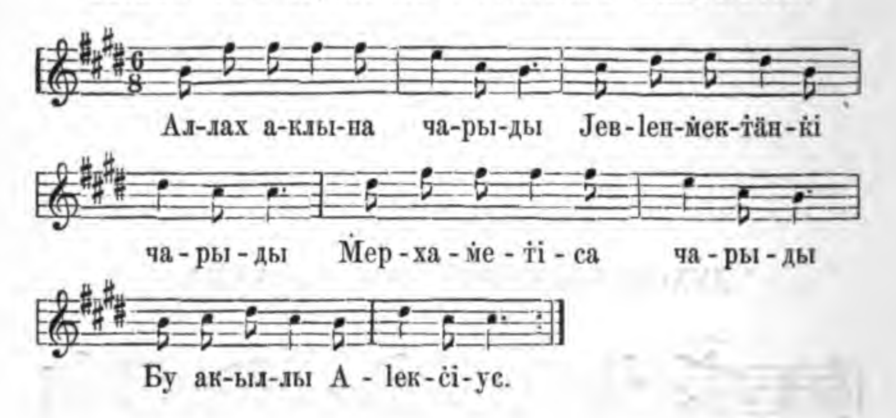
№ 111.

Ба̄лара г̇іт̇т̇ім̇ jӳз̇ӳм̇ä,
Jäр̇ jiliш̇т̇i г̇öз̇ӳм̇ä.
Д̇із̇ б̇е д̇із̇ отурмушкан,
Хас̇ір̇ет̇ олдум ӳз̇ӳм̇ä.

ДУХОВНЫЙ СТИХЪ ОБЪ АВРААМѢ.
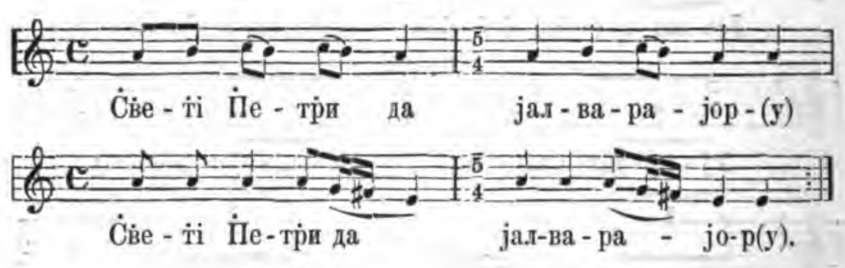

СТИХЪ ОБЪ АЛЕКСѢ БОЖЬЕМЪ ЧЕЛОВѢКѢ.
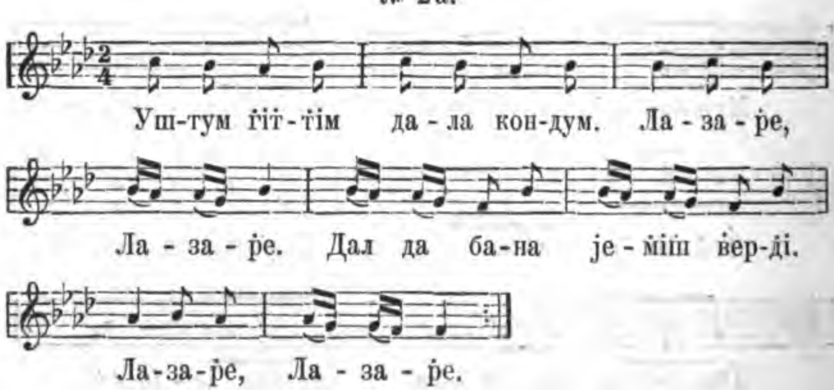

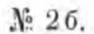
ТЎРКЎ.
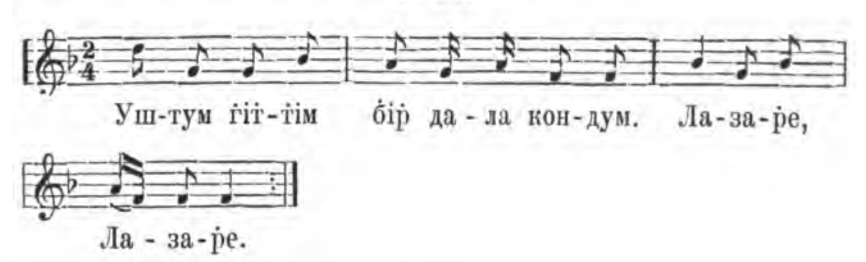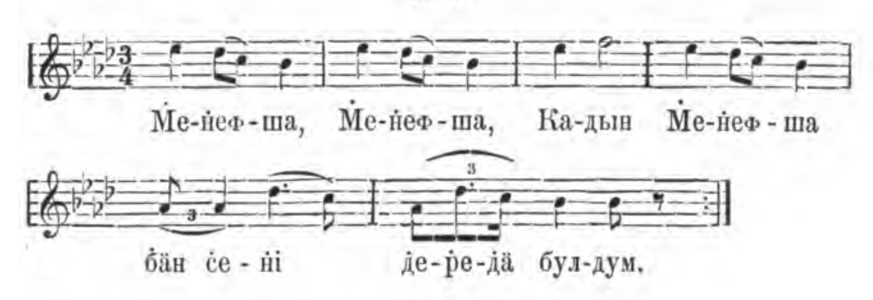

№ 2а.
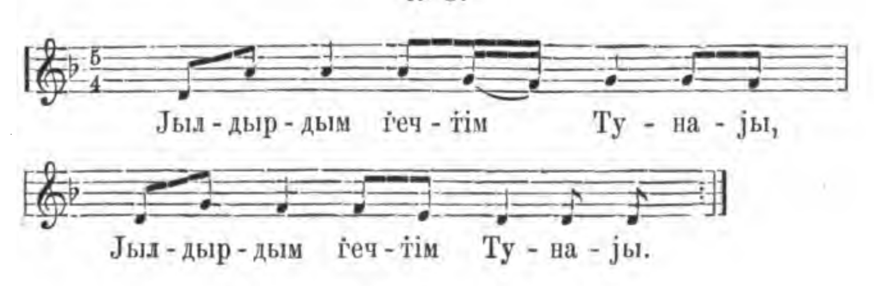

№ 2б.

Уш-тум ґіт-тім бір̇ да-ла кон-дум. Ла-за-р̇е,
Ла-за-р̇е.
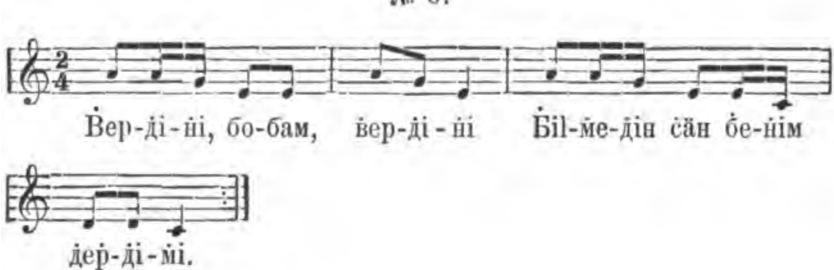
№ 3.

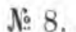

М̇е-н̆еф-ша, М̇е-н̆еф-ша, Ка-дын М̇е-н̆еф-ша
б̇ан с̆е-ні д̇е-р̇е-д̇ä бул-дум.

№ 5.
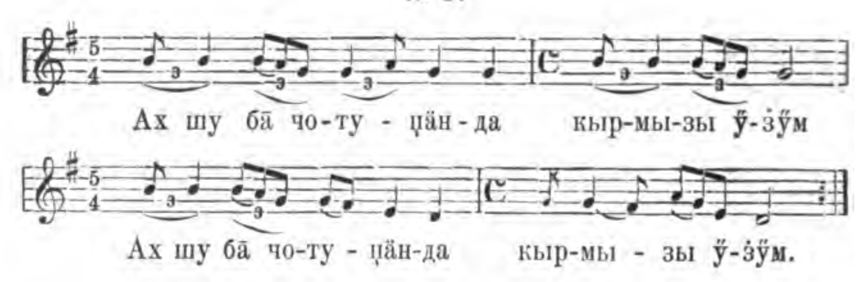

Јыл-дыр-дым ґеч-тім Ту-на-јы,
Јыл-дыр-дым ґеч-тім Ту-на-јы.

№ 6.
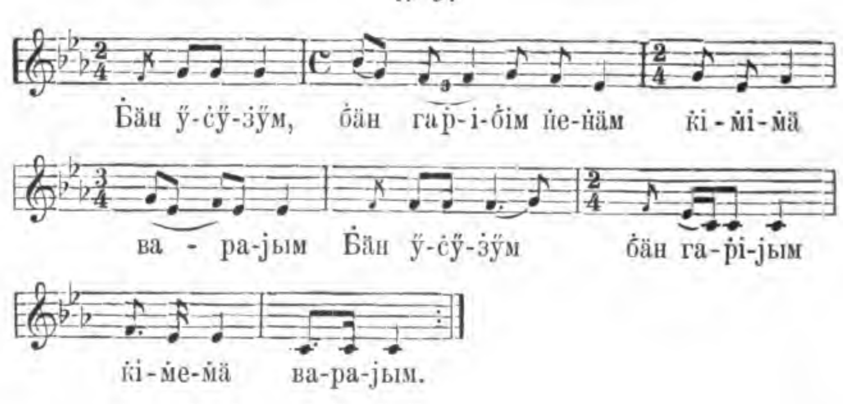

В̇ер-д̇і-ні, бо-бам, в̇ер-д̇і-ні Б̇іл-ме-д̇ін с̆ан б̇е-нім
д̇ер̇-д̇і-мі.
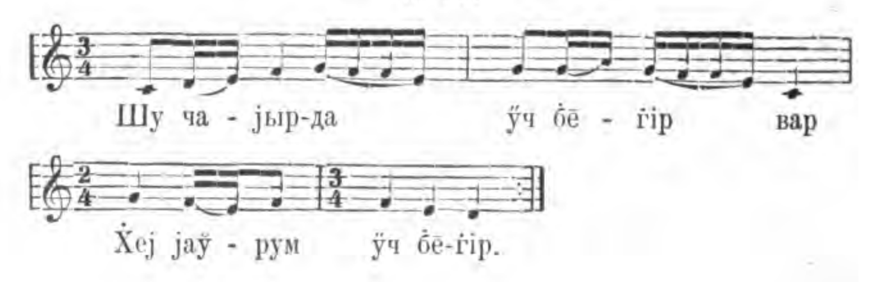

№ 8.

Ах шу ба̄ чо-ту - ца̧̄н-да кыр-мы-зы ӯ-ӟӯм
Ах шу ба̄ чо-ту - ца̧̄н-да кыр-мы - зы ӯ-ӟӯм.

№ 9.
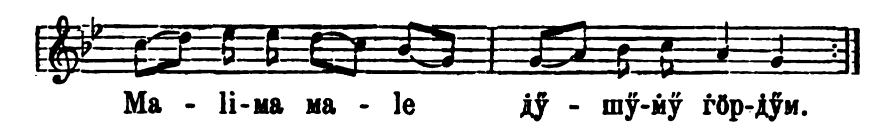

Ḃа̄н ӯ-ċӯ-ӟӯм, ḃа̄н гар̆-і-ḃім ṅе-ṅа̄м ḱі-ṁі-ṁа̄
ва - ра-јым Ḃа̄н ӯ-ċӯ-ӟӯм ḃа̄н га-р̆і-јым
ḱі-ṁе-ṁа̄ ва-ра-јым.

№ 13.

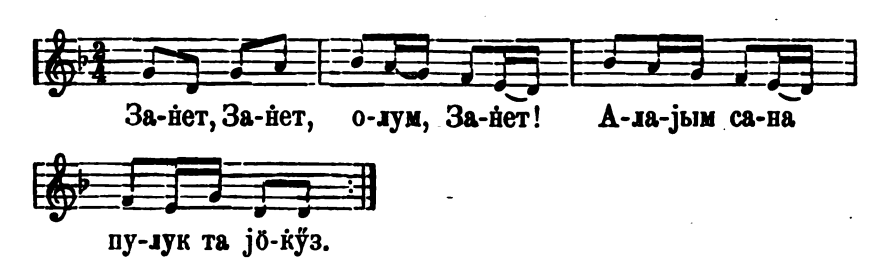

Шу ча - јыр-да ӯч ḃе̄ - ġір вар
Ḣеј јаӯ - рум ӯч ḃе̄-ġір.

№ 14.

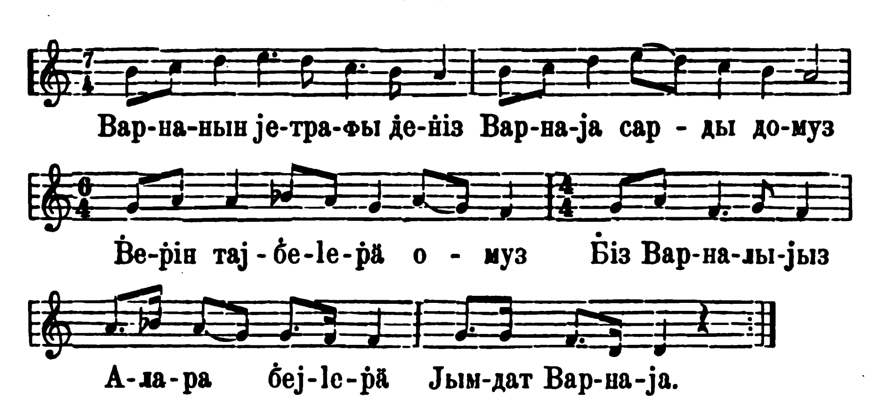

Ца̧ӯ - ма-јер-те - ċі па - за-ра кар - шы
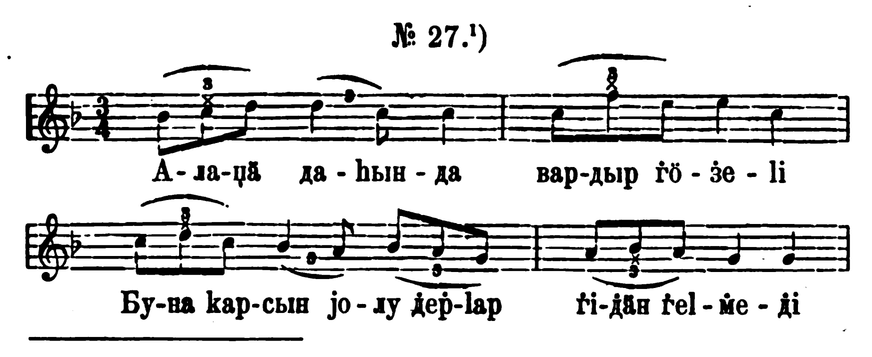

№ 20.
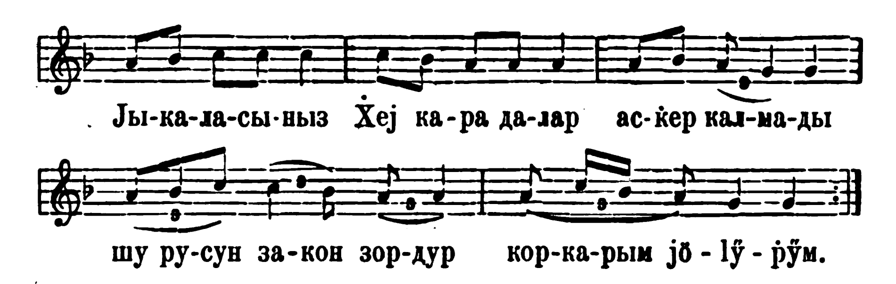

№ 24.
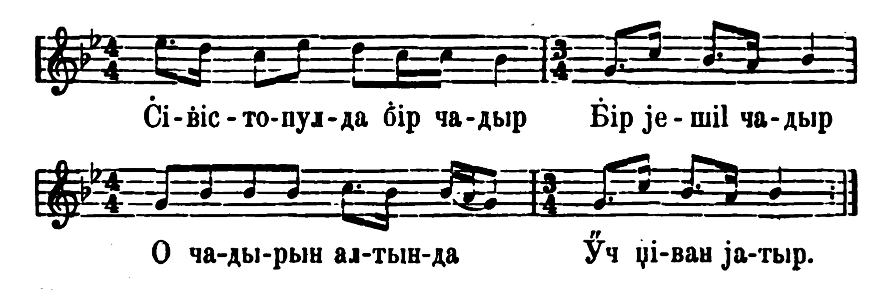

№ 27.[1])
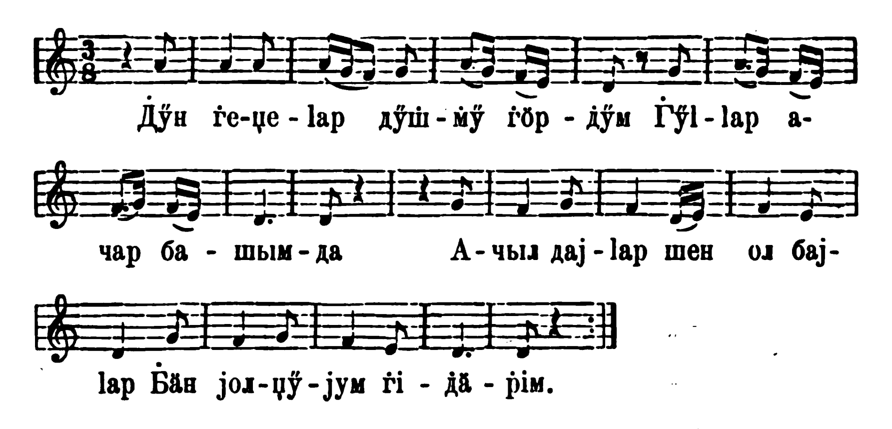

1) Знакъ × указываетъ удареніе.

Јы-ка-ла-сы-ныз Хеј ка-ра да-лар ас-ќер кал-ма-ды
шу ру-сун за-кон зор-дур кор-ка-рым јӧ - lӯ - р̓ӯм.
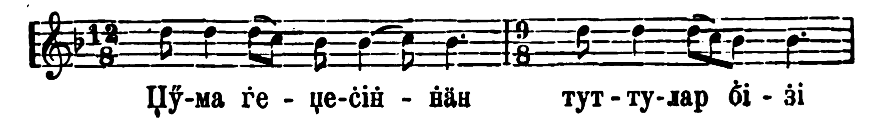
№ 28.
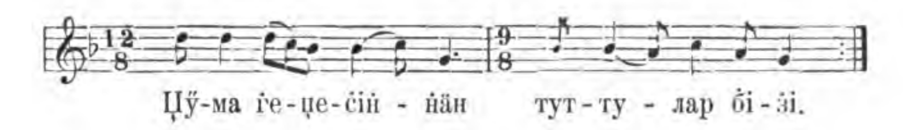

С̇і-віс-то-пул-да бір ча-дыр Б̇ір је-шіl ча-дыр
О ча-ды-рын ал-тын-да Ӳч џі-ван ја-тыр.

№ 29.
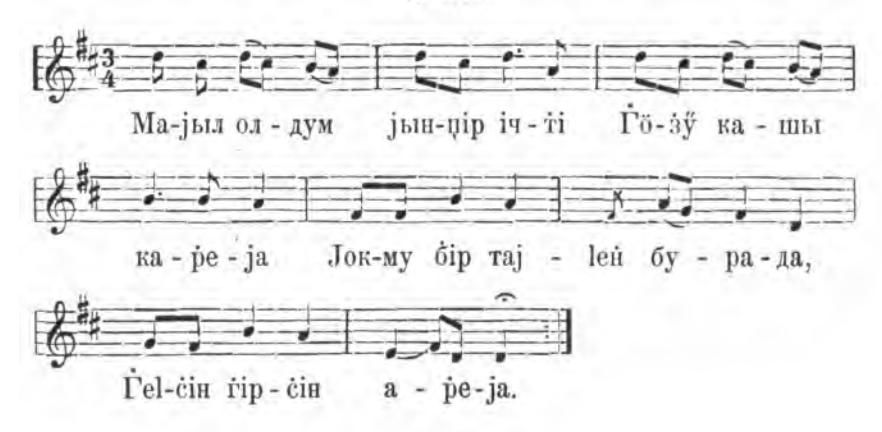

Д̓ӯн ѓе-џе-lар дӯш-м̇ӯ ѓӧр - д̓ӯм Ѓӯl-lар а-
чар ба - шым-да А-чыл дај-lар шен ол бај-
lар Б̇ӓн јол-џӯ-јум ѓі - д̓ӓ - р̇ім.

№ 30.
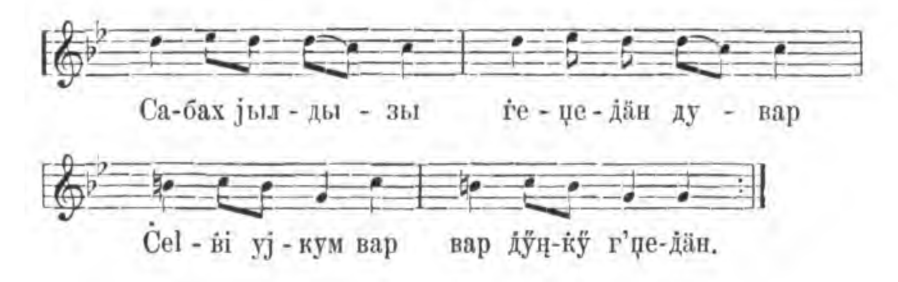

Џӯ-ма ѓе - џе-сін - н̇ӓн тут-ту-лар б̇і - з̇і

Ц̧ў-ма ґ̇е-ц̧е-с̇ій - н̇ан тут-ту - лар б̇і-з̇і.
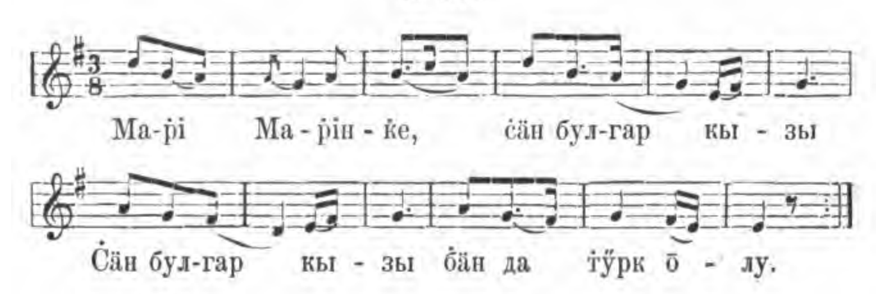
№ 31.

Ма-јыл ол - дум јын-ц̧ір іч - т̇і Ґ̇ö-з̇ў ка - шы
ка - р̇е - ја Јок-му б̇ір тај - lей бу - ра - да,
Ґ̇еl-с̇ін ґ̇ір - с̇ін а - р̇е - ја.
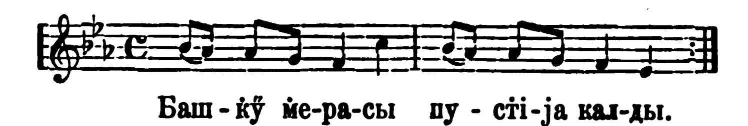
№ 33.

Са-бах јыл - ды - зы ґ̇е - ц̧е - д̇ăн ду - вар
С̇еl - в̇і уј - кум вар вар д̇ўң-к̇ў г'ц̧е-д̇ăн.
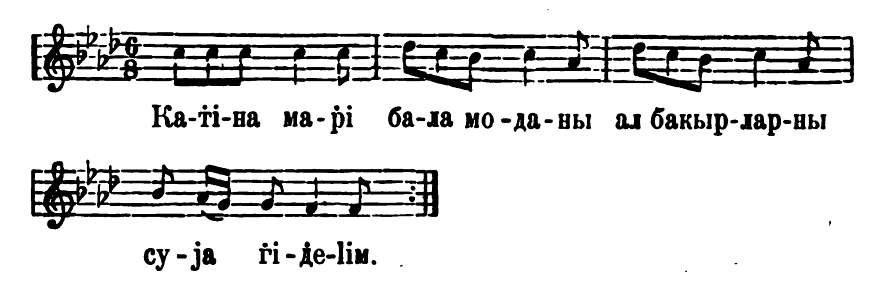
№ 37.

Ма-р̇і Ма - р̇ін - к̇е, с̇ăн бул-гар кы - зы
С̇ăн бул-гар кы - зы б̇ăн да т̇ўрк о̄ - лу.
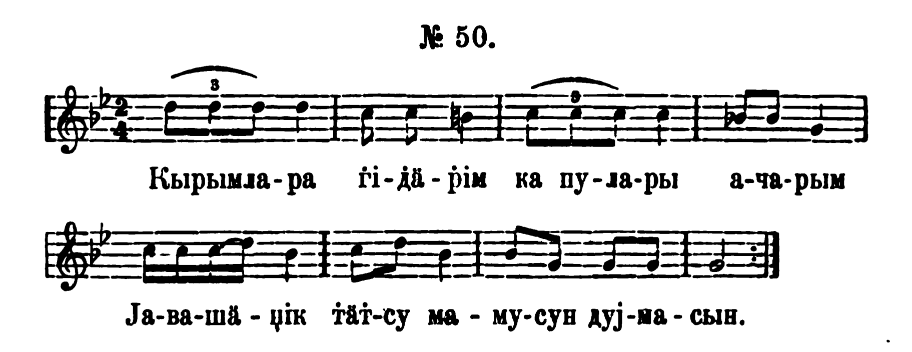
№ 47.

Баш - кў ме̇-ра-сы пу - сті̇-ја кал-ды.
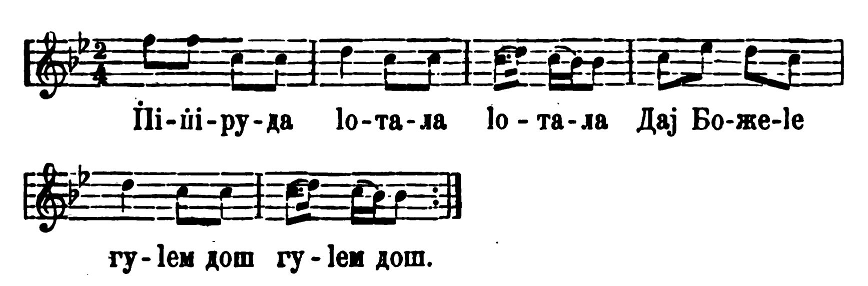
№ 49.

Ка-ті̇-на ма-р̇і ба-ла мо-да-ны ал бакыр-лар-ны
су-ја ґі-д̇е-lім.
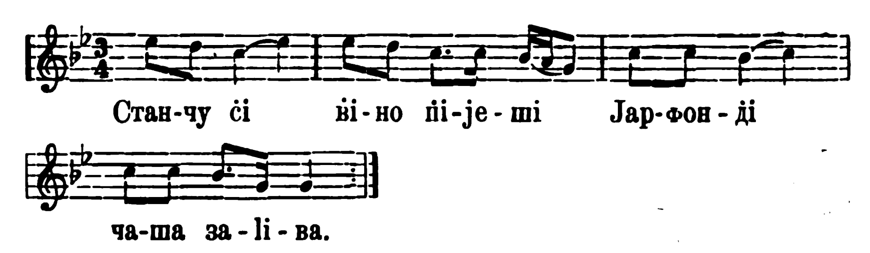
№ 50.

Кырымла-ра ґі-дӓ̇-р̇ім ка пу-ла-ры а-ча-рым
Ја-ва-шӓ-џік т̇ӓт̇-су ма - му-сун дуј-ма-сын.

№ 51.

П̇і-ш̇і-ру-да lо-та-ла lо-та-ла Дај Бо-же-lе
гу-lем дош гу-lем дош.
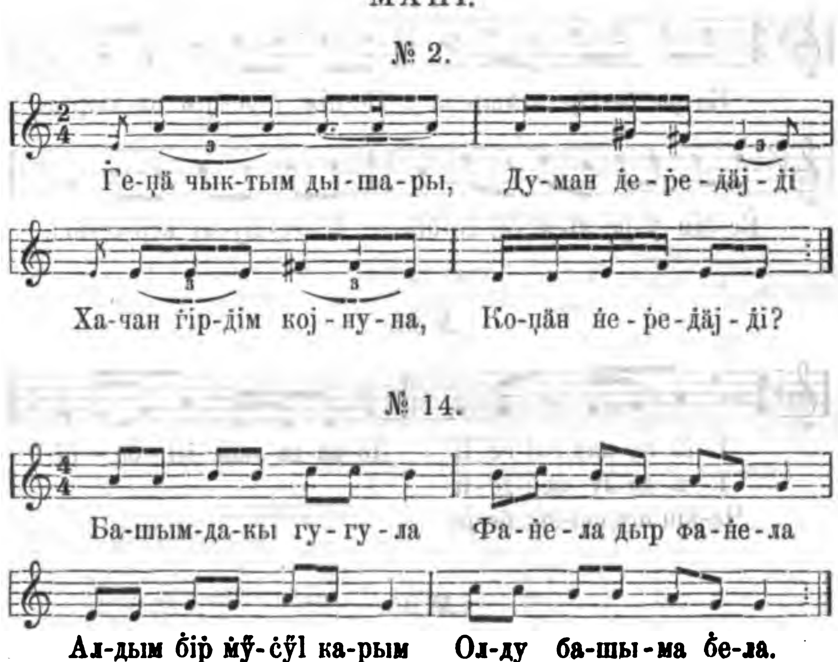
№ 53.

Стан-чу ċі
ві-но пі-је-ші
Јар-фон-ді
ча-ша за-lі-ва.

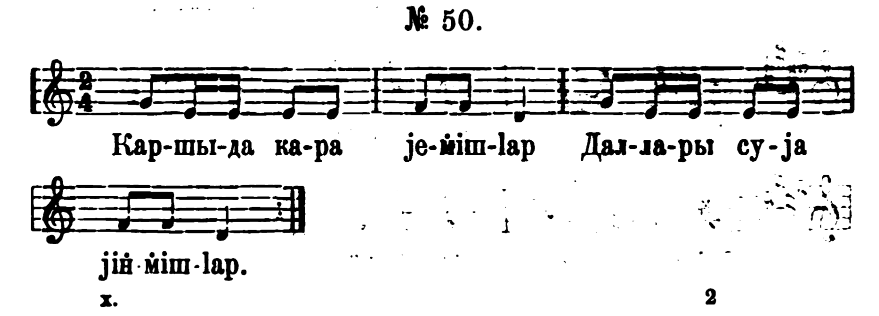

МА̄НІ.
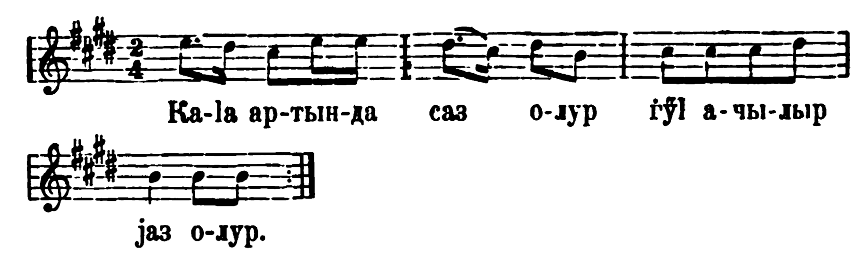
№ 2.

Ге-цӓ чык-тым ды-ша-ры,
Ду-ман ḋе-ṗе-ḋӓј-ḋі
Ха-чан ġір-дім ҝој-ну-на,
Ко-цӓн ṅе-ṗе-ḋӓј-ḋі?
№ 14.
Ба-шым-да-кы гу-гу-ла
Фа-ṅе-ла дыр фа-ṅе-ла
Ал-дым біṙ ṁӯ-ċӯl ка-рым
Ол-ду ба-шы-ма ḃе-ла.
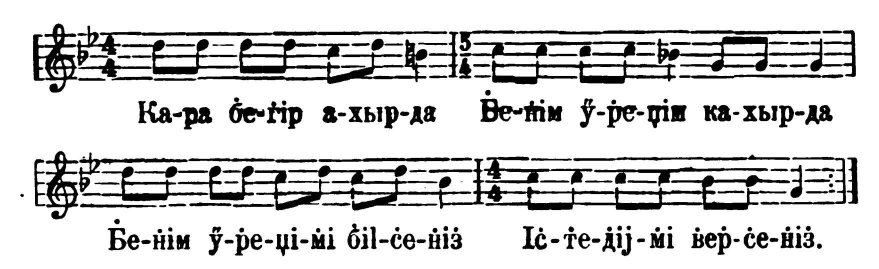
№ 50.

Кар-шы-да ка-ра
је-ṁіш-lар
Дал-ла-ры су-ја
јіṅ-міш-lар.
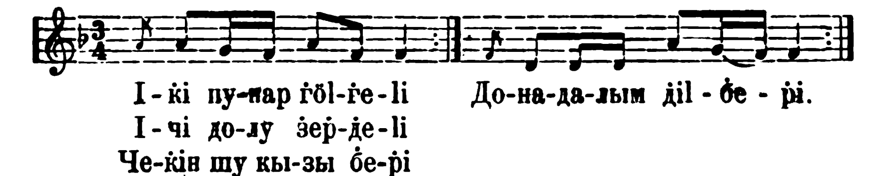
№ 73.

Ка-lа ар-тын-да саз о-лур ġӱl а-чы-лыр
јаз о-лур.
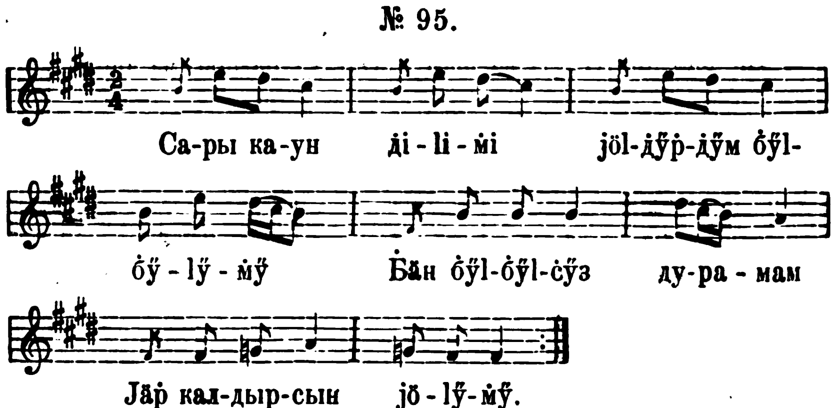
№ 79.

Ка-ра ḃе-ġір а-хыр-да Ḃе-нім ӱ-ре-џім ка-хыр-да
Ḃе-нім ӱ-ре-џі-мі ḃіl-се-ніз Іċ-те-ḋіј-мі ṅер-се-ніз.
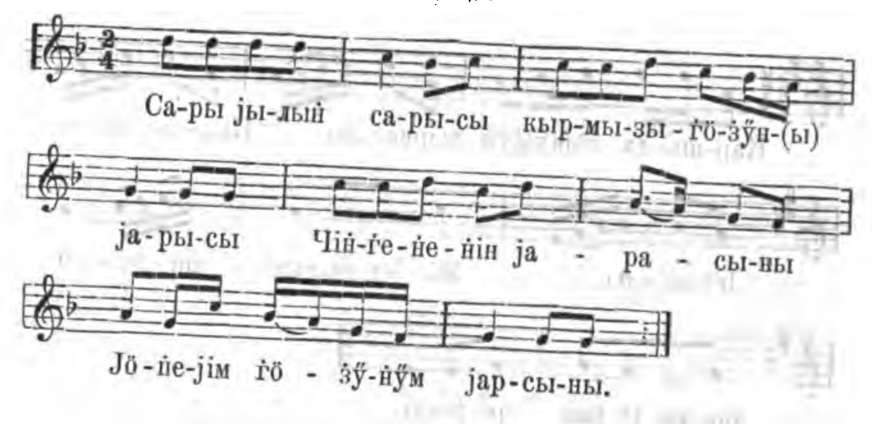
№ 90.

І-кі пу-нар ġöl-ġе-li
І-чі до-лу ẑер-ḋе-li
Че-кін шу кы-зы ḃе-ṗі
До-на-да-лым ḋіl-ḃе-ṗі.

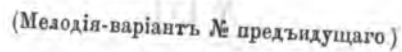
№ 95.
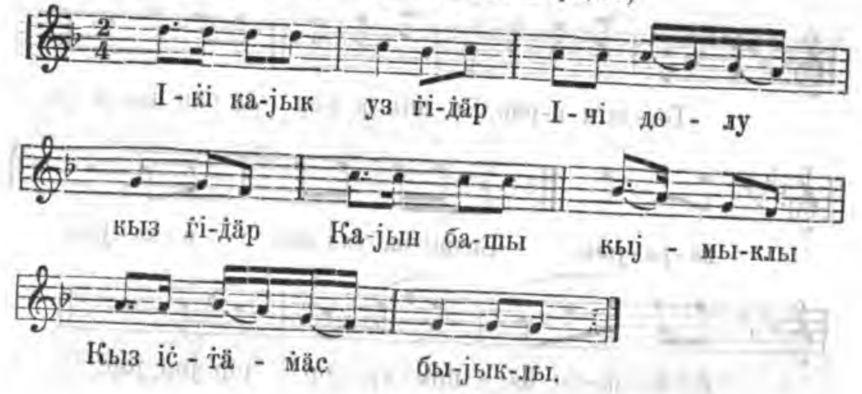

Са-ры ка-ун ḋі-li-мі јöl-ḋӱр-ḋӱм ḃӱl-
ḃӱ-lӱ-мӱ Ḃӓн ḃӱl-ḃӱl-ċӱз ду-ра-мам
Јӓṙ кал-дыр-сын јö-lӱ-мӱ.

№ 95a.
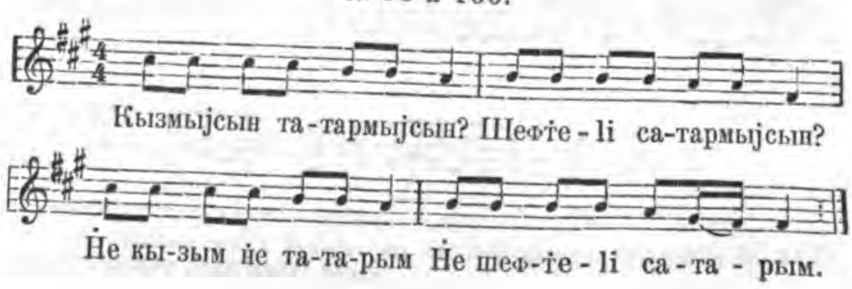

№ 97.
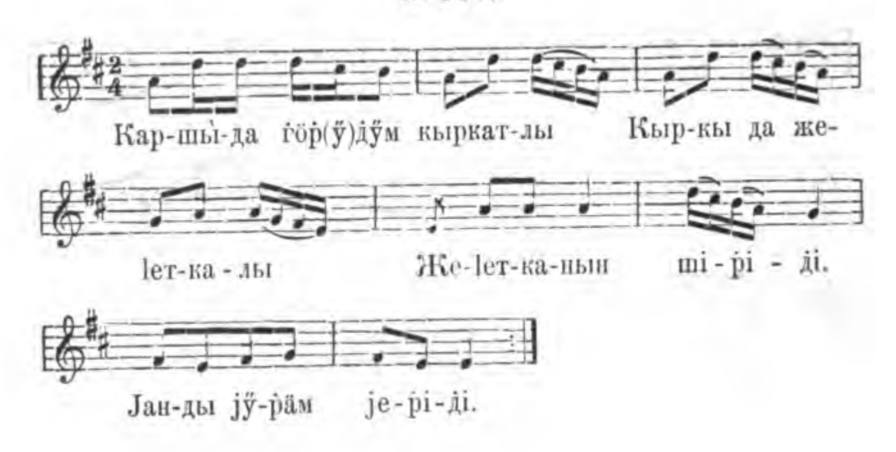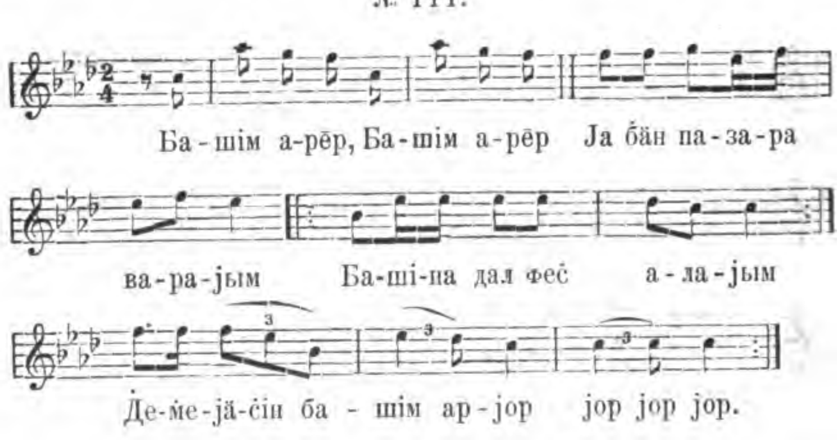

№ 98 и 100.

№ 110.
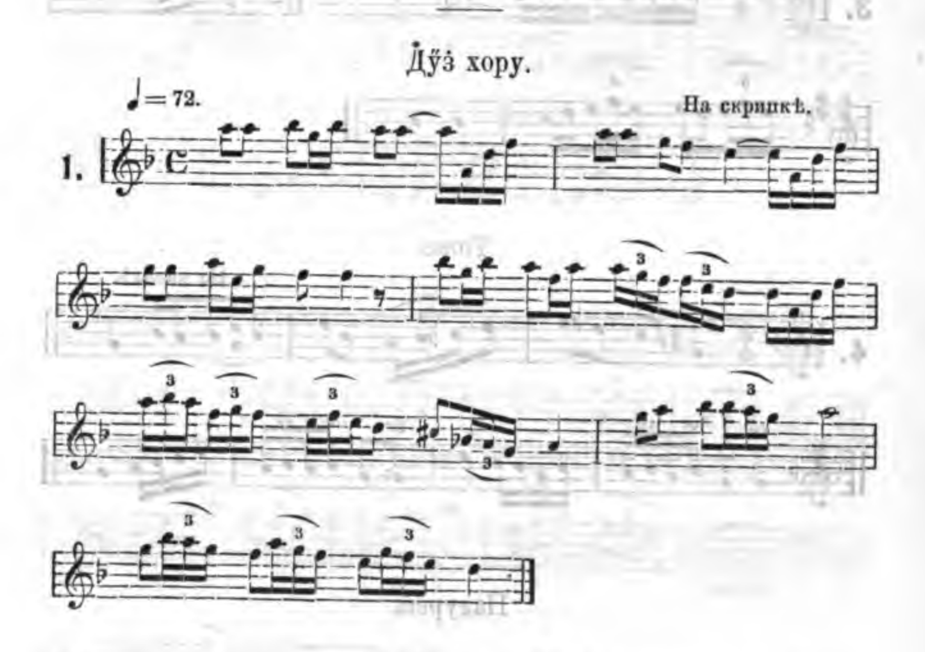

Кар-шы̀-да ѓӧ̇р(ў)дў̇м кыркат-лы Кыр-кы да же-
lет-ка - лы Же-lет-ка-ныи ші - р̇і - ді.
Jан-ды jў-р̇äм je-р̇і-ді.

№ 111.
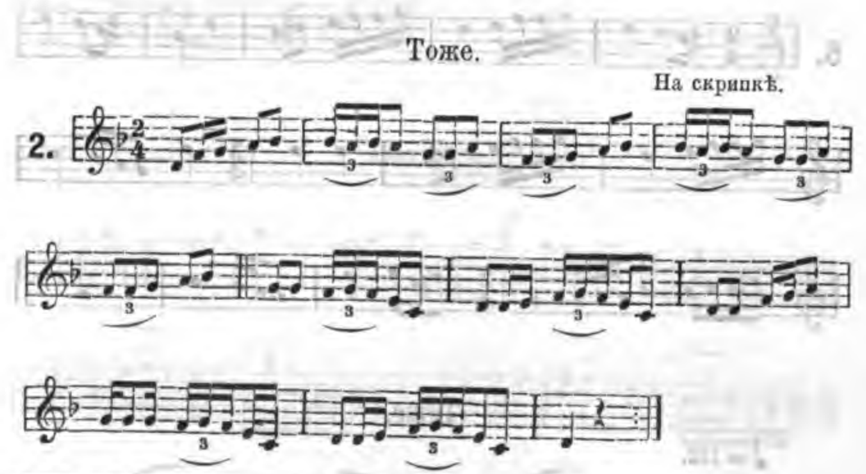

Ба - шім а-рēр, Ба - шім а-рēр Ja б̆äн па-за-ра
ва-ра-jым Ба-ші-на дал феć а - ла - jым
Де-ме-jä-ćін ба - шім ар - jор jор jор jор.

МЕЛОДІИ ТАНЦЕВЪ[1]).
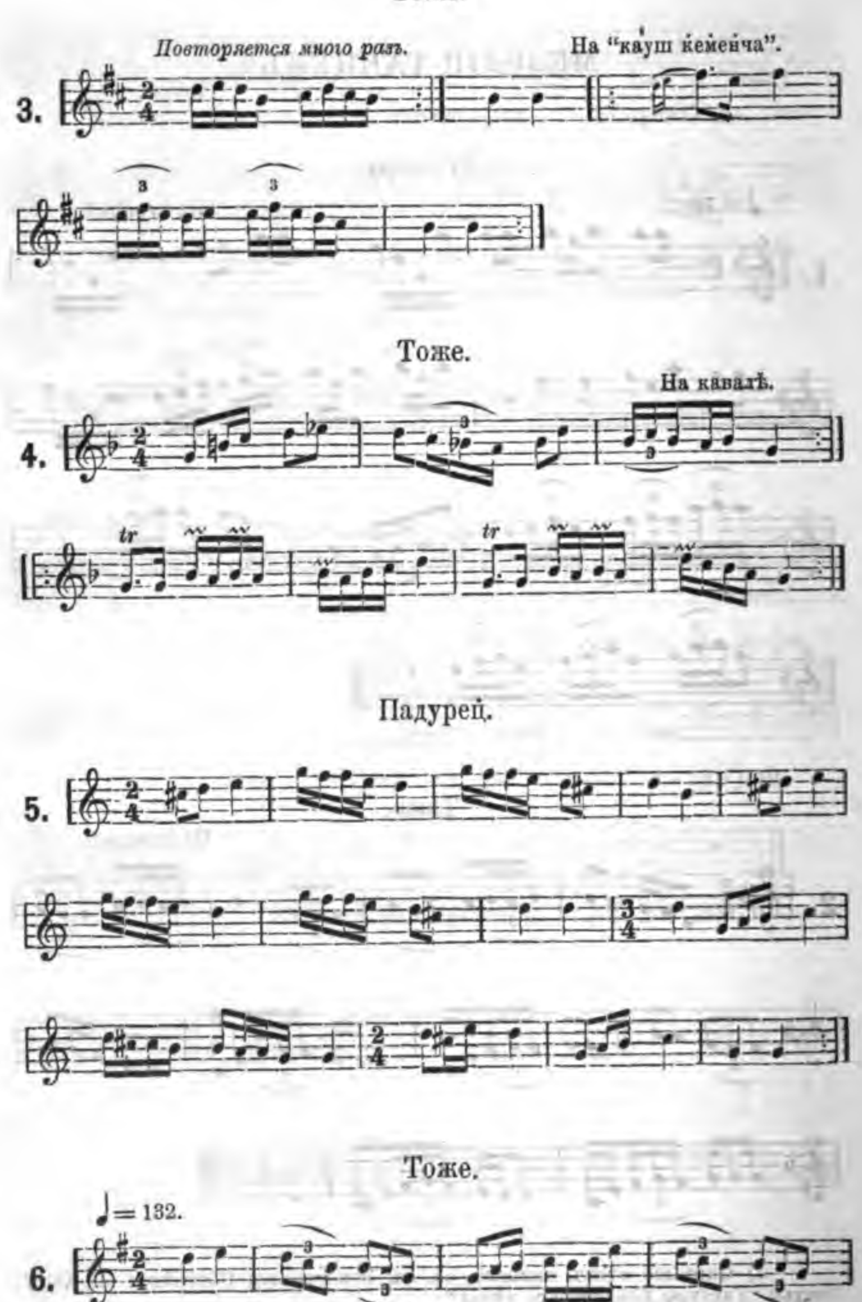
Дўз хору.
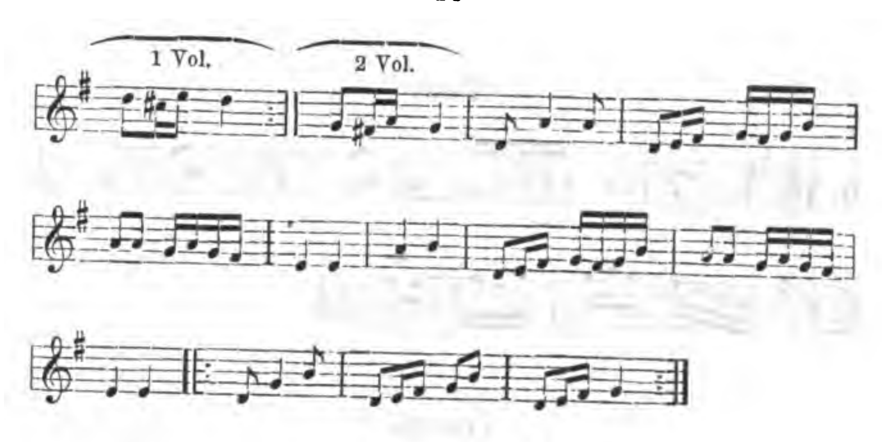

Тоже.
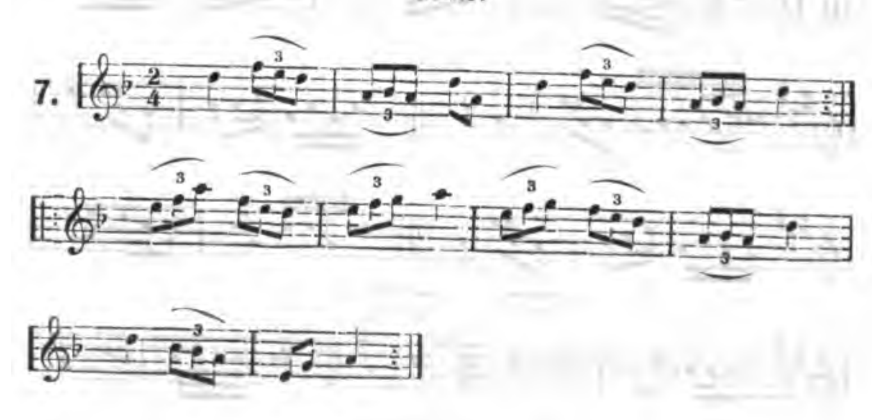

1) Описаніе этихъ танцевъ см. въ Этнографич. Обозрѣніи кн. XLIV, статья "Гагаузы Бендерскаго уѣзда".
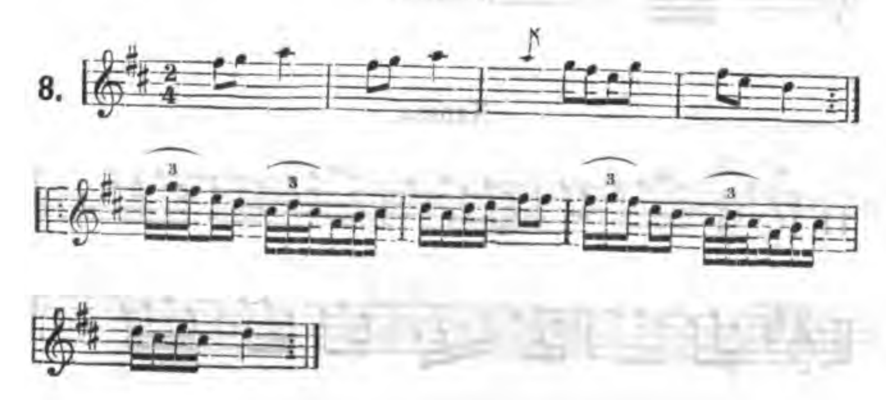

Тоже.
Повторяется много разъ.
На "ка̊уш кеменча".
3.
Тоже.
На кавалѣ.
4.
tr
Падурец.
5.
Тоже.
♩ = 132.
6.

Тоже.
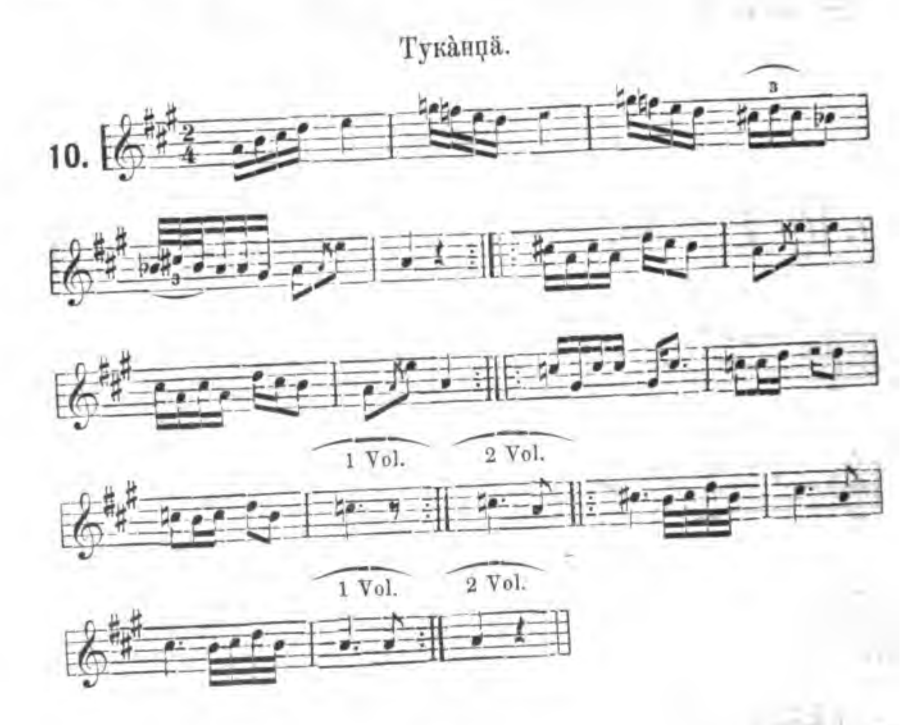

Кадъінцă.

Тоже.
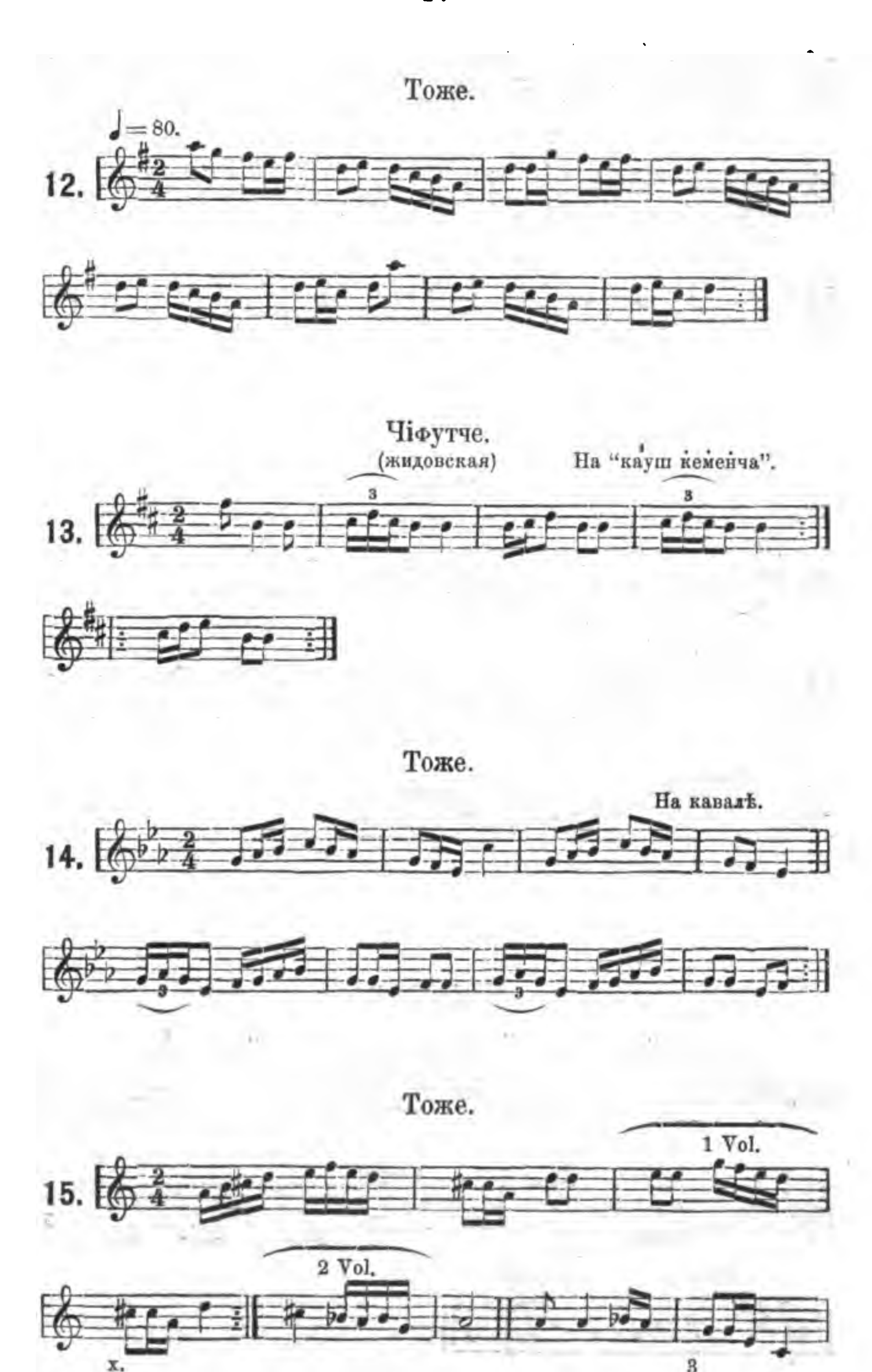

Тукàнцӑ.
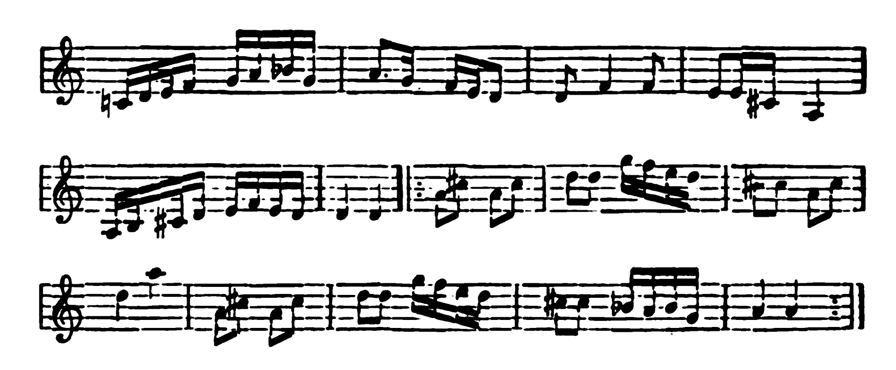

Хардал.

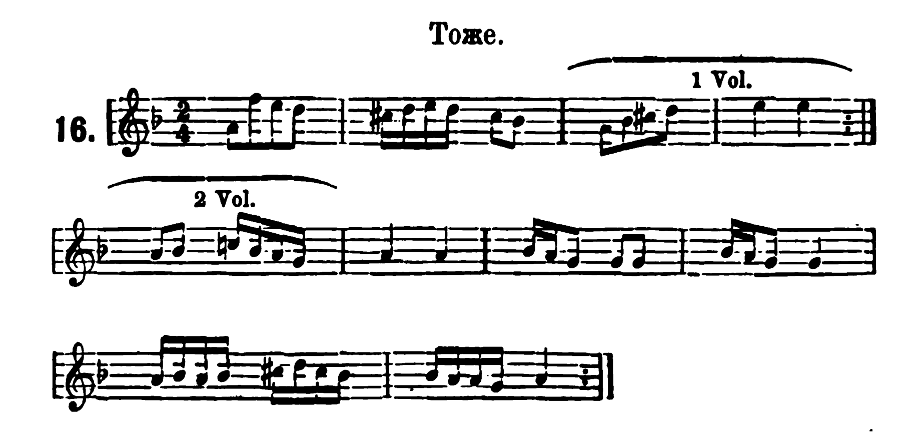
♩ = 80.

11.

Тоже.
♩= 80.
12.
Чіфутче.
(жидовская)
На "кауш кеменча".
13.
Тоже.
На кавалѣ.
14.
Тоже.
1 Vol.
15.
2 Vol.

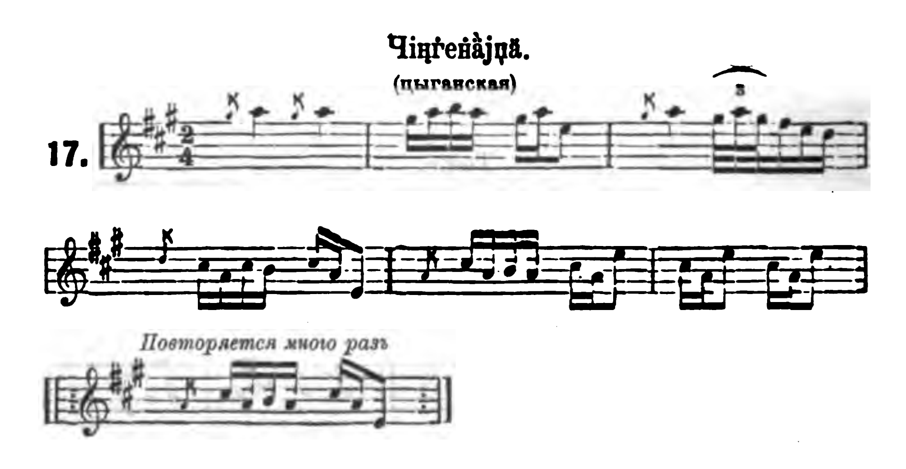

Тоже.
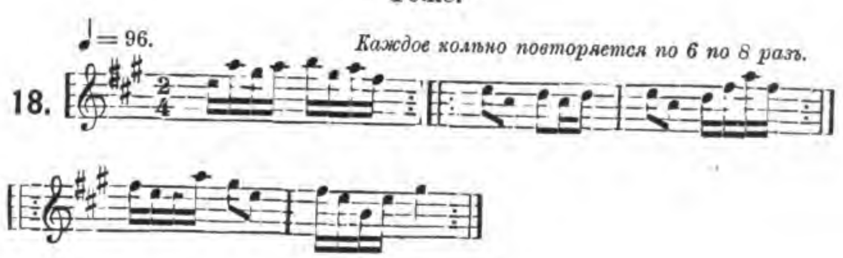

Чiнґенȁjцă.
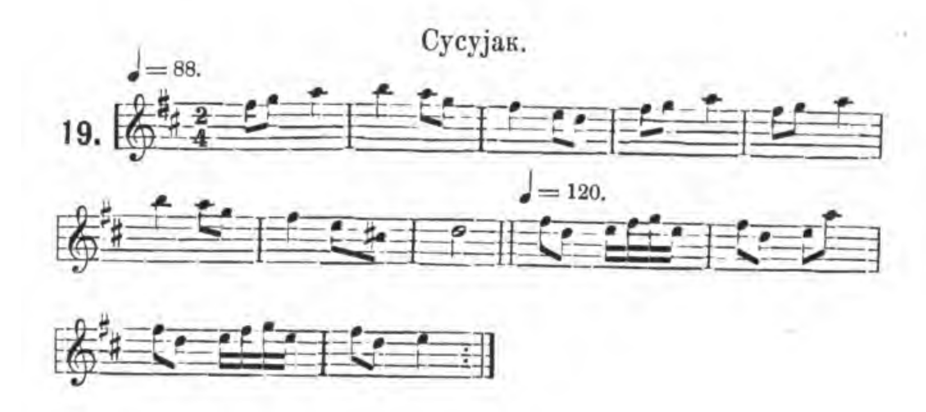
(цыганская)
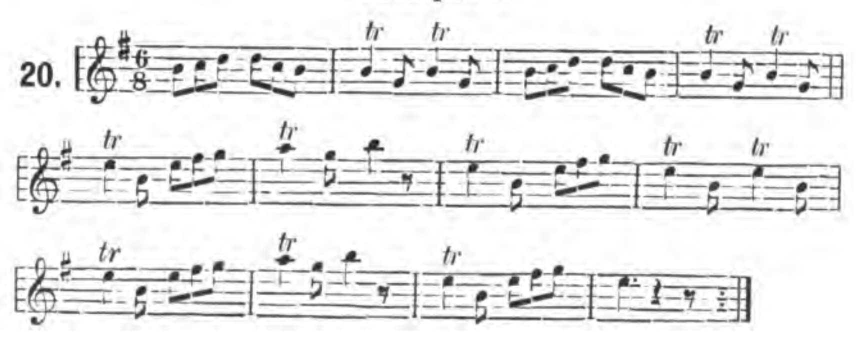

Тоже.

Сусујак.
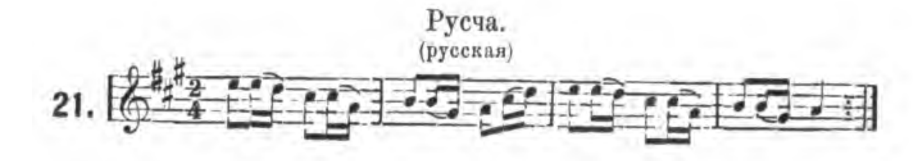

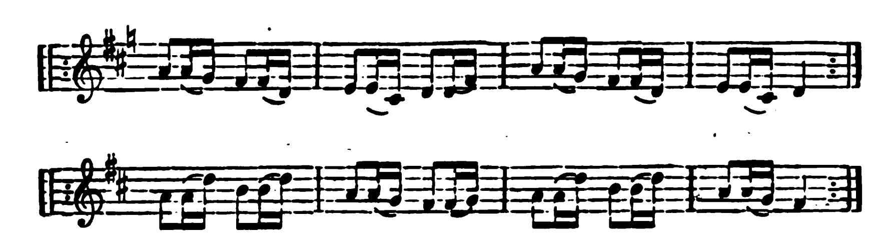
Блап̑ера̑ска.

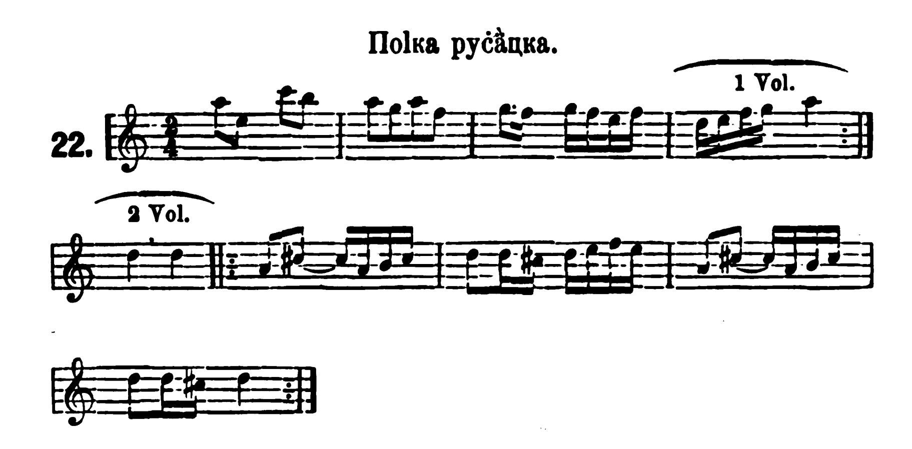
Русча.

(русская)
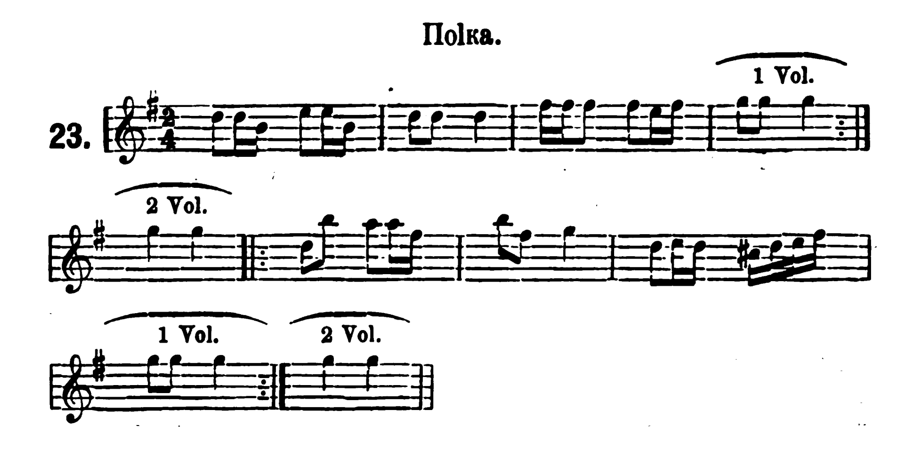

Полка русацка.
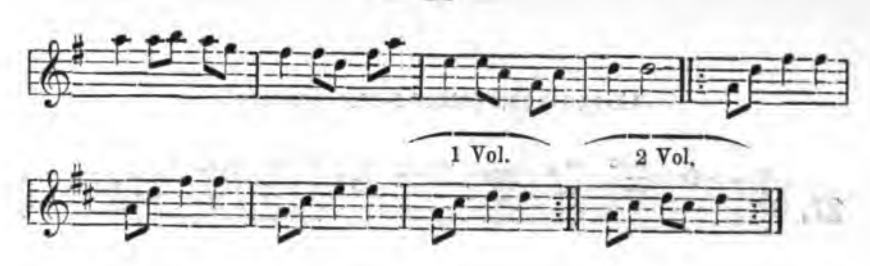

Полка.
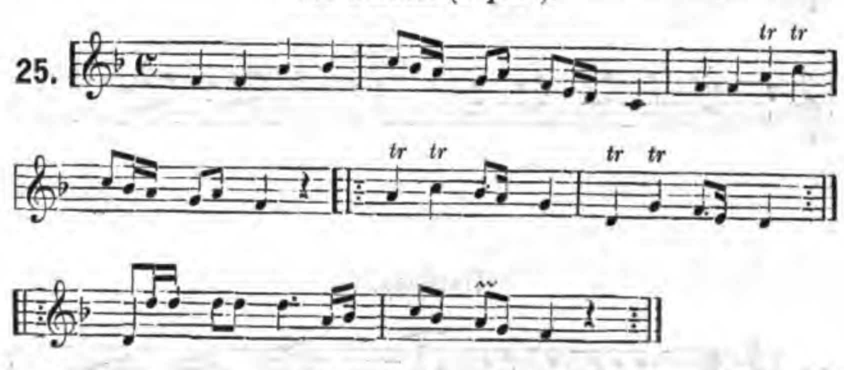

Полка мазурка.
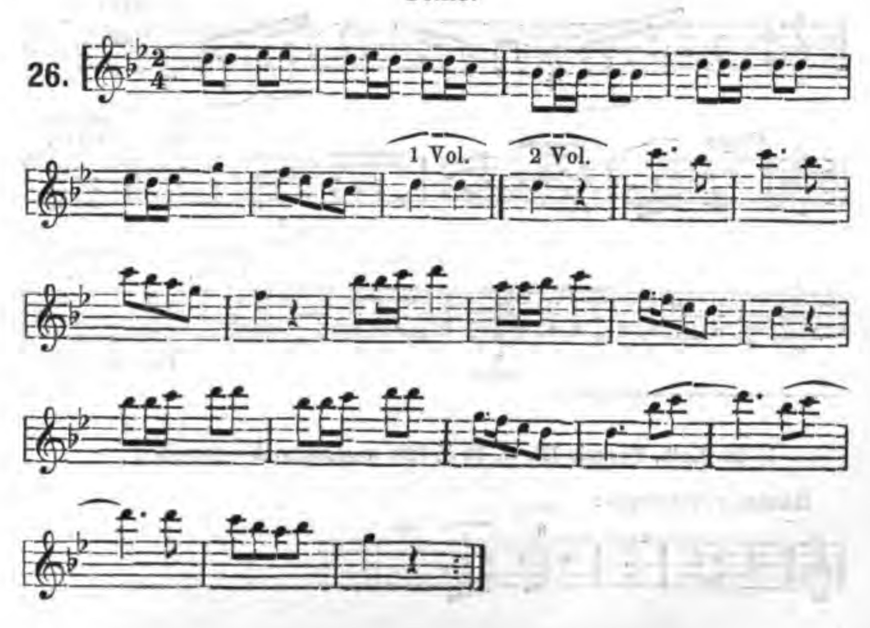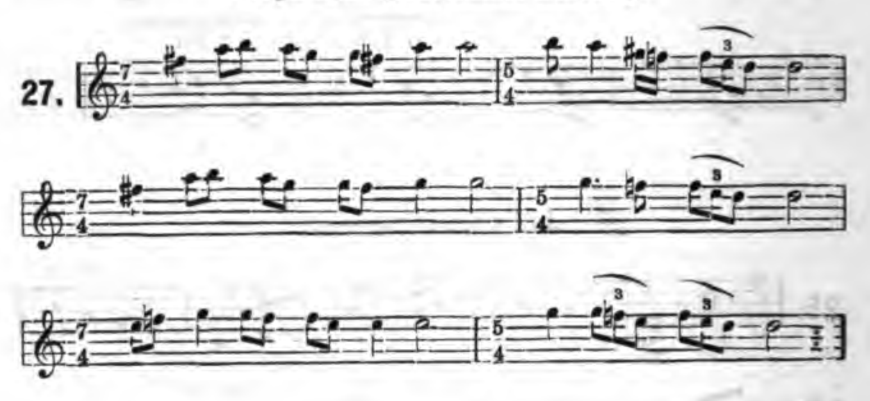

Јол хавасы (маршъ).

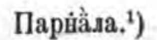

Тоже.
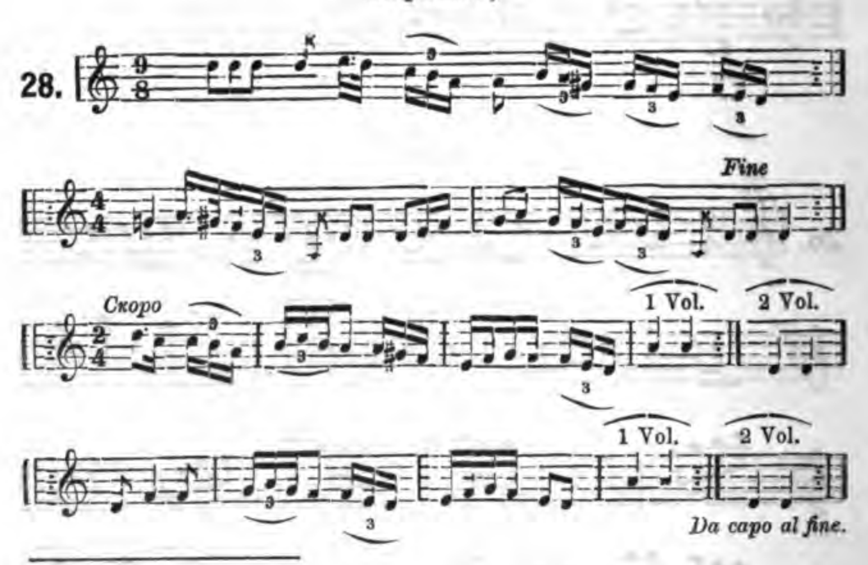

Софра хава (застольная мелодія).
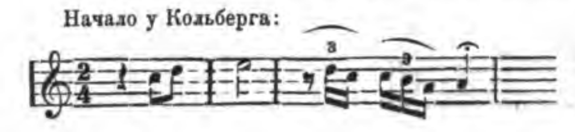

Парѝала.[1])
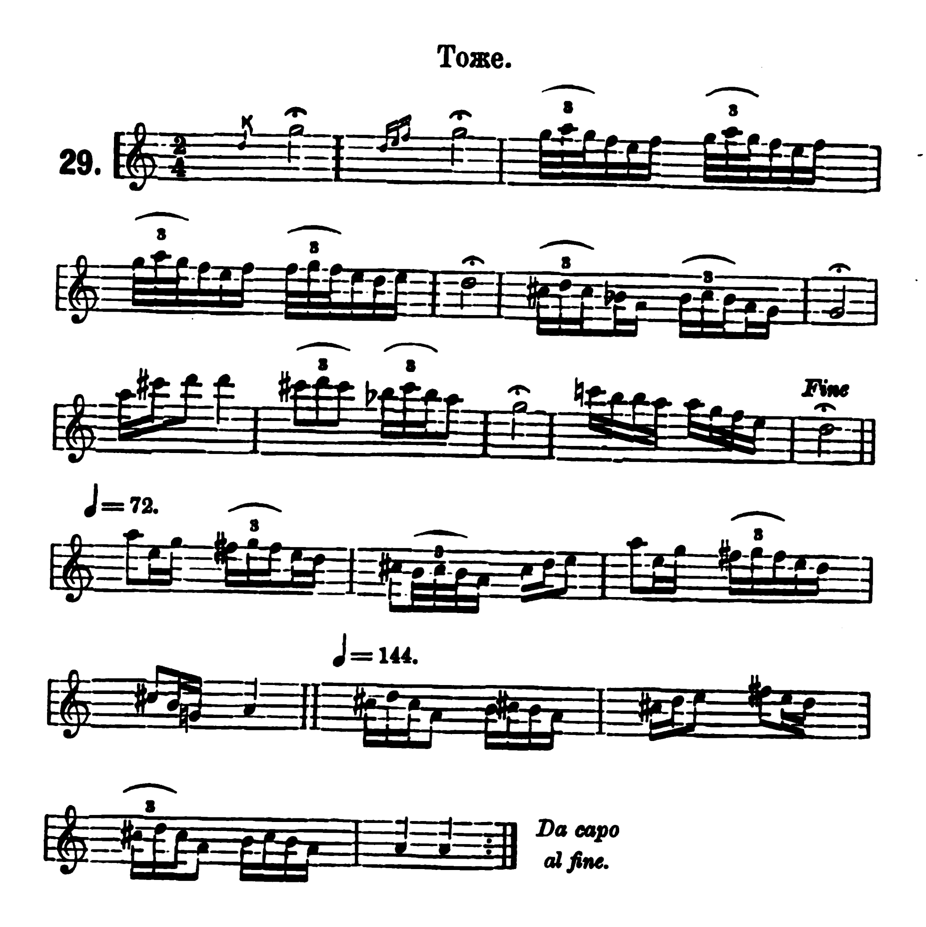

1) См. Kolb. Pokucie III. st. 70 № 723, называемый «овчаръ».

Начало у Кольберга:

Тоже.

II-е прибавленіе.

СЛОВАРЬ

ЯЗЫКА БЕССАРАБСКИХЪ ГАГАУЗОВЪ.

ГАГАУЗСКІЙ СЛОВАРЬ.

А.

[1]ā — начальникъ, ага. Въ селѣ Комрадѣ такъ называютъ волостнаго старшину.

[2]ā — 1) бредень, 2) мошня у штановъ.

аба — 1) толстое сукно, 2) короткое суконное пальто, душегрѣйка.

абан (v) — опираться; абандыр (v) — заставить опираться; абандырт (v) = абандыр(v).

ав — 1) охота, 2) дичь, на которую охотятся; авџі — охотникъ; авџілык — добыча на охотѣ; авлан(v) — озираться, искать глазами, охотиться.

аве̇ре̇рӓ — имущество.

авул = аул.

авустоздан су — Іорданская вода (крещенская).

авуч — горсть; авучла(v) — брать горстями.

авшам — вечеръ; авшама — вечеромъ; авшам-ӑјр-олсун — добрый вечеръ, привѣтствіе; авшам јекмӓ̄ — ужинъ; авшамlејны — вечеромъ; авшамне̇јын = авшамlејын; авшамсы — вечеромъ.

ага — старшій родной или двоюродный братъ, старшій родственникъ изъ одного поколѣнія; агалык — старшій братъ жены; аганын кызы — племянница (дочь старшаго брата).

агlічан — англичанинъ.

[1]ада — 1) болото, покрытое камышемъ; 2) мысъ, островъ, полуостровъ.

[2]ада(v) — обѣщать, завѣщать, подарить.

адам — человѣкъ; адамлык — гостепріимство, общительность; адамлыклы — гостепріимный, уважи-

тельный, общительный; адамлыктанчык(v) — быть эгоистомъ, быть не похожимъ на человѣка.

адаш — тёска, ровесникъ (С. Этулія).

адет — обрядъ, обычай, привычка.

адык — очень, ужасно, черезчуръ; адык чок — ужасно много.

адым — шагъ; адым-адым — шагомъ (конскій аллюръ); адымна(v) — шагать; адымнат(v) — заставить шагать.

аҷäба — или, ли; аҷäба... ò са— или... или.

аҷäмы — необученный, необъѣзженый, недрессированный (про лошадей).

аҷі(v) — болѣть; аҷі — 1) горькій, жалкій; 2) болѣзнь, горечь, непріятность; аҷідыр(v) — производить боль; аҷідан — благодѣтель; аҷі-сакыс — дикій цикорій (полевое растеніе); аҷіт(v) — заставить болѣть, напр. јылач башлады аҷітмā — лекарство начинаетъ вызывать боль; аҷічек(v) — страдать.

аҷік (v) — см. āч — голодать, проголодаться, чувствовать голодъ; аҷіктыр (v) — заставить голодать.

āз — ротъ; āздан cöłä(v) — приказать словесно; āзлык — 1) удила; 2) передній конецъ основы въ томъ мѣстѣ, гдѣ нитки ея привязываются къ палочкѣ, которая вмѣстѣ съ основой накладывается на валъ и завертывается подъ готовую матерію; 3) пасть, образуемая нитками основы, растягиваемыми ничельницами, въ которую бросаютъ челнокъ.

аз(v) — нарывать.

аз — мало, немного; азал(v) — уменьшаться, сбывать (о водѣ); азар-азар — по немногу, по маленьку; азарак — мало, маленечко; азарла(v) — ругать, уничижать; азбучук — немножко; азыҷік — немножко.

азат-олду — пропалъ (старинное выраженіе).

[1]ај — мѣсяцъ, луна; ај ајдынныкъ — лунный свѣтъ; ајлык — мѣсячное жалованье.

[2]ај — святой, напр. ај Пѐтрі — Св. Петръ; ај Танас — Св. Афанасій; ај Јордан Св. Крещеніе.

ајаз — морозъ.

ајàзма — 1) святая вода; 2) праздникъ зимняго Ивана, на который святятъ воду; новогр. αγιασμα.

ајак — 1) нога, лапа; 2) спицы мельничнаго зубчатаго колеса; ајак јолу — 1) тропинка; 2) отхожее мѣсто (старинное выраженіе); ајаклык — подножка въ ткацкомъ станкѣ; ајакта дур (v) или ајакча дур (v) — стоять на ногахъ; ајан

тутул (v) — сводить ногу (судорогами).

ајдіму — 1) алтарь; 2) земля, отведенная священнику и церковному причту; ајдіму капусу — царскіе врата въ олтарѣ; съ новогр. ἅγιον βῆμα — алтарь.

ајдын — просвѣтлѣвшій, протрезвившійся, трезвый; ајдыннан (v) — просвѣтлѣть, разсвѣтать; ајдынлык — свѣтъ, свѣтлый; ајдынлык дӯнӓ — міръ, вселенная.

ајкыры — поперегъ (послѣл.); ајкырла (v) — перейти черезъ; ајкыры ā ч — поперечина.

ајлӓ (v) = āла (v). Встрѣчается только въ пѣсняхъ.

ајлак — свободный, не имѣющій работы.

ајна — 1) зеркало; 2) бревенчатая шестиугольная рама, на которой вращается вѣтреная мельница; 3) цѣлый коверъ (кілім), который вѣшается на стѣну; ајнаџі — мошенникъ.

ајнаш (v) — надоѣдать, приставать.

ајнòрос — Афонскій монастырь.

ајоз — херувимъ, ангелъ хранитель, святой, икона святого.

ајол — милый.

ајрат еť (v) — различать издали.

ајтла (v) — чистить.

ајы — медвѣдь.

ајып — стыдъ, срамъ, стыдный, срамный; ајыплык — стыдливость.

ајыр (v) — перегородить, раздѣлить, выбирать, оторвать, отклеить, отлепить, разлучить, отбить; ајырт (v) — заставить отдѣлить, заставить выбрать; ајырт еť (v) = ајрат еť (v); ајырыл (v) — разлучаться, разойтись, различить; ајырык = ајырыч — разрѣзанный, раздвоенный; ајырыш (v) — раздѣляться, расклеиваться.

ајытла (v) = ајтла.

ајыфлан (v) — вздохнуть, пожалѣть.

ак — бѣлый, правильный, бѣлокъ глаза, бѣлокъ яица; ак балык — окунь; ак ďерменi — мельница, приводимая въ движеніе лошадьми; ак дӯшмӯш ǵӧзӯнӓ — бѣльмо (бѣлое упало въ глазъ); акына — точно, именно; ак шуфа — ртуть; ап ак — бѣлый, какъ снѣгъ.

акiкат — дѣйствительно, вѣрно.

ак (v) — течь, литься; акыт (v) — заставить течь, вылить; акытма — кушанье вродѣ блина изъ пшеничной муки съ масломъ, сыромъ и яйцами; акыш (v) — слѣдовать за кѣмъ-нибудь; акыштыр (v) — заставить слѣдовать; актыр (v) — обойти.

[1]аклы — см. подъ сл. акыл.

[2]аклы = ак (бѣлый).

акраба — ровесникъ, однолѣтокъ.

акран = акраба.

актар (v) — 1) обойдти; 2) разобрать, разнести.

акыл — умъ, мысль, память; акыл ѐер (v) — дать мысль, посовѣтовать; акыл даныш (v) — посовѣтоваться; акылдан чык (v) — сойти съ ума; акыллы — умный, разумный; аклы бозул (v) — сходить съ ума; аклына ґеl (v) — вспомнить, прійти на умъ; аклын ер (v) — собраться съ умомъ, становиться умнѣе.

[1]ал — красный, алый, рыжій (лошад. масть); ал бѐгір коlѐер(v) — поджечь (пустить алую лошадь); алтоп — вербена (садовый цвѣтокъ); ал ду'ак — красный платокъ, надѣваемый на голову невѣстою на свадьбѣ; алду'аклы — въ красномъ платкѣ, т. е. въ подвѣнечномъ платьи (такъ называютъ въ пѣсняхъ невѣсту).

[2]ал (v) — взять, брать; башыны ал (v) — подумать (фигур. выраженіе); алыцi — купецъ; алыштыр (v) — приручить; алын (v) — съ ума сойдти; алыш (v) — выздоровѣть; алыш-ѐеріш — торговля; алыш-ѐеріш ет (v) — торговать; алыштыр (v) — 1) вылѣчить, 2) приручить; алышык — привычный, привыкшій.

ā̄ла (v) — плакать; ā̄лат (v) — заставлять плакать; ā̄латтыр (v) — доводить до слезъ (прибивши); ā̄латтыр (v) – заставить плакать (укравши у человѣка вещь); ā̄лаш (v) — жаловаться.

алабарда — человѣкъ, который все дѣлаетъ небрежно, кое-какъ.

алабаш — брюква.

алацă — 1) пестрый, пѣгій; 2) узоры, которыми разрисовываются гагаузскія печи и стѣны хатъ; алацă каранньік — сумерки (пестрая темнота); алацăлан (v) — пестрѣть; алацăлык — пестрота.

алајын = алан.

алак-булак — безпокойный.

алан — купа деревьевъ, кустъ, куча.

алатла (v) — спѣшить, торопиться.

алаф — кормъ для скота.

алдан (v) — обмануться; алдат (v) — обмануть, соблазнять.

Аллах — Богъ; Алла-роз-олсун — здраствуй (привѣтствіе); Аллах јекмѐмі алсын — чтобы Богъ у меня хлѣбъ отнялъ (клятва); Аллахлык — животное, назначенное въ жертву Богу; Аллахтан булсун — пусть его Богъ найдетъ (проклятіе); Аллахым — Боже мой, Господи; Аллахын јері — земля внутри церковной ограды; Аллахын Солу — Духъ Святой.

алма — яблоко; алмаџік — 1) яблочко, 2) бедро.

алт — низъ; алта̀нна — внизъ, въ нижнюю сторону; алты — подошва, низъ; алтынкы — нижній; алчак — низкій; алчаџік — низенькій.

алты — шесть; алтмыш — шестьдесятъ; алты кіші — шесть штукъ, шестерка (названіе игры); алтылы — шестерка (въ картахъ); алтынџі — шестой; алтысы — шестой.

алтын — золото, золотой; алтынџік — названіе какого-то садоваго цвѣтка; алты̀ннан јалдызла (v) — позолотить; алты̀ннан јалдызлы — позолоченный.

alекім ċeлам — привѣтствіе.

ālем — чужой, посторонній.

alеѳlеṅ (v) — разгораться.

ам — женскій половой органъ; амџі — уменьшительное отъ ам; амчук = амџі.

ама — а, но.

аман — милосердіе.

амāнеṫ — взятый на прокатъ.

аṁеl — жадность; аṁеllі — жадный; аṁеllіḱ — жадность.

амуџā — дядя по отцу; амуџā кызы — двоюродная сестра; амуџā ōлу — двоюродный братъ.

ан (v) — припомнить, догадаться, доказать; андыр(v) — напомнить; анна (v) — понимать; аннајан — догадливый; аннат (v) — напомнить, заставить понять, заставить догадаться, внушать; аннаш (v) — столковаться; аныл (v) — быть извѣстнымъ.

ана — мать; анадан дӯма — выраженіе, соотвѣтствующее русскому: «въ чемъ мать родила», т. е. голый; ананын анасы — бабушка по матери; анасыны аврадыны ċӯв̇ (v) — ругаться матернымъ словомъ; анаџім — матушка.

анахтар — ключъ къ замку и ключъ для отвинчиванья гаекъ.

аңгы — который, кто (относит. мѣстоим.); аңгыныз — кто изъ васъ.

а̀ні — что (отн. мѣст.); а̀нікі = а̀ні.

анны̀ — лобъ.

аннык — борозда на землѣ отъ плуга.

ансыр (v) — чихать.

аṅṫерe (v) — куртка съ узкими рукавами (часть мужскаго костюма); новогр. αντερεισο — нижній.

антыкрист — антихристъ.

аныл (v) — отличиться, отличаться.

аныр (v) — ревѣть по ослиному; анырт (v) — заставить ревѣть по ослиному.

апот! — караулъ! (призывъ на помощь).

апуш — пахъ.

а̄р — тяжелый, беременный; а̄р (v) — быть беременнымъ; а̄рлан (v) — быть беременнымъ, тяготить, печалиться; а̄рлаш (v) — прибавить себѣ вѣсу; а̄рлык — тяжесть; а̄р ојун — тяжелый, стариковскій танецъ; а̄рсыз — безсовѣстный, безстыдный; а̄рт (v) = а̄рдыр (v); а̄радык — наказаніе.

[1]ара — промежутокъ; арада — между; ара дувар — перегородка въ хатѣ; арасында — между; арӗдӑ = арада, арӗја = араја. арала (v) — открыть.

[2]ара (v) — искать; аран (v) — искаться, искать вокругъ себя; арандыр (v) — заставить искаться.

араба — 1) телѣга четырехколесная) колеса безъ желѣзныхъ шинъ); 2) возъ, какъ единица измѣренія; 3) созвѣздіе «Большой медвѣдицы».

аргач — утокъ (въ ткацкомъ дѣлѣ).

арӗті̆lік — пріемышъ.

арка — спина; аркаја ал (v) — жалѣть, принимать въ комъ-либо участіе.

аркадаш — товарищъ, другъ.

аркан — арканъ, веревочная петля.

армут — груша, грушевое дерево.

арпа — ячмень.

арпаңік — маленькая луковица, которую сажаютъ въ землю для полученія зеленаго луку.

а̄рт — задъ; а̄рдына — за что нибудь (на вопросъ куда?); а̄рдында — за чѣмъ-нибудь (на вопросъ гдѣ?); а̄рдына дўш (v) — гнаться; а̄рдындан — изъ-за (послѣл. на вопросъ откуда?); а̄рдындан гі̆т (v) — слѣдовать за кѣмъ-нибудь; а̄рта калды бу јев — чтобы этотъ домъ остался пустымъ (ругательство).

арт (v) — прибавляться; арттыр (v) — прибавлять.

артык — уже.

арханңіл — Архангелъ (съ греческаго).

[1]а̄ры — болѣзнь.

[2]а̄ры — дикая пчела.

арык = ахыр.

арыш — 1) бревно, за которое поворачивается вѣтряная мельница; 2) горизонтальный брусъ, при помощи котораго лошадь вращаетъ колесо водоподъемной машины.

ас (v) — повѣсить; астыр (v) — заставить повѣсить; асыл (v) — висѣть, быть повѣшеннымъ; асма — виноградная кисть, повѣшенная для сушки.

аскӗр — войско.

аслан — левъ.

аслы — правда, быль.

аста = хаста.

астар — подкладка у одежды.

[1]ат — имя.

[2]ат — лошадь; атлы — верховый, всадникъ; атлы гіт (v) — ѣхать верхомъ.

[3]ат (v) — бросать, стрѣлять; кендіні ат (v) — бросаться; атла (v) — прыгнуть, подпрыгнуть, броситься; атмаџӓ кушу — соколъ; аттыр (v) — заставить бросить, спустить сѣмя (при совокупленіи); аттырык — сѣмя человѣческое; атыл (v) — броситься; атылаjрак — въ карьеръ, маршъ-маршъ (лошадиный аллюръ); атылан-атыланын — бросомъ броситься; атым — зарядъ.

атак — желѣзный винтъ, шурупъ.

атеш — 1) огонь, 2) адъ; атешлі — огненный; атешлік — 1) кузнечный горнъ, 2) мѣсто, на которомъ разводится огонь; атеш бӧџӓ — Ивановъ червячекъ, свѣтящійся жукъ.

атлас — атласъ, шелковая матерія вообще.

а'у! — эй! гей!

аўдукат — адвокатъ (съ русск.)

а'ул — заборъ; дворъ, огороженный заборомъ; а'ул курусу — старый развалившійся заборъ; а'улуjа ċӱр (v) — пахать участокъ земли, начиная снаружи и постепенно приближаясь къ серединѣ.

а'урт — скула, челюсть.; а'урт діш — коренной зубъ.

а'устос — Августъ мѣсяцъ (съ греческ.).

а'уч = авуч.

аф; — афетлӓр олсун! — на здоровье! (привѣтствіе); аф едӓсініċ jыкрамы — не взыщите на угощеніи.

аферім! — браво; албан. afεrim.

афта — недѣля.

ахеңк — веселое сборище народу съ музыкой и танцами: зрѣлище; албан. ahénk-gu.

ахмак — дуракъ, глупецъ, сумасшедшій.

ахол — хвастунъ.

ахо̀та — охота, желаніе болг. охота (слов. Дювер.); ахоталан (v) — разохотиться.

ахым! — ахъ! вздохъ, напр. бенім ахым каjбелмӓс — мои вздохи не пропадутъ (т. е. когда-нибудь Богъ отплатитъ за мои вздохи).

[1]ā̈ч — 1) стволъ дерева; 2) аршинъ, напр. ӱч ā̈ч чуфа — три аршина сукна; ā̈чтан — деревянный; ā̈члык — лѣсъ, какъ древесный матерьялъ.

[2]ā̈ч — голодъ; ā̈члык = [2]ā̈ч.

[3]ач (v) — открыть, отворить, рас-

пуститься (про цвѣтокъ); ачтыр (v) — заставить открыть, заставить отворить; ачык — открытый, отворенный, ясный, свѣтлый; ачык мāві — свѣтло-голубой; ачык хава — ясная погода; ачыл (v) — открыться; ачылдыр (v) — заставить открыться.

ачан — когда.

[1]аш — кормъ (старинное выраженіе).

[2]аш (v) — уйти такъ далеко, чтобы не было видно.

аша — низъ; ашā — внизъ; ашада — внизу; ашакы — нижній.

ашла = хашла.

ашык — костяная бабка для игры.

ашыры — черезъ (послѣл.).

Б.

[1]ба! — междомѣтіе (употребляется тогда, когда хотятъ напугать когонибудь неожиданностью).

[2]бā — виноградникъ, виноградный садъ; бā боз (v) — собирать виноградъ; бāџі — сторожъ виноградника; бāјапрā — виноградный листъ.

бȧба — 1) старуха, бабка, акушерка, женщина знающая; 2) желудокъ; бабіџа — 1) поносъ (со славянск.); см. O. Kolb. Pokuc III str. 177 № 94; болг. Карав. памят. (словарь).

бабіlа бургусу — самый крупный буравъ.

бабуч = папуч.

бадаш (v) — составлять артель, собираться въ артель.

бȧді! бȧді! — кричатъ на гусей, когда ихъ отгоняютъ (С. Этулія).

бадȧка = бȧтў.

баџā — печная труба; баџāнын ђеlі — душникъ въ печкѣ; баџā парасы — ежегодная подать, уплачиваемая обществу домохозяевами галаузскаго села, не принадлежащими къ обществу.

баџāк — нога; баџāџік — ножка.

баџāнак — своякъ, мужъ жениной сестры (старшей и младшей).

базар — рынокъ, базаръ; базірђāн — купецъ.

бȧзелак — кирпичный сводъ, служащій основаніемъ печной трубѣ.

бајрак — знамя, хоругвь.

бајтал — кобыла. Такъ называютъ дѣвушекъ съ неуклюжими и грубыми манерами.

бајыл (v) — покатываться со смѣху, сомлѣть, лишиться чувствъ.

бајыр — гора; бајырџік — пригорокъ; бајырлы — горный, гористый.

баканак — выдающаяся кость на ногѣ у лошади выше того мѣста, гдѣ начинается копыто.

бак (v) — смотрѣть, взглянуть, наблюдать, надзирать, ходить за чѣмъ-нибудь; бактыр (v) — заставить смотрѣть; бакыл (v) — смотрѣть за кѣмъ-нибудь, ухаживать; бакыш (v) — переглядываться, баловаться съ дѣвушками; бакыштыр (v) — заставить переглядываться.

бакла — бобъ.

бакыр — мѣдь, мѣдное ведро для воды, вообще металлическое ведро, напр. калајлы бакыр — бѣлое оловянное ведро; бакырџік — мѣдное ведерко.

бал — медъ; бал муму — воскъ, восковая свѣча; баллы піта — пряникъ.

ба̄ла (v) — завязывать; ба̄лама — дверная петля; ба̄лан (v) — уговориться, обязаться, заключить условіе; ба̄ланты — условіе, договоръ; ба̄лат (v) — заставить связать.

балабан — высокій.

балан — бѣлый (лошадиная масть); у малороссовъ балан — бѣлый (названіе для воловъ). Zb. Wiad. do Antr. III st. 133 № 25.

бала̀ўру — полозъ, большая змѣя изъ породы удавовъ; рум. băláur; алб. boľe.

балган — мокрота, слизь.

балдыр — икра ноги.

балды̀ска — свояченица, младшая сестра жены.

баллаџӑ — ольха.

ба̀лта — 1) болото, низкое мѣсто, неудобное для земледѣлія; 2) вырей; у гуцуловъ балта-болото (Zb. Wiad. do Antr. XIII str. 30); алб. baľte, рум. baľtă, новогр. βαλτη.

балык — рыба; балык тут (v) — ловить рыбу; балыкчы — рыбакъ; балыкчы кушу — водяная птица, лебедь, чайка, пеликанъ.

baļ — балъ, пиръ.

baļer — маленькій деревянный боченокъ для воды и для водки.

baļні̇ца — больница (съ русск.).

[1]бан — безсознательный, бан гі̇т (v) — забыться, впасть въ безсознательное состояніе.

[2]бан (v) — брать пищу (рукой или вилкой), макать; бандыр (v) — толкать, кормить, заставлять принимать пищу.

ба̀ңӑ — баня (съ русск.).

ба̄р — кричать; ба̄рган — крикунъ; ба̄рт (v) — заставить кричать; ба̄рын (v) — кричать; ба̄рындыр (v) = ба̄рт (v); ба̄рыш — крикъ, шумъ; ба̄рыш (v) — кри-

чать, перекрикиваться; бăрџік — деревянная накладка на ось телѣги (вѣроятно потому такъ называется, что при поворотахъ телѣги сильно скрипитъ).

барабар — вмѣстѣ.

бăрез — какая-то тонкая дорогая матерія.

бăрі — хотя, по крайней мѣрѣ; бăрім = бăрі.

бăріс — платокъ, надѣваемый женщинами подъ чемберъ.

барсак — кишка.

барыт — порохъ.

барыш — миръ; барыш (v) — мириться; барыштыр (v) — мирить.

[1]бăс — споръ, пари, закладъ; бăс тутун (v) — спорить, держать пари, биться объ закладъ; бăста дур (v) — быть, находиться въ спорѣ.

[2]бас (v) — 1) бросить, 2) всыпать кнутомъ (въ спину); 3) наступить ногой; басамак — камень на порогѣ хаты (съ улицы), ступенька, подножка для влезанія въ экипажъ, мѣтка на ушахъ овецъ въ видѣ ступеньки; басма — платокъ; бастыр(v) — нажимать сверху; діші бас (v) — кусать.

[3]бас ет (v) — бросить.

бăска — женская кофта.

бастон — палка, тросточка.

бат (v) — завязнуть, тонуть въ грязи, провалиться; батак — грязь; батаклан (v) — загрязниться, перепачкаться; баттыр (v) — опускать, погружать, затопить въ грязь; баттырт (v) — погнать въ грязь.

батал — огромный, великанъ.

батіста—черный. шелковый платокъ, надѣваемый на шею молодежью мужскаго пола на праздникахъ, нѣчто вродѣ галстуха.

батlак — баклага (деревянная).

батрын — сельскій староста. Названіе старинное, въ настоящее время оно уже выходитъ изъ употребленія.

бăтӯ — такъ называютъ младшіе братья старшихъ; у болг. см. Карав. памят. (словарь).

баты — западъ, закатъ; батыдакы — западный.

бахтамыза — счастливый (с. Этул.)

[1]бăш — тотъ, кто дальше всѣхъ броситъ свою бабку при игрѣ въ бабки.

[2]баш — голова, кочанъ капусты, начало, носъ у лодки; башла (v) — начинать; башлан (v) = башла (v); башланты — начало; башлат (v) — начать, зачать (про женщину); башлаттыр (v) — заставить начать; башлы — имѣющій голову; башлык — ступица колеса; башмак — башмакъ; баш пармак — большой

палецъ руки и ноги; башсыз — безголовый; башыны ал (v) — вздумать, рѣшиться; гі̇ді̇н башымдан — отстаньте отъ меня.

ба̇ша — жена зоветъ младшаго брата своего мужа.

башак — колосъ.

башка — другой, различный, отдѣльно, кромѣ.

ба̄шла (v) — подарить, простить; ба̄шыш — подарокъ, гостинецъ, призъ на конскихъ состязательныхъ скачкахъ.

башча — садъ, огородъ; башчаванџі — огородникъ; башча ге̇рџі — названіе какого-то садоваго цвѣтка.

бӓ! — ну! ну же! эй!

б̇ӓн̇ — я; б̇ӓн̇ ім — это я; бана — мнѣ; бана го̇ре̇̈ х̇ей бір — мнѣ это все равно.

б̇ē̈гір — лошадь, меринъ; б̇ē̈гірџік — игра въ лошадки; въ с. Чӧшмякӳ̄ произносятъ бā̈гір.

б̇едāва — даромъ.

б̇еџер̇ (v) — умѣть; б̇еџер̇ексіз — неумѣлый.

б̇еџѐнiјa — имущество.

б̇ез̇ — бумажная, домотканная матерія, употребляемая на рубашки.

б̇ез̇б̇еlli — навѣрно.

б̇еј — 1) помѣщикъ, 2) старшій въ партіи при игрѣ, 3) пчелиная матка, 4) ну, ну же (говорятъ, когда обращаются ко многимъ); б̇ејlік — важный, богатый.

б̇екет̇ — будка (для часоваго или желѣзнодорожная).

б̇екі — можетъ быть.

б̇екlе (v) — ждать, подстерегать, караулить.

б̇екчі — сторожъ огорода.

б̇ела — 1) бѣда, непріятность, 2) забота, 3) повинность; Аллах б̇еланы в̇ерсін̇ — дай тебѣ Богъ бѣду (проклятіе); у болг. беля, см. Карав. пам. (словарь).

б̇еl — 1) поясница, талья; б̇еl к̇емі — позвоночный столбъ; б̇еlli к̇ӳ̄рк — длинная шуба со сборками на спинѣ; 2) желѣзная лопата (с. Этулія).

б̇еlкі = б̇екі.

б̇еlli — замѣтный, замѣтно.

[1]б̇ё̄н̇ (v) — нравиться, прійтись по нраву; б̇ё̄н̇діp (v) — заставить нравиться; б̇ё̄н̇дірт (v) = б̇ё̄н̇дір (v); б̇ё̄нil (v) — понравиться другимъ.

[2]б̇ен̇ — веснушка, родимое пятно; б̇ен̇ек — пестрый.

б̇ен̇зе (v) — походить, быть похожимъ; б̇ен̇зет̇ (v) — заставить походить.

б̇енім̇ — мой.

б̇ербер — цырульникъ.

б̇ер̇екет̇ = б̇ер̇екӓт̇ — благодать, изобиліе, урожай; б̇ер̇екет̇ в̇ерсін̇ — спасибо (дай Богъ изоби-

ліе); ḃерекеṫ ḃерсін де (v) — благодарить.

ḃері — 1) съ; 2) сюда; о замандан ḃері — съ того времени; ḃеръ̈ңкы — тутошній, ближній.

ḃерт (v) — ушибиться; ḃертік — опухоль отъ ушиба.

ḃесlе (v) — кормить; ḃесlен (v) — кормиться.

ḃет — дурной, плохой, некрасивый; ḃеṫер — очень плохой; ікі ḱеръ̈ ḃеṫер — дважды плохо; ḃеш ḃеṫер — въ пять разъ хуже; ḃеṫерінъ̈ — черезъ кого, черезъ что; ḃеṫеріндъ̈ — почти что, близко.

ḃетфа — проклятіе; ḃетфа еṫ (v) — проклинать.

ḃеш — пять; ḃешъ̈р — по пяти; ḃешъ̈р ḱереṫ — по пяти разъ; ḃеші — пятый, въ пятеромъ, самъ пять; ḃешінџі — пятый.

ḃешъ̈реṫ — очень некрасивый ребенокъ.

ḃі, ḃі, ḃі! — крикъ, которымъ зовутъ индюшекъ (С. Этулія).

ḃібер — перецъ; ḃіберlе (v) — перчить, настаивать перцемъ.

[1]ḃіз — мы; ḃіздъ̈кі — такой, какъ у насъ.

[2]ḃіз — шило.

ḃіјаз — бѣлый, сѣдой; ḃіјазлык — серебро, серебряная монета; ḃіјаз сачлы — блондинъ, бѣловолосый; ḃіјаз чічеḱ — тысячелистникъ (полевое растеніе); ḃім ḃіјаз — бѣлый, какъ снѣгъ.

ḃіјан еṫ (v) — назначить.

ḃікічка — дѣтская игра съ палками.

ḃіl (v) — знать, узнавать, гадать, отгадывать; ḃіlгіч — догадливый, отгадчикъ, знающій, знахарь; ḃіlдір (v) — прославить кого-нибудь, сдѣлать извѣстнымъ; ḱендіні ḃіlдір (v) — познакомить кого-либо съ собой, открыться; ḃіlін (v) — прославиться, сдѣлаться извѣстнымъ; ḃіlіш (v) — познакомиться; ḃіlмеј-інџъ̈ — загадка; ḃіlіштір (v) — познакомить; ḃіlмеџъ̈ = ḃіlмејінџъ̈ (С. Этулія).

ḃіlе (v) — точить рѣжущіе инструменты, точить на токарномъ станкѣ.

ḃіlъ̈ — вмѣстѣ.

ḃіlеḱ — обхватъ руки выше лучезапястнаго сочлененія; ḃіlеḱ бургусу — одинъ изъ сортовъ бурава, употребляемый гагаузами въ домашнемъ хозяйствѣ; ḃіlезіḱ — браслетъ.

ḃіllемъ̈ — поперечина, соединяющая стойки «маказа».

ḃімбашы — названіе какой-то травы.

ḃін — тысяча.

ḃіна — большой домъ, дворецъ; алб. bina — фундаментъ, большое зданіе.

ḃір — одинъ; ḃіраз — немного;

біра̊р — по одному; біра̊р-біра̊р— по одиночкѣ; біра̊р-біра̊р ол (v) — разойтись по одиночкѣ; бір башлы јеӥ — хата съ одной комнатой; бір буза аламыш—четырехлѣтній бычекъ; бірда-бірда̊н — сразу, вдругъ; біреръда̊ — 1) вмѣстѣ, въ одномъ мѣстѣ; 2) нигдѣ; бірері — вмѣстѣ; въ одно мѣсто (на вопросъ: куда?); бір јені — жеребенокъ-одногодокъ (первая перемѣна зубовъ); біркат — одноэтажный; біркач — нѣсколько; бір ке̊ра̊ — одинъ разъ; бір ке̊ре біlа̊ — никогда; бір кузу аламыш — четырехлѣтній ягненокъ; бірі — первый; бірі біріна̊ — одинъ другому (даютъ); бірі біріні — одинъ другого (любятъ); біріnџі — первый; бірlіја — телѣга, запряженная въ одну лошадь; бірlік — согласіе, единодушіе; бір олџу̊к та̄ — еще одинъ разъ; бір она, бір она — то тому, то другому; бір се̊lда̊н со̊ра — нѣсколько времени спустя; бір такым — одинаковый; бір ту̊рlу̊ — одноцвѣтный, одинаковый, простой, обыкновенный.

¹бі̊т — вошь; бі̊тlен (v) — искать вшей.

²бі̊т (v) — 1) кончить, 2) простать (про сѣмя); бітін (v) — кончиться; бітіш (v) — заживать (про раны); біткі — послѣдній; біткіда̊ — подъ конецъ; біткіја јакын – близко къ концу; біттір(v)— кончить; біттірінџа̊ — до конца; біттірт (v) — заставить кончить.

біч (v) — косить, жать; бічіl (v) — коситься, быть кошеннымъ; бічінті — сжатый или скошенный хлѣбъ; бічтір (v) — заставить косить; бічтірт (v) = бічтір (v).

бішеј — ничего (сокр. бір шеј); бішејџік — ничевошеньки.

благословіт ет (v) — благословлять, соизволить (со славянск.).

благуштѐні — Благовѣщеніе (праздникъ), со славянск.

бластамат — негодяй, подлецъ (съ молдав.)

боба — 1) отецъ; 2) ось, на которой утвержденъ жерновъ въ мельницѣ; боба̊на — старая овца (7—8 лѣтъ); бобанын анасы — бабушка по отцу; боба хакы — деньги, уплачиваемыя женихомъ отцу невѣсты, соотвѣтственныя татарскому «калыну»; буба̊ка — батюшка (с. Этулія).

бо̆дај — пшеница.

бо да про̀сті — привѣтствіе на похоронахъ и поминкахъ объ умершемъ вмѣсто «здраствуй» (съ болгар.).

боз — сѣрый; бозлук оту—бѣлоусъ (полевое растеніе) Nardus L.; боз сачлы — шатенъ (сѣроволосый).

боз (v) — портить, сломать; боздур (v) — размѣнять деньги; боздурт (v) — заставить размѣнять деньги; бозгун — нѐпогодь, дурная погода; бозгунџулук (v) — разрушеніе, запустѣніе; бозгуннук — запустѣніе; бозук — испорченный; бозукўрекlі — ревнивый; бозул (v) — портиться; бозун (v) — разрушаться; бозуш (v) — поссориться; бозуштур (v) — поссорить.

боза — напитокъ изъ кукурузной муки, вродѣ квасу.

боj — ростъ; боjлу — высокій, длинный, ровный; боjуна — вдоль (на вопросъ: куда?); боjунда – вдоль на вопросъ: гдѣ?); боj муму — свѣчка восковая въ ростъ человѣка длиной (употребляется на похоронахъ).

боjа — краска; боjа (v) — красить; боjа āџі — красильное дерево; боjаџі — красильщикъ.

боjар — баринъ, бояринъ, купецъ.

боjну — шея.

боjундрук — 1) ярмо для пары воловъ; 2) треугольникъ, надѣваемый свиньямъ на шею, чтобы онѣ не могли пролѣзть сквозь заборъ; (друкъ-колъ, см. Пипчуки. Булгаков. с. 194).

бок — калъ, испражненіе; боклук — навозъ.

бол — слабый, не тугой.

болдур — булавка, брошка.

боллук — урожай.

бо̀лха — болѣзнь у воловъ (опухоль на шеѣ); ср. у гуцуловъ бола — болѣзнь, зараза (Zb. Wiad. do Antr. XIII str. 30).

бонџўк — бисеръ.

бо̀ра — буря; боран = бо̀ра.

бордеj — шалашъ, сторожка въ огородѣ.

бо̀рна — борона; борнала (v) — бороновать.

бо̀ру — та трубка въ волынкѣ (музыкальномъ инструментѣ), которая издаетъ одинаковый, непрерывный басовый звукъ.

[1] борч — долгъ; борчлу — имѣющій долгъ, должный.

[2] борч — борщъ (кушанье).

бостан — баштанъ, поле, засѣянное арбузами, дынями и тыквами; бостанџі — сторожъ баштана.

бохча — скатерть.

боцалан — названіе быка, неимѣющаго никакихъ пятенъ.

бош — 1) пустой, порожный; 2) мелочь, пустякъ; бошан (v) — освободить; бошта — свободный.

бошічlі — черви (карточная масть).

бошча — узелокъ изъ полотна, въ который завязывается хлѣбъ или тарелки съ кушаньемъ. Куски мате-

ріи для такихъ узелковъ нарочно заготовляются и продаются для свадебъ и для большихъ праздниковъ, когда у гагаузовъ существуетъ обычай разносить своимъ родственникамъ или знакомымъ хлѣбъ или другую пищу въ такихъ узелкахъ, при чемъ самые узелки оставляются вмѣстѣ съ пищей; бошчала (v) — завязывать въ узелокъ; бохча = бошча. (с. Этулія).

ḃӧ̈рек — почка.

ḃӧцек — тараканъ, жукъ, шелковичный червь, насѣкомое вообще.

ḃӧјlӓ — такъ (стариковское выраженіе); ḃӧјlецӓ — такъ; ḃӧ̄lӓ = ḃӧјlӓ.

ḃӧјӱн — нынче, сегодня (старинное выраженіе).

ḃӧкеkle (v) — заикаться.

ḃӧ̄l (v) — отдѣлять, раздѣлить; ḃӧ̄lӱн (v) — расколоться на двѣ части.

ḃӧ̄рек — мелкая муха, кусающая скотъ.

бр, бр! — кричать овцамъ, когда ихъ отгоняютъ (С. Этулія).

брā (v) — оставить, отпустить, бросить, запустить (растительность на лицѣ); брāдыр (v) — заставить отпустить; брāдырт (v) = брāдыр (v); брāл (v) — отвыкнуть, отстать отъ привычки; брāлдыр (v) — заставить отстать отъ привычки.

брȁдавіца — бородавка (славянск.); брȁдвіца = брȁдавіца.

брȁдва — родъ топора (молд. бȁрда); у болг. брадва. Карав. Пам. (словарь).

брак (v) = брā (v).

брӓ! — эхъ! эй!; брӓґіді! — восклицаніе вродѣ ай! ай!

брȁзу — называютъ коровъ, у которыхъ на ногахъ бѣлыя пятна.

брі̀чка — бричка, повозка (съ русск.); брі̀чка оту — попутникъ, подорожникъ (полевая трава).

бры̀нза — овечій сыръ.

брынна (v) — жужжать.

бу — этотъ; бу̀ кадар — столько; бу̀ такым — такой; бу̀нцӓ — столько.

бӯ — паръ.

бӯ (v) — подавиться, задушить, кусать, утопить; бӯл (v) — тонуть, утонуть, захлебнуться; бӯлдур (v) — утопить; бӯш (v) — драться, биться, трудиться; бӯштур (v) — заставить драться, заставить трудиться; бӯштурт (v) = буштур (v); бӯшур (v) = бӯш (v).

бу'а — быкъ; бу'а алты — трехлѣтній бычекъ, подбыкъ; буаја ґеl (v) — быковать (говорятъ про корову, когда у нея стечка, но въ насмѣшку говорятъ и про женщинъ); бу'аса (v) = бу'а ґеl (v).

бу'аз — гортань, начало горла;

бувазы кајнъјер — изжога (букв. «въ горлѣ варится») С. Этул.

бу'азла (v) — дѣлать мѣтку на ухѣ овцы въ видѣ поперечнаго разрѣза боковаго края уха.

буба = боба.

бува = бу'а.

буваз = бу'аз.

буга — дикій быкъ (былъ въ старину); бугај — особый музыкальный инструментъ, издающій звукъ, похожій на коровье мычаніе; употреблялся прежде парнями при колядованіи.

будак — сукъ, вѣтка; будан (v) — подчищать дерево, обрѣзывая засохшія вѣтки.

будала — ругательство вродѣ дуракъ.

буџі! буџі! — зовутъ гусенятъ.

буџӧр — 1) названіе какого-то садоваго цвѣтка; 2) красный (коровья масть).

буз — ледъ; бузлук — ледникъ.

бузā — новорожденный теленокъ, сосунокъ. бузāџі — телячій пастухъ. бузāла (v) — отелиться; бузāлык — названіе какой-то травы изъ рода злаковъ.

бујнуз — рогъ; бујнузла (v) — бодать рогами; бујнузчук — рожекъ; бујнузлу — рогатый.

бујур (v) — кушать (вѣжливое выраженіе); бујурет (v) — угощать; бујӱрун — извольте.

бука — 1) кусокъ хлѣба, который можно положить въ ротъ за одинъ разъ; 2) кандалы; букала (v) — заковывать въ кандалы; запереть лошадь въ кандалы; у гуцуловъ букàт — кусокъ (Zb. Wiad. do Antr. XIII str. 30); у бѣлорус. букота — печеный хлѣбъ. Слов. Носов. с. 37, въ слов. Даля букàтка — ломоть, кусъ.

букінбар — бакенбарды (съ русск.).

бỳкша — чугунная втулка, вставляемая въ ступицу колеса (Нѣмец. Bux).

бул бул — звукоподражаніе булькающей водѣ.

бул (v) 1) найдти; 2) быть; булун (v) — находиться, бывать; булуш (v) встрѣчаться, найти другъ друга.

буламач — кушанье вродѣ поджаренной каши, изъ пшеничной муки.

буланык — мутный; булашік — грязный (про погоду).

булгур — каша изъ пшеничныхъ зеренъ, сваренная на водѣ, съ саломъ и поджареннымъ лукомъ.

булп — буль (звукоподражаніе); булпла (v) — булькать.

булӱ — 1) жена старшаго брата; 2) тетка (отъ ˊолг. булка — молодая женщина. Карав. Пам. (словарь),

буля—невѣстка; польск. białka—женщина. Zb. Wiad. II. s. 6. чешск. bělka).

булут — облако, туча.

бун (v) — быть недовольнымъ, устать съ дороги.

бунал (v) — не выдержать, не вытерпѣть.

буңгі — крючекъ съ петлей (у платья).

бур (v) крутить, перекручивать; бургач — 1) особый способъ стягиванья веревки; 2) приспособленіе на мельницѣ, сдѣланное для того, чтобы при помощи скручиванья и раскручиванья веревки сближать между собою или раздвигать мельничные жернова; бургу — буравъ; бурдур (v) — заставить крутить; бурдурт (v) = бурдур (v); бурмалы = бурук — крученый; буруџў — коновалъ, занимающійся холощеніемъ быковъ (операція холощенія состоитъ въ крученіи шулятъ годовалаго бычка, для того чтобы они ушли во внутрь); бурул (v) — крутиться, вращаться; буруш (v) — морщиться, давать складки; буруштур(v) — морщить; бурушук — морщина; бурушуклу — морщинистый, сморщенный, плоенный; јок ңереji бурсун — какъ ни крути.

бўра — индюкъ (С. Этул.).

бурада — здѣсь; бурадан — отсюда; бурајы — сюда; бурда = бурада; бурдан = бурадан; буреј = бурајы;

бурџў — красивый; бурџў-бурџў кокёр — хорошо пахнетъ (про цвѣтокъ).

бурну — носъ, клювъ; јан бурнуну — кривоносый; бурнунун камбуру — переносье.

бусilак—какой-то садовый цвѣтокъ.

бут — ляшка.

буху — филинъ; болг. бухал. Карав. Пам. (словарь).

бучак = бычак.

бучук — полтора, съ половиной; ікі бучук — два съ половиной; ўч бучук — три съ половиной и т. д.

бў — наговоръ, колдовство; бўџў — колдунъ; знахарь; бўlä(v) — околдовать, обойдти, завладѣть волей человѣка.

бў (v) рости; бўт (v) ростить, воспитывать; бўк — большой, великій, старшій; бўк афта — страстная недѣля; бўк пармак — большой палецъ (руки и ноги); бўк хоруџ — великій постъ; бўџäк — большенькій; бўlт (v) — выпучить (глаза); бўlўк — толпа, множество.

бўзўк — задница.

бўк (v) — складывать; бўкўк — кривой; бўкўl (v) — складываться, свертываться; бўкўlў — складка,

рубецъ (при шитьѣ); ӧ̆ӱкӱш (v) — сгорбиться; ӧ̆ӱкӱштӱр (v) заставить сгорбиться.

ӧ̆ӱн — сегодня, сегодняшній день; ӧ̆ӱндӓ — сегодня; ӧ̆ӱнкӱ — сегодняшній.

ӧ̆ӱрӱ (v) — подниматься (про туманъ).

ӧ̆ӱрӱнџӱк — шелковый, шелкъ.

быџі! быџі! — кричатъ, когда зовутъ гусей (С. Этулія).

бызык пармак — средній палецъ (руки и ноги).

быjык — усъ; быjыклы — усатый.

быjыл — въ этомъ году.

бык (v) — надоѣсть.

был̀дыр — прошлый годъ.

бычак = бучак — столовый ножъ.

бычкы — пила; бычкы пала — коверъ, рисункомъ своимъ напоминающій пилу.

В.

ваj! — ой.

вӑкла кузу — жертвенный ягненокъ (болгарск. вакло егне).

вакса — вакса (съ русск.).

вакыт — время, пора; вакытлы — временный.

валлā — клятва, соотвѣт. русск. «ей Богу».

вӑма — рогатка, рогаточный сборъ.

вӑнгеlija — Св. Евангеліе.

[1]вар — существованіе, нахожденіе на лицо; существующій, находящійся на лицо; есть, имѣется; варлык — имущество; вар ніџӓl — можно.

[2]вар (v) — проходить, дойти; вӑрын сāлыџаjlан — будьте здоровы (привѣтствіе, которое говорится гостю, уходящему изъ дому).

варак — сусальное золото; варакла (v) — позолотить сусальнымъ золотомъ.

вас геч (v) — отстать отъ чего-нибудь, бросить, отложить.

ватав — надзиратель за полевыми работами у помѣщика (съ молдав.).

ватан — свое гнѣздо, родина.

вāтіз — обрядъ крещенія; вāтіз ет (v) — крестить; вāтізlі — крещеный, православный; вāтізlік — право крестить, принадлежащее крестному отцу; напр. о ве̇рді бана вāтізlік — онъ передалъ мнѣ право крестить.

вӑтра — мѣсто, гдѣ горѣлъ костеръ.

ве̇зеті — кучеръ.

ве̇кіl = ватав.

ве̇р̇ (v) — дать, давать, сдавать (карты); ве̇р̇г̇і — данный, подаренный; ве̇р̇дір (v) — заставить дать; ве̇р̇ецек ол (v) — обѣщать, намѣреваться подарить; ве̇р̇еці — щедрый; ве̇р̇есі — въ долгъ, въ кредитъ; ве̇р̇іl (v) — подаваться, уступать, даваться, быть даваемымъ; ве̇р̇іш(v) — давать другъ другу.

ве̇ч̇е̇р̇н̇ӓ — вечерня (съ русск.).

ві̇ві̇к — куликъ.

ві̇lіјат — вилайетъ, губернія, государство.

ві̇р̇і̇га — цѣпь, на которую вѣшаютъ котелокъ.

ві̇ш̇н̇ӓ — вишня (славянск.).

вра̇на — отверстіе въ бочкѣ, черезъ которое въ нее наливается содержимое (съ болгарск.)

вре̇̇днік — любитель, охотникъ до чего-нибудь.

вызла (v) — жужжать.

Г.

га̇га — птичій клювъ; гагала (v) — клевать.

гага́уз — гагаузъ; гага́узча — по гагаузски.

га̇јда — волынка (музыкальный инструментъ); у болг. Карав. Пам. (словарь).

гајтан — шнурокъ.

галбу — зовутъ коровъ, у которыхъ рога загнуты въ середину.

гамсыз — беззаботный, всегда веселый.

гара̇фа — графинъ, съ болгар. гараф — графинъ, слов. Дюверн.

га̇рга — воронъ, галка; га̇ргалар — вороны, пики (карточная масть); га̇рга тузу — слюда (воронья соль); боз га̇рга — ворона.

га̇рда — деревянное крыльцо съ лѣстницей, ведущее во второй этажъ дома богатаго гагауза (съ молдав.)

гаріп — горемыка; гаріпса̇к — чувствительный; ју̇р̇ӓ гаріпса̇к — чувствительное сердце.

га̇рненц — глиняная кружка для воды.

га̇рос — шарфъ, плетеный изъ шерсти.

гарц — гарнецъ (мѣра сыпучихъ тѣлъ).

гарчі̇ца — горчица (съ русск.)

гас — керосинъ.

г̇ӓ́ур — невѣрный (называютъ турокъ).

г̇ӓх! г̇ӓх! — зовутъ лошадей (с. Этулія).

ґебӑ — беременный.

ґебер (v) — сдохнуть (про животное).

Ґебоз — мужск. имя (старинное); встрѣчается только въ сказкахъ.

ґеґе — деревянный крючекъ для вытаскиванія соломы изъ стога.

ґеџӑ — ночь; ґеџӑ јарысы — полночь; ґеџӑ кушу — сова; ґеџӑн са̀јросун — покойной ночи (привѣтствіе); ґеџеlе (v) — ночевать; ґеџеlік — ночка; ґеџенін — ночью.

ґез (v)—1) ходить, гулять; 2) распутничать; ґез — прогулка; ґездір (v) — водить; ґездірт (v) — заставить водить; ґезін (v) — гулять, прогуливаться; ґезіндір(v) — посылать на прогулку; ґезіш (v) — прохаживаться.

ґеl (v) — приходить, пріѣзжать, проходить; ґеlӑн — прохожій; ґеl ґіт (вакыт) — пройди, иди (время); ґеl (v) кендінӑ — прійти въ себя; ісlӑ ґеl (v) — прійтись по вкусу, понравиться; заман ґеl (v) — проводить время.

ґеlбері — вага у телѣги.

ґеlін — молодая женщина, жена, невѣста, невѣстка; ґеlінџӑ — нагнувшись, понуря голову (по женски); ґеlінџік сычаны — foctoris (звѣрокъ). Называется такъ потому, что ходитъ понуривши голову, какъ женщина; ґеlні = ґеlін.

ґем — мундштукъ (у лошади).

ґемі — корабль; ґеміџі — корабельщикъ.

ґенӑ — опять.

ґеңґер — чертополохъ.

ґеніш — широкій; ґенішlі — ширина; ґенішlік = ґенішlі.

ґенч — молодой.

ґерґеф — пяльцы; болг. гергевъ, серб. ђерђеф, слов. Дювер.

ґерґіна — георгина.

ґердан — жемчужное ожерелье.

ґерџік — отличный, красота.

ґері — задъ, корма лодки; ґері вер (v) — возвращать назадъ; ґері ґеl (v) — возвратиться; ґері ґіт (v) — пятиться, идти задомъ; ґерідӑ — сзади, съ задней стороны. Говорится о предметахъ, у которыхъ можно различить переднюю и заднюю сторону, тогда какъ а̄рдында прилагается къ предметамъ круглымъ или такимъ, у которыхъ нельзя отличить передней и задней стороны; ґері до̄ру — задомъ напередъ.

ґеріl (v) — потянуться, расправить члены.

ґерінйік — бѣловатая, солончаковая земля.

ґермӑ — 1) перекладина въ печной трубѣ для подвѣшиванія цѣпи; 2) туманная полоса, завѣса.

ґермдні — гармоника, музыкальный инструментъ.

ґерчек — именно.

ґетір (v) — нести, принести.

ґефшен (v) — пережевывать жвачку.

ґеч — поздно; ґеч кал (v) — опоздать.

ґеч (v) — проходить, проѣзжать; быть приличнымъ, приличествовать; ґечан — прежній, прошедшій; ґечій (v) — проводить время, пропитываться, жить; ґечір (v) — провожать, вести, вдѣть нитку въ иголку; продѣть; ґечірт (v) — заставить вести; ґечтір (v) — заставить проходить.

ґібі — какъ.

ґіврек — хрупкій.

ґідіш (v) — чесаться; ділі гідішер — языкъ чешется.

гіцік — парша, накожная болѣзнь у людей и у животныхъ; ґіцікlі — паршивый.

ґі (v) — одѣвать, обувать; ґідір = ґі (v); ґін (v) — одѣваться, обуваться; ґімlі — одѣтый.

ґір (v) — рыгать.

ґір (v) — входить, влезать; ґірдір (v) — заставить войти, заставить влезть; ґірі вер (v) — войти; ґіріш (v) — взяться, приняться (за работу), начать.

ґірґін — храбрый.

ґіт (v) — уйдти, уѣхать.

гогу — бука (такъ пугаютъ ребятъ); гогуцу = гогу; гогоман — глупый.

гордіна — одинъ изъ мѣстныхъ сортовъ винограду.

господар — хозяинъ (съ болгарск.); господарія — хозяйство.

гоце, гоце! — подзываютъ свиней (с. Этулія).

ґобек — 1) пупъ, пупокъ; 2) мягкая сердцевина дерева; 3) маленькій островокъ на рѣкѣ.

ґоз — 1) глазъ; 2) закрома въ амбарѣ; ґоз ґорă ґорă — на глазахъ у кого-либо, на виду у кого-либо; ґоз јаші — слеза; ґоз коj (v) — задумать; ґозlерін акаjды — чтобы у тебя вытекли глаза (ругательство); ґозунă іl (v) — попасть въ глаза; ґозаl — красивый, видный; ґозер — кожанное рѣшето для просѣиванія хлѣбнаго зерна при молотьбѣ; ґозlук — очки; ґозтер (v) — показать; ґозу ардында кал (v) — оглядываться; ґозlет (v) — осмотрѣть; ґоз ет (v) — дѣлать глазки, переглядываться; ґозунт (v) — сглазить; ґоз бајыцілык — зрѣлище.

ґозlемă — блинъ.

ґок — 1) небо; 2) темно-сѣрый (лошадиная масть); ґок ташi — мѣдный купоросъ; ґок чатлајор — небо разверзается (говорятъ, когда

ударяетъ громъ); ґӧк ґӳрlеjор — громъ гремитъ.

ґӧl — озеро.

ґӧlґӓ — тѣнь.

ґӧlмеќ — рубашка, сорочка.

ґӧм (v) — хоронить, похоронить, закопать; ґӧмдӳр (v) — заставлять закапывать; ґӧмӳl (v) — зарываться, закапываться.

ґӧмеч — 1) пчелиныя соты; 2) купа деревьевъ, близко стоящихъ другъ къ другу.

ґӧн — расположенiе духа, желанiе.

ґӧр (v) — видѣть; дӓва ґӧр (v) — разсудить, разобрать дѣло, рѣшить споръ; ґӧрӓ — смотря по (чему), напр. jорганна ґӧрӓ узан — вытягивайся, смотря по одѣялу (послов.) ґӧрдӳр (v) — заставить видѣть; ґӧрӳl (v) — разбирать, разсматривать (напр. дѣло въ судѣ); ґӧрӳн (v) — показаться, явиться, виднѣться; ґӧрӳш (v) — увидаться, свидѣться; ґӧрӳштӳр (v) — свести между собою людей.

ґӧрґӳ — бѣда, несчастiе, недоля.

ґӧт — задъ, задница; ґӧт jастык — маленькая подушка, подкладываемая подъ сидѣнье; ґӧтlӳќ — валекъ, къ которому припрягается лошадь.

ґӧтӳр (v) — вести, нести; ґӧтӳрт (v) — заставить принести.

ґӧч — приданое; мебель, меблировка.

грамàтка — книжка (съ русск.).

грандеj — горизонтальная ось водоподъемнаго колеса у водоподъемной машины.

гранìца — граница (съ русск.)

грах — горохъ (съ болгарск.).

грìнда — толстая деревянная балка въ потолкѣ конной мельницы.

грос — карцеръ.

грош — грошъ (монета); съ болг. см. слов. Дювер.

груjу — дуракъ.

губèрка — большая игла.

гỳгла — 1) капюшонъ; 2) коническiй стогъ камышу или конопли. гугỳла = гỳгла.

гỳгуш — голубь.

гурсак — кадыкъ.

гурулда (v) — ворчать.

гỳша — горло, глотка; болг. Качан. Пам. с. 567.

гỳштер — ящерица; у турецкихъ сербовъ см. Ястреб. с. 472; болг. гуштерица. Качан. Пам. с. 567. гущера сл. Дювер.

ґӳбӳр — соръ; ґӳбрӓ = ґӳбӳр.

ґӳвӓ — женихъ, зять, мужъ младшей сестры.

ґӳверџеlі — селитра.

ґӳверџіќ — коричневый.

ґӳверџін — 1) голубь съ черной грудью (сел. Этулiя); 2) волъ чер-

ный съ сѣрымъ; ґу̇верџіннік — слуховое окно (въ сел. Этулія).

ґу̇ве̇м — терновникъ.

гу̇ве̇с — лиловый, фіолетовый.

ґу̇да̇ — туловище.

ґу̇з̇ — осень; ґу̇з̇lу̇к — озимой хлѣбъ, засѣваемый осенью; ґу̇з̇ чі-че̇к — астра (осенній цвѣтокъ).

ґу̇l — 1) роза; 2) розетка изъ ленты; ґу̇l Фатма — рожа (мальва садовая).

ґу̇l (v) — смѣяться, ґу̇lду̇р̇ (v) — насмѣшить; ґу̇lу̇мса̇ (v) — улыбаться; ґу̇lу̇ш — смѣхъ.

ґу̇llа̇ — бомба, граната, ядро.

ґу̇ма̇ — кустарникъ.

ґу̇му̇к — узелъ.

ґу̇му̇ш — серебро, мелкія деньги; ґу̇му̇ш јалдызла (v) — серебрить; ґу̇му̇шlе (v) — серебрять; ґу̇му̇шlу̇ — посеребрёный.

ґу̇н̇ — солнце, день; ґу̇н̇ батысы — западъ, закатъ солнца; ґу̇н̇-де̇н̇ді — подсолнечникъ (растеніе); ґу̇н̇ду̇з̇ — днемъ; ґу̇н̇ ду̇су — востокъ, восходъ солнца; ґу̇не̇ш — свѣтъ; ґу̇н̇ каʼушēр — солнце закатывается (сходится съ землей); ґу̇н̇су̇з̇ ду̇ду — выкидышъ (безъ времени родился); ґу̇н̇у̇ — именины; ґу̇н̇у̇јlа̇н — днемъ; ґу̇н̇у̇н бірі — однажды; ґу̇н̇ у̇lе̇н̇да̇н де̇врі̇lді̇ј-н̇а̇н — когда солнце перешло полдень; ґу̇н̇ ґу̇н̇да̇н — день ото дня; ґу̇н̇ ду̇сундакы — восточный; ґу̇н̇-н̇у̇кчу̇ — поденьщикъ; ґу̇н̇де̇lік — поденьщина.

ґу̇нах — грѣхъ; ґу̇нахкер — грѣшникъ; ґу̇нā ґір̇ (v) — впасть въ грѣхъ.

ґу̇н̇н̇у̇к — ладанъ; ґу̇н̇н̇у̇кlе (v) — кадить, курить ладаномъ; ґу̇н̇н̇у̇к ту̇ту̇деџа̇ — ручная глиняная кадильничка.

ґу̇р̇ — громъ; ґу̇р̇lе (v) — греметь; ґу̇р̇у̇lде (v) = ґу̇р̇lе (v); ґу̇-р̇у̇lту̇ — шумъ, громъ.

ґу̇р̇ — густой (про жито); ґу̇р̇-lу̇к — бурьянъ.

ґу̇ре̇ш (v) — бороться; ґу̇ре̇ш — борьба.

ґу̇с — грудь; ґу̇сlу̇ — грудной, грудь у женскаго платья.

ґу̇т (v) — пасти, стеречь; ґу̇ду̇-џу̇ — пастухъ.

ґу̇ч — сила, грузъ, бѣда, несчастіе; ґу̇џе̇н̇ (v) — сожалѣть; ґу̇џе̇н̇-ді̇р̇ (v) — опечалить; ґу̇чlу̇ — сильный; ґу̇џу̇ — нитченка (въ ткацкомъ станкѣ); ґу̇џу̇јlа̇н — еле-еле, съ усиліемъ; ґу̇џу̇ма̇ ґеlді — жаль стало.

гыџірда (v) — скрипѣть, трещать.

гыдыкла (v) — щекотать.

гык! гык! — зовутъ гусей (с. Этул.).

гырба̇чка — кочерга (со славянск.).

гырlіца — болѣзнь у свиней; гырlіца тутсун — гырлица тебя возьми (такъ ругаютъ свинью); у болг. гжрлица. Карав. памят. (словар.); гърлица — croupe (болѣзнь горла) сл. Дюверн.

гыртлак — горло, гортань (со славянск.).

гырц, гырц — скрипъ (звукоподражаніе).

гышгыр (v) — кричать.

Д.

да — 1) и, также; 2) членъ опредѣленный вродѣ болгарскаго та.

да̄ — лѣсъ; да̄лык — лѣсистое мѣсто; да̄џі — лѣсникъ.

да̄ва — судъ; да̄ва ет (v) — судиться; вести дѣло въ судѣ; да̄ваџі — адвокатъ, сутяга.

давран (v) — ободриться.

дадан (v) — надоѣдать.

даја (v) — подперѣть; дајаџан — 1) подпорка; 2) оковка, скрѣпляющая бока тележнаго короба съ осью; дајама — крытый сарай для скота, у котораго передней стѣны нѣтъ; дајан (v) — опираться, упереться, задержаться, терпѣть; дајанмасы — терпѣніе; дајак — розги, побои.

дајма — постоянно.

дајы̀ка — дядя по матери; дајын = дајы̀ка.

дајыл ет (v) — появляться, являться.

дак (v) — повѣсить (крестикъ или ожерелье на шею).

дакыш (v) = такыш (v).

да̄л (v) — разсыпаться; да̄лыш (v) — разойтись; да̄лыштыр (v) — разогнать; да̄нык — разбродъ; да̄т (v) — разсыпать, раздѣлить, разорвать, раздробить.

дал — сукъ, вѣтка; далџа̄з — вѣточка.

дал (v) — нырять, окунуться; далдыр (v) — 1) погрузить; 2) разводить виноградъ отъ побѣговъ; далдырма — виноградный кустъ, выросшій отъ побѣговъ.

дала (v) — кусаться, жалить (о насѣкомыхъ); далаш (v) — кусать другъ друга.

далак — 1) пчелиныя соты; 2) легкое; 3) селезенка.

далга — волна; далгалан (v) — волноваться; далгалы — волнистый.

да̀лта — долото (съ болгарск.).

дам — сарай для скота.

дамак — нёбо.

дамак — остріе остроги для ловли рыбы, съ зазубринами.

дамар — жила.

да̀мба-ду̀мба — румба-тумба (подражаніе звуку барабана).

дамбур — большой барабанъ, литавръ.

дамга — клеймо, накладываемое на скотъ.

дамла — капля; дамлат (v) — капать; дамна=дамла; дамна(v)=дамла (v).

дана — бычекъ двухгодовалый; діші дана — телка такого же возраста; дана бурнусу — плавунецъ (водяной жукъ).

даӊгалак — дуракъ, глупецъ.

дандіl — струна.

данері — заря; данері а̄ры-кан — на зарѣ, на разсвѣтѣ.

да̀птура ґеl (v) — вскочить вдругъ; да̀птура — сразу.

дар — узкій.

да̄рӓ — бубенъ.

да̀ра а̄ці — висѣлица.

даржан — названіе одного изъ мѣстныхъ сортовъ винограда (съ франц.)

дармату̀ра — хворостъ (съ молдавск.).

дарсыјор ҷаны — душа не переноситъ.

дарт (v) — дергать, рвать; дарттыр(v) — заставлять дергать; дартма — женскій платокъ (носится дома подъ чемберомъ).

дару — посвященіе въ священническій санъ; таинство священства (славянск.)

дары — просо.

дарыл (v) — кричать на кого-нибудь; дарылдыр (v) — заставлять кричать на кого-нибудь.

да̀скал — псаломщикъ, дьячекъ; съ греч. διδασκαλος.

дат — вкусъ, искусство; дат(v) — пробовать на вкусъ; дадан (v) — испробовать, узнать вкусъ, ухаживать; дады — вкусъ.

да'ул — большой барабанъ (дѣлается изъ бочки); да'улҷў — барабанщикъ.

дафіна јапра̄ — лавровый листъ; съ греч. ἡ δαφνη.

дӑбрӓ — давай, ну! дӑбрӓ качма̄ — давай бѣжать, ну бѣжать.

дӑду — старикъ, дѣдъ, дядя (при обращеніи къ постороннему мужчинѣ зрѣлаго возраста).

[1]де (v) — сказать; деjі — ради, для (послѣл.); деjі́н=деjі. деідн — предсказаніе; демӑк — напримѣръ.

[2]де — ну, напр. де качмак — ну бѣжать.

девӗ — верблюдъ.

д̇ев̇ — великанъ; д̇ев̇ адамы — великанъ мужскаго пола; д̇ев̇ ба̀бусу — великанша (мифическое существо).

д̇ев̆ер — дружко на свадьбѣ (со славянск.); у болг. Карав. Пам. (слов.).

д̇евір (v) — перекувырнуть, перевернуть, превратить во что-нибудь; д̇евріl (v) — перекувырнуться, перевернуться, превратиться во что-нибудь.

д̇еl (v) — сверлить, пробить, прошибить; сдѣлать отверстіе, проткнуть, проломить; д̇еlдір — заставить сверлить; д̇еlін̇ (v) — сверлиться; д̇еlі — 1) яма, дыра, ноздря; 2) дырявый.

д̇еlі — глупый, безумный, съумасшедшій; д̇еlі баш — болѣзнь у овецъ, происходящая отъ глистовъ въ мозгу; д̇еlі канны — холостой (глупая кровь); д̇еlір (v) — сходить съ ума; д̇еlірт (v) — заставить сойти съ ума; сводить съ ума.

д̇емб̇еl — лѣнивый.

д̇емет̇ — снопъ.

д̇емір — желѣзо; д̇емір боку — кузничная изгарь, скипѣвшаяся комками въ горну; д̇емірџіlік̇ — кузнечное издѣліе; д̇емірд̇ан̇ — желѣзный; д̇емір јол — желѣзная дорога; д̇емірlі — мѣрка для измѣренія по объему зерна; д̇емірџі — кузнецъ, слесарь.

д̇ен̇е (v) — пробовать крѣпость чего-нибудь, смотрѣть, наблюдать.

д̇ен̇к̇ — равный, равносильный.

д̇еніз — море.

д̇ен̇іја — богослуженіе въ великій четвергъ, когда читаютъ 12 Евангелій.

д̇ерӑ — рѣка, глубокій сухой оврагъ; д̇ерӑ башы — устье рѣки; д̇ереџік — ручеекъ; д̇ередекі — рѣчной.

д̇ерд̇ — горе, сердечное сокрушеніе.

д̇ері — кожа; д̇ері чыкарт (v) — выдѣлывать кожу.

д̇ерін̇ — глубокій.

д̇ерм̇ен̇ — вѣтреная мельница; д̇ерм̇ен̇џі — мельникъ; ак д̇ерм̇ені — конная мельница.

д̇ерн̇ек̇ — собраніе, мірская сходка.

д̇есӑтка — десятокъ (съ русск.).

д̇ī (v) — дотронуться, прикоснуться; д̇īдір̇ (v) — тронуть, приложить; д̇īдір̇т̄ (v) — соединить, совокупить.

д̇іван (v) — пріемъ гостей, вѣжливость; д̇іван дур (v) — стоять.

д̇івеч — вѣчный; д̇івеч мошіја — вѣчное владѣніе.

д̇іџӑба — напрасно (съ молдав.).

д̇із — колѣно, д̇ізlе (v) — удариться колѣномъ; д̇із чо̆к̇ (v) — упасть на колѣни.

дiз (v) — ставить въ рядъ, нанизывать; дiзi – связка; дiзi алтын— золотое ожерелье; дiзil — въ рядъ, въ ряду.

дiк — крутой, вертикальный; дiкil (v) — стоять прямо на ногахъ; дiкili — воткнутый; дiкiнӓ — вертикально; дiкiнӓ тафта а'ул — заборъ изъ досокъ, поставленныхъ вертикально съ промежутками.

дiк (v) — шить, вышивать, воткнуть, посадить (растенiе); дiкil(v) — шиться; дiкiш — шовъ, строчка; дiктiр (v) — отдать шить, заказать шить.

дiкеl — инструментъ для посадки виноградной лозы, состоящiй изъ кривого ножа съ деревянной ручкой.

дïl — не, не есть; дïl јакышык — безплодный; дïl коју кырмызы — розовый, свѣтло-малиновый; дïl масал — быль, не сказка; дïl чоктан — недавно; дïl дбру — неправильно, невѣрно; дïl кендi бlу — пасынокъ (не свой сынъ).

дil — языкъ, жало; дilсiз — нѣмой; ćенiн дiлiн тутулсун — чтобы у тебя отнялся языкъ; дilli адам— краснобай.

дil (v) — рѣзать на ломти; дiliм — ломоть.

дilбер — красивый.

дiлен (v) — нищенствовать; дiленџi — нищiй.

дiмi = аба; дiмiläр — шаровары.

дiн — вѣра, религiя, родъ, племя; дiнӓ ґеl (v) — привести въ вѣру, укрощать; дiнсiз — невѣрный.

дiн (v) — перестать, изсякнуть (про дождь или про текучую воду).

дiңгil — ось; дiңгil баш бургусу — буръ для просверливанiя отверстiя въ деревянной оси для чеки.

дiнек — круглая палка для размѣшиванiя тѣста въ квашнѣ; дiнеџiк — палка, съ которой ходятъ, тросточка.

дiннен (v) — отдыхать.

дiп — дно, корень (въ запряжкѣ); дiпlе (v) — вставить дно; дiпlik — 1) донышко; 2) задняя и передняя стѣнки тележнаго короба; дiпсiз — бездонный, бездна, дiптекi — коренной, заднiй (говорятъ про воловъ, запряженныхъ въ первой парѣ).

дiрен (v) — двузубая вила.

дiре (v) — вытянуть (руки); дiреџен — подпорка, поддерживающая бока тележнаго короба и упирающаяся на ось; дiрек — стойка, столбъ.

дiреш (v) — 1) спорить; 2) тужиться.

дiрi — живой; дiрi ґӱмӱш — живое серебро, ртуть; дiрilik — жизнь; дiрil (v) — воскреснуть, ожить; дiрilт (v) — воскресить, ожи-

вить; діpi шуфа — ртуть; дірlік јок — нѣтъ счастія, нѣтъ спокойствія.

дірсек — локоть.

діт (v) — растрепать.

дін (v) — мѣнять, перемѣнять; дінil (v) — 1) перемѣниться, помѣняться; 2) сдвинуться съ мѣста; дінтір (v) — измѣнить.

діш — 1) зубъ, зубецъ; 2) часть головки чесноку, то, что у малороссовъ называется «зубокъ» (Чубин. VIII, с. 435); діш ārысы — зубная болѣзнь; бір діш ојна (v) — укусить; дішер (v) — зазубривать, дѣлать зубцы; дішle (v) — кусать; дішсіз — беззубый; діш ет (v) — заставить зазубривать.

діші — женскій, самка; діші тарафы — женскій полъ.

дішіндірік — недоуздокъ.

дȯбалар — черви (карточная масть).

доj (v) — насытиться; доjун(v) — быть насыщаемымъ; доjундур (v) — насыщать; доjур (v) — кормить.

доку (v) — ткать; докут (v) — заставить ткать.

докуз — девять; докуз ўз — девятсотъ; доксан — девяносто; доксаны — девяностый; докузлу — девятка (въ картахъ); докузу — девятый.

докун (v) — трогать.

докурџун — 1) стогъ хлѣба (въ 13 сноповъ); 2) особый способъ укладки кизяковыхъ кирпичей (употребляется только во время сушки).

дол (v) — быть наполненнымъ; наполниться; долма — 1) широкая глиняная скамейка въ видѣ заваленки, прилегающая къ стѣнамъ хаты внутри ея и снаружи; 2) женскій кушакъ (С. Этулія); долдур (v) — наполнить, зарядить (огнестрѣльное оружіе); долу — полный, заряженный; долу аj — полнолуніе.

долаjы — окружность; долаjапына — вокругъ (послѣл. на вопросъ: куда); долаjанында — вокругъ (на вопросъ: гдѣ?); долаjла (v) — окружать, дѣлать очарованный кругъ; долаш (v) — кружить, обходить кругомъ.

долап — 1) водоподъемная машина; 2) шкафъ въ стѣнной нишѣ для посуды; 3) корзина изъ вербы для валянія сукна; долапла (v) — валять сукно.

долаш (v) — навѣстить, провѣдать, провѣрить.

домал (v) — нагнуться.

домуз — свинья; домуз јахнысы—свинина; домуз осуру—дождевикъ (грибъ); домуз пастырмасы — сушеная свинина; домуз пытыры — названіе одной полевой травы; до-

музчу — свинопасъ, свиной пастухъ; домузчук — игра въ свиньи (карточная).

дон — мерзлый; дон(v) — мерзнуть; дондур (v) — морозить, заморозить.

дон — порты, подштанники.

донат (v) — одѣть, украсить; донак — украшеніе внутри хаты, какъ-то: картины, занавѣски, полотенца и пр.

доп — затычка у бочки.

дора (v) — крошить, рубить.

до̄ру — правильный, вѣрный; до̄рулук — правильность, вѣрность; честность, прямота, истина, справедливость; до̄рул (v) — выпрямиться, направитъся, поправиться, исправиться; до̄рут (v) — править, управлять, направлять; дос до̄ру — прямой какъ шнуръ.

дост — другъ; достлук — дружба.

дофтор — докторъ (съ русск.).

д̇ӧк̇ (v) — лить, наливать, пролить, вылить, отливать; д̇ӧк̇т̇ӱр̇ (v) — заказать отлить, заставить лить; д̇ӧк̇т̇ӱр̇т̇ (v) = д̇ӧк̇т̇ӱр̇ (v); д̇ӧк̇ӱl (v) — литься (о дождѣ), разсыпаться.

д̇ӧк̇ӱн̇ — грыжа.

д̇ӧн̇ (v) — обходить, повернуться, поворотиться, катиться; д̇ӧн̇д̇ӱр̇ (v) — вертѣть, поворачивать; д̇ӧн̇ец̧ек̇ — нѣчто вродѣ первобытной карусели (см. игры).

д̇ӧр̇т — четыре; д̇ӧр̇д̇ӱ — четверо, въ четвером; д̇ӧр̇д̇ӱн̇ц̧ӱ — четвертый; д̇ӧр̇т̇ к̇ӧшеli — четыреугольный; д̇ӧр̇т̇lӱ — четверка (въ картахъ).

д̇ӧше (v) — засыпать, развернуть, разостлать, постлать постель, настлать; д̇ӧшек̇ — тюфякъ, матрацъ; д̇ӧшемä — 1) потолокъ въ подземныхъ постройкахъ, изъ жердей, засыпанныхъ сверху землей; 2) слоеный блинникъ съ масломъ и сыромъ; д̇ӧшеli — настланный, усыпанный.

драга̀јка — праздникъ Ивана Купала; драга̀јка чіча̄ — какой-то полевой цвѣтокъ (С. Этулія).

драгі̀нку — деверь; у болгаръ драгинко — семейное названіе деверя. Слов. Дювернуа.

дры̀мба — балалайка (вѣроятно измѣнен. слово домбра).

дӯ (v) — родиться, восходить (про солнце); дӯр (v)—родить; дӯрт(v) — заставить родить.

ду'ак — 1) платокъ; 2) сорочка, въ которой родятся нѣкоторыя дѣти.

ду'ан — коршунъ, ястребъ.

дува — моленіе; дува ет̇ (v) — молиться.

дува (v) = дӯ (v).

дуваны ал (v) — овладѣть, завладѣть.

дувар — стѣна.

дудак — губа.

дуј (v) — чувствовать.

дул — вдовецъ; дул кары — вдова.

думӑ — насморкъ.

думала (v) — стать на четвереньки (с. Этулія).

думан — туманъ.

ду̀пу — задница съ болгарск. дупе, сл. Дювер.

дур (v) — стоять; остановиться, перестать, погодить; дура bil(v) — удержаться, усидѣть; дуран — стоячій; дургут (v) — остановить; дурдур(v) = дургут(v); дуруклан(v) — остановиться; дурук хава — хорошая, установившаяся погода; дурул (v) — отстояться (про воду); дуруш (v) — остановиться; дурук — 1) стойка, подпорка, рычагъ вòрота; 2) устоявшійся, прозрачный.

дурак — игра въ дураки (съ русск.).

дут — тутовое дерево.

душман — врагъ, непріятель; душманнык — вражда.

д̇ӱ (v) — 1) толочь, молотить, бить; 2) написать; 3) крыть (въ картахъ); д̇ӱд̇ӱр̇ (v) — заставить бить; д̇ӱl (v) — толочься, биться; д̇ӱн̇ (v) — биться; д̇ӱн̇д̇ӱр̇ (v) — заставить биться; д̇ӱш̇ (v) — драться; д̇ӱш̇т̇ӱр̇ (v) — заставить драться; д̇ӱш̇ч̇ӱ — дракунъ; д̇ӱт̇ (v) — заставить бить.

д̇ӱбе̇к̇ — деревянная ступка для соли.

д̇ӱбӱд̇ӱз̇ — весь, совсѣмъ.

д̇ӱв̇ӓ — телка двухлѣтняя.

д̇ӱв̇е̇н̇ — орудіе вродѣ саней съ подбитыми внизу кремнями или кусками желѣза. Его волокутъ по арману во время молотьбы для того, чтобы размельчить солому.

д̇ӱв̇lеѓ кушу — названіе какой-то птицы.

д̇ӱв̇ӱ (v) = д̇ӱ (v).

д̇ӱз̇ — ровный, плоскій; д̇ӱз̇ хòру — прямое хору, названіе танца; д̇ӱм̇ д̇ӱз̇ — совершенно ровный; д̇ӱз̇(v) — быть исправнымъ; д̇ӱз̇ѓӱн̇ — 1) исправный; 2) румяна; д̇ӱз̇д̇ӱр̇ (v) — исправить, починить; д̇ӱз̇еlт̇ (v) — тесать, полировать, починять; д̇ӱз̇ен̇ — ткацкій станокъ; д̇ӱз̇ӱl (v) — исправляться.

д̇ӱк̇ӓн — лавка (съ болг.).

д̇ӱlѓер — бондарь; д̇ӱlјер = д̇ӱlѓер; д̇ӱlѓерlік̇ — бондарное мастерство.

д̇ӱм̇ӓ — пуговица; д̇ӱм̇ӱк̇ = д̇ӱlм̇ӱк̇ — узелокъ на ниткѣ; д̇ӱм̇ӱк̇le (v) — завязывать узелъ; д̇ӱlм̇ӱк̇le (v) = д̇ӱм̇ӱк̇le (v).

д̇ӱн̇ — свадьба; д̇ӱн̇ц̇ӱ — сватъ, участвующій въ свадьбѣ, свадебный гость; д̇ӱн̇ӱр — сватовство; д̇ӱн̇ӱр̇-

џў — сватъ; ђ̆ÿнÿр̆ јолла (v) — посылать сватовъ, свататься; ђ̆ÿнÿр̆lÿк — сватовство.

ђ̆ÿн̆ — вчера; ђ̆ÿн̆ авшам—вчера вечеромъ; ђ̆ÿн̆кÿ — вчерашній.

ђ̆ÿн̆ä = ђ̆ÿн̆н̆ä.

ђ̆ÿнÿк = ђ̆ÿмÿк (с. Этулія).

ђ̆ÿн̆н̆ä — 1) свѣтъ, міръ, вселенная; 2) много; ђ̆ÿн̆н̆ä ґöзеlі — самый красивый на свѣтѣ.

ђ̆ÿр̆т̆ (v) — толкать (С. Этул.).

[1]ђ̆ÿш — сонъ, сновидѣніе; ђ̆ÿш ґöр̆ (v) — видѣть во снѣ; ђ̆ÿшÿн̆ä ґір̆ (v)—сниться; ђ̆ÿшчÿ—сновидецъ.

[2]ђ̆ÿш (v) — падать, упасть, броситься, попасть; лафа ђ̆ÿш (v) — разговаривать; ђ̆ÿшÿр̆ (v) — 1) свалить, сбросить, выкинуть (ребенка); ђ̆ÿшÿн̆ (v) — думать; ђ̆ÿшÿн̆ђ̆ÿр̆ (v) — заставить думать; ђ̆ÿш (v) чöк̆ (v) — упасть на колѣни.

дыш — наружность, внѣшность; дышанна — вонъ, въ наружу; дыш аннык — наружная борозда въ распаханной полосѣ земли; дышарда— снаружи; дышары — внаружу; дыш! — кричатъ лошади, когда хотятъ, чтобы она повернулась налѣво.

Џ.

џäды — колдунъ или колдунья, которые по желанію могутъ обращаться въ курицу, въ колесо и въ другіе предметы и въ таномъ видѣ отбирать у своихъ сосѣдей молоко и хлѣбъ; џäды тара — металлическая щетка для разчески льна.

џäзі = џäды.

џäм — оконное стекло, џäмџі — столяръ, стекольщикъ.

џäмал — печь для печенія хлѣба.

џäмбаз — барышникъ; џäмбазлык јап (v) — барышничать.

џäм бöџä — махаонъ (бабочка).

џäн — душа; џäнџäз — душечка; џäнсыз атеш — бездушный огонь; обыкновенный огонь въ отличіе отъ деревяннаго получаемаго треніемъ другъ о друга двухъ кусковъ дерева; џäным сыкылöр — мнѣ грустно (букв. у меня на душѣ тѣсно); џäнындкер — душегрѣйка, длинная женская лисья шуба съ рукавами; џäны ацімыш — жаль (на душѣ горько); џäliндкер = џäнындкер; џäнџін јок — нѣтъ ни души.

џäнабет—шутъ; см. к̆öр џäнабет.

џäнабін — вы (вѣжливое выраженіе).

џäнавар — волкъ; џäнаварџік — волченокъ.

џäфајыр ташы — алмазъ.

џäxiр = зixiр.

џевiз — грецкій орѣхъ; џевiз iчi — ядро орѣха; џевiз кыр (v) — грызть орѣхи; џевiз таўшан — бѣлка.

џēр — печень.

џеллат еṫ (v) — зарѣзать, казнить.

џеңк — война; џеңк еṫ (v) — воевать; џеңкleш (v) — спорить между собой.

џеңдем — адъ.

џеннет — рай.

џеп — карманъ.

џереме — штрафъ.

џет-беџет — дѣдъ-прадѣдъ.

џiба — баранъ съ короткой шерстью.

џiбрä — виноградные выжимки, оставшіеся въ прессѣ, которымъ выжимается виноградный сокъ.

џiван — молодецъ; красавецъ.

џiвiрlіга — жаворонокъ; болг. чиверлюга. Качан. пам. с. 591.

џiвылда (v) — пищать.

џiзырда (v) — шипѣть, издавать звукъ сссс..., напр. при поджариваніи масла на огнѣ.

џiмбiз — щипцы.

џiнгil (v) — кувырнуться, споткнуться; џiнгilмеjџä — названіе одной игры.

џiңгырда (v) — звонить; џiңгырдаклы — 1) звонкій; 2) колокольчики и бубенчики, которые вѣшаются на лошадей; џiнна (v) — звенѣть.

џўвап — отвѣтъ.

џўма — 1) пятница; џўма бäбу — Пятница баба (мифическое существо); џўма кары=џўма бäбу; џўма јертесі — суббота.

џўмбўш — фокусъ, острота, смѣхотворная штука.

џўмерка — шквара, остающаяся послѣ вытопки сала.

џўмlе — цѣлый, весь.

З.

зыгырда (v) — скрипѣть.

Ж.

жарклат (v) — бить кнутомъ, розгой (отъ русск. «жарить»), щелкать кнутомъ.

жырыт — дѣтская, игра состоящая въ бросаніи камышевыхъ палочекъ.

жыто — жито.

З.

з̄а̄біт — начальникъ.

забун — худой, тощій, худощавый; забуннук — худоба, худощавость.

за̀валы — бѣдный, несчастный, жалкій, дохлый.

завор — засовъ, удерживающій на мѣстѣ подшипникъ оси въ конной мельницѣ.

завот — фабрика, заводъ (съ русск.).

за'іф — слабый.

заман — время; заман ајрысын = заман хајролсун — добрый день (привѣтствіе).

за̀мбак — 1) синій; 2) касатики, Iris (садовый цвѣтокъ).

запа̄т — мастерство, ремесло (съ болгарск.).

запсызлык — распущенность, отсутствіе стыда, безстыдство; заплы — разумный.

запт еṫ (v) — овладѣть, присвоить, завоевать.

зар — 1) сорочка, въ которой родятся нѣкоторые люди; 2) пленка въ яицѣ, лежащая подъ скорлупой.

за̄рӓ = захрӓ (С. Этулія).

зарар — порча, вредъ, убытокъ; зараретті пара — убытокъ; зарары олду — случилось несчастіе.

зарзават — плодъ, фруктъ.

зафеṫ — угощеніе.

захмеṫ — трудъ.

захрӓ — зимніе запасы (соленіе и пр.).

з̇ӓн еṫ (v) — истратить, испортить.

з̇евз̇ек — ворчунъ.

з̇ѐвіе — заноза въ воловомъ ярмѣ.

з̇ејан еṫ (v) — уничтожать; з̇ејан ол (v) — уничтожаться, пропасть; зејанньк јап (v) — сдѣлать опустошеніе.

з̇еjтін — маслина (дерево).

з̇ем — хула; з̇емемі с̇ӱр (v) — хулить (букв. хулу пахать).

з̇емпера — скобка у двери, ручка; з̇емпелеk = з̇емпера.

з̇еңгін — богатый; з̇еңгіне (v) — разбогатѣть; з̇еңгіннік — богатство.

з̇ер — да, дѣйствительно.

з̇ерделі — абрикосъ.

з̇ерем — потому что.

з̇естрӓ — приданое (съ молдав.).

з̇ёт — трудъ.

з̇ехтінја = з̇ефтун.

з̇ефтун — деревянное масло.

з̇іхір — 1) змѣиный ядъ; 2) продукты сухой перегонки табаку, скопляющіеся въ чубукѣ трубки; з̇іхір-

le (v) — отравлять; ȝixiplen (v) — отправляться; ȝixipli — ядовитый.

ȝil — бубенчикъ.

ȝimбil — маленькая корзинка.

ȝiфт — смола.

ȝмеj — сказочное существо, что-то вродѣ богатыря или разбойника (со славянск.).

зӧр — тяжело, трудно, бѣда, непріятность; зар·зӧр — очень тяжело; зӧрдар = зӧр; зӧр ет (v) — затруднять; зӧрлан — насильно; зӧрлан ċik(v) — изнасиловать; зӧрнан = зӧрлан.

зулум — скверный, нехорошій, негодный; еj! зулум! — ругаютъ воловъ.

зурна — вьющееся садовое растеніе.

ȝÿlÿф — волосы на вискахъ (зулуф — виски у турецк. Сербовъ. Ястреб. с. 336; цулуфi — косички на вискахъ Македон. болг. Шапкаревъ. Сбор. III. с. 90).

ȝÿмбÿl — гіацинтъ.

ȝÿмбÿрlÿк — качающійся отъ вѣтра.

зывана — специальная изогнутая пилка для спиливанія кукурузныхъ стволовъ; у болг. завана — садовая пила. Слов. Дювернуа.

зыгырдыдыр (v) — заставить скрипѣть.

зылва — дружка, подружка на свадьбѣ (со славянск.); болг. зълва. Качан пам. с. 570. Турец. серб. золва — золовка (Ястреб. с. 476).

зымба — одна изъ метокъ, дѣлающихся на ушахъ овцы; отверстіе въ серединѣ ушной раковины; зымбаџiк — маленькіе щипчики для вынимания червей изъ раны у овецъ.

зындан — темная коморка, темница; зындан каранныk — адская тьма, полная темнота.

зырзоп — человѣкъ, который все дѣлаетъ спѣшно и кое-какъ.

J.

[1]ja — или, а.

[2]jā — сало; jāла (v) — мазать жиромъ, маслить; jāлан — масляный; jāлы — жирный; jāлы маңџасы — скоромная пища; jā муму — сальная свѣча; jāлан (v) — оскоромиться.

[3]jā (v) — идти, падать (о дождѣ); jāдыр (v) — вызвать дождь, заставить дождь падать; jāмур — дождь; jāмурлук — армякъ изъ сѣраго солдатскаго сукна; jāмур чilēр — дождь накрапываетъ.

jаба — пятизубая вила.

јабан — дикій; јабан ґўl — шиповникъ, дикая роза; јабан грах — дикій, мышиный горохъ; јабанџі — чужой; јабаны — волкъ.

јаван јекмек — голый хлѣбъ, безъ всякаго прибавленія.

јаваш — тихій, смирный, миролюбивый, усталый; јаваша (v) — замедлить, отстать; јавашаџік — тихонько, тихонечко, медленно.

јавру — птенецъ, цыпленокъ.

јадез — споръ, пари; јадеза тутунуп турулармышлар — заспорили было.

јадырга (v) — отвыкнуть.

јаз — лѣто, годъ; јазлык — крыльцо у вѣтреной мельницы; јазын — лѣтомъ; јазгын су — разливъ рѣки, лѣтнія воды.

јаз (v) — 1) писать; 2) катать тѣсто валькомъ; јазгы = јазы — 1) буква, грамота; 2) рѣшка (на монетѣ); јаздыр (v) — заставить писать; јазыџі — грамотный; јазыл (v) — записаться; јазылы — написанный, разрисованный; јазылы јыммырта — крашенки; разрисованныя яица.

јāз — бурый.

[1]јај — деревянный смычекъ въ формѣ лука для точенія вещей на токарномъ станкѣ.

[2]јај (v) — растягивать; раздвигать, расширять; јајы — пружина; јајыл (v) — расходиться.

јаја кöпрў — пѣшеходный мостикъ; јајан — пѣшкомъ.

јајманнан (v) — шутить, баловаться.

јак (v) — жечь, зажигать; сōба јак (v) — топить печь; јактыр (v) — заставить жечь; јакыџі — горькій, жгучій; јакыл (v) — быть зажженнымъ; јакыш (v) — понравиться, сразу горячо приняться за какое-либо дѣло.

јака = јакалык — воротникъ.

јакі — или, ли.

јаклаш (v) — приблизиться, подкрасться; јакын — близко; јакынџāнік — близехонько; јакын (v) = јаклаш (v); јаклащтыр (v) — подпустить, дозволить приблизиться.

јакышыр — плотный, прочный.

јала (v) — лизать; јалан (v) — облизываться; јалак — каменное корыто для свиней.

јалабы — блестѣть, свѣтиться; јалабук — блестящій.

јалан — ложный; јаланџі — лгунъ; јалан сōlе (v) — лгать, врать.

јалбурдак — неосѣдланный.

јалвар (v) — просить, умолять.

јалдызла (v) — покрывать что-либо золотомъ, серебромъ, оловомъ.

јалныз — самъ, одинъ, одинокій; јалнызча = јалныз.

jалпак — сладкій, добродушный, незлобивый; вѣжливый, общительный.

jалты — долина.

jāлык — платокъ.

jалыкса (v)—подвергаться стечкѣ, быть стечнымъ; jалыксак — стечка у скота.

jалын — пламя.

jалын аjак — босой.

jама — заплатка; jама (v) — поставить заплатку.

jаман (v) — подлизаться, войти въ чье-либо расположеніе.

jамач — обрывъ, гора, скатъ оврага, покрытаго водой.

jамук ǟзлы — криворотый.

[1]jāн (v)—грозить, угрожать; jāндыр (v) — заставить угрожать.

[2]jан — бокъ; jан ā̆члар — оглобли (боковыя деревья); jанак — щека; jанаш (v) — 1) соединяться, поровняться; 2) наняться; jанаштыр (v) — отдать въ наймы; jан ве̇р (v) — столкнуться боками, стать бокъ о бокъ; jан г̇еl (v) — лежать на боку, облокотиться полулежа; jан г̇ӧ̄з — косоглазый; jанда — около, рядомъ, вблизи, сбоку; jан џі̆бі — боковой карманъ; jаннашык — рядомъ; jанында — около, возлѣ; jанындан — мимо.

jанал (v) — обмануться; jаналдыр (v) = jаныlт (v) — обмануть; jаны̆лтмач — скороговорка (букв. ошибалка); jаны̆лмаjынџӑ = jаныlтмач; jаныl (v) — ошибаться; jанныш — ошибка.

jанык — обозженный; jаңгына атӗр — бросаетъ въ жаръ (при лихорадкѣ).

jап (v) — дѣлать, строить, созидать; jаптыр (v) — заказать; jапы — зданіе, строеніе; jапыl (v) — 1) быть сдѣланнымъ; 2) притворяться; jапыш (v)—приклеиться; jапышкан—лисій хвостъ (трава) Alopecurus; jапыштыр (v) — приклеить; jапышы ве̇р (v) — приклеиться; jапышык—приклеенный; jапын (v) — построиться.

jапā — шерсть.

jапрак — листъ.

jапурӑн — называютъ коровъ, у которыхъ нѣтъ никакихъ пятенъ.

[1]jар̆ — милый, возлюбленный.

[2]jар (v) — колоть, расколоть, рапить, разрѣзать; jар — яръ, выступъ на крутомъ берегу; jара — рана, язва, проказа, болячка; jара (v) — ранить; jары — половина; jарыдан — на половину; jары ет̇ (v) — раздѣлить пополамъ; jарык — трещина; jарыl (v)— лопнуть, треснуть.

jараса кушу — летучая мышь.

jарат (v) — сотворить, создать.

jараш (v) — прійтись впору.

jардым — помощь; jардым ет̇ (v) — помогать.

јȧрка — полугодовая курочка, средняя между малымъ цыпленкомъ и взрослой курицей; јаркаџек — курочка.

јȧрым — кила (болѣзнь).

јāрын — утро, завтра; јāрын дil, јöбӳр ӷӳн — послѣ завтра; јāрына — завтра.

јарыш (v) — скакать на перегонки.

јас — трауръ; јаслы — траурный.

јастык — 1) подушка; 2) деревянная накладка на ось телѣги сверхъ базарџiка; јастыџi — деревянный рычагъ, двигаемый винтами въ домашнемъ прессѣ для выжиманія масла изъ сурѣпицы; јастык ӳзӳ — наволочка.

јасы — 1) плоскій, сплющенный; јасы нāнӓ — одна изъ рзэновидностей мяты.

јат (v) — 1) лежать, ложиться; 2) сидѣть на яицахъ (про курицу); јатак ȯдасы — спальная комната; јȧтка — ядро орѣха; ују јат (v) — лечь спать; јатма јастык — длинная подушка.

јатык — 1) дубовый боченокъ для воды, который носятъ съ собою въ поле; 2) круглая, открытая деревянная посудина для воды.

јa'уз — скотъ мелкій, но жирный и холеный.

јаӳру = јавру.

јаӳрӳшка — вихрь, вѣтеръ, поднимающій и крутящій пыль.

јафклу = јафкулу — 1) любовникъ; 2) засватанный; јафклу ол (v) — свататься; јафкулу еṫ (v) — сватать, засватать, обручить.

јахны — мясо; јахна сују — бульонъ, мясной наваръ; јахныџi — хищный звѣрь.

јахудi — жидъ.

јаш — мокрый, сырой; јашлык — сырость, мокрота.

јаша (v) — жить; јашамак — жизнь, житье; јашамасы — житель.

је = ја.

*јеṫ — домъ; јеӗӓ — домой; јеӗер (v) — женить, выдавать за мужъ; јеӗiнӓ = јеӗӓ; јеӗiн āрды — задній фасадъ дома, задняя стѣна; јеӗiн башы — боковая стѣна дома; јеӗiн јöӊӳ — передній фасадъ дома; јеṫ кушу — воробей; јеӗleн (v) — жениться, выйти за мужъ; јеӗleрмӓ ол (v) — достичь брачнаго возраста, созрѣть для замужества; јеӗli — женатый.

јеваллах — пожалуйста, ради Бога.

*јеӗеli — древній, древность; јеӗеli заман — въ старину, въ древности; јеӗеlкi — древній, прежній.

Примѣчаніе: Слова обозначенныя черезъ * въ другихъ тюркскихъ нарѣчіяхъ употребляются безъ начальнаго ј.

јеврем — 1) дрожаніе воздуха во время лѣтнихъ жаровъ; 2) змѣя, которая рисуется на иконахъ; 3) сказочное существо, съ которымъ будтобы пророкъ Илья борется въ облакахъ.

јегумен — игуменъ; съ греч. ὁ ἡγούμενος.

је-де (v) — вести за поводъ; једек — поводъ, уздечка.

*јецеl — роковая болѣзнь, отъ которой человѣку суждено умерѣть; смертный часъ; јецеl ет (v) — заболѣть серьезно; у турецк. серб. цељ (Ястр. с. 497).

једі — семь; једіці — седьмой; једіlі — семерка (въ картахъ); једісі — въ семеромъ.

*једіісіз — трудолюбивый.

*јек — суставъ.

*јек (v) — сѣять; јектір (v) — заставить сѣять; јекеlе (v) — сыпать; јекін — жито, хлѣбъ; јекін бӧцӓ — хлѣбный жукъ; јекін кылыфта — хлѣбъ колосится; јекінніk — нива, поле, засѣянное хлѣбомъ; јекмек — хлѣбъ; јекмекчі — хлѣбопекъ, булочникъ.

јекті кӧпек—бродячая собака, незнающ. своего хозяина (ругательство).

јекlе (v) — составить, соединить, наставить рукава; јекlеш (v) — взяться за руки, пуститься въ догонку за кѣмъ-нибудь.

*[1]јеl — рука; јеllерңӓ су дӧкмӓ — поливать воду на руки, (въ переносномъ смыслѣ: «угождать кому-либо»); јеlці — ручной, прирученный; јеlдівен — перчатка, рукавица; јеllеш (v) — подать руку въ знакъ привѣтствія; јеllік — 1) количество колосьевъ, которое жнецъ можетъ захватить въ руку за одинъ разъ (малоросс. «жменя»); 2) деревянная перчатка, надѣваемая жнецами во время жатвы; јеlінці — тотъ, кто позволяетъ себѣ руками хватать женщинъ за грудь.

*[2] јеl — чужіе люди.

јеlа — грива; чолка (у лошади); јеlек тај — двухлѣтній жеребенокъ. (Ему въ первый разъ подстригаютъ гриву).

*јеlе (v) — сѣять, просѣивать сквозь сито; јеlек — сито; јеlет (v) — махать рукой;

јеlін — вымя.

јеlкен — парусъ.

*јеllі — пятьдесятъ; јеllіці — пятидесятый.

јеlнез — куча.

јеlсі (v) — испортить; јеlсек — порченный, испорченный.

*јем (v) — сосать; јемецек — клеверъ; јемек — пища, кушанье; јемзір (v) — кормить грудью; јемзік — женская грудь.

јемен — только-что; шінді јемен — сейчасъ.

јемені — башмакъ.

јемін — клятва, присяга; јемін ет (v) — клясться, божиться.

*јемір — приказаніе.

јеміш — 1) изюмъ, ягода вообще; 2) сговоръ (на сговорѣ у гагаузовъ обязательно угощаютъ изюмомъ).

[1]јен (v) — побѣдить; јеніl (v) — быть побѣжденнымъ; јендір (v) — заставить побѣдить; јенсе (v) — одолѣть, побѣдить.

[2]јен — рукавъ; јендеза — локоть (мѣра); јеннера — обшлагъ рукава.

јеңгеч — ракъ.

јеңгін — великій, веселый, просторъ.

јене (v) — холостить; коновалъ, холостящій лошадей.

јені — новый, молодой; јенџек — новорожденный птенецъ; јені ај — новолуніе; јенідан — снова; јенік — дѣтенышъ, поросенокъ, щенокъ; јенікlеџі — беременный, щенный (про животныхъ); јеніlе (v) — обновить, перемѣнить.

јеніштä — зять, мужъ старшей сестры.

јенікуну — осторожно, тихонько.

*јенсä — 1) загривокъ; задняя часть шеи; 2) подушка деревянная, на которую положена ось мельницы.

*јенсер — 1) гвоздь; 2) маленькій буравчикъ для вколачиванія гвоздей; јенсерlе (v) — вколотить гвоздь.

јенфä — нюхательный табакъ (старинное выраженіе).

јепеlек — травы изъ семейства злаковъ (напр. Festuka pratensis).

[1]јер — земля, мѣсто; јер алмасы — дикій картофель; (земляное яблоко); јерä гір (v) — войти въ землю, провалиться; јерä гірсін — провались сквозь землю (ругательство); јер гöзÿ — земной глазъ: мѣсто, на которомъ земля дрожитъ какъ студень и подъ тяжестью человѣка проваливается; јерlеш (v) — развести по мѣстамъ; јерlештір (v) — собирать, складывать на мѣсто разбросанное; јеріндä — на мѣстѣ; јерlештіріl (v) — быть прибраннымъ, быть въ порядкѣ; јерlі јерінä — на свое мѣсто.

*[2]јер сѣдло; јерlе (v) — осѣдлать.

јерген — молодой человѣкъ, холостой.

јері (v) — растаять, раствориться; јеріт (v) — растворить, растопить.

*јерік — слива.

јеріф — человѣкъ, мужчина.

јеріш — основа (въ ткацкомъ дѣлѣ); горизонтальныя жерди, вставляемыя между вертикальными стойками приплетенія стѣнъ амбара.

*јеркек — 1) мужчина, самецъ; 2) холощеный баранъ; јеркек кечі — козелъ; јеркек кöпек — кобель.

*jерќей — ранній, рано.

*jерм̇ені — армянинъ.

*jерт̇ссі — слѣдующій; jерт̇есі г̇ӱнӱ — на слѣдующій день.

*jес̇ (v) — дуть (про вѣтеръ); jес̇ір (v) — быть вѣтренымъ, баловаться, шалить; jесірік — шалунъ, баловникъ, вѣтреникъ; jес̇ірт (v) — заставить быть вѣтреннымъ.

jесап — счетъ; jесап jап = jесапла (v) — расчитывать, дѣлать счетъ; jесап ол (v) — замѣтить.

jесір (v) — рабъ, невольникъ, плѣнный; jес̇ір ал (v) — взять въ плѣнъ.

*jес̇кі — старый, прежній; jес̇кір — погнать назадъ, возвратить въ первобытное состояніе; jес̇кі рӱба — обноски.

jесмер — угрюмый.

*jесне (v) — зѣвать.

jестап г̇ез (v) — ходить куда-либо по дѣламъ.

*jеспап т̇ӱкӓны — лавка съ краснымъ товаромъ.

jесп̇іт — старинный ободъ колеса, составленный изъ кусковъ.

*[1]jет̇ — мясо; jет̇ хоруџӱ — сыропустъ, воздержаніе отъ мяса.

[2]jет̇ (v) — быть довольнымъ; о jет̇т̇і сана — съ тебя этого довольно; jет̇ӓр — довольно, достаточно; jет̇іш (v) — догнать, достать, достигнуть, удовольствоваться; jет̇ішт̇ір (v) — гнать кого-либо до какого-либо мѣста.

*jет̇ек — подолъ, пола у платья.

jет̇енӓ — дѣтское мѣсто (у скота).

jет̇міш — семдесять.

jет̇т̇ікlерінн̇ӓн — со злостью, съ неудовольствіемъ; (первоначальная форма этого слова не употребительна).

*jефенді — господинъ (рѣдко употребляется).

*[1]jеш — пара лошадей одинаковыхъ ростомъ для запряжки въ дышло; jешli — парный, четный, четъ; jеш ол (v) — сойтись, составить пару.

*[2]jеш (v) — бить ногою въ землю (про лошадей); копать ногой; jешін (v) — бросаться, вертѣться, копаться; jешкін — мелкая рысь (лошадинный аллюръ).

*jешек — 1) оселъ; 2) мостовыя козла; jешек ӓрысы — оса; jешек г̇еңг̇ер — колючка (травянистое растеніе); jешек ет̇ (v) — брыкаться; jешекle (v) = jешек ет̇ (v).

*jешік — порогъ двери.

jешil — зеленый; jем jешil — ярко зеленый; jешillік — зелень, растеніе вообще.

ji (v) — ѣсть; jiдір (v) — накормить, кормить; jiмеlік = jiмӓк — пища, кушанье.

jiбрішім — шелковая нитка.

*jiз — слѣдъ; jiзle (v) — слѣдить, искать по слѣдамъ.

jiliк — застежка; jiliкle (v) — застегнуть.

jiliн — легкiй; jiliн ӷӱдеli — легкогрудый (такъ называютъ того, кто можетъ очень быстро бѣгать), скороходъ.

*jiliш (v) — прицѣпиться, показаться; jiliштiр (v) — прицѣпить.

*jiliк — первый; jilкijаз — весна; jilкiн — сначала; въ первый разъ, впередъ; jilкiңкi — первый, передній; jilк хороз — первый пѣтухъ, пропѣвшiй въ полночь.

jiмiк — мозгъ.

*jiн (v) — спуститься, слѣзать; jiн — нора, логовище; jiндiр (v) — спустить, снять.

jiңкäр ет (v) — отказываться.

jiп — веревка, шнуръ; jiпlik бојасы — темно-красный цвѣтъ (цвѣтъ базарныхъ нитокъ); jiпек — шелкъ; jiпliк — нитка; jiпliк iшle (v) — прясть.

jiр (v) — разорвать; jiрiк — оврагъ, балка; jiрil (v) — разорваться.

jiрi = iрi ӓч — дуга (стр. 103).

jiрiн — матерiя, вытекающая изъ нарыва.

jiрмi — двадцать; jiрмiнџi — двадцатый; jiмрiшäр — по двадцати.

jiсil (v) — убавиться; уменьшиться; jiсiн (v) = jiсil (v).

jiтiр (v) — двигать, толкать, пихать.

[1]jiч — мякишъ хлѣба.

[2]jiч (v) — 1) пить; 2) курить; jiчiр (v) — поить; jiчiш (v) — пить вмѣстѣ; jiчкi — опьяняющiй напитокъ; jiчкiџi — пьяница.

jiшiмiк — сыръ изъ коровьяго молока.

јок — нѣтъ, нечего; јок нäпсын — нечего дѣлать, ничего не подѣлаешь; јок нерејi — некуда; јок нiџеl — нельзя; јокту — не было; јо̆ктур аслы — неправда, не можетъ быть.

јокла (v) — щупать, ощупывать.

[1]јол (v) — рвать, полоть, выщипывать; јола (v) — ощипывать; јолма — рваный, растрепанный; јолмалы — лохматый, рваный, драный; јолук — растрепанный; јолун (v) — линять, терять волосы, шерсть или перья; јолдур (v) — заставить рвать; јолуш (v) — рвать другъ другу волосы.

[2]јол — дорога, путь; јолла (v) — посылать; јо̆лџä — маршъ (музыкальная мелодiя); јолџӱ — путешественникъ; јолџӱлук ет (v) — путешествовать; јол кесiџi — разбойникъ на большой дорогѣ; јолу ша-

шыр (v) — сбиться съ пути; заблудиться.

jон (v) — тесать; jоӊга—стружка, щепка.

jонцӓ — донникъ, трава Melilotus officinalis.

jорган — одѣяло.

jортарак — рысью (лошадиный аллюръ).

jорту — праздникъ.

jорул (v) — устать; jорулдур(v) = jорулттур (v) = jорулт (v) — утомить; jоргун — усталый.

jöб̇ўр̇ — другой; jöб̇ўр̇ г̇ўн̇ — послѣ завтра.

*jöд̇е (v) — платить; jöд̇еш (v) — разсчитаться, поквитаться.

jöд̇ўl (v) — состязательная скачка на лошадяхъ; jöд̇ўlцў — лошадь, выбранная для участія въ скачкѣ.

*jöд̇ўн̇ц — заемъ.

*jöз̇ — свѣтильня; jöз̇ек̇ — жердь, составная часть телѣги, укрѣпленная въ подушку на задней оси, идущая вдоль телѣжнаго короба.

*jöз̇еӊг̇і — стремя.

jöз̇le (v) — тосковать, скучать, горевать.

*jök̇ўз̇ — волъ; jök̇ўз̇ч̇ў — воловій пастухъ.

*jок̇ч̇ӓ — пятка, каблукъ.

*jöl (v) — умерѣть; jölд̇ўр̇ (v) — умертвить, убить; jölў — мертвый; jölў jек̇м̇ӓ — поминальный обѣдъ; jölў jылацi — лекарство для усыпленія человѣка; jölўм̇ — смерть, моръ; jölўм̇с̇ўз̇ — безсмертный; к̇ен̇дiнi jölў ет̇ (v) — притвориться мертвымъ.

*jölӓ — такой, такъ; jölelìk̇lан — такимъ образомъ.

*jölч̇ (v) — мѣрять; jölч̇ў — мѣра.

*jöм̇ўр̇ — жизнь.

*jöн̇ — передъ; jöн̇ дiш — рѣзецъ (зубъ); jöн̇ў — грудь платья, передъ; jöн̇ўн̇ӓ — впереди (послѣл. на вопросъ, куда); jöн̇ўн̇д̇ӓ — впереди (на вопр. гдѣ?), передъ чѣмънибудь.

*jöп̇ (v) — цѣловать; jöп̇т̇ўр̇ (v) — заставить поцѣловать; jöп̇ўш̇ (v) — цѣловаться; jöп̇ўш̇т̇ўр̇ (v) — заставить цѣловаться.

*jöр̇ (v) — вязать, плести, заплетать; jöр̇м̇ӓ а'ул — плетень, плетеный заборъ; jöр̇м̇ӓ с̇ўр̇г̇ў — волокъ, земледѣльческое орудіе, употребляемое для размягченіе земли при посѣвѣ кукурузы; jöр̇ўl (v) — плестись, вязаться; jöр̇ўм̇цӓ—паукъ (с. Этулія).

*jöр̇д̇ек̇ — утка.

jöр̇с̇ — 1) наковальня; 2) верста.

*jöр̇т̇ (v) — крыть, покрывать, накрывать; jöр̇т̇ў — крыша; jöр̇т̇ўlў — крытый; jöр̇т̇ўн̇ (v) — закрыться, закутаться; jöр̇т̇ў п̇ен̇ч̇ер̇ес̇і—слуховое окно.

*јӧртІей(v) — жечь, палить хлѣбъ въ полѣ; јӧртІей—пожаръ въ полѣ.

јӧрӳ (v) — ходить, шагать; јӧрӳш — походка; јӧрӳш (v) — разбрестись; јӧрӳт (v)—заставить двигаться; ај јӧрӳ ґідеІім — ну, пойдемъ.

*јӧт — желчь.

*јӧт (v) — пѣть (про птицу); јӧттӱр (v) — трубить, дристать; јӧттӱрӳкІӳ — дристунъ; јӧтӳш — пѣть.

*јӧтӓ — 1) туда; 2) позапрошлый годъ; јӧтӓ авшам — позапрошлый вечеръ; јӧтӓнна — за чѣмъ-нибудь, сзади чего-нибудь; јӧтӧґӳн — позавчера; јӧтӧґӳннӓр — намѣдни, на дняхъ; јӧтӓңкы — тамошній, дальній; тӓ јӧтӓ — далѣе; јӧтӓ... бујаны...— туда... сюда.

*јува — гнѣздо.

јуварлак — круглый; јуварла (v) — вертѣть; јуварлан (v) — перевертываться, валяться; јуварландыр (v) — заставить перевертываться; јуварлат (v) — быть перевернутымъ.

јӳда — чортъ, злой духъ, (употр. въ видѣ ругательства); јӳда сыкацӓ — чтобъ тебя чортъ сжалъ (ругательство).

јукар — верхъ; јукарда — вверху; јукардан — сверху; јукары — вверхъ.

јукȯна — икона; у болг. куна.

јулар — уздечка.

јулаф — овесъ.

јумак — клубокъ.

јумрук – кулакъ; јумрукла(v)— бить кулакомъ.

јур (v) — мѣсить; јурдур (v) — заставить мѣсить; јурул (v) — мѣситься.

јӳрт — вареное кислое коровье молоко.

јурглук — усадьба, домъ съ надворными постройками.

јут (v)—глотать; јуткундур(v)— глотать свою слюну въ смущеніи; јуттур (v) = јуттурт (v) — заставить глотать.

јӳвӓ — пасынокъ, падчерица, сводный братъ, сводная сестра.

јӳз — лицо, лицевая сторона; јӳз кӧшӓ — красный уголъ въ хатѣ, въ которомъ вѣшаются иконы; јӳз (v) — содрать шкуру.

јӳзек чівісі — шворень тѣлеги.

*јӳзерӓ — черезъ что, по причинѣ чего.

јӳзӳк — кольцо, перстень; јӳзӳк ташы — какой-то красный камень, вправляемый въ кольцо.

*јӳзӳм — виноградъ.

јӳк — грузъ; јӳкІет (v) — складывать, нагружать; јӳкІӳ — нагруженный, навьюченный; јӳкІӳк — грузъ, куча; јӳкІей (v) — нагру-

жаться; јÿкlеттір (v) — заставить нагружать.

*јÿlештір (v) — угощать.

јÿн — 1) шерстяная пыль; 2) пакля.

јÿнÿк — кадыкъ.

јÿрек — сердце, животъ; јÿрä дÿшмÿш — животъ упалъ («пупъ палъ»). Болѣзнь, происходящая оттого, что человѣкъ надорвался. Лечится накидываньемъ горшка на пупъ въ видѣ сухой банки; јÿрецім — мое сердечко; јÿрек äрысы — боль въ животѣ; јÿрекlі — храбрый; јÿрек оту — dianthus carthusianorum (полевое растеніе).

*јÿрен (v) — учиться, узнать; јÿрет (v) — учить, наказывать.

*јÿрк — пугаться, јÿркек — пугливый; јÿркÿт (v) — испугать, заставить вздрогнуть.

јÿрÿк — быстрый, побѣдитель въ конскихъ скачкахъ.

*јÿст — сливки; јÿстсÿз сÿт — снятое молоко.

*јÿфlе (v) — дуть.

јыбрык — кувшинъ съ длиннымъ горломъ.

јыв (v) — складывать; јывдыр (v) — заставить складывать; јывын — куча, правильно сложенная изъ какихъ-либо одинаковыхъ предметовъ, напр. клѣтка дровъ; јывыл (v) — складываться, быть складываемымъ; јывын (v) — складываться, напр. от јывынѣр — сѣно складывается; јывынцік — кучка.

јык (v) — развалить, разломать; јыкт (v) — заст. развалить; јыкыл — падать, свалиться.

јыка (v) — мыть, умывать; јыкан (v) — мыться, умываться; јыкандыр (v) — заставить мыться; јыкат (v) — заст. мыть.

*јыкрам — почесть, уваженіе, почтеніе, угощеніе; јыкрам јап(v) — сдѣлать угощеніе, одолженіе, оказать услугу; јыкрамла (v) — угощать.

јыл — годъ; јылын — годокъ.

јылык — косой, косоглазый.

*јылан — змѣя; јылан балы — угорь, змѣя-рыба.

јылач — средство; јылачла (v) — лечить; јылатчы — знахарь, знахарка; јылачлан (v) — лечиться; јылачландыр (v) — заст. лечиться; јылачлат (v) — заст. лечить.

јылгарлан (v) — затихать, замедлять движеніе, напр. lÿзгäр јылгарланды — вѣтеръ затихъ.

јылдыз — звѣзда; јылдызчы — звѣздочетъ.

јылдырдым — быстро; јылдырым — громовая стрѣла.

*јымансыз — немилосердный, вѣроломный.

*јымдат — средство, лекарство.

јымза — извѣстіе, объявленіе (употр. только въ пѣсняхъ).

јыммырта — яицо; јыммыртаџік — яичко; јыммыртанын акы — яичный бѣлокъ, јыммыртанын сарысы — яичный желтокъ; јыммыртла(v) — снести яицо; јыммыртлат (v) — заст. снести яицо (употребл. въ видѣ насмѣшки въ разговорахъ между парнями о дѣвушкахъ); јыммыртларын ӱстӱндӓ јат(v) — сидѣть на яицахъ (про птицъ).

јымышак — мягкій; јымышак хава — мягкая погода, оттепель.

*јынан — честный, вѣрный; јынан (v) — довѣрять, повѣрить, вѣрить; јынандыр (v) — честно вести себя и тѣмъ заставить себѣ повѣрить.

јынат — упрямый; упрямство.

*јынџір — винная ягода.

*јынсан — человѣкъ; јынсафлык — одолженіе, добро, сдѣланное ближнему.

јыпра (v) — ослабѣть (про разные матеріалы кромѣ желѣза).

јырак — далекій, даль; јыраклан (v) — уйдти далеко, удалиться; јыра̄ — вдоль; јыракта — далеко; јырактан — издалека.

јырт (v) — пороть, распороть, рвать, оторвать, распечатать; јыртык — рваный, порваный; јыртык ӱнӱклӱ — картавый; јырттырт(v)— заставить распороть; јыртыл (v) — рваться, пороться.

*јысла (v) — мочить; јыслан(v)— намочиться, измочиться; јыслат — помочить (хлѣбъ въ водѣ).

јыспаста—Вознесеніе Господне (праздникъ).

*јысы (v) — согрѣть; јысын(v) — согрѣться; јысыт (v) — нагрѣвать, кипятить.

јыфка — слабый, безсильный; јыфкалан (v) — ослабѣвать; јыфка јылдызы — слабая звѣзда (говорятъ про того человѣка, который долго не проживетъ, т. е. у котораго звѣзда очень легко можетъ упасть съ неба).

јыфтыра чек̇ (v) — перетерпѣть, выйти благополучно изъ испытанія.

І.

[1]ī — веретено.

[2]ī — хорошо, хорошій, добрый; іслӓх = іслӓ = ī.

ібік — пѣтушиный гребень, гребень крыши.

Ігнаждын — день св. Игнатія (праздникъ).

ізін вер̇ (v) — дать позволеніе, дать волю.

ізмет — служба; ізмет ет (v) —

служить; ізмекäр — работникъ, слуга; ізметчі — служитель, дружка на свадьбѣ.

ізмірна — очищенный ладанъ, благоуханіе.

ija — 1) ребро; 2) напильникъ.

ijeцек — пища, ѣда, кушанье.

ікі — два; ікі башлы jeв — хата съ двумя чистыми комнатами; ікіз — близнецъ; ікіlija — телѣга, запряженная парой лошадей; ікі кат ол (v) — сложиться вдвое; ікіli — двойка (въ картахъ); ікінці — второй; ікінці ана — мачиха; ікінці боба — вотчимъ; ікінцiliк — 1) не родной братъ; 2) двуличность, двуличіе; ікінцiliктä-jміш ішläрі — дѣло было во вторичности, во второй разъ; ікісі — вдвоемъ, оба; ікіндідä — послѣ полудня; ікіle (v) — повторять.

ікра jeт (v) — чувствовать отвращеніе.

іl (v) — 1) нагнуться, нагибаться; 2) вздыхать; іlен (v) — забавляться, успокоиваться; подождать; іliк — одолженіе, добро; іliк jaп (v) — дать взаймы, помочь; іliк eт = іliк jaп (v); іliр — гибкій.

ileмнä — приборъ для разматыванія нитокъ (см. ткацкое дѣло).

ilекем — наслажденіе.

ilepi — впередъ.

ilіванці — франтъ, форсунъ; ilіваннык — франтовство, форсъ.

імен (v) — стыдиться.

імеliк — годовой хлѣбный запасъ.

іменіjä — имѣнье, имущество (съ русск.).

інä — игла.

інцä — тонкій, нѣжный; інцäliк — слегка; інцä сес — тонкій, высокій голосъ; інцäl (v) — похудѣть; барсак інцälді — животъ подтянуло.

інцір — фига, винная ягода.

інек — корова; інек кофасы — подойникъ.

інне (v) — пыхтѣть.

інкінат — поклонъ (съ молдаванск.); інкінат ол (v) — поклониться.

ірен (v) — брезговать; ірек — брезгунъ; іреттір (v) = ірендір (v) — заставить брезговать.

ірі — кривой; ірі äч — дуга (кривое дерево); іріт (v) — изогнуть, искривить.

ісläx = ï.

іспіjäда — исповѣдь; іспіjäда ет (v) — исповѣдовать.

існе (v) — просить, хотѣть, желать.

іт — храбрость; іtli — храбрый; іtliк — храбрость.

іхтібарлы — почтительный.

іхтіjар — старикъ; іхтіjарлык — старость.

іхтіза ол (v) — понадобиться.

ічь — внутренность; ічі — во внутрь; ічінӓ — во внутрь; ічіндӓ — внутри; ічер — комната; ічердӓ — въ комнатѣ, внутри; ічеркі — внутренній; іч дон — подштанники.

ічін — ради, для.

іш — дѣло, вещь, работа; іш парасы — зарабочія деньги; іші̇le (v) — работать; іші̇leнір ґӱнӱ — будни, рабочій день; ішчі — работникъ.

іше (v) — мочиться, испускать мочу; ішеґӓн — тотъ, кто мочится во снѣ; ішеṫ (v) — заставлять помочиться.

ī̇ші — кислый; ī̇ші (v) — киснуть; ī̇ші lӓбада — щавель.

ішіṫ (v) — слышать, слыхать.

іштах — аппетитъ.

К.

каба — мягкій, рыхлый; каба јеṫ — икра ноги (букв. рыхлое мясо).

кабадајы — франтъ, форсунъ (с. Этул.).

кабӓṫ — вина; кабӓтлы — виноватый.

кабак — 1) тыква; 2) безрогій, комолый; 3) голый, непокрытый (про голову); каба суван — сладкій, бѣлый лукъ; башы кабак — лысый, плѣшивый.

кабар (v) — 1) нарывать; подниматься (про хлѣбъ), разрыхляться; кабарџік — нарывъ, мозоль.

кабран — лубочная мѣрка для жита съ ручкой; кабран бӱзӱкlӱ — лѣнивый (тяжелая задница).

кабуl еṫ (v) — получать, принимать; кабул ол (v) = кабуl еṫ (v).

кабур — сосудъ, приготовляемый изъ бараньяго желудка, натянутаго на широкій обручъ.

кӓвак — пирамидальный тополь.

кавал — 1) голень; 2) названіе музыкальнаго инструмента (родъ флейты); 3) узенькія межи для прохода между двумя карыками (см. карык); алб. χαβαλ — овечья труба (Hahn. Alb. Stud.).

каваlер — храбрый.

кавга — споръ

кӓвi — крѣпкій, сильный; кӓвi ол (v) — становиться сильнымъ; кӓвilеш (v) — укрѣпиться, окрѣпнуть; кӓвilік — крѣпость, сила.

кавра (v) — схватить; кавраттыр (v) — заставить схватить; каврашп (v) — спорить между собою; кавран (v) — суетиться.

каврул (v) = каўрул (v).

кӓда — ушагъ, сдѣланный изъ

сорокаведерной бочки, распиленной поперекъ на двѣ равныя части (кадь). Употребляется для кислой капусты.

кадемні — счастливый.

каденіја — обычай, состоящій въ томъ, что къ роженицѣ въ тотъ день, какъ она разрѣшится отъ бремени, собираются ея знакомыя женщины съ поздравленіемъ и съ подарками.

кадіфӑ — 1) бархатъ; 2) бархатокъ (цвѣтокъ).

кады — кади, турецкій судья (фигурируетъ только въ сказкахъ).

кады̀нџӑ — названіе одного танца.

каз — гусь; каз оту — гусиная трава, калачики, malva rotundifolia; казчі — гусиный пастухъ.

каз (v) — копать, окапывать; каз — мотыка, которой окапываютъ землю; каздыр (v) — заставить копать; казы (v) — скоблить, скрести, казык — колъ забора, вкопанный въ землю; казајџӑк — скребокъ.

казал — сухой кукурузный листъ, употребляемый вмѣсто бумаги для скручиванья папиросъ.

казан — маленькій цинковый котелокъ.

казан (v) — заработать, заслужить; казанч — пріобрѣтенное трудомъ.

кај (v) — скользить, поскользнуться.

каја — мельничный жерновъ; кајанын јата — деревянный четыреугольный ящикъ, въ которомъ помѣщаются жернова на мельницѣ.

кајб ет (v) — потерять, погубить; кајб ет кендіні (v) — лишиться чувствъ; впасть въ безчувственное состояніе; кајып — погибшій, пропавшій; кара кајып — пропавшій безъ вѣсти.

кајгана — яичница (с. Этул.).

кајет — чрезвычайно.

кајкыл (v) — перегибаться назадъ; кајкы — тотъ, кто ходитъ выставивши животъ впередъ.

кајмак — сметана; кајмак дӯ (v) — сбивать сметану, дѣлать масло; кајмак чеlі — названіе одной игры; кајмаклы — 1) кушанье изъ сметаны; 2) двухлѣтній бычекъ.

кајна (v) — кипѣть, вариться, бродить (про вино); кајнапмадык кіреч — негашенная известь; кајнанмыш кіреч — гашеная известь; кајнат (v) — кипятить, варить; кајнарџӑ — небольшая яма, вырытая на низкомъ мѣстѣ, а потому всегда наполненная водой; кајнӗр бу'азы — (жжетъ горло) изжога.

кајн ана — теща, свекровь; кајн ата — тесть, свекоръ; кајы̀нчу — младшій братъ жены, шуринъ.

кајык — лодка.

кајыл (v) — согласиться, дозво-

лить; кајыл ол (v) — согласиться, желать; кајыллык — согласіе, желаніе; кајыл еτ (v) = кајыл ол (v).

кајыр (v) — добыть, достать.

кајыш — 1) ремень, которымъ подпоясываются; 2) деревянная кобылка у скрипки, поддерживающая струны.

как (v) — ударять, забивать спицы въ колесо, воткнуть; какма ċӱрġӱ — щетка изъ вѣтокъ, которой заравниваютъ поле послѣ боронованія; какыл (v) — сдѣлаться; какма кулаклы — называютъ человѣка съ большими ушами.

какавал — нелюдимый.

кàку — старшая сестра, старшая сестра жены; у болг. кака (слов. Дювер.).

кал (v) — остаться; калан — остатокъ, остальной; кал ве̇р (v) = кал (v); кал са̄лыџа̊јlан — прощай, оставайся здоровъ; кал са̄лыџа̊јlан де̇ (v) — попрощаться.

калабак — лопушникъ (растеніе).

калабалык — толкотня, тѣснота, многолюдіе, толпа.

калај — олово; калајла (v) — лудить; калајлы — луженый; калај ҫ̈іча — названіе одного полевого цвѣтка.

калак — оконечность морды у скота.

калбур — мелкое кожаное рѣшето для просѣиванія жита.

kala — крѣпость; kaleџiк — крѣпостца, маленькая крѣпость; kaleli — крѣпостной; kaleja koj (v) — совѣтовать, уговаривать (букв. посадить на крѣпость).

kaleм — тоже что масур, но только длинный.

kaleндат — кандидатъ (съ русскаго).

kaliдор — балконъ (съ русск.).

kaliка — уродъ.

kaliна — божья коровка (жукъ).

kaliштыр — мотыка для окапыванья огородныхъ овощей.

калк (v) — встать; калкан — рычагъ, стойка.

калдыр (v) — поднять, разбудить, убрать со стола.

калпазан — лѣнивый.

калпак — шапка.

калтак — сѣдло; калтакла (v) — осѣдлать.

калӱġер — монахъ; калӱġерка = калӱġеріца — монахиня; у болг. см. Карав. Пам. (слов.); съ греческ. καλόγερος.

калуч — башмакъ съ разрѣзомъ продольнымъ (с. Этулія).

кàлфа — подмастерье, помощникъ мастера.

калын — толстый; калын ċеċ — низкій, басовый голосъ.

калып — 1) чугунная форма, въ которую отливается овечій сыръ; 2) кругъ овечьяго сыру; 3) сапожная колодка.

кама — 1) клинъ; 2) хвастунъ.

камбур — горбатый; камбурлат (v) — насыпать землянную насыпь горбомъ; камбурлаттыр (v) — заставить сгорбить; камбурлаш (v) — горбиться, нагибаться.

камо̆рка — коморка, маленькая комнатка.

камчы — кнутъ, обыкновенная погонялка.

камып — камышъ.

кан — кровь; кан-карышмасы — кровосмѣшеніе; кан јап (v) — окровавить; канны — храбрый; канташ — камень вишневаго цвѣта (вставляется въ перстень).

канара — 1) большой камень, утесъ; 2) развалины каменнаго строенія; 3) очень большое стадо овецъ; канара олајды — чтобы тебѣ обратиться въ камень (ругательство).

канат — 1) крыло; 2) боковая стѣнка телѣжнаго и саннаго короба; 3) подрѣза у саней; канатлы — крылатый.

каӊгаклык — ухабистая, неровная поверхность.

кандіl — лампада.

канџӑ — крючекъ удочки, багоръ.

канџік — сука.

каніска — калачъ съ воткнутою въ него ногами вареною курицею (употребляется на свадьбахъ въ качествѣ подарка); у болгаръ каниска — зазывное яство, которымъ приглашаются въ кумовья (слов. Дюверн.)

кантар — желѣзный безмѣнъ.

канул — раскаяніе, покаяніе.

канцарlіја — канцелярія, волостное или сельское правленіе.

кап — 1) кора на деревѣ; 2) переплетъ книги; 3) сосудъ, посуда; капа (v) — заперѣть, закрыть дверь, посадить въ тюрьму; капак — ставня, крышка; капан — капканъ, тюрьма; капан(v) — запираться, затворяться; капла(v)—обнимать; каплун бу'а — черепаха; капу — дверь; капчык — 1) наружная желтая кожица, покрывающая обыкновенную луковицу; 2) скорлупа; 3) створка раковины; каплы — накрытый; кабук — корка, кора; каплы, капалы — запертый; капыџі — привратникъ.

ка̀піте — калачъ треугольной формы, печется на похороны и на Михайловъ день.

капма — краденый, заимствованный; капма лаф — слово, заимствованное съ другого языка (С. Этулія).

кар (v) — мѣшать ногами глину съ соломой для постройки стѣны.

кар-топу — какой-то садовый цвѣтокъ.

ка̄р — снѣгъ.

кара — черный, вороной; кап кара — черный какъ смоль (букв. какъ старая посуда); кара а̄ч — берестъ; кара ба̄ — шнуръ изъ черного конскаго волоса, которымъ гагаузы привязываютъ свои лапти къ ногѣ; кара јанык — какая то страшная болѣзнь, послѣ которой у умершаго отъ нея человѣка появляется на какой-нибудь части тѣла черное пятно; кара ќечі ме̇ме̇сі — одинъ изъ мѣстныхъ сортовъ винограду (синій продолговатый); кара-ка̀нзал — какое-то мифическое существо (вѣроятно болгарскій кара ко̀пча); кара куш — скворецъ; кара на̇на̇ — мята (растеніе); кара сачлы — темно-волосый, брюнетъ; кара чалык — терновникъ; караннык — темнота, мракъ; карар (v) — темнѣть, чернѣться; каралы = кара; кара-мук — ежевика; караман — прозвище для черныхъ собакъ и вороныхъ лошадей.

карацӑ — олень.

карајас — карась.

каран — значеніе этого слова не понимаютъ, употребительна только его производная форма бір-каран — постоянно, всегда (с. Этулія).

карандаш — карандашъ.

каранфіл — гвоздика (растеніе) (съ греч. χαρνόφυλλον).

кара'ул — караулъ.

карбо̀на — рубль; карбоналык — рублевка.

кардаш — братъ; кардашлым — молочный братъ; кардашын кызы — племянница, дочь младшаго брата; кардашлык — обращеніе къ чужимъ, вродѣ русскаго «братецъ»; кардашлык ол (v) — побрататься.

ка̇ре̇зле̇н (v) — завидовать, имѣть зло на кого-нибудь; ка̇ре̇злі — имѣющій на кого-нибудь зло; ка̇ре̇з — злопамятный.

ка̇рі — кромѣ.

карнын — сытно.

карпуз — арбузъ.

карсым балы јол — разбойничья дорога, будто-бы проходящая черезъ лѣсъ около молдаванской деревни Арагычъ верстахъ 13—14 отъ с. Бешалма (Бендерс. уѣзд.)

карт — старый; карт кары — старуха; карт кыз — старая дѣва.

ка̀ртал — орелъ.

картмач — свѣтлая жидкость, вытекающая изъ груди родильницы до появленія молока.

карто̀фłі — картофель.

каршы — напротивъ, навстрѣчу, наканунѣ; каршы ѓеl (v) — итти навстрѣчу, встрѣтиться; каршы ет (v) — встрѣтить; каршы кар-

шыја — совсѣмъ напротивъ, визави; каршыда — впереди; каршылаш (v) — встрѣтиться; каршында — напротивъ.

кары — женщина, жена.

карык — гряды, приспособленныя для искусственнаго орошенія, т. е. мелкія четыреугольныя углубленія въ землѣ.

карымџа — муравей; карымџа јувасы — муравейникъ.

карын — животъ, желудокъ.

карыш — четверть измѣряется разстояніемъ между концами вытянутыхъ пальцевъ большого и мизинца.

карыш (v) — смѣшаться, замѣшаться; карышык — смѣшанный; карышык јекмек — хлѣбъ, спеченныйизъ смѣси разныхъ хлѣбовъ; карыштыр (v) — 1) мѣшать, препятствовать; 2) ковырять.

касаба — городъ.

касавет — забота (С. Этулія).

касакија = касапија.

касінка — косынка.

кас-каты — крѣпкій какъ камень.

каснак — деревянная рама у рѣшета, употребляемаго для просѣиванія хлѣбнаго зерна.

касап — мясникъ, кацапъ (великоруссъ); касапија — бойня.

касым — праздникъ св. Димитрія.

[1]кат — слой, рядъ, этажъ; бір кат руба — пара платья.

[2]кат (v) — соединить, свести (о двухъ стадахъ овецъ); сходиться, завести дружбу, перемѣшать; лаф кат (v) — заговорять, завязать разговоръ; катыштыр (v) — перемѣшать.

катінка чалысы — колючій цвѣтущій кустарникъ, употребляемый для живой изгороди.

катлан (v) — принуждать себя.

катран — деготь; катранџі — продавецъ дегтю.

катранка — названіе какого-то садового цвѣтка.

каты — желудокъ.

катык — пища, прибавляемая къ хлѣбу.

катыр — лошакъ.

ка'ук — 1) водяной пузырь, который выпускаетъ скотъ передъ родами; 2) разлопавшіеся отъ жару зерна кукурузы какъ лакомство; 3) пирожки безъ начинки изъ тонкораскатаннаго тѣста вареные въ салѣ.

ка'ун — дыня.

ка'ур — жарить; ка'урул (v) — быть зажареннымъ.

ка'уш — лотокъ; ка'уш кеменча — трехструнная скрипка (чаще другихъ скрипокъ встрѣчается у гагаузовъ).

ка'уш (v) — сходиться, соединяться, совокупляться, закатываться.

каф — мохъ, вываренный въ золѣ (употребляется вмѣсто трута при высѣканіи огня).

кафа — голова.

кафадар — пріятель, кафадар ол (v) — сдѣлаться пріятелемъ, сопровождать.

кафе — кофе.

кафес — клѣтка; кафесlі — клѣтчатый.

кафінä — шелковая матерія.

кафтан — кафтанъ.

кахыр — печаль, тоска, скука; кахыра ġір (v) — опечалиться; кахыра сок (v) — опечалить; кахырлан (v) — скорбѣть, горевать, печалиться; кахырлы (v) — грустный, печальный.

кацавѐка — кацавейка, зимняя женская шуба длиною до колѣнъ.

кач — сколько, бір кач — нѣсколько.

кач (v) — бѣгать, бѣжать; качарак — бѣгомъ, быстро; качкын — бѣгство дѣвушки изъ родительскаго дому съ цѣлью выйдти замужъ противъ воли родительской, кража невѣсты; качыр (v) — отпустить, уронить, упустить; качыш (v) — бѣгать, бѣжать.

каш — бровь.

каша — пшеничная мука, сваренная съ водой; кашала (v) — квасить, дать закиснуть, мочить въ кисломъ соку.

кашā — скребница.

кашкавал — овечій сыръ, творогъ.

кашык — 1) ложка; 2) желобъ для равномѣрнаго насыпанія зерна въ жернова, при работѣ мельницы онъ равномѣрно качается; кашыклы = ка'уш кеменче (С. Этул.).

кашын (v) — чесаться, почесываться; кашыт (v) — чесать.

ќăр — 1) прибыль, барышъ; 2) дѣйствительно, именно; ќăрцілык — торговля.

ќебап — жареное мясо.

ќебет-ȁјр-осун = ќебет-хаір олсун — будьте здоровы (привѣтствіе).

ќедер — шрамъ, бѣльмо.

ќеді — кошка.

ќедіќ — отверстіе внизу забора для пролѣзанія свиней.

ќеќ (v) — заикаться.

ќеl = ќеlцä — лысый плѣшивый;

ќеllä — черепъ; ќеlеш = ќеl.

ќеlебеќ — бабочка, мотылекъ.

ќеlевеќ — переносный воротъ для поворачиванія вѣтренной мельницы.

ќеlемä — поле подъ паромъ; ќеlемä сычан — сусликъ, полевая мышь.

ќеlен — двѣнадцать «чilä».

ќеleiiір — даромъ.

ќем — несчастливый, несчастный.

ќемаќе — обыкновенная скрипка (старинное выраженіе). С. Этул.

ќемеńт — арканъ, мертвая петля.

ќеменчӑ — скрипка; ќеменчеџі — скрипачъ.

ќемер — 1) сводъ у печки; 2) широкій поясъ.

ќемік — кость; ќемір (v) — грызть.

ќенар — край, берегъ; ќенара — на край; ќенарларындан ċÿр (v) — пахать полосу земли, начиная съ краю и кончая въ серединѣ; ќенарында — на краю.

ќенӑ — клещь (насѣкомое) С. Этулія.

ќенді — самъ; ќендінін — свой.

ќеневір — пенька, пакля.

ќенеф — отхожее мѣсто.

ќент — основныя балки, на которыхъ покоится амбаръ.

ќепек — отруби.

ќептар — коротенькій, безрукавый полушубокъ, у Гуцуловъ кіптар.

ќепче — маленькое корытце, выдобленное изъ куска дерева съ деревянной же ручкой; употребляется для доставанія воды изъ мелкаго колодца при помощи крючка.

ќерата — пріятель (турецкое слово, употребляемое только въ сказкахъ, а можетъ быть и гагаузское, но очень старое, а потому вышедшее изъ употребленія).

ќерван — караванъ. Въ караваны, по преданію гагаузовъ, собирались изъ деревни, когда приходилось мирнымъ жителямъ уходить отъ приближающагося непріятеля; ќерван-кыран јылдызы — названіе одной изъ крупныхъ звѣздъ на западѣ.

ќеремет — черепица (греч. χεραμις); керемітчі — черепишникъ.

ќеренџі — трехлѣтній жеребенокъ.

ќерестӑ — зданіе, строеніе; ќерестілі — массивный (про человѣка). С. Этул.

ќерпеден — клещи.

ќерт(v) — зарубить, дѣлать зарубку; ќертік — 1) головка мужскаго половаго органа; 2) зазубренный.

ќес (v) — 1) рѣзать, кроить, перестать, прекратить; ќесер — плотничный топоръ для тески бревна; ќесіl (v) — перестать; ќесін — порѣзъ; ќескін — 1) острый, рѣжущій, ѣдкій; 2) крапива.

ќесатлык — дешевизна (С. Этул.).

ќесӑ — кошелекъ изъ какой-либо матеріи или изъ воловьяго мочевого пузыря.

ќеćмiк — смѣсь зеренъ съ рубленой соломой, образующаяся при молотьбѣ лошадьми.

ќетеӊ — конопля.

ќеф — угощеніе, наслажденіе; ќефi — довольно, достаточно; ќефlеӊ (v) — опьянѣть; ќефli — пьяный; ќефсiз — слабый, нездоровый; опьянѣть.

ќефiл ол (v) — поручиться за кого-нибудь. С. Этул.

ќеxlа — вошь.

ќеxlебар — янтарь.

ќеча — войлокъ; ќечадан чiзмä — валеный сапогъ.

ќец! ќец! — зовутъ козъ (С. Этул.)

ќечi — коза; ќечiџiк — козленокъ; ќечi сакал — трава изъ семейства сложноцвѣтныхъ.

ќешiш — монахъ.

ќешќi — ахъ, еслибы; жаль.

ќi — 1) что (относительное мѣстоименіе; 2) частица, соотвѣтствующая русскому «дакъ».

ќi'амеl — искусный, ловкій; ќi'амеllік — искусство, ловкость; хај ѓiдi ќi'амеl! — вотъ молодецъ-то (говорятъ, выражая свой восторгъ по поводу чьей-нибудь ловкости).

ќi'ардан — истинно.

ќiбрiт — сѣрная кислота, купоросное масло.

Ќiва — Кіевъ.

ќiјат — бумага, книга, обои, игральныя карты, письмо, письменное условіе, объявленіе, газета, грамота; ќiјаттан пара — ассигнація (бумажныя деньги); ќiјат ат (v) — гадать на картахъ (букв. бросать карты); ќiјатчi — грамотникъ, книжный человѣкъ; ќiјат ојна (v) — играть въ карты; ќiјат јеliӊдäн — собственноручная росписка; ќiјат јап (v) — заключить письменное условіе.

ќiз — цѣль, мишень; ќiзlе (v) — цѣлиться; ќiзä ал (v) — прицѣлиться.

ќiла = ќiло; 21 дiмiрli — (мѣра сыпучихъ тѣлъ).

ќiler — маленькая конюшня, пристраиваемая къ дому; у болг. килер — кладовая, чуланъ (см. сл. Дювер.).

ќiliја — келья; у болг. килия (см. слов. Дювер.)

ќiliм — домотканный шерстяной коверъ.

ќiliт — висячій замокъ; ќiliтlе (v) — запереть на замокъ; ќiliтli — запертый на замокъ.

ќiм — кто; ќiм аӊгысы — кто-нибудь; ќiм ќере... ќiм ќере...— то... то... ќiмiӊ — чей; ќiмiсi — нѣкоторый; ќiмсеј — никто.

ќiн — месть; ќiнҥеӊ (v) — мстить, держать зло на кого-нибудь; ќiӊ

koj (v) — мстить; kінні — мстительный, злой.

kіпаріс āцi — кипарисъ.

kір — грязь; kірlет (v) — запачкаться; kірli — грязный.

kіра — извозъ; kірацi — извощикъ; kірацілык — извозный промыселъ; kіраjа вер (v) — отдать наемную плату; kірàjlан ол (v) — нанимать; kіра парасы — плата извощику.

kіраца — золовка.

kірес — вишня, черешня.

kіреч — известка; kіречlе (v) — бѣлить известкой.

kіріш — 1) струна скрипки; 2) балка потолка.

kірпі — ёжъ; kірпіlен (v) — съёжиться.

kірпік — рѣсница.

kістеңkеlе — ящерица (село Этулія).

kіт — висящій замокъ = kіliт.

kіtlе (v) — запирать на замокъ = kіlitlе (v).

kітарèjа — съѣстная лавка.

kітен — ленъ.

kітка — кисточка изъ разноцвѣтнаго гаруса, замѣняющая искусственный цвѣтокъ. У малороссовъ китка см. O. Kolb. Pokuc. III с. 133, у турецк. серб. кита — кисточка цвѣтовъ, пучекъ, букетъ, головн. украш. (Ястреб.); слов. Даля кита — стебель, китка — свитый кольцомъ сѣнной вьюкъ.

kітонок — ножъ съ кривой деревянной ручкой для посадки сѣмянъ въ твердую землю.

kіѳ — кейфъ (с. Этулія).

kіхат = kіjат.

kіші — человѣкъ.

Kішна — Кишиневъ.

kішне (v) — ржать.

клоңкла (v) — клохтать.

клопотніца — колокольня.

клочка — клочка, кура съ цыплятами; у болг. квочка (см. слов. Дювер.)

klеj — клей, клейстеръ.

klісä — церковь.

ко — пусть, ко jöla — пусть такъ.

кобза — струнный музыкальный инструментъ вродѣ гуслей съ 12-ю струнами. На немъ играютъ перомъ.

ковріk — 1) баранокъ, бубликъ; 2) старинная глиняная фляжка въ видѣ кольца.

коділа — косичка у женщинъ, вокругъ уха.

кодошчу — сводня.

кодук — осленокъ.

коцä = коцäн — мужъ, мужчина, большой, старшій; коцä ана — бабушка (вѣжливое обращеніе въ разговорѣ со старой почтенной женщиной; коцä кары — старуха; коцä-

міті іш — такая большая вещь! напр. коџаміті іш ґетірміш — ты принесъ слишкомъ много; кос коџӑ — порядочный (С. Этул.).

коз — козырь (въ картахъ).

ко̀за — 1) куколка, коконъ бабочки; 2) стручекъ бобовыхъ растеній.

козорок — козырекъ.

коj (v) — класть, накрывать на столъ, посадить, заставить, принудить, выложить, назвать, рѣшить.

коjну — пазуха.

коjу — густой, темный про цвѣтъ; коjу-мӑві — темно-синій.

коjун — овца; коjун џеп — боковой карманъ платья (изнутри).

ко̀кар гарга — Cyanocitto turcosa (птица); кокар чалы — терновый кустъ.

кок (v) — вонять, не хорошо пахнуть; коку — вонь; коку дуj (v) — обонять, чувствовать запахъ; коктур (v) — дать понюхать; кокут (v) — бздѣть; кокуткан — бздунъ.

кол — 1) рука; 2) брусъ, идущій отъ оси вѣтренной мельницы и несущій на себѣ крыло; кол колдан — рука объ руку, подъ ручку; колуну чек (v) — вывихнуть руку.

ко̀лада — 1) Рождество Христово; 2) коляда; ко̀лада хоруџ — Рождественскій постъ; у болг. коледа — Рожд. Христ. (см. слов. Дювер.).

колаj — легкій, легко, не трудно; колаj ґеlӑ — привѣтствіе вродѣ русск. «Богъ на помочь»; говоритъ проѣзжающій человѣку, занятому полевой работой.

колан — кушакъ изъ мишуры, который носятъ дѣвушки.

колач — 1) круглый хлѣбъ; 2) плоскій камень съ круглымъ отверстіемъ по срединѣ, верхній вѣнецъ колодезнаго сруба; 3) сажень, отмѣренная вытянутыми въ сторону руками.

колла (v) — 1) разыскать; 2) беречь, быть острожнымъ; коллар (v) — подстерегать.

коло̀нiја — весь свѣтъ, (новое модное выраженіе вмѣсто «дӳнӣӑ»).

колтук — плечо; колту чы̄р (v) — звать на подмогу, на помощь (фигуральное выраженіе).

колчак — накладки изъ матеріи, привязываемыя къ локтямъ и къ колѣнамъ во время жатвы, чтобы не портилось бѣлье. С. Этул.

коlвер (v) — отпускать, отпрягать.

ко̀lева — блюдо вродѣ кутьи изъ вареныхъ пшеничныхъ зеренъ; см. малороссійск. колыво (O. Kolb Pokuc. I str. 217), болг. колево. Ка-

рав. Пам. (слов.). слов. Даля коливо, колево — поминальная кутья (отъ греч. $\chi o \lambda \upsilon \beta \alpha$).

кȍlеп — деревянный брусъ, на которомъ поставленъ для устойчивости приборъ для разматыванія нитокъ.

коlìба — шалашъ, сторожка изъ камышу (с. Этулія).

кȍмка — Св. причастіе. Кусочки хлѣба, изображающіе тѣло Христово, называются «нȁфра»; у болг. комка. См. за нар. ум. V. с. 222.

комȍра — кладъ.

комур — бурый.

комшу — сосѣдъ; комшу̀јка — сосѣдка.

кон (v) — остановиться на ночлегъ, пристать, спускаться на землю (о птицѣ); конак — пристанище; конаклык — гостепріимство; конукла (v) — угощать; конуш — гость; конуш (v) — гулять, угощаться, пировать.

контош — кунтушъ, короткое пальто (с. Этулія).

конч — голенище.

коп (v) — оторвать, оборвать, рваться, разорваться (о веревкѣ); проходить; копар (v) — разорвать, сорвать цвѣтокъ, вырваться.

копан — нога гуся или индюшки.

копој — маленькая комнатная собачка; у болг. лягавая собака Карав. Пам. (слов.) (съ румынск. copoiu).

кȍпча — пуговица, застежка; у болг. слов. Дювер.

кб̄р — искра, жаръ, горящіе уголья; кб̄р ол (v) — тлѣть; кб̄рлаш (v) — разгораться.

корај — сухой бурьянъ; корајлык — сѣно, скошенное съ поля, бывшаго подъ паромъ.

кȍрбу — воронъ (corvus corax).

корк (v) — бояться, пугаться; коркан — трусъ, боязливый; корку — страхъ; коркулу — страшный, опасный; коркулук — пугало; коркунџу̑ — страхъ; коркунџу̀лук — страшное мѣсто; коркут (v) — испугать; корку вѐр (v) — пугать.

корȍпка — ящикъ (съ русск.).

кору (v) — беречь, стеречь, хранить; корун (v) — беречься, остерегаться.

корук — незрѣлый виноградъ.

кору̀на — корона.

кȍса — коса (земледѣльч. орудіе); косор — кривой ножъ съ ручкой для срѣзыванья виноградной лозы.

коскун — подхвостный ремень (часть лошадиной сбруи).

кот — островъ, полуостровъ.

котак — буйволовый теленокъ.

кȍтара — хлѣвъ; у болг. кȍтура — огороженное мѣсто для свиней (сл. Дювер.).

котеј — кобель.

котіка — маленькая тележка, состоящая изъ оси, дышла и двухъ колесъ, при помощи которой малые ребята учатся ходить.

котлон — подставка для котла изъ глины, примазанныя къ стѣнѣ.

котобан — котъ (съ молдаванск.)

котој — котъ (С. Этул.).

котса (v) = кочса.

кофа — ведро.

кофіца — маленькій боченокъ для воды съ желѣзными обручами.

коч — баранъ; кочса (v) — баранить. Овца баранитъ, т. е. хочетъ барана. Тотъ же глаголъ употребляется и для свиньи.

кочан — кукурузная шишка и кукурузная солома.

кочана — досчатый хлѣвокъ для свиней.

кочовра — деревянная загребалка для вытаскиванія золы изъ печки.

кош (v) — 1) состязаться въ скачкахъ на лошади; 2) запрягать; коштур (v) — заставлять лошадей гоняться на скачкахъ, велѣть запречь; кошу — бѣгъ, скачка; кошуџу — охотникъ до скачекъ.

кош — кузовъ саней.

кӧк — корень; кӧкен — побѣгъ (у растенія).

кӧмерен — дикій лукъ (трава).

кӧмӱр — уголь.

кӧпек — собака; кӧпеціk — собачка; кӧпек јаłы — собачья пища; кӧпек јашамасы — собачья жизнь; кӧпек тырна — заусеница (собачьи когти); кӧпек ӱзӱмӱ — пасленъ (собачій виноградъ); кӧпек ōлу — собачій сынъ (ругатетьство).

кӧпрӱ — 1) мостъ; 2) горизонтальная перекладина между двумя вертикальными стойками; 3) кобылка въ скрипкѣ.

кӧпӱк — пѣна.

кӧр — слѣпой; кӧр џанабет — ругательство, съ которымъ обращаются къ слѣпому вродѣ «слѣпая поганая душа»; кӧр амеlli — жадный; кӧр афта — слѣпая недѣля, т. е. слѣпой случай, слѣпое счастіе. «Придетъ слѣпая недѣля, такъ продамъ эту вещь (выгодно)»; кӧргӧз — високъ; кӧр кестебек — кротъ; кӧр олајым — чтобы мнѣ ослѣпнуть; (клятва); кӧр сінек — комаръ (букв. слѣпая муха); кӧр Чепіш — игра въ жмурки; Чепіш — имя собственное.

кӧрпӓ — незрѣлый, молодой.

кӧрӱк — кузнечный мѣхъ.

кӧсӓ — безъусый; человѣкъ у котораго усы не растутъ.

кӧстек — путы на ноги лошади изъ веревки; кӧстекleн (v) — зацѣпиться, споткнуться, оступиться, запутаться.

ќо̆стӗрӑ ташы — точило, точильный камень.

ќо̆теќ — трёпка; ќо̆теќ ат (v) — побить, поколотить.

ќо̆трўм — уродъ, калѣка.

ќо̆тў — шалунъ, непослушный, скверный; ќо̆тўle (v) — сплетничать, бранить.

ќо̆шӓ — уголъ; ќо̆шеlilӓ — бубны (карточная масть).

кра̄ — иней.

краj — убійца.

крал — король (въ картахъ).

кростал — хрусталь.

крӗсніца — крестная мать.

кріват — кровать.

кро̀сну — 1) толстая палка, которою выжимаютъ сокъ изъ винограда; 2) валъ на который наматывается основа (въ ткацкомъ станкѣ).

крўча — крестъ; крўчалы — трефы (карточная масть); кручалыjа — крестъ на крестъ.

крўша — монетная единица (въ 12 копѣекъ).

кў (v) — гнать, гонять, прогнать, выгнать; кўдур (v) — гонять, загнать; ку'ала (v) = кувала (v) — гнаться.

ку'ан — домашняя пчела, улей.

кубіjа — куполъ.

куван — трубка, которой острога для ловли рыбы надѣвается на рукоятку.

кувӗт — сила; кувӗтli — силачъ, сильный.

куџӓк — охапка; куџӓкла (v) — взять въ охапку.

кудуз — бѣшенство, бѣшеный; кудур (v) — взбѣситься.

кўзніk — кузница.

кузу — новорожденный ягненокъ; кузула (v) — объягниться.

куjрук — 1) хвостъ; 2) руль у лодки; 3) мошня у невода; куjруџу — хвостикъ; куjруклу jылдыз — комета.

куjтулук — деревянный ящикъ, прикрѣпляемый къ могильному кресту для зажиганія свѣчи на могилѣ, чтобы ее не задуло вѣтромъ.

куjу — прудъ, яма.

куjумџў — серебряныхъ дѣлъ мастеръ, литейщикъ; куjумџўлук — серебряное и литейное мастерство.

кўка — вязальная спица.

куќічі — названіе какого-то полевого растенія. Ребятишки ѣдятъ его сладкій корень.

ку̀кла — 1) кукла (дѣтская игрушка); 2) пшеничный крендель фигурнаго плетенія.

куко̀на — барыня; у турец. серб. кокона (Ястр. с. 479); у болг. кокона (слов. Дювер.)

кукумав = кукумӑў. С. Этулія.

кукумӑ'у — маленькая сова; у болг. кукумявка.

кукурегу — кукуреку (звукоподражаніе пѣнію пѣтуха).

кула — бѣлокурый, каурый (лошадиная масть) кула-сачлы — блондинъ.

кулак — 1) ухо; 2) петля; 3) долина, оврагъ; кулак боку — сѣра въ ушахъ.

кулі — жеребенокъ до одного года; кулун = кулунна (v) — ожеребиться.

куллан (v) — дѣйствовать.

кулп — ручка (у двери, у корзины, у ведра и т. под.)

кулу — (= кул + ы). јынсан-кулу — изъ людей, салдат-кулу — изъ числа солдатъ.

кум — песокъ; кумлук — песчаное мѣсто.

кума — боковой срѣзъ при двускатной крышѣ дома; кума јев — домъ, крытый на два ската.

куми — крестникъ; кумотрија — обычай угощать своихъ родныхъ и знакомыхъ въ день крестинъ ребенка.

куму — подпруга.

кундак — полотно, въ которое завертываютъ ребенка при пеленаніи.

кундеі — перо.

кундус — мѣхъ чернаго кота, которымъ обшивается по бортамъ женская шуба. С. Этул.

купана, купанка — маленькая дежа, маленькая квашня.

купріва — крапива; у болг. коприва.

кур (v) — устроить, заводить, накрыть на столъ; разставить, разложить; курул (v) — быть расположеннымъ, намѣреваться.

курар (v) — дуться.

куран — названіе игры (см. дѣтскія игры); у болг. курамъ (см. слов. Дювер.).

курба — лягушка; курбаџік — 1) лягушечка; 2) названіе какой-то болѣзни у воловъ и коровъ.

курбан — жертва, жертвенный пиръ.

курбет — горемыка (С. Этул.)

курва — развратница; курвар — распутникъ, развратникъ; курварлан (v) — распутничать, развратничать; курварлык — развратъ, распутство; курварлык ґез (v) — развратничать, заниматься проституціей; у турецк. серб. курва въ томъ же значеніи (Ястр. с. 481); у болг. тоже (слов. Дювер.) и у русскихъ.

кургаф — худой, тощій.

курдешен — чесотка.

куркан — 1) самый толстый стволъ виноградной лозы, идущій отъ корня (с. Бешалма); 2) индюкъ (С. Этулія).

куркмал — крахмалъ (С. Этул.).

кур кур баба — игра въ коршуны.

кур-кур кушу — стрижъ.

курна — 1) кранъ, изъ котораго льется вода фонтана; 2) желѣзный желобъ на мельницѣ, по которому мука высыпается изъ подъ жерновов въ ящикъ, для нея назначенный.

курт — земляной червь; куртені — червоточина въ деревѣ; куртлан (v) — зачервивѣть.

кўртä — дворецъ, палаты, помѣщичья усадьба.

куртар (v) — спасать, защищать, куртул (v) — спасаться, защищаться.

кўртка — коротенькій женскій полушубокъ.

куртлаџä ол (v) — сдѣлать себѣ обнову, обновиться; куртладык — обновленіе.

куру — сухой, сухарь; куру јўзўм — изюмъ, сухой виноградъ; куп куру — совсѣмъ сухой; куру (v) — сохнуть худѣть; курудур (v) — сушить; курут (v) — сушить; курак — сушь, засуха.

куру'аклык — бѣлила.

курул (v) — цѣлиться, замахнуться.

курум — сажа.

куршум — свинецъ, пуля.

кус (v) — блевать, рвать, тошнить; кустур (v) — дать рвотнаго.

кускус — каша изъ пшеничной крупы съ молокомъ и яйцами.

кусур — недостатокъ (С. Этулія); кусурлу — уродъ, калѣка.

кутлу — счастливый.

кутусу — 1) круглая деревянная коробка, въ которой гагаузы носятъ съ собой въ поле творогъ; 2) коробка для спичекъ.

куфетар — конфекты.

кўфнä — кухня (съ русск.)

кучу! кучу! кучу! — зовутъ собакъ.

куш — птица; куш кондурмас оту — синеголовка (колючая трава, на которую птица не садится); куш јўзўмў — мелкій зеленый сортъ винограда (птичій виноградъ); кушчаз — птичка.

куш, куш — кричатъ, когда подзываютъ овецъ (С. Этулія).

кушак — 1) радуга; 2) поясъ, кушакъ; 3) бордюръ перваза; куша (v) — опоясать; кушан (v) — подпоясаться.

кушіја — состязательныя скачки; у болг. помаковъ тоже. Сбор. за нар. ум. V с. 216.

кў — деревня, село; кў хамбары — общественный хлѣбный магазинъ; кўџесінä — деревенское общество, міръ, всѣ.

кўкўрт — сѣра, sulphur.

кўlўңк — тросточка съ топорикомъ на концѣ, парни носятъ зимой на посидѣлкахъ.

ќӱl — зола, пепелъ; ќӱlџӱ — человѣкъ, валяющійся въ золѣ, замарашка, соотвѣтствуетъ русскому «золушка»; встрѣчается въ сказкахъ; ќӱllӱ — сивый, пепельный (лошадиная масть); ќӱllӱќ — куча золы, мѣсто, куда выбрасывается зола; кӱlча ол (v) — разбиться въ дребезги (С. Этулія).

ќӱлаф — шапка.

ќӱмбеṫ — печь.

ќӱмеċ — курятникъ; ќӱмеċін āзы — дверь курятника.

ќӱнṫ — глиняная трубка водопровода, дренажъ.

ќӱп — глиняный кувшинъ для масла и молока.

ќӱпä — серьга.

ќӱреќ — 1) лопата; 2) лопатка (кость); 3) весло; 4) деревянный четыреугольный, плоскій лотокъ съ невысокими закраинами для муки на мельницѣ; ќӱрӱ (v) — подчищать лопатой.

ќӱрќ — шуба, тулупъ; ќӱрќчӱ — портной шубъ, шубникъ.

ќӱрṫleṫ (v) — щелкать суставами пальцевъ.

ќӱċ (v) — сердиться, ссориться; ќӱċӱ — ссора; ќӱċӱlӱ — сердитый; ќӱċṫӱр (v) — разсердить.

ќӱċќӱ — дубина.

ќӱṫӱќ — 1) пенекъ; 2) виноградный кустъ.

ќӱф — ржавчина, плѣсень; ќӱфlей (v) — ржавѣть, плѣсневѣть; ќӱфlӱ — ржáвый, заплѣсневѣлый.

ќӱчек — танцовщикъ (С. Этул.).

ќӱчӱќ — малый, младшій; ќӱчӱќ аj — февраль мѣсяцъ; ќӱчӱќ Паскèllа — малая Пасха (понедѣльникъ на Фоминой недѣлѣ); ќӱчӱќтäн — съ малолѣтства; ќӱчӱќ токат — калитка.

кшан — хрѣнъ тертый и заправленный уксусомъ (С. Этулія).

кыбрызы — малиновый.

кывран (v) — скрутиться, перекрутиться; кыврат (v) — крутить, завинчивать; кывыр—тонкое тѣсто, свернутое въ видѣ плойки, посыпанное творогомъ и зажаренное въ сметанѣ; кывырџік — кудрявый; кывырыл (v) — свернуться; кыврык—закрученный.

кыз — 1) дѣвушка, дочь; 2) дама (въ картахъ); кыз кардаш—сестра; кызчаз — дѣвочка, à-кыз — восклицаніе, съ которымъ обращается дѣвушка къ нѣсколькимъ своимъ подругамъ, значитъ «дѣвушки!» С. Этулія.

кыз (v) — гнить, прѣть; кызамык — корь; кызыл — 1) красный; 2) кизиль (дерево); кызылџä — пшеница безъ усовъ; кызыл канат— плотва (краснокрылая); кызар (v) — краснѣть, краснѣться; кызарт (v) —

жарить; кызгын — раскаленный; кыздыр (v) — накалить, накаливать.

кызак — сани; мајіс кызак — маленькія салазки для вывоза навозу; кызак табана — полозъ саней.

кызгылд — коричневый.

кыј (v) — рѣзать; кыјдыр (v) — погубить; кыјмык — заноза; кыјмыклы — занозистый; кыјыл (v) — рѣзать на куски.

кыј (v) — не жалѣть; кыјма — не жалко.

кыјафетlі = кыјметlі. С. Этул.

кыјнаш ќес (v) — срѣзать (кусокъ вѣтки) наискосокъ.

кыјамет — пурга, вьюга.

кыјгын — какая-то полевая трава изъ семейства злаковъ.

кыјметlі — видный, пріятный на видъ (с. Этулія).

кыјрет (v) — терпѣть, трудиться.

кыл — кисть волосъ на хвостѣ (у лошади, у коровы и у осла); кыллы ѓўсlў — человѣкъ съ грудью, обросшею волосами; кылчык — ость у хлѣбныхъ растеній (ячменя, пшеницы и ржи).

кылыклы — работящій, ловкій въ работѣ.

кылыч — шашка, сабля, клинокъ сабли.

кылыф — ножны, футляръ.

кымылда (v) — шевелить, двигать.

кын — ножны.

кыннап — веревка, которою пришиваютъ камышъ къ крышѣ.

кыпы (v) — мигать (глазами) С. Этулія.

кыпырдан (v) — шевелиться, трогаться, двигаться.

кыр — поле.

кыр (v) — ломать; кырдыр (v) — заставить сломать; кырык — сломанный; кырыл (v) — сломаться.

кырцілык — барышъ.

кырк — сорокъ; кырк ајак — сороканожка (насѣкомое); кырк кашык — праздникъ сорока мучениковъ, 9-го марта; кыркы — сороковой.

кырк (v) — стричься; кырктыр (v) — стричь; кыркыл (v) — стричься, быть стриженнымъ.

кырлаңгач — ласточка; кырлаңгач нышан — отмѣтка на ухѣ овцы: остроугольный вырѣзъ въ концѣ уха, раздвояющій его.

кырlіга — 1) кусокъ виноградной лозы, посаженный въ землю, отъ котораго выростаетъ новая лоза; 2) палка съ крючкомъ на концѣ, употребляемая пастухами. Ср. малорос. кгирликга, Антон. и Драгом.. Малор. пред. с. 132.

кырlіч — крыльцо надъ лѣстни-

цей, ведущей въ подземныя постройки.

кырмызы — малиновый, рыжій; кыш кырмызы -- кровяно-красный; кырмызы хыштыр — амарантъ (садовый цвѣтокъ).

кырнак — порядокъ, опрятность; опрятный, порядочный.

кырч — изморозь.

кырчан — какая-то наружная болѣзнь у гусей.

кы̀рчма — корчма; кырчмар — корчмарь.

Кырым — Крымъ; Кырым баjыра гітма̃ — отправиться куда глаза глядятъ.

кыс (v) — давить; кыстыр(v) — давить, жать.

кыса — короткій; кысал (v) — укорачиваться.

кысканчлык — зависть, ревность.

кыскыч — кузнечные клещи.

кысма — горбъ.

кысмет — счастіе; кысметлі — счастливый; кысметсіз — несчастный.

кысым (бір кысым) — немножечко.

кысыр — безплодный (про человѣка и про скотъ).

кысырак — кобыла.

кысырці — пастухъ бычковъ и телокъ до трехлѣтняго возраста.

кыт — мало; кытлык — неурожай.

кыттырдак — хрящъ.

кыч — задняя часть, задница; кыч аjак — задняя нога у четвероногаго; кычын кычын гіт (v) — пятиться назадъ.

кыш — зима; кыша̀дак — до зимы; кышла — маленькая деревня, домъ съ надворными постройками, усадьба, постройки у богатыхъ крестьянъ въ степи для скота; кышла (v) — перезимовать.

кыш! кыш! кыш! — крикъ, которымъ отгоняютъ утокъ (С. Этулія).

Л.

ла̀вра чыча — олеандръ.

ла̀гар — лагерь.

лаґіца = долма (С. Кіріеть Лунга).

лаjлаj ку̀чіка — ромашка; болгар. лай лай кучица Слов. Дюверн.

лак — лакъ; лакла (v) — лакировать.

лакат — зубецъ у шестерни зубчатаго колеса.

лаклакы — стукъ, производимый аистомъ при помощи клюва.

лакырты — шумъ отъ колесъ повозки.

лалаңгы — пирожокъ.

лālа — тюльпанъ.

лāм — подкопъ, пещера.

ла̀мпа — лампа.

лāна — капуста.

лāп — кличка, прозвище; лāп дак (v) — дать кличку, прозвище.

лападык — желѣзная оковка на конецъ деревянной тележной оси снизу, чтобы она не перетиралась.

ла̀повіца — снѣгъ съ дождемъ (съ болгарск.).

лаф — слово, уговоръ; лафа отур (v) — бесѣдовать; лаф кат(v) — сказать; лаф ет̇ (v) — говорить, уславливаться; лафлан (v) — условиться, уговориться; лаф лафтан — слово за слово; лафы ќес̇ (v) — прервать чью-нибудь рѣчь; бі̇р лаф јап (v) — условиться; лаф бул(v) — понять.

лахна = лāна.

ло̀бода — лебеда.

лобут — битый, побои, трепка; лобут аj — битый мѣсяцъ. Такъ называютъ Августъ мѣсяцъ, потому что въ это время самая горячая рабочая пора. Всѣмъ въ это время достается и людямъ и скоту, всѣ бываютъ биты; лобут ат(v) — бить, колотить; болг. лобутъ (слов. Дювер.); румынск. lovi — бить.

локма — порція мяса въ полъ фунта.

ло̀нжа — обычай угощать въ новый годъ молодыхъ парней, которые въ видѣ сюрприза вычистили хозяину его хлѣвъ отъ навозу (съ молдаванскаго).

лумбурда (v) — шумѣть; лумбурдат (v) — производить шумъ, шумѣть.

луплат (v) — бить дубиной или палкой (отъ русск. лупить).

лупу — волкъ.

лупурту — топотъ.

луфу̀са = лоху̀са — роженица; луфу̀спіца — мифическое существо, женскаго пола, приходящее вмѣстѣ съ двумя такими же луфусницами, ея сестрами, къ новорожденному ребенку, чтобы назначить ему будущую его судьбу; по болгарск. лауса (Сбор. за нар. ум. III с. 140 № 14) или леху̀са (Сбор. за нар. ум. IV с. 129 № 4) или лѣхуса (слов. Дюверн.); новогр. λεχουσα.

лыка — мочалка.

L.

lāзым — нужно, должно; lāзымлы — нужный, полезный.

lац — гребень крыши, лата на крышѣ.

leвeнт — франтъ, щеголь.

leвуштан — зоря (пахучая трава) Levisticum officinale Koch.

lejeн — мѣдный тазъ для умыванія (съ греч. λεαίνω — глажу, полирую) серб. лejaна — украшенн. наряженн. (Ястр. с. 481).

leкä — пятно; leкäläн (v) — запятнаться.

lelàка — сирень; болгар. люлекъ (слов. Дювер.).

lelек — аистъ; у малорос. лелека — аистъ, см. Чубин. I с. 62; у болг. Сб. за нар. ум. VII с. 138. сл. Даля лелекъ — птица лилокъ, полунощница, козодой; леклек — бѣлая цапля, чапурà.

lèlӳ — тетка по отцу и по матери; у болг. лелица — брата жена. Сб. за нар. ум. VI с. 234. леля — Качан. Пам. с. 755.

leфт — тонкая круглая золотая пластинка въ видѣ монеты. Рядъ такихъ пластинокъ, замѣняющихъ монеты, вѣшается на шнурокъ и носится женщинами какъ ожерелье.

leш — мертвое тѣло, трупъ.

lін — линь (рыба).

lіӊк, lіӊк — звукоподражательное междометіе, изображающее порханіе мотылька.

lіту — тонкая шерстяная матерія.

lіша — короста (не отъ слова ли лишай?).

lӳзгäр — вѣтеръ; lӳзгäр дерменi — вѣтреная мельница.

lӳla — 1) трубка для куренія; 2) волна.

M.

мāвi — синій, голубой; мас мāвi — небесно-голубой; мāвi чiчек — румянка (полевое растеніе).

мāдем — копь; мāдем чiчä — какой-то цвѣтокъ.

мацäр — рыжеволосый; болг. маджаръ — венгерецъ.

мāза — погребъ для вина; болг. ма(г)аза — магазинъ (Сл. Дюверн.).

мај — почти; мај-мај — почти, почти; вотъ, вотъ; чуть-чуть.

маја — 1) сычугъ; 2) первая жидкость, выходящая изъ груди женщины передъ появленіемъ молока.

мајмун — обезьяна.

мајыз — навозъ.

мајыл — пріятный.

мак — макъ (растеніе) (Село Этулія).

макак — костыль.

макара — блокъ, катушка; болг. макара (слов. Дюверн.).

макȁркі... ама... — хотя..., но...

мал — товаръ, скотъ, имущество, кладъ.

малај — кукурузный хлѣбъ; слов. Даля: малай — пшеное толокно.

малак — навозный жукъ.

малсуз — нарочно.

малуч — кисть (для краски).

мȁlej = мȁle — ласковое обращеніе къ матери (съ болгарск. мале слов. Дюверн.).

mālik — болѣзнь у лошадей, состоящая въ образованіи большаго нарыва на загривкѣ. Бываетъ отъ частаго участія лошади въ состязательныхъ скачкахъ.

mālim ол (v) — перемѣниться къ лучшему отъ неизвѣстной причины. Человѣкъ былъ негодяемъ, воромъ и пьяницей, а потомъ вдругъ отъ неизвѣстной причины перемѣнился, сдѣлался хорошимъ, честнымъ и трезвымъ. Такая перемѣна, по мнѣнію гагаузовъ, случается съ человѣкомъ незадолго до его смерти.

мамаlīга — каша изъ кукурузы; болг. мамалига, рум. mămăliga. Слов. Дюверн.

мāмila сурат — притворно, притворяясь, дѣлая видъ.

мāмуз — шпора.

мāмук — какая-то черная птица вродѣ ласточки.

мāмурлук — похмѣлье (С. Этул.).

мāна — вина чья-нибудь; виноватый.

мȁна — добыча колдуна-оборотня (џȁды), которую, по мнѣнію гагаузовъ, ему удается отобрать отъ своихъ сосѣдей.

манастыр — монастырь, соборъ.

манаф — какой-то мифическій народъ, будто-бы жившій въ Турціи, который считаетъ грѣхомъ жениться, а мужчина съ мужчиной живетъ; болг. манафъ — названіе малоазійск. турокъ (Сл. Дюверн.).

манда — буйволъ.

мандал — засовъ у дверей.

мȁнџӓ — обѣдъ, кушанье (съ молдаванск.)

мāнi — коротенькая пѣсня, состоящая изъ одного четверостишія; болг. мане — турецк. мелодія (слов. Дюверн.)

мȁнтар — грибъ.

мараз — какая-то болѣзнь при которой человѣкъ задыхается.

марȁмџӓ — тяжелый стариков-

скій танецъ, тоже что āр ојун; марама — у турецк. сербовъ платокъ (Ястреб. с. 482).

марар — укропъ.

мåрі — что-то вродѣ польскаго пані, слово, прибавляемое къ имени женщины при ласковомъ и вѣжливомъ къ ней обращеніи; болг. мари (слов. Дювер.).

маркідан — разнощикъ, коробейникъ (маркитантъ).

марторіја — церковное свидѣтельство о совершеніи брака (съ греческ. μαρτυς, μαρτυρος — свидѣтель; болг. мартиръ. Слов. Дювер.; мартур — свидѣтель (с. Конгазъ).

марфет — ремесло, спеціальность.

марфѐтка — махорка.

мåса — столъ на четырехъ ножкахъ.

масал — сказка, разсказъ.

маскара — распутный, бродяга, шутъ; маскара ет(v) — насмѣхаться; маскара шеј — распутница, проститутка; маскарлык — развратъ.

маскѐфка — Сініа (садовый цвѣтокъ).

мåстор — мастеръ; болг. масторъ (слов. Дювер.).

мастраф — расходъ (С. Этул.).

мāсуз — нарочно (С. Этул.).

мāсул — выгода, добыча, произведеніе земли.

масур — тростниковая трубочка, на которую наматывается нитка въ ткацкомъ производствѣ.

матрак — шулятное яйцо.

махкул — смирный.

махкур (v) — ворчать.

махlа — кварталъ или конецъ села.

махмудå — то же что лефть, но вдвое меньше по вѣсу.

махмур — похмѣлье.

махна — недостатокъ; махнаџі — хулитель, критикъ; махна бул(v) — находить дурнымъ.

махніт ол (v) — стоять въ остолбененіи.

махра — зданіе.

мåша — желѣзные щипцы для выниманія углей изъ огня.

мåшала — браво!

мåвка — какая-то птица.

мåу — кошачій крикъ, мяу; мåула (v) — мяукать.

ме̇џі — помочи; у помаковъ межо[1])

ме̇зå — лакомство (С. Этул.).

ме̇зар — могила; ме̇зарлык — кладбище.

ме̇јва — плодъ, фруктъ.

ме̇јдан = ме̇̄дан — равнина, площадь.

ме̇јlен (v) = ме̇̄le (v) — мычать.

ме̇јме̇р — бузина.

---

[1]) Сбор. за нар. ум. V с. 213.

мѐкерӑ — часть ткацкаго станка.

меќiк — челнокъ ткацкаго станка.

меќlе (v) — ползать.

мѐlнiца — рычажная трепалка для льна.

мемӑ — сосокъ, титька, женская грудь; мемӑџi — тотъ, кто любитъ хватать женщинъ за груди, охальникъ.

мемlеќеṫ — общество, государство; мемlеќеṫ бӑлтасы — общественная земля.

меңӷенӑ — слесарные тиски.

менѐфша — фiялка; болг. менекше слов. Дювер.

мера — участокъ земли, принадлежащiй одному селу; мераџi — сторожъ на полѣ, засѣянномъ хлѣбомъ.

мерџӑн — кораллъ.

мерџiмек — чечевица.

мердiвен — лѣстница.

мермер — мраморъ.

метеṫ (v) — хвалить, льстить.

мехќемӑ — зданiе суда (турецкое слово).

мехlем — мазь (С. Этул.).

мехтуб — конвертъ, пакетъ.

мечiкlі — безобразный, некрасивый.

мешӑ — дубъ.

мешӷеlдiк — какая-то птица, похожая на голубя.

мешiн — мужскiе, зимнiе, кожанные штаны.

мiдiја — двухстворчатая раковина; болг. мида, новогр. μηδί — устрица слов. Дювер.

мiзlе (v) — мычать.

мilуҫтен — милостыня.

мiндiр — диванъ (слово турецкое, встрѣчающееся только въ сказкахъ).

мiнi! мiнi! — зовутъ индѣекъ.

мiннеṫ — вѣроисповѣданiе.

мiнтан — безрукавка съ воротникомъ (часть мужскаго костюма); мiнтан ќӳрќ — коротенькiй полушубокъ, безрукавка.

мiнунiја — чудо; мiнунат — удивительный, чудесный.

мiтѝнi — земной поклонъ.

[1]мѐзак — мозгъ; болг. мо́зъкъ слов. Дювер.

[2]мѐзак — названiе какой-то рыбы.

молдуван — молдаванинъ; молдувѐнцӑ — молдаванскiй танецъ; молдувѐнџi — по молдавански; молдуваннук — молдаванскiй народъ; молдуван ṫекерlӑ — колесо, у котораго ободъ составленъ изъ шести косяковъ.

молѐбен — молебенъ.

мѐliк — моль.

молiṫ еṫ (v) — занести иломъ или пескомъ (говорится про рѣку).

молоток — цѣпъ.

мор — темно-синiй; мор патлаџӑн — синiе помедоры; у турецк. серб. мор — голубой. (Ястр. с. 483);

мос мор — очень синій; морāр (v)— посинѣть (про человѣка) отъ болѣзни.

мо̀ртас коп јап (v) — довести до полумертваго состоянія; мо̀ртас морт (v) — мертвый умеръ, присловіе (съ молдаванск.).

мору̀на балы̅ — рыба, Cyprinus carpis.

мотан — котъ.

мотіл̇ка — маслобойка.

мочўга — дубина.

мош — слово, прибавляемое къ именамъ стариковъ въ знакъ почтенія къ нимъ, напр. Мош Діму — дядя Димитрій (съ молдаванскаго, что значитъ дядя).

мо́шӓ — какой-то праздникъ весной (дѣтямъ дарятъ глиняные игрушки). Ср. у гуцуловъ мошя — акушерка (Zb. Wiad. XIII str. 30).

мошуној — пограничный знакъ между участками земли, кучка земли или вѣха.

мрӓжа — сѣть.

мўла (v) — мычать.

мум — свѣча.

му̀нтӓ — гора (съ молдав.).

мургоч — черноголовый (коровья кличка).

мусāфір — гость; мусāфірlа — въ гостяхъ.

муска — кусокъ священнической ризы, зашитый въ ладонку и носимый на шеѣ въ видѣ амулета, предохраняющаго отъ разныхъ болѣзней. болг. муска слов. Дювер.

мутлак — непремѣнно; навѣрно.

муту — молчаливый.

мушама — скатерть, клеенка.

му̇̆lк̇ — имѣнье, недвижимая собственность; му̇̆lкlў — владѣющій имѣньемъ.

му̇̆с̇ўl — смирный, лѣнивый.

му̇̆хlет — свобода, воля, срокъ.

му̇̆хўр̇ — печать, сургучъ; му̇̆хўр̇lе (v) — печатать, запечатывать.

мындар — гладкій, скверный, грязный, нечистый.

мырылда (v) — мурлыкать.

мысыр — 1) Египетъ; 2) цецарка.

мых — гвоздь для подковы.

мыцка — кошечка (съ молдав.), ласкательное выраженіе.

Н.

на — на, возьми; (у русск. тоже значеніе, у турецк. серб. Ястр. с. 483, у болг. слов. Дюверн.); на̀јін — нате, возмите.

нацӑк — топоръ (со славянск.); нацӑклы — валетъ (въ картахъ); болг. наджакъ — булава, тур. нацак — молотокъ.

назар — сглазъ, порча человѣка отъ сглазу; назарла (v) — сглазить.

наздраван — для здоровья, на здоровье (со славянск.).

нāзлан (v) — жеманиться, капризничать; нāзлы — балованный, любимый, капризный.

нал — подкова; налла (v) — подковывать, ковать.

нālеṫ — 1) упрямый, упорный; 2) проклятіе (С. Этул.); нālеṫlе (v) — упрямствовать, упорствовать.

нам — слава.

нарот — народъ, толпа, съ болг. народъ сл. Дювер.

насāт ет (v) — предостерегать, совѣтовать, разсказывать.

нȧсы — какъ? нȧсы-нiцäl — какъ бы то ни было; нȧсы дыр ќефlерṅiз? — какъ ваше здоровье? (привѣтствіе).

насыр — амальгама на зеркалѣ.

нȧтра — разстояніе между двумя валами ткацкаго станка; имъ измѣряется количество сотканной матеріи; то же слово съ тѣмъ же значеніемъ есть у болгаръ [1]) и у гуцуловъ [2]).

на'ук — глупый, простофиля.

нȧфра — Св. причастіе, куски освященной просфоры.

нȧфilа — напрасно.

наштрȧпа — мѣдная кружка (С. Этулія).

ṅā, ṅе, ṅā — ṅāшкенā — пастухи кричатъ коровамъ и воламъ, когда хотятъ вернуть ихъ назадъ.

ṅе — что; ṅȧны — куда, въ которую сторону (сокр. ṅе јаны); ṅȧпајым — что мнѣ дѣлать (сокр. ṅе јапајым); нȧшшеј = нȧшеј — что за штука (сокр. ṅе шеј); ṅėзаман — когда; ṅе јандан — откуда; ṅėјӯзерā — почему, черезъ что; ṅėiчiн или ṅėчiн — зачѣмъ, ради чего; ṅėiшlāн (v) — какимъ образомъ; ṅėкадар — сколько; ṅėкадар пāсы — что стоитъ; ṅе lāзым — что нужно; ṅе о — что такое, что это; ṅе олду — что случилось; ṅėрāн — гдѣ; ṅėредā — гдѣ; ṅėрдāн — откуда; ṅėреjі = ṅереј — куда; ṅėреlі — откуда; ṅе такым — такъ; ṅе ṫӯрlӯ — какимъ образомъ, какъ; ṅėреlіјсiн — откуда ты; ṅȧпсын — что дѣлать; јок нȧпсын — нечего дѣлать; ṅȧпма — зачѣмъ, къ чему; ṅе соj — что за . . ., какого рода.

ṅевȯја — нужда (отъ русск. неволя).

ṅевутчу — рыбакъ (отъ слова неводъ).

ṅегȧра — сѣно, собранное съ цѣлины; ṅегарлак = ṅегȧра.

ṅėтiнā кој (v) — рѣшить, взду-

---

1) Сборн. за нар. ум. кн. VI с. 91; 2) Словарь гуцул. Pamiętw. towarzystwa Tatrzańsk. V.

мать; нетет (v) — задумать, пожелать; нетleн (v) — задумать, пожелать.

некеc — скупой.

нѐмце — нѣмецъ; немцѐјцi — по нѣмецки; нѐмце тырма — нѣмецкіе большіе грабли; нѐмце јöртÿсÿ — крыша дома на два ската.

неnесiмi сiктiмi — матерное слово (неня — по малорос. мать; у турец. серб. нана — мать, свекровь Ястр. с. 483).

нѐнiшке, не, не, не, не — зовутъ коровъ.

нехош — чудо.

нiдѐжда — надежда.

нiцäl — какъ.

нiкȯна = јукона. С. Этулія.

нiх аврадыны — что-то вродѣ «фу, ты чортъ» (съ болгарск.).

нiшаста уну—мука самаго перваго сорта.

нiшт, нiшт! — отгоняютъ коровъ (С. Этулія).

но! —погоняютъ лошадей (с. Этулія).

нодул — желѣзный наконечникъ оси у арман ташы.

нохут — дикій горохъ.

нỳна — крестный отецъ.

нур — 1) огонь, который падаетъ съ неба въ Іерусалимѣ; 2) пѣна, образующаяся на сывороткѣ, когда ее кипятятъ.

нашадыр — нашатырь.

нышан — знакъ, рубецъ, шрамъ; нышаннан (v) — 1) обозначить, отмѣтить что-нибудь знакомъ; 2) засвататься, обручиться; нышанны— отмѣченный знакомъ, засватанный; нышан ÿзÿ — обручальное кольцо; у тур. серб. нишанлуја — обрученный (Ястр. с. 484).

О.

о — онъ, она, оно, этотъ, тотъ; оннар — они, онѣ; ондан — отъ него, поэтому; .ондап сȯра — потомъ; онỳчун — изъ-за этого, поэтому; онỳштан—поэтому; о јаны — туда; о јаны, бу јаны — туда сюда; ȯ кадар — столько; ȯ кадар ... нѐ кадар ...— столько ... сколько.

обȧда — ободъ колеса (со славянск.).

обалт (v) гöзlернi — вылупить глаза.

облон — дощечки, надѣваемыя на рамку мельничныхъ крыльевъ; отъ количества ихъ зависитъ парусность крыльевъ.

обỳштва — обувь.

ȯhа hȯhа — кричатъ на воловъ, когда хотятъ остановить.

огрȧда — дворъ (со славянск.);

болг. ограда — камен. заборъ. Слов. Дюверн.

ǒда — комната.

одун — дрова; одуннук — куча дровъ, полѣнница; одун парча — полѣно.

оџăк — деревянная палка, которой топливо проталкивается въ печь.

оjалан (v) — ждать, ожидать, медлить.

оjгу — вырѣзки, дѣлаемыя въ «базарџікѣ» телѣги для его облегченія.

оjдур (v) — просверлить, сдѣлать отверстіе, заставить выдолбить.

оjна (v) — играть, танцовать, шататься (про спицу въ колесѣ); оjнат (v) — командовать; оjнаш — кокетка; оjун — танецъ, игра; оjунџăк — забава, игрушка; оjунџў — танцоръ, плясунъ.

оjук — пазъ, вырѣзъ.

ок — 1) стрѣла; 2) дышло.

ока — 1) безмѣнъ деревянный; 2) вѣсъ въ 3 фунта; 3) глиняный сосудъ вмѣстимостью въ одну кварту для вина.

оклàва — деревянный катокъ для раскатыванія тѣста.

оку (v) — читать, назначать; окун (v) — отчитывать (напр. роженицу на сороковой день послѣ родовъ); окунмуш атеш — освященный огонь, приносимый на домъ изъ церкви въ великій четвергъ; окут(v) — учить читать.

ол (v) — стать, сдѣлаться, становиться, созрѣвать; олмас — нельзя, невозможно; олмуш — зрѣлый; олса олур — можетъ быть; олур — можно.

ǒлу — 1) сынъ; 2) рой пчелъ; ǒл ѐр (v) — роиться (про пчелъ); ǒллук ол (v) — быть усыновленнымъ; ǒлунун кызы — внучка; ǒлунун ǒлу — внукъ.

олак — козленокъ.

олан — юноша, парень.

олоj — постное масло, оливковое масло; олǒjніца — маслобойня.

[1]он — десять; он бір — одиннадцать; он ікі — 1) двѣнадцать; 2) двѣнадцать царскихъ приближенныхъ (въ сказкахъ); онну — десятка (въ картахъ); ону — въ десятеромъ; онуџў — десятый; оннук — какая-то мѣдная румынск. монета (С. Этул.).

[2]он (v) — звать на помочи.

орада — тамъ; орадан — оттуда; ораj — тамъ; ораjы — туда; ораларда — въ тѣхъ мѣстахъ.

орак — серпъ.

ǒрнік — сторожъ при волостномъ правленіи (кажется отъ русск. дворникъ).

ороспул — развратница (ругательство).

орта — середина; орта аннык —

средняя борозда въ распаханной полосѣ; орта чіві — шворень у повозки; ортакы — средній; ортанџă — средній; ортанџă пармак — средній палецъ руки и ноги.

ортак — артель.

оруч = хоруч — постъ.

осабіті — отдѣльно; болг. особитъ — особый слов. Дювер.

ŏструф — тюрьма; болг. островъ сл. Дюверн.

осур (v) — пердѣть; осурук — пердежъ; осургăнга — названіе одного садового цвѣтка.

от — трава, сѣно; отала(v)—щипать траву (про скотъ); отладыр (v) — пасти; отлајџі хајван — травоядное животное; отлук — стогъ сѣна.

отрăва — ядъ; болг. отрава Сл. Дюверн.

отуз — тридцать; отузунџў — тридцатый.

отур (v) — сѣсть, садиться, сидѣть; отурду касаба — родной городъ; отурт (v) — усадить, посадить; отуруш (v) – усѣсться, осѣсть; отурушмуш адам — совершеннолѣтній человѣкъ.

оф! — охъ! ой! офла (v) = охла (v) — стонать, охать.

П.

па! па! па! — зовутъ гусей.

пă — цѣна; пăлы — дорогой; пăсыз — безцѣнный.

пагын — язычникъ; у болг. поган — нечистый. Карав. Пам. и сл. Дювер.

падішах — царь; падішахлык — царство; падішахлык еť (v) — царствовать; падішăхка — царица.

пазар — воскресенье; пазар ана — воскресенье мать, мифическое существо, покровительница воскреснаго дня; пазар дў (v) — торговать; пазар ерťесі — понедѣльникъ; пазарлык јап (v) — сторговаться.

пазы — 1) тонкое тѣсто; 2) перепонка между пальцами ногъ у гусей и утокъ.

пај — часть, участокъ; пајлаш (v) — дѣлить между собой; пај еť (v) — дѣлить.

пајак — паукъ; болг. паякъ. Сл. Дювер.

пајаңк = пајак.

пајăнта — діагонально поставленная деревянная подпорка или перемычка между двумя вертикальными стойками.

пајван — веревка съ коломъ, за которую привязываютъ лошадь въ

полѣ на пастбище; пајвантла(v) — привязывать лошадь за веревку къ колу. (С. Этулія).

пајсын (v) — начинать; пајсын еṫ (v) — начинать, пуститься.

пак — чистый, цѣломудренный; пакла (v) — чистить; паклан — очищенный.

пȧла — шерстяная матерія на коверъ.

паламіда — малиновый василекъ; болг. паламида, новогр. παλαμιδα— рыба тунецъ сл. Дюверн.

палдым — нострожка.

пȧlі — щенокъ; пȧlіціk — щеночекъ.

пампампамуцȧк — одуванчикъ.

памук — вата, хлопчатая бумага; отъ перс. pembe, pemba.

панајііа — Богородица; панајіцім — моя Богородица.

панајыр — ярмарка, базаръ.

панталон — панталоны.

панча — кисть руки; панчȧјлан ур (v) — бить передней ногой (о лошади); панчалы — большерукій, здоровый.

папур — родъ тростника, изъ котораго плетутъ корзины; папур хајлаз — лѣнивый и рыхлый камышъ, такъ называютъ въ насмѣшку молдаванъ; болг. папуръ. Сл. Дювер.

папу̇рка — деревянная, крашеная чашка русскаго издѣлія.

папуч — туфля, опорокъ; папутчі — башмашникъ.

папшој — кукуруза.

пара — деньги.

парала (v) — разорвать, растерзать, разорвать порохомъ; парча — кусокъ; пара парча еṫ (v) = пара парча јап (v) — разорвать на мелкіе куски; ќендіні парала (v) — рваться, разрываться; парча парча ол (v) — разбиться.

параlііа — лѣтняя, круглая, войлочная шляпа съ полями; болг. палария, молдав. pălăria, греч. πιλος слов. Дюверн.

парды — жердь, тонкая палка, древко (знамени); парды а̓ул — плетень.

паріṅті — священникъ (съ молдав.).

пармак — 1) палецъ; 2) спица въ колесѣ; пармаклык — рѣшетка; перила, окружающія балконъ; пармȧны салла (v) — грозить пальцемъ.

парṅȧла — названіе одной мелодіи.

партал — рваный, въ лохмотьяхъ, растерзанный; парча — кусокъ.

парфот — пароходъ; парфотчік— капитанъ парохода.

пȧска — пасхальный хлѣбъ; пȧска бојасы — шафранъ; паскѐlla — Пасха праздникъ, пасхальный; ќў-

чўк паскѐllа — фомина недѣля; паскѐllа бо̆џӑ — Божья коровка (насѣкомое).

пастырма — сушеное мясо.

пат—кровать=долма (с. Башкў).

патіма — несчастіе.

паткан — крыса.

патла (v) — лопнуть, хлопнуть, щелкнуть, жрать, лопать; патлат(v)— стрѣлять, заставить лопнуть, заставить щелкнуть.

патлаџӑн — баклажанъ, помедоръ.

патраџеl — петрушка (огородное растеніе).

па̀ту — селезень, гусиный самецъ.

па̀тыр, па̀тыр — звукоподражательное междометіе, старающееся передать звукъ, происходящій при испражненіи.

па'ун — павлинъ; болг. паунъ сл. Дюв.

пахта — металлическія пряжки узорнаго литья къ женскому кушаку; пафти значитъ тоже самое у турецкихъ сербовъ (Ястреб. с. 428) и у македонскихъ болгаръ Шапкаревъ. Сборн. отъ болг. нар. ум. III с. 278.

па̀ча — студень.

пача̀вра — тряпка.

пачалар — шаровары.

пӗдала(v) — являться, показаться; пӗда ол (v) = пӗдала (v).

пӗзевенк — подлецъ; болг. пезевенгъ — содержатель публичнаго дома. Слов. Дювер.

пеј — задатокъ.

пек — очень, сильно; пекіт (v) — укрѣпить, прикрѣпить къ мѣсту, закрѣпить, остановить (про текучую воду); пеклік — цѣлина, непаханная земля; пекча — сильно; та̄ пекча — еще сильнѣе.

пеlіван — искусный въ борьбѣ, первый силачъ.

пеlік — женская коса.

пеlін — полынь; болг. пелинъ. Карав. Пам. и сл. Дювер.

пеlіт — дубъ.

пеlтек — заика.

пембӑ — свѣтлый синевато-красный цвѣтъ, вишневый цвѣтъ.

пенчѐре — окно; пенчереџі — стекольщикъ; пенчѐре капа — оконная ставня.

перваз — черная полоса, на нижней части наружной поверхности стѣны, панель; болг. първазъ — перевязь; Качан. Пам. с. 583.

перѓеl — кругъ.

пердӑ — занавѣска, загородка.

першембӑ — четвергъ.

песмет — маленькая булочка изъ пшеничнаго тѣста.

Петрабул — С.-Петербургъ.

печатла (v) — печатать, запечатать; = печеtlе (v).

п̆ешінт — деньги, заплаченныя за что либо впередъ.

п̆ешкір — полотенце.

п̆ештір — пещера; у болг. пещера (слов. Дюверн.).

п̆іјада — на просторѣ.

п̆ікла — тотъ, кто мочится въ постели.

п̆іклујут ун — пеклеванная мука.

п̆іlі! п̆іlі! — зовутъ циплятъ; п̆іlіч — цыпленокъ.

п̆ін̆ (v) — влѣзть; подниматься; п̆ін̆дір (v) — поднять, заставить влѣзть; п̆ін̆ек — порогъ; п̆ін̆іl (v) — быть поднятымъ, быть объѣзженнымъ (о лошади).

п̆інір — творогъ, сыръ; п̆інір афтасы — масляница, сырная недѣля.

п̆іп̆і — индѣйка; п̆іп̆і бурну — донникъ (полевая трава).

п̆ірӑ — блоха.

п̆ірізlе (v) — тренировать лошадь передъ скачкой.

п̆ірін̆ч — 1) рисъ; 2) бронза.

п̆ірўшка — маленькій треугольный пирожокъ изъ пшеничнаго тѣста съ творогомъ и съ яицами.

п̆іс — худой, скверный.

п̆іс! п̆іс! — зовутъ кошекъ.

п̆іскун — трубка волынки съ пищикомъ, въ которую дуютъ при игрѣ на этомъ инструментѣ.

п̆іт — текстъ пѣсни.

п̆іта — хлѣбъ; п̆ітічка — покупной пряникъ кольцеобразной формы; у болг. пита. Карав. Пам.

п̆іч — ребенокъ, родившійся у дѣвушки безъ мужа; п̆іч тōму — семена капусты или свеклы, полученныя отъ растенія, съ перезимовавшимъ корнемъ. Они никогда хорошей капусты или свекловицы не дадутъ.

п̆іч̆і = п̆ішка — маленькій мужской половой органъ.

п̆іч̆ірдак — пухъ на поверхности листа или на рукѣ.

п̆іш (v) — вариться, печься; п̆іш̆ір (v) — печь, варить; п̆ішман ол (v) — раскаяться, каяться.

п̆іштоф — пистолетъ.

план — кусокъ земли, занимаемый дворомъ и постройками одного хозяина.

пла̀са — сѣть для просѣиванія зерна.

плат — полотенце; платтан — полотнище.

пла̀та — цѣна.

плачѝнта — пирогъ изъ тонкаго тѣста съ творожной начинкой, поджаренный на салѣ.

пла̀чку — плакса.

плуг — плугъ; у болгаръ плугъ (сл. Дювер.).

пlас — подражаніе звуку, происходящему при чмоканьи и при чавканьи; пlасадан јӧп̆мўш — чмокалъ.

пlѐвнiк — сарай для хлѣбныхъ отсѣвокъ; у болг. плѣвникъ (слов. Дювер.).

пlешкат — плѣшивый; у болг. плѣшивъ (Сл. Дювер.).

пȍзна — шутка; пȍзнаш — шутникъ.

поjераз — сѣверъ; поjераздакы — сѣверный.

поjра — чугунная втулка въ ступицѣ колеса.

поjу — шерстяной разноцвѣтный шнурокъ, которымъ завязываютъ ребенка при пеленанiи.

поклоніт ет (v) — поклониться, сдѣлать поклонъ; у болг. поклонъ (Сл. Дювер.).

поlȁкча — по польски.

помȁна — поминки; у болг. поменъ (Слов. Дювер.).

помѐlнiк — поминальная книжка съ именами усопшихъ родственниковъ.

пȍмет — помело для выметанія золы изъ печи, состоящее изъ палки съ привязанной на концѣ ея тряпкой.

помiдȍрi — помедоръ.

поп — вертикальная стойка.

попаз — попъ; попадiја — попадья; отъ греч. παππᾶς; у болг. попадия (Сл. Дювер.).

попрȁла — нашильный ремень, идущій отъ хомута лошади къ дышлу.

пȍрезен — шутка; порезенцi — шутникъ.

пȍрта — ворота (съ молдаванск.);

портар — привратникъ.

портакал — апельсинъ.

портофеl — портмоне.

посiсȁрiја — аренда.

пост — пустой тулумъ (мѣхъ); его набиваютъ соломой и садятся на него.

потмар — двухмѣсячный поросенокъ.

пȍтрȁ — тревога; пȍтрȁ калдыр (v) — поднять тревогу; болг. потера — погоня (Шапкар. Сб. с. 229 и слов. Дювер.)

пȍшта — почта; у болг. поща (произносится пошта) (Слов. Дювер.)

правутȁса — попадья (съ молдаванскаго).

право — справедливо, право; у болг. право (Слов. Дювер.)

прȁса — порей; у болг. праса, прасъ (Слов. Дювер.)

прȁстук — приспособленіе вродѣ веретена для приготовленія шнурка.

прѐвка — табунъ.

предȁнка — посидѣлка; у болг. предѣнка (слов. Дювер.)

прескȕра — просфора.

прiмежді — несчастный случай.

прiмет — примѣта, указаніе.

прiпас — чужой, приставшій скотъ. Этул. пiрпас.

прiспа — завалинка снаружи хаты.

прі̌ептор — казначей сельскихъ общественныхъ суммъ и сборщикъ ихъ (въ Измаильскомъ уѣздѣ).

пробѐжен — Преображеніе Господне (праздникъ).

прброк — пророкъ; у болг. пророкъ (Слов. Дювер.)

просо̀рнік — деревянная печать для просфоры.

прост — простой (съ русск.)

прост ет (v) = прост ол (v) — простить.

про̀шка — свадебный хлѣбъ; у болг. значитъ прощеніе. Карав. Пам. и Сб. за нар. ум. V с. 226; у турецкихъ сербовъ свадебный обрядъ прочка см. Ястреб. с. 406.

пу̀кал — большой глиняный кувшинъ; стаканъ (вѣроятно отъ сл. бокалъ); у болг. пукал. Карав. Пам. и Слов. Дювер.

пулук — плугъ; пулук џаны — душа плуга (поэтическое выраженіе); пулукчу — пахарь.

пунар — колодезь; пунар хатылы — верхняя надземная часть колодезнаго сруба, высѣченная изъ камня въ формѣ цилиндра.

пу̀ңга — кожаный кошелекъ, приготовляемый изъ бараньей мошонки, для денегъ и для табаку.

пуну̀да — отвѣтное угощеніе, которое дается роженицей на третій день послѣ родовъ для тѣхъ знакомыхъ женщинъ, которыя приходили на каденію; у болг. пануда. Карав. Пам. (слов.), понуда Сб. за нар. ум. V с. 225; у турец. серб. понода — предложеніе пищи больному во время его посѣщенія (Ястреб. с. 484).

пупук — удодъ птица.

Пурут — Прутъ (рѣка).

пусла (v) — бздѣть; пуслаган — бздунъ.

пу̀снік — пустынникъ; пустіјалык — пустыня; болг. пустия (Слов. Дювер.).

путлук — пудъ, пудовикъ, пудовая гиря.

пуфкур (v) — брызгать.

пуфла (v) — выскочить съ шумомъ, фыркнуть.

пу̀ца — прыщикъ.

пўр̌чек — корень луковицы, состоящій изъ кисти тонкихъ волоконъ, мочекъ.

пўск̆ул — 1) бахрома; 2) метелка кукурузныхъ цвѣтовъ.

пўсўр — неряха, скверный.

пы! — ба (восклицаніе удивленія).

пы, пы — зовутъ куръ (с. Бешалма).

пыјка, пыјка! — крикъ, которымъ отгоняютъ индюшекъ (С. Этулія).

пындык — мелкій орѣхъ, фундукъ, земляной орѣхъ; пындык сычаны — хомякъ.

пырпыріца — поносъ (болгарск.)

пырчеl — самый маленькій поросенокъ.

нырылдак — волчекъ (игрушка).

пыт, пыт = пы̀тік, пы̀тік — говорятъ ребенку, когда, поставивши его въ первый разъ на ноги, учатъ дѣлать первые шаги.

пы̀тіка — тропинка; у болг. пѫтека (слов. Дювер.).

пытпыдак — перепелъ.

пыты — заячій пометъ.

Р.

раjлан — русскій выходецъ изъ Хотинскаго уѣзда, приходящій въ Бендерскій наниматься на лѣтнія работы.

ракы — водка.

рас — какъ разъ, въ акуратъ; рас ґеl (v) — встрѣтить, встрѣтить случайно.

ра̀са — священническая ряса; болг. раса (Слов. Дювер.)

расат — капустная разсада.

растык — спорынья.

ра̄т — миръ, спокойствіе; ра̄тla (v) — успокоиться; ра̄т еṫ (v) — успокоить; ра̄тлан (v) — отдохнуть; ра̄тсыз — безпокойный.

ра̄меṫ — покойникъ.

ра̀ца — селезень (съ молдаванск.); ра̀ца, ра̀ца — зовутъ утокъ.

ṗезӓ — пробой.

ṗезіl — распутный, бродяга, негодяй; у турец. серб. резил — стыдный (Ястреб. с. 489).

ṗет еṫ (v) — отказываться.

ṗіцӓ — пожалуйста; ріцӓ еṫ (v) — просить.

ро̀пчу — ловящій въ игрѣ «шестерка».

ṗӧке — прялка, стойка прялки; ṗӧке ішlе (v) — прясть.

ру̀ба — одежда.

рус — русскій; рус јеві — домъ съ крышей въ четыре ската; рус ṫекерlа — русское колесо, у котораго ободъ цѣльный, не изъ кусковъ; ру̀шча — русскій танецъ; ру̀шче — по русски; руслук — русскій народъ, русское племя.

руса̀lа — мифическое существо, вродѣ нашей русалки; руса̀lа афтасы — русальная недѣля; у болг. русаля (слов. Дювер.).

рыцӓл — князь.

ры̀шніца — ручная мельница (съ болгарск.).

С.

са̄ (v) — доить.

са̄ — правый; са̄ јанына — направо; са̄ тараф — югъ.

са̄ — здоровый; са̄лыџа̀јlан — здорово; са̄лык — здоровье; сапа са̄ — весьма здоровый, самый здоровый; кал са̄лыџа̀јlан — оставайся здоровъ, будь здоровъ (привѣтствіе); са̄ ȍлун де (v) — поздороваться.

саба̄ = сабах — утро; саба̄ каршы — передъ утромъ, передъ восходомъ солнца; саба̄ јекма̀ — завтракъ; саба̀hleн, саба̀xleн, саба̄leн, саба̀xlejін, саба̄lejін — сегодня утромъ; саба̄сы — утромъ; саба̄ныз-хајыр-олсун = сабанса̀јрысын — съ добрымъ утромъ.

сабан — пашня; сабанџі — мастеръ плуговъ.

са̄бі — хозяинъ, владѣлецъ; у болг. сайбля. Карав. Пам.

сабун — мыло; сабунна (v) — мылить.

сабур — терпѣніе; сабур ет̇ (v) — терпѣть; сабурлу — терпѣливый; сабурлук — терпѣніе; сабурсуз — нетерпѣливый.

саваш (v) — стараться, трудиться, пытаться.

садака — жертва (турецк. слово знач. милостыня).

са̄да̀ — только.

са̄дікана — не въ своемъ умѣ; о біраз са̄дікана дыр — онъ немножечко не въ своемъ умѣ.

са̄дыч — крестный отецъ.

саџа̀к — таганъ, желѣзный треножникъ.

саз — камышъ, тростникъ; сазлык — мѣсто, покрытое камышемъ.

сазан балы̄ — рыба сазанъ.

сазык — мягкій воскъ.

саj (v) — считать; сајдыр (v) — заставить считать; сајы — счетъ; сајла (v) — считаться (въ игрѣ).

са̄ја — свѣжее коровье масло.

саја — сарай, устраиваемый на зиму для овецъ, состоящій только изъ трехъ стѣнъ и крыши; сајван — такой же сарай, но о четырехъ стѣнахъ.

сак — чуткій.

сакал — борода; сакаллы — бородатый.

сакар — быкъ съ бѣлымъ пятномъ на головѣ.

сакат — калѣка, получившій свое уродство при жизни, а не отъ роду; сакатлык — уродство.

сакла (v) — сохранять, спрятать, скрывать; саклан (v) — сохраниться; саклы — тайна, секретъ, тайно, секретно.

сàксан — сорока.

сакыз — 1) воскъ, мятый въ рукахъ; 2) канифоль.

сакын (v) — 1) быть осторожнымъ, стѣсняться; 2) отгонять мухъ; 3) скрываться, таиться; сакын — только, ни въ какомъ случаѣ; сакына ет̇ (v)—отмахиватъся отъ мухъ; сакына ол (v) — поселиться.

сакырга — 1) вихрь, крутящій пыль (с. Ютюлю); 2) клещь (насѣкомое) (С. Бешалма).

сакырда (v) — стрекотать (напр. про кузнечика).

сал (v) — 1) брать, захватить, снять; 2) лаять.

саламу̊ра — вода съ солью, которой обрызгиваютъ сѣно или солому, предназначаемые въ пищу воламъ.

сàлата — салатъ.

салкым — 1) акація; 2) гроздь винограду.

салла (v) — качать, махнуть, замахнуться; саллан (v)—колебаться, качаться, шататься; салланҕач — качель, колыбель, люлька.

салт — только.

салтамàрка — коротенькая женская шубка; у болг. салтамарка (Слов. Дювер.).

салы — вторникъ.

салына-салына — тамъ и сямъ.

саl ет̇ (v) — хватиться, вспомнить; саl ве̇р̇ (v) — отпустить.

саlјан — раскладка общественныхъ повинностей между членами сельскаго общества.

са̃мал — поросный, съ поросятами (говорится про свинью).

саман — солома; саман јолу — млечный путь (соломенная дорога); саманнык — стогъ соломы.

саму̊гла — сортъ чесноку, у котораго луковка цѣльная, не раздѣляющаяся на зубки.

са̃н — мѣдный луженый тазъ.

сан (v) — думать, полагать, считать; сансын — будто-бы, кажется, надо полагать.

сандык — сундукъ.

санџі — ломота, ревматизмъ.

сàӈкі — развѣ.

сап — 1) ручка у инструментовъ; 2) стебель растенія; 3) грифъ у скрипки; сапла (v) — жалить, втыкать, садить, поставить, направить; саплык — стогъ соломы.

сапал (v) — сойти съ дороги.

са̃р — глухой; са̃р кал (v) — оглохнуть; са̃рлык — лихорадка, происходящая отъ излишняго сна.

сар (v) — обвязать, подпоясывать, обвиться, окружать, завернуть, наматывать, обсыпать; саргы — портянка, онучка; сарык — обмотанный; сармаш (v) — обняться, обвиться; сармашык — вьющіяся полевыя травы; сарыл (v) — обвер-

нуться, обвиться; сарылы — связанный; сарма — клецка, кушанье соотвѣтствующее малороссійскимъ «голубцамъ».

сарај — сарай, хлѣвъ.

сараф — золотыхъ дѣлъ мастеръ, позолотщикъ. Въ Турціи и на всемъ Балканскомъ полуостровѣ: сараф — мѣняла.

сарк (v) — висѣть.

сармусак — чеснокъ.

• сарса (v) — трясти (про верховую лошадь); сарсалан (v) — трястись, дрожжать; сарсыл (v) — трястись.

сарфош — пьяный; сарфошлук — пьянство.

сары — желтый; сап сары — ярко желтый; сарыџӑ — желтоватый; сарар — желтоватый, блѣдный (про человѣка); сарар (v) — желтѣть, желтѣться; блѣднѣть; сары дары — просо; сарык — тюрбанъ (С. Этулія).

сӑт — 1) часъ; 2) часы (стѣнные и карманные); сӑтта — тотчасъ.

сат (v) — продавать; сатыџі — продавецъ; сатын ал (v) — купить.

сатыр — жестяной топоръ для срубанія кочановъ капусты.

са'ур (v) — вѣять; са'ургун — снѣжная вьюга.

са'уш (v) — отлучиться.

сӑфі — дѣйствительность, правда;

сӑфідӑн — дѣйствительно, на самомъ дѣлѣ.

сафра — блевотина.

сач — волосъ; сач кыран — червячокъ, который будто бы можетъ поѣсть у человѣка всѣ волосы на головѣ, послѣ чего человѣкъ становится плѣшивымъ; сачлы — волосатый.

сачак — стрѣха; сачак кушу — воробей.

сачма — дробь для ружья.

сӑн — ты; сана — тебѣ; ҫені — тебя; ҫенін — твой.

сбантс — желѣзная скоба или стремянка для скрѣпленія между собой деревянныхъ частей повозки.

сбірка — ленъ, идущій на сѣмена.

сбор — храмовой праздникъ; у болг. збор — собраніе, разговоръ. Сб. за нар. ум. VII с. 232; у болг. помаковъ сборъ — собраніе людей для обрѣзанія и для состязанія въ борьбѣ и скачкахъ.

Сѣеті — Святой, угодникъ.

свінџіт ол (v) — освящать.

сгырчіт — скупой (съ молдаванск.)

ҫебеп — причина.

ҫев (v) — любить; ҫевгілі — любимый, усердный; ҫевгілі гӱн — счастливый день; ҫевін (v) — радоваться, любиться; ҫевіндір (v) — обрадовать; ҫевінмеlік — радость; ҫевда — любезная моя.

ҫедеф — 1) жемчугъ; 2) названіе какого-то садоваго цвѣтка; ҫедеф бонџӱ — жемчужный бисеръ.

ċезан — палатка.

ċекіз — восемь; ċекізі—въ восьмеромъ; ċекізlі — восьмерка (въ картахъ); ċексӓн — восемьдесятъ.

ċекір — лошадь съ бѣлой ногой.

ċеl — прибыль воды; вода, текущая по улицамъ отъ дождя.

ċеlам — привѣтствіе, поклонъ; ċеlам ӥер (v) — привѣтствовать; ċеlам ал (v) — принять привѣтствіе.

ċеlӥі — пріятный.

ċеlеметӓ — на волю, на свободу.

ċемӓ — туманъ въ головѣ послѣ хорошей попойки.

ċемер — вьюкъ для осла.

ċемір (v) — толстѣть, жирѣть; ċемірт (v) — откармливать; ċеміс— жирный; ċемізlік — жиръ.

ċӗмічка — подсолнухи.

ċен (v) — вянуть, садиться, опускаться; ċенӓ-ċенӓ — потихоньку.

ċенӓ — годъ лѣтосчисленія.

ċенdеllе (v) — шататься какъ пьяный.

ċенċеlӓ — родственникъ.

ċеперіен (v) — спрятаться отъ дождя.

ċепет — 1) корзина; 2) деревянный ковшъ, помѣщающійся надъ жерновами мельницы для насыпанія на нихъ зерна; ċепетчік — корзиночка.

ċепі — жидкость, въ которой выдѣлываютъ овчину; ċепі фычы — бочка, въ которой овчина выдѣлывается.

ċер (v) — настлать, разложить, развѣсить.

ċерӓ — разстояніе отъ конца указательнаго пальца до конца большаго. Въ аршинѣ считается 3 такихъ мѣры да еще добавка изъ двухъ последнихъ суставовъ указательнаго пальца. У Вотяковъ Сарап. уѣзд. (Верещ. с. 70) такая мѣра называется вись и считается четвертью.

ċергеи — широкая полка для хлѣба.

ċерен — журавль у колодца, длинный рычагъ для подъема воды.

ċерін — прохладное мѣсто, холодокъ; ċерінне (v) — прохлаждать.

ċерп (v) — брызгать, разбрасывать воду; ċерпіl (v) — упасть, растянуться, разсыпаться.

ċерċем — глупый.

ċерт — твердый.

ċерт (v) — прибавляться, прибывать (про воду).

ċеċ — голосъ, звонъ, звукъ; ċеċ ет (v) — окликнуть, подать голосъ; ċеċ тутул (v) — охрипнуть, лишиться голоса отъ крику; ċеċі чӗкӗр — эхо (звукъ тянетъ); ċеċlе (v) — слушать, слушаться; ċеċlен (v) — раздаваться (про звукъ); ċеċċіз — молча, безъ звука.

ċет — подоконникъ.

ċефā — веселье; ċефā ѓеlдiн — добро пожаловать (привѣтствіе).

ċефер — сказочная счастливая страна; ċеферā ѓiт (v) — идти въ гости.

ċефтā — первый; ċефтекі — первый.

ċечі — самый лучшій, отборный.

ċiвil токмā — деревянный молотокъ.

ċiврі — острый, остроконечный; ċiврі калпак — остроконечная барашковая шапка; ċiврі ċiнек — комаръ (острая муха); ċiврiт (v) — заострить.

ċiдiк — моча.

ċiцiм — шнурокъ.

ċiз — вы.

ċija — яркій, свѣтлый.

ċijāнерчан — волосы на вискахъ, пейсы.

ċiк — мужской половой органъ; ċiк (v) — употреблять, совокупляться; ċiкiшiр (v) — совокупляться; ċiк ојна (v) = ċiк (v); ċiктiр бā — неприличное ругательство вродѣ: «ступай къ х...; ċiктiр ет (v) — выругаться словами: «ċiктiр бā»; ċiк ў (v) — заниматься онанизмомъ; ċiктiр (v) — заставить совокупляться.

ċil (v) — вытирать, сметать, обтирать; ċiliн (v) — утираться.

ċilаф — старинный ножъ, носившійся за поясомъ.

ċilк — вытряхивать, снимать фрукты съ дерева; ċilкiн (v) = ċilкiнiр (v) — встряхнуться.

ċiма — внѣшній видъ, наружность (человѣка).

ċiн (v) — спрятаться; ан ан ѓiдēр — подкрадывается.

ċiнцiр — цѣпь.

ċiнек — муха, мошка; ċiнекleн (v) — махать хвостомъ отъ мухъ (про скотъ).

ċiнi — большая мѣдная сковорода.

ċiнiр — жила; ċiнiрli — жилистый.

ċiнiшка — голубое или синеное кружево, которымъ украшаются концы полотенца.

ċiрек — рѣдкій, тонкій; ċiрil (v) — порѣдѣть.

ċiрет (v) — осматривать, смотрѣть, любоваться.

ċiркā (v) — уксусъ.

ċiрнiк — спичка, сѣрничка.

ċiтца — ситецъ съ бѣлыми рисунками по черному полю.

скā'ун — стулъ со спинкой, кресло.

ċкеlа — деревянное лекало, ставящееся при постройкѣ стѣнъ гагаузской мазанки въ мѣстахъ, назначенныхъ для дверей и оконъ.

ċкеmlа — скамья, стулъ, табуретка; у болг. скемля (Слов. Дювер.).

скрȍфа — боровъ.

скы̀рта — продолговатый стогъ, въ который укладывается солома.

сланѝна — сало; у болг. сланина — ветчина (Слов. Дювер.).

слȍвіје — условіе.

слу̀га — слуга, служанка; слу̀жба — церковная служба; служит-ет (v) — служить, нести службу.

слут — некрасивый.

слу̀чі — несчастіе.

слуш калк (v) — встать на дыбы.

ċмін — змѣевикъ двудольный, трава Antenaria R. Brown.

сȍба — 1) печь; сȍба āзы — устье печи; 2) комната.

совет јап (v) — разсуждать.

соj — 1) родъ, сортъ; 2) отборный, необыкновенный; сојун — племя.

соj (v) — снять шкуру, раздѣть, ограбить, обокрасть; сојгу — грабитель; сојгунџу̀лу — грабежъ; сојук — лысый, облупленный; сојук ṫепеџі — плѣшивый; сојун (v) — раздѣться, разуться; сојундур (v) — раздѣть.

сојкоз — свои козыри (карточная игра).

сок (v) — вкладывать, всунуть, заткнуть, посадить, пригнать, выжимать сокъ; сокул (v) — всовываться, запрятываться.

сокак — улица.

сол — лѣвый; солакчі — лѣвша; сол тараф — сѣверъ; сол тарафындан lу̀з̇ӓр — сѣверный вѣтеръ (С. Этулія).

сол (v) — линять, мѣнять цвѣтъ, блѣднѣть; солдур (v) — заставить поблѣднѣть.

солу (v) — дышать; солук—духъ, воздухъ, дыханіе; солуну чек̇ (v) — вздыхать.

солуџӓн — глиста.

сом — сомъ (рыба).

сомун (v) — 1) хлѣбъ изъ пшеничной муки съ небольшой примѣсью кукурузной; у болг. и у серб. сомунъ, самунъ. Караџ обыч. с. 130. 2) коврижка хлѣба.

сон — 1) послѣдній; 2) дѣтское мѣсто; сону — конецъ, послѣ; сонуң — послѣдній; сонуңкусу — послѣдній; сон шарāт — послѣдній судъ, страшный судъ.

сȍпа — палка, дубина; сопа каврȁмајџӓ — палочка воровка (дѣтская игра).

сор (v) — спрашивать; сорул (v) — допрашивать, призывать къ отвѣту; соруш — вопросъ.

сȍра — послѣ, потомъ.

Софі — Софія (женское имя), уменшит. Софіка.

софра — круглый низкій столъ на трехъ ножкахъ; софра ḃезі — скатерть на столъ.

ċöвä — дверные косяки вмѣстѣ съ перекладиной.

ċöз — слово, обѣщаніе.

ċöз (v) — ждать, терпѣть.

ċöк (v) — вырывать, развязать, распарывать; ċöкäр (v) — отдѣлиться (душа отъ тѣла); ċöкÿк — распоротый.

ċöllеш (v) — завять, становиться дряблымъ.

ċöle (v) — разсказывать; ċö-leн (v) — бредить; ċöleт (v) — заставить разсказать.

ċпіјäда — исповѣдь.

ставроз — крестное знаменіе; ставрозуну јап (v) — перекреститься, сдѣлать крестное знаменіе; греч. σταῦρος — крестъ.

стäлка—доска, на которой утверждается стойка прялки.

старчіна — волостной старшина.

ċте'оноз = ċтевоноз — вѣнчаніе, бракъ; ċте'оноз јукòнасы — икона, которой благословляютъ на свадьбѣ жениха и невѣсту родители; ċте'о-нозлук рỳба — подвѣнечное платье.

стол — кресло (съ болгарск.).

струнџга — загородка для доенія овецъ.

стылп — памятникъ, монументъ.

стынџін — сажень.

су — вода; су ічіндä кал (v) — быть мокрымъ отъ поту; сувäџі = суäџі — коромысло для носки ведеръ; су ады — водяное имя, которое даетъ ребенку бабка до крещенія; су ԁерменi—водяная мельница; су оту — водоросль; су чölмä — горшокъ для воды; суџäз — водичка; сују чек (v) — грести веслами; сула (v) — поить, поливать (про растеніе); сулан — мокрый; суланмак—слюна; сулу — жидкій, водянистый; суса (v) — жаждать; сусуз — безводный, жаждущій; сусузлук — жажда.

сy (v) — остыть, охладиться; сӯк — холодъ.

су'а — мелкій (про воду); су'а ԁерä — мелкая рѣка.

су'ат — выгонъ.

сува = су'а — тѣсто изъ глины съ навозомъ, которымъ мажутъ стѣны хатъ; сува (v) — 1) смазывать стѣны хаты тѣстомъ изъ смѣси глины съ навозомъ; 2) открыть, заголить, засучить.

суван — лукъ (растеніе).

сувäту — сватъ; братъ и отецъ женинаго брата; сувäтä — сватья, сестра братней жены; суватулук — свадебное пиршество у отца невѣсты черезъ недѣлю послѣ свадьбы; соотвѣтствуетъ малороссійскимъ «перезвамъ»; у болг. сватъ (Слов. Дювер.).

суџук — колбаса.

судòре кäллуј — стальникъ, Ononis spinosa (полевая трава).

султан — турецкій султанъ.

сундурма — широкая завалепка, широкая скамейка изъ глины, примазанная къ стѣнѣ хаты внутри ея и снаружи.

сура = сурат — лицо; суратлы — морда.

сурвȁтка — сыворотка.

сус (v) — молчать, замолчать.

сусај — какая-то съѣдобная степная трава.

сусак — родъ тыквы, Cucubita delacarnia; сусак кафалы — большелобый.

сỷтка — сутки.

ċў (v) = ċўвў (v) — ругать, ругаться, браниться.

ċўвсӥ — деревянная подпорка, поддерживающая боковую стѣнку тележнаго короба.

ċўз̇ (v) — цѣдить, процѣживать, выжимать; сўз̇ўl (v) — потупить глаза, насупиться, пройти насквозь.

ċўlеӥ (v) — бредить.

ċўlўк̇ — піявка, улитка, спиральная раковина.

ċўмўк̇ — сопля; ċўмк̇ўр̇ — сморкаться.

ċўӥ (v) — потухать; ċўӥдўр̇(v) — потушить.

ċўӈг̇ў — пика.

ċўӈкер — губка.

ċўп̇ўр̇ (v) — 1) мести; 2) исчезать, скрыться; ċўп̇ўр̇г̇ў — 1) метла; 2) растеніе, которое гагаузы сѣютъ и изъ травы котораго дѣлаютъ метлы.

ċўр̇ (v) — пахать, волочить, смазывать; фіџӓӥ ċўр̇(v) — подносить стаканъ; ċўр̇г̇ў — приспособленіе вродѣ бороны изъ терновыхъ вѣтвей для заравниванія пашни, волокъ; (по болгарски «влак»); ċўр̇г̇ўlе (v) — работать волокомъ; ċўр̇мӓк̇—желѣзная задвижка у двери; ċўр̇т̇ўџӓк̇— уличная дѣвченка; ċўр̇ўт̇ (v) — волочить; ċўр̇ўӥ (v) — волочиться, ползать; ċўр̇ўш (v) — задѣть кого-нибудь бокомъ, зацѣпиться; ċўр̇ўш-т̇ўр̇ (v) — мазать.

ċўрек̇ — стадо.

ċўр̇ч̇ (v) — спотыкаться.

ċўс̇ (v) — бодать.

ċўт̇ — молоко; ċўт̇lеӥ — молочай (растеніе); ċўт̇lі булгур — рисовая или пшен. каша на молокѣ.

ċўт̇ — верба; ċўт̇ пазары — вербное воскресенье.

сы̅ (v) — влѣзать, вмѣщаться; сымады̆јнан г̇ўӥӓх̇ — грѣхъ такой, какъ то, что членъ не влѣзаетъ (уличное выраженіе, употребляемое тогда, когда сомнѣваются въ какомъ либо запрещеніи подъ страхомъ грѣха).

сыбыт (v) — бросить, броситься.

сыџӓк̇ — горячій, жаркій, жаръ; сыџӓџік̇ — горяченькій.

сыз (v) — растопиться, вытопиться; сызынты — родникъ, источникъ; сызырма — шквара, остатки послѣ вытопки сала; сызырма дудаклы — толстогубый.

сыјыр (v) — обмануть кого-нибудь (С. Этулія).

сыјырт (v) — скрести, царапать; сыјыргы — деревянный скребокъ съ ручкой, которымъ собираютъ намолоченное на арманѣ зерно.

сык — узкій, тѣсный, скупой, частый, тугой; сык-сык — часто; сык (v) — жать, прижимать, подтянуть, завязать; сыкыл (v) — скучать, печалиться, покоряться, подпоясываться; сыкылык — скупость; сыкын (v) — стянуться, завернуться, закутаться; сыкыш (v) — протѣсниться; сыкышлык — тѣснота; сыкышык — тѣсноватый.

сыкІет̆ — горе, тоска, меланхолія; сыкІет̆ ет̆ (v) — горевать, печалиться.

сыклык — свистъ; сыклык чал (v) — свистать; сыклык ет̆ (v) — свистать.

сымарла (v) — приказать, заказать, завѣщать.

сыныр — межа, граница.

сыпкып — острога для ловли рыбы.

сыпыт (v) = сыбыт (v).

сыр — верхній слой, шкура, амальгама на зеркалѣ, красота.

сыра — 1) рядъ, очередь; 2) обрядъ, обычай, почесть; сыра-сыра — рядами; сыраја кој (v) — положить въ рядъ, привести въ порядокъ; сыралык — очередь; сырала (v) — соблюдать очередь.

сы̄р — корова; сы̄р кујрӯ — коровякъ (растеніе); сы̄рлык — загородка для коровъ; сы̄ртмач — коровій пастухъ.

сырган — крапива (С. Этулія).

сырџік — скворецъ.

сырма — галунъ, золоченая бумага.

сыртын — спина; сырт кајышы = сыртлык — шлея.

сы̆рча — оконное стекло (С. Этулія).

сырык — жердь.

сытма — лихорадка.

сыч (v) — испражняться; сычырганъ — засеря; сычырт (v) — заставить испражняться.

сычан — мышь.

сычра (v) — прыгать, скакать.

Т.

та = да (послѣлогъ).

та̄ — еще, также; та̄ ı̄ — лучше; та̄ іІері до̄ру — и такъ далѣе.

табак — нюхательный табакъ; табак кутусу — табакерка; таба̑шнік — кисетъ для табаку.

[1]табан — фига, винная ягода.

[2]табан — 1) подошва горы; 2) часть плуга.

табё̆т — привычка.

та̀бла — грядка огородная.

та̀бlі — мостовые козла.

та̀бол — металлическій поднось съ высокими стѣнками.

табун — стая, въ которую собираются рыбы въ водѣ.

табут — гробъ.

та̀ва — большая мѣдная или чугунная сковорода съ ручкой; та̀ва тё̆нцерӑ — названіе одной дѣтской игры.

таван — потолокъ, чердакъ.

тавла — табунъ лошадей.

тавшан = таў̆шан — заяцъ.

таз — тазъ (посуда).

та̄з̄ӑ — свѣжій.

тазы — борзая собака.

таj — жеребенокъ.

таjна — штука; таjlей — штучка.

та̀jфа — шайка разбойничья, банда.

таjыф — слабый, больной при смерти.

таказа ет̆ (v) — бранить, ругать, дѣлать выговоръ.

та̀ке — чепчикъ для маленькаго груднаго ребенка.

такі-да = амма да.

такым — полная сбруя верховой лошади.

такыш (v) — пуститься, погнаться; такыштыр (v) — толкать.

талаф — какая-то болѣзнь у лошадей, при которой у нихъ опухаетъ грудь; талаф тутсун — «чтобы тебя талафъ взялъ», — ругаютъ лошадь.

таlемсіз — безталанный.

таlер — деревянная тарелка.

таlіга — телѣга; таlігар — пара подходящихъ одна къ другой лошадей для запряжки въ телѣгу; таlігацік — тележка.

та̀лпа = та̀па — проба арбуза вырѣзкой изъ него куска.

тамам — сполна, какъ разъ, совсѣмъ; тамам ісlа — впору; тамама — точь въ точь; тамамла (v) — заключить, совсѣмъ покончить, прійтись какъ разъ; таманна (v) — наполнить, совсѣмъ покончить.

тамах — жадный; тамах ет̆ (v) — жадничать, завидовать; тамахќер — жадный до работы; тамахлык — жадность, зависть.

тамызлык — родъ, порода.

тант̆ѐlі — кружево, плетенное тамбуромъ; тант̆ѐlі кўкасы — тамбурный крючекъ.

таны (v) — знать, узнавать; таныт (v) — дать знать; таныш (v) = даныш (v) — справиться, навести справку.

тапкыр — подпруга (часть конской упряжи).

тапын (v) — молиться Богу.

тара (v) = тарар (v) — выиграть (напр. въ карты); тарат (v) — проиграть.

тара (v) — чесать; тарак — гребень; таракчы — гребеньщикъ; таран (v) — чесаться гребнемъ.

тарана — кушанье вродѣ киселя изъ пшеничной муки.

тарапа̀шка — плугъ съ тремя сошниками на четырехколесной низенькой телѣжкѣ.

тарашла (v) — щупать.

тараф — 1) страна свѣта; 2) партія въ игрѣ; 3) направленіе.

тарла — участокъ земли, принадлежащій одному семейству.

тасма — ремень, которымъ стягиваются лапти вокругъ ноги.

татар — татаринъ; татар ӳзӳм — крыжовникъ; татарланмыш — недоваренный (предполагается, что татары все ѣдятъ сырое); тата̀рнік — короткій кнутъ, употребляемый при врховеой ѣздѣ; татарлык — татарское племя; татар ґӧтӳ — татарскій задъ, такъ называютъ человѣка съ широкимъ лицомъ (С. Этулія).

татлы — сладкій; татлы ӥеlін — сладкая полынь, Artemisia vulgaris; татлы сакыз — названіе какой-то полевой травы.

таʻу — влажный, сырой, влажность, сырость.

таʻук — курица.

тафта — доска; тафта атла̀маjцӑ — игра, состоящая въ прыганьи двухъ играющихъ на двухъ концахъ перекачивающейся доски; тафта jеӗр — деревянный полъ.

тахт — дворецъ.

таш (v) — испаряться; уходить (про кипящую жидкость); ташма — разливъ (рѣки).

таш — камень, брусокъ для точенія косы или ножа; таш ола̀jдын — «чтобы тебѣ обратиться въ камень» (ругательство); ташла (v) — обкладывать, одѣвать камнями, бить камнемъ; ташлы — каменный, каменистый; ташлы армут — дикая груша; ташлык — каменистое мѣсто; ташчы — каменьщикъ.

ташак — ядро, шулятное яйцо (ovum masculinum); таша чыкмыш — бычекъ послѣ одного году.

Та̀шу — уменьшит. отъ То̀дур.

ташы (v) — возить, нести на себѣ, носить (платье), таскать; ташын (v) — перевозить, переносить; ташыjџі — носильщикъ; ташытыр (v) — заставить нести; ташыт (v) = ташытыр (v).

тӑска — винтовой прессъ для выжиманія винограду.

тӑтӳ — тятя, отецъ.

тĕ = тӓ̆ — вотъ; тĕ бу — вотъ это; тӓ̆ ӧ̆lӓ̆ — вотъ какъ; тĕ о —

вотъ этотъ; ṫе о заман—вотъ тогда; ṫе шiндi—вотъ сейчасъ; ṫе шбlä... ṫе бblä...—и такъ и сякъ.

ṫебешiр — мѣлъ.

ṫез — 1) скоро; 2) вонъ (тамъ); ṫезlija — на скорую руку.

ṫезгä — токарный станокъ.

ṫезгерä — носилки.

ṫезек — кизякъ.

ṫек — лишь-бы, только-бы, единственно; нечетный, разрозненный, единородный; напр. ṫек оннарын јынадана деji гiттiläр—они пошли туда единственно изъ упрямства; ṫек кал (v) — остаться безъ пары; ṫек ташак — грыжа.

ṫека — названiе одной изъ частей плуга.

ṫекерle (v) — катить; ṫекерlек — колесо; ṫекерlен (v) — катиться (про что-нибудь круглое).

ṫекiр — рябой, пестрый; ṫекiр сачлы — пестроволосый, съ просѣдью.

ṫекliф ет (v) — звать, приглашать.

ṫекнä — квашня, дѣжа.

ṫекрарла (v) — повторять.

ṫеl — проволока, мишура, канитель, парча, галунъ.

ṫеleбi (v) — болтаться.

ṫеллал — извѣстiе, объявленiе.

ṫембiх — приказанiе; ṫембiхle (v) — приказать.

ṫемеl — 1) рычагъ, при помощи котораго дѣйствуетъ мельничный «бургач»; 2) фундаментъ мельницы (греч. θεμέλιον).

ṫемiн — давеча, недавно.

ṫемiз — чистый; ṫемiзle (v) — чистить; ṫемiзliк (v) — чистота.

ṫен — тѣло.

ṫенä — зерно, сосокъ груди.

ṫенцерä — мѣдный продолговатый котелокъ для варки пищи.

ṫендiрiз — плотный, здоровый.

ṫенекi — жесть, жестяная кружка для воды.

ṫеп (v) — лягать, пинать ногой; ṫепiн (v) — топтаться.

ṫепä — верхушка, макушка, копна; ṫепäгöз — великанъ-людоѣдъ съ однимъ глазомъ на темени; ṫепедцiк — кучка.

ṫепре (v) — трястись, содрогаться (про землю во время землетрясенiя); ṫепремäк — землетрясенiе.

ṫепсi — мѣдная или чугунная сковородка.

ṫер — потъ; ṫерle (v) — потѣть.

ṫербä — возжи.

ṫерезе — 1) вѣсъ, тяжесть; 2) вѣсы съ двумя чашками; ṫерезiдä чек (v) — взвѣшивать.

ṫерзi — портной.

ṫерс — 1) изнанка у матерiи; 2) верхняя корка хлѣба; 3) крапъ (въ картахъ); ṫерс ṫÿlÿ та'ук —

курица со всклокоченными перьями; ṫерсінӑ — на изнанку, задомъ напередъ, шиворотъ на выворотъ; ṫерсінӑ чівір (v) — вывертывать на изнанку.

ṫерṫiŭ — порядокъ, чистота, опрятность; ṫерṫiŭli — чистый, опрятный; ṫерṫiŭle (v) — привести въ порядокъ.

ṫесlім ет (v) — передать, поручить, поднести, предложить, сдавать; Болгарск. теслимъ — даръ, подарокъ. Качанов. Памят. с. 588.

ṫеспі — четки.

ṫестӑ — букетъ, пучекъ.

ṫестерӑ — пила.

ṫесті — глиняный сосудъ вродѣ бутылки съ ручкой, для вина.

ṫеṫіка — тятенька, папенька (зовутъ отца).

ṫефӑ — рамка съ гребнемъ, прибивающая одну къ другой нитки утка.

ṫефṫер — записная книга.

ṫехна — свобода, просторъ.

ṫехнала (v) — имѣть свободу.

ṫікен — шипъ у колючихъ растеній.

ṫіlкі — 1) лисица; 2) деревянная связь, скрѣпляющая ось телѣги съ серединой ея короба.

ṫімар — уходъ, попеченіе, забота, чистота; ṫімарла(v) — ухаживать (за больнымъ или за скотиной).

ṫіṫіре (v) — трястись, дрожжать.

ṫітла — удареніе, акцентъ.

ṫіṫсі — страшный, чудовищный, неожиданная смерть.

тоз — пыль; тозак саман — соръ, получающійся при молотьбѣ и вѣяніи хлѣбныхъ зеренъ и содержащій въ себѣ раздробленную солому; тозаклык — сарай для храненія «тозак саман»; тозат(v) — пылить; тозлу — пыльный.

тоj — цапля.

ток — полный, сытый (про скотъ); токлук — полнота, сытость.

тока — 1) пряжка; 2) трещетка деревенскаго сторожа.

токат — 1) корзинка съ невысокими стѣнками, сплетенная изъ вербы для валянія сукна; 2) ворота; токатчік — калитка въ глиняномъ заборѣ безъ дверцы.

токлу — ягненокъ на второмъ году.

токмак — чурбанъ, колода, колотушка, пестикъ ступки, массивный деревянный молотокъ; токмак біlеӡі — серебряный старинный массивный браслетъ.

токуч — дубинка для выбиванія зеренъ кукурузы.

толдка — поле подъ паромъ; у малорос. толока — помочи (Кіев. Ст. XXVIII).

толу — градъ.

то̄м — сѣмя; то̄мрук — почка, бутонъ.

томак — чулокъ изъ толстой шерсти, прикрывающій только ступню (С. Этул.).

томбарлак — круглый.

топ—1) шаръ, мячикъ; 2) пушка; 3) кусокъ (матеріи); топ кара — мѣстный сортъ винограду; топач— кучка грязи; топуз — булава, желѣзная палка съ шаромъ на концѣ для разбиванія камней; топук — кость ноги въ томъ мѣстѣ, гдѣ начинается ступня; ана топу — обязательный свадебный подарокъ отъ жениха матери невѣсты, состоящій изъ ситцу на юбки.

топал — хромой; топаллан(v)— хромать.

топла(v) — собрать, сложить, умножить; кендіні топла (v) — собираться; топлан (v) — собираться; топлу — собранный, сложенный вмѣстѣ.

топрак — земля, черноземъ; топраці — земелька; топрак а'ул — глиняный заборъ; топрак бӧцӓ — медвѣдка (насѣкомое).

тѐрба — торба, сумка, мѣшокъ.

тосун — трехлѣтній бычекъ.

то̄мей — деревянная надставка на заднемъ концѣ дышла у плуга, имѣющая цѣлью удлинить дышло и сдѣлать его гибче.

топач — межевой знакъ въ видѣ кучки земли. (С. Этулія).

то̄рп̆у̊ — рашпиль.

тпру̊шка, тпру̊шка — зовутъ овецъ.

трак — трахъ (междометіе).

тра̊ка — колокольчикъ, который вѣшается на шею скоту.

traIaлaIa — ничего незначущій припѣвъ къ пѣснѣ.

трампа jет (v) — мѣнять.

траш ет (v) — брить.

тре̄пез — столъ, трапеза; тре̄п̆езнік — длинная скатерть (локтей 10 длины), которая разстилается на долмѣ, если собралось очень много гостей и за столами они не помѣщаются; болгар. трѣпеза.

трімур — трехдневный постъ, во время котораго соблюдается полное воздержаніе отъ всякой пищи; трімур тут(v)—держать трехдневный постъ; отъ греч. τριμέρος — трехдневный.

тріфун—такъ называется человѣческая фигура, вышитая на платкѣ.

тро̊фа — крошка.

труп — рѣдька.

туцу̊ргу — рѣзецъ токарнаго станка.

[1]туз — 1) соль; тузла (v) — солить; тузлу — соленый; тузлук — солонка.

[2]туз — тузъ (въ картахъ).

тукан — болгаринъ, болгарскій; туканџă — болгарскій танецъ.

тукурла (v) — катить, катать; тукурлак — шаръ; тукурлан (v) — катиться, кататься.

тӯла — кирпичъ.

тулук — корова, у которой рога расходятся въ стороны.

тулум — мѣхъ, бурдюкъ.

ту̀мба — животъ, пузо.

Туна — рѣка Дунай.

тунук — мутный, непрозрачный.

ту̀ра — 1) орелъ въ монетѣ; 2) жгутъ изъ платка или полотенца.

ту̀рна — журавль.

турунџӳ — оранжевый.

ту̀рта — лепешка; ту̀рта табанны — называютъ въ насмѣшку людей съ большою ступней.

турфанда — новинка, новь (изъ пищи).

туршу — соленый, заготовленный на зиму впрокъ; туршу бі̆бер — соленый перецъ, заготовленный въ видѣ консерва на зиму.

тут (v) — схватить, поймать, ловить, застать, нанимать, держать; тутак — названіе одной изъ частей плуга; кӗндіні тут (v) — вести себя; тутул (v) — схватиться, взяться, приняться (про растеніе), затмѣваться (про солнце и луну); тутун (v) — взяться, приняться, держаться за кого нибудь, пристать, начать дѣло; туттур (v) — укрѣпить, поддержать; тутуш (v) — приняться, заняться, загорѣться, горѣть; тутуштур (v) — зажигать; тутам — пукъ колосьевъ, который можно захватить рукой; туткал — столярный клей.

тутнук — заика.

туч — чугунъ; туч пулук — чугунный плугъ.

ṫӳ! — междометіе вродѣ фу!

ṫӳ! ṫӳ! ṫӳ! — зовутъ утокъ (С. Этулія).

ṫӳ — перо, шерсть; ṫӳнӳ ат (v) — линять, терять шерсть; ṫӳlӳ — волосатый, покрытый перьями; ṫӳlӳ буба — названіе какого-то полеваго цвѣтка; ṫӳlӳ нӑнӑ — пушистая мята; ṫӳп ṫӳlӳ — сильно волосатый.

ṫӳкӑн — лавка = ḍӳкӑн.

ṫӳкӗн (v) — кончиться, придти къ концу, истощиться; ṫӳке̇т (v) — истощить, привести къ концу.

ṫӳк̆ӳр (v) — плевать; ṫӳк̆ӳрӳк̆ — слюна.

ṫӳмс̆ек̆ — кочка, пенекъ.

ṫӳрк̆ — турокъ; ṫӳркlӳк — турецкій народъ; ṫӳрк фас̆ӳlас̆і — турецкій бобъ; ṫӳркче — по турецки.

ṫӳрк̆ӳ — длинная пѣсня; ṫӳрк̆ӳнџӳ — пѣвецъ.

ṫӳр̆lӳ — сортъ, родъ, цвѣтъ; ṫӳр̆lӳ ṫӳр̆lӳ — разныхъ сортовъ, всевозможный.

ҭӯҭ (v) — дымить, коптить; ҭӯҭӯн — дымъ, курительный табакъ; ҭӯҭӯнџӯ — курильщикъ.

ҭӯфек — ружье.

тыјнак — плотина.

тыка (v) — заткнуть, закупорить; тыкач — затычка у бочки; тыкыштыр (v) — засунуть, запихать.

тыкыз — твердый.

тылмач — толмачъ, переводчикъ.

тылхар — воръ; ср. у гуцуловъ талһар — воръ (Zb. Wiad. XIII s. 30).

тылысым — душа, тѣнь, привидѣніе.

ты̀рла — загонка, мѣсто въ степи, куда на ночь загоняютъ лошадей; ты̀рла суратлы — называютъ человѣка, у котораго лицо изъѣдено оспой.

тырмала (v) — царапать; тырман (v) = тырмаш (v) — карабкаться, цѣпляться, влѣзать съ трудомъ; тырмык — грабли; тырмыр — волокомъ, волочась по землѣ.

тырнак — коготь, ноготь, копыто.

тырнакоп — инструментъ вродѣ мотыки для разбиванія твердой или промерзшей земли.

тыртыл — гусеница.

У.

ӯ (v) — терѣть, протирать; ċiкiнi ӯ (v) — заниматься онанизмомъ.

ува — пустое, незасѣянное поле.

удӯдӯ! — восклицаніе вродѣ нашего ау.

уџӯс — дешевый.

уз — прямой, прямо.

уза (v) — удлиняться; узак — далеко; узан (v) — потянуться, протянуться, чтобы что-нибудь достать; узат (v) — растягивать, протянуть; узун — длинный; узун јешек — длинный оселъ (названіе одной игры); узуннук — длина.

узлаш (v) — разсчитаться.

уј (v) — согласиться; ујдур (v) — состязаться, ровняться, направлять, приноравливаться.

ујан (v) — просыпаться; ујандыр (v) — разбудить.

ујваш (v) — одрябнуть, сводить судорогами.

ују (v) — спать; ујку — сонъ; ујкуларны ач (v) — развеселить; ујку ċемеċi — полусознательное состояніе съ просонья; ујкум — сонный; ујкусуз — безсонница; ујукла (v) — дремать.

ујнук = ујушук — простокваша, кислое молоко.

уjуз — короста у овецъ.

у̀jчу — дядя по матери; у турецк. серб. уjак (Ястреб. с. 495), у поляковъ wuj, wyjaszek.

ӯл (v) = ӯлда (v) — шумѣть, гудѣть; ӯлту — шумъ; ӯлмах — какая-то дѣтская накожная болѣзнь.

улаштыр (v) — заражать.

улу (v) — выть.

улу jол — разбойничья дорога; улу да̄ — разбойничій лѣсъ. Послѣднія два выраженія встрѣчаются только въ сказкахъ, быть можетъ они представляютъ собою переводъ съ сербскаго, гдѣ шум — значитъ лѣсъ.

ум (v) — сильно чего-нибудь пожелать.

ума чорба — клецка въ супѣ.

умблачу — цѣпъ (съ молдаванск.).

умут — надежда; умутлан (v) = умут ет (v) — надѣяться.

ун — мука; унчте̇ні — большая корзина, внутри вымазанная глиной для муки.

уӊгурӓн — одна изъ коровьихъ кличекъ (съ молдаванск.).

унут (v) — забыть.

ур (v) — ударить, бить, попадать въ цѣль; урат (v) — гнать, выгнать; урул (v) — наткнуться, задѣть, тронуться, влюбиться, удариться, отправиться; ке̇ндіні ур (v) — удариться.

ура-ту̇та — туда сюда, такъ или иначе.

ӯр — счастье, удача; ӯрлароз-олсун — здравствуй, будь счастливъ; у̇рала — тоже привѣтствіе, но въ сокращеніи; ӯрла (v) — направить.

ӯра (v) — зайти.

урган — арканъ, канатъ.

урма ч̇еке̇рдӑ — финиковая косточка.

урсуз — воръ, мошенникъ.

урум — грекъ.

ӯрунда — напротивъ.

услу = усул — смирный, тихій, скромный, разумный, умный.

уста — мастеръ; усталык — мастерство.

устун — горизонтальный брусъ обыкновенныхъ козелъ.

устура — бритва.

утан — стыдъ; утан (v) — стыдиться; утанџӓк — цѣломудренный, стыдливый; утандыр (v) — пристыдить; утанмас — безстыдный.

уфак — мелкій; уфак-те̇фе̇к — всякаявсячина (Этулія); уфала (v) — тереться; размельчаться; уфалт (v) — раздроблять.

[1]уч — конецъ; уџу̇нда — ради, по причинѣ (послѣлогъ).

[2]уч (v) — летѣть, улетѣть; учурт (v) — пускать, чтобы полетѣло; учурдак — бумажный змѣй.

учкур — шнуръ, на которомъ завязываются панталоны.

учук — впалый, вдавленный; учук а'уртлу — худощавый.

ушак — ребенокъ до трехлѣтняго возраста; ушак јата — дѣтское мѣсто; ушакла (v) — родить (про женщину); ушаклајџі — беременная женщина.

¹ӱз — сто; ӱз jelli — полтораста; ӱзlӱк — сотня.

²ӱз — лице, лицевая сторона у предмета, верхняя корка у хлѣба; ӱзӱ којун јат(v) — лечь на животъ; ӱзӱнӱ біlä ґӧр (v) — увидѣться лицемъ къ лицу.

ӱзӱк — перстень, кольцо.

ӱк — курганъ.

ӱleй — полдень; ӱleй екмек — обѣдъ; ӱleй јерінä — въ полдень; ӱleй тарафы — югъ; ӱleйдікі — южный.

ӱн — 1) тонкая шерсть; 2) удой, количество молока, которое корова даетъ за одинъ разъ.

ӱн (v) — хвалиться, хвастаться.

ӱр (v) — мычать.

ӱсек = ӱсекlі — высокій; ӱсеџік — высоконькой; ӱсеклей (v) — возвышаться.

ӱскӱ — снопъ льна.

ӱст — поверхность; ӱстӱ — верхній; ӱстӱнä — на (послѣл. на вопросъ: куда?); ӱстӱнä дӧк (v) — скатиться; ӱстӱндä — на (на вопр. гдѣ?); ӱстӱндäн — съ поверхности.

ӱсӱк — напёрстокъ.

ӱсӱр (v) — кашлять; ӱсӱрӱк — кашель.

ӱсӱс — сирота.

ӱт (v) — молоть.

ӱтӱ — утюгъ; ӱтӱја ур (v) — гладить утюгомъ.

ӱтӱle(v) — палить (напр. свинью).

ӱшей (v) — лѣниться.

ӱф! — фи! фу! ӱфle (v) — дунуть.

ӱфкä — гнѣвъ; ӱфкесіні чыкар(v) — разсердиться; ӱфкеlей(v) — сердиться, гнѣваться; ӱфкеlі — сердитый, гнѣвный.

ӱч — три; ӱч ґӱџӱја — матерія, сотканная въ три ничельницы, т. е. лицо и изнанка ея различны; ӱчlӱ — тройка (въ картахъ); ӱчӱ — втроемъ; ӱчӱнџӱ — третій.

ӱшӱ (v) — зябнуть; ӱшӱт (v) — ознобить.

Ф.

фаџік алтын — золотое украшеніе въ формѣ монеты. Прежде оно носилось женщинами на лбу, а теперь только на шеѣ (С. Этулія).

фајда — польза, процентъ; фајдалары ол (v) — пользоваться; фајдасыз — безполезный.

фајтон — фаетонъ.

факыр — бѣдный.

фалан — такой-то; фалан-да, фішман-да — такой-то и такой-то.

фанѐла — фуфайка, надѣваемая на рубашку подъ жилетъ.

фаркуlіца — вилка.

фарта — фартухъ.

фарфірі — блюдечко.

фасуlа — турецкій бобъ.

фасыл — чудакъ; фасыл ол(v) — дѣлать глупость, невозможность.

фена — злой, вредный; фена ол (v) — поругаться, поссориться; феналандыр (v) — злиться; феналык — зло, вредъ, духъ зла.

фендi — средство, секретъ.

фенер — 1) фонарь; 2) шестерня, зубчатое колесо, имѣющее форму фонаря.

фенец — вѣнокъ изъ бумаги, приготовляютъ на свадьбѣ.

фенlі — искусный, ловкій.

фермант — фирманъ, указъ.

фес — феска; фес падішах — турецкій султанъ.

феслен — родъ бѣлой мяты, растеніе, считающееся у гагаузовъ священнымъ.

фідан — невысокое дерево.

фікір — мысль; фікірlі — умный, находчивый.

фіl — слонъ.

фіlџан — стаканъ.

фісерде (v) — говорить шепотомъ; фіс! фіс! — звукоподражаніе шепоту, соотвѣтствующее русскому шеп! шеп!

фістан — женское платье, у котораго лифъ составляетъ одно цѣлое съ юбкой.

фіцер — офицеръ.

фішкан — вица.

фламбур — липа.

фодул — гордецъ.

френк — равный, одинаковый по цвѣту.

фуган — фуганокъ (столярный инструментъ).

фукара — бѣдный.

фуну — воронка.

фунт — гиря вообще.

фунтлук — фунтовая гиря.

фурка — прялка, затыкаемая за поясъ, на которой можно прясть на ходу (съ молдаванск.); болг. фурка.

фуста — нижняя бѣлая юпка.

фута — передникъ, фартухъ.

фырла (v) — прыгнуть, выскочить (про гвоздь); вылупить (глаза); соскочить (про колесо); брызнуть (про кровь); фырлат (v) — бросить.

фырча — щетинная щетка для чистки льна; фырчала (v) — вычищать щеткою ленъ.

фырын — маленькая печь; фырынџі — хлѣбопекъ; фырыны деlі — душникъ.

фы̀ста = фу̀ста.

фысырда (v) — шипѣть.

фычы — бочка; фычыџік — боченокъ.

фыпкан — тонкая вица для плетенія корзинъ.

фышкы — мусоръ отъ раздробившагося кизяку.

фышырда (v) — шумѣть.

Х.

ха! — ну!

хабер — извѣстіе.

ха̀брӓ! ха̀брӓ! — ату! ату! или усь! усь!; ха̀брӓ јеṫ (v) — травить, уськать.

хава — воздухъ, погода, музыкальная мелодія.

хаве̇з — охота, сильное желаніе, любовь.

хадеṫ — обычай, торжество.

ха̀ді; ха̀дін — ну.

хаџі — человѣкъ, побывавшій въ Іерусалимѣ на богомольи; хаџіjка — женщина, побывавшая тамъ же; хаџілык — Іерусалимъ.

хаз̇еṫ (v) — заживать (про раны).

хазман — холощеный баранъ.

хаз̇нӓ — казна, капиталъ, казнохранилище; хаз̇нӓ парасы — подать.

хазыр — готовый; хазырла (v) — приготовлять; хазыр ол (v) — готовиться.

хаj! — гей! ну!; хаjда! — ну, иди; хаjда (v) — кричать «хаjда»; хаj де (v) — понукать, погонять; хаjді маj! — ну те!

хаjат — сѣни.

хаjва — айва (плодъ).

хаjван — скотина, звѣрь; хаjван ѓӧзlу̇ — называютъ въ насмѣшку человѣка съ вылупленными глазами (буквально: скотино-глазый).

хаjве̇р — икра; хаlве̇р = хаjве̇р.

хаjгыр — жеребецъ.

хаjдут — разбойникъ.

хаjлаз — лѣнивый; хаjлазлан (v) — лѣниться; хаjлазлык — лѣность.

хаjlі — значительный, порядочный.

хаjмана — мошенникъ, воръ, бездѣльникъ, лѣнтяй.

ха̀jта — собака.

хаj хаj еṫ (v) = ċік (v) (фигуральное выраженіе).

хаjын — лѣнивый.

хаjыр — доброе дѣло, сдѣланное на общую пользу; хаjырсыз — плохой, худой, несчастливый, незнатный, простолюдинъ; хаjырсызлык — скверность, распутство, раз-

бой; хајырсыз хава — ненастная погода.

хак — 1) плата, жалованье; 2) истинный, вѣрный; хакын јок — нѣтъ права, несправедливо; хакына = хакітына — вѣрно, именно, дѣйствительно, справедливо; хаксыз — безплатный; хакындан ґеl (v) — добраться до истины, получить желаемое, справиться.

хал — несчастіе.

халаза — хлѣбъ или овощь, выросшій случайно тамъ, гдѣ его не сѣяли.

халва — халва; халваџі — мастеръ, приготовляющій халву; халвіца — конфета деревенскаго приготовленія.

халка — кольцо; халкалы — окованный.

халкын — народъ, толпа.

халла еṫ (v) — хохотать.

халы — имущественное состояніе, средства.

хала — отхожее мѣсто.

халіċ = хас — настоящій, истинный.

халіта — 1) дощечка, которой бьютъ мячикъ при игрѣ; 2) названіе одной игры съ мячемъ.

хамам — 1) названіе одной игры; 2) баня, купальня (слово турецкое).

хамамчы — сплетникъ.

хамбар — амбаръ.

хамур — тѣсто; хамурла (v) — замѣшивать, мѣсить тѣсто, хамыр (с. Этулія).

хамут — вся сбруя упряжной лошади, вмѣстѣ взятая.

хан — постоялый дворъ.

хані = ані.

харам — неудачный, потерянный, вредъ; харамзасына — корова, принесшая теленка раньше времени (на третьемъ году); харам олсун — «да будетъ тебѣ во вредъ», — говорятъ тогда, когда нужно отдать комунибудь деньги противъ воли; харам пара — ворованныя деньги.

харан — мѣдный котелокъ.

харап — арабъ; харапнік — арапникъ, длинный пастушескій кнутъ; харапча — рисунокъ, вышитый бисеромъ.

харач! — восклицаніе, которымъ сопровождается угощеніе виномъ на сватьбѣ, гагаузы не понимаютъ его значенія (отъ турец. хараџ — подать = харч).

хардал — сурѣпица.

харкуш — смычекъ скрипки.

харман = арман — круглая, плотно утрамбованная площадка, на которой происходитъ молотьба хлѣба лошадьми; харман ċÿпÿрґесі — живокость, Delphinium Tournefort; харман ташы — камень въ формѣ цилиндра съ зубцами на поверхности,

которымъ молотятъ хлѣбъ, катая его по арману.

хармут = армут.

харты — ремень, которымъ шерсть или куделя привязываются къ прялкѣ.

харч — издержки, расходъ, дань; харџіны топла (v) — брать дань; харџе (v) — харчиться, издерживать, тратить.

хас — настоящій, истинный.

хаса — хлопчато-бумажная ткань.

хасет — упрямый.

хасірет — судьба, предназначеніе; хасірет ол (v) — нуждаться въ чемъ-нибудь.

хаста — больной; хаста ет (v) кендіні — притвориться больнымъ; ґечкін хаста — больной при смерти; хасталан (v) — хворать, болѣть; хасталык — болѣзнь.

хасыл — испортить.

хасыр — рогожа, цыновка.

хата — несчастіе.

хатыл — срубъ у колодца.

хатыр — расположеніе, уваженіе; хатырлы — вѣжливый.

хахол — хохолъ, малороссъ.

хач — крестъ, который дѣлаетъ священникъ лопатой по четыремъ сторонамъ могилы при погребеніи.

хачан = ачан.

хашіш — макъ.

хашкана — кухня (старинное названіе).

хашла (v) — парить, обдать паромъ; хашлак — горячій, кипящій; хашлан (v) — париться; хашлама — отростокъ.

хашча — деньги (слово турецкое, а потому употребительно только въ сказкахъ).

ẋедерleз — день Св. Георгія (праздникъ); ẋедерleз чічä — пижма, tenacetum vulgare (полевая трава), у турецкихъ сербовъ хидрелеса (Ястребовъ с. 142).

хеј! — ау!

хејс! — этимъ крикомъ подгоняютъ воловъ, чтобы они шли впередъ.

ẋелал — подарокъ, польза; ẋелал олсун — «да будетъ на пользу», — говорятъ нищему, когда подаютъ милостыню; хелал ет (v) — сдѣлать полезное.

ẋеle, ẋеle — вотъ, смотри.

ẋеlебетта — конечно, безъ сомнѣнія.

ẋеlпезä — связка, пучокъ.

ẋем — и (союзъ).

ẋемен, ẋемен — чуть, чуть; вотъ, вотъ.

ẋен — самый; ẋен ѓечі — самый хорошій; ẋен кучук пармак — мизинецъ.

ẋендезä — локоть (мѣра).

ẋендек — канава.

х̂ейез — какъ только, едва, только что.

х̂ей — все, всетаки; х̂ейсі — весь; х̂ейсі бір — одинаковый; х̂ейтäн — совсѣмъ.

х̂ер — 1) если; 2) каждый; х̂ербірі — каждый, всякій; х̂ерјердä — вездѣ; х̂ерјері — всюду (на вопр. куда?); х̂ер ґўн — ежедневно; х̂ерјерä — всюду, во всѣ стороны; х̂еркере — всегда, всякій разъ; х̂еркес — всякій.

х̂ерґеlä — табунъ лошадей; х̂ерґеlеці — табунщикъ, лошадиный пастухъ.

х̂ереџä — названіе одной игры.

х̂есап = јесап — счетъ, счисленіе.

хі ет (v) — крякнуть, откашляться, сдѣлать «хи!».

хібä — два мѣшка, употребляемые при посѣвѣ, одинъ виситъ на спинѣ сѣющаго, а другой на груди; хібеџік — 1) мѣшочекъ; 2) названіе одной игры.

хінајет — завистливый.

хіч — совсѣмъ, вовсе; хічіч — ничего.

хобур — упырь, вампиръ.

ходул — гордый; ходуллан (v) — гордиться.

холан! — нуже!

холлук — 1) корыто, ясли для свиней въ видѣ деревяннаго ящика съ крышкой; 2) желобъ, по которому течетъ вода изъ водоподъемной машины; 3) мѣшки, подвѣшенные къ крышѣ сарая какъ гнѣзда для куръ.

хороз — пѣтухъ; хорозчук — пѣтушокъ.

хороспул = ороспул — проститутка, распутная женщина.

хо̀ру — хоръ, хороводъ; хо̀ру јері — мѣсто на деревенской площади, гдѣ собирается хороводъ.

хоруч — постъ; хоруч јарасы — Усѣкновеніе главы Іоанна Крестителя; середина великаго поста; ко̀лада хоруч — рождественскій постъ; хоруч мäнџäсы — постная пища.

хотар — межа.

хотул — улей.

хош — 1) пріятный; 2) странный; 3) смирный; хошбеш ет (v) — поздороваться; хош булдук — будьте счастливы (привѣтствіе); хош ґеlдін — «добро пожаловать», — привѣтствуютъ гостя, входящаго въ домъ; хош булуштук — отвѣтное привѣтствіе входящаго гостя.

хошäў — компотъ изъ сушеныхъ фруктовъ; хошаў = болг. ошав.

хрен — хрѣнъ.

хрейдä — стругъ, фуганокъ; хрейдеlе (v) — строгать.

хрістијан — христіанинъ.

хўдў! хўдў! — кричать, когда отгоняютъ свиней (С. Этулія).

худуду! — эй! гей!

хујлу — упрямый, съ норовомъ (про лошадь).

хума — глина.

хурма — финикъ.

хуртом — гуртомъ (съ русск.)

ху! ху! ху! — «ату его», — кричатъ, когда травятъ звѣря.

хызлы — быстро, скоро, стрѣмительно; хызлан (v) — устрѣмиться, броситься; хызландыр (v) — направить.

хыјар — огурецъ.

хыјс! — кричатъ упряжнымъ воламъ, когда желаютъ повернуть ихъ влѣво.

хымык — гнусавый.

хыңгырда (v) — стонать.

хыйчкыр(v) — всхлипывать, хныкать.

хырка — безусая пшеница.

хыркла (v) — харкать.

хырлан (v) — ворчать, храпѣть.

хырlец — желѣзный заступъ.

хырма — веревка, которой привязываются занозы воловьей упряжи, если одинъ изъ воловъ тянетъ сильнѣе другого.

хырсыз — воръ; хырсызлык — воровство, у малоросс. харцыз.

харчын — скупой (с. Этулія).

хырылда (v) — трещать.

хыстыр (v) — уськать, натравливать.

хысым — родственникъ до третьяго колѣна; хысымка — родственница; хысымлык — родъ, колѣно.

хыштыр (v) — молчать.

Ц.

ца! ца! или ца далак! — отгоняютъ козъ (С. Этулія).

цап — 1) козелъ; 2) корова съ прямыми рогами.

цапој — вила.

цар — старшій колядовщикъ, выбираемый своими товарищами для наблюденія за порядкомъ.

цăпу — палочка, вставляемая между нитками основы, чтобы ихъ расправить.

цеlіна — сельдерей.

ціга — стерлядь.

цітора — сожитіе невѣнчанной пары.

цуге, цуге! — зовутъ маленькихъ ягнятъ, остающихся безъ матокъ (с. Этулія); у Вотяковъ зовутъ овецъ ціге, ціге.

цыбы! — цыцъ! кричатъ на собаку, чтобы она перестала лаять.

цыгăрка — папироса.

цыгы! цыгы! — зовутъ козъ.

цыдула — пропускной билетъ (съ молдав.)

цырка — цецарка.

Ч.

ча! — кричатъ запряженнымъ воламъ, когда хотятъ, чтобъ они повернули вправо.

чабук = чапук — скоро; чабуџак — скоренько, скорехонько.

чавдар — рожь.

чавун — котелъ.

чадыр — шатеръ, зонтикъ.

чаjыр — лугъ, образовавшійся на землѣ, долго лежавшей подъ паромъ; чаjыр оту — луговое сѣно.

чак — ажь.

чак (v) — кресать, добывать огонь при помощи кремня; тўфā чак(v) — выстрѣлить изъ ружья; чакмак — кусокъ стали для высѣканія огня изъ кремня; чакмак ташы — кремень.

чакал — лошадь темной масти съ бѣлымъ пятномъ на лбу; различаются: кара чакал — вороная съ бѣлымъ пятномъ; дору чакал — гнѣдая и т. д.

чакы — карманный складной ножъ.

чакылдак — веревка, за которую припрягаютъ лошадей къ воламъ въ плугѣ.

чакыл ташы — мелкій камушекъ.

чал (v) — 1) пѣть, играть на музыкальномъ инструментѣ; 2) воровать; чалгы — инструментальная музыка.

чалкан (v) — качаться, шевелиться; напр. чавдар Іузгардан чалканёр — рожь качается отъ вѣтру.

чалмар — тоже что даjама только съ односкатной крышей.

чалпала (v) — болтать, взбалтывать, полоскать.

чалы — кустъ; чалы а'ул — низенькій заборъ изъ хворосту; чалылык — мѣсто, покрытое кустарникомъ.

чалык — трудолюбивый, старательный; чалыш (v) — стараться, трудиться; чалышкан — прилежный.

чалын (v) — засохнуть на корню (про хлѣбъ).

чам — сосна.

чамур — грязь; чамурдан jев — глиняная хата, мазанка, лепянка; чамурлу — грязный.

чамыш — баловень, баловникъ.

чан — колоколъ, колокольчикъ; чан jев — колокольня; чаны чек(v) — звонить въ колоколъ.

чанак — миска, глиняная чашка.

чанта — пастушеская сумка изъ шерстяной матери.

чанты — бедро.

чапкын бегир — иноходецъ.

чапраз — 1) вышивка на груди мужскаго костюма изъ шнурковъ; 2) крестъ на крестъ; 3) двѣ палки, положенныя поперегъ основы въ ткацкомъ станкѣ, для того, чтобы

нити основы не путались; чапраз ко̆стӗк — путы, накладываемыя на ноги лошади, когда ее выгоняютъ на пастбище.

чапук — скоро.

чӑр (v) — звать, вызывать, призывать; чӑрт (v) — заставить призвать.

чардак — балконъ, навѣсъ.

чарк — зубчатое колесо.

чарп (v) — 1) рубить; 2) свести съ ума; чарпыл (v) — тронуться (про сердце), сойти съ ума.

чаршамба — середа; чаршамбакары — середа женщина, мифическое существо, покровительствующее середѣ.

чаршаф — занавѣска.

чарык — кожанный лапоть.

чаршы — ярмарка, базаръ.

чат (v) — соединять, скрѣплять; чатма — брови, сходящiяся вмѣстѣ; чатыш (v) — сцѣпиться.

ча̀та — 10 десятинъ.

чатак патак — такъ и сякъ (с. Этулія).

чатал — 1) вила, на которую помѣщается журавль колодца; 2) вѣтвистый; чатал чыбук — палка съ развѣтвленіями на концѣ для выжиманія винограднаго соку.

чатла (v) — расколоться, треснуть, дать треснуть, лопнуть; чатлак — трещина, щель.

чаты — толстая веревка; чаты јулар — веревочная узда.

чатыл (v) — гоняться.

чатырык — перекрестный, пересѣкающійся.

чӑшыр - чакшыр — шаровары изъ толстаго сукна.

чӗві̆р (v) — обратить, повернуть, вертѣть, задрать вверхъ; чӗві̆рмӑ — круглый стогъ; чӗврӑ — кругъ.

чӗк — вѣсъ; чӗк (v) — 1) тянуть, вѣсить; 2) точить на токарномъ станкѣ; 3) вставлять; 4) исполнять (законъ); чӗкӗт (v) — начинать, пуститься, оправиться; чӗкіці — токарь; чӗкіl (v) — 1) вѣшаться на вѣсахъ; 2) похудѣть, подтянуться, перенести; чӗкі̆н (v) — быть тянутымъ, кататься въ экипажѣ, сойти, свернуть; чӗкі̆ш (v) — спорить, ссориться.

чӗкӗрдӗк — косточка вишни или сливы.

чӗкі̆ргӑ — саранча.

чӗкіч — молотокъ, кузнечный молотъ.

чӗкмецӑ — 1) выдвижной ящикъ въ столѣ; 2) деревянное точеное издѣліе.

челеб̆і — франтъ, форсунъ.

челӗк — однорогій быкъ.

челі̆к — чурокъ, деревянный коротній обрубокъ для дѣтской игры.

челі̆к — сталь.

чембӗр — 1) платокъ; 2) обручъ.

чейӓ — нижняя челюсть, подбородокъ.

чеңѓеl — 1) удочка; 2) якорь; 3) желѣзный крючекъ въ видѣ якоря, на который подвѣшиваются разныя вещи къ потолку кладовой или погреба.

чейдеlе — сѣтка, въ которой собирается и выжимается творогъ. Она же служитъ единицей мѣры творогу.

чеп — затычка въ деревянной бочкѣ; чеп бургусу — буравъ для просверливанія отверстія въ бочкѣ съ виномъ.

чепіч — полусапожки, штиблеты.

чѐпка — виноградныя выжимки.

чѐрек — половина.

чѐреп — глиняная плошка, черепокъ.

черчеве — оконная рама.

чет — четверть десятины.

чѐтіlе — жребій.

четін — твердый, жесткій; четін (v) — уплотниться, затвердѣть.

чѐтка — 1) щетка; 2) кисть, которою бѣлятъ стѣны хаты.

чібріца = чубріца — чибрецъ, трава. Satureja hortensis.

чі — роса; чіj — сырой.

чіві — 1) чека у тележной оси; 2) деревянный гвоздь; 3) деревянная ось, на которую надѣвается шпулька въ ткацкомъ станкѣ; 4) колокъ у скрипки; чівіlе (v) — сколотить гвоздями.

чідім — какая-то степная трава.

чіз — 1) обязательный подарокъ для участвующихъ въ свадьбѣ; 2) пожитки; чізlе (v) — надѣлять подарками участвующихъ въ свадьбѣ.

чізі — 1) борозда: 2) строчка въ книгѣ; 3) приданое невѣсты; чізіда — справа, съ правой стороны. Выраженіе фигуральное, оно значитъ собственно «въ бороздѣ», но по привычкѣ часто имѣть дѣло съ бороздой, образуемой плугомъ по землѣ, которая всегда приходится справа, употребляютъ тоже выраженіе во всѣхъ случаяхъ, гдѣ нужно сказать справа; чізі! — кричать запряженной лошади или волу, когда хотятъ, чтобы животное подалось вправо.

чізмӓ — сапогъ; чізмӓ налы — подкова, подбиваемая подъ каблукъ сапога; чізмеџі — сапожникъ.

чіl — 1) куропатка; 2) лошадь бѣлая съ сѣрыми пятнами; чіlli — пестрый, рябой, весноватый.

чіlӓ — мотокъ нитокъ.

чіlе (v) — накрапывать (про дождь).

чіlек — земляника.

чіlеңгір — кузнецъ.

чіlейӓр — начальство.

чім — дернъ.

чімдікlе (v) — щипать, ущипнуть.

чімей — зеленые всходы хлѣба.

чімчірік — молнія.

чін (v) — звонить; чінӧр — въ

ухѣ звонитъ; чін — маленькій колокольчикъ.

чін — чинъ, орденъ.

чіңґенӓ—цыганъ; чіңґенӓјџӓ — по цыгански, цыганскій танецъ; чіңґенӓјка — цыганка.

чіне (v) — 1) топтать; 2) жевать.

чірешпӓ — 1) пестикъ ступки; 2) часть плуга.

чірішlі — полосатый, безобразный, нескладный, неуклюжій, страшный.

чіскін — сырость.

чіт — 1) амбаръ для храненія немолоченной кукурузы; 2) ситецъ.

чітен — круглая корзина съ ручкой, въ которой зимою носятъ солому скоту.

чітіна — щетина.

чіфт — пара.

чіфчі — хлѣбопашецъ; чіфчіlік — хлѣбопашество.

чічек—цвѣтокъ; чічек бозуму—рябой отъ оспы; чічеџік — цвѣточекъ; чічеklен (v) — разцвѣтать.

чічу—дядя по отцу; болг. чичо. Качан. Пам. с. 591.

чобан — овечій пастухъ.

чоботар — сапожникъ.

чоџук — парень; чоџӓк — мальчикъ, парнишка; бір чоџук јап (v) — родить сына.

чок — много; чок (v) — увеличиться; чок ґөр (v) — завидовать; чоктан — давно; чоклук — множество, большинство.

чокан — молотокъ.

чол ува — мѣсто въ полѣ, гдѣ видны еще остатки прежнихъ человѣческихъ жилищъ, развалины.

чолу — каждый.

чомак—конецъ лошадинаго мужскаго половаго органа.

чор оту — тминъ.

чорап — чулокъ; чорап јер (v)— вязать чулокъ.

чорба — супъ изъ вермишеля съ сыромъ и съ мясомъ; чорба чана — большая глиняная суповая миска.

чорбаџі — хозяинъ.

чорлан — бурьянъ, собираемый на топливо.

чотмак — пень; чотмаклык — мѣсто, покрытое пнями.

чотра — деревянная фляжка для вина; у болг. четра, чутра. Сб. за нар. ум. VIII с. 283.

чотук — кустъ, виноградный отводокъ.

чөз (v)—развязывать; чөзүl (v) — развязываться, таять.

чөзґү — деревянная рамка для снованія основы.

чөкеlек—какое-то колючее растеніе.

чөк (v) — присѣсть на корточки.

чөlмек—горшокъ; чөlмеџік — горшочекъ; чөlмекчі — гончаръ;

ӵӧ̈імек ур (v) — накладывать горшокъ на животъ въ видѣ сухой банки.

ӵӧ̈рек — лепешка.

чӧп — затычка въ бочкѣ (деревянная). (С. Этулія).

ӵӧ̈шмӓ — фонтанъ; ӵӧ̈шмеџі — фонтанный мастеръ.

чувал — мѣшокъ.

чукман — тоже что «фистанъ», но домашней работы.

чукундур — свекловица.

чукур — ручей, бѣгущій по горѣ; промоина, образующаяся отъ вешнихъ водъ; канава; балка.

чул — попона.

чӯма — чума (болѣзнь).

чурлан — бурьянъ, который идетъ на топливо.

чуфа — тонкое фабричное сукно.

ӵӱвен — большой чугунный котелъ для варки пищи.

ӵӱңкӱм — какъ будто бы.

ӵӱрӱ (v) — гнить, посинѣть; ӵӱрӱк — гнилой; синякъ.

чыбук — тонкая палка, тросточка, чубукъ.

чывгар — воловья упряжь.

чык (v) — выходить, найтись, выискаться; јӧнӱнӓ чык (v) — выйти на встрѣчу; чыкар (v) — вынимать, снимать, вытаскивать, вычесть, утащить; калпӑны чыкар (v) — снять шапку; чыкарт (v) — заставить вытащить; чыкык — снятый, разутый.

чыкыла (v) — завязать узелъ.

чыкырык — 1) воротъ (простая машина); 2) машинка для наматыванья нитокъ.

чыкышына ол (v) — прійтись какъ разъ впору.

чылбыр — 1) поводъ уздечки; 2) взнузданный.

чылдыркы — хворостъ.

чынар — сердитый.

чыплак — голый; чыр чыплак — совсѣмъ голый; чыплаџік — голенькій; чыплак арпа — голый ячмень; сортъ ячменя съ крупными зернами, но безъ усовъ.

чы̄р (v) = чӑр (v); чы̄рыл (v) — быть призваннымъ; чы̄рт (v) — велѣть позвать.

чырак — работникъ, наемникъ; чыраклык — работа, наемничество.

чырп (v) — полоскать; чырпын (v) — полоскаться.

чырпы — сухой сучекъ.

чыртма — 1) голень; 2) маленькая деревянная дудочка съ шестью дырками; чыртмаџік — дудочка.

чыт пыт — звукоподражаніе шуму, производимому палкой, на которую человѣкъ опирается при ходьбѣ.

чытраннык — мѣсто, покрытое высокой травой.

чыфут — еврей; чыфытче — по еврейски.

Ш.

ша̄ — грошъ.

шабан — дармоѣдъ, любящій угоститься на чужой счетъ; шабан ол (v) — угощаться на чужой счетъ; ухаживать.

шака — шутка; шакаџі — шутникъ; шакалаш (v) — шутить.

шал — шаль, черный шерстяной платокъ, который носятъ на головѣ старухи.

шаlвір — мошенникъ, хитрецъ.

шамар — ладонь руки, пощечина.

шамата — гвалтъ, шумъ.

шамдал — подсвѣчникъ.

шап — болѣзнь копытъ у рогатаго скота.

ша̀пка — деревянная наметка на ось конной мѣльницы.

шаплак (v) — дать пощечину.

шарамнојј — спица водоподъемнаго колеса.

шарап — виноградное вино; шарапа̀па — чанъ для процѣживанія виноградпаго соку и для выжиманія его.

шара̄т — судъ.

шархат — земля, сторона, страна.

ша̄т — свидѣтель.

ша̀тра — лѣтняя кузница (въ палаткѣ).

шафк — свѣтъ искусственный; шафк ет̇ (v) — свѣтить; шафклы — свѣтлый; шафклындыр (v) — сверкнуть.

шаш (v) — ошибаться, удивляться; шабшеш ол (v) — поразиться, сильно удивиться; шаш г̇öзlӳ — косоглазый; шашкын — глупый; шашкын ол (v) — сходить съ ума; шашыр (v) — ошибаться.

ше̇бе̇к — маленькая ученая обезьяна.

ше̇ј — 1) вещь; 2) предметъ, который не умѣютъ или не хотятъ назвать по имени.

шејтан — чортъ, дьяволъ; шејтан ала̀јды с̇еңі — «чтобы тебя чертъ взялъ».

ше̇ке̇р — сахаръ.

ше̇н — веселый, рѣзвый; ше̇нні̇к — веселье; ше̇нні̇к јап (v) — веселиться.

ше̇рбе̇т — шербетъ, напитокъ.

ше̇рбу — рогатый скотъ желтаго цвѣта.

ше̇ре̇ме̇т — торопливый.

ше̇фкі̇на̇ — «будь здоровъ» (привѣтствіе).

ше̇фт̇еlі — персикъ.

шімарт — шалить, возиться, забавляться; шімарт (v) — заставлять шалить; шімарык — шалунъ.

шiйдi — теперь, сейчасъ; шiйцiк — сейчасъ; шiйдäн сöра — съ этого времени, съ этихъ поръ; шiйдi-jäдап — до сихъ поръ; шiйдijадак — съ этихъ поръ; шiйдiлiк — теперь.

шiйдiла — драпь, которой кроютъ крыши.

шiр — игра въ жгутъ.

шiреҭ — хитрый, осторожный; шiреҭлiк — хитрость.

шiрiҭ—тесьма; лястикъ съ пряжкой у жилетки, узенькая лента.

шiш — 1) шишка, опухоль; 2) вертелъ; 3) колъ; шiш (v) — пухнуть; шiшер (v) — надувать (пузырь) воздухомъ; шiшерек — пузырь.

шiшӓ — стекло, бутылка, стеклянная посуда; шiшӓ ташы — алмазъ.

шiшäва — мостовая, шоссе.

шiшек — трехлѣтнiй ягненокъ.

шке! шке! — зовутъ коровъ (с. Этулiя).

шкембӓ — животъ, желудокъ, брюхо.

шлäка — человѣкъ, смѣющiйся безъ причины.

шлапла (v) — хлопать, шлепать.

шiiп — судно, корабль.

шороj — цыганенокъ.

шор шор — звукоподражанiе шуму льющейся воды.

шошон — валеный сапогъ.

шу — этотъ; шу такым, бу такым — такъ и такъ.

шувäлкан — женскiй половой органъ.

шурацiк бурацiк — чуть, чуть; вотъ, вотъ.

шуруп — винтъ, гайка; шуруп jейсер — шурупъ, винтовый гвоздь.

шӳтка = ам; тоже у болгаръ.

шуфа — ртуть.

шуфäра — шнурокъ, бичевка, стеклядь.

шыпäнка — порода безшерстныхъ овецъ (шпанка).

шыра — виноградный сокъ.

шырклат (v) — бить ладонью.

шырла (v) — сѣчь розгами.

шыфкан — вница.

Ы.

ы̀нцер — Ангелъ.

ыңчкыр — искать; ыңчкырык — окота.

ылыцек — теплый; ылыцецiк — тепленькiй.

THE BORROWER WILL BE CHARGED AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE NOTICES DOES NOT EXEMPT THE BORROWER FROM OVERDUE FEES.
JUL 06 1985 ILL
CANCELLED

